

FINLAND SUOMI 100

language, culture, history

FINLAND SUOMI 100

language, culture, history

FINLAND SUOMI 100

language, culture, history

Ulla Tuomarla, Iwona Piechnik, Bernadett Bíró (eds.)

Kraków & Helsinki 2017

REVIEWERS
Jussi Jalonen (Tampere)
Kazimierz Jurczak (Kraków/Warsaw)
Tuula Laakkonen (Caen)
Peter Stadius (Helsinki)

COVER DESIGN AND TYPESETTING
Emilia Dajnowicz

PHOTOS ON THE COVER
Liisa & Juha Mattila, Ulla Tuomarla, and others

An electronic version of this book can be accessed free of charge via the repositories of the University of Helsinki (https://helda.helsinki.fi), University of Szeged (http://publicatio.bibl.u-szeged.hu) and the Jagiellonian University in Kraków (http://ruj.uj.edu.pl).

ISBN (paper version): 978-83-949716-2-5
ISBN (e-book): 978-83-949716-3-2

Kraków & Helsinki 2017

Publishers:
Jagiellonian Library & University of Helsinki

Biblioteka Jagiellońska
al. Mickiewicza 22
30-059 Kraków
Polska / Poland

Helsingin yliopisto
Fabianinkatu 33
00014 Helsinki
Suomi / Finland

Contents

HISTORY

A few words about the book

The idea to create a book to celebrate Finland's 100 years of independence came to us naturally. As editors, we are surrounded by scholars who take a keen interest in Finland and its culture, and we are delighted with the enthusiasm and response we have received. Our contributors come from all walks of life, academics based in different corners of the world, who all share a passion for this country.

The collection of articles included in this book focuses on three main themes: the Finnish language(s); Finland's culture; and the history of Finland. And they offer interesting reading on various aspects of Finland from the perspective of these last 100 years.

We were unable to include all topics in the volume, e.g. Finnish literary tradition, etc., not forgetting the Swedish minority. The richness of centenary Finland's achievements is very large.

The articles were written in different languages, which reflects the international character of the book. However, as the majority of them are in English, we hope the book will be enjoyed by a wide readership.

This year, even the nature blessed the Finnish Independence Day with an abundant snowfall, which created a perfect setting for the celebration, a true personification of Maiden of Finland and its nation and traditions. Now that the celebration is over, the snow has melted and we are back to our everyday lives, may this book serve as a reminder of the significant milestone in the Finnish history and the beautiful memories of this special anniversary.

Ulla Tuomarla, Iwona Piechnik, Bernadett Bíró

Helsinki, Kraków, Szeged. December 2017.

Saatteeksi

Ajatus siitä, että satavuotias Suomi saisi juhlakirjan, syntyi luonnostaan; ympärillämme oli paljon opettajia ja tutkijoita eri maista, joilla oli elävä kiinnostus Suomeen tai suomalaisuuteen. Osa kirjoittajista on suomalaisia. Tästä joukosta osa on Suomessa, osa ulkomaille pysyvästi asettuneita akateemisia ulkosuomalaisia. Mukana on kuitenkin myös ei-suomalaisia tutkijoita, joille Suomi tai suomen kieli on vähintäänkin tutkimuskohde ja parhaassa tapauksessa elämänpituinen ihastus.

Saimmekin nopeasti kirjoituskutsun julkaistuamme tarjouksia teksteistä, joiden aihepiirit vaihtelivat laajasti. Isoja teemoja hahmottui nopeasti kolme: kieli ja kielet Suomessa, kulttuuri ja historia. Näkökulma sai olla historiallinen tai nykypäivään keskittyvä. Artikkelit ovat eri kielillä kirjoitettuja, mikä heijastaa myös toimituskunnan monikielisyyttä ja laajaa kulttuuritaustaa. Suurin osa teksteistä on kuitenkin englanniksi, joten toivomme, että kirja tavoittaa laajan lukijakunnan.

Nyt meillä on iloksemme käsissämme valmis kirja, joka tarjoaa mielestämme mielenkiintoista tietoa erilaisista Suomeen liittyvistä aiheista. Kuten sanottu, mukana on historiantutkimusta, kielitiedettä ja kulttuuria käsitteleviä tekstejä. Koska valmis kirja käsittää vain sen, mitä kirjoittajamme meille tarjosivat, joku saattaa kokea, että Suomen historian kannalta tärkeitä aihepiirejä jäi puuttumaan. Muun muassa suomenruotsalaisuutta tai Suomen kaunokirjallisuutta teoksessa ei juurikaan käsitellä, vaikka olisimme toimituskunnassa toivoneet saavamme tekstejä myös näistä aihepiireistä. Mikään kirja ei kuitenkaan ole kattava ja toivommekin, että jokainen lukija, joka tähän kirjaan törmää, viehättyy aiheiden tällaisenaankin laajasta kirjosta ja helppolukuiseksi tarkoitetusta esitystavasta.

Suomen 100-vuotisjuhlaa viettiin Etelä-Suomessakin lumisessa maisemassa, Suomi-neidon talvisessa juhla-asussa. Nyt on kuitenkin juhla jo vaihtunut arjeksi ja lumi sulanut vesisateeksi, mutta hieno etappi Suomen historiassa on saavutettu ja meillä on kauniita muistoja tästä erityisestä merkkipäivästä. Tämä kirja olkoon yksi muistutus siitä, että Suomi on nyt sata vuotta.

Ulla Tuomarla, Iwona Piechnik, Bernadett Bíró

Helsingissä, Krakovassa, Szegedissä. Joulukuussa 2017.

Language

O Finnish language of my fathers, holy priestess
whose body, bashful, beautiful and wholly chaste is
still wrapped in pleats of lengthy adjectives unheard:

Petrarch, Dante, Shakespeare, the Muse herself are sleeping,
tucked away in your youthful bosom for safekeeping,
in the mysterious music of your every word.

V.A. Koskenniemi, *Sonnet about the Finnish language*. – *Skating on the sea: poetry from Finland*, ed. & transl by Keith Bosley, Newcastle upon Tyne: Bloodaxe Books, 1997, p. 195.

The interests of the Finnish and of the Swedish speaking inhabitants of Finland are not opposite to each other. Just as it is good for the Finnish speaking element that the Swedish speaking element is satisfied and feels itself at home here, it is also advantageous [to] the Swedish speaking element that the Finnish element [g]rows stronger and makes progress in culture, because it is only by the help of this ma[j]ority of the nation, the independence of the country can be maintained.

E.N. Setälä, *The language fight in Finland*, Helsingfors: The Government's printing-office, 1919, p. 41.

Liioin kielenhuollossa ei voida toimia samoilla eväillä kuin itsenäistymisen alussa. Suomen kieli elää rinnakkain muiden kielten kanssa. Modernin kansallisvaltion aikainen kielikäsitys ja kielenhuolto eivät riitä jälkimoderniin maailmaan.

Pirjo Hiidenmaa, *Suomen kieli – who cares?*, Helsinki: Otava, 2004, p. 85.

The main language-related challenges in Finland in 2017 are:

▪ the status of Swedish as a national or minority language;
▪ the obligation to study the second national language in comprehensive schools;
▪ the language rights **in practice** for speakers of other languages than Finnish;
▪ the revitalization of Finland's small endangered languages, especially Inari Sámi, Skolt Sámi and Romani;
▪ the position generally and in school teaching of the languages of immigrants (...);
▪ the supremacy of English as the first choice in foreign language teaching; diversification of the language choices;
▪ sufficient digital and technological language support for all nationally relevant languages;
▪ determining the optimal age for starting foreign-language instruction in kindergarten / at school;
▪ utilizing the native language proficiency of immigrants;
▪ teaching Finnish and Swedish as second languages to immigrants and their descendants.

Fred Karlsson, *Suomen kielet 1917–2017*, Turku: Lingsoft Oy; 2017, p. 18, available in different languages on the site: www.suomenkielet100.fi/ (access in fall 2017).

Horisontissa siintää tilanne, jossa koneet todella pystyvät kääntämään, tulkitsemaan ja vaikkapa tiivistämään tekstejä. Tällaiset teknologiat voivat auttaa meitä arkisissa toimissa kielten välisen kuilun yli. Ne voivat tehdä maailmasta suuremman suomenkielisellekin, jos suomi vain on yksi niistä kielistä, joille tulevaisuuden teknologioita kehitetään. Ennustus? Pelissä on liian paljon. Pakko uskoa, että päättäjät ottavat kieliteknologien huolen tosissaan! Suomi selviää.

Lari Kotilainen, *Kielen elämä. Suomen kieli eilisestä huomiseen*, Helsinki: Siltala, 2016, p. 226.

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Sophie Alix Capdeville
University of Jyväskylä

The Saami languages and Finnish language legislation: a short historical overview*

Finland's political, social and cultural conditions were transformed after its handover from Sweden to Russia in 1809. Emperor Alexander 1st strongly supported the majority language, Finnish, which had not previously enjoyed official status. The official language had long been Swedish, although some authorities did try from time to time to support the use of the vernacular, such as in elementary education and in the translation of some legislation. The 19th century was marked by increasing nationalism in Finland, with the country seeking to strengthen its autonomous status despite several clamp-downs. As has often been observed, the Finnish nation, which can be characterised as an "imagined community" – a term coined by Benedict Anderson – emerged during that time. This emergence coincided with the development of the national literature, including the publication of the national epic, the *Kalevala*. As Anderson demonstrates, many incipient nations developed along with the growth of printed newspapers and literature, or as he designates it, "print-capitalism" (Anderson 1996: 30–32).

---

* This article is based on two lectures:

1) *Suomen ja Sveitsin kielilainsäädäntöjen yhteisiä ja erottavia piirteitä*. Keski-Suomen Sveitsin Ystävät, Jyväskylä, Stammtisch. 9.5.2017;

2) *The Saami languages before Finland's first Language Act of 1922*. International Conference on Minority Languages: Revaluing Minority languages XVI, 28.–29.8.2017. Jyväskylä, Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä.

1. The language issue during the Finland's era as a grand duchy

During the 19th century important efforts were made to develop the Finnish written language with the help of the Finnish Literature Society, which was founded in 1831: scholars aimed at creating a language that could be used on a larger scale. At the same time, the first books in Saami were published. While the authorities paid a great deal of attention to furthering the education of the majority population, they neglected that of the Saamis.

Kenneth McRae has researched the language policy of several countries, including Finland. As he states, the language decree issued in the 1860s was not the first legal document relating to language: from as early as the 1840s, decrees began to be issued that required from the authorities to use Finnish with the Finnish-speaking population. In 1846, the clergy were required to demonstrate their Finnish language skills. In 1853, officials were required to have a knowledge of Finnish and to make available Finnish translations of official documents. This was taken a step further in 1858 with a decree mandating the use of Finnish in official contexts. In 1863, an even more important decree recognized, for the first time, the legal equality of Finnish with Swedish (McRae 1999: 35–36). According to the Schools District Act of 1898, pupils were to be taught in their own mother tongue in the different regions of Finland. The situation of the Finnish language did not, however, develop linearly. In 1900, the Russian authorities issued an edict imposing Russian as the official language of Finland, although that was soon retracted.

2. The Saami languages in the Grand Duchy of Finland

The first books, religious texts, translated into Saami were published after an order given by the Russian emperor, and repeated by the archbishop in 1824, that Saami was to be used. This led to the publication in 1825 of three Saami books. These were translations into North Saami for the use of Saamis living in the Northern part of Finnish Sápmi. However, the writing system used by the translator, Jacob Fellman, was subjected to harsh criticism, which may explain why no other books were published in Saami for several decades.

The Turku chapter was reduced in size in 1850 with the founding of the new chapter of Kuopio, to which Finnish Sápmi was transferred. One of the chapter's duties was to supervise education, as this was governed by the church, a practice that went on for longer in Finnish Sápmi than elsewhere in Finland. The chapter was to supervise the prescribed use of languages in its parishes. However, that was not systematically enforced in the case of the Saami languages.

The year 1848 was an important turning point in the history of publishing in Saami in Finland. The emperor ordered that the Saami languages (dialects) be used in religious instruction and that the materials used be translated into Saami. As a result, a few texts were published from 1849 to 1863, one in Inari and eight in North Saami.

Anders Andelin, pastor of the parish of Utsjoki-Inari from 1853, prepared a few texts with the help of the catechist Aslak M. Laiti. He received financial support following a decree issued in 1849. The second pastor of the parish, Edward Wilhelm Borg, who arrived in Inari in 1857, educated a young Inari Saami, Henrik Mattus, to be a catechist and engaged him to assist with the translation work. At the end of the century, Mattus also taught Inari Saami to one of Borg's successors, Lauri Arvid Itkonen, who was then able to translate and publish books in that language.

In the interim, several pastors claimed that some Saami dialects were becoming extinct. In particular, Anders Abram Favorin argued in 1861 that Inari Saami was dying out, and hence it was no longer necessary to publish materials in that language. At the same time, it was proposed that the North Saami dialect serve alone as a unified written Saami language (Capdeville 2017a: 135, 172, 210–211).

The Schools District Act, which was passed at the end of the century, could not be implemented in Finnish Sápmi, as L. A. Itkonen had suspected: there was too great a shortage of Saami-speaking teachers as well as a serious lack of printed materials (Itkonen 1901).

In 1911, Piehtar Helander (known later as Pedar Jalvi) was admitted to the teacher education seminary in Jyväskylä. He graduated in 1915, having published some articles in Finnish during his studies. He also managed to publish the first Saami novel in Finland (*Muottačalmit*, 1915), before his early death one year after starting work as a teacher in a Finnish school (Capdeville 2017a: 204–206, 214–226).

3. The language issue at the time of independence

In 1917, Finland became independent, but the transition did not occur without conflict: a civil war broke out (known by some as the Finnish Independence War). At the same time, the language conflicts of the previous century resurfaced as politicians debated the details of the constitution of the newly independent country. The draft "recognized the right of Finnish citizens to use their mother tongue – Finnish or Swedish – in dealing with public authorities." This meant full linguistic equality for Finnish and Swedish speakers, and thus recognition of the latter as more than just an insignificant minority. The draft constitution accorded the Swedish-speaking regions some

form of self-government, an idea that had been adopted from the Swiss canton model (McRae 1999: 59). It should be mentioned here that Switzerland recognized Finland as an independent state as early as 29 January 1918. A Finnish Embassy opened in Bern in 1937, and a Swiss Embassy opened in Helsinki in 1939 (Loulota 2015).

In his book, McRae refers to several publications by Emil Nestor Setälä, a celebrated Finnish scholar, a Finno-Ugrian but also a politician, who took part in the drafting of the Finnish Constitution and later in drafting the Language Act of 1922. Fred Karlsson has analysed the role of Setälä as a language politician. He explains how Setälä, who was strongly opposed to the idea of a country with two nationalities, Finnish and Swedish, sought to enshrine the idea of one nation in the constitutional articles he drafted. Some politicians were keen to form a political system with two nationalities. In so doing they were drawing on the principle of one nation, one race or a "common origin" and one language, which in Finland meant foregrounding the differences between Swedish and Finnish cultures and their histories (Karlsson 2014: 283–284). Setälä's core idea was that a nationality is not founded on a common language, a notion that becomes difficult to sustain in the case of multilingual countries such as Switzerland. As he explained it, Finland is to be viewed as one nation in which two languages are spoken.

In the Constitution of 1919, the language section (no. 14) reads as follows: "Swedish and Finnish are the Republic's national languages". At that time, the current Swiss constitution was the one adopted in 1874, in which section 116 reads as follow: "The three main languages spoken in Switzerland, German, French, and Italian, are the national languages of the Confederation".[1] Setälä had presented the idea of introducing a Language Act as early as 1919 to allow the use of Finnish or Swedish with the country's authorities, and requiring administrators to have a knowledge of both national languages. According to Karlsson, the Language Act published in 1922 is clearly the work of Setälä, as it does not mention "national languages" (Swedish: *nationalspråk*, Finnish: *kansalliskieli*) but "administrative languages" (Swedish: *ämbetsspråk*, Finnish: *virkakieli*). During the parliamentary debate, Setälä called for an end to the language conflict that had continued for several years. (Karlsson 2014, 286–287) The final title of the new law was simply the Language Act (Swedish: *Språkglag*, Finnish: *Kielilaki*).

[1] French: *Les trois principales langues parlées en Suisse, l'allemand, le français et l'italien sont langues nationales de la Confédération*. German: *Die drei Hauptsprachen der Schweiz, die deutsche, französische und italienische, sind Nationalsprachen des Bundes*. Italian: Art. 116. *Le tre lingue principali della Svizzera, la tedesca, la francese e l'italiana, sono lingue nazionali della Confederazione*. Cf. *Constitution…* (1874: 35); *Bundesverfassung…* (1874: 36); *Costituzione…* (1874: 36).

4. The minority concept in the Language Act

One major aim of the Act was to avoid labelling Swedish speakers as a minority. It should not be forgotten that great tensions existed between Åland and the rest of Finland, which was the reason Finland turned to the League of the Nations (cf. Setälä 1919, 1920a, 1920b). In 1920, Setälä published a book to explain the Finnish Constitution and the different concepts used in it. In the index, he refers to the minority as "speakers of other languages" (Finnish: *toiskieliset*), that is, to persons living in a specific administrative area and speaking a language other than that spoken by the rest of the population (Finnish or Swedish); as was the case with Saamis or Russians (Setälä 1920: 139). In 1924, Setälä published a book to explain how the Language Act was to be applied. Saami (Lappish as he wrote at that time) is mentioned in the law on education: public schooling should be given in the pupils' mother tongue in areas where Finnish or Swedish speakers constitute at least 20 per cent of the local population. Moreover, in municipalities where at least 20 per cent of the pupils are Saami or Russian speakers, the educator should also be a speaker of Saami or Russian (Setälä 1924: 186–187). We now know that this has not been practiced for at least seven decades.

If we look at the table representing the linguistic situation of Finland's municipalities published in Setälä's book, we cannot ignore the fact that a large proportion of the population of different municipalities was ignored in those statistics, as in *Ohcejohka* / Utsjoki. We should not neglect the fact that a lot of Saamis preferred to present themselves as Finnish-speaking, believing this would help them in their everyday lives. It is clear that Setälä's statistics give only an approximate idea of the situation. The last column has been added by the present author to demonstrate the deficiencies of the language section of the 1919 Constitution and of the Language Act of 1922 with respect to the situations in Saami-speaking areas, where the Saami peoples were not taken into account: they are designated here as "language-less" people, because the contemporary legislation did not pay as much attention to Saami languages as it did to the prevalence of Swedish.

1. Linguistic statistics of Finland's northern municipalities (in 1910)[2]

Municipalities	Total population	Finnish speaking	Swedish speaking	"Language-less" Saamis
Enontekiö / Eanodat	1 055	882		174 = 16 %
Inari / Aanaar	1 736	925	5	811 = 46 %

[2] Statistics from the table published by Setälä in 1924.

Kittilä / Gihttel	4 471	4 442	8	21 = 0.46 %
Sodankylä / Soađegilli	4 590	4 478	3	109 = 2.37 %
Ohcejohka / Utsjoki	528	37		491 = 92.99 %

In my PhD research on Saami book history I could not refrain from presenting these statistics. It is well known that Saami speakers were often ignored, or rather that the authorities explained that they did not want to use Saami languages in teaching. The injustice of this situation was pointed out by the Saami catechist Aslak Laiti to his superiors in 1863 and 1864. He proposed that the education should no longer be implemented with the help of translators, as was often the case at that time (Capdeville 2017a: 211–212).

Tables 2 and 3 show the language landscape of Finland at the time of Independence, and the approximate number of Saamis in the whole of Fennoscandia as well in Finland.

2. The linguistic landscape of Finland at the beginning of the 20th century[3]

Finns	88 %
Swedes	11.6 %
Russians	0.2 %
Germans	0.1 %
Saamis (Lapps)	0.1 %

3. Saami populations

Total	from 60 000 to 70 000
Norway	about 45 000
Sweden	about 20 000
Finland	about 8 000
Russia	about 2 000
Saami speakers	from 22 000 to 30 000

In Finland, according to the Finnish Saami Parliament, of the 7 956 Saamis registered in 2005, 55% lived outside the Saami domicile area: this number more than doubled from 2396 to 5317 between 1972 and 2007 (Seurujärvi-Kari 2005: 340; Aikio-Puoskari 2009: 8).

It is surprising that, as a Finno-Ugrian, Setälä did not offer a stronger defence of the use of the Saami languages. From 1930 to 1932 he was member

[3] Statistics from 1910 (*Société des Nations…* 1921: 7).

of a committee that was preparing a Saami ABC book (Itkonen T. 1934; Capdeville 2017a: 154–155); and thus was fully aware of the need for the language, especially in elementary education. But, as explained above, the Language Act and other legal dispositions remained unchanged for seven decades.

> From a marginal position of a few isolated provisions in school and child care legislation, Saami was given [...] recognition by law in 1991 that contains striking parallels with the Language Law of 1922 as currently amended. In this law, the Saami domicile area is first defined and limited to four large municipalities in northern Lapland province: Enontekiö, Inari, Utsjoki and part of Sodankylä. (McRae 1999 : 331)[4]

McRae notes similarities between Saami and Romansh in Switzerland, which were first recognized in 1938 (McRae 1999: 220, 231–233), and finally incorporated into the Constitution in 1999.[5]

The Saami Language Act passed in 2003 does not accord equal rights to the majority of the Saami peoples, who nowadays lives outside the Saami areas of domicile. The consequences of the Finnish policy continues be seen today in the public life of the Saami peoples.

Signs in the municipality of Ohcejohka or Utsjoki

[4] Toponyms on local Saami languages: Enontekiö, North Saami: Eanodat; Inari Saami: Aanaar ; Utsjoki, North Saami: Ohcejohka ; Sodankylä, North Saami: Soađegilli.

[5] The first legal text mentioning the Saami languages in Finland was published in Finnish, Swedish and North Saami, and is accessible on the websites of the Ministry of Justice. The appendix presents some extracts from the Finnish and the Swiss constitutions written in both countries national languages. In this article we use the term “Romansh”, which is used in the Swiss Constitution. Linguists prefer to use the term: Rétho-romanche.

As the law stands, the majority language should be used first in bilingual municipalities, as in public signs. But in *Ohcejohka* / Utsjoki, as we can see in the above picture taken in 2013, the municipality's name is written first in Finnish and then in North Saami, while the name of the road is given first in North Saami and then in Finnish. This would not be the case in Swedish-speaking areas. The picture is a good example of the present-day status of the Saami languages, showing that the law is not enforced as strictly as it should be. *Ohcejohka* is the only Finnish municipality where a Saami language (North Saami) is spoken as the majority language. The fact cannot be ignored that the authorities do not treat the Saami languages on an equality with Swedish.

2. Conclusion: difficulties in better status for the Saami languages

As the slow development of the Saami book history until the 1970s shows, the authorities failed to support the development of the Saami languages in Finland. An important turning point was the foundation of the *Sámi Čuvgehussearvi* (Finnish: Lapin sivistysseura, English: Society for the Promotion of the Lappish culture) in 1932, when its Saami as well as Finnish members succeeded in publishing several Saami books and studies on Saami culture. In the 1970s, an increase in the number of Saami writers improved the possibilities for young people and adults to read and to be educated in their own language. Irja Seurujärvi-Kari describes how Saamis sought to reapproriate their own language and culture during the 1970s, and especially the 1980s after the struggle over the Alta dam (Seurujärvi-Kari 2005).

We should not forget that the Saami languages are not just minority languages, but above all they are indigenous languages! The difference between the Saamis and other minorities groups is that the former are indigenous people, who pre-date the other minorities in the country, and thus can be argued to have a stronger claim to recognition of their cultural and language rights than the later arrivals. Although Finland did not ratify the ILO 169 convention, its Constitution recognizes the rights of ethnic minorities to preserve and develop their own culture and language (Seurujärvi-Kari 2011: 344–345 ; Aikio-Puoskari 2015, 2016).

Three Saami languages – which developed very differently – are spoken in Finland. The North Saami orthography *davvisámegiella* was finally accepted in 1978, and the Inari Saami *Anarâškielâ* orthography in 1992. *Anarâškielâ* is the only Saami language spoken only in Finland, and its development improved after the foundation of the Inari Saami Promotion Society, *Anarâškielâ servi* in 1986. The situation of the Skolt Saami *nuõrttsää´mǩiõll* is rather different, because the area of domicile of Skolt split between three

countries, Russia, Finland and Norway. Since 1993, instruction in Skolt Saami has been provided in Sevettijärvi *Če'vetjäu'rr* (Aikio-Puoskari 2015). By way of comparison, the Romansh dialects were developed and began to be standardised with the support of the *Lia Rumantscha* society founded in 1919. To arrest the alarming decline of the language, the society decided to develop a unified language, which appeared in the 1980s (*Romanche*… 2004: 84, 92).

The first Saami PhD students defended their theses in their own mother tongue during the 1990s, and were appointed as professors at the turn of the millennium. The very slow development of the publishing in Saami demonstrates how the centralized political and educational system of Finland neglected the Saami peoples. Inari Saami or *Anarâškielâ* did not become extinct, as predicted by some clerics in the 19th century. Instead as research has shown *Anarâškielâ* has seen a revival.[6] The situation of the Skolt Saami has been more difficult in the aftermath of the Second World War (Aikio-Puoskari 2015). The first Skolt Saami publications did not appear until the 1970s and these were mainly religious texts. The Skolt Saami literature seems currently to be on the increase, with the first Skolt Saami gaining his baccalaureate with Saami (not Finnish or Swedish) as his mother tongue only in 2012 (Lavia 2012, Fofonoff 2012). Much effort has been made to reinforce the status of the Saami languages for all the Saami speakers in Finland, and different organisations such as *City-Sámit* (Helsinki), *Sis-Suoma Sámisearvi Bárbmu rs*. (Jyväskylä and Tampere), *Roavvenjárgga Sámi Searvi MII* (Rovaniemi) and *Oulu Sámit* (Oulu) are working hard to bring this about.

For these three languages, some language nests have been organized in different municipalities to help young people, or even adults, to finally learn the native language of their parents or grand-parents. Ulla Aikio-Puoskari secretary of the Department of Education of the Finnish Saami Parliament, published a report in 2016 which includes a history of the Saami languages and describes the different measures taken during recent decades for the revival of the Saami languages in Finland, Sweden and Norway (Aikio-Puoskari 2016).

Support for the Saami languages is assured especially in their area of domicile, but not for the Saamis who have to move away to find a job. Romansh dialects seem to share the same kind of problem: their use is assured in the speakers' areas of domicile, but not for those who have to relocate outside of the canton of Grison (*Grischun, Graubünden, Grigioni*). Romansh speakers often prefer to use Swiss German in their dealing with other Swiss citizens. In Finland, the Saamis have long thought it would be

---

[6] Cf. Olthuis, Kivelä, Skutnabb-Kangas 2012; Pasanen 2015.

preferable to speak Finnish with their children in the interest of their future rather than teach them the language of their ancestors. Nowadays, young Saamis are seeking to reverse this tendency by actively using the language of their parents and grand-parents. For this purpose, internet language courses are organized by the Saami Education Centre of Inari / *Sámi oapahus-guovddáš*.

As we have seen the revival of minority languages (as both countries' mainstream populations designate them from outside) has become possible with the foundation of societies, that have done a lot of work to maintain and develop the use of these languages. The situation of Romansh continues to be alarming, as the Swiss media regularly testify (see, for example, the articles by Bondolly 2017 and Tissot 2017). In Finland, one can only wish people would stop designating the Saami languages as minority languages, especially since we know they were spoken throughout Finland several hundred years ago. Saamis receive little support from the various countries, which is all the more the reason why their language situation should be improved.

Appendix: languages sections in the Swiss and the Finnish Constitutions adopted in the 1990s

This appendix presents the languages sections of the Swiss and the Finnish constitutions that refer to their national languages, first in both countries own national languages and then in English. The text are available on the official pages on both countries administration, the Swiss constitution is presented on the site of the Swiss Federal Council, and the Finnish constitution on the site of the Finnish Ministry of Justice, Finlex. In the case of Finland, the Saami version written in North Saami, was obtain from the Saami Parliament of Finland.

Swiss constitution of 1999 (sections 4 and 70)

Art. 4. Landessprachen: die Landessprachen sind Deutsch, Französisch, Italienisch und Rätoromanisch.

Art. 4. Langues nationales: les langues nationales sont l'allemand, le français, l'italien et le romanche.

Art. 4. Lingue nazionali: le lingue nazionali sono il tedesco, il francese, l'italiano e il romancio.

Art. 4. Linguas naziunalas: las linguas naziunalas èn il tudestg, il franzos, il talian ed il rumantsch.

Art. 4. National languages: the National Languages are German, French, Italian, and Romansh.

Art. 70. Sprachen

1. Die Amtssprachen des Bundes sind Deutsch, Französisch und Italienisch. Im Verkehr mit Personen rätoromanischer Sprache ist auch das rätoromanische Amtssprache des Bundes.

2. Die Kantone bestimmen ihre Amtssprachen. Um das Einvernehmen zwischen den Sprachgemeinschaften zu wahren, achten sie auf die herkömmliche sprachliche Zusammensetzung der Gebiete und nehmen Rücksicht auf die angestammten sprachlichen Minderheiten.

3. Bund und Kantone fördern die Verständigung und den Austausch zwischen den Sprachgemeinschaften.

Art. 70. Langues

1. Les langues officielles de la Confédération sont l'allemand, le français et l'italien. Le romanche est aussi langue officielle pour les rapports que la Confédération entretient avec les personnes de langue romanche.

2. Les cantons déterminent leurs langues officielles. Afin de préserver l'harmonie entre les communautés linguistiques, ils veillent à la répartition territoriale traditionnelle des langues et prennent en considération les minorités linguistiques autochtones.

3. La Confédération et les cantons encouragent la compréhension et les échanges entre les communautés linguistiques.

4. La Confédération soutient les cantons plurilingues dans l'exécution de leurs tâches particulières.

5. La Confédération soutient les mesures prises par les cantons des Grisons et du Tessin pour sauvegarder et promouvoir le romanche et l'italien.

Art. 70. Lingue

1. Le lingue ufficiali della Confederazione sono il tedesco, il francese e l'italiano. Il romancio è lingua ufficiale nei rapporti con le persone di lingua romancia.

2. I Cantoni designano le loro lingue ufficiali. Per garantire la pace linguistica rispettano la composizione linguistica tradizionale delle regioni e considerano le minoranze linguistiche autoctone.

3. La Confederazione e i Cantoni promuovono la comprensione e gli scambi tra le comunità linguistiche.

4. La Confederazione sostiene i Cantoni plurilingui nell'adempimento dei loro compiti speciali.

5. La Confederazione sostiene i provvedimenti dei Cantoni dei Grigioni e del Ticino volti a conservare e promuovere le lingue romancia e italiana.

Art. 70. Linguas

1. Las linguas uffizialas da la Confederaziun èn il tudestg, il franzos ed il talian. En il contact cun persunas da lingua rumantscha è er il rumantsch lingua uffiziala da la Confederaziun.

2. Ils chantuns determineschan lur linguas uffizialas. Per mantegnair l'enclegientscha tranter las cuminanzas linguisticas, respectan els la cumposiziun linguistica istorica e resguardan las minoritads linguisticas tradiziunalas.

3. La Confederaziun ed ils chantuns promovan la communicaziun ed il barat tranter las cuminanzas linguisticas.

4. La Confederaziun sustegna ils chantuns plurilings tar l'adempliment da lur incumbensas spezialas.

5. La Confederaziun sustegna mesiras dals chantuns Grischun e Tessin per mantegnair e promover la lingua rumantscha e taliana.

Art. 70. Languages

1. The official languages of the Confederation are German, French and Italian. Romansh is also an official language of the Confederation when communicating with persons who speak Romansh.

2. The Cantons shall decide on their official languages. In order to preserve harmony between linguistic communities, the Cantons shall respect the traditional territorial distribution of languages and take account of indigenous linguistic minorities.

3. The Confederation and the Cantons shall encourage understanding and exchange between the linguistic communities.

4. The Confederation shall support the plurilingual Cantons in the fulfilment of their special duties.

5. The Confederation shall support measures by the Cantons of Graubünden and Ticino to preserve and promote the Romansh and the Italian languages.

Finnish Constitution of 1999 (Section 17)

17. Rätt till eget språk och egen kultur

Finlands nationalspråk är finska och svenska.

Vars och ens rätt att hos domstol och andra myndigheter i egen sak använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska, samt att få expeditioner på detta språk skall tryggas genom lag. Det allmänna skall tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhälleliga behov enligt lika grunder.

Samerna såsom urfolk samt romerna och andra grupper har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Bestämmelser om samernas rätt att använda samiska hos myndigheterna utfärdas genom lag. Rättigheterna

för dem som använder teckenspråk samt dem som på grund av handikapp behöver tolknings- och översättningshjälp skall tryggas genom lag.

17. Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

17. Vuoigatvuohta iežas gillii ja kultuvrai

Suoma riikkagielat leat suoma- ja ruoŧagiella.

Juohkehačča vuoigatvuohta geavahit duopmostuolus ja eará eiseválddiin áššistis iežas giela, juogo suoma- dahje ruoŧagiela, sihke oažžut doaimmahusgirjjis dainna gielain dorvvastuvvo lágain. Almmolaš váldi galgá fuolahit eatnama suoma- ja ruoŧagielat álbmoga čuvgehuslaš ja servodatlaš dárbbuin seammalágan vuođustusaid mielde.

Sápmelaččain álgoálbmogin sihke románain ja eará vehádatjoavkkuin lea vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežas giela ja kultuvrra. Sápmelaččaid vuoigatvuođas geavahit

sámegiela eiseválddiin ásahuvvo lágain. Seavagiela geavaheaddjiid sihke lámisvuođa dihte tulkon- ja jorgalanveahki dárbbašeaddjiid vuoigatvuođat dorvvastuvvojit lágain.

17. Right to one's language and culture

The national languages of Finland are Finnish and Swedish.

The right of everyone to use his or her own language, either Finnish or Swedish, before courts of law and other authorities, and to receive official documents in that language, shall be guaranteed by an Act. The public authorities shall provide for the cultural and societal needs of the Finnish-speaking and Swedish-speaking populations of the country on an equal basis.

The Saami, as an indigenous people, as well as the Roma and other groups, have the right to maintain and develop their own language and culture. Provisions on the right of the Saami to use the Saami language before the authorities are laid down by an Act. The rights of persons using sign language and of persons in need of interpretation or translation aid owing to disability shall be guaranteed by an Act.

Bibliography

AIKIO-PUOSKARI Ulla 2009: *Saamelaisopetus kotiseutualueen ulkopuolella*. (Saamelaiskäräjien koulutusraportti nro 1), Inari: Saamelaiskäräjät.

AIKIO-PUOSKARI Ulla 2015: *Saamen kielet ovat Euroopan alkuperäiskieliä*, http://www.edu.fi/perusopetus/aidinkieli/saamenkieli/saamen_kielet (22.9.2017).

AIKIO-PUOSKARI Ulla 2016: *Gullos sámegiella! Saamen kielten elvyttämisen parhaita käytäntöjä ja kansallisen politikan linjauksia Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa = Sámegielaid eaľáskahttima buoremus vuogit ja álbmotlaš politihka linját Suomas, Ruoŧas ja Norggas*. (Rapportti), Sámediggi, Sámegiela doaimmahat = Sämikielâ toimâttâh = Sää'mǩiõl koontâr = Saamen kielitoimisto.

ANDERSON Benedict 1996: *L'imaginaire national: réflexions sur l'origine et l'essor du nationalisme*, French translation by Pierre-Emmanuel Dauzat, Paris: La Découverte (Original: *Imagined Communities*, London, 1983).

BONDOLFI Sibilla 2017: *La Suisse oublie sa quatrième langue nationale = die Schweiz vergisst ihre vierte Landessprache = la Svizzera dimentica la sua quarta lingua nazionale*, https://www.swissinfo.ch/fre/rh%C3%A9to-romanche_la-suisse-oublie-sa-quatri%C3%A8me-langue-nationale/43308618 (27.9.2017).

CAPDEVILLE Sophie Alix 2017a: *L'histoire du livre saami en Finlande: ses racines et son développement de 1820 à 1920*. (Jyväskylä Studies in Humanities, 304), Jyväskylä: University of Jyväskylä.

CAPDEVILLE Sophie Alix 2017b: Saamenkielinen kirjahistoria Suomessa. – *Tieteessä Tapahtuu* 35/3: 40–43, https://journal.fi/tt/article/view/63454 (30.8.2017).

FOFONOFF Katri 2012: Vuõssmõs nuõrttsäämas ǩee'rjteei pâ'jjmätt'tõttitee' stâst. – *Lapin kansa* (Rovaniemi) 13.2.2012.

ILO 169: *Convention concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries* (1991), http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169 (30.8.2017).

ITKONEN Lauri Arvid 1901: Kielioloista Lapissa. – *Kaiku* 43. (15.4.1901), Oulu.

ITKONEN Tuomo 1934: *Samikiel abis = lapinkielinen aapinen*. (Lapin sivistysseuran julkaisuja = Sami čuvgitusseärvi toaimatusak, 1), Helsinki, WSOY.

JALVI Pedar 1915. *Muottačalmit*, Prenttejuvvun Jyväskyläst: Gaska-Suoma girjeprænta s.

KARLSSON Fred 2014: E. N. Setälä kielipoliitikkona. – *Virittäjä* 118 (2/2014): 281–291.

LAVIA Riku 2012: Ville-Riiko kirjoittaa ainoana koltansaamen äidinkielenään. – *Lapin kansa* 38 (9.2.2017), Päivyri 9.

LUOTOLA Hannu 2015: *Juhlapuhe: Sveitsin Ystävät Keski-Suomessa paikallisosaston 30-vuotisjuhlassa Vesangassa* 23.8.2015 (Manuscript).

MCRAE Kenneth D. 1998: *Conflict and Compromise in Multilingual Societies*, 1: *Switzerland*, Waterloo, Ont., Canada: Wilfrid Laurier University Press.

MCRAE Kenneth D. 1999: *Conflict and Compromise in Multilingual Societies*, 3: *Finland*. (Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia ; Sarja Humaniora, 306), Helsinki: Finnish Academy of Science and Letters & Wilfrid Laurier University Press.

OLTHUIS Marja-Liisa, KIVELÄ Suvi, SKUTNABB-KANGAS Tove 2012: *Revitalising Indigenous Languages: How to Recrate a Lost Generation* (Linguistic Diversity and Language Rights, 10), Bristol: Multilingual Matters.

PASANEN Annikka 2015: *Kuávsui já peeivičuovâ "Sarastus ja päivänvalo": inarinsaamen kielen revilisaatio*. (Uralica Helsingiensia, 9), Helsinki: Helsingin yliopisto, SUS.

Romanche: facts & figures 2004, Éd. Manfred Gross, French translation by Jean-Jacques Furer, Coire: Lia Rumantscha.

SETÄLÄ E. N. 1919: *The Language fight in Finland*, Helsingfors: Government's printing-office.

SETÄLÄ E. N. 1920a: *Språkstriden i Finland*, Stockholm: Bonnier.

SETÄLÄ E. N. 1920b: *La lutte des langues en Finlande*, Paris: Champion, Collection linguistique 6.

SETÄLÄ E. N. 1920c: *La nouvelle législation finlandaise concernant l'emploi officiel des langues finnoise et suédoise*, Helsinki: Imprimerie du gouvernement.

SETÄLÄ E. N. 1920d: *Suomen perustuslait ; viittauksilla ja asialuettelolla varustanut E. N. Setälä*, Helsingissä: Otava, Otavan asetuskokoelma 35.

SETÄLÄ E. N. 1924: *Kielilaki ynnä siihen liittyvät lait ja asetukset*, Helsinki: Otava, Otavan asetuskokoelma 45.

SEURUJÄRVI-KARI Irja 2005: Saamen kieli ja saamelaisten kielelliset oikeudet 2000-luvulla. – *Monikielinen Eurooppa: kielipolitiikkaa ja käytäntöä*, toim. Marjut Johansson ja Riitta Pyykkö, Helsinki: Gaudeamus, 329–369.

SEURUJÄRVI-KARI Irja 2011: "We took Our Language back": the Formation of a Sámi identity within the Sámi Movement and the Role of the Sámi Language from 1960s until 2008. – *Ethnic and Linguistic Context of Identity: Finno-Ugric Minorities*, ed. Riho Grünthal & Magdolna Kovács, Helsinki: University of Helsinki (UH 5), 36–78.

Société des Nations: protection des minorités en Finlande: lettres datées de Paris le 16 juin 1921, et Genève le 28 juin 1921, émanant de Mr Enckell ministre de Finlande à Paris = League of Nations: Protection of Minorities in Finland: letters dated Paris 16th June, and Geneva 28th June from M. Enckell, Finnish Minister in Paris (1921). (C, 222 M. 161. 1921. 1), http://biblio-archive.unog.ch/Dateien/CouncilMSD/C-222-M-161-1921-I_BI.pdf (10.9.2017).

TISSOT Tatiana 2017: *Allegra! A look at Romansh, Switzerland's fourth language*, Article published also in French, German and Italian: http://houseofswitzerland.org/swissstories/society/allegra-look-romansh-switzerland-s-fourth-language (28.9.2017).

Laws

Asetus saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa = Förordningom användning av samiska hos myndigheter. 1991/1201. (6.9.1991 / 1.1.1992), https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1991/19911201?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=saamen%20kieli%201991 (4.10.2017).

Ásahus sámegiela geavaheamis eisseváldiin. 1991/1201. www.finlex.fi/data/saame/19911202.pdf (30.10.2017).

Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (Vom 29 Mai 1874). 1874. Bern. http://www.e-rara.ch/doi/10.3931/e-rara-26152 (29.10.2017).

Constitution fédérale de la Confédération suisse du 29 mai 1874. 1874. Berne. http://dx.doi.org/10.3931/e-rara-26153 (29.10.2017).

Constitution fédérale de la Confédération suisse = Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft = Costituzione federale della Confederazione Svizzera = Constituziun federala da la Confederaziun svizra (1999), https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19995395/index.html (10.9.2017). (also in English)

Costituzione federale della Confederazione svizzera (del 29 maggio 1874). 1874. Berna. https://www.e-helvetica.nb.admin.ch/directAccess?callnumber=nbdig-727925 (1.11.2017).
Kielilaki = Språklag 6.6.2003 / 433, http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423 (24.9.2017).
Saamen kielilaki = Samisk språklag 1086/2003, 6.6.12.2003, http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031086 (24.9.2017).
Sámi giellaláhka 1086, 15.12.2003, www.finlex.fi/data/saame/20031086a.pdf (24.9.2017).
Suomen perustuslaki = Finlands grundlag = Suoma vuođđoláhka, 11.6.1999/731 (1999). http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731 (22.9.2017), in Finnish, Swedish & English.

Abstract

The Saami languages and Finnish language legislation: a short historical overview

For a long time, the Saami languages were not mentioned in the Finnish Constitution. However, they were not totally ignored during the 19th century, in the period when Finnish was recognised as the second official language of Finland and the first Saami books were published. Having dealt with the language situation during the Great-Duchy period, I present the developments which took place after gaining independence by Finland. The first language chapter in the constitution drafted in 1919 was based on the model of the Swiss constitution, as E. N. Setälä explained it his publications, that is why this constitution will be briefly presented. Indeed, both countries have a multilingual policy and minority languages which were not mentioned in their constitution for a long time. We also describe the spaces open to the Saami languages during the 1990s.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

M.M. Jocelyne Fernandez-Vest
CNRS-LACITO
& Université Sorbonne Nouvelle – Paris III

Ecology of Northern Sami: its typological evolution from oral to written language*

1. Orality in Europe
Evidence from Samic languages

The canonical forms that are essential to oral production in the traditional societies of Austronesia and Africa are quite marginal in Europe today, but the Uralic language family, found in part in Western Europe, provides us with a near equivalent to this traditional orality. Most of its approximately 30 languages (and its hundred of dialects), scattered over a vast territory, from the one end to the other end of Northern Eurasia, are still orally transmitted, and can be characterized today as "endangered languages". Among the typological tendencies shared by many of these languages, it is usual to

* This study has been supported by research stipend no. 33-3562 from the Kone foundation, Helsinki. Earlier versions of this paper were presented at two international conferences: *The North Face of the Nordic model*, Paris-Sorbonne, April 3–4 2014 and *Journées sames – Sami Days*, Paris, INALCO, November 18–19, 2016. I am grateful to several participants for their comments and advice, particularly Karl-Erland Gadelii, Harald Gaski, Mikael Riessler, and Éva Toulouze.

Abbreviations: DECS = Detachment Constructions, DIP = Discourse Particle, FD = Final Detachment, ID = Initial Detachment, IS = Information Structuring, MCU = Minimal Communicative Uttterance; Mn = Mneme, Rh = Rheme, Th = Theme/thematic; Fi = Finnish, Sw = Swedish; ACC = accusative, DIR = directive, GEN = genitive.

include: (i) their non-conjunctive subordination (paratax; verbo-nominal quasi-clauses); (ii) their clause combining and intersentential combining articulated by Discourse Particles. The Samic languages, close relatives of Finnic languages (that possess a century-long written history) within the Finno-Ugric branch, in their northernmost variety, could still recently be taken as prototypes of orality: some specific features of the language system clearly have an oral motivation, manifested for example by the complexity of spatio-temporal deixis and the Information Structuring of utterances relying upon Detachment Constructions and enclitic Discourse Particles.

Oral languages offer an interdisciplinary area of potential research interest: known to reveal significant properties of human language, they shed light on the relations between language and cognition. Conversely, the typological evolution of an orally transmitted language which is acquiring the status of a written language under our very eyes adds an essential document to the case file of "oral demotivation".

Typology and written language bias

The unavoidable contextualization of oral and spoken languages, regarded as defining (Fernandez-Vest 1987: 217–230, 1994: 118–119; Hagège 1986, 1990, 1993: 3–4) is mentioned commonly; yet, the recognized differences between spoken and written language have little influence on analyses. The paradigm of "written language bias in linguistics" denounced three decades ago by Linell 1982 is still actual, even though syntactic models based on sentences are unadequate for impromptu speech: "[One should take] seriously the view that spontaneous speech is organized round unintegrated syntactic structures" (Miller & Weinert 2009: 71).

Linguistic ecology

Early inspired by a seminal seminar at Harvard University (Haugen 1971, 1972) and revitalized later by a visiting scholar's lectures (Mufwene 2001), my interest for "Linguistic ecology" has been influenced by functional semantic theories (Halliday 2001: 175–202) rather than sociolinguistic ones (Phillipson & Skutnabb-Kangas 1996: 429–452). It has resulted into the methodology gradually elaborated since the 1990s and briefly explained below.

2. Information Structuring of oral discourse

After establishing the solid anchoring of speech to the enunciative situation, research centered on orality, crossed with discourse situations and with language typology, cannot ignore the Detached Constructions (DECs), a term more adequate than "dislocations" (popularized by early generative studies):

> [it is possible] to code a not yet active topic referent […] which is placed in a syntactically autonomous or "detached" position to the left or, less commonly, to the right of the clause which contains the propositional information about the topic referent. (Lambrecht 1994: 181)

DECs have been studied within Detachment Linguistics and IS theories,[1] that have concentrated on the "left periphery" of the sentence. I will insist here on the "right periphery"; typical of oral contructions, it needs to be studied, as IS in general, from a text-linguistic angle:

> Information Structuring studies the impact on their discourse construction of the speaker's and addressee's need to express their assumptions (private and shared knowledge, status of referents, personal appreciation of the situation) through dividing the information into more or less salient and relevant. The chosen strategy, i.e. the ordering and highlighting of constituents that reflect the linguistic encoding of information structuring categories is also determined by the cotextual relations of reference. Consequently, IS should be studied in longer texts rather than in single utterances: thematic chaining and thematic progression are essential components of the IS strategy. (Fernandez-Vest 1987: 612 ; 2015: 14)

My methodology – originally indebted to the Prague School's textualists and steadfastly using their terminology /Theme-Rheme/ (instead of the later broadly spread Anglo-American /topic-focus/), augmented by the Post-Rheme or "Mneme" – has served to bring out two basic strategies:

▪ the *Binary strategy 1* (Theme-Rheme), with a 1st element currently detached (Initial Detachment, ID),

▪ and the *Binary strategy 2* (Rheme-Mneme), where the 2nd constituent is detached (Final Detachment, FD). It is a typical construction for Impromptu Speech, mostly absent in written style.

A/ *Binary strategy 1* (Th-Rh)

[The guard tries to prevent Captain Haddock from opening the window]

(1) *Les fenêtres* [ID]*, elles ne s'ouvrent pas, señor.*
'The windows [ID], they do not open, señor.'

---

[1] Fernandez-Vest (2009a; 2015: 15–22), and references therein.

B/ *Binary strategy 2* (Rh-Mn)

[Captain Haddock sees that the guard brandishes his pistol]

(2) – *Ça part vite, ces machins-là!* [FD].
'It goes off quickly, these things', translated 'These things have a habit of going off!' (Hergé 1976: 17; 1980: 17)[2]

Let us illustrate these strategies with a few more examples, slightly modified from a corpus of Southwestern French conversations. A Question (Q) can be answered with either of the two Binary strategies:[3]

(3) [At an old people's home, a resident (F2) to her visitor: "I get visits from my grandchildren every day!"]
Q. – F1 *Le lundi / c'est qui?*
'On Mondays / who is it?'

(3a) A. – F2 *Le lundi* ↑ *c'est Josette* ↓
'On Mondays / it is Josette.' [Th – Rh] Binary 1

or

(3b) A. – F2 *C'est Josette* ↓ *le lundi* →
'It is Josette / on Mondays.' [Rh – Mn] Binary 2

The two binary strategies, frequently combined in spoken language, build together a pattern called *circular cohesion*, which occurs in single speech turns (Th-Rh-Mn) or in successive utterances):

(3c) A1 – *Oui / lundi* ↑ *c'est Josette* ↓ + A2 – *C'est pas Riquet* ↓ *le lundi* →
'Yes / (on) Mondays / it is Josette.' 'It is not Riquet / on Mondays.'
(+ A3 – *Le mardi* ↓ *c'est Riquet* →
'On Tuesdays / it is Riquet.')
(Fernandez-Vest 1995, 2016)

Let us now return to a less-known language, Sami, which was the initial source of inspiration of this methodology.

3. Information Structuring of traditional Northern Sami

Northern Sami, henceforth Sami, is the best described of the Samic languages and its symbolic importance for the formation of a Sami identity is emphasized by Sami scholars (Seurujärvi-Kari 2011). Yet the typological

[2] One notices on the comparative basis of translations that Binary strategy 2 is less generally accepted in the world's languages.

[3] My system of transcription includes an admittedly oversimplified representation by arrows of intonation contours characteristic of the three enunciative constituents: ↑ ↓ →.

evolution of this language has little been studied in the light of a change of communicative paradigm, under the pressure of written style, media and the neighboring Indo-European languages (Fernandez-Vest 2005; 2009b). In Uralic (U) languages, as in the other world's languages, the dialogic pair was neglected until interaction patterns were introduced into linguistics by Conversation Analysis: because of their easily spotted special markers, Questions alone have interested morphologists and syntacticians. Polar Qs are encoded in the majority of U languages by interrogative particles and word order change, while some more specific means have been observed in a few of them (interrogative verbal morphology, absence of declarative morphemes; even disjunctive "A-not-A" constructions in Skolt Sami and Samoyedic like in several Asian languages). Intonation is also an essential means – rising intonation being the most universal pattern for encoding alone Polar Qs (Dryer 2005; Miestamo 2011). The preliminary study of a classical grammar still in use had shown that the general flexibility of word order in this agglutinative-flexional language was considered to be countered by several obligatory correlations:

– A Polar Q is answered with the plain repetition of the questioned word,

(4) – *Boratgo (don)?* – *Boran. / In (bora).*
eat:PRES 2SG+*go* (you)? eat:PRES 1SG / I not:NEG.V 1SG (eat:CONNEG)

– A Referent Q implies a still stricter correlation in the Answer:

(5) – *Geasa hállet ?* – *In geasage.*
who-to:DIRECT speak:PAST 2SG I not:NEG V 1SG nobody-to:DIRECT+*ge*
'Whom did you speak to?' 'To nobody'

(Nielsen 1979: 208, 211)

A collective project between our CNRS laboratory and the Estonian University of Tartu has given me the opportunity to systematize some of the observations I had made in previous Sami corpora about Q-A pairs as semantic frames for IS (Fernandez-Vest, Amon, Gadelii, Pan, Achariyayos & Do-Hurinville 2017). I will build upon, from a more evolutive angle, some of the data selected for that project from my personal archives.

Inventory of Q-markers in a living corpus

Four categories, that often combine, can be distinguished. Beside the official signifiants of interrogation – interrogative "partial" morphemes and the grammaticalized particle *-go* – two other categories appear as unavoidable: DIPs and intonation. Two types of results could thus be quantified after studying 19 dialogic exchanges beween native speakers:

• *Individual interrogative markers*	
– interrogative independent morphemes	: 49
– DIPs	: 45
– particle *-go*	: 43
• *Absolute number of (individual + combined) interrogative markers*	
– DIPs	: 101
– interrogative morphemes	: 98
– particle *-go*	: 81

Table 1: Sami Q-markers (Fernandez-Vest 1987: 339)

Of segmental markers, DIPs were thus the most frequent markers and the interrogative particle *-go* the least frequent one. Intonation was nearly equally frequent as an individual marker (40 occurrences), and dominant in combination (39 occurrences vs. maximally 25 for the other combined markers). A further look at the utterances marked by *-go* and DIPs showed a difference between over 50 years old speakers and younger ones: the older ones used *-go* suffixed to different categories of words, whereas the younger ones reserved it to Polar Qs, i.e. as a verbal suffix, either individually (*šattatgo* +inf "do you have the opportunity to?', *orrugo ahte?* 'does it seem that?'), or in combination with a DIP, quasi exclusively the opening *Na* 'Well, then' (*Na áiggotgo* 'Well, do you intend…?', *Na jáhkátgo* 'So, do you believe…?').

Interrogation modulated by DIPs: Polar and Referent Qs

Whatever the complexity degree of the marking pattern, DIPs have a higher frequency than the interrogative particle (*-go*). Is it a matter of difference between neutral vs. non neutral interrogation? Let us examine the DIPs mostly used in Qs: *ba* and its variants[4]. *bat*, made up of two DIPs, *ba+dat* (thematizing DIP, also a deictic pronoun), is mentioned in Sami grammars as a DIP of emphasis, which happens to replace *-go* (see Nickel & Sammallahti 2011). But its role in impromptu speech goes far beyond interrogative marking:

(6) *Don bat ledjet doppe okto?*
you DIP were there alone

may be glossed 'Really, were you there alone?' or, with a strong accent on *OKTO*, 'Do you really mean that you were there alone?'. The speaker does not ask for a factual information, she requires a complementary argument or a proof. Another utterance

[4] Comparative Table of Finnish and Sami DIPs, Fernandez-Vest (1987: 652–653).

(7) *Dus bat maid lea ođđa biila*
you-at DIP too is new car

may be addressed, for instance by a speaker who is very critical of consumption society, to a person well-known for his poor economy. Depending on the intonation and co-text, this utterance could be translated 'So, even you you have got a new car?'. That the presupposition implied by this DIP is perceived by the addressee can usually be verified with the subsequent utterances:

(8) *Doppe Báđošii bat lávii fitnat?*
there at Báđoš DIP he used to pay a visit?

The addressee tries to soften the surprise or suspicion suggested by the DIP: 'Yes yes. Of course it is a long way to walk but…'.

A Q marked by *bat* tends to induce two types of Answers: one that expresses a sharp reaction (irritation…), another one that delivers an argumenting explanation. An utterance modulated by *bat* belongs actually to exclamative as well as interrogative mode. A further interesting aspect is that a gradation can be established between *bat* and its bordering DIPs. For example:

(9) *Leago dán áššši birra hállojuvvon?*
is+*go* this thing:gen about:postp been spoken:passive past p.
'Has it been question of that?'
> (9a) *Lea bat dán ášši birra hállojuvvon?*
> (9b) *Leago son dán ášši birra hállojuvvon?*
> (9c) *Leago son DÁN ÁŠŠI birra hállojuvvon?*

Moving away from the Ø degree of the Q (an inquiry about what has been discussed during her absence from a meeting), the speaker goes with these DIPs through several mental states (surprise, protest, indignation…) and their translation into an increasing illocutionary force. Most informants agree on that the probability of a physical aggression is higher with (9c) than with the sole -*go* in (9).

Another double DIP, *ges* (correlative -*ge* 'too/nor' + strengthening –*s*) is usually reserved to a declarative utterance with a negative connotation (close to suspicion or reproach). This value is perceptible also in Qs:

(10) *Maid don ges doppe logat?*
what you DIP there read
'What are you reading there?'

With the DIP, this Q acquires a tone of cross-examination. It is for instance uttered by a mother worrying about her son, who, self-closeted in his room

at dinner-time, might be reading comics instead of his lessons. In our corpora, this DIP, which seems to presuppose a relation of familiar authority, occurs exclusively in everyday conversation. It may however be used, in certain circumstances, for toning down an indirect reproach:

(11) *Maid don ges mannet dan dadjat?*
what you DIP went that:ACC say
≈ 'Why did you come to say that?'

The same Q, introduced by *Manin* 'Why?', would be more directly accusing; ges limits implicitly the addressee's potential responsability.[5]

Answers: DIPs and DECs

DIPs, that manifest the simultaneity of speech elaboration and production, a basic characteristic of oral enunciation, are numerous in dialogic pairs, in As as well as in Qs. Let us quote an excerpt from an exchange between two elderly Sami informants – with a competence totally untouched by schooling:

(12) (A) a. [How far is it exactly from here to there / your home in Báđoš / from here / the market place?]

(B) b. *Goal mo bat dal dat lea? Galhan dat lea vissa .... beannot miilla vai .... gal dat guokte miilla lea gal.*
c. *Eambbo dat gal lea.*
d. *Gal dat liikká lea eambbo gal.*
e. *Ammal .. ammal jo VIHTTA miilla gal lea dákko Deatnorái.*
f. *Ii LEATban nu .. Ii DAT leat nu. Go ii leat vihtta miilla na .... Gal dat dohko .. dal dohko Nuvvosii gal lea vihtta.*
g. *Já.* (...)

(B) b. How much could it actually be? Yes indeed it is surely .... one and a half miles or what .... yes two miles there is yes.
c. More it is for sure.
d. Yes it is though more yes.
e. Maybe .. maybe even FIVE miles yes from here along the Deatnu.
f. It IS NOT so oh no .. NO it is not so. Since there are not five miles well .... Oh yes up to there .. now up to there to Nuvvos yes there are five.
g. Well. (...)

[5] Other examples in Fernandez-Vest (1987: 337–339, 1994:160–166).

The addressee delivers several numeric evaluations (b), but the questioner, A, finds them insufficient: he introduces his own evaluation, justified by the alternative itinerary available ('over (*badjel*) the mountain', a straighter route than *Deatnoráigge* 'along the Deatnu' (e). Later on, the new variables will have to be defined in common (points of departure and arrival, itinerary, means of transportation). Finally, the addressee appropriates the deictic adverb originally proposed by his interlocutor and calculates the result of his new evaluation (eventually approved by the questioner). This type of negotiation illustrates, with the shifting of the deictic center, the construction of a referent model, performed by combining deictic markers with pervasive Discourse Particles. In this traditional dialogue, the Qs and As seldom assume a specific format: they appear as variants of assertive utterances, thanks to the structuring role played by the Discourse Particles, 44 DIPs for 16 turns. An interesting interrogative DIP can be noted in this exchange: when the addressee, before answering, refourmulates the initial Q, he uses first *goal*, which marks some kind of oralized internal dialogue, followed by a continuous stream of DIPs. Later, after a Q which has re-oriented the itinerary (prolative *dakko*), he will first ask: *Goal mo bat dal lea dokko?* 'How much could it actually exactly to that point?'[6]

DIPs convey different enunciative values: they may serve to introduce a Q and/or thematize a constituent. DIPs also express the speaker's attitude towards her utterance (doubt, irritation, surprise…), which may be heavily signaled in negative Answers. See for instance an example of categorical refutation:

(13) [So you have told the little guy a pack of lies?]
– *In <u>dal</u> gielistan in leat <u>gal</u> in <u>fal</u> in álgage*.
I not:NEG.V 1SG DIP lie:ACT.P.P. I not:NEG.V 1SG be DIP I not:NEG.V 1SG DIP I not:NEG.V 1SG start:ACC. SG+*ge* [DIP]
' Oh no I didn't lie indeed not no not at all not in the slightest.'

Among the most common enclitic particles (attached in principle to the word they highlight, although some of them are written separately) should be mentioned *dat*, homonymous with a personal and a deictic pronoun, which thematizes the first element of the sentence, often the subject. E.g.:

(14) *Jovnna-Ánde <u>dat</u> <u>gal</u> fránskka giela máhttá*.
'Jovnna-Ánde <u>oh</u> <u>yes</u> French he knows [it].'

Regarding DECs, a general remark I was able to make about the approximately 150 discourses of Sami native speakers, which I have recorded and

[6] Extensive text transcribed in Fernandez-Vest (1987: 585–589). Analysis from the point of view of IS in Fernandez-Vest (2015: 12–13).

later analyzed in numerous articles was the *reverse proportion of syntactic vs iconic cohesion*, according to the degree of written praxis of the informants. This meant a significantly high proportion of FD in the old Sami's speech, both in simple As, ex.

(15) [Were there motorboats even then?]
– *Jo / dat dat* [them.DIP] *gal álge dan áigge* [Rh] ↓ / *mohtor-fatnasat* [Mn-FD] *gal*→
'Yes / they really [them.DIP] yes started at that time / the motorboats [Mn-FD] yes'.

and in Multiple Answers, ex.

(16) [And your parents' house was made of...?]
Hirsa.... hirsavisti = >> *Guđa dumá aso* [Rh] ↓ *dat hirssat* [Mn-FD] →
'Log.... a log-hut = >> Six thumbs thick [Rh] the logs [Mn-FD]'.
(Fernandez-Vest 1987: 390–580, 2015: 84–92)

4. Typological profile of modern Sami dialogues

In traditional Sami, information strategies shaped by orality were prominent: word order served mainly pragmatic aims, IS and emphasis. But after Northern Sami had been provided in 1979 with a unified orthography, which gave it a chance to survive longer than the other Samic languages – Southern, Anár and Skolt Sami (Bergsland 1994; Moshnikoff & Koponen 2009) –, its typological evolution has been submitted to strong pressure from the neighboring languages' written models. Regarding DECs one can already notice in the recent Sami press, whose reports are still grounded mostly in dialogic exchanges, how the influence of Scandinavian adpositions often involve reverse order, and a cleft construction tends to be preferred to a thematizing Initial Detachment (Fernandez-Vest 2011, 2012: 83–91) Parallel translations are also specially interesting for observing, with the resistance of literary Sami to this influence, the difference of flexibility between Sami, Finnish and Swedish. Two main cases can be distinguished in parallel texts: either the DEC is preserved in all languages with some changes of incidence or reference point, or the Final Detachment, easily transferred between the two Finno-Ugric languages, is eventually dropped in the Scandinavian one(s), ex.

(17) Sa. *Dat leat gusto barggu* [Mn] *moatte vahkus hirbmadit ovdánan, dajai Risten.*
'It has obviously the work [Mn] a couple of weeks terribly progressed, said Risten.'

Fi. *Ne on näemmä kauhiasti eistyneet ne työt* [Mn] *viimeisen kahen viikon aikana, Risten sanoi*.
'They have obviously terribly progressed the works [Mn] over the last two weeks, said Risten.'
Sw. *Dom här jobben har gått väldigt fort under dom senaste två veckorna vad jag kan se, sade Risten*.
'These works have gone very quickly during the last two weeks what I can see, said Risten.'

(Vest 2005: 25, 2006a,b: 26)

In (17), the Sami utterance uses an internal Mneme, a segmentation which the Finnish, apparently less flexible, turns into a more classical FD. The Swedish translation ignores the DEC: an utterance with a straightforward word order, S+V+Adverbial, totally free of internal segmentation. This difficulty to accept FDs could be attributed to the difference between "discourse configurational" languages (Finno-Ugric languages in general) and "(syntax) configurational languages" (Fernandez-Vest 2015: 232–233).

A collaboration recently initiated with the Sami Institute of Oulu University (*Giellagas Instituhtta*) has permitted me to complete my new oral corpus collected in the Utsjoki-Ohcejohka parish since 2011, i.e. thirty seven years after my first stay in the Deatnu Valley (Vetsikko-Veahčat village). Concentrating on two of the most typical devices of oral Sami – DIPS and DECs – I will now present some preliminary results of my analysis of two conversations with Sami middle-aged artists, recorded and transcribed by researchers from Giellagas Institute[7].

Dialogic DIPs

In my original field corpus (1974–1981), which included narratives (life stories), two categories of DIPs had been distinguished:

a) the enclitic particles strictly speaking,

b) particles used mainly in dialogues. Let us go through the most frequent of the two.

[7] I am grateful to Marko Jouste and Minna Rasmus (Elle Ovllá Elle Máreha Minna) for providing me with that new corpus from their archives. In order to facilitate the comparison with older corpora, the conversations have been partly rewritten with my own transcription system, slightly more sensitive to oral criteria (for example the quick chaining rhythm of Multiple answers or the segmentation of detached constituents).

Particles in Questions: *-go*; *bat/ba/ban*

Different from the situation in traditional Sami (see Table 1 above), for Polar Qs the grammaticalized interrogative *-go* is not challenged by any other DIP. Referent Qs are actually the majority in these conversations centered on theoretical reflections about the evolution and future of Sami art: *Mii dutnje boahtá millii sánis sámemusihkka?* 'What comes to your mind with the word Sami music?', *Mo don dan meroštalašit?* 'How would you define it?, *Makkár muittu dus lea?* 'What kind of first memories do you have?'.

Bat occurs a few times, always linked to a fixed set of Referent interrogatives: for example, it interrupts vividly a sequence of formal Referent Qs, associated with several deictics: *Na mobat dasto doppe skuvllas […]?* 'Well how+DIP then there at school […]?'.

Particles in Answers

Of the three old Sami's most usual dialogic particles, *na*, *gal*, *dat*, only the first two have survived as independent. The homonymous *dat*, which could still be described in its function of thematizing particle three decades ago, is nearly absent, apart from a few unclear occurrences where it could be identified as mere subject pronoun. This absence may be due also to the rarity of short spontaneous utterances.

Consequently, *gal* has gained a very dominant position: it is used for confirming, invalidating or strengthening the Answers, as well as the few interro-negative Qs. *Gal* is often associated with *-han*, either separately in a common utterance,

(18) [Was there in that time music activities at school?]
– *Na ovdalhan eai lean gal*
open.DIP before+DIP they not:neg v3pl be:pass.part DIP
'Well before no there was not',

or (over 80%) in a fixed double DIP, *galhan*:

(19) [Do you remember that there was a difference?]
– *No / galhan dieđusge jos smiehttá vaikko […]*
'Well / oh yes of course if one thinks for instance […]'.

Who are the great winners of this competition between Sami DIPs? Both of them occur in the former example (19): *na* and *-han* – besides *gal*, whose use has been broadly extended.

A particle for adjacent pairs

In the older corpora, *na* already appeared as an opening DIP for both Qs and As, generally distinguished by rising vs. falling intonation (*Na* ↑ *Na* ↓), with a flat variant for marking hesitation (*Na* →). Fifteen years after the adoption of the unified common orthography, *na* tended to function in radio interviews as an automatic introducer of adjacent pairs (Fernandez-Vest 1987: 395–399, 1994: 162–163). In our 2013 recorded conversations, this role is already generalized:

(20) – *Na man dehalaš du mielas lea ahte […]?*
'Well how important in your opinion is it that […]?'
– *Na galhan dat dieđus lea nu álo ahte jos […]*
'Well yes certainly it is of course always so that if [...]'.

Over 80% of the adjacent pairs are of this type, and of the remaining pairs 10% have either a Q or an A beginning with *Na*.

Information Structuring

Analyzing IS in depth would require to take into account the textual dimension of these interviews, made up of longer explaining utterances. I will limit my remarks to the most obvious tendencies of IS in short utterances, concentrating on the interviewee's.

Type of Answers

The interviewee is aware that elaborated explanations are expected. Consequently, simple As are rare. The only two Minimal Communicative Utterances are immediately changed into Multiple Answers:

(21) [Has Sami music any influence on the use of Sami language […]?]
– *Lea* [VP, MCU]. =>> *Das lea nu stuorra mearkkašupmi ahte* […].
'Oh yes ['has']. =>> It has so great a significance that […]'

(22) [How would you define Sami music?]
– *Riggodat* [NP, MCU] =>> *Ovttain sániin / dat lea riggodat.*
'Richness [= A blessing]. =>> With one word / it is richness.'

Word order flexibility

Within long utterances, fronting is frequent, but it is often blurred by unending additions of subordinate clauses, introduced by the conjunction *ahte* 'that' (rare in traditional Sami, but popularized under the influence of its Finnish and Scandinavian equivalents – Fi. *että*, Sw. *att*). The most genuine "oral" constructions, combining inverted order, DIPs and DECs, are found in emotional negative utterances:

(23) [When I composed my first pieces] *inhan* [neg.v.1sg +DIP] *mun gal doallan / mun gádden ahte eat mii máhte / sámiid* [FD] */ dathan* [DIP] *lea stuorra máilmmi hommat / ahte ráhkadit musihka / šuoŋaid*.
'I really [DIP] did not indeed assume / I believed that we are not able / Sami [FD] / it surely [DIP] is a business for the big world / to produce music / sounds'.

Detachment Constructions

Detachments are rare in the more formal of the two interviews. They are found in the other's simple Answers of average length (less than 20 words), mainly IDs:

(24) [How was Sami music handled at school in former times?]
– *Ovdal áigge sámemusihkka skuvllas* [ID] / *dat lei olu uhcanut*.
'In former times Sami music at school [ID] / it was really minimized.'

IDs occur even in subordinate clauses, sometimes in a sequence:

(25) – *Na mun gal jáhkán ahte musihka mearkkašupmi* [ID] / *dat lea hui stuorra mearkkašupmi*. […] *Ahte ovdal áigge lei nu ahte eandalit suopmelaččat* [ID] / *dat eai dohkkehan dan sámegiela*.
'Well I do believe that the significance of music [ID] /(it) is a great significance. […] That in former times it was so that the majority of Finns [ID] / (they) did not accept Sami language.'

What about Final Detachment? It occurs twice in its most basic form, i.e. as a mere repetition of the Q-Theme, which is yet another proof of the traditional oral style's decline:[8]

(26) [Is that music an essential part?]
– *Galhan dat – hui stuorra – oassi – lea dat musihkka* [FD].
'Yes indeed it – a very big – part – is that music [FD].'

[8] This is all grist to the theoreticians' mill who claim that the third enunciative constituent is only a postponed Theme, with no independent status: for the debate about "the right periphery", see Fernandez-Vest (2015: 23–31).

Circular cohesion occurs mainly beyond sentences, as the repetition of a whole NP or VP in the first and last sentence of the speech turn (paragraph), which is a recurrent pattern of written style. A weak variant of circular cohesion occurs in short utterances, with an emphatic effect:

(27) – *Das lea melodiija ja dan gal earuha dan.*
'There is a melody and that yes one distinguishes that'.

Other thematizing devices?

With the shrinking of DIPs – as well in quantity as in semantic scope –, *cleft constructions*, directly inspired by the neighboring languages, have pervaded Sami discourse. Clefts structure the main clause of many complex sentences,

(28) – *Dat lea dieđusge dat davvisámegielat musihkka masa mun lean ieš bajáššaddan.*
'It is of course the Northern Sami music which I have myself grown into.'

even in utterances where the identification or highlighting achieved by the cleft could have been simply expressed by a DIP:

(29) – *Dat lea várra dat mii lea buot eanamusat váikkuhan.*
'It is certainly that which has mostly influenced.'

pro *Dat dat* [th.DIP] *lea várra buot eanamusat váikkuhan.* in traditional Sami

Conclusion

It might be too pessimistic to conclude that, losing its most specific Information Structuring devices, Northern Sami is doomed to lose its identity. Nevertheless, two remarks deserve to be drawn from our ecolinguistic survey of Sami's evolutive typology:

(i) to separate the hypothetized influence of new communication media from that of neighboring languages is not an easy task. Yet, if one wants to preserve language diversity in Europe, it is necessary to study in depth a minority language's original typology before standardizing the language;

(ii) the social and political factors in language death, and the means to defeat them, have been for several decades accounted for in international projects about "endangered languages". It could be relevant to complete this package with some effective measures anchored to the ecological environment of Sami language, including its still relatively exotic Information Structuring.

References

BERGSLAND Knut 1994: *Sydsamisk grammatikk*, Kárášjohka: Davvi Girji.

DRYER Matthew 2005: "Polar Questions", and "Position of Polar Question Particles". – *The World Atlas of Language Structures (WALS)*, Oxford: Oxford University Press, 470–473 and 374–377.

FERNANDEZ-VEST M.M. Jocelyne 1987 (1984): *La Finlande trilingue*. 1. *Le discours des Sames. Oralité, contrastes, énonciation*, préface de Claude Hagège, Paris: Didier Erudition.

FERNANDEZ-VEST M.M. Jocelyne 1994: *Les Particules Énonciatives dans la construction du discours*, Paris: PUF, coll. Linguistique nouvelle.

FERNANDEZ-VEST M.M. Jocelyne 1995: Morphogenèse orale du sens: de l'espace des langues aux objets de discours. – *Oralité et cognition: invariants énonciatifs et diversité des langues*, M.M.J. Fernandez-Vest (dir.), *Intellectica* 20 (1): 7–53.

FERNANDEZ-VEST M.M.Jocelyne 2005: Information structure and typological change: Northern Sami challenged by Indo-European models. – *Les langues ouraliennes aujourd'hui: approche linguistique et cognitive = The Uralic Languages today: a linguistic and cognitive approach*, M.M.J. Fernandez-Vest (dir.), Préface de Claude Hagège, Paris: Honoré Champion, Bibl. de l'Ecole des Hautes Etudes N° 340, 563–576.

FERNANDEZ-VEST M.M. Jocelyne 2009a: Vers une typologie informationnelle des constructions à détachement. – *Les linguistiques du détachement. Actes du Colloque International de Nancy (7–9 juin 2006)*, Denis Apothéloz, Bernard Combettes & Franck Neveu (éds.), Bern & Berlin: Peter Lang, Sciences de la communication 187: 251–262.

FERNANDEZ-VEST M.M. Jocelyne 2009b: Typological evolution of Northern Sami: spatial cognition and Information Structuring. – *The Quasquicentennial of the Finno-Ugrian Society*, Jussi Ylikoski (ed.), Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, MSFO – SUST 258: 33–55.

FERNANDEZ-VEST M.M. Jocelyne 2011: *Typological change of information grammar in Uralic*, paper presented at the Symposium 2 *The typological evolution of Uralic languages in contact with Indo-European and Altaic languages*, convenors M.M.Jocelyne Fernandez-Vest & Marianne Bákro-Nagy. – *Papers from the XIth International Congress of Finno-Ugric studies 08–15 August 2010. Piliscsaba*, Csúcs Sándor (ed.), Budapest: Reguly Társaság.

FERNANDEZ-VEST M.M. Jocelyne 2012: *SAMI. An introduction to the language and culture, with a Sami-English-Sami lexicon*, Helsinki: Finn Lectura.

FERNANDEZ-VEST M.M. Jocelyne 2015: *Detachments for Cohesion – Toward an Information Grammar of Oral Languages*, Berlin & Boston: De Gruyter Mouton, *Empirical Approaches to Language Typology* 56.

FERNANDEZ-VEST M.M. Jocelyne 2016: Detachment Linguistics and Information Grammar of Oral Languages. – *Information Structuring of Spoken Language from a Cross-Linguistic Perspective*, M.M.J. Fernandez-Vest & Robert D. Van Valin, Jr. (eds.), Berlin/Munich/Boston: De Gruyter & Mouton, *Trends in Linguistics. Studies and Monographs* 283: 25–32.

FERNANDEZ-VEST M.M. Jocelyne, AMON Marri, GADELII Karl-Erland, PAN Victor J., ACHARIYAYOS Jirasak & DO-HURINVILLE Danh Thành 2017: Information Structuring of Dialogic pairs from a cross-linguistic perspective. Evidence from some European and Asian languages. – *Perspectives on Questions, answers and information structure*,

M.M.J. Fernandez-Vest & Helle Metslang (eds.), *Language Typology and Universals – Sprachtypologie und universalienforschung* (*STUF*), Special Issue, 3: 2–63.

HAGÈGE Claude 1986 [1985]: *L'Homme de paroles*, Paris: Fayard, coll. Folio Essais.

HAGÈGE Claude 1990: *The Dialogic Species: A linguistic contribution to the social sciences*, transl. by Sharon L. Shelby, New York: Columbia University Press.

HAGÈGE Claude 1993: *The Language Builder. An Essay on the human signature in linguistic morphogenesis*, Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, *Amsterdam Studies in the theory and history of linguistic science* IV, Current issues in linguistic theory 94.

HALLIDAY Michael 2001: *New ways of meaning: the challenge to applied linguistics*, 1990. Reprinted in Fill Alwin & Peter Mühlhaüsler, *The ecologic reader. Language, ecology and environment*, London: Continuum.

HAUGEN Einar 1971: *Studies by Einar Haugen presented on the Occasion of his Sixty-fifth birthday*, edited by E.S. Firch and others, The Hague: Mouton.

HAUGEN Einar 1972: *The Ecology of Language*, Stanford, CA: Stanford University Press & London: Oxford University Press.

HERGÉ (Georges Prosper Rémi) 1976: *Tintin et les Picaros*, Tournai: Casterman (*Les Aventures de Tintin* 23); English transl. 1980.

LAMBRECHT Knud 1994: *Information structure and sentence form. Topic, focus and the mental representations of discourse referents*, Cambridge: Cambridge University Press.

LINELL Pär 1982: *The written bias in linguistics*, University of Linköping: Department of Communication Studies, SIC 2.

MIESTAMO Matti 2011: Polar interrogatives in Uralic languages. A typological perspective. – *Linguistica Uralica* XVII/1: 1–21.

MILLER Jim, WEINERT Regina 2009 (1998): *Spontaneous spoken language*, Oxford: Oxford University Press, Oxford Linguistics.

MOSHNIKOFF Satu, KOPONEN Erkki 2009: *Koltansaamen koulukielioppi*, Inari: Saamelaiskäräjät.

MUFWENE Salikoko S. 2001: *The Ecology of Language Evolution*, Cambridge: Cambridge University Press.

NICKEL Klaus P., SAMMALLAHTI Pekka 2011: *Nordsamisk grammatikk*, Kárášjohka: Davvi Girji.

NIELSEN Konrad 1979 (1926): *Laerebok i lappisk (samisk) utarbeidet på grunnlag av dialektenen i Polmak, Karasjok og Kautokeino* [Handbook of Lappish (Sami) Language based on the dialects of Polmak, Karasjok og Kautokeino], I–III, Oslo: A.W. Brøgger.

PHILLIPSON Robert, SKUTNABB-KANGAS Tove 1996: English only Worldwide, or Language Ecology. – *TESOL Quarterly*, T. Riconto & N.H. Horneberger (eds.), Special Topic Issue: *Language Planning and Policy*, 429–452.

SEURUJÄRVI-KARI Irja 2011: "We took our language back" – The formation of a Sámi identity within the Sámi movement and the role of the Sámi language from the 1960s until 2008. –*Ethnic and linguistic contexts of identity: Finno-Ugrian minorities*, Riho Grünthal & Magdolna Kovács (eds.), Helsinki: University of Helsinki & Finno-Ugrian Society, Uralica Helsingiensia 5: 37–38.

VEST Jovnna-Ánde 2005: *Árbbolaččat* [The Heirs], III, Kárášjohka: Davvi Girji; 2006a, *Arvingarna*, III, Översättning Riitta Taipale. Kárášjohka: Davvi Girji; 2006b, *Perilliset*, III, Suomentanut Jovnna-Ánde Vest, Kárášjohka: Davvi Girji, 2006.

Summary

Ecology of Northern Sami: its typological evolution from oral to written language

Northern Sami is the best described of the Samic languages. Yet its typological evolution has little been studied in the light of a change of communicative paradigm, under the pressure of written style, media and the neighboring Indo-European languages. Some preliminary results of a project supported by the Kone Foundation (Helsinki, 2012–2016) are presented here. The analysis is conducted on the basis of a methodology for Information structuring (IS) developed by the author for over two decades, partly in collaboration with other IS theoreticians. In orally transmitted Sami, information strategies shaped by orality were prominent: numerous Discourse Particles, a paratactic subordination. Two basic information strategies were frequent: the binary strategy 1 (Theme-Rheme), often with an Initial Detachment (ID), and the binary strategy 2 (Rheme-Mneme), with a Final Detachment (FD): [Were there already motorboats even then?] – *Jo / dat dat gal álge dan áigge / mohtor-fatnasat gal* "Yes /they indeed (DIP) yes started at that time / motor-boats (FD) yes". Detachment Constructions, that gave the language a particularly souple rythm, still occur in some literary works, but cleft constructions are substituted (on the model of Scandinavian languages) to thematizing DIPs. Among the research questions this study should answer are the following: 1) Will the word order specificity of this discourse configurational language be preserved? 2) Is there any future for this endangered species – DIPs – in the modern language? 3) How will the decline of the traditional Information Structuring devices reshape the typological profile of the language and the type of communication exchanges achieved between Sami speakers?

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Jukka Havu
Université de Tampere

Les langues de Finlande

1. Introduction

La Finlande est souvent considérée comme un pays jeune qui s'élève sur un fond très ancien. La roche-mère du sol finlandais est la plus ancienne en Europe mais l'ère glaciaire, qui couvrit tout le territoire de l'actuelle Finlande pendant plusieurs milliers d'années, détruisit toute vie organique qui ne reprit qu'avec la déglaciation graduelle, commencée il y a environ 10 000 ans. En raison de sa situation géographique septentrionale, la Finlande est un milieu naturel difficile aussi bien pour les groupes de chasseurs-cueilleurs que pour les communautés primitives d'agriculteurs sédentaires, les premiers habitants du pays après le retrait des glaciers.

La position géographique septentrionale de la Finlande explique le fait qu'un pays dont la superficie (environ 340.000 km^2) est supérieure à celle de l'Italie et de la Pologne, par exemple, a une densité démographique relativement faible comparée à la plupart des pays européens (5,5 millions d'habitants en 2017, environ 16 habitants / km^2).

Malgré le faible poids démographique de la Finlande, c'est un pays plurilingue à l'instar de la plupart des pays européens. La géographie linguistique de la Finlande comporte deux types de communautés linguistiques, les communautés historiques et les communautés récentes issues de l'immigration.

Les langues historiques qui sont officielles sur tout le territoire ou au niveau régional, sont les suivantes :

finnois	4 857 795
suédois	289 540
same	1 969

En plus de ces langues historiques officielles, il y a des langues historiques qui jouissent d'une reconnaissance juridique comme langues minoritaires dans le cadre de la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires. Cette reconnaissance comporte, entre autres, l'engagement de l'État finlandais à sauvegarder ce patrimoine linguistique et, dans certains cas, de maintenir des institutions normatives qui gèrent l'aménagement linguistique de ces langues. Les langues minoritaires avec un statut juridique reconnu sont les suivantes (pour une description un peu plus détaillée de ces langues, voir plus bas) :

langue	nombre approximatif de locuteurs
langues des signes (finnoise et suédoise)	4.500 (finnois) 300 (suédois)
carélien	5.000
russe (vieux russe)	5.000
rromani	4.000
tatar	800
yiddish	100

En plus des langues susmentionnées, il s'est constitué de nombreuses communautés linguistiques issues de l'immigration, phénomène relativement récent en Finlande. De ces nouvelles communautés linguistiques les plus importantes sont les suivantes (plus de 10.000 locuteurs en 2016) :

russe	75 444
estonien	49 241
arabe	21 783
somalien	19 059
anglais	18 758
kurde	12 226
chinois	11 334
persan	10 882

2. Bref aperçu de l'histoire de la Finlande

La Finlande contemporaine est le résultat d'une évolution politique, sociale et économique particulière. Malgré la relative hétérogénéité linguistique, l'élément national commun, la « finlanditude » est un fait indéniable. Un exemple de cette solidarité nationale est le fait que les membres de la population de langue suédoise ne s'identifient pas du tout avec la Suède ; ce sont des Finlandais qui parlent suédois. Dans l'Europe de nos jours, cet état de fait n'est pas du tout évident ; il suffit de penser à la Catalogne, aux Flamands de la Belgique, aux Hongrois de la Roumanie, etc.

Dans ce qui suit, nous présentons un aperçu très succinct de l'histoire de la Finlande. Le passé explique le présent ; pour comprendre la géographie linguistique de la Finlande de nos jours, il est utile de passer en revue quelques moments et périodes décisifs de l'histoire du pays (Jutikkala 1987, Le Calloc'h 2010).

2.1. Province suédoise (XII s.–1809)

Avant la conquête suédoise, le territoire actuel de la Finlande était peuplé par des tribus finnoises dans le sud et par des Sames dans le nord. Le roi de Suède entreprit la conquête de la Finlande vers 1160. Cette expédition militaire est souvent appelée « première croisade » puisqu'elle fut justifiée auprès des autorités de l'Église par la volonté d'évangéliser les Finnois. Or, les fouilles archéologiques ont montré que le christianisme s'était propagé en Finlande bien avant l'invasion suédoise.

Petit à petit, pendant environ cinq siècles, les Suédois réussirent à soumettre les tribus finnoises et en 1617, dans le traité de paix de Stolbova avec la Russie, ils consolidèrent leur domination sur tout le territoire de la Finlande actuelle et jusqu'à l'isthme de Carélie et la Carélie de Ladoga.

Le déclin politico-militaire de la Suède commença après la Grande Guerre du Nord (1700–1721) qui opposa Charles XII de Suède et Pierre le Grand de Russie. Dans le traité de paix d'Uusikaupunki (1721), la Finlande se vit amputée de la majeure partie de la Carélie ; Pierre le Grand bâtit sa nouvelle capitale, St. Pétersbourg, dans une zone habitée depuis des temps immémoriaux par des Finnois.

Les six siècles de domination suédoise en Finlande influencèrent d'une manière profonde la géographie linguistique du pays. Pendant cette période, une population de langue suédoise s'installa sur les côtes méridionale et occidentale du pays ; c'est l'origine du bilinguisme qui caractérise l'histoire sociolinguistique du pays jusqu'à nos jours. En outre, à partir du XVIIe siècle, les classes dominantes du pays adoptèrent la langue suédoise comme langue de culture, tandis que la langue finnoise, largement majoritaire, fut minorisée tout en ayant un statut semi-officiel. En témoignent la publication du code civil de l'an 1734 en finnois ainsi que la traduction de nombre de documents administratifs et juridiques dans la langue minoritaire.

Le déclin de la puissance suédoise provoqua les premiers mouvements nationalistes en Finlande. La Ligue d'Anjala (1788–1789), formée d'officiers mécontents de l'armée suédoise, incapable de défendre le pays contre l'expansion russe, eut comme objectif la séparation de la Finlande d'avec la Suède. Henrik Gabriel Porthan (1739–1804), professeur de rhétorique à l'Université de Turku et « père de l'historiographie finlandaise », démontra que les Finnois étaient la population autochtone du pays. Ses travaux constituèrent ainsi la

base d'une nouvelle conscience sur la spécificité de la Finlande au sein du royaume de Suède.

En 1808, pendant les guerres napoléoniennes, l'armée russe attaqua la Finlande à la suite des négociations maintenues entre Napoléon et le tsar Alexandre 1er à Tilsit. La guerre s'avéra catastrophique pour l'armée suédoise et après la capitulation des troupes suédoises, la paix fut signée à Hamina le 17 septembre 1809. La Suède cédait tout le territoire de la Finlande à la Russie ; l'union vieille de plus de six siècles avait pris fin.

2.2. La période autonome 1809–1917

Le tsar Alexandre 1er s'engagea à conserver intactes les institutions législatives et administratives du pays conquis auquel il fut accordé le statut de Grand-duché autonome, attaché à l'Empire par l'union personnelle matérialisée dans la personne du tsar.

La période autonome fut fondamentale pour le futur du pays et pour la langue finnoise qui d'une langue minoritaire et minorisée devint la langue majoritaire d'un pays avec une ample autonomie politique (environ 85% de la population de la Finlande était constituée de finnophones).

Tout le XIXe siècle fut marqué par deux phénomènes importants d'ordre sociolinguistique. En premier lieu, il faut mentionner le travail de codification du finnois qui fit que, d'une langue rurale relativement peu employée dans les textes écrits, le finnois devint une langue de culture capable d'être utilisée dans n'importe quel secteur de l'activité humaine. En deuxième lieu, ce développement linguistique du finnois va de pair avec l'amélioration de son statut administratif et juridique ; cette évolution provoqua, durant tout le siècle, des affrontements avec les classes dominantes du pays, de langue suédoise.

La langue finnoise acquit un statut administratif officiel par étapes ; en 1863, le décret promulgué par le tsar Alexandre II institua l'égalité des deux langues du pays tout en prévoyant un moratoire de vingt ans. En 1882, le finnois fut déclaré langue officielle à égalité avec le suédois dans l'administration finlandaise. En 1902, le finnois devint la première langue de la fonction publique et en 1906, la réforme parlementaire, qui institua le suffrage universel[1], finit par confirmer définitivement la primauté du finnois, largement majoritaire en termes de locuteurs.

En 1899, le gouvernement impérial, influencé par les tendances panslavistes, décida d'entamer une campagne de russification du pays. Avant cette

[1] La Finlande fut en effet le premier pays au monde à accorder les pleins droits électoraux aux femmes (droit de vote et éligibilité). Les premières élections législatives furent organisées en 1907.

date, les Russes ne possédaient pas automatiquement la citoyenneté finlandaise, la langue russe n'avait pas de caractère officiel en Finlande, la Finlande avait sa propre armée, sa monnaie, etc. Le tsar Nicolas II essaya de changer le statut administratif et politique de la Finlande afin de l'annexer plus étroitement à l'empire. Après une accalmie entre 1906 et 1908, le gouvernement russe publia un « grand programme de russification » qui resta lettre morte à cause de la Première Guerre mondiale. L'empire s'effondra en 1917 et après la révolution le bolchévique d'automne 1917, le Sénat finlandais, préoccupé par l'anarchie qui régnait en Russie, décida de proclamer l'indépendance de la Finlande le 6 décembre 1917.

2.3. La Finlande indépendante

Le début de la Finlande indépendante, de janvier à mai 1918, fut marqué par la Guerre civile, affrontement tragique entre les « Rouges » (gardes armées du prolétariat urbain et de la population agricole non propriétaire) et les « Blancs » (de tendance conservatrice) qui réussirent à écraser les forces rouges en mai 1918. La guerre civile mit fin au conflit linguistique qui avait opposé surtout les élites finnophone et suédophone pendant le siècle précédent (le conflit linguistique n'eut que peu d'incidence au sein de la population rurale).

En 1939, la Finlande fut victime d'une agression soviétique massive mais, malgré le déséquilibre des forces, elle réussit à parer l'attaque de l'armée rouge. En 1941–1944, la Finlande participe à la guerre contre l'Union Soviétique mais signe l'armistice en 1944 et se tourne contre les troupes allemandes encore présentes dans le pays. La Finlande fut un des trois pays belligérants non occupés (avec la Grande Bretagne et l'Union Soviétique) à la fin de la guerre. Néanmoins, dans le traité de paix, la Finlande dut céder à l'Union Soviétique environ 10% de son territoire (la majeure partie de la Carélie finlandaise, la province de Petsamo et une partie de la municipalité de Salla).

La Finlande est membre des Nations Unies depuis 1955 et de l'Union Européenne depuis 1995. Malgré les dures épreuves du XXe siècle (la Guerre civile, la Seconde Guerre mondiale, les indemnisations de guerre à payer à l'agresseur soviétique, etc.), la Finlande est devenue l'un des pays les plus prospères du monde avec un système démocratique solide et avec une structure sociale caractérisée par une harmonie sociale bien implantée dans l'esprit des citoyens. Il nous semble évident que cette prospérité relative et la plénitude sociale et politique ont été rendues possibles en partie grâce à la normalisation de la situation linguistique du pays.

3. La législation linguistique

La situation linguistique changea radicalement après la réforme parlementaire de 1906, lorsque fut créé le premier parlement unicaméral, élu par un suffrage universel direct (la Finlande fut le premier pays au monde à accorder les pleins droits électoraux aux femmes). Le finnois, la langue maternelle de la grande majorité de la population, relégua le suédois à une position de langue minoritaire et devint la principale langue du pays. Néanmoins, le suédois conserva et conserve toujours le statut de langue nationale, confirmé dans la Loi des langues de 1922 et dans la loi révisée en 2004.

La Finlande reste officiellement bilingue bien que le poids démographique de la population suédophone n'ait cessé de diminuer. En 1900, cette communauté représentait encore 13% de la population totale mais en 2016 seulement 5,3%.

L'article 17 de la Constitution finlandaise définit le statut des langues nationales :

> Article 17. *Droit à sa langue et à sa culture*
> Les langues nationales de la Finlande sont le finnois et le suédois.
> Le droit de chacun d'employer devant les tribunaux et dans ses rapports avec l'administration sa langue maternelle, le finnois ou le suédois, et d'obtenir les expéditions le concernant dans cette langue est garanti par la loi. L'État subvient aux besoins culturels et sociaux de la population de langue finnoise et de la population de langue suédoise selon des principes identiques.[2]

Les deux principes centraux de la politique linguistique finlandaise sont : i) le principe individuel, et ii) le principe territorial. Selon le principe individuel, un citoyen finlandais peut s'adresser dans sa langue maternelle à toutes les autorités nationales. Ce principe individuel est limité par le principe territorial étant donné que l'autonomie municipale couvre bien des domaines de la vie des citoyens et que la langue officielle des autorités municipales dépend de l'importance démographique des deux communautés linguistiques. Une municipalité est bilingue si sa population comprend des locuteurs des deux langues nationales et si la communauté minoritaire représente au moins 8% de la population totale ou est supérieure à 3.000 personnes. Une municipalité bilingue devient unilingue si le nombre des locuteurs de la langue minoritaire descend au-dessous de 3.000 personnes ou atteint un niveau inférieur à 6% de la population totale.

En Finlande, un enfant qui naît doit être enregistré selon la langue maternelle (le finnois ou le suédois), déterminée par les parents. La langue du nouveau-né n'est pas nécessairement celle des parents ; cela semble être une spé-

[2] Traduction non officielle, http://mjp.univ-perp.fr/constit/fin2007.htm (accès en XI.2017).

cificité finlandaise. A partir de la majorité, l'appartenance à l'une des deux communautés linguistiques dépend de considérations individuelles ; pour changer de communauté linguistique, il suffit de communiquer ce changement aux autorités administratives.

La position du suédois a généré des protestations d'une certaine partie de la population finnophone qui maintient que le statut légal du suédois est disproportionnée par rapport au nombre de locuteurs de cette langue.

4. Les institutions normatives

Le Centre des langues nationales (fin. *Kotimaisten kielten keskus*) fut créé vers la fin des années 1940 et acquit son statut institutionnel par la loi 48/1976 (modifiée en 2012). Pour une histoire détaillée des institutions normatives et du processus de codification, v. Kolehmainen (2014).

Ce Centre comprend quatre organismes normatifs, le Bureau de la langue finnoise (*Kielitoimisto*), le Conseil de la langue finnoise (*Suomen kielen lautakunta*), le Bureau de la langue suédoise (*Svenska språkbyrån*) et le Conseil de la langue suédoise (*Statsrådets svenska språknämnd*) (v. Havu & Forsskåhl 2016).

Le Bureau de la langue finnoise est un service public dont la mission est de gérer le travail de développement et d'enrichissement de la langue finnoise. Il publie en ligne le dictionnaire normatif du finnois (*Kielitoimiston sanakirja* – 'Dictionnaire du Bureau de la langue') et donne des renseignements concernant l'usage correct de la langue (service téléphonique ouvert au grand public et publication de la revue en ligne *Kielikello*). Le Conseil de la langue finnoise comprend de quatre à huit membres dont l'un appartient au personnel du Centre des langues nationales. Le Conseil émet des avis sur les principes généraux concernant la correction langagière et la politique linguistique. Dans cette présentation, nous exposerons uniquement le cas du finnois. Le Centre des langues nationales a aussi d'autres prérogatives.[3]

Le Centre finlandais de terminologie, *Sanastokeskus TSK*, appartient aussi aux institutions normatives. C'est une association dont la mission consiste à élaborer des vocabulaires et des ontologies en finnois et en suédois. Pour ce faire, le Centre rassemble des matériels de base pour son domaine d'action, développe des méthodes lexicographiques et de classement en collaboration avec des professionnels de différents domaines. En plus, il coordonne le travail lexicographique et de classement ontologique et prépare des vocabulaires spécialisés. Il développe ses activités aussi au niveau international, surtout avec les institutions normatives dans les autres Pays Nordiques.

---

[3] P. ex. le Bureau de la langue suédoise (langue nationale) effectue un travail de politique et de planification linguistiques concernant le suédois parlé en Finlande.

Afin de compléter l'action du Centre finlandais de terminologie, il existe un projet lexicographique, appelé FINTO qui consiste à préparer des ontologies dans des domaines assez hétérogènes (musique, littérature, administration publique, santé publique, photographie, etc.).

En outre, le Conseil des langues sames (le same du Nord, le same d'Inari et le skolt) a pour mission la coordination de l'aménagement linguistique de ces langues. Le Conseil du rromani cherche à définir les principes généraux qui gèrent la politique et la planification linguistiques relatives à cette langue. Le Conseil des langues des signes (finnois et suédois) fixe la norme de ces langues.[4]

Dans les paragraphes qui suivent, chaque langue officielle ou reconnue est présentée d'une façon succincte.

5. Le finnois

Le finnois est une langue finno-ougrienne et appartient au groupe balto-fennique de cette famille linguistique avec l'estonien, l'estonien du Sud, le vote, le vepse, l'ingrien et le carélien (qui a plusieurs variétés).

Dans les limites du présent travail, il ne nous est pas possible de donner une description détaillée du système grammatical du finnois. Or, comme c'est une langue très différente des langues voisines (le suédois, le norvégien et le russe), il est utile de donner quelques indications sur ses traits les plus saillants.

□ En ce qui concerne la phonétique, il faut noter que :

▪ le système se caractérise par la présence de voyelles courtes et longues (aussi dans les syllabes inaccentuées) et de consonnes simples et géminées (ex. *muta* 'boue', *mutaa* 'de la boue', *muuta* 'autre chose', *mutta* 'mais', *muuttaa* 'changer').

▪ l'opposition consonantique sourd vs. sonore n'a qu'un rendement très faible. La plupart des parlers ne connaissent pas les occlusives sonores [b], [d], [g] ni la fricative sourde [f] en ce qui concerne le fond étymologique du vocabulaire. Si un mot emprunté à une langue étrangère contenait un de ces sons, il était adapté à la phonétique finnoise ; en général on rendait les occlusives sonores par les occlusive sourdes [p], [t], [k] et le [f] initial par [v] et à l'intérieur du mot par [hv]. (ex. *purkki* 'boîte' < suéd. *burk* ; *tanssi* 'danse' < suéd. *dans* ; *katu* 'rue' < suéd. *gata* ; *kahvi* 'café' < suéd. *kaffe*.

▪ la plupart des parlers régionaux méconnaissent les groupes consonantiques initiaux et finaux. Quant aux lexèmes d'origine étrangère, c'est normalement le dernier élément des groupes initiaux qui se maintient : *kaappi* 'placard' < suéd. *skåp* ; *ranta* 'rivage' < suéd. *strand* ; *rouva* 'madame' < germ.

[4] Étant donné qu'il n'y a pas de forme écrite des langues des signes, le travail du Conseil diffère de celui des autres conseils.

frouwe ; *kasku* ‘anecdote’ < russe *skázka* (*сказка*) ‘conte’, etc. Pour ce qui est des groupes consonantiques finaux, ils sont d’habitude suivis d’une voyelle paragogique [i] : *hissi* ‘ascenseur’ < suéd. *hiss*, etc.

▪ l’harmonie vocalique est obligatoire. Les voyelles postérieures [ɑ], [o], [u] ne se combinent pas avec les voyelles antérieures [æ], [œ], [y] ; les deux séries se combinent avec les voyelles centrales [e] et [i]. Cela veut dire qu’un mot comme *olympialaiset* ‘les jeux olympiques’ est contraire au système phonologique de la langue.

□ Pour ce qui est de la morphologie et la morphosyntaxe, mentionnons que :

▪ c’est une langue agglutinante avec quatorze cas ; les fonctions syntaxiques des lexèmes sont souvent rendues par des suffixes et/ou infixes.

▪ certaines différences aspectuelles se réalisent dans le complément d’objet. Cela arrive surtout dans le cas de verbes téliques ; le cas total (qui a les formes morphologiques du nominatif ou du génitif) dénote une affectation ou effectuation totales, tandis que le cas partiel est de nature partitive (*luin kirjan* [= objet total] ‘j’ai lu le livre’, *luin kirjaa* [= objet partiel au partitif] ‘je lisais le livre’).

▪ le système dérivatif est très productif (ex. *kirja* ‘livre’, *kirjasto* ‘bibliothèque’, *kirjallisuus* ‘littérature’, *kirjailija* ‘écrivain’, *kirjoittaa* ‘écrire’, etc.) ainsi que la composition (ex. *kirjakauppa* ‘librairie’ où *kauppa* signifie ‘magasin’ ; *kirjapaino* ‘imprimerie’ où *paino* a le sens de ‘presse [machine destinée au tirage des imprimés]’). Parfois, dans le domaine du verbe, les formes dérivées correspondent souvent à des différences aspectuelles dans d’autres langues (ex. *aivastaa* ‘éternuer’ > *aivast-ell-a* ‘éternuer (itératif)’.

▪ les alternances phonétiques constituent un phénomène caractéristique du finnois ; parfois ces alternances changent considérablement la racine du mot (ex. nominatif *käsi* ‘main’, génitif *käden*, partitif *kättä*).

▪ il n’y a pas de genre grammatical.

□ Du point de vue de la linguistique générale, le phénomène le plus intéressant que présente le finnois est à notre avis le processus de codification de cette langue (cf. Havu & Klippi 2007). Au début du XIXe s., lorsque la Finlande fut annexée à l’Empire russe, le finnois devint la langue majoritaire (à 85%) d’un pays avec une ample autonomie ; avant cette date, il n’était qu’une langue provinciale minoritaire dans le Royaume de Suède. Immédiatement après 1809, le processus de codification du finnois se mit en marche ; il fallait moderniser la langue, la rendre apte à être utilisée dans une société en pleine expansion.

La tâche des codificateurs n’était pas facile. Les instruments qu’ils avaient à leur disposition étaient les suivants :

▪ La vieille langue écrite. Les premiers textes finnois conservés datent du XVIe s. De ces textes, le plus important était le Nouveau Testament (1548), traduit par Mikael Agricola. La première traduction complète de la Bible ne

fut publiée qu'en 1643. La traduction du Code civil suédois (1734) apparut vingt ans après sa promulgation, en 1754. La vieille langue écrite reposait sur les dialectes du Sud-Ouest du pays (la région de Turku, l'ancienne capitale du pays) et avait été utilisée surtout dans des textes religieux, moralisateurs, administratifs et juridiques ; la littérature proprement dite était pratiquement inexistante. Au début du XIXe s., elle était irréversiblement vieillie et éloignée de l'usage réel des parlers finnois. Son seul avantage était le fait qu'étant la langue de l'église, elle était plus ou moins comprise partout dans le pays (cf. Lehikoinen & Kiuru 1989).

▪ Les dialectes. Au début du XIXe siècle, il y avait une fragmentation dialectale considérable. La principale division dialectale séparait les parlers de l'Ouest des parlers de l'Est. La vielle langue écrite s'était développée sur la base des dialectes de l'Ouest mais surtout grâce à la publication de l'épopée nationale, *Le Kalevala* (la version définitive apparut en 1848), basée surtout sur un matériel rassemblé dans les régions orientales de la Finlande et dans la Carélie russe par Elias Lönnrot (1802–1884), les dialectes de l'Est avaient obtenu leurs lettres de noblesse en littérature. Bien des codificateurs considéraient que les dialectes de l'Est étaient restés plus authentiques, moins contaminés par l'influence suédoise. Or, chose peu surprenante, chaque codificateur considérait que sa propre variété était la meilleure.

▪ Le système grammatical de la langue, surtout en ce qui concernait l'enrichissement du vocabulaire. Ce trait caractéristique du finnois, décrit plus haut, permettait de construire une grande quantité de nouveaux mots à partir de lexèmes de base.

▪ Les emprunts à d'autres langues. Malgré la tendance générale vers le purisme linguistique, c'est-à-dire la substitution d'éléments exogènes par des unités linguistiques autochtones ou construites sur la base d'unités autochtones, l'élément étranger ne disparut pas totalement. Il est vrai que le vocabulaire finnois contient bien des mots créés sur la base d'éléments purement finnois (ex. *puhelin* 'téléphone' à partir de *puhua* 'parler', *järjestö* 'organisation' à partir de *järjestää* 'ranger, organiser', etc.) mais il est aussi vrai que bien des mots étrangers ont été conservés ou introduits plus tard dans la langue (ex. *biologia* 'biologie', *funktio* 'fonction', *televisio* 'télévision', *auto* 'automobile', *posti* 'poste', etc.).

Les emprunts étrangers peuvent être groupés dans 3 catégories principales :

i) Les emprunts pleinement intégrés, le groupe le plus nombreux, sont des lexèmes parfaitement adaptés au système phonologique du finnois. Leur origine étrangère n'est souvent pas reconnaissable pour un locuteur non spécialisé (ex. *tuoli* 'chaise' < suéd. *stol* ; *lusikka* 'cuillère' < vieux russe *lŭžĭka* [лъжька ; russe moderne *ложка*] ; *kirves* 'hache' < balt. : cf. lituanien *kirvis*, letton *cirvis*), cf. SSA ;

ii) Les emprunts particuliers sont des lexèmes d'origine étrangère souvent très fréquents qui, malgré certains traits d'adaptation phonétique, s'écartent du système phonologique finnois et de sa structure syllabique. Il s'agit de mots comme *byrokratia* 'bureaucratie', *proletaari* 'prolétaire', *fragmentti* 'fragment', *šampoo* 'shampoing' qui contiennent des sons allogènes [b], [f] et [ʃ] ; des groupes phoniques contraires au système étymologique [pr], [gm] ou une structure phonique qui viole l'harmonie vocalique ;

iii) Les emprunts intégraux maintiennent leur origine étrangère sans aucun effort d'adaptation phonétique (*adagio*, *ad hoc*, *barbecue*, *beaujolais*, *béchamel*, *menu*) ; les emprunts intégraux sont facilement reconnaissables comme tels par tout locuteur natif du finnois même si leur prononciation peut varier considérablement selon les individus.

Le processus de codification fut mené à bien vers les années 1880. Le résultat de ce travail, la langue normativisée, est un compromis, un amalgame des cinq instruments décrits ci-devant. La langue normative repose pour l'essentiel sur la vieille langue écrite dans laquelle furent introduits de nombreux éléments provenant des dialectes de l'Est. Pour ce qui est du vocabulaire, le purisme de la fin du XIXe siècle n'est plus aussi dominant qu'avant et de plus en plus de mots étrangers entrent dans la langue, parfois légèrement adaptés à la phonétique finnoise (ex. *show*, *baari* 'bar', *printteri* 'imprimante', *handsfree* 'mains libres', etc.). La langue normative, une construction artificielle, est un succès dans le sens qu'elle a été acceptée par tous les locuteurs de finnois ; l'inconvénient est que la différence entre cette langue, presque jamais utilisée spontanément, et la langue parlée est considérable ; il s'est constitué une sorte de finnois parlé standard, une forme langagière qui est utilisée partout dans le pays parallèlement aux formes régionales (v. Havu 2015 ab).

6. Le suédois

Aujourd'hui, le suédois n'est plus parlé que par 5,3% de la population de la Finlande, c'est-à-dire par environ 290 000 personnes. Malgré le poids démographique relativement faible, la communauté suédophone possède une identité bien solide et une vie culturelle riche et active. Les régions où le suédois est bien implanté sont au nombre de trois ; le Sud, l'Ouest et les îles d'Åland (fin. *Ahvenanmaa*). Comme il a été mentionné plus haut, le suédois est officiel sur tout le territoire de la Finlande en ce qui concerne le principe individuel. Malgré le fait que l'étude du suédois est obligatoire dans les écoles de langue finnoise[5], le principe territorial réduit considérablement la possibilité des suédophones d'utiliser leur langue en dehors des municipalités où le suédois est

[5] L'inverse est vrai aussi ; le finnois est obligatoire dans les écoles de langue suédoise.

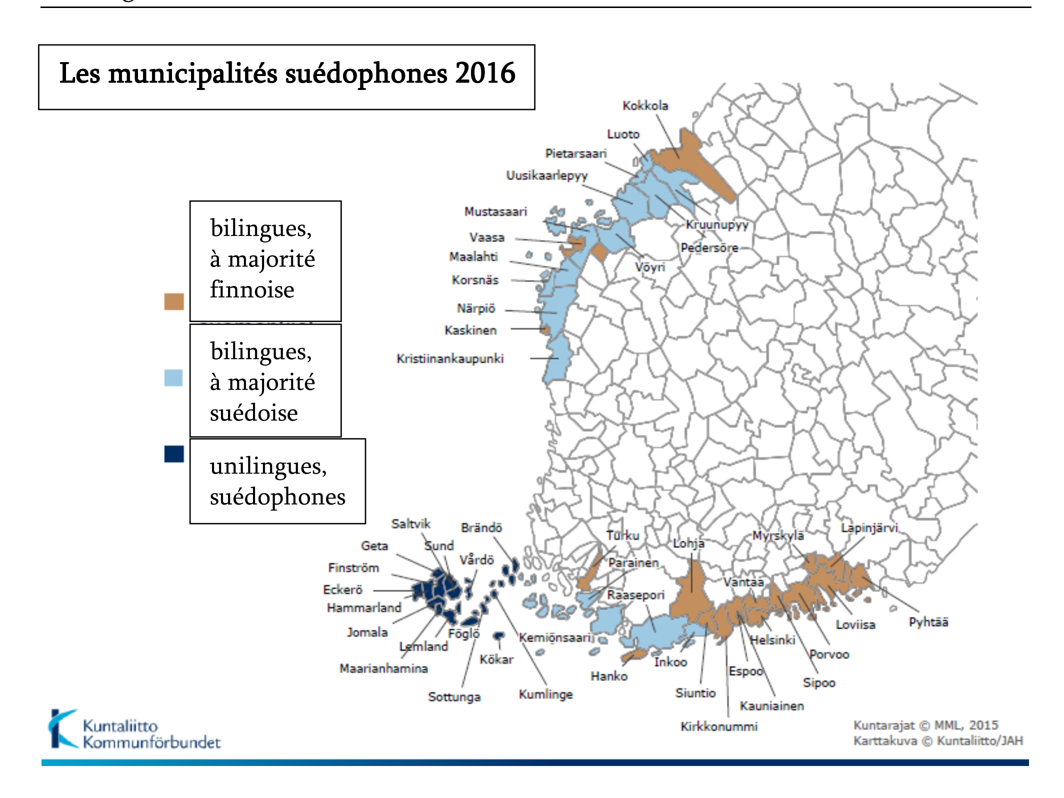
officiel ; les résultats de l'enseignement du suédois ne sont pas suffisamment bons pour garantir une bonne connaissance de cette langue au sein de la population finnophone. En revanche, dans les municipalités où le suédois est officiel, les services sont assurés dans les deux langues (cf. Gambier 1986).

Au total, 1.770.000 personnes vivent dans les municipalités bilingues, ce qui correspond à 32% de la population totale. Environ 140.000 personnes de langue suédoise habitent dans des municipalités bilingues à majorité finnoise et 44.000 finnophones sont domiciliés dans des municipalités bilingues à majorité suédoise. Sur le continent, il n'y a plus de municipalités unilingues de langue suédoise, tandis que sur les îles Åland (Ahvenanmaa), qui constituent un cas à part, toutes les municipalités sont unilingues suédoises.

Les îles Åland (Ahvenanmaa) sont une région autonome dont la souveraineté a été attribuée à la Finlande en 1921 d'après la décision de la Société des Nations. Pendant la Guerre civile finlandaise en 1918, l'armée suédoise avait occupé militairement les îles et l'État suédois exigeait le rattachement des îles à la Suède ce qui correspondait aussi aux souhaits de la majorité de la population des îles. La décision de la Société des Nations reposait sur des considérations historiques ; les îles appartenaient à la Finlande depuis 1809, année de l'annexion de la Finlande à l'Empire russe. En outre, l'État finlandais s'était engagé dès 1920 à octroyer une ample autonomie aux îles et à respecter les particularités culturelles de la région. C'est ainsi que la langue finnoise n'a pas de statut officiel sur les îles, unilingues suédoises.

La minorité suédophone n'a cessé de diminuer ; en 1917, lors de la proclamation de l'indépendance, les suédophones représentaient presque 13% de la population contre 5,6% en 2017. Garantir des droits linguistiques égaux à ceux de la majorité devient de plus en plus difficile malgré les mesures prises par plusieurs Gouvernements successifs pour appliquer dans la pratique la législation linguistique de l'État. Il faut constater qu'il est très difficile de vivre une vie normale en Finlande en ne parlant que le suédois ; une bonne connaissance du finnois est nécessaire pour une réussite sociale.

La langue suédoise constitue néanmoins un élément essentiel de la culture finlandaise. Le suédois fut pendant des siècles la langue de l'administration et celle des élites de la population, notamment de l'aristocratie et de la majorité de la bourgeoisie. Par conséquent, sans connaître le suédois, il serait impossible d'obtenir une image complète de l'histoire politique, sociale et culturelle de la Finlande. Qui plus est, le suédois de Finlande est une langue qui conserve toute sa vitalité dans le domaine littéraire ; par exemple, le prix littéraire le plus prestigieux de la Finlande, fondé en 1984, a été décerné six fois à un auteur de langue suédoise (cf. Bargum 2009, Saari 2009).

7. Les langues sames

Dès le Moyen Âge, la région des Sames[6], qui d'ailleurs s'est considérablement réduite au long des siècles, fut assujettie à la domination des peuples voisins (les Finnois, Suédois, Norvégiens et Russes) qui les ont soumis à de lourdes charges fiscales. C'est ainsi que le rapport des Sames, le seul peuple indigène de l'Europe, avec leurs voisins a longtemps été comparable à la situation des peuples colonisés sur d'autres continents. La nature des charges fiscales imposées aux Sames n'est toujours pas claire ; s'agissait-il d'impôts sur des terres à propriété collective ou bien d'impôts individuels ? Dans le premier cas, l'État, qui s'est approprié l'ensemble des terres dont la possession ne pouvait être confirmée, devrait les restituer aux Sames. Cette question controversée a fait que l'État finlandais n'a pas ratifié la Convention (n° 169) de l'Organisation internationale du Travail relative aux peuples indigènes et tribaux.[7]

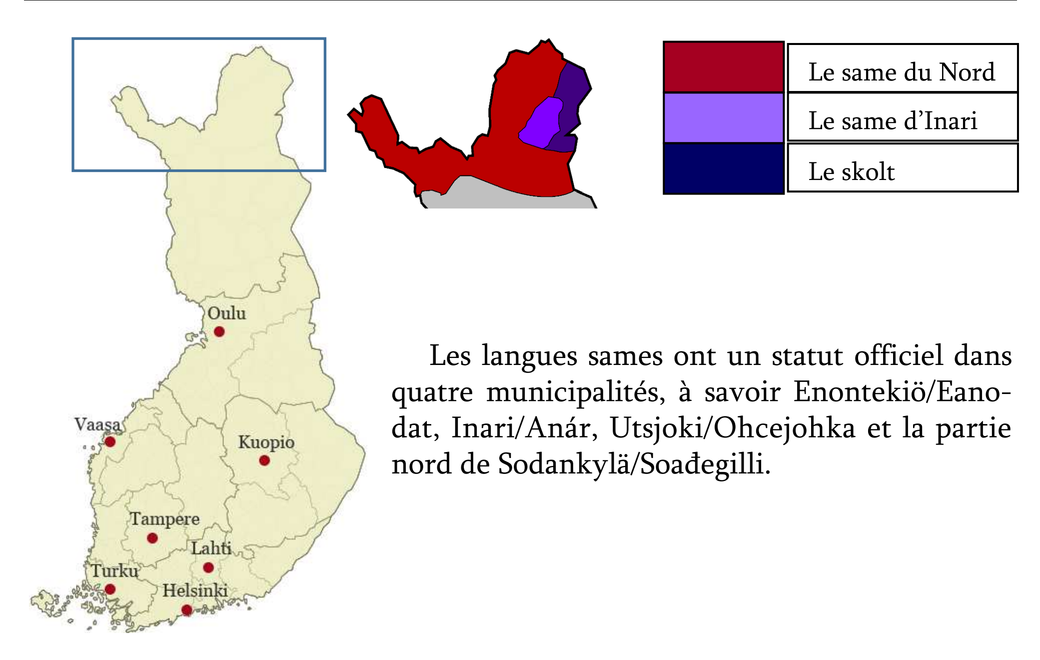
[6] Probablement les plus anciens habitants de la Fennoscandie, poussés au nord par les tribus finnoises venues du sud-est. Les Sames ont adopté beaucoup de traits de la langue de celles-ci. Voir p.ex. : Grünthal & Kallio 2012.

[7] Pour une présentation générale des langues sames, voir p.ex. : Sammalahti (1998), Fernandez-Vest (1997) et l'encyclopédie de Kulonen, Seurujärvi-Kari & Pulkkinen (2005).

À partir du XIXe siècle, au fur et à mesure que des colons finnois s'installaient dans les régions ancestrales des Sames, l'assimilation ethnique et linguistique s'est accélérée dans la Laponie finlandaise. Du point de vue linguistique, l'assimilation était rendue plus facile en Finlande qu'en Norvège ou en Suède à cause de la parenté linguistique du same et du finnois. Aujourd'hui, des 10.000 Sames de Finlande, seul la moitié parle une des langues sames.

En Finlande, il y en a trois :

langue	nombre de locuteurs en Finlande
Same du nord (parlé aussi en Norvège et en Suède)	environ 2000
Same d'Inari (parlé uniquement en Finlande)	environ 300
Skolt (parlé en Finlande et en Russie)	entre 250 et 300

Les langues sames ont un statut officiel dans quatre municipalités, à savoir Enontekiö/Eanodat, Inari/Anár, Utsjoki/Ohcejohka et la partie nord de Sodankylä/Soađegilli.

Les droits linguistiques des communautés sames sont définis dans la Loi linguistique same (loi du 15 décembre 2003/1086). Selon la loi, les locuteurs d'une langue same ont le droit de s'adresser dans leur langue maternelle aux autorités locales sur le territoire indiqué ci-dessus. La loi définit également les obligations des autorités concernant les connaissances linguistiques du personnel à recruter. Malheureusement, l'application de la loi est défectueuse pour plusieurs raisons ; vu le nombre exigu des locuteurs de same, il est difficile de trouver des personnes capables d'assurer les services publics dans ces langues. Très souvent, les Sames eux-mêmes renoncent à leurs droits linguistiques afin de simplifier les démarches administratives.

Toutes les langues sames parlées en Finlande sont des langues en danger, surtout le same d'Inari et le skolt. Récemment, il a été créé des « nids lin-

guistiques » (fin. *kielipesä*) où au moyen des méthodes d'immersion linguistique on apprend les langues sames aux enfants dont les parents ont souvent perdu la langue. La perte de ces langues entraînerait la perte d'un savoir ancestral sur l'environnement et sur le mode de vie des Sames.

8. Le carélien

Le carélien est une langue finno-ougrienne étroitement apparentée au finnois. Il est parlé principalement dans la République de Carélie (membre de la Fédération de Russie) et dans les zones de Tihvinä (Tikhvine), Valdai et Tver (Fédération de Russie). Les dialectes septentrionaux sont très semblables aux dialectes finnois, mais les parlers centraux et méridionaux ont subi une influence plus puissante du russe. En Finlande, on estime qu'il y a environ 5.000 locuteurs de cette langue, la plupart originaires des territoires cédés à l'Union Soviétique après la Seconde guerre mondiale.[8]

En Finlande, il n'y a pas de domaine géographique précis où l'on parle le carélien ; les locuteurs de cette langue (tous bilingues) vivent sur tout le territoire national. La promotion du carélien fait preuve d'une volonté de préserver un patrimoine linguistique en voie de disparition dans le domaine linguistique historique du carélien. La Russie officielle n'étant pas très favorable aux langues et cultures minoritaires, il y a peu de support administratif pour le carélien. Avant la Seconde Guerre mondiale, le carélien était parlé dans quelques municipalités dans la Carélie finlandaise, notamment à Suojärvi, Salmi et Suistamo, cédés à l'Union Soviétique par le traité de 1944. Après la guerre, la population totale des régions annexées par les Soviétiques a quitté les terres où elle vivait depuis des temps immémoriaux et s'est installée dans les différentes provinces de la Finlande. Les locuteurs de carélien sont le plus souvent descendants de ces réfugiés de guerre.

9. Les autres langues de Finlande ayant un statut reconnu de langue minoritaire

Ces langues sont au nombre de six : le rromani, les langues des signes (à base finnoise et à base suédoise), le yiddish, le tatar, le russe (surtout le vieux russe). Ces langues sont marginales du point de vue démographique et culturel à l'exception du russe qui appartient aux langues les plus parlées du monde. Depuis 2009, l'Institut des langues nationales a publié plusieurs pro-

[8] Plus de 400.000 personnes (pratiquement toute la population totale de la région) abandonnèrent la Carélie finlandaise après la guerre. Seule une minorité d'entre elles provenaient de l'aire linguistique carélienne.

grammes de politique linguistique définissant les objectifs et les besoins des différentes communautés linguistiques de Finlande.

Le rromani est la langue ancestrale des Roms finlandais (environ 10.000 personnes). Le rromani finlandais est une variante locale d'un ensemble plus vaste, le rromani du Nord. Cette langue est utilisée surtout comme langue domestique, familiale, parfois même comme un code secret non accessible aux personnes n'appartenant pas à cette communauté. Les changements sociaux (sédentarisation, éducation obligatoire, etc.) font que les jeunes ne maîtrisent presque plus le rromani et adoptent la langue de la majorité de la population. L'étude de Hedman (2009) montre que les personnes plus âgées possèdent des connaissances bien supérieures à celles des générations plus jeunes :

Classes d'âge	femmes %	hommes %
7–16	5,00	20,00
17–29	11,65	18,75
30–49	16,18	19,35
50–65	42,86	51,61
d'un 65–	78,57	71,43

Bonne ou excellente connaissance du rromani (Hedman 2009 : 26)

Il y a deux langues des signes utilisées en Finlande. La langue des signes à base finnoise est utilisée par environ 4.500 personnes, celle à base suédoise par 300 personnes. Cette dernière est considérée par certains comme un dialecte de la langue des signes à base finnoise et par d'autres comme une langue indépendante (cf. p.ex. Alanne 2009). Les droits linguistiques des usagers des langues des signes sont reconnus dans la constitution depuis 1995 sans pour autant que la loi ne prévoie directement de mesures concrètes ; elle renvoie à la Loi Administrative et oblige les autorités à prendre en considération les besoins linguistiques spécifiques des sourds au moment de rédiger des règlements administratifs. La Fédération finlandaise des sourds a élaboré un programme de politique linguistique qui vise à garantir les droits linguistiques de cette communauté.[9]

Le rromani et les langues des signes bénéficient d'un statut officiel défini dans la Constitution finlandaise. Dans l'article 17 de la Constitution il est fait mention du droit des Rroms à protéger et à développer leur langue et culture ainsi que du devoir des autorités à assurer les services publics en langue des signes. En outre, la loi sur l'enseignement de base (loi du 21 août 1998/628) octroie au rromani et à la langue des signes le statut de langue maternelle ; ils peuvent être utilisés comme langues d'enseignement.

[9] Voir notamment http://www.kl-deaf.fi/fi-FI/Viittomakieli/ (accès en automne 2017).

Le yiddish en Finlande est en réalité une langue presque morte. Il a été la langue de la communauté juive de Finlande à partir du début du XIXe siècle jusqu'au début du XXe. Pour des raisons pratiques, souvent liées aux activités commerciales des membres de cette communauté, le suédois et plus tard le finnois ont fini par éliminer le yiddish. Aujourd'hui, il est parlé par environ 100–200 personnes sans qu'il y ait des locuteurs natifs. Assez récemment, il a été lancé des initiatives visant à sauvegarder cette langue au moyen de cours destinés aux jeunes de la communauté juive de Finlande. La revitalisation du yiddish est pratiquement impossible vu le nombre exigu des locuteurs de cette langue. Les tentatives de sauvegarder le yiddish devront être considérées plutôt comme des actions tendant à conserver un patrimoine culturel en voie de disparition.

La communauté tatare est composée d'environ 800 personnes (dont moins de 200 déclarent que leur langue maternelle est le tatar). Les Tatars de Finlande descendent de personnes établies en Finlande au cours du XIXe et au début du XXe siècle. Elles étaient originaires de quelques villages situés dans les environs des villes de Kazan et de Nijni Novgorod. Malgré leur intégration complète à la société finlandaise, les Tatars ont réussi à préserver leur langue, utilisée essentiellement comme une langue domestique et dans le cadre des actes religieux et culturels organisés par la communauté ; tous les membres de la communauté tatare sont bilingues. Il est d'ailleurs assez remarquable que les Tatars semblent être la seule communauté musulmane en Europe qui se soit intégrée sans heurts à la population dominante non musulmane (finnophone et suédophone) et dont les membres occupent très souvent des positions élevées dans la hiérarchie sociale de leur pays de résidence.

Le terme « Vieux-Russes » désigne les descendants des Russes installés en Finlande pendant l'époque autonome et des réfugiés qui ont fui la Russie soviétique après la Révolution d'octobre. La taille de cette communauté est difficile à évaluer car, pendant les dernières décennies, le nombre de russophones a fortement augmenté en Finlande du fait de l'effondrement de l'Union soviétique, de l'indépendance de l'Estonie et de l'augmentation de l'immigration en général. Plus de 75 000 russophones vivent aujourd'hui en Finlande, principalement dans la région d'Helsinki et dans d'autres régions du Sud du pays. Cette communauté n'est pourtant pas homogène ; une partie des russophones sont des descendants de Finnois d'Ingrie, communauté de langue finnoise, très sévèrement persécutée par l'Union Soviétique, dont les membres, presque entièrement russifiés, furent autorisés en 1991 à émigrer en Finlande. Une autre partie est constituée de Russes provenant des Pays Baltes et qui sont, par conséquent, des citoyens européens. Environ 30.000 des russophones vivant en Finlande ont la nationalité russe. On estime qu'environ 5 000 russophones finlandais font partie des « Vieux-Russes ».

10. Conclusion

L'évolution sociolinguistique récente semble menacer l'existence même des langues minoritaires historiques malgré la volonté de l'État, explicite dans la législation linguistique finlandaise, de sauvegarder ce patrimoine culturel. Cela est particulièrement vrai pour les langues sames et pour le rromani mais même les suédophones de Finlande, vu que le nombre proportionnel des locuteurs de suédois a constamment baissé depuis la proclamation de l'indépendance, ont peur que leur langue perde son statut de langue nationale.

Parallèlement à la condition quelque peu précaire de certaines langues minoritaires historiques, le nombre des locuteurs de langues issues de l'immigration récente n'a cessé d'augmenter. En 2016, il y avait environ 350.000 personnes dont la langue maternelle est autre que le finnois, le suédois ou le same. Les locuteurs de ces langues, qui sont plus de 160, ne bénéficient pas de statut juridique reconnu. Certaines municipalités offrent des cours de langue maternelle aux élèves parlant d'autres langues (le plus souvent le russe, l'estonien, le somalien et l'arabe) mais cette activité est liée au nombre de ces élèves et aux ressources disponibles.

Bibliographie

ALANNE Kaisa 2009 : Sign languages and sign language users in Finland. – *Langues et identités finlandaises*, Eva Havu (dir.), Paris : L'Harmattan, 161–171.

BARGUM Marianne 2009 : La littérature écrite suédophone en Filande : une vitalité surprenante !. – *Langues et identités finlandaises*, Eva Havu (dir.), Paris : L'Harmattan, 145–150.

FERNANDEZ-VEST M.M. Jocelyne 1997 : *Parlons lapon : les Sames, langue et culture*, Paris : L'Harmattan.

FOL Jean-Jacques 1975 : La « guerre des langues » en Finlande. – *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 2/4 : 601–618.

GAMBIER Yves 1986 : *La Finlande bilingue : histoire, droit et réalités*, Québec : Éditeur officiel du Québec, Documentation du Conseil de la langue française 24.

GRANQVIST Kimmo 2009 : Finnish Roma as a language community. – *Langues et identités finlandaises*, Eva Havu (dir.), Paris : L'Harmattan, 151–159.

GRÜNTHAL Riho, KALLIO Petri 2012 : *A linguistic map of prehistoric Northern Europe*, Helsinki : Société Finno-Ougrienne, Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 266.

HAVU Eva (dir.) 2009 : *Langues et identités finlandaises*, Paris : L'Harmattan.

HAVU Jukka 2009 : Les langues minoritaires parlées en Finlande. – *Langues et identités finlandaises*, Eva Havu (dir.), Paris : L'Harmattan, 117–130.

HAVU Jukka 2015a : La Géographie linguistique de la Finlande. – *Singularités, pluralités – Identités linguistiques et littéraires en Finlande*, Martin Carayol & Rea Peltola (dir.), Caen : Presses Universitaires de Caen, 25–45.

HAVU Jukka 2015b : Écart entre la norme et l'usage : le cas du finnois. – *Echo des études romanes* XI/1 : 59–73.

HAVU Jukka, FORSSKÅHL Mona 2016 : Le finnois et le suédois en Finlande : Normalisations linguistiques comparées. – *La Linguistique* 52/1 : 68–90.
HAVU Jukka, KLIPPI Carita 2006 : Une langue, une nation. Contexte et corpus de codification du finnois moderne. – *Histoire Épistémologie Langage* 28/2 : 85–123.
HAVU Jukka, RÄSÄNEN Matti 2017 : La norme et le néologisme en finnois. – *Cahiers de lexicologie: Revue internationale de lexicologie et lexicographie* 110 (Normes linguistiques et terminologiques: conflits d'usages) : 59–75.
HEDMAN Henry 2009 : Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet. – *Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja* 8 : http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk8/Suomen_romanikieli.pdf (accès en XI.2017).
HUUMO Katja, LAITINEN Lea, PALOPOSKI Outi (toim.) 2004 : *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla* [Faire une langue commune. Points de vue sur l'évolution du finnois littéraire au 19e siècle], Helsinki : SKS.
JUTIKKALA Eino 1978 : *Histoire de la Finlande*, Neuchâtel : La Baconnière.
KOLEHMAINEN Taru 2014 : *Kielenhuollon juurilla. Suomen kielen ohjailun historiaa* [Aux origines de l'aménagement linguistique. Histoire de la normalisation du finnois], Helsinki : SKS.
KULONEN Ulla-Maija, SEURUJÄRVI-KARI Irja, PULKKINEN Risto (ed.) 2005 : *The Saami : a cultural encyclopaedia*, Helsinki : SKS.
LAINE Päivi 2007 : *Suomi tiellä sivistyskieleksi. Suomenkielisen maantieteen sanaston kehittyminen ja kehittäminen 1800-luvulla* [Le finnois sur la voie de devenir une langue de culture. Le développement et la codification du lexique de la géographie au 19e siècle], Turku : University of Turku, à consulter aussi à http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/29030/dissLaine2007.pdf?sequence=1 (XI.2017).
LE CALLOC'H Bernard 2010 : *Histoire de la Finlande*, Paris : Glyphe.
LEHIKOINEN Laila, KIURU Silva 1989 : *Kirjasuomen kehitys* [Évolution du finnois littéraire], Helsinki : Helsingin yliopiston Suomen kielen laitos.
SAARI Mirja 2009 : Swedish as a national language in Finland. – *Langues et identités finlandaises*, Eva Havu (dir.), Paris : L'Harmattan, 131–144.
SAMMALAHTI Pekka 1998 : *The Saami Languages. An Introduction*, Kárášjohka : Davvi Girji.
SSA = *Suomen sanojen alkuperä*, t. I (1992), t. II (1995), t. III (2000), Erkki Itkonen & Ulla-Maija Kulonen (päätoim.), Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Abstract

The languages of Finland

Finnish and Swedish are the two official national languages in Finland (with the exception of the Swedish-speaking Åland Islands). In addition to these two languages, there are several minority languages with recognized legal status, such as Saami (official in the northernmost municipalities of the country), Tatar, Rromani, Yiddish, Carelian. The Finnish state is committed to safeguarding this historic linguistic heritage despite the small number of speakers of these languages. The linguistic geography of the country has changed considerably recently due to the appearance of new minority languages resulting from immigration.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Marja Järventausta

Kölnin yliopisto

Kaksi saksankielistä suomen kielen oppikirjaa sadan vuoden takaa

1. Tausta

Ensimmäinen saksankielinen suomen kielioppi, Johannes Strahlmannin (1749–1840) *Finnische Sprachlehre für Finnen und Nicht-Finnen*, painettiin Pietarissa 1816. Se oli ensimmäinen suomen kielioppi, jossa selityskielenä ei ollut latina,[1] ja ensimmäinen suomen kielioppi, joka oli suunnattu erityisesti suomea vieraana kielenä opiskeleville. Strahlmannin kielioppi oli monessa suhteessa puutteellinen, mutta kesti kuitenkin kuusikymmentä vuotta, ennen kuin seuraava saksankielinen suomen kielioppi ilmestyi. Kyseessä oli V.R. Kockströmin suomalaisille koululaisille laatiman kieliopin *Finsk språklära i sammandrag* (1876) saksannos *Kurze Grammatik der Finnischen Sprache* (1876). Suomessa alkoi ilmestyä 1800-luvun puolivälin jälkeen tiuhaan tahtiin ruotsin- ja suomenkielisiä suomen kielen oppikirjoja, muun muassa Kockströmin *Lärobok i finska språket* (1868, [2]1881). Saksankielisiä suomen kielen oppikirjoja saatiin sen sijaan odottaa vielä 1800-luvun lopulle.

Vieraiden kielten kouluopetuksessa tapahtui Saksassa 1800-luvun puoliväliin mennessä suuri murros, kun opetussuunnitelmiin tuli klassisten kielten rinnalle tai niitä korvaamaan nykykieliä, ensiksi ranska ja hieman myöhemmin englanti. Tämä merkitsi mittavaa haastetta oppikirjojen laatijoille,

---

[1] Pöschmannin (1806: 58) mukaan August Thieme olisi laatinut jo 1800-luvun alussa (todennäköisesti saksankielisen) suomen kieliopin, jota asiantuntijat kiittelivät ja joka oli tarkoitus myös saattaa painokuntoon. Thieme palasi kuitenkin jo 1811 takaisin Saksaan, eikä kieliopin käsikirjoitus ole ilmeisesti säilynyt.

varsinkin kun samoihin aikoihin myös perinnäisiä vieraiden kielten opetusmenetelmiä alettiin kyseenalaistaa. Nykykielten opetus ja oppikirjat perustuivat aluksi niin kutsuttuun kielioppi–käännös-menetelmään. Kielioppia tarjoiltiin oppikirjojen kappaleissa sopivan pieninä kokonaisuuksia, ja kieliopin sääntöjä harjoiteltiin kääntämällä yksittäisiä lauseita äidinkielestä vieraaseen kieleen. Vähitellen alettiin kuitenkin painottaa myös sääntöjen reseptiivistä hallintaa, ja niin oppikirjoihin tuli käännösharjoituksia vieraasta kielestä äidinkieleen. Varsinainen käänne tapahtui kuitenkin vasta 1880-luvulla, kun Wilhelm Viëtor julkaisi pamfletin *Der Sprachunterricht muss umkehren!* [Täyskäännös kieltenopetukseen!], jossa hän arvosteli rankasti kielioppi–käännös-menetelmää. Erityisesti hän kritisoi kääntämistä äidinkielestä vieraaseen kieleen ja ehdotti käännösharjoitusten tilalle yhtenäisiä vieraskielisiä tekstejä lukuharjoituksia varten. Viëtorin pamfletti aloitti reformiliikkeen, jonka tavoitteina oli uudistaa vieraiden kielten opetusta mm. lisäämällä induktiivisen oppimisen osuutta ja vieraan kielen käyttöä opetustilanteissa. Uusien opetusmenetelmien vakiintuminen edellytti luonnollisesti myös uudenlaisia oppikirjoja (Reinfried 2016: 622–623, Elomaa 2009: 61–70).

Vieraiden kielten opiskelu ei kuitenkaan rajoittunut ainoastaan kouluopetuksen piiriin. Jo vuosisatojen ajan kieliä oli opiskeltu myös yksityisesti ja omiin tarpeisiin. Päällimmäisenä tavoitteena oli tällöin yleensä suullinen kommunikaatiotaito, ja siksi keskusteluharjoitukset olivat tärkeä osa oppimisprosessia. Yksityiset kielikoulut ja kaupalliset kustantajat kiinnostuivat keskustelu- eli konversaatiomenetelmästä ja alkoivat laatia 1800-luvun lopulla vieraiden kielten oppimateriaaleja, jotka sisälsivät myös keskusteluharjoituksia. Jotkut kustantajat kehittivät jopa aivan omia oppikirjakonsepteja ja laativat – tai laadituttivat – niiden pohjalta kokonaisia sarjoja eri kielten oppikirjoja. Ensimmäiset saksassa julkaissut suomen kielen oppikirjat, M. Wellewillin *Praktische Grammatik der Finnischen Sprache* (1890) ja Johannes Neuhausin *Kleine Finnische Sprachlehre* (1908), ilmestyivät juuri tällaisissa sarjoissa.

2. M. Wellewillin *Praktische Grammatik der Finnischen Sprache* (1890)

M. Wellewillin vuonna 1890 ilmestynyt *Praktische Grammatik der Finnischen Sprache für den Selbstunterricht mit Lesestücken, Gesprächen und Wörterbuch* [Suomen kielen käytännöllinen kielioppi itseopiskeluun, sisältää lukutekstejä, keskusteluja ja sanakirjan] on nimessä esiintyvästä *Grammatik*-sanasta huolimatta puhdas oppikirja, niin kuin otsikon täsmennyksetkin osoittavat. Kyseessä on tiettävästi ensimmäinen saksankielinen suomen kielen oppikirja ja todennäköisesti myös yksi vanhimmista ruotsia tai suomea taitamattomille laadituista suomen oppikirjoista. Wellewillin kirja ilmestyi wieniläisen A. Hartlebenin kustantamon sarjassa *Bibliothek der Sprachenkunde*

[Kielitiedon kirjasto], jonka ensimmäiset nidokset – ranskan, englannin, italian, venäjän ja espanjan oppikirjat – ilmestyivät vuonna 1886. Uusia oppikirjoja julkaistiin niin nopeassa tahdissa, että Wellewillin suomen kielen oppikirja oli jo sarjan 30. nidos. Kaiken kaikkiaan sarjassa ilmestyi vuoteen 1928 mennessä 137 kielten oppikirjaa, joista monet ylsivät useisiin painoksiin. Suomen kielen oppikirjastakin otettiin uusintapainokset vuosina 1906 ja 1922 (Bruny 1996: 77–78).

Bibliothek der Sprachenkunde -sarjan oppikirjat laadittiin yhteneväisen konseptin mukaan, jota markkinoitiin nimellä ”Kunst der Polyglottie” [Monikielisyyden taito]. Kustantajan mukaan kyseessä oli kokemukseen perustuva itseopiskelumenetelmä, jonka avulla saattoi oppia nopeasti mitä tahansa kieltä, niin että pystyi ymmärtämään sitä, keskustelemaan sen avulla ja hallitsemaan sen kirjakielen. Kustantaja ei kerro tarkemmin, miten nämä päämäärät saavutettaisiin, mutta Wellewill (1890, III–IV) selvitti esipuheessa omia periaatteitaan melko seikkaperäisesti: Hänen oppikirjansa oli tarkoitettu kaikille niille, jotka halusivat oppia helposti ja nopeasti suomea joko tieteen, kirjallisuuden, kaupan tai turismin tarpeisiin. Tavoitteena oli helppotajuinen oppikirja, jonka avulla olisi mahdollista omaksua suomen kirjoitettu ja puhuttu yleiskieli myös itsenäisesti ilman opettajan apua. Käytännön kielenoppiminen saneli sen, miten ja missä järjestyksessä opetettava kielenaines esitettiin. Aloittelijaa ei pitänyt kuormittaa heti alkuun liialla tiedolla, vaan hänet tuli ohjata vähä vähältä tämän uuden, oudon ja rakenteeltaan melko monimutkaisen kielen labyrinttiin. Kirjan johdannossa käsitellään ääntämisen ja sanapainon lisäksi lyhyesti vartalon ja päätteiden suhdetta, vokaaliharmoniaa ja tavutusta. Varsinainen oppikirja sisältää 60 kappaletta, joissa käytännön kielitaidon kannalta keskeinen kielenaines kuvataan helppotajuisesti ja havainnollisesti. Kukin kappale alkaa uuden kielioppiasian esittelyllä. Kieliopin säännöt perustuvat parhaisiin suomalaisiin lähteisiin, ja niiden muotoilussa on pyritty yksinkertaisuuteen ja yksiselitteisyyteen. Sääntöjä havainnollistetaan esimerkein ja taulukoin, ja niitä harjoitellaan käännöstehtävien avulla. Näin säännöt nivoutuvat kielen käyttöön, ja samalla opiskelija voi kartuttaa sanavarastoaan kuin leikiten. Myöhemmissä kappaleissa on käännösharjoitusten lisäksi lukutekstejä, joiden myötä kielitaito harjaantuu ja laajentuu kiinnostavien ja vaativien aiheiden parissa. Oppikirjan lopussa on vielä suomalais-saksalainen ja saksalais-suomalainen sanasto, johon on poimittu matkailun ja keskustelun kannalta välttämättömiä sanoja eräänlaiseksi hätäapusanakirjaksi. (Wellewill 1890: III–IV).

Oppikirjan toteutus vastaa esipuheessa lueteltuja periaatteita ja tavoitteita jopa yllättävän hyvin. Kappaleiden perusrakenne on erittäin selkeä, sillä jokainen kappale sisältää selvästi otsikoidun kielioppi-, sanasto- ja harjoitusosion. Poikkeuksen muodostavat vain ne harvat kappaleet, joissa esitetään

kootusti jokin laajahko kielioppiasia: kappale 11 (vokaalinvaihtelut), kappaleet 12–13 ja 58 (substantiivin ja verbin taivutusparadigmat) sekä viimeinen kappale, joka sisältää yli kymmenen sivun verran lukutekstejä sanastoineen. Joissakin kappaleissa on lisäksi lukutekstejä: kappaleissa 26, 30–31 ja 33–34 katkelmia evankeliumiteksteistä, kappaleissa 38, 39, 42 ja 57 eläinsatuja ja kappaleessa 54 pieni opettavainen tarina. Keskusteluharjoituksiakin oppikirjassa on jonkin verran aina kappaleesta 41 lähtien. Keskustelut on laadittu yleensä kysymys–vastaus-muotoon, ja aiheeltaan ne liittyvät muun muassa matkailuun (kappaleet 41 ja 44) tai kaupankäyntiin (kappaleet 44–45, 55–56).

Koska kappaleita on paljon, yhteen kappaleeseen ei ole yleensä mahdutettu kohtuuttomasti uusia sääntöjä ja uusia sanoja. Tosin poikkeuksiakin löytyy: esimerkiksi kappaleessa 14 käsitellään sekä imperatiivi että komparaatio. Säännöt on muotoiltu ytimekkäästi käytännön kielitaitoa silmällä pitäen, ja havainnollistavat esimerkit on yleensä hyvin valittu. Sanasto-osiossa listataan uudet sanat siinä järjestyksessä ja siinä muodossa kuin ne tulevat vastaan harjoituksissa. Luvusta 14 lähtien esiintyy jonkin verran viittauksia sanavartaloissa tapahtuviin morfofonologisiin muutoksiin, esim. *haen (-ke)*, *pidän (-tä)*, *odotan (-tta)*, *nuori (-re)* (s. 26). Kaikille sanoille annetaan myös niiden saksankieliset vastineet. Harjoitusosio koostuu kahdesta osasta. Ensimmäisessä osassa on lyhyitä suomenkielisiä lauseita, jotka ovat täynnä kappaleessa opittua uutta kielioppiasiaa ja uusia sanoja. Toinen osa sisältää lyhyitä saksankielisiä lauseita, joissa on käytetty suomenkielisten harjoituslauseiden sanastoa ja rakenteita. Wellewill ei anna ohjeita siitä, miten harjoitukset tulisi tehdä, mutta kielioppi–käännös-menetelmä oli niin syvälle juurtunut tuon ajan oppikirjoihin, ettei selityksiä tarvittu: suomenkieliset lauseet tuli kääntää saksaksi ja saksankieliset suomeksi. Edistyksellistä Wellewillin oppikirjassa oli se, että kieliopin sääntöjä harjoitellaan ensiksi reseptiivisesti ja vasta sen jälkeen produktiivisesti (vrt. Reinfried 2016: 622). Harjoituslauseita on paljon, ja niiden määrä kasvaa kirjan loppua kohden, mutta ne eivät muodosta laajoja merkityskokonaisuuksia. Esimerkiksi kappaleessa 5 esitellään uutena kielioppiasiana elatiivi ja illatiivi, ja ensimmäiset harjoituslauseet kuuluvat näin (s. 11–12):

> Isäntä tulee saunasta. Minä menen kouluun. Naapurin poika seisoo saunan porstuassa. Hyvä mylly on kylässä. Poika juoksee pois porstuasta, jos te menette sinne. Isän veljet tulevat metsästä. Talon miehet tulevat kylästä. Naapuri laulaa puutarhassa. Mylläri menee myllyyn […].

Oppikirjasta ei löydy harjoitusten vastauksia, joten sen soveltuvuus itseopiskeluun on melko kyseenalainen. Tosin suomen- ja saksankieliset harjoituslauseet ovat yleensä niin yhteismitallisia, että saksankielistä lauseista saa tukea suomenkielisten kääntämiseen ja päin vastoin. Kappaleen 5 saksankieliset harjoituslauseet kuuluvat näin (s. 12):

> Wir kommen aus dem Garten. Die Söhne des Nachbarn sind in der Schule. Sie gehen in die Schule. Sie kommen aus der Schule. Ich sitze im Garten. Du gehst in den Garten. Der Vater kommt aus dem Garten. Der Sohn des Nachbarn kommt aus der Badstube und geht in den Garten. Die Brüder des Müllers kommen aus der Mühle […].[2]

Esipuheessa Wellewill kertoo käyttäneensä kieliopin sääntöjä laatiessaan apunaan parhaiden suomen kieliopin tuntijoiden teoksia, joista hän mainitsee lähdeluettelossa (s. 199) Eurénin, Jahnssonin ja Renvallin kieliopit sekä Kockströmin ja Saloniuksen oppikirjat. E. N. Setälä (1891: 192) toteaa, että Wellewillin päälähteenä on ”silminnähtävästi ollut Kockströmin oppikirja, josta hän on saanut hyvin suuren osan lukuteksteissä esiintyviä esimerkkejä sekä sääntöjä”. Setälä kuittaakin, että ”on siis sillä [Wellewillin oppikirjalla] käytännöllisenä oppikirjana enimmäkseen lähteensä ansiot ja puutteet” (Setälä 1891: 192). Mitä nämä ansiot ja puutteet ovat, sitä Setälä ei kerro, eikä hän myöskään puutu oppikirjojen yhtäläisyyksiin sen tarkemmin. Vertailu kuitenkin osoittaa, ettei Wellewillin oppikirjaa voi pitää monista yhtäläisyyksistä huolimatta Kockströmin oppikirjan plagiaattina, sillä kielioppiasioiden esitysjärjestys, sääntöjen muotoilu, esimerkit ja koko esitystapa poikkeavat selvästi toisistaan. Wellewillin esitystapa on huomattavasti selkeämpi, havainnollisempi ja helppokäyttöisempi kuin Kockströmin oppikirja *Lärobok i Finska Språket* ([2]1881). Jos verrataan kielioppiasioiden esitysjärjestystä, yhtäläisyydet ovat ilmeisiä, mutta oppikirjojen välillä on myös muutamia selviä eroja (ks. esim. vokaalinvaihtelut), niin kuin seuraavasta yhteenvedosta käy ilmi:[3]

Kockström 1881		**Wellewill 1890**	
Kielioppiasia	**Kappale**	**Kielioppiasia**	**Kappale**
preesens ja imperfekti	1–2	sijoja	1–3
sijoja	4–14	preesens ja imperfekti	4
astevaihtelu	16–27	sijoja	5–7
monikko	29	astevaihtelu	8
kieltomuodot	30–31	monikko	9
infinitiivi I	32	kieltomuodot	9–10
imperatiivi	33	vokaalinvaihtelut	11
komparaatio	34–35	nominien taivutusluokat	12–13
karitiiviadjektiivit	36	imperatiivi	14
lukusanat	37–38	komparaatio	14
subjektin ja objektin sijat	39–41	karitiiviadjektiivit	15

[2] ’Me tulemme puutarhasta. Naapurin pojat ovat koulussa. He menevät kouluun. He tulevat koulusta. Minä istun puutarhassa. Sinä menet puutarhaan. Isä tulee puutarhasta. Naapurin poika tulee saunasta ja menee puutarhaan. Myllärin veljet tulevat myllystä’.

[3] Wellewillin oppikirjan kappaleissa esitetään usein enemmän kuin yksi kielioppiasia. Yhteenveto perustuu kirjan sisällysluetteloon.

vokaalinvaihtelut	43–53	perusluvut 1–10	15
astevaihtelu	54–55	subjektin ja objektin sijat	16
omistusrakenne	56	*haben*-verbin vastineet	18
konsonanttivaihteluita	56–57	perfekti ja pluskvamperfekti	19
monikon genetiivi	58	persoonapronominit	20
perfekti ja pluskvamperfekti	59–60	posssessiivisuffiksit	20
jne.		jne.	

Taulukko 1: Kielioppiasioiden esitysjärjestys Kockströmin oppikirjassa *Lärobok i Finska språket* (1881) ja Wellewillin oppikirjassa *Praktische Grammatik der Finnischen Sprache* (1890). Taulukossa on otettu huomioon vain ensimmäiset 60 (Kockström) tai 20 (Wellewill) kappaletta.

Yksittäisten kielioppiasioiden esityksessä ja sääntöjen mutoilussa on myös paljon yhteneväisyyksiä. Esimerkkejä lähes identtisistä muotoiluista löytyy lukemattomia, esim.:

> Det nekande presens bildas genom nekningsverbet och stammen af det verb, som skall förnekas. Stammens slutstafwelse blir sluten genome aspiration.[4] (Kockström 1881: I: 25)
>
> Das verneinende Präsens des Zeitwortes wird gebildet durch das Verneinungszeitwort und den Stamm des zu verneinenden Zeitwortes. Die Schlußsilbe des Stammes wird durch die Aspiration geschlossen.[5] (Wellewill 1890: 16)

Eroista voidaan esimerkkinä mainita vokaalinvaihteluiden käsittely. Kockströmin *Lärobokin* (1881) kappaleissa 43–53 on runsaasti vokaalinvaihteluita sisältäviä lause-esimerkkejä muttei lainkaan selittäviä sääntöjä, vaan ainoastaan viittaus kielioppiosan pykäliin 21 ja 22, joissa vokaalinvaihtelut kuvataan yksityiskohtaisesti. Wellewill puolestaan kuvaa vokaalinvaihtelut kappaleessa 11 (s. 18–20), joka ei sisällä lainkaan harjoituksia eikä sanastoa, vaan pelkän säännöstön, joka poikkeaa jonkin verran *Lärobokin* säännöistä. Yllättäen kuitenkin Wellewillin vokaalinvaihtelusäännöt löytyvät lähes sanasanaisesti Kockströmin saksankielisestä kieliopista *Kurze Grammatik der finnischen Sprache* (1876, s. 5–8). Pistokokeet osoittavat, että samankaltaisuudet eivät voi olla sattumaa, esim.:

> Die Aussprache ist fast dieselbe wie im Deutschen. Das *a*, *u*, *ö*, *i* deckt sich vollständig mit den gleichen deutschen Lauten (nämlich der Schriftsprache); *o* wird immer rein, wie im deutschen Worte „doch“ ausgesprochen, *ä* immer offen, wie das französiche *ai* in „air“; *e* lautet offen, ungefähr wie das deutsche *e* in „leer“; *y* ist ganz das deutsche *ü*. (Wellewill 1890: 2).

[4] ’Kielteinen preesens muodostetaan kieltosanasta ja sen verbin vartalosta, joka kielletään. Vartalon lopputavun sulkee aspiraatio’.

[5] ’Verbin kielteinen preesens muodostetaan kieltosanasta ja kiellettävän verbin vartalosta. Vartalon lopputavun sulkee aspiraatio’.

> Die Aussprache ist beinahe dieselbe wie im Deutschen. Man bemerke nur folgendes: das *o* wird immer rein wie in *doch* ausgesprochen; *ä* immer offen, wie das französische *ai* in *air*, *e* lautet offen, beinahe wie das deutsche *e* in *leer*; *y* entspricht dem deutschen *ü* [...] (Kockström 1876: 3).

Wellewill ei kuitenkaan mainitse lähteittensä joukossa lainkaan Kockströmin koulukielioppia tai sen saksannosta, vaan ainoastaan *Lärobokin*. Vaikuttaa kuitenkin ilmeiseltä, että hänen kielioppisääntönsä ovat paljolti suoraan Kockströmin kieliopin saksannoksesta. Oppikirjansa perusrakenteen eli kielioppiasioiden esitysjärjestyksen hän on puolestaan lainannut pääosin *Lärobokista*, joskin on yhdistellyt sen kappaleita laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Muita mainitsemiaan lähteitä Wellewill näyttäisi käyttäneen vain täydentämään tätä periaatteellista ratkaisua. Esimerkiksi verbiparadigmojen yhteenvedossa (kappale 58) voi havaita selviä yhtäläisyyksiä Saloniuksen kieliopin kanssa.

Ne muutamat arviot, jotka Wellewillin oppikirjasta löytyvät, ovat sävyltään myönteisiä. Setälä (1891: 192) toteaa, että ”[m]itään tieteelisempään käsitykseen perustuvaa esitystä ei ole kirjassa tarkoitettukaan” ja ”[k]oska kirja on käytännöllisesti järjestetty ja jotenkin vapaa suoranaisista virheellisyyksistä, niin se varmaankin vastaa sitä tarkoitusta, jota sillä on tahdottu täyttää”. Gustafssonin (1892: 74) mukaan oppikirja on ”en i det hela pålitlig elementarbok för utländingar”. Oppikirjan käyttökelpoisuudesta kertonee uusintapainosten lisäksi sekin, että siitä ilmestyivuonna 1919 jonkin verran muokattu vironkielinen laitos nimiellä *Soome keele õperaamat iseõppijatele*.

Kuka sitten oli tämä M. Wellewill, jolla näyttäisi olleen hyvät ja ajantasaiset tiedot suomen kielen kieliopeista ja oppikirjoista ja kykyä rakentaa niiden pohjalta suomen kielen oppikirja, joka vastasi Hartlebenin kustantamon *Bibliothek der Sprachenkunde* -sarjan periaatteita? Setälä (1891: 192) ei puuttunut lyhykäisessä arviossaan millään tavalla Wellewillin henkilöön, ja Fridolf Gustafsson, joka arvioi sarjassa ilmestyneitä ruotsin ja norjan oppikirjoja, toteaa, että samaisessa sarjassa on ilmestynyt myös suomen kielen oppikirja, jonka laatija on ”en oss obekant författare, M. Wellewill” (1892: 74). Hartlebenin kustantamon arkisto on tuolta ajalta niin aukkoinen (Bruny 1995: 1–3), ettei sekään tuo lisävalaistusta kysymykseen. Sukunimi ei ole täysin tuntematon eteläisessä Saksassa, mutta erittäin harvinainen. Olisiko mahdollista, että M. Wellewill olisi pseudonyymi? Jos olisi, niin kuka sen taakse voisi piiloutua? Voisiko kysymykseen tulla R. V. Kockström itse tai hänen koulukielioppinsa saksantaja K. Suomalainen? Suomalainen oli aikanaan tunnettu ja tunnustettu tieto- ja kaunokirjallisuuden kääntäjä, joka toimi kielten ja matematiikan opettajana ja julkaisi itsekin joitakin oppikirjoja (Kivistö & Paloposki 2007: 207–211).

3. Johannes Neuhausin *Kleine finnische Sprachlehre* (1908)

Wieniläisen A. Hartlebenin *Bibliothek der Sprachenkunde* ei ollut 1800-luvun lopulla ainoa saksankielisen alueen kustantamo, jonka ohjelmassa oli nykykielten oppikirjoja. Toinen vähintään yhtä merkittävä kustantaja oli heidelbergilainen Julius Groos, joka julkaisi 1850-luvulta lähtien pitkälle toista sataa nykykielten oppikirjaa, niiden joukossa myös suomen kielen oppikirjan. Ensimmäisinä ilmestyivät englannin, ranskan, italian ja espanjan oppikirjat tai keskustelukieliopit, niin kuin niitä myös nimitettiin, joiden laatijoina olivat Heidelbergin yliopiston piirissä vaikuttaneet Thomas Gaspey, Emil Otto ja Carl Marquard Sauer. Oppikirjat tähtäsivät käytännön kielitaidon harjoittamiseen keskustelu- eli konversaatiomenetelmää hyödyntäen. Jo 1800-luvun loppupuolella kustantaja alkoi kutsua niitä periaatteita, joiden mukaan uusia oppikirjoja toimitettiin, ensimmäisten oppikirjojen laatijoiden mukaan Gaspey–Otto–Sauer-metodiksi ja lunasti yksinoikeuden sen käyttöön.

Gaspey–Otto–Sauer-metodin periaatteisiin voi tutustua oppikirjojen esipuheissa. Esimerkiksi Emil Otto, joka toimi nykykielten lehtorina Heidelbergin yliopistossa, selosti laatimansa ranskan kielen konversaatiokieliopin viidennen painoksen esipuheessa seikkaperäisesti ”käytännöllistä metodiaan”: Oppikirjan kappaleet alkavat kielioppiasian esittelyllä. Sitten seuraa uusien sanojen luettelo, kielioppiasian harjoittelua vieraskielisten esimerkkilauseiden avulla ja käännöslauseita äidinkielestä vieraaseen kieleen. Joissakin kappaleissa on lisäksi lukutekstinä lyhyehkö yhtenäinen vieraskielinen teksti. Jokaiseen kappaleeseen liittyy myös keskusteluharjoitus, jossa kerrataan kysymys–vastaus-parien avulla harjoitusten ja lukutekstien sisältöjä. (Otto 1868: 11–14[6]). Näitä keskusteluharjoituksia Otto pitää oppikirjansa merkittävimpänä uudennoksena aiempiin oppikirjoihin verrattuna.

Johannes Neuhausin *Kleine finnische Sprachlehre* ilmestyi Groosin kustantamana vuonna 1908. Neuhaus oli, niin kuin kirjan kansilehdeltä voi lukea, Berliinin yliopiston pohjoismaisten kielten lehtori. Ainakin talvilukukaudesta 1907/1908 lähtien aina kesälukukauteen 1913 asti hänen opetusohjelmassaan oli säännöllisesti myös suomen kielen alkeiskursseja, joilla usein käsiteltiin myös suomen kielen germaanisia lainasanoja. Opetuksessa hän käytti ilmeisesti omaa oppikirjaansa, ja kesälukukauden 1913 opetusohjelmassa tämä mainitaankin erikseen.[7] Oppikirjan syntyhistoria ei ole tiedossa, eikä tiedetä, tarjosiko Neuhaus itse oppikirjaansa kustantajan sarjaan vai kääntyikö kustantaja hänen puoleensa.

---

[6] Siteerattu oppikirjan 14. painoksen mukaan.

[7] Ks. *Anzeiger der FUF* (= Finnisch-Ugrischen Forschungen) VII (1907: 45), VIII (1908: 218), IX (1909: 199), X (1910: 91), XI (1911: 18), XII (1912: 129), XIII (1913: 26).

Oppikirjan kannessa lukee sen yläreunassa näkyvästi ”Lehrbücher. Methode Gaspey–Otto–Sauer”. Toisella sisäsivulla on lyhyt ilmoitus, jossa muistutetaan, että metodi on kustantajan yksinomaisuutta ja siksi kaikki oikeudet, myös käännösoikeudet, pidätetään ja luvattomat sovellukset tai uusintapainokset johtavat toimenpiteisiin. Kirjan lopussa on viisisivuinen luettelo kustantajan muista Gaspey–Otto–Sauer-metodin mukaan laadituista oppikirjoista sekä kaksi pitkähköä lainausta sarjaa kiittävistä arvioista. Neuhausin suomen kielen oppikirja sijoittuu siis osaksi tätä tuoteperhettä, jonka laadun takeena on Gaspey–Otto–Sauer-menetelmä. Oppikirjan lähempi tarkastelu osoittaa kuitenkin, että se poikkeaa toteutukseltaan huomattavasti sarjan muista oppikirjoista, esimerkiksi niin ikään vuonna 1908 ilmestyneestä Nagyn unkarin kielen oppikirjasta (sen toisesta painoksesta), jossa kappaleiden selkeä rakenne vastaa melko tarkoin niitä periaatteita, jotka Otto muotoili jo vuonna 1858. Neuhausin oppikirjan kappaleet alkavat kyllä kaikki kielioppiasian esittelyllä, mutta muuten ne eivät ole keskenään yhteismitallisia, sillä harjoituksia, lukutekstejä ja keskusteluharjoituksia esiintyy kappaleissa satunnaisesti.

Neuhausin oppikirjan otsikko kuuluu kokonaisuudessaan *Kleine Finnische Sprachlehre nebst einem Wörtervereichnis der finnisch-indoeuropäischen Entlehnungen* [Pieni suomen kielen oppikirja sekä suomalais-indoeurooppalaisten lainojen luettelo]. Se ei siis ole pelkästään käytännön kielitaidon omaksumiseen tarkoitettu oppikirja, vaan mukana on myös tietoa tekijän erityisen kiinnostuksen kohteesta: suomen kielen indoeurooppalaisista lainasanoista. Lainasanaluettelo käsittää melkein neljänneksen koko sivumäärästä, ja lainoja käsitellään myös useamman sivun verran johdannossa.[8] Käytännön kieli- ja kommunikaatiotaitojen kanssa lainasanoilla ei ole juurikaan tekemistä, ja onkin yllättävää, ettei kustantaja ole puuttunut asiaan. Toisaalta kustantaja näyttää antaneen tekijälle muutenkin melko vapaat kädet. Suomen kielen oppikirja alkaa kustantajan muiden oppikirjojen tavoin äänneopin esittelyllä, minkä jälkeen tulevat oppikirjan 53 kappaleetta. Niiden jälkeen seuraa lyhyt pyrähdys karjalan kieleen, viidentoista sivun verran suomen kielen johdinaineksia ja lopuksi liitteenä noin nelikymmensivuinen indoeurooppalaisten lainojen luettelo. Kirjan ensimmäisessä painoksessa ei ollut lainkaan erillistä sanastoa, mutta toiseen painokseen sellainen lisättiin. Oheisesta yhteenvedosta käy ilmi eri osioiden laajuus oppikirjan ensimmäisessä ja toisessa painoksessa:

---

[8] Junttila (2009: 70) toteaa, että Neuhaus esittää balttilaisia etymologioita, jotka eivät vastanneet enää 1900-luvun alun tutkimustuloksia.

	1908	1919
	Sivut	Sivut
Johdanto	1–6	1–7
Äänneoppi	7–17	8–18
Tärkeimmät lyhenteet	17	19
Kappaleet	18–118	20–122
Karjalan kielestä	118–119	122–123
Sananmuodostuselementtejä	119–124	123–129
Lainasanoja	125–165	129–170
Sanasto suomi–saksa	--	170–180
Sanasto saksa–suomi	--	180–195

Taulukko 2: Eri osien sivumäärät Neuhausin *Kleine finnische Sprachlehre* -oppikirjan ensimmäisessä ja toisessa painoksessa.

Neuhausin oppikirjassa ei ole lainkaan esipuhetta, jossa tekijä valottaisi hieman kirjan laatimisen taustoja, kertoisi tavoitteistaan tai perustelisi omia ratkaisujaan ja poikkeamisiaan Gaspey–Otto–Sauer-metodista.[9] Oppikirja on erittäin kielioppipainotteinen. Koska äänneoppi käsitellään jo ennen varsinaista oppikirjaosuutta, päästään ensimmäisessä kappaleessa heti asiaan. Siinä selostetaan ensiksi yhdeksän pykälän verran suomen sanojen vokaali- ja konsonanttivartaloita ja luetellaan sitten kymmenennessä pykälässä esimerkkejä suomen kielen sananmuodostuksen monimuotoisuudesta: *ranka (-ngan)*, *rankan (-sen)*, *rankainen (-isen)*, *rankailen (-lla)*, *rankoa (-ngon)*, *rankoella (-elen)* jne. Kappaleissa 2–14 käsitellään nominien taivutus (monikon muodostus ja kaikki sijamuodot jo toisessa kappaleessa) ja kappaleissa 15–33 verbien taivutus (sekä finiittiset että infiniittiset muodot). Kappaleissa 34–49 ovat vuorossa objektin sijat ja muiden kuin kieliopillisten sijojen käyttö. Viimeiset neljä kappaletta on omistettu kysymyslauseiden, sanajärjestyksen, adpositioiden ja konjunktioiden käsittelyyn. Oppikirja noudattaa toisin sanoen perinnäisen koulukieliopin esitysjärjestystä eikä lähde niin kuin Wellewillin oppikirja kielenoppijan tarpeista.

Kieliopin lisäksi Neuhausin oppikirjassa on omat osionsa lukuteksteille, harjoituksille ja esimerkeille, mutta niitä ei esiinny läheskään kaikissa kappaleissa. Lukutekstejä on vain vähän yli viidenneksessä kaikista kappaleista (kappaleissa 1–2, 4–5, 7, 15, 18, 20, 23, 37, 47–49). Ne eivät yleensä liity millään tavoin kappaleessa käsiteltyyn kielioppiasiaan eivätkä ota huomioon oppijoiden osaamistasoa. Esimerkiksi ensimmäisen kappaleen tekstinä on Setälän lukukirjasta (1884) lainattu eläinsatu ”Susi ja vaimo”, jossa esiintyy kaksitoista eri verbiä. Toisen kappaleen lukutekstinä on Otto Mannisen suomennos Emil

[9] Esimerkiksi hollannin kielen oppikirjan laatija Valette ([3]1907: III) perustelee esipuheessa omaa, sarjan yleisilmeestä hieman poikkeavaa lähestymistapaansa.

von Qvantenin runosta "Suomis sång". Neljäs kappale sisältää suomalaisia arvoituksia suomenkielisine selityksineen ja viidennessä lainataan Kanteletarta. Seitsemäs kappale on siinä mielessä poikkeus, että lukutekstillä on suora yhteys kappaleessa esitettyyn kielioppiasiaan, nimittäin lukusanoihin, mutta teksti on poimittu ilmeisesti suoraan jostain tietosanakirjasta (Neuhaus 1908: 42):

> Maan kiertoradan pituus on 934 100 000 km. Sen keskietäisyys auringosta 148 138 000 km. Kuun keski-etäisyys maasta on 384 000 km. Maa kiertyy kerran akselinsa ympäri 23 t. 56 min. 4 sek. eli yhdessä tähtitieteellisessä päivässä ja kiertää auringon ympäri 365 päivässä 5 t. 48 min. 46 sek. Maapallon ympärys päiväntasaajan kohdalla on 5 400 maantieteellistä peninkulmaa eli 40 070 368 metriä. Sen litteys napojen kohdalta on 1/294, joten sen ympärys kohtisuorasti päiväntasaajaa vastaan, s. o. pitkin jotain puolipäiväpiiriä on pienempi, 40 007 476 metriä. Maapallon pinta-ala on 509 950 714 □ km ja sen kuutiosisällys 1 082 841–315 400 kuutiokilometriä.

Lukuteksteiksi Neuhaus kutsuu myös kappaleissa 47–49 esiintyviä kauppakirjeenvaihdon mallilauseita.

Gaspey–Otto–Sauer-metodissa lukutekstejä oleellisempia ovat kuitenkin harjoitukset, oli sitten kyseessä kielioppiasian harjoittelu tai keskusteluharjoitukset. Kielioppiharjoitusten tarkoituksena on tukea kappaleessa esitetyn kielioppiasian oppimista, yleensä kääntämällä helpohkoja lauseita äidinkielestä vieraaseen kieleen ja päin vastoin. Neuhausin oppikirjan ensimmäisessä painoksessa ei ole lainkaan erillisiä kielioppiharjoituksia, ja toiseen painokseenkin niitä on ripoteltu vain sinne tänne (kappaleisiin 3, 6, 9, 12, 16, 20–22, 25, 30, 33–34). Kielioppiharjoitukset vaikuttavat kuitenkin irrallisilta lisiltä, sillä ne eivät yleensä liity mitenkään kappaleessa käsiteltyyn kielioppiasiaan. Esimerkiksi kolmannessa kappaleessa aiheena ovat yhdyssanat ja substantiivien taivutus, mutta harjoitus on vain luettelo toisistaan riippumattomia lausekkeita, lauseita ja yksittäisiä sanoja: *suuri kiitos*, *Aleksanteri Suuri*, *kaunis ilma*, *nyt hän on toinen mies*, *omaiseni*, *sinulla on jotakin omalla tunnollasi*, *suuri osa*, *hän on mahtava mies valtiossa*, *oppinut*, *oppineet* (Neuhaus 1919: 30). Lukuteksteihin verrattuna harjoitukset ovat myös hämmästyttävän helppoja. Esimerkiksi kuudennessa kappaleessa, siis juuri ennen edellä lainattua maanpiiriä koskevaa lukutekstiä, harjoitus sisältää joitakin kohteliaisuusfraaseja, joitakin lause-esimerkkejä ja yhden irrallisen lausekkeen (Neuhaus 1919: 39):[10]

hänellä on hyvät paivät [!]	*er hat gute Tage*
hyvää päivää	*guten Tag*
olkaa niin hyvä!	*seien Sie so freundlich (gütig)!*
sepä oli uutta minulle	*das war neu für mich*
lukusäärä [!] on täysi	*die Zahl ist voll*

[10] Ortografiaa on yhtenäistetty.

sinne on pitkä matka	*dorthin ist ein weiter Weg*
pitkät ajat	*eine lange Zeit*
hänellä on monta ystävää	*er hat viele Freunde*
kuinka monta?	*wie viele?*

Oppikirjan joissakin kappaleissa (kappaleissa 7–9, 11, 13–14, 16 ja 26) on lisäksi osio, jonka on otsikoitu sisältävän esimerkkejä. Toki Neuhaus käyttää myös kielioppiasioita selittäessään esimerkkejä, itse asiassa jopa erittäin paljon, mutta esimerkkiosion esimerkit eroavat näistä, sillä ne vastaavat jossain määrin sitä, mitä Gaspey–Otto–Sauer-metodissa ymmärrettiin keskusteluharjoituksilla (Neuhaus 1908: 46):[11]

[…] Mitä tahdotte?	*Was wünschen Sie?*
Mitä Te teette täällä?	*Was machen Sie hier?*
Oletteko ollut Suomessa?	*Sind Sie in Finnland gewesen?*
Te puhutte koko hyvin suomea.	*Sie sprechen ganz gut Finnisch.*
Astukaa sisään.	*Einsteigen!*
Kiitän Teitä siitä.	*Ich danke Ihnen dafür.*
Toivon Teille hyvää iltaa.	*Ich wünsche Ihnen guten Abend!*
Saanko seurata Teitä?	*Darf ich Sie begleiten?* […].

Tosin Gaspey–Otto–Sauer-metodissa keskusteluharjoitusten tarkoitus oli parantaa oppijan kommunikaatiotaitoja, ja tähän tarkoitukseen soveltuisivat parhaiten kysymys–vastaus-muotoon laaditut dialogit. Sellaisia Neuhausin oppikirjassa ei kuitenkaan ole, vaan esimerkkiosiot sisältävät yleensä vain yksittäisiä lauseita, joita tarvitaan arkisten tilanteiden kielelliseen hallintaan.

Kokoavasti voi todeta, että Neuhausin *Kleine Finnische Sprachlehre* ei ole toteutukseltaan kustantajan ainutlaatuiseksi mainostaman Gaspey–Otto–Sauer-metodin mukainen. Opppikirjan kappaleissa on pykäläkaupalla kielioppiasiaa, mutta kielioppiharjoituksia ilmestyy vasta toiseen painokseen, todennäköisesti kustantajan toivomuksesta. Ne vaikuttavat kuitenkin, samoin kuin satunnaiset keskusteluharjoituksetkin, lähinnä vain välttämättömältä pahalta. Neuhausin kiinnostus suomen kieltä kohtaan vaikuttaisi olleen puhtaasti filologisesti suuntautunutta. Siksi onkin hieman hämmästyttävää, ettei hän mainitse oppikirjansa ensimmäisessä painoksessa ensimmäistäkään lähdettä. Toiseen painokseen on johdannon loppuun liitetty jokunen kirjallisuusviite, mutta niiden joukossa ei ole yhtäkään suomen kielen oppikirjaa tai kielioppia. Neuhausin käyttämien lähteiden selvittäminen vaatisi vielä yksityiskohtaisia vertailuja tuolloisten oppikirjojen ja kielioppien kanssa.

Suomessa Neuhausin oppikirjaa ei juurikaan noteerattu. Täysin tuntematon se ei kuitenkaan voinut olla, sillä ainakin *Finnisch-Ugrische Forschungen* oli saanut jo 1908 arvostelukappaleen, ja vuotta myöhemmin Gustav Suits,

[11] Ortografiaa on yhtenäistetty.

joka opiskeli tuolloin Helsingissä, piti Kotikielen Seurassa esitelmän, jonka aiheena oli Johannes Aavikin *Praktiline soomekeele opetus* ja Johannes Neuhausin *Kleine Finnische Sprachlehre* (Paunonen 1976: 366). Kirjalla täytyi olla myös kysyntää, sillä muuten se ei olisi yltänyt toiseen painokseen.

4. Uusintapainoksista uusiin oppikirjoihin

Kun saksalaisen kielialueen ensimmäinen suomen kielen lehtori Arvid Rosenqvist aloitti työnsä Greifswaldin yliopistossa lokakuussa 1921, hänen täytyi tehdä valinta Wellewillin ja Neuhausin oppikirjojen välillä. Ymmärrettävistä syistä hän päätyi käyttämään Wellewillin oppikirjaa, mutta joutui pian toteamaan, ettei se soveltunut yliopistolliseen opetukseen. Niinpä Rosenqvist alkoi työstää itse uutta oppikirjaa, ja käsikirjoitus olikin ilmeisesti valmis jo keväällä 1924. Kirja ilmestyi kuitenkin monien mutkien kautta vasta seuraavana vuonna, ja sen kustansi leipzigilainen Otto Holtze's Nachfolger (Menger 2009: 34–35). Oppikirjan nimeksi tuli *Lehr- und Lesebuch der finnischen Sprache* [Suomen kielen oppi- ja lukukirja]. Esipuheessa, joka on päivätty helmikuulle 1925, Rosenqvist kirjoittaa, että kirja on syntynyt hänen Greifswaldissa keräämänsä opetuskokemuksen pohjalta – Rosenqvist oli siirtynyt jo syksyllä 1924 Berliiniin – ja että se on tarkoitettu sekä itseopiskeluun että yliopisto-opetukseen (Rosenqvist 1925, III). Rosenqvistin oppikirja syrjäytti niin Wellewillin kuin Neuhausinkin oppikirjat ja lunasti paikkansa yliopistollisen suomen kielen opetuksen oppikirjana useiden vuosikymmenten ajaksi. Siitä ilmestyi laajennettu ja parannettu laitos vuonna 1934 ja uudistettu painos vielä vuonna 1943.

Lähteet

BRUNY Martin 1995: *Die Verlagsbuchhandlung A. Hartleben*, Painamaton opinnäytetyö, www.wienbibliothek.at/dokumente/bruny_martin.pdf (25.06.2017).

GUSTAFSSON Fridolf 1982: Literatur och läroböcker i språkundervisning, II. – *Finsk tidskrift* XXXII: 69–76.

JUNTTILA Santeri 2009: Kantasuomalais-balttilaisten kontaktien tutkimuksen alkuvaiheita. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 92: 57–78.

KOCKSTRÖM Viktor Reinhold 1876: *Kurze Grammatik der Finnischen Sprache*. Nach dem Schwedischen bearbeitet von K. Suomalainen, Helsingfors: G.W. Edlund.

KOCKSTRÖM Viktor Reinhold [2]1881: *Lärobok i finska språket*, Omarbetad upplaga, Helsingfors: G.W. Edlund [Ensimmäinen painos 1868].

MENGER Manfred 2009: Zur Geschichte des Finnischlektorats an der Universität Greifswald. –*Zwischen zwei Sprachwelten. Festschrift für die Fennistin Kaija Menger zum 75. Geburtstag*, Dörte Putensen (Hrsg.), Kückenshagen: Scheunen-Verlag, 31–52.

NAGY Anton [2]1908: *Kleine Ungarische Sprachlehre für den Schul- und Privatgebrauch*, Heidelberg: Julius Groos.

NEUHAUS Johannes 1908 [[2]1919]: *Kleine Finnische Sprachlehre nebst einem Wörterverzeichnis der finnisch-indoeuropäischen Entlehnungen*, Heidelberg: Julius Groos.
OTTO Emil [5]1858 [[14]1868]: *Französische Conversations-Grammatik zum Schul- und Privat-Unterricht*, Heidelberg: Julius Groos.
PAUNONEN Heikki 1976: Kotikielen Seura 1876–1976. – *Virittäjä* 80: 310–432.
PÖSCHMANN Georg Friedrich 1806: *Einige historische Bemerkungen in Beziehung auf das Schulwesen in den Ostsee-Provinzen*, Zweytes Heft, Dorpat: Michael Gerhard Grenzius.
REINFRIED Marcus 2016: Geschichte des Fremdsprachenunterrichts bis 1945. – *Handbuch Fremdsprachenunterricht* 6., Eva Burwitz-Melzer, Grit Melhorn, Claudia Riemer, Karl-Richard Bausch & Hans-Jürgen Krumm (Hrsg.), völlig überarbeitete und erweiterte Auflage, Tübingen: Francke, 619–625.
ROSENQVIST Arvid 1925: *Lehr- und Lesebuch der Finnischen Sprache mit Volksliedern und Notenbeilagen und 31 Abbildungen zur Landeskunde nebst einem Anhang mit Flexionstabellen und Wörterverzeichnis*. Leipzig: Otto Holtze's Nachfolger.
SETÄLÄ Eemil Nestor 1891: Suomen kielioppeja ulkomaalaisille. [Kirjallinen katsaus.] – *Valvoja* 11 (3): 190–192.
STRAHLMANN Johann 1816: *Finnische Sprachlehre für Finnen und Nicht-Finnen, mit Beziehung auf die Aehnlichkeit der finnischen Sprache mit der ungarischen, und einem Anhange von finnischen Idiotismen und Vergleichung der finnischen und ungarischen Etymologie, mit einem Auszuge in diesen Sprachen verwandter Wörter*, St. Petersburg: M. C. Iversen.
VALETTE T.G.G. [3]1907: *Kleine Niederländische Sprachlehre für den Gebrauch in Schulen und zum Selbstunterricht*, Heidelberg: Julius Groos.
WELLEWILL M. 1890 [[2]1906, [3]1920]: *Praktische Grammatik der Finnischen Sprache für den Selbstunterricht. Mit Lesestücken, Gesprächen und Wörterbuch*, Wien/Pest/Leipzig: A. Hartleben's Verlag.
WELLEWILL M. 1919: *Soome keele õperaamat iseõppijatele. Grammatik, kõnelemised, harjutused ja sõnatik*. Tallinn: J. & A. Paalmann.

Abstract

Two textbooks for Finnish written in the German language hundred years ago

At the German speaking Universities, the teaching of Finnish looks back on a long tradition. The first lecturership was established at the University of Greifswald in 1921 but already before that there were Finnish lessons on a regular basis at the University in Berlin. The first textbooks for Finnish in the German language were M. Wellewill's *Praktische Grammatik der Finnischen Sprache* (1890) and Johannes Neuhaus' *Kleine Finnische Sprachlehre* (1908), both of them having been published in renowned series of foreign language text books. Nevertheless, they didn't meet the requirements for foreign language textbooks at the university level. Therefore the first lecturer in Finnish language at the University of Greifswald, Arvid Rosenqvist, was constrained to create new and better teaching material. His textbook *Lehr- und Lesebuch der finnischen Sprache* was published in 1925.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Jean Léo Léonard

Sorbonne Universités
STIH (EA 4509)

L'*œuvre ouverte* de Pertti Virtaranta et la Finlande : portrait d'un pays à travers l'un de ses humanistes

« Tout ce que je raconte dans ce livre, je l'ai entendu tomber de la bouche de ceux qui ont connu cette vie au XIXe siècle (…). Au demeurant, tous ces noms, certes sonores et bien frappés, ne diraient rien à personne, car ce sont ceux de simples gratte-glèbe, de coureurs de friches et de halliers, d'obscurs use-bois, de pille-ruisseaux, de moque-misère, de chevaliers de la pioche, de zélateurs de la gouzotte, d'humbles virtuoses de la cognée ou du riflard et qui n'ont laissé que des souvenirs qui, de père en fils, sont venus tomber dans mon oreille »
(Vincenot 1976 : 435)

I. Introduction

La présente contribution doit être envisagée comme un double hommage : à la Finlande d'abord, à l'occasion du centenaire de son indépendance, à l'un de ses « enfants » ou de ses citoyens ensuite, le linguiste et dialectologue Pertti Virtaranta (20.5.1918–9.7.1997)[1], qui nous a quittés il y a désormais vingt ans. La raison de ce choix tient non seulement à l'admiration que l'auteur de ces lignes voue aussi bien à la Finlande en tant que pays et que collectivité hu-

[1] Voir https://www.kotus.fi/aineistot/tietoa_aineistoista/henkiloarkistot/virtaranta_pertti pour une biographie et http://www.tie.to/virtaranta/ pour une bibliographie détaillées de Pertti Virtaranta, en finnois. Mon approche ici sera plus cursive et orientée vers la vision de l'auteur, son projet d'ensemble.

maine, qu'à l'exemplarité, à bien des égards comme nous allons le voir, de l'un de ses citoyens, le professeur Pertti Virtaranta, à la fois en tant qu'intellectuel et en tant que protagoniste de l'histoire de son pays. Une idée plus générale sous-tend mon propos : la conviction dans l'importance du rôle que peut jouer tout intellectuel comme *agent* de l'histoire et de l'évolution de la société dans laquelle il grandit, en tant que *personne* ou personnalité – et donc, en tant que *modèle* –, dans laquelle il se forme, en tant que professionnel, et comme prisme des enjeux de société et de l'histoire nationale aussi bien que globale. Sa contribution, aussi modeste puisse-t-elle paraître, n'en change pas moins la face de son pays et, partant, la face du monde. Il en va de même de ce pays, vis-à-vis du reste du monde, ou du moins de la sphère dans lequel il revêt une incidence.

Tout intellectuel joue un rôle de *passeur*, voire d'*éclaireur* (à la fois vecteur de connaissances et explorateur d'horizons nouveaux) – réalités qu'exprime élégamment l'expression *kansan kynttilä* 'chandelle du peuple' qu'on utilisait jadis pour évoquer le rôle formateur des instituteurs, et que Pertti Virtaranta n'aurait pas désavoué. Pertti Virtaranta fut un passeur à plus d'un titre : il recueillit, transcrit, et édita la parole de milliers de Finlandais, ses compatriotes (en Finlande), ou de fennophones (locuteurs de langues fenniques, en Scandinavie, en Union soviétique et en Amérique du nord). En outre, un intellectuel contribue au potentiel d'innovation de son pays : il est à la fois créateur, inventeur, et visionnaire. Il rend son pays et son époque meilleurs, plus vastes : il repousse les limites du possible, il élargit les horizons, il propose une vision du futur, qui commence ici et maintenant, là où il agit en passeur et en découvreur. Il crée des mondes ; de la réalité, il les fait émerger, il leur donne forme, par la forme de son art – que ce soit l'écriture ou toute forme d'expression artistique ou médiatique rendant compte du réel, dans sa complexité non immédiate, au-delà du caractère brut des apparences. Il démêle la complexité du réel et de l'expérience humaine ou de l'expérience du monde physique et mental, il fait apparaître des volumes, des espaces, des constructions, une architecture du vivant, du social et du politique.

2. Polyphonie fennique : les multiples *voix* de Virtaranta

Ce fut le cas de Pertti Virtaranta : en tant que linguiste et dialectologue, il a rendu compte dans une monographie en deux volumes d'un monde dialectal d'une extrême complexité, à partir de données de première et de seconde main : les parlers de la haute Satakunta (Virtaranta 1946), correspondant à ce qui était en France jadis la 'thèse d'Etat'. En tant que linguiste théoricien, sa première thèse (équivalent de ce qu'on appelait autrefois en France la 'thèse

de troisième cycle') reprenait une variable phonologique qu'on peut qualifier de néogrammairienne, en raison de son exemplarité en termes de régularité du changement phonétique, et de la cohérence logique, en termes d'ajustements paradigmatiques, des phénomènes d'analogie : l'ancienne fricative *δ du proto-fennique, terme *lenis* de l'alternance de degré de force du système consonantique – qui fut en son temps le cheval de bataille du fondateur de la grammaire comparée des langues fenniques, le linguiste et homme d'Etat E.N. Setälä (cf. Léonard 2016), qui fut lui-même un modèle pour Pertti Virtaranta comme pour la plupart des linguistes finlandais de l'entre-deux-siècles (XIXème–XXème). Comme nous allons le voir, cette œuvre est bien plus qu'un simple exercice académique ou un jalon dans la carrière de Virtaranta. C'est une œuvre ouverte (Eco 1962), un livre-monde, qui synthétise non seulement la trame des dynamiques géolinguistiques et diasystémiques du finnois (ou *aréologie*, selon le terme qu'avait coutume d'utiliser Jean Séguy, dialectologue romaniste d'une trempe analogue à celle de Pertti Virtaranta), mais qui montre également de manière exemplaire l'art et la méthode de mener à bien une recherche dialectologique, comme prisme pour observer la variation d'une langue dans le temps et dans l'espace, ainsi qu'en temps réel – une contribution programmatique. Cette œuvre préfigure également la méthode sociolinguistique structuraliste, parallèlement à l'émergence de la sociolinguistique co-variationniste labovienne, du moins dans sa dimension qualitative puisque, à la différence de William Labov, Virtaranta ne cherchait pas à rendre compte des *quanta* de variation en fonction des contextes distributionnels. Mais tout comme les dialectologues précurseurs de la sociolinguistique co-variationnistes, tels que Gauchat, Terracher ou Rousselot, auxquels William Labov reconnaît sa dette intellectuelle, Pertti Virtaranta a su rendre compte de la conscience de la variation selon les strates générationnelles, dialecte par dialecte, sous-dialecte par sous-dialecte, voire quartier par quartier, ou hameau par hameau, à travers des observations de première main, et un réel sens de l'écoute de la conscience linguistique active et de la mémoire collective des locuteurs – en cela, il s'associe également à des précurseurs de la dialectologie perceptuelle, comme Willem Grootaers. L'initiative *Nykysuomen Puhekielen Murros* (La rupture du finnois parlé contemporain), grand projet de sociolinguistique covariationniste mené en Finlande dans les années 1980 dans les principaux centres urbains du pays pour observer les conditions d'émergence de normes dialectales du finnois parlé contemporain, quoique inspiré par le co-variationnisme labovien[2], et non pas par la première thèse

[2] On trouvera une description détaillée des sources méthodologiques et des résultats du projet NSPKM dans Mielikäinen (1980, 1982) et dans Paunonen (1982). Il est important de souligner par ailleurs le caractère international et scandinave de ce projet, qui non seulement se proposait d'appliquer aux langues nationales de Suède et de Finlande la méthodologie labo-

de P. Virtaranta, permettra de systématiser à l'échelle des principaux centres urbains de Finlande une approche que cet auteur avait pourtant modestement amorcée par ses observations sur le champ de force entre différentes régions et sous-régions rurales et centres urbains, sur l'une des principales variables retenue dans le projet. La monographie d'inspiration résolument labovienne d'Ilmari Vesterinen (1980), qui quantifie la variation intergénérationnelle et intergenre des allophones contextuels de l'ancienne spirante interdentale dans le parler de Tuulos, à la fois au cœur du Häme historique et non loin de la limite nord de la grande aire à latérale de Varelius, près de vingt ans après la parution de la thèse de Virtaranta, représente un remarquable chaînon, entre les deux initiatives – celle de Virtaranta d'une part, et celle de Paunonen et Mielikäinen d'autre part. L'auteur se posait d'ailleurs des questions systémiques analogues – dans le Savo, par exemple, il tient compte de la relation ou de l'interaction potentielle entre deux variables néogrammairiennes : **t/δ* (*pata/padan* 'marmite', nf.sg/gén-acc.sg) versus **ϑϑ/ϑ* (*metsä /metsän* 'forêt", nf.sg/gén-acc.sg).

Enfin, en termes de *vision*, Pertti Virtaranta a eu une incidence majeure sur l'évolution de la linguistique empirique en Finlande dans l'après-guerre, et jusque dans les années 1990 – on en trouve également les traces, très substantielles, dans de nombreuses pages Internet donnant accès à des données en Open Source[3]. Il a en effet été à l'origine de la fondation de la *Suomen kielen nauhoitearkisto* – institution d'abord en lien étroit avec l'Université de Helsinki, et aujourd'hui fusionnée au *Kotimaisten Kielten Tutkimuskeskus* (v. https://www.kotus.fi/), dédiée à la collecte et à l'archivage de milliers d'heures d'enregistrements non seulement de dialectes finnois, mais aussi de langues fenniques, de langues finno-ougriennes et de langues du monde, de manière générale –, préfigurant le paradigme actuel de la documentation des langues en danger (cf. Gippert, Himmelman & Mosel 2006). Notamment, l'un des principes fondamentaux de cette entreprise tient à la priorité donnée sur le discours libre, en dialecte, à travers des entretiens thématiques semi-directifs sur des questions liées à la mémoire collective, des derniers locuteurs de dialectes finnois et fenniques – au lieu de privilégier l'élicitation sur la base de questionnaires lexicaux, phonologiques ou grammaticaux, à la différence

vienne nord-américaine, ou plutôt, anglo-saxonne (ce qu'on pourrait appeler la méthodologie Labov-Trudgill-Chambers, à partir des trois grands noms associés dans ce paradigme de recherches). Selon moi, la première thèse de Virtaranta (1958) préfigure autant ce projet de grande envergure sur l'observation du changement linguistique en temps réel que les travaux de Gauchat et de Terrachet, en leur temps, ont pu préfigurer la méthode labovienne – selon le propre aveu de cet auteur, du reste.

[3] Cf. http://www.kotus.fi/aineistot/puhutun_kielen_aineistot/murreaanitteita/suomen_murrekirjan_aanitteet (consulté en août 2017).

de la tradition de recherches développée en France ou dans les pays de langues romanes, comme l'Italie ou l'Espagne.

Non content de créer cette immense encyclopédie sonore des dialectes et des langues du domaine ouralien ou des langues du monde, ces archives de l'oralité en milieu vernaculaire, Pertti Virtaranta a également fait de la transcription et de la systématisation thématique de ces données discursives un genre littéraire, en publiant ou en éditant des dizaines de recueils, chez des éditeurs de grande diffusion en Finlande, comme WSOY (équivalent des éditions Stock ou Flammarion), dont les plus célèbres portent des titres comme *Vanha kansa muistelee* (1947), *Hämeen kansa muistelee* (1950), *Sana ei sammaloidu* (1953), *Suomen kansa muistelee* (1962), *Vienan kansa muistelee* (1958) – chaque volume comptant pas moins de 300 à 400 pages, le dernier cité s'élevant à 804 pages. Chacun de ces volumes constitue un véritable joyau de littérature orale, et obéit à une logique thématique et éditoriale bien précise, qui tient compte de la spécificité géohistorique et sociologique de la Finlande dans son ensemble, ou bien des différentes aires ou régions dialectales délimitées par le titre. La grande flexibilité aux dialectes de l'orthographe finnoise, due au caractère univoque de ses conventions de codification (une lettre = un phonème), rendait d'autant plus réalisable l'ambition d'imprimer des milliers de pages de transcriptions dialectales issues de l'oralité, afin de les rendre accessibles au grand public. L'existence d'œuvres célèbres comme le roman de Väinö Linna, *Tuntematon sotilas* (1954) qui, à la manière de Steinbeck dans les *Grapes of Wrath* (1939), fait parler des gens du peuple (chez Väinö Linna, des soldats sur le front russo-finlandais de la guerre dite « de continuation » (*jatkosota*) en 1941, dans une vision contre-runebergienne, de réalisme social ; chez John Steinbeck, des paysans pauvres en exode, déracinés par la crise économique de 1929, selon une logique de contre-rêve américain) dans leurs dialectes respectifs, a probablement contribué à banaliser ce genre de publications auprès du grand public finlandais, en contribuant à donner une teinte de réalisme subversif à ce registre littéraire. L'entreprise n'en reste pas moins un véritable tour de force, et le rôle de *passeur* de Pertti Virtaranta, de la parole vernaculaire au support écrit, chez des éditeurs prestigieux (WSOY, SKS, etc.), est remarquable – je ne connais aucun équivalent dans les pays de langues romanes, et le seul parallèle qui me viendrait à l'esprit, du point de vue sociologique, et donc du contenu, bien que sans équivalent du point de vue de la forme dialectale, est l'œuvre du sociologue américain Oscar Lewis, auprès des paysans mexicains. Car aucun de ces *murrekirjat* ou recueils de transcriptions de récits de vies, s'étalant sur plus de 4400 pages au total, n'est anodin : chacun représente un fragment de la mémoire collective de différentes composantes et aires culturelles de Finlande et de Carélie orientale : d'une part, le Häme – région cen-

trale que connaissait bien P. Virtaranta, pour y avoir réalisé de manière très intensive de multiples enquêtes dialectales, et dont il était originaire –, d'autre part, différentes aires de Carélie : la Carélie nord-orientale (région de la Mer Blanche, ou Vienan meri), de longue date liée au monde russe, mais dont un fragment méridional déborde à l'est de la Finlande (cf. Virtaranta 1972), mais aussi la Carélie de l'Isthme (cf. Virtaranta 1982), qui reste historiquement une importante région de Finlande, constitutive de sa trame géographique – la ville de Viipuri ou Vyborg ayant été, à époque suédoise et du Grand-Duché de Finlande, au XIXème siècle, un centre urbain économique et culturel rayonnant. Un recueil de textes oraux rend compte de la mémoire collective de l'ouest de cette région, passée à l'URSS depuis la signature de la convention d'armistice de septembre 1944, qui retira à la Finlande pas moins de 12% de son territoire. Nombre des locuteurs de ce dialecte finnois du sud-est dont la parole a été transcrite dans le recueil paru en 1982 (*op. cit.*), qui relève davantage du continuum dialectal ou diasystème du finnois que du réseau dialectal carélien à proprement dit, faisaient partie des cen-taines de milliers de réfugiés rapatriés en Finlande après les hostilités. Pertti Virtaranta apporta donc une contribution à l'histoire immédiate d'une composante de la population qui se trouvait en situation de réfugiés, à cheval entre deux pans d'histoire, ou deux mondes : la Finlande du sud-est d'avant la Seconde Guerre mondiale, héritière de l'histoire scandinave et du Grand-Duché de Finlande, entre Suède et Russie, et la Finlande de la reconstruction, de l'effort de paiement des compensations à l'URSS et à l'Allemagne, ainsi que de la réinstallation de plus de 400 000 réfugiés issus des régions retranchées à son territoire, et de la colonisation de nouvelles terres en friches (cf. Hentilä et al. 1999 : 298–324).

Par ailleurs, outre son propre travail de documentation des variétés dialectales de toutes les Carélies (elles sont nombreuses, si on compte les trois aires dialectales du carélien oriental, au nord, au centre et au sud, ainsi que de l'olonetsien (*Aunuksen karjala*) et du lude (*lyydi*), ou le carélien de la région de Tver, variante très étudiée par Virtaranta, et de la région de l'Isthme, davantage finlandaise à proprement parler, comme nous venons de l'évoquer), et de l'édition de nombreux textes transcrits et traduits ou annotés en finnois de ces langues et variétés dialectales, Pertti Virtaranta fut également un *passeur* entre les intellectuels et les artistes caréliens et la Finlande (cf. Virtaranta 1990) : loin de considérer le complexe culturel de la Carélie orientale comme un simple réservoir de variétés dialectales et d'histoire orale, il s'intéressa aux activités et aux réalisations des linguistes, des écrivains et des intellectuels, au sens large, de ce flan oriental de ce qu'on peut appeler, en paraphrasant le sémiologue Yuri Lotman, la 'fennosphère'. Son essai sur les réalisations et les travaux en cours à l'est de la Finlande est un véritable reportage sur l'inno-

vation et la créativité des milieux culturels fennophones dans cette bande verticale médiane si disputée durant la guerre de continuation, en 1941, lorsque la Finlande s'avança jusqu'à occuper des territoires de langues fenniques à l'est de sa frontière, après avoir subi l'agression unilatérale de la guerre d'hiver de 1939 – comme par une réaction de panfennisme, et une velléité de créer une zone tampon pour se protéger de l'expansion hégémonique de son puissant et – à l'époque – agressif voisin. Or, toutes les activités d'un linguiste comme P. Virtaranta, autant de collecte de dialectes que de valorisation de l'activisme fennique créatif et pacifique en Carélie orientale, relèvent de la résilience et de l'alternative intelligente et constructive aux velléités hégémoniques – qu'elles soient panfenniques ou panslaves. L'un des grands pouvoirs bénéfiques de l'intellectuel est de substituer à la domination et à l'accaparement militaire, politique ou matériel, la créativité, l'élaboration de mondes culturels, la promotion d'idées fécondes, la valorisation et la systématisation du patrimoine immatériel, le pluralisme, l'échange et la tolérance, plutôt que ces pulsions néfastes que sont la polarisation politique, l'accaparement, la subjugation et la clôture. En terres vepses, en 2013 (cf. Léonard & Djordjević-Léonard 2015), il m'est arrivé d'entendre dans les villages des souvenirs négatifs de la courte occupation finlandaise – certains instituteurs se mirent en tête d'enseigner le finnois dans les écoles vepses, sans aucune considération pour la langue locale, ni pour le russe –, tandis que je doute que personne, dans tous les lieux où a pu passer P. Virtaranta en Carélie orientale, ait gardé de ses amicales et attentives visites autre chose qu'un excellent souvenir, et le sentiment d'une complémentarité avec la Finlande – plutôt que d'une relation de dépendance ou d'inclusion essentialiste. Un intellectuel, en tant que *passeur* et *penseur*, doit s'inscrire dans le rayonnement, plutôt que dans la superposition et la subordination, et ce fut fondamentalement l'attitude de Pertti Virtaranta lors de ses multiples séjours en terres caréliennes. D'une certaine façon, le mode opératoire d'un linguiste spécialiste de langues fenniques comme P. Virtaranta, fut en parfait accord avec la ligne Paasikivi-Kekkonen, scellée par la signature du pacte d'amitié, de coopération et d'assistance avec l'Union soviétique, en 1948, alors que notre auteur était encore un jeune chercheur, qui venait tout juste de publier sa première monographie diachronique, sur le consonantisme des dialectes de la haute Satakunta (1946). Là encore, le destin individuel croise le sens stratégique de l'Etat-nation, en tant qu'institution, mais aussi en tant qu'intelligence collective : durant toutes les années qui s'échelonnent jusqu'à la caducité de ce traité en raison de l'effondrement de l'URSS, en 1991, Pertti Virtaranta fut l'homme de la situation : non seulement il put développer de nombreux outils pédagogiques pour l'enseignement des langues fenniques en Finlande, éditer de précieux textes ludes (1680 pages au total, réparties sur cinq recueils)

et de multiples essais et recueils de mémoire collective carélienne, comme nous venons de le voir, mais il joua aussi un rôle de passeur entre est et ouest sur les innovations socioculturelles des deux côtés de la frontière.

C'est cette même vision qui le conduit à valoriser deux autres flux socio-culturels, hors de la Finlande : d'une part, l'implantation des dialectes finnois en Amérique du nord – il s'interrogea sur les trajectoires migratoires, et sur les incidences sur le développement des dialectes, sur le plan de leurs structures endogènes, et de leurs contacts avec l'anglais des terres d'accueil, aux USA et au Canada (Virtaranta 1992, 1993, Virtaranta & Yli-Paavola 1996), d'autre part, l'écoute et la valorisation des témoignages et des trajectoires intellectuelles des chercheurs étrangers s'intéressant au finnois et aux langues finno-ougriennes. On retrouve là une dynamique *centrifuge* (l'étude des flux migratoires, de la Finlande rurale vers le reste du monde) d'une part, *centripète* (le regard porté de l'extérieur vers l'intérieur de la fennosphère ou de la 'fenno-ougrosphère'), d'autre part (Virtaranta et Yli-Paavola 1995). Virtaranta a aussi activement soutenu la notion de didactique du finnois langue étrangère, en lançant des cours d'été pour étrangers dans différentes villes de province : sa vision du finnois et du projet national finlandais, loin de se restreindre à la documentation et à la valorisation des dialectes finnois et aux langues fenniques, était globale : elle se fondait sur l'ouverture et le rayonnement culturel, sur l'altérité – une forme originale d'*identalterité* (identité x altérité), si je puis me permettre ce mot-valise.

De tous ces points de vue, l'œuvre de Pertti Virtaranta est bel et bien une *œuvre ouverte*, une *opera aperta*, dans le sens où l'entendait le sémiologue Umberto Eco : une œuvre qui ne se réduit ni à sa forme, ni à son contenu, ni à ses intentions, ni à un simple jeu d'interprétations, mais bien au contraire, une œuvre-monde, connectée à de multiples dimensions, aussi bien en termes d'interdisciplinarité (linguistique, dialectologie, sociologie rurale, anthropologie culturelle, glottopolitique, sociolinguistique, littérature, etc.), ramifiée à une myriade de référents ponctuels et transversaux (local, régional, global), à une multiplicité de points de vues et de sources. C'est un aleph borgésien, un prisme chatoyant, et dont la forme est, *a posteriori*, très audacieuse : principalement rédigé dans une myriade de dialectes finnois (à travers les recueils de textes oraux), en finnois standard et, quelque peu, en suédois et en anglais. J'ignore si beaucoup d'autres professeurs d'université ont, de par le monde, réussi le tour de force de publier une telle proportion de pages dans une gamme si diversifiée de dialectes de leur langue maternelle ; *a posteriori*, je considère que c'est un tour de force, et un magnifique hommage rendu à la parole vernaculaire, et qu'il est tout à l'honneur de la Finlande d'avoir accepté et promu cette politique éditoriale d'un de ses enseignants-chercheurs. Les témoignages de centaines de locuteurs dialectophones mo-

destes, traitant de thèmes ethnographiques, sociologiques et historiques, sont encapsulés dans les milliers de pages publiées par Pertti Virtaranta, et cette polyphonie a quelque chose à la fois de symphonique et de borgésien – une bibliothèque de Babel, ou encyclopédie de Babel dialectale. Il se peut que ce phénomène passe inaperçu, à se contenter de lire l'énumération des titres publiés (cf. note 1 supra) mais, si l'on prend le temps de s'arrêter pour penser en termes de proportion, sur le plan stylistique, Pertti Virtaranta peut se classer, indirectement, parmi les plus prolifiques et les plus pertinents auteurs de la littérature dialectale mondiale, aux côtés de l'écrivain napolitain Giovan Battista Basile (*Lo Cunto de li Cunti*). Et c'est, à mon sens, tout à l'honneur de la Finlande, d'avoir entretenu un tel génie (dans le sens d'*esprit*, mais aussi dans le sens d'une irréductible originalité) dans son cénacle académique. Par ailleurs, le fait que cette œuvre considérable en dialecte(s) et en langues fenniques vernaculaires, ait passé initialement par ce goulot d'étranglement qu'est l'exercice des deux thèses (1946, 1957), chacune d'une qualité renversante – la monographie en deux volumes sur les dialectes de la haute Satakunta, qui est elle-même une vaste polyphonie d'énoncés et de syntagmes en variétés dialectales de cette zone d'une part, et la thèse néogrammairienne de 1958, d'une très haute teneur théorique, comme nous allons bientôt le voir plus en détail – ajoute au caractère exceptionnel de cette œuvre. Tout se passe comme si P. Virtaranta avait fait, très tôt, des choix que nul autre ne ferait aujourd'hui – et que peu, sinon personne n'avait fait avant lui, y compris en Finlande – : convaincu de l'utilité de sa mission de passeur de la mémoire collective et des modes opératoires de l'activisme en vue de la valorisation des langues vernaculaires et des langues de tradition orale, comme les langues finno-ougriennes, Pertti Virtaranta a consacré sa vie à faire parler et faire entendre la voix des humbles et la voix d'autres passeurs de connaissances, dans son champ de compétence.

Mon intention ici n'est pas de faire un panégyrique de P. Virtaranta. D'autres, qui l'ont connu de près, seraient plus à mêmes de s'acquitter de cette tâche que moi, qui n'ai eu l'occasion de le croiser qu'à deux reprises (en 1983 et 1989) avant sa disparition. Tout ce que je peux faire, c'est investir de mes propres connaissances dans la lecture de cette œuvre ouverte, afin de contribuer à sa mise en valeur – et, partant, à ce que je ne peux que qualifier résolument d'éloge à la Finlande, à travers un de ses *acteur*s (dans le sens de *protagoniste*, ou dans le sens que prête à ce nom d'agent du changement social le sociologue Michel Crozier), *passeurs* et *penseurs*. La prochaine section abordera donc, parmi les voies théoriques et méthodologiques de Virtaranta, du point de vue de son apport à la construction de *savoirs* dans le contexte culturel finlandais, l'une des pierres de touche qu'a apportée ce chercheur à la connaissance de la Finlande, à travers le prisme de sa variation dialectale.

3. Les multiples *voies* de Pertti Virtaranta : une variable néogrammairienne comme prisme aréologique et géohistorique

J'ai évoqué plus haut à quel point, à mon sens, la monographie de 1958 de P. Virtaranta sur le traitement de la fricative dentale voisée dans les dialectes finnois est bien plus qu'un simple exercice académique : c'est une contribution magistrale à la dialectologie finlandaise, à la fois d'architecture très classique par son cadre d'analyse résolument néogrammairien, et un essai innovant à travers le recours à de multiples sources de première (terrain : enquêtes dialectologiques et ethnographie de la communication avant l'heure) et de seconde main (onomastique, philologie, synthèse et adaptation de multiples études locales analogues qui ont précédé cette grande fresque).

L'hypothèse fondamentale que pose Virtaranta tient en ceci : depuis des siècles, deux traitements de l'ancienne fricative dentale de degré faible s'opposent à l'ouest (puisque, à l'est, l'amuïssement semble, de longue date, s'être imposée comme le traitement dominant) : latérale /l/ contre vibrante /r/ – éventuellement, une vibrante à un *flap*, autrement dit, à un seul battement (et donc, aussi bien sur le plan articulatoire que perceptif, encore proche de la latérale. Il reste des poches résiduelles de l'ancienne fricative, autour de Rauma et à Eurajoki, dans l'extrême sud-ouest. Cette 'rivalité' ou ce 'combat' entre la latérale et la vibrante oppose deux types régionaux au centre-ouest de la Finlande : la vibrante est expansive : elle gagne du terrain inexorablement, depuis des siècles, et cette superposition n'a fait que s'intensifier avec la modernisation, entre le début et la moitié du XXème siècle. On le savait, certes, de longue date[4], et de nombreuses études ponctuelles ont précédé celle de Virtaranta. Mais l'apport de celui-ci va consister à traiter le phénomène à l'échelle de l'ensemble du réseau dialectal finnois, en faisant jouer une vaste gamme de critères structuraux – on va le voir – et en intensifiant les observations *in situ* : Virtaranta ratisse tout le pourtour de la zone à latérale, y menant un travail de détective, exhumant des toponymes des registres paroissiaux, multipliant les enquêtes auprès des locuteurs, sollicitant leur mémoire collective et leur perception de la variation dialectale environnante.

En bonne méthode, Pertti Virtaranta pose tout d'abord ses variables, qui ne sont pas celles attendues – à savoir, une banale liste de lexèmes courants présentant les alternances de degré de force consonantique, comme *pata/pada-*

[4] Virtaranta rappelle (1958 : 9–11), que la variable a initialement été identifiée par Antero Varelius, en 1847, puis cartographiée sous l'égide de E.N. Setälä, ainsi que par Arvi Kemiläinen dans un mémoire de maîtrise, brandi par Martti Rapola (grand maître de la diachronie du finnois, comparable à Pierre Fouché en France, ou à Menendez Pidal en Espagne), etc. J'appellerai par souci de commodité « aires de Varelius » les deux îlots de résilience de la latérale au centre-ouest de la Finlande, qui figurent sur les fonds de carte de P. Virtaranta.

'marmite, pot', *susi/sude-* 'loup', *lato/ladottu* 'charge'/'chargé", *tähti/tähde-* 'étoile', etc., en fonction des classes flexionnelles et de la distribution (position intervocalique, postconsonantique, etc.). Appliquant à la lettre le principe que la linguistique est une science cumulative, il tient ce corps de connaissance pour acquis, de même qu'il utilise une batterie de huit cartes, dont le fond est calibré : on y distingue clairement, dans deux aires à traits épais, les deux principales isoglosses du maintien de la latérale /l/ comme reflet de l'ancienne fricative dentale *δ. Ce fond de cartes avec ses deux îlots, ou aires de Varelius' (cf. note *infra*) – une grande aire transversale, qui peut presque se qualifier d'amphizone ou 'aire-tampon' entre les dialectes du sud-ouest et du Häme à l'ouest, de l'Ostrobotnie méridionale au nord, et du Savo à l'est, flanquée, au sud, d'un minuscule îlot satellite – sert à l'auteur de gabarit, pour dresser les huit cartes suivantes :

c1 : Type TADIKKO, TADIKKA 'fourche': variable strictement *phonolexicale*. Position intervocalique, posttonique légère (après voyelle radicale brève).

c2 : Type SUUDE 'coin, cheville' : variable *morpholexicale*. Position intervocalique, posttonique et postvocalique tendue (voyelle radicale longue). Variable *morpholexicale*.

c3 : Type KUULLELLA : KUULTELEN 'entendre/écouter : j'entends/j'écoute' ; variable *morpholexicale*. Position intervocalique, posttonique et postvocalique tendue (voyelle radicale longue).

c4 : Type OHDAKE 'rêne, bride', variable *phonolexicale*. Position postconsonantique, posttonique.

c5 : Type RAATE 'trèfle d'eau' (*Menyanthes trifoliata*), variable *phonolexicale*. Position intervocalique, posttonique lourde (comme pour c2 et c3).

c6 : Type KODIS 'maison', surtout dans des composés toponymiques (variable onomastique). Position intervocalique posttonique légère.

c7 : Type PUIRATA 'sentier de halage (de bois)', variable onomastique. Position intervocalique sous accent secondaire, après syllabe légère.

c8 : Type SADIS et SADIN : SATIMEN 'hangar à bateaux, jetée couverte', variable onomastique. Position intervocalique, posttonique légère.

Je dois ici laisser de côté nombre d'autres variables tout aussi probantes, mais plus spécifiques, et qui ne font pas l'objet de cartes thématiques. Pour chaque item, c'est une plongée dans des strates lexicales inattendues à laquelle se livre l'auteur, en ne laissant rien au hasard, sur le plan étymologique – par exemple, pour l'entrée SADIS de la c8 supra, il ne lui a pas échappé qu'une contamination par l'emprunt au suédois *sal* 'salle' pouvait interférer, d'autant plus dans le sens de 'hangar (de jetée)', et il a su habilement contourner cet obstacle, notamment en s'aidant de la dérivation (SADIN : SATIMEN), et de considérations géographiques.

Cette grille d'analyse, portant sur des séries phonolexicales ou morpholexicales[5] fortement lexicalisées permet à Pertti Virtaranta de démontrer de manière convaincante que la compétition entre la latérale et la vibrante plonge ses racines très profondément dans l'histoire du peuplement de la Finlande. Cette rivalité des deux traitements du degré *lenis* de la dentale est une sorte d'ADN géohistorique, et la liste de lexèmes retenue par Virtaranta pour son argumentaire s'avère être une véritable machine à remonter le temps. La variable en c1 (TADIKKO, TADIKKA) 'fourche ' donne, de ce point de vue, des résultats spectaculaires : les réalisations de type TALIKKO, TALIKKA sont observables bien au-delà des deux îlots de Varelius : la forme *talikko* avec vocalisme thématique en *-o* domine dans son espace, qui non seulement couvre les deux îlots de manière uniforme et sans aucun concurrent, mais couvre la plus grande partie du sud de la Finlande – sud-ouest et région de Turku, à l'exception de l'aire à rétention de la variante interdentale *δ* –, ainsi que les aires centrales et septentrionales des dialectes ostrobotniens, remontant jusqu'à Rovaniemi et au nord-est de ce point (avec deux attestations d'une variante à voyelle thématique en *-a* : *talikka*). Même le Savo sud-occidental atteste la latérale, qui s'est littéralement sédimentée dans ce lexème, concurrent au sud-est d'un autre lexème, *hanko*, et concurrencé dans son aire par la forme à amuïssement *taikko*, dans tout le centre-est de la Finlande. Ici, on observe donc la victoire du postulat néogrammairien des lois phonétiques sans exception, se déroulant implacablement dans le temps et dans l'espace, à ceci près que trois innovations sont en concurrences : la latéralisation (**taδikko > talikko*) et la rhotacisation consécutive (*taδikko > talikko > tarikko*) à l'ouest, contre l'amuïssement à l'est (**taδikko > taikko*) – car il faut compter avec une aire-tampon à rhotique qui s'immisce entre les deux îlots de Varelius, et qui a conquis la région de Pori ainsi que toute l'Ostrobotnie méridionale, qui envahit le champ de l'aire de la latéralisation.

[5] J'entends ici par le terme « phonolexical » que les lois phonétiques peuvent se spécialiser par listes de lexèmes qui perdent en vitalité ou rendement fréquentiel, ou qui se trouvent réanalysés et reclassés en fonction de paradigmes concurrents (en ce cas, il y a dérive « morpholexicale », notamment en fonction de l'analogie, cf. les types relevant des cartes c2 et c3). Un exemple de listes phonolexicales en français serait les séries opposant l'aperture des voyelles moyennes couvertes, comme *jeune* vs. *jeûne*, *pomme* vs. *paume* – opposition réduite à portion congrue désormais dans le lexique du français contemporain –, et un exemple de listes morpholexicales serait les oppositions sg. vs. pl. de *œuf* vs. *œufs*, *bœuf* vs. *bœufs*, désormais improductives et résiduelles. Enfin, le cantonnement à des séries onomastiques peut contribuer à fortement démotiver des formes lexicales, sur le plan sémantique, comme le savent bien les spécialistes de toponymie : l'érosion mais aussi parfois le conservatisme phonétique observable dans les séries onomastiques a souvent de quoi surprendre le néophyte. P. Virtaranta a également contribué au développement de l'onomastique dialectale en Finlande – et sa thèse de 1958 a contribué à convaincre l'université finlandaise de développer ce secteur de la fennistique.

La deuxième variable est davantage morpholexicale, et sa distribution géolinguistique (autrement dit, son *aréologie*), est fortement induite par la force d'attraction paradigmatique – à savoir, par l'analogie. On ne peut prendre en compte le type SUUDE 'coin, cheville', sans tenir compte des jeux d'alternances entre radicaux par défaut (le nominatif), ou non marqué, et oblique – qui branche notamment le génitif-accusatif et la plupart des cas de la flexion nominale : *suude* au nf. sg devrait alterner avec *suutee-n* au génitif-accusatif sg (*suutee-t* au pl), mais ce serait sans compter sans le pouvoir de ce deuxième grand facteur du changement linguistique selon les Néogrammairiens : l'analogie ; ainsi, au sud-ouest, dans l'aire d'Eurajoki, c'est à une opposition de radicaux de type *suure* vs. *suurtte(-n)* (au génitif sg) qu'on a affaire, en analogie avec l'alternance des thèmes *aarre* vs. *aartee-n* 'trésor', réalisés localement comme *aare* vs. *aartte(-n)*. Virtaranta est parvenu, à l'aide d'enquêtes de terrain et en recoupant une foule de sources manuscrites inédites (textes dialectaux, fiches lexicales des correspondants régionaux de la fondation pour le dictionnaire des dialectes finnois, etc.) à en dresser la liste systématique, en tenant compte des systèmes d'alternances (en vrac, afin de donner une idée de la diversité des remaniements de ces thèmes flexionnels dans le diasystème finnois : *suure : suutte(n)* ; *suure : suurtte* ; *suule : suuteen / suutte* ; *suule : suulteen* ; et à l'est, *suuve : suuteen* ou *suute : suutteen*, sans compter les multiples dérivés verbaux dénominaux, tels que *suutia* 'poser un coin, une cheville' : *suudi-n/suuri-n* au Prés. 1 sg 'je pose une cheville », et de là, des dérivés déverbaux nominaux comme *suutin* 'cheville' au nf sg. vs. *suutime-n* au gén-acc. sg, etc. Sans compter que, dans la mesure où un coin ou une cheville est une chose menue, la pluralité lui convient à merveille, dans les tâches quotidiennes rurales, où l'on renforce l'attache d'une faux ou d'une hache à son manche à la façon de rustines, si bien que le lexème peut être employé au pluriel : *suuteet*, dial. *suuttet*, ce qui augmente l'entropie des réalignements analogiques. Le résultat de ce chassé-croisé de dérives analogiques est saisissant, sur le plan aréologique (c2, in Virtaranta 1958 : 16) : alors que l'est présente *suuve* comme thème de nf sg., comme on pouvait s'y attendre après une voyelle thématique longue labiale, une immense aire obéissant à une contrainte de réfection avec degré fort, en *suute*, occupe non seulement le Savo méridional et centre-oriental, mais aussi l'ostrobotnien méridional et central ainsi que… la grande aire à latérale, de Varelius, où la latérale s'est retrouvée phagocytée par cette réfection, tandis que le petit îlot méridional de Varelius se partage entre la forme attendue, *suule* et une forme à latérale renforcée, *suulle*, et la forme refaite *suute*. Mais le plus frappant, c'est que les formes à latérales ont résisté au sud des aires de Varelius, dans tout le sud-est autour de Turku.

Les exemples c1 et c2 (types TADIKKA et SUUDE) donnent une idée des grandes tendances révélées dans sa monographie par P. Virtaranta : les dynamiques aréologiques que cet auteur a fait apparaître transcendent puissamment les frontières dialectales établies par ses prédécesseurs, notamment Lauri Kettunen (1926) – sans les infirmer pour autant, car ce n'est pas de cela qu'il est question ici : ces aires sont solidement justifiées, et elles servent de gabarits ou de grilles heuristiques pour observer la multitude des phénomènes contingents qui traversent l'histoire de la Finlande. Nous verrons sous peu en quoi les autres cartes sont heuristiques pour la géohistoire, au sujet du couloir entre la grande et la petite aire de Varelius.

L'une des facettes du polyèdre qui se dégage de la recherche de Virtaranta dans son ouvrage majeur de 1958, aussi bien à travers les huit cartes originales que je viens d'évoquer qu'à travers ses observations de terrain, c'est cette dynamique d'interactions géohistoriques entre les différentes régions et sous-régions de Finlande. Pour mieux comprendre comment s'est formée une aire résiliente de latéralisation de la fricative interdentale voisée du protofennique – ou degré faible de la dentale simple –, il faut lire les nombreux recueils de textes oraux, sur la mémoire collective des habitants des diverses régions du Häme, car c'est là que se trouve la clé de l'énigme de l'existence de ces deux îlots que j'ai plaisamment appelés ici « aires de Varelius », même si leur délimitation ne provient pas de ce seul auteur, qui a surtout le mérite d'être un pionnier dans la délimitation des aires dialectales du finnois. Il s'agit d'une part d'une vaste aire transversale, orientée nord-ouest / sud-est, qui va de Parkano, au nord de Ikaalinen, pour se diriger en droite ligne jusqu'à Kouvola et Kotka, en passant par Teisko, au nord de Tampere (centre industriel qui, en revanche, s'est rangé du côté de la rhotique) et par Lahti : autant de centres urbains et industriels de moyenne importance, adossés à des zones rurales caractérisées par des systèmes agraires familiaux relativement prospères, en partie autarciques et en partie fortement ouverts sur l'extérieur, par le jeu du commerce et des marchés, à la charnière entre le Savo méridional et le sud-ouest industriel, urbain et portuaire, qui, quant à lui, a soit conservé l'ancienne fricative interdentale, dans ses marges, soit a opté pour la rhotique, comme innovation porteuse d'une identité davantage liée à la modernité. Le petit îlot méridional correspond à la région de Forssa, enclave rurale résiliente, excentrée, au milieu d'un réseau de villes longtemps en plein essor industriel et commercial. Le couloir qui s'est formé entre la grande et la petite aire est sans doute dû à la diffusion d'innovations provenant de deux centres urbains et industriels majeurs : au centre-sud, Helsinki, la nouvelle capitale, depuis l'établissement du Grand-Duché de Finlande au début du XIXème siècle, au centre-ouest, Pori. Les deux voies de pénétration d'innovations provenant de ces deux centres, dans ce couloir, sont con-

firmées par les données des cartes c3 (innovation rhotique provenant de Helsinki nettement visible), c4 (uniformité de l'intrusion de la rhotique par effet conjugué des deux centres, avec formes de type *ohr̲ake*, alors que la région de Turku a des formes à glides : *ohj̲ake*) ; pour c5, l'intrusion rhotique provient de Pori seulement, tandis que pour les variables d'ordre onomastique, en c6 et c8, l'influence des deux centres est inopérante, et des raccords avec l'aire majeure à latérale, plus au nord, sont patents.

En somme, P. Virtaranta a apporté une contribution majeure à l'étude des dynamiques langagières et des endémismes géolinguistiques. On comprendrait mal son dessein général, si on se contentait de le percevoir comme un simple collecteur de données, un maître certes hyperactif sur le plan empirique, mais qui aurait assez tôt délaissé la recherche théorique, après avoir satisfait les critères académiques au moment requis de sa carrière universitaire – ces fourches caudines qui stipulent qu'en dehors de l'apport théorique et des avancées formelles ou formalistes, il n'y a qu'œuvre de savant (avec connotation condescendante d'*érudit*), plutôt que de personnalité scientifique. L'incidence bénéfique de l'action d'un seul homme est pourtant incommensurable. Comment mesurer, quantifier… *évaluer* le bien fait à la collectivité, et à l'humanité, au sens large ? Et si c'était cela, le vrai, le réel, le bon *pouvoir* ?

4. Conclusion

En réalité, P. Virtaranta a accompli le tour de force d'être à la fois un chercheur institutionnel, de par son apport théorique et méthodologique en documentation des langues en danger et en aréologie dialectale, mais aussi ce que le philosophe, humaniste et homme politique italien (d'origine sarde) persécuté par le fascisme, Antonio Gramsci, a appelé les « intellectuels organiques » : ceux qui ont su concilier les deux mondes et les deux ordres d'intégration : un pied dans le monde académique et institutionnel, un autre dans les réalités de la société, dans une logique de solidarité et de défense de la société civile – la collectivité locale, nationale ou transnationale. Dans ce cas précis, il fut au service de cette remarquable collectivité intelligente, créative, active et résiliente qu'est la population finlandaise, qui n'est autre que la face humaine de la Finlande, dont on célèbre actuellement le centenaire. Il en fut le porte-parole, à travers ses recueils polyphoniques (les *murrekirjat*), l'observateur infatigable, parcourant les campagnes et traversant les frontières, dans une époque de transitions : normalisation des relations avec l'URSS et l'Allemagne, au lendemain de la Seconde Guerre mondiale, passage à la modernité et à l'industrialisation accélérée, puis à l'intégration européenne et mondiale – ou *globale*.

Puisse ce pays magnifique rester toujours souverain et contribuer, par sa force, sa raison et son humanité, à façonner un monde meilleur, pluraliste, tolérant et pacifique, tout comme Pertti Virtaranta, cet humble et dévoué serviteur de ce « peuple finlandais qui se souvient » – paraphrase du titre de son célèbre recueil *Suomen kansa muistelee*.

Remerciements : à Erkki Lyytikäinen et à Jaakko Yli-Paavola pour m'avoir ouvert les portes de la Suomen nauhoitearkisto dans ma jeunesse, à P. Virtaranta pour m'avoir offert une pleine malle de ses œuvres un jour de septembre 1983, alors que je passais lui rendre visite dans son bureau. A Margaret Dunham pour son retour humaniste sur ce texte, et à Anna Kokko-Zalcman pour m'avoir suggéré la principale idée de cet article, en septembre 1996 : celle de la vision à long terme de Pertti Virtaranta sur ce qu'il convenait de faire pour les langues de Finlande, en termes d'*horizon humaniste*.

Références

ECO Umberto 1962 : *Opera aperta. Forma e indeterminazione nelle poetiche contemporanee*, Milan : Bompiani.

GIPPERT Jost, HIMMELMANN Nikolaus, MOSEL Ulrike 2006 : *Essentials of Language Documentation*, Berlin/New York : Mouton de Gruyter.

HENTTILÄ Seppo, JUSSILA Osmo, NEVAKIVI Jukka 1999 : *Histoire politique de la Finlande*, trad. fr. Marjatta et Michel Crouzet, Paris: Fayard.

KETTUNEN Lauri 1926 : *Suomen murteet*, III : *Murrekartasto*, Helsinki : SKS (rééd. 1940 et 1981).

LÉONARD Jean Léo 2016 : Les (post)néogrammairiens face au vepse (fennique oriental, ouralien). – *Actualité des Néogrammairiens*, Jean Léo Léonard (éd.), Paris : Mémoires de la Société de Linguistique de Paris XXIII : 213–241.

LÉONARD Jean Léo, DJORDJEVIĆ-LÉONARD Ksenija 2015 : Un terrain vepse. – *Études finno-ougriennes* 46, http://efo.revues.org/4376 ; DOI : 10.4000/efo.4376.

MIELIKÄINEN Aila 1980 : Nykysuomalaisen puhekielen tutkimuksen taustaa. – NSPKM, *Jyväskylän osatutkimus, raportti* 1 : 1-40, Jyväskylä : Université de Jyväskylä.

MIELIKÄINEN Aila 1982 : Nykypuhesuomen alueellista taustaa. – *Virittäjä* ..... ; repris in Paunonen Heikki & Rintala Päivi 1984 : *Nykysuomen rakenne ja kehitys*, Helsinki : SKS, 187–208.

PAUNONEN Heikki 1982 : Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteena. – Suojanen Matti K. & Suojanen Päivikki (éds.) : *Sosiolingvistiikan näkymiä*, Helsinki : Gaudeamus, 35–110.

VESTERINEN Ilmari 1980 : *Pääpainollisen tavun jälkeisen soinnillisen dentaalispirantin edustus Tuuloksen murteessa*, Helsinki : Castrenianumin Toimitteita 20.

VINCENOT Henri 1976 : *La vie quotidienne des paysans bourguignons au temps de Lamartine*, Paris : Hachette.

VIRTARANTA Pertti 1946 : *Länsiyläsatakuntalaisten murteiden äännehistoria* I. *Konsonantit*, Helsinki : SKS, Toimituksia 230.

VIRTARANTA Pertti 1957 : *Länsiyläsatakuntalaisten murteiden äännehistoria* II. *Vokaalit*, Helsinki : SKS, Toimituksia 251.

VIRTARANTA Pertti 1958 : *Pääpainollisen tavun jälkeisen soinnillisen dentaalispirantin edustus suomen murteissa*, Helsinki : SKS, Toimituksia 252.

VIRTARANTA Pertti 1972 : *Polku sammui. Vienalaiskylien vaiheita rajan molemmin puolin*, Vammala : Kirjayhtymä.

VIRTARANTA Pertti 1982 : *Länsi-Kannaksen murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja* 3, Helsinki : SKS, Toimituksia 353.

VIRTARANTA Pertti 1990 : *Kulttuurikuvia Karjalasta. Ihmisiä ja elämänkohtaloita rajantakaisessa Karjalassa*, Espoo : W+G.

VIRTARANTA Pertti 1992 : *Amerikansuomen sanakirja. A Dictionary of American Finnish*, Turku : Siirtolaisuusinstituutti.

VIRTARANTA Pertti 1996 : *Hauska tutustua. Amerikansuomalaisia tapaamassa*, toim. Jaakko Yli-Paavola, Helsinki : SKS, Toimituksia 651.

VIRTARANTA Pertti, JÖNSSON-KORHOLA Hannele, MARTIN Maisa, KAINULAINEN Maija 1993 : *Amerikansuomi*, Helsinki : SKS, Tietolipas 125.

VIRTARANTA Pertti, YLI-PAAVOLA Jaakko 1995 : *Suomeen suostuneita. Kielimiehiä ja kulttuuripersoonia*, Helsinki : SKS.

Abstract

Pertti Virtaranta's *open work* and Finland:
portrait of a country through one of its humanists

Pertti Virtaranta was a leading figure in Finnish dialectology in the second half of the last century (1950–1990). He played a conspicuous role for the development of methodology in social dialectology, endangered Finnic languages and dialect documentation and teaching, Finnish for foreigners, oral history, cultural revitalization and activism. He also laid a cornerstone in sociolinguistics, through his post-Neogrammarian study of phonological variables in competition (*l* versus *r* in Finnish dialects). His life achievements are analyzed as a characterization of a very important issue to be raised in this *Festschrift* edition for the celebration of a century of Finland as an independent and modern nation-state: the contribution of Finland to a better world, according to principles of empathy, resilience and solidarity throughout the social and geopolitical spectrum.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Angela Marcantonio
University of Rome 'La Sapienza'

Finnish and Uralic studies in Finland and elsewhere: their contribution to linguistic knowledge

1. Introduction

As a linguist who has done research on Finnish and other Uralic languages, and, more generally, on historical linguistics as well as typology, I thought the best way for me to contribute to this *Festschrift* volume, celebrating a hundred years of 'independent Finland', is to highlight the positive impact that Finnish and Uralic studies (mainly in Finland, but also elsewhere) have had for general linguistics. Indeed, the 'exotic' nature (so to say) of these languages has since long stimulated all sort of debates of general interest across both synchronic and diachronic linguistics. As Helasvuo & Campbell (2006: 2ff.) put it, with regard specifically to Finnish:

> ... we find numerous instances of Finnish examples playing significant roles in theoretical discussions of vowel harmony, gemination, meter, codeswitching, child language acquisition, language contact, loanwords, language change, word order, theoretical morphology, computational linguistics, morphological processing, case [...], possession, anaphora, metaphor [...], null subjects, and typological issues of many sorts.

This is an impressive list of topics that can be mined from the Finnish grammar, in order to reflect upon a variety of issues, ranging from linguistic universals to cognitive linguistics. It is within this context that I shall select and illustrate several Finnish, and Uralic, linguistic phenomena (and related

research) that are of general, theoretical interest, drawing them specifically from the area of 'typology and universals', 'historical linguistics' and 'language-in-contact' linguistics (paragraph 2., 3. and 4. respectively).

2. Finnish and Uralic studies: 'typology and universals'

Let us then mention some phenomena that, albeit considered to be typical Finnish/Balto-Finnic and /or Uralic features, illustrate the ways in which various universal linguistic principles and notions may be encoded across the languages of the world. First, the phenomenon of the 'differential object marking' (so-called DOM), in Finnish and beyond, for which see Marcantonio (1983 & 1988), and a summary in Witzlack-Makarevich & Seržant (2017). In Finnish, the distribution of the markers of the direct object is, mostly, 'verb-oriented', that is: it is based on verbal categories such as tense, aspect (perfectivity vs non-perfectivity, etc.) and mood (so-called TAM), as well as the level of transitivity, or polarity (see Tamm 2014, Heinämäki 1994). This complex verbal system in turn interacts with the case system, involving also the occurrence, or otherwise, of the 'multi-task' partitive case, whose distribution is governed by a series of grammatical, pragmatical, referential and cognitive factors, all interacting in a complex way – see also the concept of 'bounded' vs 'unbounded' verbs, as proposed by Kiparsky (1998 & 2001). On the other hand, in languages /dialects such as Permic, Eastern Mari and Erzya-Mordvin, the marking of the object is, mostly, 'object-oriented', being based on categories such as animacy and referential properties of the object, information structuring of the sentence (definiteness and topicality scale), etc. – although, within this basic typological scheme, there is a wealth of variation, even within the dialects of one and the same language (Serdobolskaya 2016/18). Of general interest is also the Hungarian system, where there is an interplay between the topic /focus structure, the use of the so-called definite/objective vs indefinite /subjective conjugation, and word order. The distribution of the double conjugation is nowadays controlled by mechanical, grammatical rules (although still connected to properties such as definiteness and referentiality of the object), but it did play a proper information structuring role in Old Hungarian, for which see Marcantonio (1981) & (1985); compare also Marcantonio (1994) for the behaviour and distribution of double conjugation vs double object marking in some dialects of Vogul (/Mansi).

Second, the Uralic languages share what could be defined as a 'unique bundle' of structural/typological isoglosses, although there may be (once again) quite a lot variation in their distribution across the area, including the

possibility of their very absence. The following features are widely spread across the Uralic area:

a) absence of grammatical gender,

b) use of suffixes and postpositions,

c) agglutination,

d) absence of definite article (with the exception of Hungarian[1] and Mordvin, which has an enclitic article),

e) the word order: *determinant → determinatum*,

f) use of singular in connection with a noun preceded by numerals or other quantifiers,

g) -Ø marking for the grammatical subject.

In contrast to the (rather) uniform occurrence of the above listed features, other features may be present in most or some Uralic languages only:

h) many, but not all languages have vowel harmony (missing in Saamic, Estonian, Selkup, etc.),

i) several languages /dialects, namely, Finnish, Hungarian, Tremjugan Ostyak (/Khanty, for which see Abondolo 1998b: 367), are provided with a rich case system,[2] whilst others are very poor in this regard, such as Nizyam Ostyak, that has only two case suffixes, locative and lative (see again Abondolo 1998b:361),

j) Hungarian and Finnish share the distinction between 'internal' and 'external' local cases,

k) Hungarian, Vogul and Ostyak share the presence of a definite conjugation, although the verbal and other suffixes involved in the conjugations are not etymologically connected,[3]

l) Hungarian, Vogul and Ostyak also share the absence of a proper genitive suffix. This function is implemented by the adoption of a possessive /genitival construction, whereby the possessor is (typically[4]) unmarked and

---

[1] The definite article *az* ~ *a*, present already in the oldest Hungarian text (*Halotti beszéd*), is, in fact, originally, a demonstrative pronoun (Marcantonio 1981 & 1985).

[2] Notice, however, that the case suffixes themselves (where present) are, typically, not etymologically connected in the Uralic languages, this being the case both for the 'complex' and the 'simple' ones; see Marcantonio (2002: chapter 8.) for an outline of the state of the art.

[3] Honti (1998: 347–348) observes: "Forms which indicate a 'definite' direct object are usually called the *objective*, or *definite* conjugation. The material make-up of the morphemes which indicate definiteness varies from language to language […]. The marking of definiteness elsewhere in the Ostyak and Vogul paradigm, and the marking of object number throughout, is so highly heterogeneous that the reconstruction of the pOU [proto-Ob-Ugric] objective conjugation is well-nigh impossible".

[4] There is variation here too: in Hungarian the possessor may be marked by *-nak* ~ *-nek*, whilst in Vogul and Ostyak the use of the possessive suffix on the possessed element may be optional.

the possessive relation is (typically) rendered explicit by marking the possessed element with the 3rd person possessive suffix (Abondolo 1998a: 32, Sipőcz 2006: 300). Other languages/dialects instead, such as Tundra Nenets and Finnish, have a distinctive genitive suffix, *-h* and *-n* respectively,

m) the use of a marker, generally, but misleadingly, called 'accusative', to mark the definite/topical object only (in line with the basic schemes of DOM, see above), as in some dialects of Vogul (see again Marcantonio 1994), or in Finnish, where the accusative/genitive *-n* is used for definite, singular objects, and -Ø marking + the plural suffix *-t* for definite, plural objects.

This basic uniformity, basic coherence of the structural/ typological system (despite existing variation, for which see discussion below), is another remarkable network of features that are, in fact, of great interest on the linguistic stage, worldwide, particularly within the field of language typology and universals (see Comrie 1989 and Croft 1990). Some scholars might object that many, several or, in some cases, all the features listed above are also present in the so-called Altaic languages (and elsewhere in the Eurasiatic area) – including marking of the definite/topical object only (point (m)), or the genitival/possessive construction (point (l)), both features being present in the Turkic languages. Thus, it would not be totally appropriate to classify them as 'Uralic features'. To this remark one can reply that, indeed, there are Finnish scholars who have pointed this out, although this does not appear to represent nowadays main stream research, neither in Finland nor elsewhere in Europe (as far as I know). For example, Räsänen (1963/64 & 1963/65), has discussed the issue of the possible genetic relationship between the Uralic and the Altaic languages, being indeed a supporter of the 'Ural-Altaic' theory. Janhunen, in a series of articles (1999, 2001: 213, 2007, 2009: 71, 2012 & 2014), has analysed the various structural, typological, as well as morphological similarities/isoglosses occurring across the Uralic and Altaic area[5] (and beyond[6]), arguing that these languages form indeed a typologically compact linguistic area that can be defined as the: "Ural-Altaic

---

[5] In this regard, compare Janhunen (2014: 321–322): "Various types of local cases, including datives, locatives, ablatives, dative-locatives, and locative-ablatives, and marked by endings consisting of a dental obstruent and a following vowel, are present in most languages and language families of the Ural-Altaic chain. At the level of letters, the similarities [...] maybe striking. We find, for instance, the ending <*-de*> as a locative, dative or dative-locative marker in Modern Turkish (Turkic), as in *ev* 'house' : LOC. *ev-de*, Buryat (Mongolic), as in *muren* 'river': DAT. *muren-de* [...] To start with Turkic, the original marker was *-*tA* (with harmonic variants), which had the function of a locative-ablative [...]. This Turkic marker may, of course, be compared with the Uralic ablative in *-*ti* (secondarily > *-*tA*)". Compare also the tables of shared Eurasiatic, simple suffixes in Marcantonio (2002: 233 ff.).

[6] Janhunen supports the thesis of an 'extended' Altaic family, including Korean and Japanese, see for example Janhunen (1994).

complex", "Ural-Altaic areal context" (see below), or the "single original area of Ural-Altaic typology". This is a thesis that will surely inspire even more proficuous studies in the field of typology, as well as language-in-contact – not to count a possible revisiting of the (fallen out of fashion) Ural-Altaic theory, according to up-to-date methods of analysis and linguistic knowledge.

3. Finnish and Uralic studies: 'historical linguistics'

One of the most interesting and long standing debates within linguistics is undoubtedly that revolving around the strengths and weaknesses of the comparative method, and related family tree. The debate started since the very time of the coming up of this model, as shown by the fierce opposition mounted by Schuchardt (1885) and Schmidt (1872) – the promoters of the Wellentheorie – as well as, in general, by scholars of Romance and Germanic dialectology. These authors, and many others after them (for example Fox[7] (1995: 124)), call into question the neo-grammarian principle of the 'regularity of sound change'. They also (generally) argue that it is 'variation' – the existence of competing linguistic forms of the same linguistic element within a speech community – the 'normal' state of language, whilst also playing a vital role as a vehicle of change. Similarly, scholars in the field of 'sociolinguistics', and 'lexical diffusion'[8] argue that sounds changes typically 'diffuse', gradually, rather than being implemented, 'abruptly', in all the instances where the required conditions for that change to take place are met, as claimed instead by the neo-grammarians (in this regard compare Wang 1969). As to the family tree model, one can observe the following (from François 2014: 162 ff.):

> cladistic (tree-based) representations are entirely based on the fiction that the main reason why new languages emerge is the abrupt division of a language community into separate social groups. Trees fail to capture the very common situation in which linguistic diversification results from the fragmentation of a language into a network of dialects which remained in contact with each other for an extended period of time [...] Trees can help reconstruct events of

[7] Fox (1995:140) argues that the regularity principle (as well as the uniformity of the proto-language) is "apparently implausible or even counterfactual", although, in his opinion, these are not, in fact: "illegitimate assumptions, but *necessary idealizations* […].What we are *not* entitled to do, of course, is to mistake our idealizations for reality" [italics in original].

[8] The definition 'lexical diffusion' refers to both the linguistic phenomenon and its theorization. Its main tenet can be summarized as follows: phonemes /sounds are typically modified within a (sub)set of the lexicon, and spread gradually, and often randomly, to other (sub)sets. In other words, sound changes originate in a single or a small group of words; then they may, or *may not*, spread to other (sub)sets of words with a similar phonological make-up.

> social disruption when they indeed took place [...]. But it is also a weakness, because it distorts the reality of language diversification by shoehorning it into a one-size-fits-all, simplistic model which forces us to reconstruct events of social separation even when they never really happened, at the expense of all other possible scenarios.

Other linguists too have remarked that the tree model fails to take into account contact-induced changes, or convergence, when reconstructing language history (for example Aikhenvald & Dixon 2001). They argue that loanwords, borrowed structures and other facts of cross-linguistic diffusion form an integral part of the linguistic history of languages, as much as the material directly inherited. Whilst the latter point is undoubtedly true, the supporters of the family tree model counter object that the family tree is, indeed, only intended to capture a 'portion' of the history of languages – namely their genealogy – and not all the possible, various sources of individual languages. Tracing back genealogies would be, in fact, the area where the value and explanatory power of the whole enterprise really lie (Fox 1995: 140–141). As to the other facts of language development, including the effects of contact, they should be treated adopting other, different models.

This being, in a nutshell, the state of the art, it can be said that the Uralic studies too have offered a noticeable contribution to this debate, particularly in Finland, where a variety of competing views and analysis has been put forward in this regard. As is well known, the conventional Uralic family tree diagram, despite being now over 200 years old, still features in most textbooks, encyclopedias and specialistic articles[9]. Within this context, several Finnish linguists take the view that the purpose and scope of the family tree is, in fact, just that of modelling languages genealogy. In turn, this would be so because it is basically always possible to tell apart the contact induced correlations from those derived through inheritance – this being particularly true of the morphological correlations. For example, Laakso (2012)[10] and (2010a:325) states the following (respectively):

> In 1770 [...] the Hungarian astronomer János Sajnovics, after investigating the Sámi language in Northern Norway, published his famous *Demonstratio* and introduced an essential idea: languages change, they split and develop into different directions and may turn into something completely different […] For

[9] This is also the case for recent volumes such as: *The Finno-Ugric World* (Nanovfszky 2004). This volumes provides geographical, historical and socio-economical items of information about the Uralic languages/peoples, including their contact and mixture with non-Uralic languages.

[10] This quote is from a presentation held at the 45th Annual Meeting of the *Societas Linguistica Europaea* (Stockholm), on the occasion of a workshop titled: *Language, history, ideology* (30th August 2012 (http://sle2012.eu/).

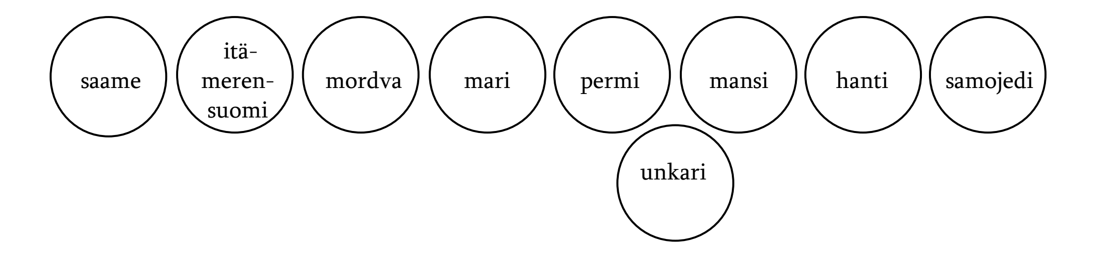
more than two centuries, scholars have worked on this basis, and no serious reasons to radically revise this idea have turned up, although many details have changed since Sajnovics' time.[11]

Ám egy vadidegen nyelv hatása igen ritkán vagy egyáltalán nem nyomul be a nyelv velejébe, a nyelvtani alapokba vagy az alapszókincsbe annyira, hogy ne lehessen könnyen elválasztani a nyelv "anyai örökségétől".

Other Finnish linguists, instead, lament the limits of the family tree model in general, and the Uralic tree diagram in particular, without however calling into question the overall basic validity of the regularity principle and the soundness of the comparative method. For example, Salminen points out that the conventional Uralic tree is not, in fact, adequate to accurately capture the correlations (or, conversely, lack of them) among the various languages – although the status of the Uralic language family as a well-defined genetic unit, in his opinion, is not in doubt. In a paper titled: *Problems in the taxonomy of the Uralic languages in the light of modern comparative studies*, the author (1999) argues the following:[12]

Especially after the analyses by Häkkinen [...] it has become increasingly clear that the traditional view of the interrelationships of Uralic languages depicted by a binary or nearly binary tree is based on much less solid evidence than has been tacitly assumed. Consequently, it can be suggested that a non-binary family tree [...] reflects the structure of Uralic more accurately, especially when supplemented with information on the areal contacts between the branches.

This being the case, Salminen (1999: 20) claims that the Uralic languages form a chain whose reciprocal relations can be represented by a 'ball-diagram' (*pallokaavio*):

[11] Notice, however, that Laakso (2010b: 331) gives many examples of words occurring in various Uralic languages whereby it would be difficult to decide whether they are inherited or borrowed from other language(s) (families), such as Indo-European, or Yukaghir.

[12] This paper was presented at the symposium: *Tradition und Innovation in der modernen Komparatistik,* Finnisch-Ugrisches Seminar der Georg-August-Universität; Göttingen, 19–21 November 1999. The quote is from the on-line version www.helsinki.fi/~tasalmin/kuzn.html.

This diagram is interesting not only because represents a ‘flat’ family tree, but also because it highlights the ‘isolated’ position of Hungarian, being indeed Hungarian a language with no close relatives (as recognised by several scholars[13]), despite being traditionally classified as belonging to the Ugric node. Similar remarks and tree models are echoed in the work of other Finnish scholars, such as Häkkinen (as indeed quoted by Salminen). Häkkinen (1983: 378–383) argues that the stratification into layers of the Uralic lexicon is based on rather precarious criteria, and that the conventional tree diagram should be transformed into a ‘bush-model’ (*pensasmalli*), or a ‘comb-model’ (*kampamalli*). These models are neutral from the point of view of chronology, admitting the possibility that the Uralic languages developed from proto-Uralic through a period of time shorter than generally assumed so far.

In contrast to the above depicted scenario, some Finnish linguists line up with those scholars who embrace the lexical diffusion model (as discussed above), although (as far as I know), this does not appear to be mainstream research in Finland, or elsewhere within Uralic studies. For example, Lehtinen (2007), stating that sound changes do indeed spread around going through phases of variation (vaihteluvaiheen kautta), and taking into account the ‘uniformitarian principle’, argues that the process of lexical diffusion must have taken place also in pre-historical times, at the level of proto-languages (Lehtinen 2007: 49–50):

> Koska äänteenmuutokset tapahtuvat nykyisinkin siten, että vanha äänne (a) ja muutoksen tuottama uusi äänne (b) tavallaan kilpailevat kielenkäyttäjien suosiosta ja ovat siis vaihtelussa keskenään (a ~ b), kuunes uusi äänne muuttuu vähitellen yksinomaiseksi, niin voidaan päältellä, että sellaisetkin äänteenmuutokset, jotka ovat jo johtaneet muuttuneen äänteen vaihteluttomaan ylivaltaan, ovat kulkeneet vaihteluvaiheen kautta. Vanhatkin äänteenmuutokset ovat kulkeneet vaihteluvaiheen läpi, mutta niissä vaihtelu on ehtinyt tasoittua, eikä sitä voida enää todeta.
>
> Äänteenmuutokset kulkevat siis aina läpi vaihtelutilanteen; muutokset eivät tapahdu siten, että äänne a muuttuisi kaikissa mahdollisissa esiintymäyhteyksissään b:ksi yhtä aikaa, kuten perinnäisesti on ajateltu.

[13] The isolated position of Hungarian is recognised by several (Finnish and non-Finnish) linguists. For example, Laakso (2010a:320) defines Hungarian as *egyedülálló*. Janhunen's (1981 & 1998) reconstruction of Uralic does not take into account either Hungarian or the Ob-Ugric languages – at the level of systematic comparison – because they pose “considerable taxonomic and reconstructional problems” (Janhunen 1998: 461). The same situation is re-proposed in Sammallahti (1988), since his reconstruction is based on that of Janhunen (1981). Csúcs (2008: 62) states that the reconstruction of proto-Uralic has been achieved, although the reconstruction of the critical Ugric node has not really been implemented, yet (*Az ugor alapnyelv rekonstrukciója még valóban nem készült el*).

What is of relevance, in this passage, in my opinion, is the claim that, if and when a sound change has been implemented regularly, this is because in this case *vaihtelu on ehtinyt tasoittua, eikä sitä voida enää todeta*. This claim is in line with the results of dialectological and socio-linguistic studies, according to which those sound changes that are identified as being regular and systematic are typically the result of processes of 'standardization' and 'normalization' of the sound / sound change in question (as against its competing variants), rather than the result of the functioning of mechanical sound laws (not even in their modern interpretation in terms of 'majority rules'). In other words, Lehtinen appears to share the view of those scholars who argue that the neo-grammarian principle of (relative) regularity of sound change is certainly valid, and regular and systematic changes *can* be implemented, but only within the context of variation and lexical diffusion: a *chosen variant* (among the competing ones), due to a complex interaction of linguistic and extra-linguistic (such as socio-economic) factors, may become the *dominant* variant, the *socio-linguistic norm*, thus giving the impression of the existence of a high level of regularity in the process of change. In this regard see Pisani (1954); see also Labov (1994), who argues that there are, in fact, two basic types of sound changes: the 'neo-grammarian type' and the 'lexical diffusion type'.

To conclude this topic, one could mention the volume by Taagepera (1999): *The Finno-Ugric Republics and the Russian State*, that provides all sorts of relevant, linguistic, historical, socio-economical items of information for any reader interested in knowing about the *status* of the Finno-Ugric republics, peoples and languages.

4. Finnish and Uralic studies: 'language-in-contact'

To conclude this (essential) review of Finnish and Uralic studies, the noticeable results achieved in the field of 'language-in-contact' are also worth mentioning. One could say that there are two major strands of research: the 'old' school, that deals, mainly, with the contacts assumed to have taken place between the Uralic and Indo-European proto-language (Joki 1973; Rédei 1986; Koivulehto 1991, 1992/93, 2001, etc.), and the 'new' school, that deals, mostly, with contacts among the Finnic (particularly Balto-Finnic) languages and the neighbouring Baltic /Germanic /Slavic languages, as illustrated in the articles contained in the volume edited by Metsmägi, Sedrik & Uusküla (2014), or the *Atlas Linguarum Fennicarum* (ALFE); see also a review in Marcantonio (2002: 156 ff.) and Laakso (2010b). This field of research is proficuous and relevant not just in its own merits, but also because it has a bearing on the following, still highly debated topics: a) the

issue of the regularity of sound change (as outlined above), in this specific context: the regularity (or otherwise) of the process of sound substitution; b) the issue of the whereabouts of the proto-Uralic speech community, and related question of an 'extended' vs 'narrow' Uralic homeland (these very questions can be raised with regard to Indo-European too; see Demoule 2014). The new school tends to approach the processes of borrowing and (sound) substitution, convergence, substratum interference, etc. in the light of the notions typically adopted within current language-in-contact studies, such as: (sound) variation, *code-mixing* vs *mixed-code*, differential loan sources, areal distribution of variants, etc. As to the old school, several (but not all) representatives tend to re-affirm the validity of the regularity principle both with regard to the process of borrowing (from Indo-European into Uralic), and that of sound substitution from the Uralic substratum into Indo-European (see Kallio 2001 & Marcantonio 2014: 35–36). Indeed, these scholars also generally assume the existence of an Uralic substratum in Indo-European, substratum that would manifest itself through the presence of the so-called 'phonetic Uralisms', as identified in the Indo-European languages (of Europe). For example, Kallio (2001: 222) states that:

> when a phoneme substitution in Indo-European loanwords in Uralic languages matches a roughly simultaneous Indo-European sound change, the latter can be suspected of being a *phonetic Uralism* in Indo-European.

In turn, the presence of the numerous Indo-European loan words, and the Uralic substratum, would support the thesis of a western, extended homeland for proto-Uralic, as proposed by Koivulehto (2001), Kallio (2001) and Häkkinen J. (2012); see also Wiik[14] (2004). In this regard Janhunen (2009: 71) observes:

> the typological orientation of the Uralic languages in the Ural-Altaic areal context also favours the assumption of an 'eastern' homeland. Linguistic arguments in favour of a 'western' homeland, located possibly as far west as the Baltic region, are mainly based on alleged protolanguage-level lexical parallels between Uralic and Indo-European (Koivulehto 2001 and elsewhere). Unfortunately, the parallels in question are highly controversial.

Independently of whether Koivulehto's comparisons are 'controversial', or, as claimed elsewhere, 'impeccable', one could object that these comparisons are problematic nevertheless, for the following reason. The comparisons rely on the assumption of the existence in both the Uralic and Indo-European proto-language of a series of segments that are highly hypo-

[14] Wiik (2004) argues that the linguistic and genetic ancestors of the Finns were the first inhabitants of Northern Europe, although he rejects the thesis of an extended homeland.

thetical and controversial, given the uncertainty of their phonetic/phonological status, their function and distribution. These are the 'unspecified' segment /x/ on the Uralic side (first posited by Janhunen in his reconstruction of Uralic of (1981), and re-proposed later on in Sammallahti's reconstruction 1988), and the laryngeal segments on the Indo-European side. Thus, adopting these 'cover symbols', both for the purpose of recon-structing the proto-languages themselves, and tracing back their "protolanguage-level lexical parallels", may grossly increase the chance of establishing false matches[15] (see Marcantonio 2014 & 2015 for an outline of the history of the laryngeal theory and its shortcomings). On this basis, the thesis of a western homeland for proto-Uralic can be called into question.

5. Conclusion

In this short essay, I hope I have been able to give the reader at least a glimpse of how deeply and extensively Finnish and Uralic studies, in Finland, and elsewhere, have contributed to the understanding of the nature of languages, and to advancement in linguistic knowledge.

References

ABONDOLO Daniel 1998 (ed.): *The Uralic Languages*, London: Routledge.

ABONDOLO Daniel 1998a: Introduction. – *The Uralic Languages*, idem (ed.), London: Routledge, 1–42.

ABONDOLO Daniel 1998b: Khanty. – *The Uralic Languages*, idem (ed)., London: Routledge, 359–386.

AIKHENVALD Alexandra Y., DIXON R. M. W. 2001: *Areal Diffusion and Genetic Inheritance: problems in comparative linguistics*, Oxford: Oxford University Press.

ALFE = *Atlas linguarum Fennicarum. Itämerensuomalainen kielikartasto*, 2004–2010. [editor-in-chief: Tuomo Tuomi], Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

CARPELAN Christian, PARPOLA Asko, KOSKIKALLIO Petteri (eds.) 2001: *Early Contacts between Uralic and Indo-European: Linguistic and Archaeological considerations*, Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura, MSFO – SUST 242.

COMRIE Bernard 1989: *Language Universals and Linguistic Typology: Syntax and Morphology*, Oxford & Cambridge: Blackwell.

CROFT William 1990: *Typology and Universals*, Cambridge: Cambridge University Press.

[15] Within this context, there is also to ponder on the issue of whether proto-languages do reflect, do represent real languages, spoken by real speech communities in pre-historical times (the 'realist' approach), or are, instead, just abstract symbolic systems constructed by linguists. This debate is relevant because borrowing, being typically the end result of (often long and intricate) processes of interference among languages in contact, can only take place among real languages, spoken by real peoples.

CSÚCS Sándor 2008: Hozzászólások Angela Marcantonio előadásához. – *Hozzászólások Angela Marcantonio 2007. október 26-i budapesti előadásához*, Czeglédi Katalin (ed.), *Eleink* 1/13: 59–72.

DEMOULE Jean-Paul 2014: *Mais où sont passés les Indo-Euopéens? Le mythe d'origine de l'Occident*, Paris: Seuil.

FOGELBERG Paul (toim.) 1999: *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*, Helsinki: Suomen tiedeseura. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153.

FOX Anthony 1995: *Linguistic Reconstruction: An Introduction to Theory and Method*, Oxford: Oxford University Press.

FRANÇOIS Alexandre 2014: Trees, waves and linkages: Models of language diversification. – *The Routledge Handbook of Historical Linguistics*, Claire Bowern & Bethwyn Evans (eds.), London: Routledge, 161–189.

HÄKKINEN Jaakko 2012: *Uralic evidence for the Indo-European homeland*, www.elisanet.fi/alkupera/UralicEvidence.pdf (access in June 2017).

HÄKKINEN Kaisa 1983: *Suomen kielen vanhimmasta sanastosta ja sen tutkimisesta: Suomalais-ugrilaisten kielten etymologisen tutkimuksen perusteita ja metodiikkaa*. University of Turku: Department of Finnish & General Linguistics, 17.

HEINÄMÄKI Orvokki 1994: Aspect and boundedness in Finnish. – *Tense, Aspect and Action: Empirical and Theoretical Contributions to Language Typology*, Carl Bache, Hans Basbøll & Carl-Eric Lindberg (eds.), Berlin: Mouton de Gruyter, *Empirical approaches to language typology* 12: 207–233.

HELASVUO Marja-Liisa, CAMPBELL Lyle 2006: Introduction: Grammar from the human perspective. – *Grammar from the Human Perspective: Case, space and person in Finnish*. Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (eds), Amsterdam: Benjamins. *Current issues in linguistic theory* 277: 1–25.

HONTI László 1998: ObUgrian. – *The Uralic Languages*, Daniel Abondolo (ed.), London: Routledge, 327–357.

JANHUNEN Juha 1981: *Uralilaisen kantakielen sanastosta*, Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura, MSFO – SUST 77: 219–274.

JANHUNEN Juha 1994: Additional notes on Japanese and Altaic. – *Journal de la Société Finno-Ougrienne / Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 85: 236–40.

JANHUNEN Juha 1998: Samoyedic. – *The Uralic Languages*, Daniel Abondolo (ed.), London: Routledge, 457–479.

JANHUNEN Juha 1999: Euraasian alkukodit. – *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*, Paul Fogelberg (ed.), Helsinki: Suomen tiedeseura, Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153: 27–36.

JANHUNEN Juha 2001: On Indo-Uralic and Ural-Altaic: on the diachronic implications of areal typology. – *Early contacts between Uralic and Indo-European: linguistic and archaeological considerations*, Christian Carpelan, Asko Parpola & Petteri Koskikallio (eds.), Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura, MSFO – SUST 242: 207–219.

JANHUNEN Juha 2007: Typological expansion in the Ural-Altaic belt. – *Incontri Linguistici* 30: 71–83.

JANHUNEN Juha 2009: Proto-Uralic: what, where, and when?. – *The Quasquicentennial of the Finno-Ugrian Society*, Jussi Ylikoski (ed.), Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura, MSFO – SUST 258: 57–78.

JANHUNEN Juha 2012: Non borrowed, non-cognate parallels in bound morphology: Aspects of the phenomenon of shared drift with Eurasian examples. – *Copies Versus Cognates in Bound Morphology*, Lars Johanson & Martine Robbeets (eds.), Leiden/ Boston: Brill, 23–46.

JANHUNEN Juha. 2014: Ural-Altaic: The polygenetic origins of nominal morphology in the Transeurasian zone. – *Paradigm Change in the Transeurasian Languages and Beyond*, Martine Robbeets & Walter Bisang (eds.), Amsterdam: Benjamins, *Studies in Language Companion Series* 161: 311–335.

JOKI Aulis J. 1973: *Uralier und Indogermanen. Die älteren Berührungen zwischen den uralischen und indogermanischen Sprachen*, Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura, MSFO – SUST 151.

KALLIO Petri 2001: Phonetic uralisms in Indo-European?. – *Early contacts between Uralic and Indo-European: linguistic and archaeological considerations*, Christian Carpelan, Asko Parpola & Petteri Koskikallio (eds.), Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, MSFO – SUST 242: 221–234.

KIPARSKY Paul 1998: Partitive case and aspect. – *The Projection of Arguments: Lexical and Compositional Factors*, Miriam Butt & Wilhelm Geuder (eds.), Stanford: CSLI Publications, 265–308.

KIPARSKY Paul 2001: Structural case in Finnish. – *Lingua* 11: 315–376.

KOIVULEHTO Jorma 1991: *Uralische Evidenz für die Laryngaltheorie*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. *Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse* 566.

KOIVULEHTO Jorma 1992/93: *Suomen kielen indo-eurooppalaiset lainasanat ja indo-eurooppalais-uralilainen alkusukuongelma*, Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, Vuosikirja.

KOIVULEHTO Jorma 2001: The earliest contacts between Indo-European and Uralic speakers in the light of lexical loans. – *Early contacts between Uralic and Indo-European: linguistic and archaeological considerations*, Christian Carpelan, Asko Parpola & Petteri Koskikallio (eds.), Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura, MSFO – SUST 242: 235–263.

LAAKSO Johanna 2010a: Mítoszok a finn nyelv ősiségéről. – *A nyelv-rokonságról. Az török, sumer, és egyéb áfium ellen való orvosság*, László Honti (ed.), Budapest: Tinta Kiadó, 319–332.

LAAKSO Johanna 2010b: Contact and the Finno-Ugric Languages. – *The Handbook of Language Contact*, Raymond Hickey (ed.), Oxford: Wiley-Blackwell, 598–617.

LABOV William 1994: *Principles of Linguistic Change*, Volume 1: *Internal Factors*, Cambridge (Mass.): Blackwell.

LEHTINEN Tapani 2007: *Kielen vuosituhannet. Suomen kielen kehitys kantauralista varhaissuomeen*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

MARCANTONIO Angela 1981: Topic-Focus and some typological consideration in Hungarian. – *Acta Linguistica Hungarica* 31: 219–235.

MARCANTONIO Angela 1983: La structure de la phrase simple en Finnois. – *Études Finno-Ougriennes* 21: 32–42.

MARCANTONIO Angela 1985: On the definite vs indefinite conjugation in Hungarian: a typological and diachronic analysis. – *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 35: 267–298.

MARCANTONIO Angela 1988: On the case of the Object in Finnish: a typological, diachronic and comparative analysis. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 48: 130–170.

MARCANTONIO Angela 1994: Double conjugation vs double marking for the object in some dialects of Vogul. – *Études Finno-Ougriennes* 25: 19–42.

MARCANTONIO Angela 2002: *The Uralic Language Family: Facts, Myths and Statistics*, Oxford/Boston: Blackwell.

MARCANTONIO Angela 2014: Uralic vs Indo-European contacts: Borrowing vs local emergence vs chance resemblances. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*; special issue, Iris Metsmägi, Meeli Sedrik & Mari Uusküla (eds.), vol. 5, nº 2: 29–51.

MARCANTONIO Angela 2015: On the homeland of Sanskrit: Evidence from Indo-European loan words in Uralic?. – *Vedic Venues* 3: 84–133.

METSMÄGI Iris, SEDRIK Meeli, UUSKÜLA Mari (eds.) 2014: *Uralic and Indo-European language contacts. Proceedings of the Uralic and Indo-European Language Contact Conference: Uralic 2013. Tallinn: The Institute of Estonian language, 21st November, 2013. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*; special issue, vol. 5, nº 2.

NANOVFSZKY György (ed.) 2004: *The Finno-Ugric World*, Budapest: Teleki László Foundation.

PISANI Vittore 1954: August Schleicher und enige Richtungen der heutigen Sprachwissenschaft. – *Lingua* 4: 337–368.

RÄSÄNEN Martti 1963/1964: Uralaltailaisesta kielisukulaisuudesta. – *Esitelmät ja Pöytäkirjat*, Emil Öhmann (ed.), Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 180–189.

RÄSÄNEN Martti 1963/1965: Über die ural-altaische Sprachverwandtschaft. – *Sitzungsberichte der Finnischen Akademie der Wissenschaften*, 161–172.

RÉDEI Károly 1986: *Zu den indogermanisch-uralischen Sprachkontakten*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. *Sitzungsberichte der Östereichischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse* 468. *Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung* 16.

SALMINEN Tapani 1999: Euroopan kielet muinoin ja nykyisin. – *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*, Paul Fogelberg (ed.), Helsinki: Suomen tiedeseura, Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153: 14–26.

SAMMALLAHTI Pekka 1988: Historical phonology of the Uralic languages (with special reference to Samoyed, Ugric and Permic). – *The Uralic Lnguages. Description, History and Foreign Influences*, Denis Sinor (ed.), Leiden: E. J. Brill, 478–554.

SCHMIDT Johannes 1872: *Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen*, Weimar: H. Böhlau.

SCHUCHARDT Hugo 1885: *Über die Lautgesetze; gegen die Junggrammatiker*, Berlin: R. Oppenheim [reprinted in Theo Vennemann and Terence H. Wilbur (eds.) 1972, *Schuchardt, the Neogrammarians and the transformational Theory of phonological Change*. Frankfurt: Athenäum].

SERDOBOLSKAYA Natalia 2016/18: Differential Object marking in Permic, Mari and Erzya-Mordvin. – *The state of the art of Uralic Studies: Tradition vs Innovation. Proceeding of the: 'Uralic Studies Conference', Padova, November 12–13, 2016*; Angela Marcantonio & Cinzia Franchi (eds), University of Padova & University of Rome 'La Sapienza' (to appear), 10–34.

SIPŐCZ Katalin 2006: A magyar mint uráli nyelv. – *Magyar nyelv*, Ferenc Kiefer (ed.), Budapest: Akadémiai Kiadó, 288–314.

TAAGEPERA Rein 1999: *The Finno-Ugric Republics and the Russian State*, New York: Routledge.

TAMM Anne 2014: The partitive concept versus linguistic partitives: From abstract concepts to evidentiality in the Uralic languages. – *Partitive cases and related categories*. Silvia Luraghi & Tuomas Huumo (eds.), Berlin/Boston: Walter de Gruyter, *Empirical approaches to language typology* 54: 89–151.

WANG William S.-Y. 1969: Competing sound change as a cause of residue. – *Language* 45: 9–25.

WIIK Kalevi 2004: *Suomalaisten juuret*, Jyväskylä: Atena.

WITZLACK-MAKAREVICH Alena, SERŽANT Ilja A. 2017: Differential argument marking: Patterns of variation. – *The Diachronic Typology of Differential Argument Marking. Studies in Diversity Linguistics*, I. A. Seržant & A. Witzlack-Makarevich (eds.), Berlin: Language Science Press. http://langsci-press.org/ (access in June 2017).

Abstract

Finnish and Uralic studies in Finland and elsewhere:
their contribution to linguistic knowledge

Finnish and related languages have had a significant impact outside their field of study, because they exhibit a range of unique structures and linguistic phenomena which touch on several areas of linguistics, such as language universals and typology. The purpose of this short overview is to give the reader a flavour of how research on Finnish, and other Uralic languages, has contributed to linguistic knowledge worldwide.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Olga Milovidova

Herzenin pedagoginen yliopisto
Pietarin koulu 204

Suomen kieli Venäjällä – vähemmistön kielestä kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen kieleksi

Venäjällä on aina puhuttu suomea, vaikka suomen kieltä ja suomea puhuvia on historian ankarina vuosina syrjitty ja monet Venäjän ja sitten Neuvostoliiton suomalaiset itse unohtivat äidinkielensä. Venäjän akateeminen kiinnostus suomen kieleen perustuu toisaalta alueellisiin ja kulttuurisiin, toisaalta poliittisiin ja taloudellisiin syihin. Perinteisesti suomea on puhuttu niillä Venäjän alueilla, joissa asui suomalaista ja suomea äidinkielenään puhuvaa väestöä, eli Karjalassa ja Inkerinmaalla. Sen lisäksi myös Pietarissa suomen kielen asema on ollut merkittävää kaupungin perustamisesta lähtien.

Elämää suomeksi Karjalassa ja Inkerinmaalla

Vielä 1990-luvun alussa Venäjällä suomea puhui noin 70 000 ihmistä, joista 20 000 asui Karjalassa, muut olivat inkeriläisiä (Kauppinen ym. 1992). Venäjän poliittinen ja taloudellinen sekä sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö on vaikuttanut paljolti siihen, että Karjalassa ja Inkerinmaalla puhuttu suomi eroaa Suomen suomesta. Kirjallisessa tekstissä ei vättämättä heti huomaa suuria eroja, vaikka sekä Karjalassa että Inkerinmaalla on eri aikoina ilmestynyt suomenkielisiä sanomalehtiä ja muita tekstejä, joissa vain tarkka silmä näkee Suomen suomesta poikkeavia ominaispiirteitä, ennen kaikkea sanastossa ja syntaktisissä rakenteissa. Periaatteessahan Karjalassa ja Inkerinmaalla kirjoitetaan suomen kirjakielen mallin mukaan. Puhuttu kieli eroaa enemmän Suo-

messa puhutusta kielestä. Foneettisesti, sosiolingvistisesti ja pragmaattisesti kieleen vaikuttaa sen kielellisesti ja kansallisesti kirjava ympäristö.

Karjalan suomea puhuvan väestön määrä (1% koko väestöstä) on huomattavasti pienempi kuin karjalaa puhuvien määrä (9% väestöstä). Tästä huolimatta suomen kielen taloudellinen ja kulttuuriasema on paljon korkeampi kuin karjalan kielen. Sekä neuvostoaikana että Venäjän federaation perustamisesta asti suomi on ollut Karjalan tasavallan virallinen kirjakieli, kansalliskieli. 1920-luvulla yksi tärkeimmistä asioista Neuvosto-Karjalassa oli kielikysymys. Neuvostoideologian myötävaikutuksella suomesta tuli venäjän ohella toinen virallinen ja kouluopetuksen kieli. Suomalaisten lukumäärä oli tuolloin noin 2500 henkeä. Karjalan kielen syrjäyttämistä perusteltiin Karjalan Työkansan kommuunin ensimmäisessä yleiskarjalaisessa edustajakokouksessa vuonna 1921 seuraavasti:

> Karjalan kirjakielen puuttuessa ja murteiden paljouden takia on mahdotonta luoda jokin erikoinen karjalan kirjakieli. Siksi valistustyötä karjalaisten keskuudessa on suoritettava vain venäjän ja suomen kielillä, riippuen siitä, kumpaa kansalaiset haluavat ja minkä tradition kukin valitsee. (Virtaranta 1995)

1930-luvun loppupuolella Neuvostoliiton ja Suomen suhteiden heiketessä ja Stalinin kansallisuuspolitiikan seurauksena suomen kielen opetus kouluissa lopetettiin ja sen tilalle tuli venäjän kieli. Talvisodan jälkeen muodostettiin Karjalais-suomalainen Sosialistinen Neuvostotasavalta, jossa suomen kieli nostettiin uudelleen “kansalliseksi kieleksi” venäjän rinnalle ja suomen kielen opiskelu saattoi jatkua.

1950-luvulla suomen kielen asema jälleen heikentyi suurvallan poliittisten ja ideologisten syiden johdosta. Ja vasta 1960-luvulla suomea sallittiin opettaa vieraana kielenä ja silloinkin vain muutamassa venäjänkielisessä koulussa. Fennougristiikan oppituoli (vuodesta 2013 Itämerensuomalaisten kielten laitos), joka oli perustettu Petroskoin yliopistoon jo vuonna 1940 ja sittemmin väliaikaisesti suljettu, aloitti uudelleen toimintansa vuonna 1963. Vuodesta 1980 lähtien Suomesta Petroskoihin on lähetetty suomen kielen ulkomaanlehtoreita.

Suomen kieltä ja kirjallisuutta sekä kansatiedettä tutkitaan Karjalan kielen, kirjallisuuden ja historian instituutissa. Suomalais-venäläisiä ja venäläis-suomalaisia sanakirjoja painetaan ja uusitaan jatkuvasti. Niiden kysyntä on kasvamassa Karjalan ulkopuolellakin. Kirjallisuuden tutkijoista tunnetuin on Eino Karhu, jonka monografia suomalaisesta kirjallisuudesta on suomea opiskelevien käsikirja. Erittäin merkityksellistä on Karjalan suomen kääntäjien ja tulkkien toiminta. Viimeisistä tärkeistä käännöksistä mainittakoon inkeriläisen kansanrunouden kerääjän, Eino Kiurun ja kääntäjä Armas Mishinin *Kalevalan* uusin käännös venäjäksi (1999). Suomenkielistä kustannustoimintaa harjoi-

tetaan Karjalassa hyvin laajasti. Petroskoissa julkaistaan suomeksi useampia lehtiä: *Karjalan sanomat* (entinen *Neuvosto-Karjala*), lastenlehti *Kipinä* sekä aikakauslehti *Carelia*. Suomea voi kuulla radiossa ja televisiossa suomenkielisellä ohjelma-ajalla. Hyvin tunnettu on myäs suomenkielinen draamateatteri, jossa voi paremmin kuin muualla Karjalassa kuulla "oikeaa" suomen kieltä.

Kun Karjalan tasavallassa noin 90% väestöstä puhuu vain venäjää, jäljelle jääneeltä 10% on turha odottaa suomen kielen puhtauden säilyttämistä. Rusismit ja karelianismit vaikuttavat hyvin paljon Karjalan suomeen, mikä näkyy myös suomen kielen oppimateriaaleissa. Suomen kielen opetusperinteelle Karjalassa on ominaista kirjakielen roolin korostaminen sekä kielioppipainotteinen lähestymistapa. Oppimateriaalit on usein laadittu yhteistyössä suomalaisten asiantuntijoiden ja opettajien kanssa.

Hyvin toisenlaiselta näyttää suomen kielen kohtalo Inkerinmaalla. Neva- ja Ohta-jokien rannoille saapui 1600-luvulla Ruotsi-Suomesta yli viisituhatta suomalaista, jotka ovat hyödyntäneet rauhanomaisesti ortodoksisen itämerensuomalaisen väestön kanssa laajaa aluetta Karjalan kannaksella ja nykyisen Pietarin kaupungin ja Leningradin alueen lähialueilla. Valtaosa Inkerinmaalle muuttaneista suomalaisista oli kotoisin Länsi-Kannakselta ja ns. Viipurin Karjalasta sekä Kaakkois-Suomesta ja Savosta (Leskinen 1995). Inkerinmaan kovasta kohtalosta on julkaistu useita tutkimuksia (esim. *Inkerin suomalaisten historia* 1969; Suni 1995, ym). Kielen ja uskonnon sitein Suomeen liittyneille inkeriläisille kohtalokas naapuruus on tuonut tullessaan sekä iloa että surua.

Uskonnon merkitys on ollut huomattava inkerinsuomalaisten sivistyksen ja koulutuksen kehityksessä. Luterilaisen seurakunnan yhteyteen perustettiin suomenkielisiä kouluja. Jo 1800-luvun alussa Inkerin luterilaisen kirkon järjestämissä rippikouluissa, lukukinkereillä ja kiertokouluissa opetettiin useimmat luterilaiset inkeriläiset lukemaan (Jokipii 1995). Laajaa kansansivistystoimintaa harjoitettiin Inkerinmaalla suomeksi: Kolppanan kansankouluopettajaseminaarista (1863–1917) valmistui lähes 200 inkeriläistä kansakoulunopettajaa, suomenkielistä sanomalehdistöä levitettiin ja suomenkielisiä lainakirjastoja kehitettiin. Historioitsija Max Engmanin tietojen mukaan suomi oli venäjän jälkeen toiseksi puhutuin kieli Pietarin eli Inkerinmaan alueella. Kuitenkin Inkerin koululaitos joutui vuonna 1891 Venäjän kansanvalistusministeriön valvontaan, minkä seurauksena oli "suomalaisten" kansakoulujen lopettaminen venäläisten hyväksi. 1900-luvun alussa noin 300:sta Inkerissä toimineesta opettajasta vain puolet oli inkerinsuomalaisia. "Kielisorto alkoi siis jo keisariaikana", kirjoittaa Mauno Jokipii (1995: 182).

Neuvostoaikana inkerinsuomalaisten kohtalo ei eronnut paljon suurvallan muiden kansallisten vähemmistöjen kohtalosta. Vasta uuden ajan Venäjällä on ollut mahdollista taas puhua suomen kielen ja kulttuurin elvyttämisestä Inkerinmaalla. Viime vuosina on ilmestynyt uusia tutkimuksia Inkerin kan-

san historiasta ja kohtalosta (esim. Flink 2000). Pietarin Inkerin liitto, suurin Pietarin inkerinmaalaisten yhdistys on toiminut jo yli 20 vuotta Inkerinmaan suomen kielen ja kulttuurin puolustajana ja kehittäjänä. Suomen kielen opetus on ollut hyvin laajaa ja aktiivista varsinkin 2000-luvulla, jolloin IPAKI-tutkinnon avulla monille Venäjän inkeriläisille avautui ovi paluumuuttoon.

Suomen kieli Pietarissa – vähemmistön kielestä kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen kieleksi

Samalla tavalla kuin Murmanskissa on aina opiskeltu norjaa, Nahodkassa japania ja Blagovechshenskissa kiinaa, Pietarissa on suomen kieleen suhtauduttu naapurin silmin. Suomen ja Venäjän historiassa on ollut sekä edistyksellisiä että taantumuksellisia vaiheita, jotka ovat vaikuttaneet suomen kielen asemaan Venäjällä. Venäjänkielisessä ympäristössä suomen kielen asema on aina riippunut naapuruuden taloudellisesta ja poliittisesta kehityksestä. Suomen autonomian aikoina Aleksanteri II:n v. 1863 antaman käskykirjeen ansiosta suomi nostettiin tasavertaiseksi ruotsin rinnalle Suomen suuriruhtinaskunnassa. Tämä seikka on vaikuttanut ehdottomasti suomen kielen käyttöön myös Pietarissa ja Pietarin läänissä, jossa asui paljon suomea puhuvia inkeriläisiä l. inkerinmaalaisia.

Suomen kieli oli vähemmistökielen asemassa Venäjällä 1800-luvun puolivälistä 1930-luvulle saakka. Aleksanteri II:n aika oli suomen kielen kukoistuskautta Pietarissa. Suomenkielinen Pyhän Marian kirkkokoulu oli saksankielisen Petrischulen ohella koko keisarikunnan parhaita kouluja ei-aatelistolaisille luterilaisille lapsille. Suomenkielisiä lapsia alettiin kouluttaa suomeksi Pyhän Marian kirkkokoulun luokkahuoneissa. Vuosina 1846–1858 ennen kuin suomea on alettu opettaa varsinaisesti Suomessa, Pyhän Marian suomalaisen seurakunnan kirkkokoulun johtajana toiminut Uno Cygnaeus aloitti "kansankoulunperustajan uransa" nimenomaan Pietarissa. Pyhän Marian kirkkokoulun suomalainen henki ei ole Pietarista hävinnyt.

Venäjän tsaarinaikainen kielipolitiikka vaikutti myönteisesti suomen kielen asemaan Venäjällä. Vuodesta 1917 vallankumouksen jälkeen suomen kielen arvo säilyi leniniläisen kielten tasa-arvoisuuden periaatteen ansiosta. Suomenkieliset kansakoulut jatkoivat toimintaansa. Vuoteen 1937 mennessä Leningradissa ja Leningradin alueella toimi yli 300 suomenkielistä alkeis- ja peruskoulua, joissa opiskeli 18 640 oppilasta. Suomenkielistä kulttuuritoimintaa harjoitettiin monissa kulttuuri-instituutioissa (korkeakoulut, teatteri, radio, kirjastot, lehdet, kulttuuri- ja valistustyöntalot, ym.). Kaikki nämä sivistys- ja koulutuslaitokset olivat suomenkieliselle väestölle tarkoitettuja.

Niillä 128 000 suomalaisella, jotka vuoden 1926 väestönlaskennan mukaan asuivat Leningradissa ja Leningradin alueella, oli erittäin hyvät mahdollisuu-

det toteuttaa oikeuttaan käyttää omaa äidinkieltään vapaasti (Milovidova 1997, 1999ab, 2002).

1930-luku edustaa taantumuksellista vaihetta Neuvostoliiton historiassa. Stalinin kielipolitiikka merkitsi todellisuudessa kansojen sortoa ja karkotusta. Vuosina 1937–1939 lopetettiin kokonaan suomen kielen opetus ja suomenkielinen kulttuuritoiminta. Sotavuosien kieli- ja kulttuuriesteitä on pystytty osittain ylittämään vasta 1950-luvulla ja poistamaan vuoden 1975 jälkeen.

Itse asiassa jo 1960–70-luvulla, YYA-sopimuksen kukoistuskautena, suomen kieli alkoi palata kansan keskuuteen ja Leningradin kaupungin kulttuuriin. Suomea alettiin opiskella ja opettaa ystävällismielisen pohjoisen naapurimaan kielenä. Neuvostoliiton ja Suomen välisten hyvien naapuruussuhteiden ansiosta Moskovan yliopistossa, neuvostoeliitin suosimassa Moskovan kansainvälisten suhteiden korkeakoulussa (MGIMOssa) ja Neuvostoliiton valtion sotilastulkkien korkeakoulussa aloitettiin suomen kielen opetus. Neuvostoliiton korkeakoulujen ja yliopistojen suomen kielen laitosten ja osastojen kasvatit toimivat harvinaisina ja arvokkaina tulkkeina ja asiantuntijoina laajenevassa Neuvostoliiton ja Suomen yhteistyössä.

Akateeminen suomen kielen opetus oli hyvin kaukana tavallisten ihmisten kielitaidon tarpeista. Jo vuonna 1925 perustetussa Leningradin suomalaisugrilaisten kielten laitoksessa opetettiin suomen kieltä Setälän kieliopin ja suomalaisten klassikkojen teosten mukaan. Neuvostoliitossa matkailualalla ei ollut kehitetty taloudellista ja kulttuurivaihtoa, päinvastoin matkailu oli täysin ideologista toimialuetta. Mutta Suomen puolesta ikkuna Neuvostoliittoon oli auki. Lukuisat turistit eri puolelta Suomea valloittivat Leningradin hotellit ja nähtävyyskohteet. Uuden ajan "veikot" nähtiin Leningradissa Euroopan ja yleensä läntisen maailman lähettiläinä. 1980-luvulla Leningradissa suomea kuultiin ehkä yhtä paljon kuin sata vuotta aikaisemmin. Ja siitä lähtien suomen kieli alkoi pikku hiljaa tunkeutua kansalaisopistojen ja kielikurssikeskusten opetussuunnitelmiin. Ranska ja saksa menettivät valta-asemansa, niiden tilalle tulivat englanti, espanja ja suomi. Leningradin monissa isoissa ja pienissä kulttuuritaloissa aloitettiin suomen intensiivikursseja (yleensä kaksivuotisia). Ensimmäisinä suomenkielenopettajina olivat yliopiston suomen opiskelijat, Inturistin suomea puhuvat inkeriläisoppaat sekä myöhemmin suomalaiset opiskelijat.

Ainoa järjestö, joka pyrki koordinoimaan sekä virallista että spontaania toimintaa suomen kielen ja kulttuurin tunnetuksi tekemiseksi ja laajentamiseksi Neuvostoliitossa ja osasi yhdistää yhteiskunnan eri ryhmien edustajia, oli ystävyysseura. Vuonna 1958 Neuvostoliitto-Suomi-seura oli yksi vajaasta puolesta sadasta Neuvostoliiton ja eri maiden ystävyysseurasta. Seuralla oli ystävyyden monopoli, sillä kansalaisryhmien yhteistoiminta kulki silloisessa Neuvostomaassa ainoastaan tämän kanavan kautta. Seura pyrki mm. löytä-

män keinoja kansojen yhteisymmärryksen saavuttamiseksi ja ystävyyden kehittämiseksi ihmisten välillä. Yksi tärkeimmistä keinoista oli naapurimaan kielen oppiminen ja opetus. Suomessa toiminut arvovaltainen Suomi-Neuvostoliitto-seura vaikutti vuorostaan venäjän kielen opetuksen laajentamiseen Suomessa yliopistoista ja kouluista kansanopistoihin ja päiväkoteihin. Suomalais-venäläinen koulu Helsingissä ja myöhemmin Itä-Suomen koulu ovat toimineet seuran tuella. Perestroikan vuosina 1986–1989 Suomesta Leningradiin alkoi tulla satoja oppilaita SNS:n Naapuri tutuksi -hankkeen puitteissa. Suomalaiset ja venäläiset lapset eivät silloin pystyneet kommunikoimaan – vieraita kieliä, jopa englantia, osattiin erittäin huonosti. Nimenomaan Neuvostoliitto-Suomi-Seuran Leningradin osaston aloitteesta Leningradissa alettiin opettaa suomea kouluissa vuodesta 1989.

Perestroikan vuosina monet Neuvostoliiton vähemmistökansat alkoivat toimia aktiivisesti oman kulttuurinsa ja kielensä aseman ja merkityksen palauttamiseksi. Leningradissa perustettiin mm. Inkerin Liitto vuonna 1991. Näin suomen kieli on tehnyt kierroksensa venäjänkielisessä ympäristössä – vähemmistön virallisesta kielestä kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen kieleksi.

Suomen kielen opetus pietarilaisissa kouluissa

Suomen kielen opetus Pietarin peruskouluissa aloitettiin vuonna 1989. Silloisen Leningradin Koulutushallinnon päätös suomen kielen opetuksesta Keskustan kaupunginosan koulussa 204 teki tästä koulusta ensimmäisen suomen kielen opetukseen erikoistuneen venäjänkielisen koulun. Vuoteen 1991 mennessä, eli kahdessa vuodessa Pietarissa oli eri puolella kaupunkia jo 5 koulua, joissa opetettiin suomea vieraana kielenä 7–17 -vuotiaille pietarilaisille.

Koulu 204 sijaitsee Millionnaja-kadulla, vain parinkymmenen askeleen päässä niistä kolmesta talosta, joissa Mannerheim asui Pietarissa (Moika 29, Millionnaja 8 ja Talliaukio 1–2). Tätä aluetta kutsutaan Pieneksi Suomeksi (*Malaja Finlandija*: *Малая Финляндия*, vrt. Uusi Hollanti – *Novaja Gollandia*: *Новая Голландия*), josta on lähtenyt maailmalle monia huomattavia suomalaisia vaikuttajia (Nironen 2000).

Suomen valtio ja kansalaisryhmät ovat osoittaneet suurta myönteistä kiinnostusta suomen kielen opetukseen Pietarin peruskouluissa alkuvuosista asti. Vuosina 1989–1993 Suomen Opetusministeriö ja Opetushallitus järjestivät Pietarissa ja Suomessa vuosittain suomen kielen opettajien täydennyskoulutusta. Tunnetut suomen kielen tutkijat ja asiantuntijat Suomen johtavista yliopistoista (mm. Leena Silfverberg ja Eila Hämäläinen Helsingin yliopistosta, Maisa Martin ja Hannele Dufva Jyväskylän yliopistosta, Pirkko Muikku-Werner Joensuun yliopistosta, Kirsti Siitonen Turusta) pitivät luentoja ja semi-

naareja Pietarin suomen kielen opettajille. Toimintaa koordinoi opetusneuvos Erik Geber.

Suomen valtion lisäksi erittäin tärkeitä yhteistyökumppaneita suomen kielen kouluille ovat olleet monet suomalaiset kaupungit. Turun kaupunki on saanut oikeutetusti johtavan roolinsa. Syitä on kaksi – Pietari ja Turku ovat maittemme ensimmäisiä ystävyyskaupunkeja (vuodesta 1953) ja ensimmäinen suomen kielen opetukseen erikoistunut koulu 204 on saanut vuonna 1991 Turun kaupungin kummikoulun arvonimen.

Turun kaupungin edustajat ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että Pietarin koulutusviranomaiset hyväksyivät suomen kielen oppiaineeksi koulussa 204. Suomen kielen opetuksen aloittamista edeltäneenä vuonna 1988 Turun kaupungin valtuuskunta kävi vierailulla Leningradin koulussa 204, jonka ilmapiiriä ja opettajien asiantuntemusta he pitivät erittäin positiivisina. Kun Koulutuskomitea vuonna 1989 valmisteli päätöstä suomen kielen opetuksen aloittamisesta, päätettiin ensimmäinen suomen kielen opetuspiste perustaa sinne, mistä on kuultu hyvät arvostelut nimenomaan suomalaisilta opetusalan asiantuntijoilta. Ja kun Turun kaupunki valitsi koulun 204 kummikoulukseen, niin siitä lähtien turkulaiset ovat osallistuneet säännölliseen suomen kielen opetuksen kehitystä edesauttavaan ja erittäin monipuoliseen yhteistyöhön: oppilaiden ja opettajien vaihto-ohjelmat, oppi- ja opetusmateriaalien toimittaminen ja koulun 204 opettajien laatimien oppimateriaalien kustantaminen, venäläis-suomalaisten opettajakonferenssien, seminaarien ja täydennyskoulutusohjelmien järjestäminen (myös muille kuin suomen kielen opettajille). Opetuksen kehittämisen lisäksi koulu 204 ja Turun kaupungin koulut ovat järjestäneet laajoja kulttuuritapahtumia ja Pietarin lasten ja nuorten "salonkeja" Turun Pietarin päivien merkeissä. Koko Turun kaupungin puolelta yhteistyötä on koordinoinut Turun koulutoimintakeskuksen (nyt Sivistystoimen) ja Turun kaupungin koulujen ja lukioiden työryhmä Puolalanmäen lukion venäjän kielen lehtorin Marja Soinin johdolla. Vuosina 1989–1999 tähän toimintaan osallistui yli 700 oppilasta ja opettajaa kummastakin kaupungista.

Yhteistyön kukoistuskaudeksi voi nimetä vuodet 1995–1999, jolloin Pietariin perustettiin Venäläis-suomalainen lyseo – kahden opetusjärjestelmän pohjalta integroitu malli. Lukio toimi kurssimuotoisena, osittain luokattomana opetusyksikkönä koulun 204 yhteydessä, ja siellä opiskeli kaikkiaan yli 20 suomalaista lukiolaista eri puolelta Suomea. Samaan aikaan yhteensä noin 40 opiskelijaa Suomen eri yliopistoista osallistui suomen kielen opetusharjoitteluun venäläis-suomalaisessa lyseossa sekä Pietarin muissa suomen kielen kouluissa. Tällainen yhteistyö on luonut edellytyksiä erilaisten pedagogisten kulttuurien vuorovaikutukselle ja osoittanut, että kulttuurienvälisen dialogin kehittämiseksi tarvitaan sekä asiantuntemusta että hyvää tahtoa.

Suomen kielen oppiminen on avannut monille pietarilaisille nuorille näköaloja toisen maan elämään ja kulttuuriin. Venäläiset oppilaat ovat osallistuneet Suomessa pidettyihin leirikouluihin ja vaihto-oppilastoimintaan. Vuodesta 1997 Pietarin kouluissa on pidetty suomen kielen oppilaiden olympialaiset (tietovisat), joka on Neuvostoliiton ja Venäjän koulujen perinteinen oppiainekohtainen kilpailu. Parhaat suomen oppilaat ovat voittaneet palkintomatkan Suomeen ja muita palkintoja.

Suomen kielen opetuksen kehittämisessä merkittävä rooli on ollut Suomen Pietarin instituutilla, joka perustettiin vuonna 1996. Joka toinen vuosi Pietarissa pidetään Suomen Pietarin instituutin ja Pohjoismaiden Ministerineuvoston aloitteesta ja tuella yhteistyössä Pietarin Suomen pääkonsulaatin kanssa Suomen kielen ja kulttuurin päivät. Tilaisuuksiin kutsutaan asiasta kiinnostuneita asiantuntijoita ja harrastajia Pietarista ja Venäjän luoteisosasta sekä suomen kielen ja kirjallisuuden tutkijoita ja taiteilijoita. Suomen Pietarin instituutti, joka toimii Pietarin Suomi-talossa toimivien suomalaisten järjestöjen kanssa, järjestää paljon tilaisuuksia, jotka ovat Pietarin suomen kielen harrastajille huipputapahtumia.

Olen kuvannut useissa artikkeleissa suomeksi ja venäjäksi Pietarin koulun 204 suomen kielen opetusta, koulun opetussuunnitelman laadintaperiaatteita, suomen kielen opetuksen ongelmia sekä opettajien haastavaa työtä suomen kielen oppimateriaalien kehittämisessä (Milovidova 1997, 1999, 2002, 2004, 2007, 2009, 2011). Koulun 204 ainutlaatuinen asema muihin Pietarin kouluihin verrattuna perustuu siihen, että suomen kielen opetus pyritään siellä integroimaan Venäjän federaation alueelliseen opetussuunnitelmaan niin, että suomen kieli ei jäisi pelkästään irralliseksi oppiaineeksi, vaan että kieltä opetettaisiin vuorovaikutuksessa muiden oppiaineiden kanssa.

Vuosina 1995–2000 koulun tiloissa toimi Turun kaupungin kanssa yhteistyössä perustettu Venäläis-suomalainen lyseo, jossa sovellettiin suomalaisen kurssimuotoisen ja luokattoman lukion toimintamallia. Lyseo toimi kansainvälisenä opinahjona, jossa opiskeli myös suomalaisia lukiolaisia. Vastaavasti pietarilaisilla oppilailla oli mahdollisuus päästä opiskelemaan Turkuun Puolalanmäen lukioon. Yhteistyön tavoitteena oli kehittää suomen kielen opetusta niin, ettei kieli jäisi vain ulkokohtaisesti hallituksi ilmiöksi, vaan siihen kytkeytyisi myös henkilökohtaisia kokemuksia. Toisin sanoen, tavoitteena oli kommunikatiivisen kompetenssin saavuttaminen suomen kielessä.

Venäläis-suomalaisen lyseon lyhyenä toimintakautena pietarilaisilla oppilailla oli paljon kontakteja suomalaisten samanikäisten oppilaiden kanssa. Koulun ovet olivat kaikille avoinna. Yhtenä osoituksena tästä ovat Suomen presidenttien, monien diplomaattien, kaupunginjohtajien ja tuhansien suomalaisten oppilaiden, opiskelijoiden ja opettajien nimet koulun vieraskirjassa. Laaja oppilasvaihto ja opettajien välinen yhteistyö, jonka tärkeänä osana oli

suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden opetusharjoittelu, vaikutti pietarilaisten oppilaiden oppimismotivaatioon ja sitä kautta suomen kielen omaksumiseen ja kielitaidon kehittymiseen.

Venäläis-suomalainen lyseo ja suomen kielen opetuksen kehitys Pietarissa herättivät kiinnostusta myös Suomessa: Opetushallitus, Turun kaupunki ja Suomen Akatemian päätöksestä Jyväskylän yliopisto tukivat koulussa tehtävää tutkimustyötä. Herzenin pedagogisen yliopiston kasvatustieteilijöiden kanssa toimiville suomalaisille tutkijoille ja täydennyskouluttajille koulu toimi oivallisena tutkimuslaboratoriona, jossa tehtiin useita haastatteluja, kyselyjä ja opetuskokeiluja. Pietarilaisten oppilaiden suomen kielen taidon arviointi kuului yhtenä osana tähän monipuoliseen tutkimus- ja kehittämistoimintaan.

Ne pietarilaiset oppilaat, jotka osallistuivat Suomen Akatemian rahoittamaan ja Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielitieteen laitoksen suorittamaan Kieli ja koulutus kultuurienvälisessä vuorovaikutuksessa -tutkimuksen Yleisen kielitutkintojen testauksiin vuosina 1996, 1998 ja 1999, eivät enää opiskele koulussa. Siitä on kulunut noin 20 vuotta. Uskon, että oppilaiden testisuoritusten analysoinnista tehdyt johtopäätökset (Milovidova 2002 ja 2007) pietarilaisten suomea opiskelleiden lukiolaisten kommunikatiivisesta kielitaidosta ovat auttaneet ymmärtämään, mihin suuntaan suomen kielen opetusta vieraana kielenä on kehitettävä erityisesti Pietarissa, mutta myös laajemmin venäjänkielisessä ympäristössä.

Vuodesta 2001 lähtien Herzenin pedagogisessa yliopistossa Pietarissa on ollut mahdollisuus suorittaa alempi korkeakoulututkinto (*baccalaureate*-tutkintot: *бакалавриат*), jossa tavoitteena on suomen kielen opettajan ammatti. Näin ollen suomen kielen opetukseen erikoistuneet koulut ovat vaikuttaneet siihen, että niiden ylioppilaat ovat halunneet jatkaa suomen kielen opintojaan myös yliopistoissa ja korkeakouluissa. On huomattava, että vasta silloin kun ensimmäiset suomea osanneet ylioppilaat pääsivät opiskelemaan Herzenin pedagogiseen yliopistoon, Pietarissa alettiin kouluttaa nimenomaan suomen kielen opettajia kouluihin! Suomen kieltä osaavien asiantuntijoiden kouluttaminen nyky-Venäjällä tuntuu yhä tarpeelliselta. Tällä hetkellä esimerkiksi Pietarissa suomea voi opiskella pää- ja sivuaineena yli kymmenessä korkeakoulussa (yliopistossa). Useimmissa korkeakouluissa on yhdistetty suomen kielen ja kulttuurin opetus, mikä johtuu siitä, että Venäjällä tarvitaan sosiolingvistisesti kompetentteja asiantuntijoita.

Oppia ikä kaikki! Näin voidaan sanoa suomen kielen opetuksen historiasta Pietarissa ja Venäjällä. Ne lapset, jotka opiskelivat aikoinaan suomea koulussa ja päättivät jatkaa opintojaan yliopistoissa, tulivat takaisin kouluihin opettamaan suomea! Suomen kielen suosio on kasvanut Pietarissa ja Venäjällä.

Meidän kaupungissamme on kymmenkunta perus- ja keskikoulua, joissa opetetaan suomea pitkänä ja lyhyenä kielenä. Jopa englannin kielen valta-ase-

ma koko maailman yhteisenä kielenä ei ole vaikuttanut suomen kielen kiinnostuksen vähenemiseen. Suomea opettavat koulut ovat yhdistyneet omaan assosiaatioon eli yhdistykseen, joka järjestää suomen kielen oppilaille leirikouluja, festivaaleja ja kustantaa oppikirjoja. Veronika Kochergina on Pietarin harvinaisia suomen kielen opettajia, joka on onnistunut tekemään uudet suomen kielen oppikirjat. Nykyään Venäjällä kouluissa voi käyttää ainoastaan Opetusministeriön hyväksymiä oppikirjoja. Valitettavasti tämä rajoittaa koulujen ja opettajien valintamahdollisuuksia. Suomen kielen opetus pitkänä kielenä vaatii muuta oppiainesta ja oppimäärää, mutta oppikirjojen puute pakottaa opettajia ja kouluja siirtymään lyhyen oppimäärän opetussuunnitelmaan.

Suomen kielen opettaminen vieraana kielenä ei ole helppo tehtävä. Jokainen, joka on oppinut suomea muistaa, että ennen kuin siitä tule unohtumaton ja mielenkiintoinen elämys, pitää viettää vuosia kirjoituspöydän ääressä.

Me ulkomaalaiset suomen kielen lehtorit ja tutkijat pidämme suuressa arvossa sitä apua ja tukea, mitä saamme Suomesta suomalaisilta kollegoilta. Olen huomannut, että opiskelijatkin tuntevat samaa, kun suomalainen opettaja tai opetusharjoittelija auttaa ja jollakin taikakeinolla helpottaa suomen oppimista. Olen muutaman kerran kokeillut dialogimaista opetusta suomalaisen kollegani kanssa ja minusta suomalais-venäläinen opetusyhdistelmä on erittäin tehokas. Siinä on sopivasti järkevää ja emotionaalista vuorovaikutusta, josta opiskelijat nauttivat.

Verkkoaikakautena suomen opetus olisi voinut tuoda oppilaita ja opiskelijoita tietokoneen ääreen, mutta näin ei ole käynyt. Suomea on haluttu opiskella kasvokkain, paikalla olevan opettajan johdolla. Verkko, Skype voi olla apuväline. Ehkä tämän vuoksi Suomen Pietarin instituutin *Cage Lingua* ja *Language Café* kutsuvat säännöllisesti suomen kielen opiskelijoita ja harrastajia maistelemaan suomen kielen sijamuotoja ja lauseoppia pietarilaiseen *Mango*-kahvilaan, joka torstai klo 19.30.

Suomen kieli ja suomalainen kulttuuri on tärkeä osa Venäjää. Maantieteellisesti suomalais-ugrilainen alue on Venäjän laajimpia alueita. Monissa suomalais-ugrilaisten tasavaltojen pääkaupunkien yliopistoissa, Iževskissä, Syktyvkarissa, Saranskissa, Tverissä, Arkangelissa, Suur-Novgorodissa, puhumattakaan Petroskoista, Moskovasta ja Pietarista suomen opettajat ovat venäläisiä lehtoreita, professoreita ja dosentteja. Suomen opetushallitus tukee suomen opetusta ulkomailla. Monissa Venäjän yliopistojen laitoksissa on auki suomalaisen ulkomaanlehtorin opetuspiste. Toivottavasti suomea Venäjällä saadaan kuulla ja opiskella jatkossakin!

Suomen oppia ikä kaikki!

Lähteet

FLINK Toivo 2000: *Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa: Inkerin ja Pietarin suomalaisten sivistys-, kulttuuri- ja itsetuntopyrkimyksiä vuosina 1816–1917*, Turku: Turun yliopisto.

Inkerin suomalaisten historia 1969: Helsinki: Inkeriläisten sivistyssäätiö.

JOKIPII Mauno 1995: Inkeriläisten kukoistuskausi. – *Itämerensuomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita*, idem (toim.), Jyväskylä: Atena, 175–183.

KAUPPINEN Anneli, MIKKOLA Anne-Maria, VALKONEN Kaija 1992: *Äidinkieli*, Porvoo: WSOY.

LESKINEN Heikki 1995: Inkerin asutus ja väestöryhmät. – *Itämerensuomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita*. Mauno Jokipii (toim.), Jyväskylä: Atena, 163–173.

MILOVIDOVA Olga 1997: Suomen kieli vieraana kielenä venäjänkielisessä koulussa. – *Kielikontakteja*, Sirkka Laihiala-Kankainen & Svetlana A. Rasčetina (toim.), Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 65–67.

MILOVIDOVA Olga 1999a. Kulttuurienvälinen lähestymistapa koulun opetussuunnitelman laatimiseen. – *Perspektiiveja – kulttuuri, kieli ja koulutus*, Sirkka Laihiala-Kankainen, Irina P. Lysakova & Svetlana A. Rasčetina (toim.), Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan Kielentutkimuksen keskus, 269–292.

MILOVIDOVA Olga 1999b: Mitä suomea opetetaan Pietarissa?. – *Yhdeksän tutkielmaa suomesta toisena ja vieraana kielenä*, Maisa Martin & Kaarlo Voionmaa (toim.), Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto Suomen kielen laitoksen julkaisuja 40, 61–79.

MILOVIDOVA Olga 2002: *Pietarilaisen lukion suomen kielen oppilaiden kommunikatiivinen kompetenssi*, Lisensiaatintyö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Suomen kielen laitos.

MILOVIDOVA Olga 2004: Oppia suomeksi Pietarissa – tutkimuksen näkökulma. – *Dialogeja – kieli, yksilö ja yhteisö = Диалоги: Язык, личность, сообщество*. Sirkka Laihiala-Kankainen, Olga Milovidova & Tatjana Rynkänen (toim.), Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 101–123.

MILOVIDOVA Olga 2007 = МИЛОВИДОВА Ольга 2007: *Моделирование процесса коммуникативно-прагматического обучения русскому языку как иностранному в формате русско-финского сетевого диалога* (suom. ”Venäjän kielen vieraana kielenä kommunkatiivis-pragmaattisen opetusprosessin malli venäläis-suomalaisen verkkokeskustelun puitteissa”). Väitöskirja, Pietari: Herzen yliopisto.

MILOVIDOVA Olga 2009: Ikuista nykyaikaa – 20 vuotta suomea Pietarissa. – *Karjalanpaistista kaksoiskonsonanttiin. Suomen kielen ja kulttuurin vaikuttajat maailmalla*. [Helsinki]: Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO, 137–141.

MILOVIDOVA Olga 2011 = МИЛОВИДОВА Ольга 2011: Финский язык в коммуникативно-прагматическом аспекте. 10 лет преподавания финского языка на кафедре межкультурной коммуникации РГПУ им. А.И. Герцена (suom. ”Suomen kielen opetus kommunikatiivis-pragmaattisesta näkökulmasta. 10 vuotta suomen kielen opetusta Herzen-yliopiston kulttuurienvälisen viestinnän laitoksella”). – *Русистика и современность. Материалы XIV международной научно-практической конференции*. Том 1: *Лингвокультурология и межкультурная коммуникация*. Санкт-Петербург: Северная звезда.

NIRONEN Jarmo 2000: *Suomalainen Pietari*, Vantaa: Novomedia.

SUNI Leo 1995: Inkerin kova kohtalo. – *Itämerensuomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita*, Mauno Jokipii (toim.), Jyväskylä: Atena, 211–231.

VIRTARANTA Pertti 1995: Karjalaiset, kieli ja kulttuurielämä. – *Itämerensuomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita*, Mauno Jokipii (toim.), Jyväskylä: Atena, 337–359.

Abstract

The Finnish language in Russia
– from a minority language to a language of the international interaction

The Finnish language is a part of Russian culture, because of Fenno-Ugric origin of the land and different nations and nationalities who spoke different Fenno-Ugric languages and Finnish amongst them of course. The so called Finnish speaking areas of Russia are Karelia and Ingermanland, Leningrad area nowadays. St. Petersburg as the megapolis of Russian Empire, the second largest city of the country, became the fourth Finnish speaking territory of Finland in the middle of the 19th century. Thus the history of Finnish speaking, learning and teaching was the goal and pain for national minority in the 19th and the first half of the 20th century.

Finnish first was for many years the elite academician subject in Soviet Universities. It was not easy to get the place to central Universities in Tartu, Leningrad, Petrozavodsk and Moscow. The active cooperation, friendship societies have influenced on the popularity of Finnish language courses and centres for adult education.

During the last decade of the 20th century, the Finnish language has been taught as a foreign language in the secondary school. Thus the threshold of Finnish in comparison to four main school languages (English, German, French and Spanish) has opened a new era of Finnish studies. To be Finnish or not to be is the forgotten question... The Finnish language has become the unique opportunity to get European Education, values and future. Finnish for Future is the most important status of the language in modern Russia, say the areas where Finnish is the language of intercultural interaction.

Finland Suomi 100

Liite: 4 valokuvaa

Kuva 1: Vuonna 1996 Tarja Halonen ulkoministerinä vieraili Pietarin suomenkielen koulussa 204. Olga Milovidova seisoo. Presidentin vieressä istuu silloinen koulun rehtori Emma Jenikeeva.

Kuva 2: Leningradin Suomen Pääkonsuli Jaakko Kaurinkoski ja rouva Kaarina Kaurinkoski tervehtivät Turku tutuksi -kilpailun voittajaa Leningradin ystävyydentalosaa vuonna 1988.

Kuva 3: Vuonna 1999 Suomen kielen opetus oli koulussa 204 huipputasollaan. Pikkujoulutunnelmaa esittää koko Suomen kielen opettajien ryhmä.

Kuva 4: Kuvassa on Olga Milovidova. Suomen kielen opetuksen alkuvuosia 1990. Kuvan otti silloin Turun sanomien kirjeenvaihtaja Kaarina Kaurinkoski.

Kuva 1.

Kuva 2.

Kuva 3.

Kuva 4.

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Pirjo Nummenaho
Napolin yliopisto

Sanonnat Suomen kielen sanojen oppimisen tukena ja kulttuurin avaajana

Tarkastelen kirjoituksessani italiankielisten opiskelijoiden suomen sanaston oppimista ja idiomien omaksumista. Olen aikaisemmissakin kirjoituksissani käsitellyt tätä aihetta (Nummenaho 1993, 2015, 2000), jota pidän hyvin keskeisenä alueena kielen opetuksessa.

Yhdyn tässä edesmenneen kollegani ja ystäväni Lili Ahosen toteamukseen, jossa hän puolustaa sanaston oppimista artikkelinsa (Ahonen 1993: 41) alussa seuraavasti:

> Sanaston oppimista pidetään useasti kieliopin ja lauseopin opetuksen sivutuotteena ja sen oletetaan pitkälti tapahtuvan automaattisesti. Etenkään ulkomaisissa opetuspisteissä, missä useimmat opiskelijat ovat täydellisessä umpiossa suomen kielen suhteen, ei tällainen ajattelu ole mitenkään puollettavissa.

Lili Ahonen (1950–2016) toimi pitkään lehtorina Amsterdamin ja Groningen yliopistoissa (ks. Buchholz 2017).

Voin sanoa oman monivuotisen opetuskokemukseni pohjalta, että sanaston oppiminen ja omaksuminen on yksi vaikeimmista asioista suomen kielen oppimisprosessissa. Tätä mieltä ovat yleensä myös pidemmälle ehtineet opiskelijat. Suurimpia hankaluuksia tuottavat juuri sanat ja sanavartalot. Kuten eräs kolmannen vuoden opiskelijani totesi:

> *Minusta sanaston oppiminen on vähän vaikeaa, koska suomi ei muistuta ollenkaan italiaa, tai muuta kieltä, jota minä osaan.*

Helppoutena sanojen oppimisessa ja muistiinpainamisessa italiankielisillä on kuitenkin sanojen helppo ääntämys Italian fonotaksin perusteella. Suuri-

mpia vaikeuksia tuottavat tosin varsinkin vokaalien pituusoppositiot, ei niinkään konsonanttien, koska italiassakin on painosta riippumaton oppositio pitkä konsonantti vs. lyhyt konsonantti (*ano* ~ *anno*, *caro* ~ *carro*, *pala* ~ *palla*, *vale* ~ *valle*, *vile* ~ *ville* jne.) (Nummenaho 1993: 35). Vokaalien kestoa täytyy sen sijaan harjoitella jo alusta lähtien sanojen oikean ääntämyksen ja semantiikan kannalta. Fonologiset minimiparit kuten (*kari* ~ *kaari*, *lava* ~ *laava*, *suri* ~ *suuri*, *tili* ~ *tiili*, *uni* ~ *uuni* jne.) ovat aina hyödyllisiä. Lorut tuovat myös kevennystä ja piristystä ääntämisharjoituksiin, kuten:

Kokoa kokoon koko kokko! Koko kokkoko? Koko kokko jne.

Myös italian kielessä on näitä suomalaisille vaikeita loruja, kuten esim.:

Se la serva non ti serve,
a che serve che ti serva
di una serva che non serve?
Serviti di una serva che serve
e se questa non ti serve,
serviti dei miei servi.

Sanaston oppimisessa puheen tuottaminen on mielestäni tärkeää jo alusta asti, koska on aina mielekkäämpää oppia uudet sanat asiayhteydessä. Sen tähden mm. mikrodialogit ovat hyödyllisiä jo alkeistasollakin, esim. erilaiset puheenvuorot, kuten tervehtiminen, neuvominen, opastaminen tai kysyminen (Nummenaho 2015: 130–131).

Oppiminen on hauskaa ja motivoivaa, kun huomaa pystyvänsä ilmaisemaan itseään suomeksi pienissäkin dialogeissa. Se tuo onnistumisen tunteen, koska omat ilmaisutaidot tulevat esiin ja se myös aktivoi laajentamaan puheprosessia. Hyvin toimivia tunnin alussa ovat erilaiset puhetilanteet kuten itsensä esitteleminen, mielipiteiden vaihtaminen jne., sillä ne laukaisevat jännitystä ja luovat tunnille sopivan ilmapiirin. Sanavarasto rikastuu ja se painuu helpommin mieleen, sillä mekaaninen ulkoaopettelu ei ole tehokasta. Konteksti on aina tärkeä niin sanaston kuin idiomienkin oppimisessa.

Eeva Uotila[1] (1993: 27) pohtii artikkelissaan keinoja, joilla uudet sanat voisi paremmin ymmärtää, seuraavasti:

> Omassa opetustyössäni olen havainnut, että ekskursiot sanojen historiaan, niiden etymologiaan sekä johto-opilliseen ja semanttiseen kehitykseen, tuottavat oppilaille älyllistä mielihyvää. Sanaston abstrakti muistinvarainen painolasti kevenee, kun huomataan, että monet niistä liittyvät muihin suomen tai vieraiden kielten sanoihin.

---

[1] Eeva Uotila (1941–1995) Suomen kielen ja kirjallisuuden professori Napolin yliopistossa ja Suomen kulttuurilähettiläs Italiassa (ks. Nummenaho 2011: 27).

Esimerkkinä Uotila (1993: 31) ottaa suomalaisuuteen oleellisena kuuluvan metsä sanan, joka on balttilaisena lainasanana "suvunsukua" italian abstraktimmalle sanalle *medio*, *mezzo* 'keski-, puolikas'.

Olen huomannut saman asian opetuksessani, sillä sanojen pieni historiallinen selitys auttaa ja motivoi opiskelijaa.

Idiomit puolestaan tuovat vaihtelua kielen opiskeluun ja on hauska vertailla eri kulttuurien sanontoja, niiden vastaavuutta tai erilaisuutta. Vertailusta syntyy myös antoisaa keskustelua ja pohdintaa maiden välisistä kulttuurieroista.

Aihe kiinnostaa opiskelijoita, koska kulttuurin kautta he pystyvät ymmärtämään paremmin kieltäkin.

Sanonnoilla on keskeinen asema suomen kielen niin kuin muidenkin kielten luontevassa käytössä ja niiden oppiminen auttaa tuntemaan läheisemmin maan kulttuuria ja ajattelutapoja. Opiskelijoille on tärkeää myös sanonnoissa ilmenevä kielen kuvallinen käyttö.

Ne ovat mielestäni relevantteja opetuksen näkökulmasta.

Kielen kautta siirtyy tieto ja kulttuuri. Suomen lähellä luontoa oleva kulttuuri heijastuu monista idiomeista. Sen sijaan Italian kulttuuri on enemmän kaupunkisidonnainen mikä ilmenee monista sanonnoista (Nummenaho 2015: 131).

Esitän seuraavassa joitakin ja vertaan niitä sitten italian vastaaviin saman tyyppisiin tai ihan erilaisiin, koska vastinetta ei läheskään aina ole.

Teeman suhteen samankaltaisia ovat mm. seuraavat ilmastoon liittyvät sanonnat: *iltarusko*, *poutapäivä*, jolle löytyy täydellinen vastine italiasta *rosso di sera*, *bel tempo si spera* (Gheno 2001: 129).

Sanonnalle *Tyyntä myrskyn edellä* on italiassa aivan vastaava ilmaisu *La quiete prima della tempesta*.

Luontoon liittyviä ilmauksia, jotka eivät yleensä käänny suoraan italiaksi ovat esim. *metsänpeitto*, joka ei ole tuttu italialaisille. Seuraavassa siteeraan Topi Linjamaata (**Topi menee metsään/Maaseudun tulevaisuus**), jonka selitys tuntuu oivalliselta:

> Metsänpeitto voisi olla maaginen selitys eksymiselle. Hyvin se kuvaakin eksymistä seuraavaa paniikkia, jolloin ei osaa toimia rationaalisesti. Tätä selitystä tukee se seikka, että usein juuri lapset joutuivat metsänpeittoon.

Sannonnalle *puhua puuta heinää* ei myöskään löydy vastinetta italiasta, jossa sen sijaan sanotaan *parlare a casaccio* (puhua umpimähkään). Suomen kielen luonnonläheisyys ja kuvaannollisuus ilmenee näistäkin sanonnoista.

Rehellisyyteen, neuvokkuuteen ja oveluuteen liittyvät sanonnat poikkeavat yleensä toisistaan Suomessa ja Italiassa, jossa pikemminkin arvostetaan

viekkautta ja oveluutta (Nummenaho 2011: 25). Sen tähden ilmaus *rehellisyys maan perii* ei aukene italialaisille.

On mielenkiintoista kuinka samankaltaisella sanonnalla onkin eri kulttuurisisältö. Monia tällaisia esiintyy mm. sanonnoissa, joihin liittyy joku eläimen nimi.

Susi sananlaskuissa ja sanonnoissa on Suomessa yleinen: *siitä tuli susi* sananmukaisesti käännettynä, ilman merkitysarvoa italiassa 'è diventato lupo', jota italiassa sen sijaan vastaa ilmaisu *è stato un bidone*, sananmukaisesti käännettynä 'se oli kanisteri, roskakori'.

Suomessa sanotaan, jos joku asia paisuu, se kieltämällä: *Kärpäsestä tulee härkänen*, kun taas italian kielessä sanotaan *ingrandire la cosa*, eli asiaa suurennellaan. Ilmaus ei ole kuvaannollinen kuten suomessa tai englannissa, jossa sanotaan *to make a mountain out of a molehill*.

Idiomit piristävät opetusta ja ne yhdistävät sopivasti kielen ja kulttuurin toisiinsa. Varsinkin pidemmälle ehtineet opiskelijat tulkitsevat mielellään tekstikonteksteissa idiomien merkityksiä. Ilman tekstikontekstia saattaa helpommin joskus törmätä hauskoihinkin tulkintoihin kuten sanonnan *Minkä taakseen jättää sen edestään löytää* yhteydessä, sillä erään opiskelijani mielestä kyseessä oli vyö.

Idiomin abstrakti merkitys ei siis mennyt perille, mutta mainio käännös syntyi. Italiassa sen sijaan vastaava ilmaus on *non rimandare a domani quel che puoi fare oggi* sanamukainen käännös 'älä siirrä (jätä) huomiseen sitä minkä voit tehdä tänään', joka tosin on Suomessakin tuttu. Englanninkielinen ilmaisu *What goes around comes around* muistuttaa puolestaan melko paljon suomalaista sanontaa.

Lopuksi viittaan Primo Leviin (1990: 693–694), joka kommentoi hauskasti kääntäjien vastuuta idiomien tulkinnoissa, ettei syntyisi huvittavia käännöksiä kuten englanninkielisen sanonnan *It is raining cats and dogs* kohdalla, joka ei käänny suoraan italiaksi eikä tuskin monelle muullekaan kielelle. Italiassa tätä vastaa ilmaus *piovere a dirotto*, joka on melko lähellä suomalaista sanontaa *sataa kaatamalla*. Kielet ovat eri tavalla kuvallisia, siksi on tärkeä tuntea sanontojen kulttuurihistoriallinen tausta.

Lähteet

AHONEN Lili 1993: Sanaston asemasta vieraan kielen opetuksessa. – *Suomeksi maailmalla: kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta*, Jyrki Kalliokoski & Kirsti Siitonen (toim.), Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos: Suomalais-ugrilainen seura, Castrenianumin toimitteita 44: 41–50.

BRANCH Hannele 1998: Vaikeaa vai tärkeää? Suomen sanaston oppimisesta. – *Oekeeta asijoo: commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii*, Riho

Grünthal & Johanna Laakso (toim.), Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, MSFO – SUST 22: 63–71.

BUCHHOLZ Eva 2017: Lili Ahonen 1950–2016. – *Virittäjä* 121: 120–123.

Grande Dizionario Garzanti della lingua italiana 1997, Milano: Garzanti.

FLINT Aili 1993: Suomen sanaston sisäisestä idiomaattisuudesta. – *Suomeksi maailmalla: kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta*, Jyrki Kalliokoski & Kirsti Siitonen (toim.), Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos: Suomalais-ugrilainen seura, Castrenianumin toimitteita 44: 76–86.

GHENO Danilo, ZAICZ Gábor 2001: *Verba manent: suomi-unkari-italia fraseologia*, Jyväskylä: Jyväskyläi egyetem, Hungarológiai füzetek 3.

HAKULINEN Lauri 1979. *Suomen kielen rakenne ja kehitys*, neljäs, korjattu ja lisätty painos, Helsinki: Otava.

HÄKKINEN Kaisa 2000: Idiomien määritelmiä. – *Fennistica fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii: Juhlakirja Mauno Kosken 70-vuotispäivän kunniaksi 21.2.2000*, Eeva Lähdemäki & Yvonne Bertils (toim.), [Åbo] : [Åbo Akademi], 1–15.

ISK = *Iso suomen kielioppi* 2004, Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho (toim.), Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KALLIOKOSKI Jyrki, SIITONEN Kirsti (toim.) 1993: *Suomeksi maailmalla: kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta*, Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos: Suomalais-ugrilainen seura, Castrenianumin toimitteita 44.

KARLSSON Fred 1994: *Yleinen kielitiede*, Helsinki: Yliopistopaino.

KUUSI Anna-Leena 1971: *Johdatusta suomen kielen fraseologiaan*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LEVI Primo 1990: Tradurre ed essere tradotti. – idem, *L'altrui mestiere*, Jälkipainos: idem, *Opere* III: *Racconti e saggi*. Introduzione di Pier Vincenzo Mengaldo, Torino: Einaudi, 691–696.

LINDROOS-ČERMÁKOVÁ Hilkka 1993: Fraseologiaa suomea vieraana kielenä opiskelevillekin. – *Suomeksi maailmalla: kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta*. Jyrki Kalliokoski & Kirsti Siitonen (toim.), Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos: Suomalais-ugrilainen seura, Castrenianumin toimitteita 44: 87–95.

NUMMENAHO Pirjo 1993: Suomen kielen sanaston opettamisesta italialaisille. – *Suomeksi maailmalla: kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta*, Jyrki Kalliokoski & Kirsti Siitonen (toim.), Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos: Suomalais-ugrilainen seura, Castrenianumin toimitteita 44: 35–40.

NUMMENAHO Pirjo 2000: Osservazioni su alcune differenze fonetiche tra il finlandese e l'italiano. – *Il parlante e la sua lingua*. Atti delle 10° Giornate di Studio del Gruppo di Fonetica Sperimentale (A.I.A.), Donatella Locchi (toim.), Napoli: Istituto Universitario Orientale, 151–154.

NUMMENAHO Pirjo 2005: Esperienze didattiche della lingua finlandese in Italia: curiosità e difficoltà. – *Lingua, cultura e letteratura finlandese in Italia*, Paula Loikala (toim.), Bologna: Gedit Edizioni, 85–92.

NUMMENAHO Pirjo 2011: Yksilön elämänkaari Italiassa ja Suomessa. – *Suomea pitkin palloa: ulkomaanlehtoriyhdistyksen 40-vuotisjuhlakirja*, Mai Frick & Saija Merke (toim.), Helsinki: Ulkomaanlehtoriyhdistys, 25–27.
NUMMENAHO Pirjo 2015: Ei oppi ojaan kaada – sanonnat puheen opettamisessa italialaisille. – *Settentrione: Rivista di studi italo-finlandesi* 26: 130–134.
SSA = *Suomen sanojen alkuperä*. 2000, o. 3: R–Ö (päätoimittaja Ulla-Maija Kulonen), Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
UOTILA Eeva 1993: Historiallinen selitys suomen fraseologian opetuksessa. – *Suomeksi maailmalla: kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta*, Jyrki Kalliokoski & Kirsti Siitonen (toim.), Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos: Suomalais-ugrilainen seura. Castrenianumin toimitteita 44: 27–34.

Abstract

Words and idioms as a support in teaching of the Finnish language
and welcoming the Finnish culture

This article deals with the Italian speaking learning process of Finnish words and idioms and it is based on my own teaching experience at the university of Naples.

I have pointed out some didactic solutions to teaching and learning vocabulary and phraseological expressions underlining the importance of a natural context instead of learning by heart.

Their historical explanation is also essential to understand them better, especially idioms, because of the cultural and historical differences between Italian and Finnish.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Irina Takala

Petrozavodsk State University
Karelian Research Center of the Russian Academy of Science

Finnish language in Russia: history and destiny

Russian Finns

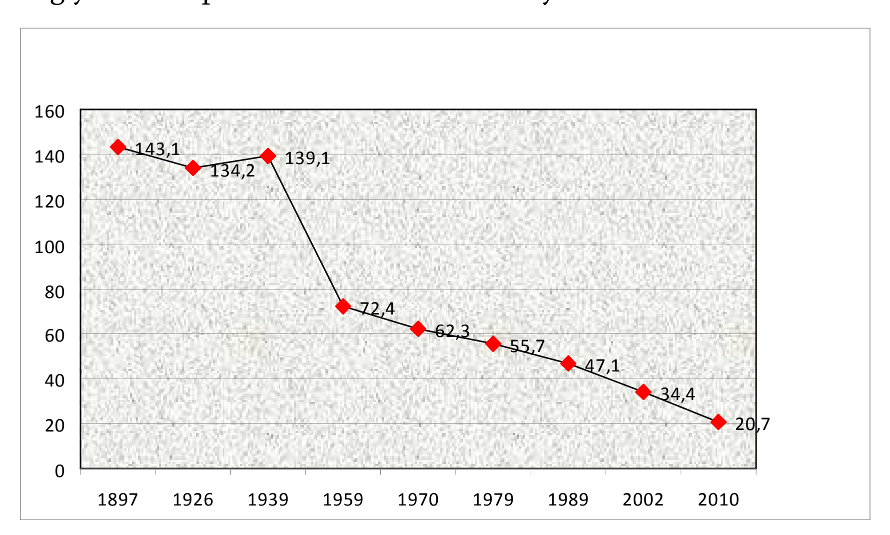
Finns are not indigenous people of Russia. A sort of exclusion may only be the Ingrian Finns – not an indigenous, but a long-existing (since the 17th c.) population of the modern Leningrad region. The Finns themselves appeared in Russia in the result of migration processes of the 19-20th c. and those were small groups in terms of the number of people. In the 19th c., migration was caused by economic reasons and took place at the borders. The majority of Finnish immigrants settled in the north-western provinces of Russia – Petersburg, Olonets, and Arkhangelsk provinces. However, there was a quite specific group of the so-called "Siberian" Finns. In 1897, there were 36.000 native Finns in the Russian Empire, 98% of them (35.000) lived in the European part of Russia (Birin & Takala 1994: 370–371).

In the years of revolution, the majority of Finns came back to their homeland (excluding Finnish settlers on the Murmansk coast), and in fact the diaspora developed from scratch in Soviet Union times. From 1918 to 1935, there were three big immigration waves, caused by a whole set of political and economic reasons and changes in the world after the Russian revolutions. The Finnish immigrants of the Soviet period can be divided into three main groups according to the reasons of migration, time of arrival, and place of departure: political emigrants (Red Finns), border-crossers, and North-American migrants. By 1935, most of the Finnish immigrants concentrated in the North-West – in Karelia and Leningrad region (according to indirect calculations – more

than 20.000 people). The overall number of the Finnish population in Russia in the middle of 1930s must have been no less than 32.000–33.000 people.[1]

As far as Ingrian Finns are concerned, their number grew in the late 19th–early 20th c. due to a natural increase, and it was the largest Finnish-speaking group in Russia. According to the population census of 1926, the number of Ingrian people in RSFSR[2] was 115 200 people, almost all of them (114.800) lived in the area of original settlement – in the Leningrad province[3]. Compact settlement, ethnic connection with indigenous Finno-Ugric peoples, language and nationalities policy, implemented in the country until the early 1930s, provided good opportunities to keep cultural traditions and native speech both among immigrants and Ingrian Finns. In Karelia, Leningrad and Murmansk regions, there were newspapers, magazines, and books, ethnic schools, clubs, on-stage performance groups, and theatres in the Finnish language. Until 1937, Finnish was the second official language after Russian in KASSR[4].

By 1936, the immigration of Finns in the Soviet Union stopped, and further destiny of the majority of immigrants, as well as Ingrian Finns, turned out to be quite tragic. Years of repression, war, forced exiles and deportations led to dramatic decrease in the number of the Finnish-speaking people in Russia. This trend, caused by a whole set of different reasons, preserved in the following years. Graph 1 demonstrates it clearly:

Graph 1. Finns in Russia according to censuses of 1897–2010 (thousands of people)[5]

[1] For further details: Takala 2002: 7–32.

[2] Russian Soviet Federated Socialist Republic.

[3] All-Soviet Union population census 1928: 108–125.

[4] Karelian Autonomous Soviet Socialist Republic.

[5] Finns and Ingrian Finns are shown together. On the basis of censuses.

The process of decreasing number of Finnish-speaking people in Russia had become irreversible long time ago, repatriation of the Ingrians back to Finland, which started in 1990, only accelerated it. At the same time, an opportunity to use native language until the end of the 1930s for the Ingrian Finns and wide distribution of the Finnish language in Soviet Karelia before the war were powerful cultural factors, having a significant impact not only on the preservation of ethnic identity of Russian Finns, but also on the development of ethnic identity of Karelians. In this regard, Karelian example deserves more detailed consideration. While Ingrians, or Murmansk Finns, were deprived of their cultural rights within the framework of the common nationalities policy of Soviet State at the end of 1930s and it was an irreversible process, the situation with the Finnish language in Karelia, where the share of Finns was never more than 4.3% of the overall number of inhabitants[6], was a bit different. The Finnish language was introduced in the republic, then – prohibited, later it was again promoted among Karelian, Vepsians, and Russian people. This "Finnish factor", no matter how it was assessed or explained later by researchers, had a significant impact on the formation and development of the ethnic culture of Soviet Karelia.

Finnish Language in Ingria and St. Petersburg

Until the late 1800s, only the inhabitants of Ingria, which became a Russian territory again after the Treaty of Nystad of 1721, spoke Finnish, or more precisely the eastern dialects of Finnish, in Russia. In 1732, when the first population census was conducted in Petersburg province, there were 23.000 Finns. Since the second half of the 18th c., the specific size of the Finnish population decreased consistently in the province due to Russian peasants settling in Ingria. Nevertheless, the absolute number of Ingrian Finns grew constantly and reached 107.000 people by 1897 (Suni 1998: 9–10).

Despite the presence of the border, the relations with the historical homeland were still preserved first of all with the help of such cultural institute as a church. In the 19th c., when Finland joined Russia, the contacts increased significantly, which was in many aspects related to the rights, granted to the Grand Duchy, and autonomous management, granted to the Lutheran Church of Finland. All other parishes of Russia were supervised by General Evangelical-Lutheran Consistory until 1832 and it was prohibited to appoint clergymen, who had not received education at the University of Dorpat, to those parishes. However, in many Ingrian parishes, Finnish pastors held the posi-

---

[6] This maximum had been reached by the end of the 1950s because of mass migration of Ingrian Finns to Karelia.

tions of preachers, because it was necessary to make services in Finnish. All in all, there were 404 pastors, who served in St. Petersburg and Ingria between 1704 and 1917. Three forth of them were born in Finland and four fifth of them studied in Turku or Helsinki (Engman 2004: 185). In the second half of the 19th c., Finnish pastors were also sent to other regions of Russia, where the number of Finnish migrants was quite big.

It was mainly the church that came out with an initiative to develop the system of school education and preserve the native language in education. The first Finnish primary school was opened in Ingria in the village of Maliye Kolpany near Gatchina already in 1782 (Flink 2000: 43). In the 1830–1850s, approximately ten more primary schools (Suni 1998: 11) were founded in the region with an active support of the Lutheran Church. However, public education began to develop in a fully-fledged way only when school education was transformed in Finland itself and the rescript of 1836 was adopted that promoted equal rights of the Finnish and Swedish languages. In the same year of 1863, a School for Teachers of public schools was opened in Kolppana. The School for Teachers worked till 1919, more than 200 teachers graduated from it (Haltsonen 1969: 195–196, Flink 2000: 127–130). In the studying year of 1910–1911, there were 229 public schools with 11 000 pupils in Ingria (Jokipii 1995: 206).

At that time, the Finnish language was, indeed, strongly sidelined by Russian in school education. In the late 19th–early 20th c., school policy in the Russian Empire was closely intertwined with the nationalities policy, which main objective was to gradually integrate the outskirts of the country into one single state and create "united and indivisible" Russia. When foreign schools had been assigned to the Ministry of Public Education in 1890, all the subjects, except for Religious Education, had to be taught in Russian. Nevertheless, the opportunities to teach in Finnish and to use it as a complimentary language in education remained thanks to the efforts of the Lutheran Church. Sunday and confirmatory schools kept the native language alive, too. In the early 20th c., there were more than 570 Sunday schools with up to 16 000 students in Ingria (Kazmina & Shlygina 2003: 519).

Public education in Finnish began to develop, when rural libraries were opened in the parishes. The number of such libraries began to grow significantly after 1877, when the first Swedish and Finnish bookstore began to operate in St. Petersburg (Suni 1998: 12). Since 1840s, researchers had been collecting Finnish folk poetry in Ingria, as in Finland as well, on the back of the growing interest to the folk heritage. Since 1899, summer song festivals had been organized on a regular basis; printed press in Finnish began to come out. The first newspaper in Finnish "Pietarin Sanomat" was published in St. Petersburg in 1870. Other publications came out later: "Pietarin

sunnuntailehti", "Pietarin lehti", "Pietarin Wiikko-Sanomat". But "Inkeri" (1884–1917) and "Neva" (1907–1918) were the most popular newspapers in Finnish in Russia (further details: Flink 2000: 191–212, 310–321).

The readers of those newspapers were not only Ingrian Finns, but also a constantly growing Finnish population of St. Petersburg province and Russian capital in the 19th century. Good economic climate of the market and attractiveness of the big labor market must be considered as the most important reasons of Finnish migration to St. Petersburg. In 1881, when Finnish migration to Russia reached its peak, there were more than 22.000 Finns in St. Petersburg (Engman & Yungar 1980: 119, Engman 2004: 112), which means almost the same number of people, as in the second largest city of Finland – Turku. The center of Finnish religious and cultural life of St. Petersburg was St. Maria Evangelic-Lutheran parish, which was founded in the early 18th c. (St. Maria Church was constructed in 1803–1805) (Musaev 2007: 23–26). The life of Finnish community was established well and was quite active. Schools were created; children could study in their native language. At the end of the 19th c., there were 10 Finnish public schools and a higher religious school in St. Petersburg and suburban villages (Haltsonen 1969: 227–229, Flink 2000: 239). There were publications, clubs, various charity organizations, sports and educational communities. Three big Finnish bookstores and many libraries were operating under the supervision of "Soihtu" cultural society (further details: Engman 2004; Flink 2000).

In other regions with Finnish settlements (Karelia, Siberia), native language and connections with homeland were preserved by the efforts of the Church in the 19th c. Thus, pastors and teachers from Finland were regularly sent to the largest Finnish colonies of Tobolsk and Yenisei provinces (Juntunen 1983: 37–44, 56; Juntunen 1982: 350–352, 356–357; Takala 2002: 12–14).

The only exclusion was Murmansk coast, which had been actively colonized by the Finnish migrants since 1860s. Hardly had Lutheran field-preachers started to work, when they were banned according to the decision of the Holy Synod in 1889. Pastors from Ingrian region started to take care of the Lutheran Finns of Arkhangelsk province; their trips were financed with Finnish state funds. A special Lutheran parish with permanently serving pastor was created on Murmansk coast only in 1903 (Musaev 2007: 36–37). Nevertheless, colonists preserved their faith and culture, parents taught reading and writing to their children. In the late 1800s, 91% of Finnish children at the age between 10 and 19 were literate (in Finnish) in Murman, where there was not a single school[7].

[7] Calculated according to: The First Nationwide Population Census 1899: 42–43; The First Nationwide Population Census 1904: 2–3, 20–21, 52, 64–67, 102.

All in all, according to the first Russian census of 1897, 143.000 people spoke Finnish in the Russian Empire, almost 141.000 of them lived in the European part of the country. Finns were the second largest ethnic group (after Russians) in St. Petersburg province, accounting for 6.2% of population (130.400 people)[8]. The attempts of the czarist government to russify the western outskirt of the country, together with the attacks on the Finnish autonomy in the early 1900s – ethnic schools were now financed by zemstvo[9] and Russian became the language of education, the educating activity of Lutheran Church was limited – did not change the situation with the Finnish language in Ingria in a fundamental way. It happened later, in Soviet Russia.

Soviet Ingria and Murman

After the revolution and civil war, the nationalities policy, implemented by Soviet government in Ingria, ran within the framework of state localization policy, officially adopted in 1923 and implicating the idea to overcome the factual inequality of peoples. Under the equality they understood not only economic development, but also the fact that the government of an ethnic territory should consist of local people. Titular nations of each ethnic territory must have been proportionally represented in the party and state administration; the language of a nationality must have been used in the government and education etc.[10] Concessions in language, culture, and employment policy were meant to mitigate the consequences of russification policy of czarist days, stop the distribution of secessionist sentiments at the local level and attract people to the side of the Soviet power.

In Leningrad province (since 1927 – in Leningrad region), Kuivozovo (later Toksovo) Finnish ethnic region was organized in the process of localization, where paper flow and school education were organized in the Finnish language. By early 1930s, there were 60 Finnish rural councils in the region, 286 primary and 14 secondary Finnish schools (including Leningrad), future teachers studied at Finnish Pedagogic College, opened in Gatchina in 1920 on the basis of the former School for Teachers. In addition to it, agricultural and cooperative colleges and several seven-year factory schools trained students in Finnish (Nevalainen 2002: 240–241). The departments of Finnish language and literature were opened at Leningrad State University and Pedagogic Institute. The Finnish section of the Leningrad Department of

[8] The First Nationwide Population Census 1905. Table XIII.

[9] Local self-government used in a number of regions in the European part of Russia from 1864 to 1918.

[10] Further details: Simon 1991 : 20–70; Vihavainen 1998 : 15–41.

Communist University of Ethnic Minorities trained party staff to work in Russia and abroad.

Different newspapers and magazines were published in the Finnish language for children and grownups in the city of Leningrad and Leningrad region: “Vapaus”, “Nuori kaarti”, “Kipinä”, “Kommunisti”, “Puna-vartio”, “Neuvostonainen”, “Toksovan kolhoznik” etc. Finnish political emigrants founded “Kirja” publishing house in 1923 in Petrograd to publish political, educational, scientific, and fine literature. The largest number of periodicals in Finnish language was published in 1932, when 11 magazines and 3 newspapers came out every month. By 1933, “Kirja” had published more than 900 different books and brochures in Finnish. As far as the number of book titles and copies was concerned, “Kirja” took the forth place among ethnic publishing houses of Russia[11]. Reading rooms in villages and rural districts, literacy courses, red corners[12], rural libraries numbered in hundreds. There were many ethnic performance groups, theatres in Finnish; radio broadcasting in Finnish was organized.

Finnish political emigrants managed the activity of many state, educational, and cultural institutions in the ethnic region and in the city of Leningrad. The Government in Moscow sent them to the areas of compact settlement of Russian Finns for propaganda work. Their mission was to develop a new culture of Ingria – “national in its form and socialist in its content”. Wide usage of the Finnish language must have contributed to the spread revolutionary ideas and upbring Ingrian peasants in the communist spirit. People grasped political agitation slowly, however they were quite positive about the opportunity to keep using Finnish language widely and educate their children in Finnish. Especially taking into account, that antireligious policy of the Soviet Government was directed mainly against Orthodox Church in the first decade after the revolution and did not affect much the members of other religious denominations. Finnish Lutheran parishes were working in Leningrad region until the beginning of the 1930s, and St. Maria Church was closed only in 1938 (Musaev 2007: 436).

Red Finns were sent to work in the Finnish settlements of the Kola Peninsula, where ethnic cattle breeding and fishing communities, work associations, and cooperatives were created with their help. In 1930, Polar Finnish ethnic region was created in Murmansk district, where all the paper-work, administrative, educational, political and public activities were organized in the Finnish language. In 1933, there were seven Finnish schools in the Polar

[11] Musaev (2007: 364–365); Nevalainen (2002: 242); Alto (1989: 13–27). In 2008, a wonderful bibliography of literature in the Finnish language, published in the 1920–1930s in USSR, came out in Finland (Kruhse & Uitto 2008).

[12] Recreation and reading room.

region, the Finns remained the most literate part of Murman population, just like before the revolution. Performance ensembles were created; newspaper "Polarnoi kollektivisti" was published in Finnish (Takala 2015: 279–280, 296).

It is commonly known, that cultures of small nationalities of the USSR did not flourish for a long time. On the cusp of the 1920–1930s, serious changes were introduced to the Soviet nationalities policy, which had been caused by a whole package of economic, internal and foreign policy reasons. The new Stalin's concept to create a single community of Soviet people, speaking Russian, was brought to life with quite revolutionary methods – from the fight against local nationalism in the early 1930s via nationality operations of 1937–1938 and finally to complete elimination of many autonomous regions and deportation of the whole nations in the 1940s.

As the nationality policy of the country changed, the areas of life, where Finnish language could be used, became more and more narrow. Localization policy was winded down by the middle of 1930s. When the new Constitution of the USSR was adopted, ethnic regions, rural councils and cultural institutions, located outside of the "titular" republics, were eliminated in 1937–1938. Ethnic diaspora schools were closed everywhere: German, Ukrainian, Finnish, Jewish schools and so on, as well as theatres, newspapers, clubs, and performance ensembles of diaspora nationalities (Vihavainen 1998: 27–28). It affected the Russian Finns to the full extent as well. Growing tensions in the relations between Soviet Union and Finland provoked the fight against Finnish bourgeois nationalism, which had been rolled out in the whole country. Finnish language, as "bourgeois" and "fascist" one, was banned. As a matter of fact, those bans were lifted for Leningrad and Murmansk Finns only in the late 1980s. And soon Russian Finns turned out to be expelled from their places of living.

Language policy of the Red Finns in Karelia

The ethnic composition of population in Russian Karelia was characterized for centuries by the presence of two ethnic groups, almost the same in the number of people, – Russians and Karelians, and it was a purely orthodox region. Finns had come here in the 19th c. and always remained a very small group, differentiating in language, faith, and culture from the local population. Finnish population of Olonets province began to grow in the 1860s, which was caused by frequent bad harvest and difficult economic situation in the eastern provinces of the Grand Duchy of Finland. By the end of the 19th c., the number of Finns in Olonets province reached 3.000 people and remained at this level until 1917 (1% of the population) (Birin & Takala 1994: 370; Birin 1991: 4–5, 27–29).

For the majority of Finns, migration to Olonets and Petersburg provinces was a temporary thing. In 1917–1918, more than 70% of migrants came back to their homeland. Finnish diaspora of Soviet Karelia formed from scratch with political emigrants, who had left Finland after the civil war of 1918, border-crossers and North American Finns. Just like before the revolution, the number of Finns in Karelia was extremely low: according to the census of 1926, Finns accounted for 0.9% of population. By mid 1930s, Finnish diaspora reached its maximum – approximately 15.000 people (a little more than 3% of the whole population)[13]. Nevertheless, the role of Finns and Finnish language was extremely important for the history of Soviet Karelia during the first 15 years of its existence. Red Finns developed Karelian autonomy, which formation had been caused by military, strategic and foreign policy reasons to a large extent. From 1920 to 1935, Edvard Gylling, Doctor of Philosophy, former member of Finnish parliament from SDP[14], was leading the republic, which aim was to become a springboard of the future revolutionary battles for Finland.

Language policy, implemented by the Finnish leaders of Karelia in the 1920s–first half of the 1930s, still stirs up disputes. Some researchers consider this policy to be a accelerated finnization, depriving Karelians of the opportunity to develop their literary language. At the same time it should be noted that it coincided completely with nationalities and language policy of the Soviet government, perhaps excluding several years of accelerated finnization (1930–1932), initiated by the central government.

It was possible to actively introduce Finnish language in the region, inhabited mostly by Russians and Karelians, not only because the red Finns were in the government. The reason for it were dialect and territorial differences of the Karelian language, as well as political reasons, including those, related to foreign policy. Theoretically, the leaders of the autonomy had three options when choosing a cultural language for Karelians: to take as a basis literary Russian, literary Finnish or to develop literary Karelian language. However, as there was no common language and several strongly different dialects, the development of literary Karelian language could become quite a long-term project. In Finland, Karelian dialects had been traditionally regarded as a part of the Finnish language. Such approach found support among the Finnish government of Karelia. According to Gylling, bilingualism (Russian and Finnish languages) in the administration and education could bring local Karelian population and Soviet government closer and speed up the introduction of Karelians to literacy and culture[15]. People disputed about

[13] Further details: Takala (1992: 150–175).

[14] Social Democratic Party of Finland.

[15] More details: Levkoev (1992); Anttikoski (1998: 207–222).

the language as long as Karelian Labor Commune existed, despite the order of the government in 1922 to introduce Finnish language, alongside with Russian, in institutions and schools[16]. At the same time, there was an opportunity to use Karelian dialects everywhere, including in writing. This specific feature was defined in the notion of "Karelian-Finnish language", which was used officially for the first time in the decree on the transformation of KLC[17] into AKSSR[18] (25.07.1923)[19]. Karelian dialects were given the function of spoken language, and literary Finnish language was to become a written form of the Karelian speech[20].

Mostly Finns and northern Karelians, speaking actual Karelian dialect, used the Finnish language first. Russian language remained the cultural language of the vast majority of livvik and ludik Karelians, Karelians in the south of the republic. Starting with mid 1920s, Finnish language began to have more functions and areas of influence, which was connected with the localization policy. Localization was called "karelization" in Karelia, but in reality it meant the introduction of Finnish language (first of all in public education) and appointing both Karelians and Finns to the leading positions. The majority of schools in ethnic regions transferred to Finnish language and as a result there were 198 Russian and 250 ethnic schools in the republic by the study year of 1929/30, pupils were taught in Russian language only in 59 of them, in all others – they were taught in Finnish. In six national regions near the border, where 80–90% of the populations were Karelians or Veps, there was not a single Russian-language school in that year[21]. Finnish language was also actively used in combating against illiteracy among adults.

People had different opinions about such policy. In the south of Karelia, where the differences between the local dialects and Finnish literary language were significant, the majority of Karelians still preferred Russian language. On the other hand, the use of local dialects remained a fundamental condition of "Karelization", and the population was granted the right to choose the language of education. All in all, the introduction of the Finnish language was not something self-sufficient in the 1920s; it did not stand alone from other aspects of life in the republic.

Changes, taking place in the country, could not but influenced the nationalities and language policy in the near-border republic. The concept

---

[16] All-Karelia Congress of the representatives of working Karelians (1990: 223–227); National archive of the Republic of Karelia (NA RK). F. P-682, op. 1, d. 1/5, l. 97.

[17] Karelian Labour Commune.

[18] Autonomous Karelian Soviet Socialist Republic.

[19] See: Karelia in the period of national economy recovery (1979: 59–61).

[20] See: Soviets of Karelia (1993: 111–112).

[21] Calculated according to: Year-book (1931: 40–41).

of "Karelian-Finnish language" was changed in 1929, when it was replaced by strict rejection of the freedom to choose language for Karelian population and Finnish was approved to be the only literary language of Karelians[22]. But the Finnish period was coming to an end in the history of Karelia, and starting with 1933 the requirements to mandatory use Finnish language clearly grew weaker. In 1935, when the leaders of the republic had been removed from the offices, the freedom to choose language came back.

Controversies between the central government and Karelian leaders about the practicability of the development of Karelian written language contributed to a large extent to the radical change in the policy of introduction of eastern Finns to the literary Finnish language, which led to accelerated finnization. The development of a written language for Tver Karelians in 1930 put in doubt the legitimacy to use Finnish language in Soviet Karelia. The so-called "language war" between Finnish emigrants and supporters of Karelian literary language, that started in printed press, was pursued in the spirit of time and came amid mutual political accusations (see: Bubrikh 1931 & 1932). The Order of the Council of Nationalities of 1931 fueled the confrontation[23]. It obliged the government of Karelia to start developing Karelian literary language and transfer all cultural activities to this language.

But still, the requirement to introduce Karelian written language was declined[24]. Karelian government acted bravely, because it was supported by the highest party agency – Political Bureau of the Central Committee of the All-Union Communist Party of the Bolsheviks that declined the decision of the Council of Nationalities in June 1931 (Afanasyeva 1989: 48). Probably, a large-scale training of Finnish speaking staff in Karelia went quite hand in hand with the strategic plans of Moscow. Central Government ordered to speed up karelization. That was why the policy was significantly changed in the early 1930s, which led to a situation when a language issue was tackled by force.

At the same time, the disputes about what should become a Soviet Finnish language continued in printed press. Discussion was held first of all between the ethnic Finns, that was why ideological differences of those, who supported "revolutionary" renewal, and those, who advocated for "unity of the Finnish language culture" with another culture, came to the foreground. Thus, a young Ingrian linguist Matti Hämäläinen was in favor of the replacement of "fascist" Finnish neologisms with new "revolutionary" words, while emigrant Heino Rautio, on the contrary, was against the "internationalization" and "russification" of the Finnish language in Soviet Union (Hämäläinen

[22] Materials and decisions of the IVth united plenum (1929: 26–28).
[23] NA RK. F. P-3, op. 2, d. 560, l. 83–107.
[24] Bulletin of the Central Executive Committee of AKSSR, 1932, № 3: 10–11.

1932; Rautio 1932). Despite a heated debate, the results of proposed changed turned out to be quite insignificant.

Results of language and nationalities policy of Gylling's government

Wide usage of the Finnish language in Karelia in the 1920s–first half of the 1930s, first of all in education and activities aimed at combating illiteracy of the population, had important consequences. Within a short period of time, a new system of public education was developed in the republic: from primary school to higher education. By 1933, there were more than 500 schools in Karelia (half of them – ethnic), one and a half dozens of colleges (teachers for Finnish schools were trained at Finnish Language Pedagogical Colleges in Petrozavodsk and Ukhta), Pedagogic Institute, Higher Communist Agriculture School. In 1931, the first academic institution began to work – Karelian Research and Development Center with Edvard Gylling being its first director.

The results of this work are evident. In 1920, hardly 24% of the Karelian population was literate and there were no ethnic intellectuals at all, but in 1933 the level of literate Karelians grew up to 46%, almost half of them could read and write in Finnish or both in Finnish and Russian[25]. In 1926, the first writers' organization was created in Petrozavodsk – Karelian Association of Proletarian Writers, where Finns played a leading role: there were 9 members in the Russian section of the organization and 35 members – in the Finnish section (Ylikangas 2004: 152–153). The members of the Finnish section managed to unify talented young people of Karelia, who wrote in Finnish. By 1933, there were 43 writers and six lit crits in the republic, 75% of them were Finns or Karelians.[26]

The circulation of periodicals in the Finnish language grew constantly. Already in November 1920, a regional newspaper "Karjalan kommuni" was published in Petrozavodsk, later it was renamed to "Punainen Karjala" after the foundation of KASSR. Literary magazine "Punakanteli" ("Rintama" – since 1932) came out in the republic in 1928. Miscellanies, collections, "Nuoret iskurit" magazine for children were published, too. In 1934, two newspapers and five magazines were published in Finnish in Petrozavodsk division of "Kirja" publishing house (further details: Alto 1989). In the early 1930s, newspapers in Finnish were published in the majority of northern and west-northern ethnic regions. In south Karelian regions, local press contained pages in Finnish language.

---

[25] From the population in genera. Calculated according to: Annual statistics (1923: 14–15); Population census of AKSSR (1934: 18, 40–41).

[26] NA RK. F. P-3, op. 3, d. 210, l. 4-7; Ylikangas (2004: 157).

Finnish language was actively used in cultural and educational institutions. Departments of literature in Finnish language had been created in public libraries since 1921, and it accounted for 13% of the library stock by mid 1930s (in northern Karelian districts – up to 85%) (Afanasyeva 1994: 45). In the early 1920s, the first amateur theatres in Finnish language were created in Petrozavodsk and Ukhta, and professional Finnish drama theatre was opened in 1932. Radio Committee, created in Petrozavodsk in 1931, did a lot to promote Finnish language and culture: 90% of radio broadcasting was in Finnish in the early 1930s (Kolosenok 1976: 267).

In first half of the 1930s, the ethnic culture of Karelia was flourishing. Professional and amateur creative groups were created in the whole republic – theatres, orchestras, choirs, art studios, propaganda teams, and folk ensembles. In 1933, 51% of such amateur groups used Finnish[27]. Finnish culture, which had had almost no basis in the Eastern Karelia before the 1920s, became an important integral part of the republic's cultural life by mid 1930s. Wide introduction of the Finnish language in all the spheres of life gradually created prerequisites for research and development of Karelian dialects, their social functions became wider, and, what is very important, it prevented from uncontrolled penetration of Russian borrowings into Karelian language. Language and nationalities policy of the Red Finns, including their efforts to improve the economy of the ethnic regions (see Takala 2009: 118–120), contributed to consolidation of Karelians of the autonomous republic in the unified ethnic entity. At the same time, Finnish language was introduced to the Russians: in the late 1920s, Finnish language lessons became obligatory in all the advanced schools.

Repressions, war, and situation after war

Finnish culture could develop relatively freely in Karelia only for 15 years; massive repressions brought its irreparable harm in the late 1930s. Finns, which population was hardly more than 3% in the mid 1930s, accounted for 41% of all repressed people in the years of the great terror (Karelians – 27%, Russians – 25%) (Takala 2002: 199). Persecution of Finns and Finnish language in Karelia started in autumn 1935, at the same time Karelian literary language was developed quickly, which was declared the third official language, together with Russian and Finnish, in the draft Constitution of the republic (June 1937). Finnish language was banned in the country by the end of 1937, the publication of periodicals and books in Finnish language stopped.

[27] Karelians of Karelian ASSR (1983: 202).

The policy of quick introduction of Karelian written and literary languages in the republic collapsed. Meanwhile political situation changed and in spring 1940 Finnish language received back the status of a state language after the Winter War of Karelian-Finnish SSR. The reason was the same argument about language and cultural integrity of Finns and Karelians, which had been used by the former overthrown leaders of the republic several years ago (Kupriyanov 1940: 97–100, 105–106). Finnish language became an obligatory lesson at schools of the republic, irrespectively of the ethnic nationality of a student, State University was founded in Petrozavodsk, where it was planned to teach in Finnish language as well, Finnish theatre began to work again, republican newspaper “Totuus” and “Punalippu” magazine began to be published, printed press in Finnish appeared again in the ethnic regions. It’s interesting that Finnish language came back to the republic in the same form, as it existed in Finland, no one recalled any ideas to create a “proletarian” or “soviet” Finnish language any more. At the same time, the notions of “Karelian-Finnish language” and “Karelian-Finnish people” were restored to life.

The Great Patriotic War brought changes again. A significant part of the republic was occupied by the Finnish troops and occupation authorities began to actively promote the Finnish language, culture, and ideas of the Great Finland among ethnic population. Already in October 1941, there came out a decree about obligatory education of children of related nations at the age of 7–15. The language of education was Finnish. In autumn 1942, there were 5600 pupils in Karelian schools, a Finnish lyceum was operating in Petrozavodsk, and dozens of young Karelians were sent to Finland to receive pedagogic education (Hölsä 1997: 17, further details: Hölsä 2006). The newspapers “Vapaa Karjala”, “Paateneen viesti” and Russian “Severnoe slovo” were used to influence the population.

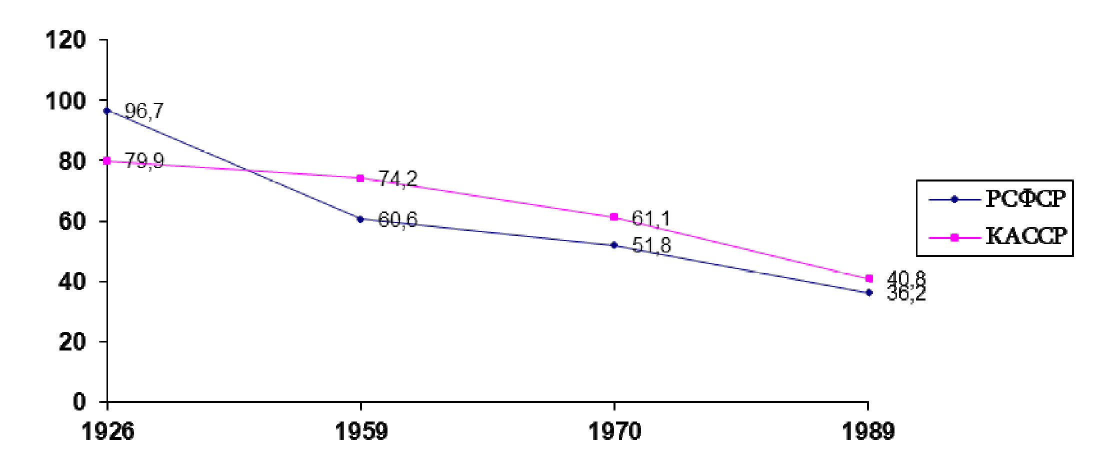
Active introduction of Finnish in school education at the end of 1920s––first half of the 1930s and later in the time of occupation, helped support the development of Finnish culture in Karelia in the first ten years after the war, despite the fact that Finnish diaspora was mostly destroyed in 1936–38. However, the culture never came back to the level of the mid 1930s, though more than 21 000 Ingrians moved to the republic in 1950, who were not allowed to come back to their native places. Moreover, the war and occupation had a much bigger impact on the development of negative attitude to Finnish culture and language in the soviet society, than the fight against “Finnish bourgeois nationalism” at the end of 1930s. Many Karelians and Veps, who had survived the occupation with children, had quite positive memories about that time[28], but for the majority of people, who had returned

[28] See: Oral History of Karelia 2007.

from war or evacuation, Finnish was the language of the enemy. Soon Karelian-Finnish SSR was no longer needed politically, and it was transformed into an autonomous republic again in 1956. People did not speak Finnish and, what is more important, it was not used in education. Only in 1963, they began to teach in Finnish again in universities, and later in some schools.

Instead of conclusion

In the 1960–1980s, Finnish language was still used in ethnic and cultural activities of the autonomy. The newspaper "Neuvosto-Karjala" ("Karjalan Sanomat" since 1992), "Punalippu" literary magazine ("Carelia" since 1991) and "Kipinä" magazine for children (since 1986) were published, there was a Finnish editorial in the "Progress" publishing house, the only Finnish theatre in the country continued to work. Moreover, there were regulations about obligatory publication of all decisions by the state government in Russian and Finnish and their equal use in symbols in all the constitutions of Karelia after the war until 1993. At the same time, permanent decrease in the use of the Finnish language led to language acculturation of the descendants of Finnish immigrants and Ingrians. In the late 1980s, ethnic identity and native language did not coincide on a massive scale, though such processes happened in Karelia more slowly than in Russia in general (see Graph 2):

Graph 2. The loss of the native language among Finns in Russia according to censuses of 1926–1989 (respondents, who said that Finnish was their native language, in % referring to Finns)[29]

[29] Composed on the basis of censuses. The question about a native language was eliminated from census in 2002, so it is impossible to track back later changes, but it is easy to estimate.

When the law on rehabilitation of Russian Finns was adopted in 1993, republican authorities and national community took some efforts to bring Finnish culture of Karelia back to life. The number of schools with Finnish lessons and the number of students in them increased: they reached their maximum in 1995–1996, when 13.422 students studied Finnish in 103 schools of the republic (Klementyev & Kozhanov 2009: 348). In 1993, the Department of Baltic-Finnish Philology and Culture (closed in 2013) was opened on the basis of the Division of Finnish language and culture of Petrozavodsk University. Different special-purpose programs were implemented several times, the republican law "On state support of the Karelian, Veps, and Finnish language in the Republic of Karelia" was adopted in 2004.

However, it is not enough to create rules and regulations and apply efforts to teach Finnish language on a wider scale to make sure that Russian Finns keep their specific ethnocultural and ethnolingual identity. Karelia remains, indeed, the only region in modern Russia, where Finnish language is used in mass media, including Internet, theatre, books, people study it at a number of schools and in the university. But it is more like an agony. It is hardly possible to preserve the Finnish culture and keep it alive in Russia, when the Finnish population is constantly decreasing (both due to emigration and in the result of acculturation).

References

AFANASYEVA Aleksandra I. 1989 = Афанасьева Александра И. 1989: *Культурные преобразования в Советской Карелии (1928–1940 гг.)* [Cultural changes in Soviet Karelia (1928–1940)], Петрозаводск: Карелия.

AFANASYEVA Aleksandra I. 1994 = Афанасьева Александра И. 1994: Сосуществование и взаимовлияние русской и финской культур в Карелии (1920–1940 гг.) [Coexistence and inter-influence of Russian and Finnish cultures in Karelia (1920s–1940s)]. – *Вопросы истории Европейского Севера: Проблемы экономики и культуры XX в.* [Historical issues of the European North: Problems of economics and culture in the 20th c.], Петрозаводск: ПетрГУ, 41–49.

All-Karelia Congress of the representatives of working Karelians. The first All-Karelia Congress of Soviets. Minutes of the meetings, Петрозаводск: Карелия, 1990.

All-Soviet Union population census 1926. T.1. M.: Central Statistics Body of USSR, 1928.

ALTO Elli L. 1989 = Алто Элли Ль. 1989: *Советские финноязычные журналы 1920–1980* [Soviet magazines in the Finnish language 1920–1980], Петрозаводск: Карелия.

ANTTIKOSKI Esa 1998 = Анттикоски Эса 1998: Стратегии карельского языкового планирования в 1920-е–1930-е гг. [Strategies of Karelian language planning in the 1920s and 1930s]. – *В семье единой. Национальная политика партии большевиков и ее осуществление на Северо-Западе России в 1920–1950-е годы* [In one family: Nationalities policy of the Bolsheviks Party and its implementation in the North-West of Russia in the 1920–1950s], Петрозаводск: ПетрГУ.

Annual statistics of Karelia 1922. Issue II, part I, Petrozavodsk: Published by Statistics Authority of AKSSR, 1923.

BIRIN Viktor N. 1991 = Бирин Виктор Н. 1991: *Финны Олонецкой Губернии* [Finns of Olonets province], Петрозаводск: Институт языка, литературы и истории КНЦ АН СССР (report preprint).

BIRIN Viktor N., TAKALA Irina R. 1994 = Бирин Виктор Н., Такала Ирина Р. 1994: Финны [Finns]. – *Народы России: Энциклопедия* [Peoples of Russia: Encyclopedia], Москва: Большая Российская Энциклопедия.

BUBRIKH Dmitriy V. 1931 = Бубрих Дмитрий В. 1931: *Какой язык – тверским карелам?* [What language – for Tver Karelians?], Ленинград: Ленинградское общество исследователей культуры финно-угорских народностей.

BUBRIKH Dmitriy V. 1932 = Бубрих Дмитрий В. 1932: *Карелы и карельский язык* [Karelians and Karelian language], Москва : Издательство Мособлисполкома.

ENGMAN Max 2004: *Pietarinsuomalaiset*, Helsinki: WSOY.

ENGMAN Max, YUNGAR Sune 1980 = Энгман Макс, Юнгар Суне 1980: Переселенческое движение из Финляндии в Россию в 1809–1917 гг [Migration movement from Finland to Russia in 1809–1917]. – *Материалы VI советско-финляндского симпозиума историков. Россия и Финляндия. 1700–1917* [Materials of the 6th Soviet-Finnish symposium of historians. Russia and Finland 1700–1917], Ленинград: Наука.

First nationwide population census of the Russian Empire 1897 г. Volume II. Total processed data of the First Nationwide population census of the Russian Empire, conducted on the 28th of January 1897. St. Petersburg: Published by the Central Statistics Committee of the Ministry of internal affairs, 1905.

First nationwide population census of the Russian Empire 1897. I. Arkhangelsk province. Book I. B.m.: Published by the Central Statistics Committee of the Ministry of internal affairs, 1899.

First nationwide population census of the Russian Empire 1897. I. Arkhangelsk province. Book 3. M.: Published by the Central Statistics Committee of the Ministry of internal affairs, 1904.

FLINK Toivo 2000: *Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa. Inkerin ja Pietarin suomalaisten sivistys-, kulttuuri-, ja itsetuntopyrkymyksiä vuosina 1861–1917*, Turku: Turun yliopisto.

HALTSONEN Sulo 1969: Inkerin suomalaisten koulun ja kansanvalistuksen vaiheita. – *Inkerin suomalaisten historia*, idem (toim.), Jyväskylä: Inkeriläisten sivistyssäätiö.

HÄMÄLÄINEN Matti 1932: Suomen kirjakieleen vallankumouksen henkeä. – *Punainen Karjala* 12.4.1932.

HÖLSÄ Martti (toim.) 1997: *Valkoiset sivut eli Suomalainen oppikoulu Itä-Karjalassa: Äänislinnan Yhteislyseo 1942–1944*, Vantaa: Suomen Kouluhistoriallisen Seura.

HÖLSÄ Martti 2006: *On uuden huomenen saava: Suomalainen kansakoulu Itä-Karjalan sotilashallinnon kasvatustavoitteiden toteuttajana miehitysajan aunukselaiskylässä 1941–1944*, Joensuu: Joensuun yliopisto.

JOKIPII Mauno 1995 = Йокипии Мауно 1995: Период расцвета ингерманландцев [Flourishing time of Ingrians]. – *Прибалтийско-финские народы: история и судьбы родствен. народов* [Baltic-Finnish peoples. History and destiny of related peoples], Ювяскюля: Атена, 199–205.

JUNTUNEN Alpo 1982: Länsi-Siperian inkeriläiset siirtolat. – *Turun Historiallinen Arkisto* 38: 354–368.

JUNTUNEN Alpo 1983: *Suomalaisten karkottaminen Siperiaan autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa*, Turku: Siirtolaisinstituutti.

Kareli Karelskoi ASSR = *Карелы Карельской АССР* [Karelians of Karelian ASSR], Петрозаводск: Карелия, 1983.

Karelia v period vosstanovlenia narodnogo hozyaistva = *Карелия в период восстановления народного хозяйства 1921–1925* [Karelia in the period of economy recovery 1921-1925], Collection of documents, Петрозаводск: Карелия, 1979.

KAZMINA Olga E., SHLYGINA N.V. 2003 = Казьмина Ольга Е., Шлыгина Н.В. 2003: Евангелическо-лютеранская церковь Ингрии [Evangelic-Lutheran Church of Ingria]. – *Прибалтийско-финские народы России* [Baltic-Finnish peoples of Russia], Москва: Наука. 514–521.

KLEMENTYEV Evgeniy, KOZHANOV Aleksandr 2009 = Клементьев Евгений, Кожанов Александр 2009: Финский язык в Карелии в новейший период [Finnish language in Karelia in the contemporary history]. – *Финский фактор в истории и культуре Карелии XX века* [Finnish factor in the history and culture of Karelia in the 20th c.]. Петрозаводск: КарНЦ РАН, 338–350.

KOLOSENOK Stanislav V. 1976 = Колосенок Станислав В. 1976: 30-е годы [The 1930s]. – *На фронте мирного труда: воспоминания участников социалистического строительства в Карелии, 1920–1940* [At the frontline of peaceful labor: memoirs of participants of the socialist construction in Karelia 1920–1940], Петрозаводск: Карелия.

KRUHSE Pauli, UITTO Antero 2008: *Suomen rajan takana 1918–1944. Suomenkielisen neuvostokirjallisuuden historia ja bibliografia*, Jyväskylä: BTJ.

KUPRIYANOV Gennadiy N. 1940 = Куприянов Геннадий Н. 1940: *Отчетный доклад Карельского обкома ВКП (б) на I съезде КП (б) КФССР* [Summary report of the Karelian Regional Committee of the All-Union Communist Party of Bolsheviks at the 1st meeting of the Communist Party of Bolsheviks of Karelian-Finnish SSR], Петрозаводск: Гос. Изд-во КФССР.

LEVKOEV Aleksey A. 1992 = Левкоев Алексей А. 1992: *Национально-языковая политика финского руководства советской Карелии (1920–1935)* [Nationalities and language policy of the Finnish leaders of Soviet Karelia (1920–1935)], Петрозаводск: КНЦ РАН (report preprint).

Materials and decisions of the 4th unified plenum of Karelian regional committee and regional control committee of the All-Union Communist Party of Bolsheviks on the 10–13th of August 1929, Petrozavodsk, 1929.

MUSAEV Vadim I. 2007 = Мусаев Вадим И. 2007: *Россия и Финляндия: миграционные контакты и положения диаспор (конец XIX в.–1930-е гг.)* [Russia and Finland: migration contacts and position of diasporas (end of the 19th c.–1930s)], Санкт-Петербург : Изд-во Политехнического ун-та.

NEVALAINEN P. 2002: *Punaisen myrskyn suomalaiset. Suomalaisten paot ja paluumuutot idästä 1917–1939*, Helsinki: SKS.

Oral history in Karelia: Collection of scientific articles and sources. Issue III. Finnish occupation of Karelia (1941–44), Petrozavodsk: PetrGU, 2007.

Population census of AKSSR 1933. Issue. I. B.m.: Published by People and Economy Accountancy Authority of AKSSR, 1934.

RAUTIO Heino 1932: *Suomen kielen runtelijoita vastaan!*, Petroskoi: Kirja.

SIMON Gerhard 1991: *Nationalism and Policy Towards the Nationalities in the Soviet Union: From Totalitarian Dictatorship to Post-Stalinist Society*, English trans. by Karen Forster and Oswald Forster, Boulder: Westview Press.

Soviets of Karelia. 1917–1992. Documents and materials, Petrozavodsk: Karelia, 1993.

SUNI Lev V. 1998 = Суни Лев В. 1998: Ингерманландские финны: исторический очерк [Ingrian Finns: historical sketch]. – *Финны в России: история, культура, судьбы* [Finns in Russia: history, culture, destinies], Петрозаводск: ПетрГУ, 211–233.

TAKALA Irina R. 1992 = Такала Ирина Р. 1992: Финское население Советской Карелии в 1930-е годы [Finnish population in Soviet Karelia in the 1930s]. – *Карелы. Финны. Проблемы этнической истории* [Karelians. Finns. Ethnic history problems), Москва: Институт этнологии и антропологии РАН, 150–175.

TAKALA Irina R. 2002 = Такала Ирина Р. 2002: *Финны в Карелии и в России: История возникновения и гибели диаспоры* [Finns in Karelia and Russia. History of diaspora origin and death], СПб.: Издательство Журнал Нева.

TAKALA Irina R. 2009 = Такала Ирина Р. 2009: Финны советской Карелии и их вклад в развитие республики (1920-е–первая половина 1930-х годов) [Finns of Soviet Karelia and their contribution to the republic development (1920s–first half of the 1930s)]. – *Финский фактор в истории и культуре Карелии XX века* [Finnish factor in the history and culture of Karelia in the 20th c.], Петрозаводск: КНЦ РАН, 107–148.

TAKALA Irina R. 2015 = Такала Ирина Р. 2015: Финны-иммигранты в России XX в. [Finns-immigrants in Russia in the 20c.]. – *Русский Сборник: исследования по истории России* [Russian Collection: surveys of Russian history], Т. XVII: *Финляндия и Россия* [Finland and Russia], Москва: Модест Колеров, 272–311.

VIHAVAINEN Timo 1998 = Вихавайнен Тимо 1998: Национальная политика ВКП(б)/КПСС в 1920-е–1950-е годы и судьбы карельской и финской национальностей [Nationalities policy of the All-Union Communist Party of Bolsheviks / Communist Party of the Soviet Union in the 1920s–1950s and the destiny of Karelian and Finnish nationalities]. – *В семье единой. Национальная политика партии большевиков и ее осуществление на Северо-Западе России в 1920-1950-е годы* [In one family: Nationalities policy of the Bolsheviks Party and its implementation in the North-West of Russia in the 1920–1950s], Петрозаводск: ПетрГУ.

Year-book / Statistics Body, Issue IV, 1929, Petrozavodsk: B.i., 1931.

YLIKANGAS Mikko 2004: *Rivit suoriksi! Kaunokirjallisuuden poliittinen valvonta Neuvosto-Karjalassa 1917–1940*, Helsinki: Kikimora publications.

Abstract

Finnish language in Russia: history and destiny

The article considers the issues, related to the distribution and position of the Finnish language in Russia in the 19–20th c., first of all in the areas of compact settlement of the Finns – in Ingria and Soviet Karelia.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Olga Timofeeva
University of Zurich

The wor(l)ds of Kalevala: Finnish lexical loans in Modern English*

Introduction

In the widely debated sculpture *Entropa* by the Czech artist David Černý, originally unveiled in Justus Lipsius Building in Brussels in January 2009 and now on display in Techmania Science Centre in Plzeň in the Czech Republic, Finland is depicted as a wooden floor with a bearded male figure lying on in, surrounded by a red-coloured elephant, hippo, and crocodile. The man is holding a rifle, and the beasts are advancing menacingly toward him. In an online interview to the readers of the *iDNES.cz* news portal of 21 January 2009, Černý explained this cryptic vision as "hunter's delirium tremens in the sauna."[1] It is thus an image of a wild country, (seeing itself) surrounded by red monsters, of which the rest of the world knows hardly anything except for its saunas and drunkenness. A stereotypical image, no doubt, but with a touch of truth about it, which may be reflected not only in the realities of the material world, but also, as I am going to argue, in the intricate histories of Finnish-based loanwords into English.

---

* This article was originally published in: *Ex Philologia Lux: Essays in Honour of Leena Kahlas-Tarkka*, Tyrkkö Jukka, Olga Timofeeva, Maria Salenius (eds.), Helsinki: Société Néophilologique, *Mémoires de la Société Néophilologique* 90: 159–185, and is reproduced with the permission of the publisher.

[1] In Czech: "lovcovo delirium tremens v saune", *iDNES.cz*, 21.01.2009 14:17 <http://kultura.idnes.cz/autor-plastiky-entropa-david-cerny-odpovi-on-line-fvv-/odpovedi.asp?t=ERN> (accessed January 2013).

Scholarly information on Finnish loans is indeed scarce. Discussions of Finnish lexis are conspicuously absent from textbooks and histories of English words such as Serjeantson (1935)[2], Strang (1970), Algeo (1998), Stockwell & Minkova (2001), etc. Hughes (2000) mentions two Finnish words *mink* and *sauna* in his list of foreign items "which have come into the mainstream of English" (2000: 365). The Finnish origin of *mink* is, however, disputed in the OED. He further introduces statistics of mainstream and exotic English words going back to source languages ranging from Latin to Hopi. The figure for Finnish is 42 lexical items (2000: 370), but how this *OED 2*-based count was arrived at is, unfortunately, not explained and the loans are not listed.

The "Language of Origin" search tool in the OED produces a total of 12 loanwords from Finnish (discussed below in detail) – *essive*, *kantele*, *laitakarite*, *markka*, *penni*, *pulka*, *puukko*, *rapakivi*, *runo*, *rya*, *Salpausselkä*, and *sauna*. If one further searches for the mention of 'Finnish' in the etymology sections of the dictionary four more loan translations could be identified: *Molotov cocktail* and *Molotov breadbasket* (s.v. *Molotov*), *Mannerheim Line*, and *Red Guard* (2a). The following words ultimately go back to Finnish or Finland but are introduced via German: *ijolite*, *ramsayite*, *väyrynenite* (minerals), and *resol* (disinfectant); (Finland) Swedish: *ainalite*, *hackmanite*, *tapiolite* (minerals), *Moomin(troll)* and *palsa* (subarctic vegetation); and Russian: *purga* (blizzard). In six more cases, the OED gives no source language: *Linux* (operating system), *Mellin inversion formula* and *Mellin transform* (in physics), *Savonius* (turbine), *schultenite* (mineral), and *von Willebrand (disease)*. These refer to inventions and scientific discoveries made by Finland Swedes and have little connection to Finnish as a language. *Webster's Third* describes *essive*, *kantele*, *markka*, *penni*, *pulka*, *rapakivi*, and *sauna* as unequivocally Finnish-based. *Molotov cocktail* is derived from Molotov with no reference to Finland. Similarly, *hackmanite*, *ijolite*, *ramsayite*, *resol*, *schultenite*, and *tapiolite*, all mentioned above, are not etymologised as Finnish, while *runo* is only included in the etymology section of the akin Germanic *rune* (3) with the explicit reference to Finnish and the *Kalevala*, which appears to be a semantic loan. The *Barnhart 1* records the first attestation of *rya* in American English in 1963, and *Barnhart 2* dates *von Willebrand's disease* to 1973.

Among the twelve loans recorded in the OED, only *sauna* features prominently in other (lay user-geared) dictionaries (see, e.g., *Chambers Twentieth Century Dictionary* (1974), *Webster's New Twentieth Century Dictionary* (1983), *Collins English Dictionary* (2002), s.v.), while *markka*, *penni*, and

---

[2] Serjeantson does record two words of, arguably, Sami origin: "Lapp is represented by one early loan, **morse** 1475 (French, from Lapp *morsha* 'walrus'), and one from the eighteenth century, **lemming** 1713 (Norw. from Lapp. *luomek*) (1935: 212, emphasis in the original). Cf. OED s.vv.

runo have either separate entries or are merged with their Germanic cognates: *Webster's New Twentieth Century Dictionary* (1983: s.vv. *markka* and *mark* 3, *penni*, *rune* 4); *Collins English Dictionary* (2002: s.vv. *markka*, *penni*, *rune* 3). *pulka* features only in *Webster's New Twentieth Century Dictionary* (1983: s.v. *pulka*) and is etymologised as a Lappish word. Further Finnish-based items, which are not attested in the OED, appear in other dictionaries and lay sources such as *Wikipedia*: *Arabia*, *Finglish*, *Fiskars*, *Iittala*, *Kalevala* (also in *Chambers* 1974, *Webster's* 1983, and *Collins* 2002), *Marimekko*, *motti*, *Nokia*, *perkele*, *sisu*, *Suomi* (*Chambers* 1974 and *Collins* 2002), and *tankero*. None of the above words are ancient enough to merit discussion in Liberman's *Bibliography of English Etymology* (2010). So the field looks almost untouched but demarcated clearly enough for a thorough cultivation.

By way of demarcation then, I would like to articulate what this study will do. I focus on the lexical items mentioned above and analyse their first attestations, frequencies, integration, and development in Modern English. The study is limited to Finnish loans of the last 300 years and does not attempt to trace Finnish etymologies in English lexis in the medieval, let alone prehistoric, period, for which a vast body of literature is available.[3] Nor am I going to venture beyond standard English and discuss localised varieties, such as Finnish English in the United States or Canada, or English of English-speaking residents in Finland, etc., which constitute, again, separate areas of study.

In the following sections I proceed chronologically from older to more recent loans, by first discussing the information on Finnish lexis available through the OED and then checking it further against the attestations and frequencies in the corpora developed by Mark Davies at the Brigham Young University – the *Corpus of Historical American English* (COHA), the *Corpus of Contemporary American English* (COCA), and the *British National Corpus* (BNC). If this database failed to produce any attestations at all or produced too few attestations, I searched further in the British English and American English parts of the Google Books corpus, available, again, via Brigham Young University site.

My searches in the corpora included eleven loans attested in the OED (excluding *rya* which is Swedish-based), plus *Molotov cocktail* and *Molotov breadbasket*, *Mannerheim Line*, *Red Guard*, and *palsa* (as opposed to Swedish *palse*); artificial word-creations, such as the minerals mentioned above were discarded. Non-OED-based searches included *Finglish*, *Fiskars*, *Iittala*, *Kalevala*, *Marimekko*, *motti*, *Nokia*, *sisu*, and *Suomi*. The brand name *Arabia* had to

[3] See extensive bibliography on Finno-Ugric and Germanic early connections in Liberman (2010: 365–367). My approach is further substantiated by the OED that does not record any words as explicitly Finnish-based until 1746.

be discarded as the corpora returned too much irrelevant data on the historical or geographical Arabia, while *perkele* and *tankero* produced no hits at all and were also dropped from the list. A complete list of Finnish loans is provided in Table 1, in the conclusions.

The opening sections below focus on historical circumstances and events that precede the 18th century. Their aim is to show that the contact between English- and Finnish-speaking communities up until the early 19th century was mainly through trade and war, tourism and geographical exploration. In the 1830s two other spheres of life came into the cultural spotlight – linguistics and literary translation, followed by the advent of mass media in the 20th century, which made various aspects of Finnish domestic affairs and private lifestyles known to English-speakers worldwide. That is to say, throughout its history this contact setting has been, to use Leo Loveday's term, "distant non-bilingual" (1996: 17–19; cf. Winford 2003: 30–31), which is straightforwardly reflected in the kind of Finnish loans entering English – mostly cultural loans and exclusively nouns or noun phrases.

Early connections

It is a well-known and often cited fact that a people called *Fenni* are first mentioned in historical sources by Tacitus (*Germania* A.D. 98) (Valtonen 2008: 75). The first English source to refer to *Finnas* is the *Old English Orosius* dating from the late ninth century. *Finnas* are also listed in the catalogue of nations in *Widsith* (20, 76), and Beowulf is famously washed ashore after his competition with Breca at a place in *Finna land* (*Beo* 580). In all probability both the Latin and Old English ethnonyms originally refer to the Sami rather than Finns, moreover, in poetry *Finnas* and *Finna land* could mean a people from the mythical north, a kind of Ultima Thule (Valtonen 2008: 207–210). The inhabitants of the coastal regions of the Gulf of Bothnia (on both sides, including western Finland) are called *Cwenas* in the *Old English Orosius* and *Kvenir* in the Old Norse material (the Kvens today being a Finnish-speaking minority in northern Norway). Ethnically *Kvenir* are Finnic – Tavastians, Finns and even Karelians (ibid.: 388–393). It is only from the 11th century onwards that the more specific tribal forms (*jem*, *sum*, *korela*) begin to appear in Russian chronicles. At the same time *Finland* emerges in reference to south-western Finland (Varsinais-Suomi 'Finland Proper') in runic-stone inscriptions and in Latin sources of the 12th century (ibid. 383). Another cultural connection to England in the 12th century is the figure of the legendary Bishop Henry, an English (or Scottish) clergyman, who comes to preach in Finland and suffers martyrdom there (Orrman 2003: 424). The first map to roughly locate Finland (*Finlandia*) on

the eastern side of the Gulf of Bothnia is the world map of 1306 by an Italian historian and geographer Marino Sanudo (Platt 1955: 3). Following the Northern Crusades of the Swedish kings in the 12th and 13th centuries and the ensuing extension of the Swedish kingdom further and further east and north, the name *Finland* (and also Österland 'Eastland' from 1344) comes to be applied to ever greater territories populated by the Finnish tribes (Vahtola 1993: 191; Platt 1955: 4), until this expansion reaches its easternmost extreme in 1617, and the Treaty of Stolbova is signed between Sweden and Russia, even though the most densely settled areas continue to be southwest, south, and the Bothnic coast (Vahtola 1993: 192).

The contact between the English and Finns for most of this period is through trade, particularly through cloth imports and butter, fish and fur exports (Vahtola 1993: 192–193; Sawyer 2004: 302). Finland has a good record of archaeological finds of English coins from the late tenth century on, from the time of Æthelred II the Unready, although many of those probably come via Sweden or Estonia (Talvio 2006). England expresses a more vested interest in the Baltic region in the middle of the 16th century, when seeking "to explore the possibilities of the Russian market" and challenging the Hanseatic control of the trade in the Baltics, she sets up the Muscovy Company in 1555 (Black 1959: 237–242). Interestingly the word *Finn* re-emerges in the linguistic record, after a 700-years break, soon after that in 1589, in the first volume of Richard Hakluyt's *Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation* (OED, s.v. *Finn*).[4] In this volume, Hakluyt quotes and translates medieval accounts of English voyages to northern Europe, including the one we know from the *Old English Orosius*, in order to legitimise contemporary England's growing commercial presence in Scandinavia and the Baltics.

17th century: The first Finnish words

In the 17th century, English trade connections to the Baltic area remain strong, although the main exports shift to iron, copper and tar (Meinander 2011: 42). Moreover, England is seeking to establish stronger ties with the kingdom of Sweden, which, following the Peace of Westphalia of 1648, has become the most influential political and economic power in the Baltics. The accumulation of travel literature from the late 16th century onwards can be seen as "a by-product of trade, exploration, and colonizing" (Bush 1962: 181–182), and ethnographic and linguistic interest is Sweden and Finland is part of this process. It is no coincidence that the first academic descriptions

[4] The OED actually cites the second edition of 1598.

of the northern lands of Europe are translated into English at about the same time. The first to appear is John Streater's *A Compendious History of the Goths, Svvedes & Vandals, and Other Northern Nations* in 1658, a translation of *Historia de Gentibus Septentrionalibus* (originally published in Rome in 1555) by Olaus Magnus, a Swedish writer and the last Catholic Archbishop of Uppsala, living in exile in Rome. And the second is Acton Cremer's 1674 translation of *The History of Lapland* (*Lapponia*, published only a year earlier in Latin) by Johannes Schefferus, a German humanist scholar working in Uppsala. Focusing on Lapland, Schefferus' history also contains the first detailed description of the Finnish language (*the Finnonick Language* or *the Language of the Finlanders*) and makes insightful comparisons between Lapponick and Finnonick (Schefferus 1674: 72–79, ch. 15 "Of the Language of the Laplanders"; cf. OED, s.v. *Finnic*). This volume is our earliest attestation of Finnish words in a text otherwise written in English. To illustrate the claim that the language of the Laplanders derives, as Schefferus believes, from Finnish, he provides a list of Sami and Finnish cognates, respectively: *Immel* vs. *Jumala* 'God'[5], *Tolle* vs. *Tuli* 'Fire', *Paiwe* vs. *Paiwa* 'Day', *Ii* vs. *Yœ* 'Night', *Jaur* vs. *Jarwi* 'A Lake', *Warra* vs. *Wuori* 'a Hill', *Niuna* vs. *Nenæ* 'the Nose', *Iost* vs. *Iuusto* 'Cheese', etc. (1674: 73). In total he discusses some 50 Finnish words and twice as many Sami ones, including some inflected and dialectal forms. To the best of my knowledge, these are the first nonce-loans from Finnish and Sami into English.

18th century: The first OED entries

The time when Finland begins to feature continuously in European affairs are the two series of military campaigns (during the Wars for Spanish and Austrian Succession) that are fought between Sweden and Russia – the so-called Great Northern War (1700–1721) and the Little Wrath (1741–1743) –, which both end in Russian occupation of Finland and consequent territorial losses for Sweden. It is from this period onwards that Finnish loans begin to feature in the OED. These are, chronologically, *pulka*, *runo*, and *rapakivi*.

pulka (1746)

The earliest Finnish loanword recorded by the OED is *pulka*. It is derived from Finnish *pulkka*, and Sami *pulkke* is given as its cognate.[6] The OED defines it as "a Lapp one-person travelling-sledge shaped like the front half

[5] I keep the spellings and glosses the way they appear in Schefferus' work. The sources in this section were accessed mostly via Google Books previews.

[6] Norwegian *pulk* derived from Sami *pulkke* enters English in 1831 (OED, s.v. *pulk* n.4).

of a boat, typically drawn by a single reindeer. Also: a small carrying-sledge with a rigid harness, to be pulled by a person or dog." The first quotation from a travel report in the monthly miscellany *The Gentleman's Magazine* reads as follows:

> They take pulkas drawn by rain-deer, and send back the horses. (*Gentleman's Mag.* 1746 Mar. 131/1)

Remarkably, in its first attestation this nonce-loan takes the English plural inflection. All in all *pulka* is attested 11 times in the OED between 1746 and 1998 in travelogues and articles on tourism in Finland, on average every 10 to 30 years, with longer intervals between 1808 and 1881 and between 1881 and 1952. The record of *pulka* in the corpora is different. Firstly, my previous study (Timofeeva 2013) showed that *pulka* is not attested in COHA, COCA or BNC, i.e., neither in historical nor contemporary databases. I, therefore, conducted new searches in Google Books: British English (34 billion words) and Google Books: American English (155 billion words). These corpora, notoriously, give you a lot of noise together with valuable data. Accordingly, I found *pulkas* of Hungarian, Indian, and Australian origin there that had nothing in common with travelling sledges. What the search helped to establish though was that the Finnish *pulka* is only attested in Google Books from 1810s in British English (BrE) and from 1820s in American English (AmE), with frequencies rising to 0.01 and occasionally above in 1810s, 1840s (0.02), 1860s, 1930s (0.11), 1950–60s in BrE and 1870–80s, 1930s, 1950–60s in AmE. The contexts for *pulka* remain travelogue and tourism literature, but also dictionaries and encyclopaedias that contain entries on Lapland. Thus, essentially, and like so many later Finnish loans, *pulka* never ceases to be an exotic word bound to its ethnic context.

runo (1780)

The second word in terms of chronology is *runo* "in Finland: a short poem or song on an epic or legendary subject; spec. one of the songs which together constitute the Kalevala, an epic poem compiled in the nineteenth century" (OED, s.v.), with 5 attestations between 1780 and 2007 in articles on ethnology and musicology. As the timeframe and the number of attestations suggest, the borrowing of *runo* is far from being a continuous story.

> There are three different species of poetry in the Findlandish tongue... The first of these is the oldest and the original one; it is called in the single number *run*; and in the plural, *runot*; and consists of a kind of trochaic verse of eight syllables. (emphasis added; *Crit. Rev.* 1780 July 143).

After the first OED record of 1780, the other four surface in 1850, 1895, 1954, and 2007. There are 9 attestations of *runo* in the COCA, all of them

featuring in a novel set in Finland, *Night of Summer, Night of Autumn* (1992) by one Paula Ivaska Robbins. Historical data from before 1992 can, therefore, only be obtained from the Google Books[7]. These searches uncover one publication in 1820 in *The Monthly Repository of Theology and General Literature*, vol. 15, p. 243, quoting a runo (*Kävi käsky taivahasta* 'Summons came from heaven') in full with an English translation. This periodical also introduces a few other Finnish terms and mythical names: *runolainen* 'the singer or poet', *Kawe* 'the father of the gods', *Wæinæmœinen* 'the spirit of good and the inventor of the harp', *Hiisi* 'the omnipotent principle of evil', *Kiwutar* 'the divine mother'. The next attestation is in the 1841 edition of the *Researches into the Physical History of Mankind* by James Cowles Prichard. Chapter 5 in the third volume of the work (pp. 288–295) contains a detailed account "Of the religion and poetry of the Finns and Lappes" introducing its reader to the traditions of Finland's poetry, poetic terms, and the main Finnish deities and epic heroes, e.g., *runo* and its plural form *runot*, *runoniecka* 'poet', *Iumala* – *Iumalat* 'god – gods' (see above), *Ukko* 'Senex, to whom thunder belonged, and the domain of the firmament', *Caleva* 'a giant, or the father of twelve giants', *Tapio* 'the god of the woods', *Väinämöinen* 'the Apollo of the Finns', *Perkele* 'the author of bodily ailments', *Tuonala* 'Hades' several terms for sorcerers: *Tietägät*, *Indomiehat*, *Welhot*, *Noidat*, etc. Most of these terms appear here for the first time before the publication of the English translation of *Kalevala* in 1868 (see details below). In addition, the previous section in the same chapter "Of the Arts and Civilisation and the Social State of the Finnish Race at the era of their conquest by the Swedes" records several Finnish words "relating to any kind of public ordinance": *wero* 'custom, tax', *sakko* 'penance', *wapa* 'freeman', *kylâ* 'village'; trades and metals: *seppa* 'smith', *rauta* 'iron', *tekaes* 'steel', *vaski* 'copper', *hopia* 'silver', etc. With both the 1820 and 1841 references to *runo* featuring in the British sources, continuous attestations surface only from 1880s on in both British and American English.

rapakivi (1784)

Four years later English supposedly borrows *rapakivi* (from Finnish *rapakivi* etymologically 'a mud-stone') "a form of granite originally identified in southern Finland, characterized by large ovoid crystals of potassium feldspar surrounded by plagioclase" (OED, s.v.). This mineral has 7 attestations in the OED in journals on mineralogy between 1784 and 1996, but no record in the COHA, COCA or BNC. Google Books corpora suggest, however, that *rapa-*

[7] Google Books statistics for this word are extremely unreliable: most of the runo attestations refer to proper names or to the Island of Runö in the Gulf of Riga. The plural runot comes up in bibliographies rather than running English texts.

kivi appears sporadically in AmE in 1800s, 1820–30s, 1890s, and continuously from 1910s onwards, with the frequency peak of 0.06 per mil in the 1960s. It shows up in BrE in 1810–20s and 1920s, and continuously from 1940s onwards, being far more frequent in BrE today with 0.04 per mil (AmE frequencies are below 0.01).

Judging by the fact that *pulka* continues to be glossed in the eighteenth-century sources "This sledge, called pulkha" (1768), "Pulkha, a Laplander's, &c. travelling sledge" (1790), while *runo* and *rapakivi* have more regular attestations only in the 19th century, it seems reasonable to conclude that their eighteenth-century forms are nonce-loans on par with other exotic lexis mentioned earlier in this section.

19th century: logocentrism, national currency, and Finnish habits

During the Napoleonic Wars, Finland is finally lost to Russia, and in 1809 the Diet of Porvoo establishes the Grand Duchy of Finland with autonomous rights, essentially laying a foundation of a nation-state within the Russian Empire (Kirby 2006: 73–87). As in many other parts of Europe, the 19th century is a period when Finnish cultural identity is being shaped through "the study of folklore and rediscovery and piecing together of popular epic poetry, … the publication of [vernacular] grammars and dictionaries," periodicals and national histories, and the vernacularisation of schools (cf. Anderson 1991: 67–82). To focus on folklore and epic, which is more relevant for the present study, the work of several generations of philologists, folklorists, and humanists such as Porthan, Ganander, Tengström, von Becker, Arwidsson, Gottlund, Topelius the Elder, and others, culminates in two major publications by Elias Lönnrot: the national epic *Kalevala* (*Kalewala, taikka Wanhoja Karjalan Runoja Suomen Kansan Muinosista Ajoista* 'Kalevala, or old Karelian poems of the ancient past of the Finnish people') in 1835–36, with the second extended edition (now standard) appearing in 1849, and the collection of lyric and ballads *Kanteletar, taikka Suomen Kansan Wanhoja Lauluja ja Wirsiä* ('Kanteletar, or old songs and ballads of the Finnish people') in 1840–41. Of these two, only the *Kalevala* is translated into English in the nineteenth century (Branch 1998: 3–4). The most influential German translation by a St. Petersburg-based German linguist Franz Anton Schiefner is published in 1852. Many of the successive translations into other languages are going to be based on Schiefner, including the first English translation by John A. Porter of 1868 and the first complete translation by John Crawford

of 1888, both produced in the United States.[8] The earliest discussion of the *Kalevala* in the English-speaking world dates, however, to late 1850s. Following the success of the *Song of Hiawatha* (1855), Henry Wadsworth Longfellow was baselessly accused of having plagiarised from the *Kalevala*.[9] Public interest in the Finnish epic (and in the scandal that surrounded it) was consequently very wide both in England and the US (Haynes 2006: 432–434).

Another important aspect of the Finnish national movement that has a bearing in this discussion is the nineteenth-century preoccupation with linguistic studies. Several Finnish grammars and studies of Finnish dialects and other Finno-Ugric languages are published in this period by such luminaries as Henrik Gabriel Porthan (*De praecipuis dialectis linguae fennicae* 1801) and Mathias Alexander Castrén (*De affinitate declinationum in lingua Fennica, Esthonica et Lapponica* 1839, to name just one title published during his short but prolific life), but also by lesser known scholars as Jaakko Juteini (Finnish grammar 1818), Anders Johan Sjögren (Komi grammar 1829), Fabian Collan (Finnish grammar 1847), and Herman Kellgren (several publications in the 1840s on the history of Finnish and the development of Finno-Ugric languages). The fundamental lexicographic achievement of the time was the publication of *Suomalainen Sana-Kirja; Lexicon Linguae Fennicae* in two volumes by Gustaf Renvall in 1826.[10] The fact that all of these works were published either in Swedish, German or Latin made them readily accessible to wide audiences of scholars outside Finland, but most importantly in Germany, the centre of linguistic and philological research. Consequently, the linguistic terminology invented by Finns was also used by their colleagues working on other languages or in comparative linguistics.

Finally, one last development in the national-identity sphere should be mentioned – this time in the financial system. In 1860, Alexander I authorised

---

[8] To complete the 19th-century Finnish literary canon, seventeen more books are published between 1872 and 1900. These, above all, include translations of the two Finland-Swedish classics, poetry by Johan Ludvig Runeberg (e.g., *Lyrical Songs, Idylls and Epigrams* (1878), *Nadeschda* (1879)) and fairy-tales and historical novels by Zacharias Topelius (the Younger) (e.g., *The Surgeon Stories* (1872–1884)) (Bjork 2006: 291–293).

[9] Even though Longfellow had learnt some Finnish, his knowledge of the *Kalevala* was, again, via Schiefner's text.

[10] Renvall also published his version of Finnish grammar based on Western dialects in 1840. Many Finnish grammars and dictionaries are, of course, pre-nineteenth-century, such as the grammars by Petraeus (1649), Martinius (1689), Vhaël (1733), and the dictionaries by Schroderus (1637), Kurch (1644), Florinus (1678), Juslenius (1745), Ganander (ready in 1787, but unpublished until 1937). For a concise survey of the Finnish linguistic and lexicographic achievement in the 17–19th centuries, see Laitinen & Schoolfield (1998: 40–60); for a detailed discussion of Anglo-Saxon etymologies in Ganander's dictionary see Kilpiö (2011).

the issue of a Finnish currency, the markka and penni, replacing the Russian rouble and kopek (Kirby 2006: 110). Thus a new currency and new concept was also introduced to international currency operations and stock exchange. With these major developments in mind, I would now like to address Finnish loans of the 19th century.

kantele (1827)

In the OED *kantele* is etymologised as Finnish and defined as "a form of zither used in Finland and Karelia" (s.v.). The word has 3 attestations between 1921 and 1969: two in musical reviews and one in a novel set in Finland (cf. Timofeeva 2013: 168–169). The data from Google Books, however, suggest an earlier dating. Rich attestations in BrE from the 1860s are without interruption, reaching a frequency peak of 0.07 in 1930s. In AmE the record is continuous also from the 1860s, but the frequencies are lower. The earliest reference in BrE dates to 1827 issue of *The Westminster Review* (vol. 7, no. 14), which contains a survey article on "Runes of Finland" based on Renvall's Finnish dictionary of 1826 and a collection of traditional Finnish poetry published in Uppsala in 1819. The survey quotes extensively from the runes themselves, including the rune on the birth of kantele. *The American Cyclopædia* by George Ripley and Charles A. Dana (NY, 1859) is the earliest record of *kantele* in AmE, both the British and American publications, thus, predating the OED by 94 and 62 years respectively.

Suomi (1834)

In both British and American English the first attestations of *Suomi* date to 1834. The sources, two geographical encyclopaedias, use the word to refer to Finns (British) or generically to all the Finno-Ugric peoples (American). I give these first citations in full:

> The *Finnish proper*, or *Sumenkieli* [sic], spoken by the Suomi, better known as the Fins or Finlanders. Its principal dialects are, the Finlandish, the Tawastian, the Carelian or Kyriala, the Olonetzian, and the Watalaiset. (italics original; Hugh Murray et al, *An Encyclopædia of Geography*, London, 1834: iii.3.307)

> The race is dispersed from Scandinavia to the north of Asia, and from the last regions of the Wolga and the Caspian sea. … The ancient national name of the Finns is now lost; it is even doubtful if they had any. They style themselves at present the *Sami*, *Suomi*, and *Suomi-Lainen* or the people of the country. (italics original; M. Malte-Brun et al, *A System of Universal Geography*, vol. 2, Boston, 1934: cv.490).

In BrE the record is continuous, with frequencies fluctuating between 0.01 and 0.21 (in 1930s and 2000s), while in AmE there is a gap in the 1840s. From 1850s onwards frequencies range from 0.01 to 0.19 per mil (in 1980s).

Kalevala (1844)

Neither the OED nor *Webster's Third* record *Kalevala*, but one can find its entry in, e.g., in *Webster's* 1983, which defines it as "a Finnish epic poem in unrhymed trochaic verse, compiled by Elias Lönnrot from the oral transmission of folklore and mythology and first published in 1835," supplying the following etymology – "Finn.; *kaleva*, heroic, and *-la*, abode, hence, lit., land of heroes" (s.v.). In Google Books, the word (spelt as *Kalevala* or *Kalewala*) has a continuous record in both BrE and AmE from the 1840s, with the first identifiable source, *New Sketches of Every-day Life: A Diary* by Fredrika Bremer, translated into English by Mary Howitt, being published simultaneously in London and New York in 1844. In BrE, the frequencies are already at 0.04 per mil in the 1840s falling back to 0.02 in the following decade and reaching a sharp peak of 0.61 in the 1890s. In the twentieth century they fluctuate between 0.14 (1980s) and 0.33 per mil (1930s). In AmE, the frequencies range between 0.01 (1850s) and 0.19 (1880s) in the nineteenth century and between 0.11 (1950s) and 0.38 per mil (1990s) in the twentieth. As in BrE, a significant increase takes place in the late 1880s-early 1890s, when Crawford's 1888 translation of the full version of *Kalevala* is published and reprinted, and the discussion of Longfellow's plagiarism is refuelled.

markka and *penni* (1866)

As expected perhaps, the two monetary units enter English soon after the introduction of the new currency in Finland. Financial language is the first to react to the new situation. *Commercial Reports Received at the Foreign Office from Her Majesty's Consuls* in Vyborg in June 1866 say:

> The mark in the Swedish, or markka in the Finnish language, is divided into 100 penni. (p. 296)

and are followed by exchange rates to rouble, German mark,[11] and pound sterling. Earlier on in the same section on "The Finnish Mint Reform" (p. 295), the consul reports:

> With reference to my remarks in my Annual Reports for 1860 and 1862, under the rubric of New Finnish Coin, I have now to state that…

The former annual report having been written in the same year as the introduction of Finnish *markka* and *penni*, it would seem that the first mention of *markka* and *penni* in English might also go back to 1860, which I have not been able to verify in Google Books. The OED, however, dates the first attestation of *markka* to 1894 and *penni* to 1881. *markka* has a good

[11] Both *markka* and *penni* are ultimately Germanic in origin, cf. OED (s.vv. *mark* n.2 and *penny* n.).

record in the COCA (7 attestations) and the BNC (20). Google Books record two frequency peaks for BrE in the 1910s (0.10 per mil) and 1990s (0.12 per mil), and in AmE in the 1980s (0.07 per mil).[12] The frequencies drop in both varieties in the 2000s following the introduction of euros and cents in Finland in 2002.

essive (1870)

The OED derives *essive* from Finnish *essiivi* and defines it as "the designation of one of the fifteen cases of Finnish, a declension expressing a continuous state of being, existence in a specified state or capacity" (s.v.). It has 3 attestations in the OED between 1890 and 1924 in books and articles on Finnish grammar. Even though I was able to find an earlier example of *essive* in British English in the *Families of Speech* by Frederic W. Farrar (London, 1870: 171), I do not think that this grammatical term should at all be included in the lists of Finnish-based lexis. First of all, *essive* is not the only grammatical case that enters English from grammars of the Finnish language. Among others one could name at least *abessive* (OED s.v.), *adessive* (OED s.v. A), *comitative* (OED s.v.), *instructive* (OED s.v. b), and *traslative* (OED s.v. 5), as the OED definitions and citations for these terms indicate that they were either first introduced or are used exclusively in reference to the Finno-Ugric languages. However, judging by the fact that the first grammars were never written in Finnish, but rather in Swedish, the official university language, or in Latin or German, the international scholarly languages, it is highly unlikely that any linguistic terminology could enter English directly from Finnish. Moreover, all the six case-names are Latin-based neologisms.

sauna (1881)

Since a full account of the history of *sauna* in English appears in my recent article (Timofeeva 2013: 169–171), I limit this section to only a few observations. The OED dates the first attestation of *sauna* to 1881, which is confirmed by the absence of any attestations prior to 1881 in the Google Books data. It defines *sauna* as "a bath-house or bathroom in which the Finnish steam bath is taken; the steam bath itself, taken in very hot steam produced by throwing water on to heated stones" and observes that the noun can be used attributively, as in *sauna bath*, *sauna heat*, etc., and as the derivation base in *sauna-like* 'oppressively hot and steamy' (s.v.). The OED has 10 attestations of *sauna* between 1881 and 1978, a typical example being:

[12] There is a lot of noise in the nineteenth-century data due to *Markka(s)* used as proper names. The frequencies of *penni* are likewise hard to establish because of noise.

> But in Finland a sauna is not just a bath – it is a way of life. A sauna is to a Finn what a pub is to a Britisher, what a café is to a Frenchman, what a television set is to an American. (A. Buchwald, *I chose Caviar* 1957: 31)

sauna is the most frequent Finnish loan in English. It has 210 attestations (180 in the singular and 30 in the plural) in the COHA (from 1944 to 2009), 655 attestations (541 singular and 114 plural) in the COCA, and 328 attestations (294 singular and 34 plural) in the BNC. It is also one of the two words to go over the 1 per mil threshold in Google Books (the second one being *Nokia*): BrE 1.93 in 1990s and 2.35 in 2000s, AmE 1.26 in 1990s and 1.53 in 2000s.[13]

puukko (1885)

The etymology section on *puukko* in the OED describes the word as "Finnish *puukko* knife with a simple blade, regarded as the Finnish national weapon." The definition is "a traditional Finnish knife, esp. one with a wooden hilt and a single curved edge, worn on the belt and used as a working tool" (s.v). The OED has 5 attestations between 1925 and 2005: three in articles on tourism in Finland and two in novels either set in Finland or containing encounters with Finns. *puukko* is also attested 3 times in the COCA. The earliest mention of the word in Google Books, however, predates the one in the OED by 40 years. In AmE it is first encountered in 1885 in the fifth volume of the translation of *The Surgeon's Stories* by Zacharias Topelius (Jansen, McClurg & Co.), and in BrE it occurs in *Through Finland in Carts* by Ethel Alec-Tweedie (London: 1897), if searched manually through the Google Books entries. Searches by means of BYU software return hits only in the AmE part of the corpus, with *puukko* being attested once in a decade from 1880s but frequencies below 0.01 per mil and lots of noise.

20th century: emigration, independence, *Niet Molotoff!* and Finnish mineralogy and luxury goods

In the 1870s the world was hit by a global economic recession for the first time. In Finland, whose economy was weakened by the divisions between industrialised south and agricultural central and northern hinterland dependent on small-scale arable farming, and frustrated by the epidemics and famine of the late 1860s, the crisis was felt very acutely, resulting in growing emigration to Sweden and Norway and, above all, to America. In the 1890s, political pressure from Russia aimed at a fuller integration of the Grand

[13] The Google Books data for before 1881 are noise, with the proper name *Sauna*(*s*) constituting most of the hits.

Duchy into the Empire became the major contributing factor for emigration, which hit a record of 23,310 people going to America alone in 1902. Some 264,000 Finns (or 88 per cent of all immigrants) came to the USA between 1893 and 1914 (Kirby 2006: 110–113, 127–142; Alanen 2012: 6–10).

Political unrest at home and the strife for independence were growing, culminating in the assassination of the Russian governor-general Nikolay Bobrikov by a Finnish patriot Eugen Schauman on 16 June 1904.[14] Finland's government was finally able to declare an independent Republic of Finland in 1917, just over a month after the October Revolution in Russia.[15] This, however, failed to resolve internal conflicts between the social-democrat Reds and conservative Whites. One of the most traumatic wars in Finnish history, the Civil War, broke out in late January 1918 and lasted for three months claiming the lives of about 37,000 people (more than one per cent of the population), who were killed in action, executed, or died in concentration camps (Kirby 2006: 158–162). The Whites were victorious but peace was not to last long.

Sympathetic to the class struggle in Finland and the eventual establishment of a Finnish socialist republic as the Bolsheviks might have been, they were not going to tolerate bourgeois nationalism of the ex-colony (ibid.: 199). Following a fabricated border incident Finland was forced into the so-called Winter War (to last another three months during the winter of 1939–1940). By the Treaty of Moscow that she had to sign on 13 March 1940, Finland ceded several territories in the north and the Arctic to Russia, the most devastating loss, however, being the northern and western bank of lake Ladoga and the bay of Vyborg on the Karelian isthmus, including Vyborg itself, one of the biggest Finnish cities and the oldest fortress on the eastern border, the blow that hit Finnish identity hardest of all (ibid.: 214–215). Seeking to reverse history a year later, Finland joined World War II and German offensive on the Soviet Union, the wartime leaders insisting though

---

[14] This event has an unexpected connection to one of the twentieth-century English-language classics. The date of 16 June 1904 is known as Bloomsday, the day during which the events of James Joyce's *Ulysses* take place. Joyce refers to the Helsinki assassination in the "Aeolus" episode when J. J. O'Molloy mocks Stephen:

– Like fellows who had blown up the Bastile, … Or was it you shot the lord lieutenant of Finland between you? You look as though you had done the deed. General Bobrikoff. ...

– We were only thinking about it, Stephen said.

The political connection between Finland and Ireland of the time is not hard to make, particularly because the title of the Russian satrap – governor general of Finland – and that of the English one – lord lieutenant of Ireland – are amalgamated by Joyce.

[15] The parliament of Finland adopted the declaration on 6 December 1917, and on 18 December the new Soviet government recognised Finland's independence issuing a degree signed by Lenin and his ministers.

that this was a separate and defensive war, which is known today as Continuation War of 1941–1944. Regaining the territories ceded in 1940 and conquering East Karelia, Finnish forces cut off the northern roads and railways to Leningrad and, thus, essentially took part in the siege of the city. The disengagement from the infamous alliance with Germany cost dear: Finland had to expel the remaining German troops from its territories in Lapland, to cede more lands than in 1940, to pay heavy reparations to the Soviet Union, and to put the former president Risto Ryti and seven war-time ministers and officials on trial for war responsibility (ibid.: 222–238).

A lot of the twentieth-century post-war external history of Finland continues to be influenced by her relations with the eastern neighbour, particularly during the presidencies of Juho Kusti Paasikivi (1946–1956) and the charismatic Urho Kekkonen (1956–1981). Finland's neutrality in Cold War does not preclude her, however, from integration into emerging European economic structures: in 1961 she becomes an associate member of European Free Trade Association (full member in 1985) and in 1973 signs agreements on trade with the European Economic Community and the eastern bloc trading association, Comecon, in 1973–1975 Helsinki hosts the first Conferences on Security and Co-operation in Europe, and in 1995 Finland becomes a member of the European Union following a national referendum (Kirby 2006: 254–283). While about 40 per cent of the loans discussed in the following sections go back to the times of wars and political unrest, the other 60 per cent reflect more peaceful times when the world got to know about Finnish manufacturers, geologists, sportsmen, and designers.

Nokia (1900)

The rapids of Nokia are first mentioned in the 1880s, Nokia paper mills, however, feature in English-language press from the 1900s, appearing for the first time in AmE in 1900 (*Special Consular Reports* on paper industries, issue 3948, p. 488) and in BrE in 1904 (*The Calendar*, published by the University of Manchester, p. 824). In AmE *Nokia* collocates with *factory* from the 1930s, and in the 1980s *Nokia electronics* become most prominent, with frequencies reaching 0.02 per mil in the 1980s, 0.10 in the 1990s, and peaking 0.89 in the 2000s. In BrE the 0.02 per mil threshold is reached already in the 1970s, and frequencies keep rising to 0.08 in the 1980s, 0.25 in the 1990s, and 1.26 in the 2000s, perhaps reflecting a greater concern with Finnish economics shown by the British sources.

Fiskars (1902)

Among the Finnish brand names with international renown *Fiskars* is the first to enter linguistic record. The company is famous today for its steel

tools for home, garden and outdoors, with orange-handled scissors being one of Fiskars' most recognisable products. In BrE, *Fiskars Works* are first mentioned in 1902 in *Finland: Its Public and Private Economy* (London) by a Danish economist N.C. Frederiksen, who describes the factory as "well-known." It has a few attestations in the 1910s, without interruption from the 1930s with a 0.14 per mil frequency peak in 1990s. The first mention in American sources dates to 1906 (*Mines Register*, vol. 6, p. 885), with later attestations in the 1900–1930s, continuous from the 1950s peaking at 0.01 per mil in 1990s and 0.02 per mil in 2000s. The most frequent collocates are *Fiskars tools* and *Fiskars company*.

Red Guard (1906)

Etymologically *Red Guard* is a loan-translation of Finnish *Punakaarti* 'red guard.' This organisation of mainly working-class militias was formed during the Finnish general strike of 1905. The Red Guard played an important role during the rebellion of the Russian garrison in the fortress of Sveaborg (in the Bay of Helsinki), which is aptly demonstrated by the first attestation of *Red Guard* in the OED (s.v. 2a):

> The Sveaborg mutiny was prepared a long time beforehand by agitators belonging to the advanced group of the Russian Social Democrats, who also negotiated with the Finnish Red Guard to support the movement. (*Times* 1906, 4 Aug. 5/1)

The OED has four attestations altogether in 1906, 1922, 1956, and 1992. In both British and American English *Red Guard* (or *red guard*) is attested continuously from the 1910s onwards; however, the frequencies in Google Books are unreliable as Red Guards were later also formed in other countries, e.g., *Krasnaja Gvardija* in Russia in 1917 and *hongweibing* in China in 1966, both producing identical calques in English. A search for *Finnish Red Guard* produced hits only in AmE, where the collocation features continuously from the 1910s to 1930s and from the 1950s to 2000s, but since the organisation was not active after 1920, the use of *Red Guard* became historical (cf. OED).

Salpausselkä (1923)

The OED defines *Salpausselkä* as "each of two long, wide end moraines in southern Finland that are regarded as marking the last readvance of the ice sheet at the end of the Pleistocene." Its etymology is Finnish, and its usage, clearly, only professional – *Salpausselkä* is attested 5 times (in 1923, 1937, 1957 (twice), and 1968) in scholarly articles on geology (OED, s.v.). There are no attestations in the corpora or in Google Books.

sisu (1927)

sisu is first introduced into AmE in 1927 by the authors of *The Athletic Finn: Some Reasons why the Finns Excel in Athletics*:

> This quality is expressed in their language by the word *sisu*. "Suomalainen sisu" – "Finnish sisu" – is a proverbial expression among the Finns. There is no equivalent in our language for this word, - endurance, stamina, perseverance, grit, are words that most nearly correspond to it in English. It denotes a determined and co-extensive effort of mind and body to consummate a difficult task in the face of the most formidable odds. This quality, as we have illustrated, is certainly innate in the Finns. (*The Athletic Finn*, 84–85)

This book was published by the Suomi Publishing Co. in Hancock, Michigan, and co-authored by its general editor K.P. Silberg and the four Finnish runners, the legendary "Flying Finns" of the 1920s, Paavo Nurmi, Ville Ritola, Hannes Kolehmainen, and Albin Stenroos. The word re-emerges in 1939 and becomes frequent in the 1940s, during the World War II, and is used in both AmE and BrE to describe Finnish military perseverance. Overall, however, it is difficult to judge the frequencies of *sisu* in twentieth-century data, as the results are skewed by numerous occurrences of Indian *sisu trees* (*shisham*) in Google Books.

ryijy (1929)

In the OED's entry, *rya* "a Finnish and Scandinavian type of knotted pile rug" is derived from Finnish *ryijy* and its etymon Swedish *rya*, with 6 attestations of *rya* (one of them saying explicitly *Swedish rya*) between 1921 and 2008, and 2 attestations of *ryijy* in 1926 and 1964 in articles on Scandinavian textiles (s.v.). Further, *rya* has one attestation in COHA, in a description of a supposedly stylish home design in a short story by Diane Ackerman; the form *ryijy* is not attested in either COHA, COCA or BNC. The Google Books corpus supports the 1926 date for the earliest attestation of *ryijy* in English. This book, however, is an English translation of Uuno Taavi Sirelius' *Suomalaiset ryijyt* ('Finnish rugs'), which was published in Helsinki. Sirelius being at the time the leading authority on traditional Finnish textiles and on Finno-Ugric folklore more generally, his *Ryijy-rugs of Finland* became a standard reference volume in the field already in the 1930s. The first attestation of *ryijy* in BrE can be found in Dorothy Drage's *Rug Making* (London, 1929), while the earliest quotation in AmE is two years later, in vol. 6 of the *Arts Magazine* for 1931 (New York). AmE has continuous attestations of *ryijy* from 1930s to 2000s with a peak of 0.01 per mil in the 1960s, while BrE has 'No matching strings' for this period.

palsa (1938)

According to the OED *palsa* is "a landform of subarctic regions, consisting of a mound or ridge of peat covered with vegetation and containing a core of permanently frozen peat or mineral soil in which are numerous ice lenses." The lemma includes, however, several forms: *palse* derived from Swedish *palse–palsar*, plural *palsen* derived from German plural form *Palsen*, and *pals(a)* derived from Finnish/Sami *palsa*. The OED citations illustrate all of these forms: *pals* (1938), *palsen* (1940, 1954), *palsas* (1973, 1990). My search for the form *palsa* in the Google Books dates its first attestation to 1949 in the American journal *Geological Survey*. From the 1960s to 1980s, frequencies rise and stay high in the 1990s, never reaching 0.01 per mil though. The data prior to 1949 is difficult to interpret due to noise. *palsa* has no record in the BrE part of the Google Books.

Mannerheim Line (1939)

The OED traces *Mannerheim Line* back to Finnish *Mannerheim-linja* and defines it as "a fortified defence line across the Karelian Isthmus, built in the 1930s to protect Finland from attack by Russia" (s.v.). Early in the Winter War the defence line was called after Carl Gustaf Emil Mannerheim, the commander-in-chief of the Finnish Defence Forces from 1939 to 1945 (and President of Finland from 1944 to 1946). A loan-translation of the eponym appeared almost immediately in the English-language press:

> In the south the Mannerheim Line, a system of prepared defences in depth.., extends right across the Karelian Isthmus from the Gulf of Finland to Lake Ladoga. (*Times* 8 Dec. 1939, 9/3)

In both BrE and AmE the phrase is attested continuously from 1939, with a peak of 0.44 per mil in the 1940s in BrE and 0.15 per mil in AmE. In both varieties frequencies gradually drop between the 1950s and 2000s (from 0.07 to 0.02 and from 0.03 to 0.01, respectively).

Molotov breadbasket (1940) and *Molotov cocktail* (1940)

David L. Gold (2009) makes a persuasive case for both eponyms originating as loan-translations of Finnish Winter-war slang. Vyacheslav Mikhaylovich Molotov, who was Soviet Minister for Foreign Affairs at the time, made himself particularly loathsome to the Finnish soldiers by his radio broadcasts that blamed Finland for starting the war and pictured the Soviet attack as an act of self-defence and friendly support of the Finnish people against the ill will of their government. At least two dozens of slang terms emerged that punned on Molotov's speeches in one way or another. *Molotovin leipäkori* 'Molotov's breadbasket' was a nickname for Soviet containers "carrying high explosive and scattering incendiary bombs," and *Molotovin*

koktaili 'Molotov's cocktail' was first intended as a return 'treat' for Molotov himself, defined by the OED as "a makeshift incendiary device for throwing by hand, consisting of a bottle or other breakable container filled with flammable liquid and with a piece of cloth, etc., as a fuse" (s.v. *Molotov*). *Molotov breadbasket* must have had very limited currency outside war-time media reports. Although the OED quotes five examples – four from the 1940s and one from 1992 – my searches in the Google Books produced no results in either BrE or AmE. This is contrasted by the rising frequencies of *Molotov cocktail* in both varieties: in AmE from 0.02 per mil in the 1940s to 0.17 per mil in the 1970s, in BrE from 0.06 (1940s) to 0.15 per mil (1970s).

motti (tactics) (1940)

motti is yet another military slang term that enters the English of the 1940s. Originally meaning 'boiler, pot' *motti* refers to the tactic of encircling the enemy and keeping it in the 'pot' by cutting out all the supplies. The few attestations that can be dated are from the 1940s and 1950s. The frequencies, however, are almost completely obscured by the occurrence of the homonymous Italian lastname and other noise. Relevant data comes only from military accounts and later on from historical works.

Winter War (1940)

In this case the OED does not provide the etymology but simply defines the phrase as "the war between the U.S.S.R. and Finland in 1939–40" (s.v. *winter*, Compounds: C2 a). Since in Russian historiography the term *Soviet-Finnish War* is more common, I suggest that Finnish *Talvisota* 'winter-war' may be the source for the English loan-translation. The earliest example in the OED dates from 1942, but the Google Books data shows that 1940 in both varieties is probably a better candidate (no previews are unfortunately available for the 1940 publications, and the frequencies are skewed by the collocations of *winter war* in non-Finnish contexts). The frequencies of *Winter War* are highest in the 1960s through 1980s: 0.18-0.16 per mil in BrE and 0.1–0.09 per mil in AmE.

Finglish (1944)

Finglish, a term for a variety of Finnish spoken in the US and Canada with an admixture of English lexis is attested only in AmE from 1944:

> With time a new dialect is developing, a mixture of English and Finnish which is now commonly called "Finglish." But the *Kalevala* is still known and recited. (Grace Lee Nute, *Lake Superior*).

The attestations appear continuous, with frequencies staying below 0.01 per mil and a lot of noise arising from the confusion of *English* and *Finglish* by the software.

Continuation War (1952)
This term is a loan-translation of Finnish *Jatkosota*. Collocation hits in the Google Books seem to point to 1952 as the earliest possible date of borrowing, but no previews of these publications are available. Frequencies rise to 0.01 per mil in AmE and stay more or less stable overtime (dropping to below 0.01 only in the 1970s). In BrE frequencies are highest in the 1960s (0.04 per mil) and drop to 0.02 in the 1970s and 0.01 in the 1990s.

Iittala (1954)
This brand name is attested continuously in AmE from the 1950s to 2000s, with its most characteristic collocates being *glassworks*, *glass*, *glassware*, *mark*, *design*, *goods*, etc., but the frequencies staying below 0.01 per mil. My searches in BrE returned no hits in Google Books (British). Going through the 1950s quotations manually, however, uncovered a few attestations, the earliest in one of the issues of the *Journal of the Royal Society of Arts* (1956, vol. 105). It therefore looks probable that more references to *Iittala* could be found in the later decades. In AmE, the earliest citation can be dated to 1954, Edgar Kaufmann's book *What is Modern Design* (New York: Museum of Modern Design).

laitakarite (1959)
laitakarite is "a white rhombohedral selenide and sulphide of bismuth", the OED deriving it from Finnish *laitakariittii* (with one <i> too many for *laitakariitti*). As the earliest citation illustrates the mineral was named after its discoverer Aarne Laitakari (1890–1975), director of the Geological Survey of Finland:

> The new mineral was named, in the honour of the discoverer of the material from which it was disclosed, laitakarite, and it is supposed to be isomorphous with joseite. (*Mineral. Abstr.* 1959, XIV. 139/2)

With three OED attestations 1959, 1963, and 1968 in journals on mineralogy, *laitakarite* has no occurrences in the Google Books.

Marimekko (1961)
As with *Iittala*, *Marimekko* brand also seems to have reached the US sooner than Britain. Their textiles are first referred to by Erik Zahle in his *A Treasury of Scandinavian Design* (New York, 1961). The frequencies stay at 0.01 in the 1960–70s and 1990–2000s and rise 0.02 per mil in the 1980s. In

BrE, the earliest attestation can be dated to 1966, Colin Simpson's guidebook to *The Viking Circle: Denmark*, *Greenland*, *Norway*, *Sweden*, *Finland*, *Iceland* (London). The frequencies of *Marimekko* stay at 0.01 per mil from the 1960s to 2000s, with the most common collocates in both varieties being *dress*, *print*, *fabrics*, *design*, etc.

Conclusions

By way of conclusions I would like to suggest several taxonomies of Finnish loans in modern English. It has become clear from the previous sections that only a handful of them have become established common loans. The majority, however, are exotic terms with clear ethnic connotations. A category in-between is educated loans that, on the one hand, have maintained their link to Finnish history and culture, yet, on the other, they have spread outside their original specialised fields. All the three categories are given in Table 1, which is arranged chronologically, providing also information (if available) on the maximum frequencies of each lexeme. All in all, the number of common loans is limited to three: *sauna*, *Nokia*, and *Molotov cocktail*; and the number of educated loans to seven: *runo*, *kantele*, *Suomi*, *Kalevala*, *Mannerheim Line*, *Winter War*, and *Continuation War*. Further, three lexemes should best be considered very marginal to English lexicon, as they have no attestations in the Google Books corpus: *Salpausselkä*, *laitakarite*, and *Molotov breadbasket*, while *essive* and *Finglish* can be excluded from the list on etymological grounds, the former being a Latin-based and the latter an English-based construct.

In terms of specialisation, the lexical domains that provide most of the data are design and (touristic) consumer goods (including brand names): *puukko*, *Nokia*, *Fiskars*, *ryijy*, *Iittala*, and *Marimekko*; war: *Mannerheim Line*, *Molotov breadbasket*, *Molotov cocktail*, *motti*, *Winter War*, and *Continuation War*; geology: *rapakivi*, *Salpausselkä*, *palsa*, and *laitakarite*; and literature/ musicology: *runo*, *kantele*, and *Kalevala*. In terms of structure, the borrowings can further be divided into single-word loans and two-word loan-translations (*Red Guard*, *Mannerheim Line*, *Molotov breadbasket*, *Molotov cocktail*, *Winter War*, and *Continuation War*).

The world that can be discerned beyond these lexemes to many foreigners (English-speaking or otherwise) may appear as strange as David Černý's image. I hope though that this study has shown how multi-faceted this strange world can also be – obscure and archaic as *Salpausselkä*, simple and straightforward as *ryijy* or *puukko*, successful and global as *Nokia*, wild and non-yielding as *sisu* or *Molotov cocktail*, but ultimately serene and poetic as *Kalevala*.

	Lexeme	Date	Frequency	Type
1	*pulka*	1746	0.11	specialised
2	*runo*	1780	?	educated
3	*rapakivi*	1784	0.06	specialised
4	*kantele*	1827	0.07	educated
5	*Suomi*	1834	0.21	educated
6	*Kalevala*	1844	0.38	educated
7	*markka*	1866	0.07	specialised
8	*penni*	1866	?	specialised
9	*essive*	1870	n/a	specialised
10	*sauna*	1881	2.35	common
11	*puukko*	1885	> 0.01	specialised
12	*Nokia*	1900	1.26	common
13	*Fiskars*	1902	0.14	specialised
14	*Red Guard*	1906	?	specialised
15	*Salpausselkä*	1923	0	specialised
16	*sisu*	1927	?	specialised
17	*ryijy*	1929	0.01	specialised
18	*palsa*	1938	> 0.01	specialised
19	*Mannerheim Line*	1939	0.44	educated
20	*Molotov basket*	1940	0	specialised
21	*Molotov cocktail*	1940	0.17	common
22	*motti*	1940	?	specialised
23	*Winter War*	1940	0.18	educated
24	*Finglish*	1944	n/a	specialised
25	*Continuation War*	1952	0.04	educated
26	*Iittala*	1954	> 0.01	specialised

27	*laitakarite*	1959	0	specialised
28	*Marimekko*	1961	0.02	specialised

Table 1. Finnish loans in modern English (by date, frequency per mil, and type)

Acknowledgements

My special thanks go to Charlotte Henze and Jukka Tyrkkö for their valuable suggestions and comments on the earlier version of this article, and to Sergey Zavyalov for our discussions of Finnish history and Finnish lexis.

References

Dictionaries and Corpora

Barnhart 1 = *A Dictionary of New English, 1963–1972* (1973), Clarence L. Barnhart, Sol Steinmetz, and Robert K. Barnhart (eds.), Bronxville, N.Y.: Barnhart.

Barnhart 2 = *The Second Barnhart Dictionary of New English* (1980), Clarence L. Barnhart, Sol Steinmetz, and Robert K. Barnhart (eds.), Bronxville, N.Y.: Barnhart.

BNC = *The BYU-British National Corpus* (2004–) (Based on the British National Corpus from Oxford University Press), Mark Davies (ed.), Brigham Young University, <http://corpus.byu.edu/bnc/> [accessed October 2013].

Chambers Twentieth Century Dictionary (1974), Agnes Margaret Macdonald (ed.), Edinburgh: Chambers.

COCA = *The Corpus of Historical American English: 450 million words, 1990–present* (2008–), Mark Davies (ed.), Brigham Young University, <http://corpus.byu.edu/coca/> [accessed October 2013].

COHA = *The Corpus of Historical American English: 400 million words, 1810–2009* (2010–), Mark Davies (ed.), Brigham Young University, <http://corpus.byu.edu/coha/> [accessed October 2013].

Google Books, Mark Davies (ed.), Brigham Young University, <http://googlebooks.byu.edu/x.asp> [accessed October 2013].

OED = *The Oxford English Dictionary Online* (2012), Oxford University Press, <http://dictionary.oed.com> [accessed October 2013].

The Barnhart Dictionary of Etymology (1988), Robert K. Barnhart (ed.), New York: H.W. Wilson.

Collins English Dictionary, 21st Century Edition, 5th edition (2002), J. M. Sinclair (ed.), Glasgow: Harper Collins.

Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language Unabridged, 2nd edition (1983), Jean L. McKechnie (ed.), New York: Prentice Hall.

Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged, Utilizing all the experience and resources of more than one hundred yers of Merriam-Webster dictionaries ([1961] 1993), Philip Babcock Gove et al. (eds.), Cologne: Könemann.

Secondary literature

ALANEN Arnold R. 2012: *Finns in Minnesota*. St. Paul: Minnesota Historical Society Press.

ALGEO John 1998: Vocabulary. – *The Cambridge History of the English Language*, vol. IV: *1776–1997*, Suzanne Romaine (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 57–91.

ANDERSON Benedict 1991: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, 2nd edition, London/New York: Verso.

BJORK Robert E. 2006: Modern Scandinavian. – *The Oxford History of Literary Translation*, vol. 4: *1790–1900*, Peter France and Kenneth Haynes (ed.), Oxford: Oxford University Press, 286–293.

BLACK John Bennett 1959: *The Reign of Elizabeth, 1558–1603*, 2nd edition, *The Oxford History of England*, vol. 8, Oxford: Clarendon Press.

BRANCH Michael 1998: Finnish Oral Poetry, Kalevala, and Kanteletar. – *A History of Finland's Literature*, George C. Schoolfield (ed.), Lincoln & London: University of Nebraska Press, 3–33.

BUSH Douglas 1962: *The Early Seventeenth Century 1600–1660: Jonson, Donne, and Milton*, 2nd edition. *The Oxford History of the English Literature*, vol. 7, Oxford: Clarendon Press.

GOLD David L. 2009: Etymology and Etilogy in the Study of Eponymous Lexemes: The Case of English Molotov cocktail and Finnish Molotovin koktaili. – *Studies in Etymology and Etiology*, Félix Rodríguez González and Antonio Lillo Buades (eds.), San Vicente del Raspeig: Publicaciones de la Universidad de Alicante, 193–235.

HAKLUYT Richard 1598–1600: *The Principal Navigations: Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation* [...]. 3 vols., London. Electronic version available on: <http://etext.library.adelaide.edu.au/h/hakluyt/voyages/> [accessed October 2013].

HAYNES Kenneth 2006: Oral Literature. – *The Oxford History of Literary Translation*, vol. 4: *1790–1900*, Peter France and Kenneth Haynes (eds.), Oxford: Oxford University Press. 430–440.

HUGHES Geoffrey 2000: *A History of English Words*, Oxford: Blackwell.

KILPIÖ Matti 2011: Old English etymologies in Christfrid Ganander's Nytt Finskt Lexicon (1787). – *Words in Dictionaries and History: Essays in Honour of R. W. McConchie*, Olga Timofeeva and Tanja Säily (eds.), Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, Terminology and Lexicography Research and Practice 14: 131–152.

KIRBY David 2006: *A Concise History of Finland*. Cambridge: Cambridge University Press.

LAITINEN Kai, SCHOOLFIELD George C. 1998: New Beginnings, Latin and Finnish. – *A History of Finland's Literature*, George C. Schoolfield (ed.), Lincoln & London: University of Nebraska Press, 34–63.

LIBERMAN Anatoly et al. 2010: *A Bibliography of English Etymology*, 2 vols., Minneapolis/London: University of Minnesota Press.

MEINANDER Henrik 2011: *A History of Finland*, translated from Swedish by Tom Geddes, London: Hurst & Co.

ORRMAN Eljas 2003: Church and Society. – *The Cambridge History of Scandinavia*, vol. 1: *Prehistory to 1520*, Knut Helle (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 421–462.

PLATT Raye Roberts 1955: *Finland and Its Geography: An American Geographical Society Handbook*, New York: Duell, Sloan and Pearce.

SAWYER Peter 2004: Scandinavia in the Eleventh and Twelfth Centuries. – *The New Cambridge Medieval History*, vol. 4: *c. 1024–c.1198*, David Luscombe and Jonathan Riley-Smith (eds.), Cambridge: Cambridge University Press, 290–303.

SCHEFFERUS Johannes [Shefferus, Iohn] 1674: *The History of Lapland, Wherein are shewed the Original, Manners, Habits, Marriages, Conjurations, &c. of that People*, Oxford: Theater [Accessed October 2013 via Doria, a multi-institutional repository maintained by National Library of Finland at <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2010-00003224>].

SERJEANTSON Mary S. 1935: *A History of Foreign Words in English*, London: Kegan Paul.

STOCKWELL Robert, MINKOVA Donka 2001: *English Words: History and Structure*, Cambridge: Cambridge University Press.

STRANG Barbara M.H. 1970: *A History of English*, London: Methuen.

TALVIO Tuukka 2006: Anglo-Saxon Coins in the Baltic East – Some Comments on Two Recent Volumes of the Sylloge of Coins of the British Isles. – *Coinage and History in the North Sea World, c. AD 500–1250: Essays in Honour of Marion Archibald*, Barrie Cook and Gareth Williams (eds.), Leiden: Brill, The Northern World 19: 467–475.

TIMOFEEVA Olga 2013: Latin Loans in Old English and Finnish Loans in Modern English: Can We Distinguish Statistics from Myth?. – *Selected Proceedings of the 2012 Symposium on New Approaches in English Historical Lexis (HEL-LEX3)*, R.W. McConchie, Teo Juvonen, Mark Kaunisto, Minna Nevala, and Jukka Tyrkkö (eds.), Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project, 166–176 [Electronic version accessed October 2013, available at <http://www.lingref.com/cpp/hel-lex/2012/paper2845.pdf>].

VAHTOLA Jouko 1993: Finland. – *Medieval Scandinavia: An Encyclopedia*, Phillip Pulsiano et al. (eds.), New York/London: Garland, 188–194.

VALTONEN Irmeli 2008: *The North in the Old English Orosius: A Geographical Narrative in Context*, Helsinki: Société Néophilologique, Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki LXXIII.

Abstract

The wor(l)ds of Kalevala: Finnish lexical loans in Modern English

This paper deals with Finnish lexical loans in modern English relating them to external history and cultural history of Finland. Chronologically the study starts all the way back in the (prehistoric) Old English period and moves on from Beowulf in Finna land to King Alfred's Cwenas, from Æthelred II's coins in Finland to the first baroque descriptions of Finland by merchants and travellers, from the Diet of Porvoo to the publication of the *Kalevala*, from Porthan, Lönnrot and Castrén to Schauman and Bobrikov, Mannerheim and Molotov, with language history documenting this procession in its own peculiar ways. The data for the study come from the *Oxford English Dictionary* and other lexicographical sources as well as historical and present-day corpora.

Finland Suomi 100

Culture

Rakas isänmaani, joka tällä kertaa aamusta iltaan täytät mieleni
ristiriitaisilla tunteilla, ota kuitenkin vastaan nöyrä vakuutukseni.
Tunnen omikseni sinut ja sinun kansasi polvesta polveen kaikki tyynni.
Olemme käyneet kovaa koulua ja käymme vieläkin, sillä meillä ei ole
ystäviä – ei ole. Kun meidän on vaikea olla, antaudumme me salaa
oman maisemamme pienten ilmiöitten lohduteltaviksi: riittää ruohoinen
ojanne, ränstyneen pirtin seinusta, joku aidan kulmaus.
Luulen voivani sanoa, että me helpommin kuin jotkut muut
kykenemme näkemään "sen ystävälliset äidinkasvot".

F.E. Sillanpää, *Rakas isänmaani*. – *Rakas isänmaani: Kosketuksia raskaitten vuosien varrelta*, Porvoossa: Werner Söderström, 1919, p. 160.

A Finn is someone who answers when he is not asked,
asks when he is not answered, does not answer when he is asked,
someone who strays off the road, shouts on the shore
and on the opposite shore someone else like him shouts:
the forest rings, resounds, the pine trees sigh.
From there a Finn comes and groans, he is here and groans,
that way he goes and groans, he is like someone in the sauna and groans
when someone else throws water on the stones.
Such a Finn always has a chum,
he is never alone and the chum is a Finn.
Nothing can part a Finn from a Finn,
nothing except death and the police.

Jorma Etto, *A Finn*. – *Skating on the sea: poetry from Finland*, ed. and transl. by Keith Bosley, Newcastle upon Tyne: Bloodaxe Books, 1997, p. 233.

in the evening the smoke looks cleaner
and the wind sounds clearer
what about some coffee
the rock comes out of the ground like someone's fist
I'm thinking about Finland
I've thought about everything and now it's evening
I'm tired
and on a bird's wing there's sand

Pentti Saarikoski, *in the evening*. – *Territorial song: contemporary writing from Finland*, selec. and transl. by Herbert Lomas, London: London Magazine Editions, 1981, p. 55–56.

I like slow things, and about them how they recur.
How water begins to heat up and bubble.
It took its time.

Paavo Haavikko, *I like slow things*. – *A way to measure time: contemporary Finnish literature*, ed. by Bo Carpelan, Veijo Meri, Matti Suurpää, Helsinki: SKS, 1992, p. 164.

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Anita Buzgó
Debrecenin yliopisto

Suomalaisten ja suomalaistettujen etunimien käyttö eri sosiaaliryhmissä kansallisromantiikan aikana

1. Johdanto

Suomen itsenäisyyteen johti ohdakkeinen tie, jonka aikana maan poliittinen tilanne, kulttuuri ja suomen kieli muuttuivat ja kehittyivät monella alueella. Merkittävä osa muutoksista tapahtui 1800-luvun loppupuolella. Kun kansallisromantiikan aate levisi Euroopan lukuisiin maihin, Suomen ruotsinkielinen sivistyneistö tutustui oman maansa suomalaiseen kulttuuriin, ja huomattava osa siitä halusi tulla ”suomalaiseksi”. Sivistyneistön toimesta suomen kieli rupesi kehittymään. 1800-luvun kielenuudistus teki mahdolliseksi, että suomen kieli muuttui kulttuurin, taiteiden, sekä tieteiden kieleksi (katso lisää: esim. Halmesvirta 2000: 144–180, Laihonen 2009: 119–143).

Suomalainen nimiaineisto pääsi samanlaisen uudistuksen läpi kansallisromantiikan aikana. Koska nimistö oli täynnä vieraskielisiä (etupäässä ruotsinkielisiä) nimiä, sivistyneistön mukaan suomalainen kansa tarvitsi suomalaisia nimiä. Sen takia alettiin ottaa käyttöön vierasperäisten etunimien suomalaistettuja muotoja, sekä ennen kristinuskoa käytettyjä ja homonyymisiä alkuperältään suomalaisia nimiä. Suomalaisen nimistön uudistus loppui käytännössä Suomen itsenäisyyden julistamiseen mennessä.

2. Lähteet

Aineistoni on kerätty kolmen kaupungin kirkonkirjoista. Jyväskylän, Tornion ja Porin nimistö kehittyi toisistaan riippumatta, koska kaupunkien historia sekä asukkaiden koostumus kehittyivät erikseen. Jyväskylä oli suomenkielinen, Tornio kaksikielinen ja Pori ensisijaisesti ruotsinkielinen kaupunki.

Tutkittu ajanjakso kestää vuodesta 1860 vuoteen 1900, koska se on jännittävin ajanjakso suomalaisen nimistön historiassa. Olen jakanut tämän neljäkymmentä vuotta kahteen aikakauteen, (Aikajakso 1: 1860–1880 ja Aikajakso 2: 1881–1900), koska 1880-luku on tärkeä vedenjakaja etunimistön suomalaistumisessa (katso lisää luvusta 5).

Kirkonkirjat sisältävät tavallisesti lapsen nimen, syntymä- ja kasteajan, vanhempien nimet, isän ammatin ja äidin iän, sekä kummivanhempien nimet. Torniossa ja Porissa äidin sukunimi mainittiin vain silloin, jos lapsi syntyi aviottomana. Kirkonkirjoissa oli muita tietoja lapsista: esimerkiksi kaksoset, hätäkastetut, tai kuolleena syntyneet sekä myös muissa kaupungeissa kastetut lapset mainittiin erikseen. Jyväskylän kirkonkirjat ovat dokumentoinnin kannalta parhaat.

Sosiaaliryhmä määriteltiin isän ammatin avulla, mutta 1880-luvulle asti se merkittiin Tornion kirkonkirjoihin puutteellisesti. Tämä puute ei kuitenkaan asettanut esteitä tutkimukselleni, koska Aikajaksolla 1 suomalaisia tai suomalaistettuja nimiä ei Torniossa annettu.

3. Jyväskylän, Tornion ja Porin sosiaaliryhmät 1800-luvulla

Vaikka Jyväskylä perustettiin 1830-luvulla, se kehittyi nopeasti Suomen aatteen, ja koulutuksen sekä, Keski-Suomen keskukseksi. Se näyttäytyi myös kapupungin asukkaiden koostumuksessa. Sivistyneistön merkittävä osa olivat lehtorit ja kansankoulunopettajat, koska 1850-luvulta lähtien useampikin koulutuslaitos (kansankoulu, lyseo ja seminaari) toimi Jyväskylässä. Virkamiehistön ja toimihenkilöiden, sekä kauppalaisten määrä oli samaa luokkaa. Huomattava osa kaupungin asukkaista oli käsityöläisiä. Työläisväestö alkoi muodostua uudeksi sosiaaliryhmäksi 1860- ja 1870-luvulla, ja sen määrä lisääntyi vaiheittain teollistumisen takia 1880-luvulta.

Tornio kuului 1800-luvulla Suomen pienimpiin kaupunkeihin. Kaupungin johtajat, tuomarit, kansankoulunopettajat, lehtorit, lääkärit ja apteekkarit kuuluivat sivistyneistöön. Tornion virkamiehistön ja toimihenkilöiden osuus oli 10%. Kaupungin asukkaista vähäpätöinen osa työskenteli kauppalaisina, mutta neljäsosa kaupunkilaisista oli käsityöläisiä. Työläisväestöä alkoi saapua Tornioon 1880-luvulla, ja vuosisadan loppuun mennessä se oli kehittynyt kaupungin suurimmaksi sosiaaliryhmäksi.

Pori oli eräs tärkeimpiä merenkulkukaupunkeja 1800-luvulla, ja se teki huomattavan merikaupan. Vuonna 1852 suurin osa kaupunkia tuhoutui tulipalossa, ja lisäksi Krimin sota teki lopun Porin merenkulusta. Siksi kaupunki rupesi teollistumaan 1860-luvulta lähtien. 1880-luvulle tultaessa puolet kaupungin asukkaista ja vuoteen 1900 mennessä kaksi kolmasosaa työskenteli teollisuuden parissa. Koska Porista tuli teollisuuskaupunki, kaupungissa oli suppeampi sivistyneistö kuin Jyväskylässä. Sen lisäksi virkamiehistön, toimihenkilöiden, kauppalaisten ja käsityöläisten määrä oli pienempi. Kaupungin asukkaat olivat alun perin ruotsalaisia, mutta suomenkielisten osuus lisääntyi muuttoliikkeen takia jatkuvasti, ja 1890-luvulle tultaessa 90% kaupungin asukkaista puhui suomea (Virtanen 1999: 108–109).

4. Suomalaiset ja suomalaistetut etunimet eri sosiaaliryhmissä

Tässä tutkimuksessa tutkin suomalaista ja suomalaistettua etunimistöä niissä sosiaaliryhmissä, jotka esiintyivät kuvattuna aikakautena kaikissa kaupungeissa. Torniossa ja Jyväskylässä ei ollut sotilaita tai merimiehiä eikä irtolaisia. Siksi tutkin sivistyneistön, virkamiehistön ja toimihenkilöiden, käsityöläisten, sekä työläisten ja maanviljelijöiden nimistöä. Virkamiehistön ja toimihenkilöiden aineistoa tutkin yhtenä kohderyhmänä, koska niiden rooli oli samanlainen kaikissa mainituissa kaupungeissa. Molemmat sosiaaliryhmät työskentelivät valtion palveluksessa, ja niiden nimenantokulttuuri oli samankaltainen. Samalla tavoin tutkin työläisväestön ja maanviljelijöiden etunimistöä yhtenä yhtenäisenä ryhmänä.

4.1. Sivistyneistö

Suurin osa Jyväskylän sivistyneistöä oli suomalaismielistä, mikä näyttäytyi myös nimenannossa. Suomenkielisyys oli tärkeimmässä roolissa ennen kaikkea pappien perheissä. Jo 1860-luvulla kaupungin pappi Gustaf Oskar Schöneman antoi kaikille lapsilleen suomalaisen tai suomalaistetun nimen ensimmäiseksi etunimeksi. Kaksi kolmasosaa niistä oli alkuperältään suomalaisia nimiä: *Armas*, *Kauno*, *Sulo*, *Weikko*; *Aina*, *Ihanelma*, *Kyllikki*, *Lahja*, *Laina*, *Toivi*, *Tyyni*, *Rauha*.

Siitä huolimatta, että Jyväskylä oli perustettu vain pari vuosikymmentä aiemmin, se oli kuitenkin 1800-luvun loppupuolella maan tärkein koulukaupunki. Siksi opettajat ja lehtorit olivat vastuussa kaupungin ja maan suomalaisesta kulttuurista. Lehtorien ja opettajien perheissä suomalaisten ja suomalaistettujen nimien käyttö levisi nopeasti. Tänä ajanjaksona 38% syntyneistä sai suomalaisen tai suomalaistetun nimen ja se kasvoi 67% vuosina

1881–1900. Lehtorien ja opettajien perheissä seuraavat suomalaistetut nimet olivat suosittuja: *Arne*, *Eero*, *Eino*, *Heikki*, *Jaakko*, *Kaarlo*, *Kallio*, *Lauri*, *Martti*, *Mauri*, *Onni*, *Sakari*, *Yrjö*; *Ella*, *Elli*, *Helka*, *Helmi*, *Hertta*, *Heilja*, *Lyyli*, *Toini*. Suomalaisia etunimiä aineistossa edustavat *Aatos*, *Juuso*, *Ilmari*, *Toivo*, *Urho*, *Wäinö*; *Aina*, *Aini*, *Aino*, *Hymmi*, *Laina*, *Kallista*, *Oiva*, *Oma*, *Saima*, *Siviä*. Fennomaani Yrjö-Koskisen kahden lapsen nimetkin olivat kirkonkirjoissa seuraavasti: *Jaakko Erland* (1889), *Mauri Almos* (1896).

Alkuperältään suomalaiset ja suomalaistetut etunimet päätyivät muiden sivistyneiden perheiden nimenantoon 1870-luvulta. Kaupungin sivistyneistön eräs määräävimpiä hahmo oli Wolmar Schildt. Koska hän oli paitsi lääkäri myös sanaseppä, hän antoi lapsilleen suomalaisia tai suomalaistettuja nimiä: *Jalo Atos Vini Vilhe* (1864), *Silmä Hilja Elisabet* (1861). Schildtin aiemmin syntyneille lapsille annettiin myös vähintään yksi suomalainen nimi. Arja Lampisen mukaan (1997: 176–178) Schildt oli pioneeri suomalaisten ja suomalaistettujen nimien valinnassa Jyväskylässä. Sen lisäksi Lampinen väittää, että Schildt osallistui myös suomalaisen etunimistön kehittämiseen ja hänen keksintönsä oli esimerkiksi etunimi *Silmä*. On mielenkiintoista, että norjalainen Oleff Jansen Wiik antoi suomalaiset tai suomalaistetut etunimet vuonna 1877 syntyneille kaksosilleen: *Laina Maria* ja *Arno John William*.

Kaupunginjohtajien, lääkärien, urkurien, apteekkarien (jne.) piirissä annettiin sellaisia suomalaistettuja etunimiä kuin *Aarne*, *Arno*, *Arvi*, *Eino*, *Ilmari*, *Jaakko*, *Kaarle*, *Kalle*, *Kalervo*, *Kosti*, *Kustaa*, *Matti*, *Niilo*, *Olavi*, *Ole*, *Onni*, *Sulo*, *Teuvo*, *Yrjö*; *Airi*, *Aino*, *Aarne*, *Ella*, *Impi*, *Helmi*, *Helny*, *Kerttu*, *Kulta*, *Kyllikki*, *Lyyli*, *Siiri*, *Telma*. Urkuri Johan Jakob Tommilan kahdella lapsella oli kalevalaiset nimet: *Kalervo Kosti Johannes* (1896), *Aino Kulta Kyllikki* (1897).

Tornion vähälukuinen sivistyneistö alkoi käyttää suomalaisia ja suomalaistettuja etunimiä vasta 1880-luvulta lähtien, ja siitä tuli yleisempää 1890-luvulla. Kaksi kolmasosaa nimistä annettiin opettajien ja lehtorien perheissä. Tornioon perustettiin kansakoulu vasta vuonna 1874, jolloin myös opettajien ja lehtorien perheet muuttivat Tornioon. Tornion sivistyneistössä valittiin ensisijaisesti suomalaistettuja nimiä, kuten *Aarne*, *Aatam*, *Eino*, *Juhana*, *Kaarle*, *Kosti*, *Lauri*, *Paavo*, *Yrjö*; *Helmi*, *Hilja*. Kirkonkirjoista löytyy kolme suomalaista etunimeä *Aili*, *Aini* ja *Päiviö*. Ainoat kalevalaiset nimet kirkonkirjoissa ovat 1890-luvulla: *Ilmari*; *Aino*, *Kyllikki*.

Pori oli mainittuna ajanjaksona Suomen kuudenneksi suurin kaupunki, mutta sillä ei ollut kuitenkaan merkittävää sivistyneistöä. Uusien etunimien käyttö ei ollut määräävä trendi 1860- ja 1870-luvuilla. Yhteensä viisi lasta kastettiin suomalaisella tai suomalaistetulla nimellä: *Into*, *Lauri*, *Niilo*, *Taavi* ja *Ilmari*; *Aina*, *Hymmi*, joita annettiin kansankoulun opettajien, lehtorien tai lääkärien lapsille vuonna 1880. Aineistossani kaikkein varhaisin lapselle

annettu suomalaistettu nimi oli *Lauri*, joksi kastettiin rehtori Karl Leonard Westerbergin lapsi vuonna 1875.

Aikajaksolla 2 alkuperältään suomalaisten ja suomalaistettujen etunimien määrä lisääntyi vähemmän, mutta huomattava osa niistä annettiin vuonna 1895 ja 1900. Suomalaistetuista nimistä *Arvo*, *Aarno*, *Antero*, *Elo*, *Juho*, *Lauri*, *Olavi*, *Paavo*, *Taavi*, *Toimi*, *Vivi*, *Wilho*, *Wiljo*, *Yrjö*; *Aune*, *Ena*, *Helvi*, *Minna* ja alkuperältään suomalaisista nimistä *Armas*, *Oiva*, *Osmo*, *Weikko*, *Wäinö*; *Oma*, *Rauha*, *Suoma*, *Terttu* päätyivät kirkonkirjoihin. Tänä ajanjaksonakin kansankoulun opettajat, lehtorit, sekä papit antoivat muodikkaimpia etunimiä.

Porin kirkonkirjoista kerätyssä nimiaineistossa vain 34% sivistyneistön perheiden lapsista sai suomalaiset tai suomalaistetut nimet koko tutkittuna ajanjaksona. Sellaisia nimiä annettiin Porin sivistyneistön piirissä lähinnä muodin perässä, jota varsinkin opettajat ja lehtorit seurasivat. He ovat suomalaismielisiä kaikissa kaupungeissa.

4.2. Virkamiehistö ja toimihenkilöt

Uudemmat nimimuodot otettiin 1870-luvulla käyttöön ensin Jyväskylän virkamiehistön perheissä. Nimiaineistoon ilmestyi yhteensä kahdeksan suomalaistettua ja suomalaista nimiä: *Jaakko*, *Jalo*, *Onni*, *Toivo*, *Weikko*, *Wilho*, *Wiljam*, *Yrjö*. Tilanne oli samanlainen myös toimihenkilöiden perheissä. Noin 2% syntyneistä kastettiin alkuperältään suomalaisella tai suomalaistetulla nimellä 1870-luvulla. Aineistoni suomalaistetut nimet ovat *Almari*, *Karle*, *Wiljam*; *Hilja*, *Wappu*; ja alkuperältään suomalaiset nimet: *Armas*, *Sulo*, *Wäinö*; *Aina*, *Hymmi*, *Saima*, *Siviä*.

Vuodesta 1881 lähtien tilanne muuttui perusteellisesti. Virkamiehistön piirissä alettiin valita runsaasti vierasperäisten etunimien suomalaistettuja muotoja: *Aarne*, *Arno*, *Aevi*, *Eero*, *Jaakko*, *Kyösti*, *Lauri*, *Martti*, *Matti*, *Niilo*, *Onni*, *Sakari*, *Wilho*, *Wiljam*, *Yrjö*; *Elny*, *Erna*, *Maija*, *Raili*, *Toini*, sekä suomalaisperäisiä nimiä: *Armas*, *Jalo*, *Olavi*, *Sulo*, *Toily*, *Toimi*, *Toipa*, *Toipi*, *Toivo*, *Uljas*, *Urho*, *Weikki*, *Wäinö*, *Weikko*; *Aina*, *Aino*, *Lemmity*, *Lempi*, *Toisti*. Otto Wilhelm Jernstedtin perheessä syntyneille lapsille annettiin *Toi*-alkuiset etunimet – vain Toivo näyttää puuttuvan – ***Toi***vo *Yrjö Wilho* (1880), ***Toi***ni *Ellen Wilhelmina* (1881), ***Toi***ni *Elsa Sofia* (1882), ***Toi***mi *Ernst Otto* (1883), ***Toi***pa *Onni Ossian* (1885), ***Toily*** *Elai Grethel* (1891), ***Toi***sti *Elny Maria* (1895), ***Toi***pi *Wolmar Osvald* (1889). Arja Lampisen (1997: 188) mukaan *Toimi*, *Toipa*, *Toily*, *Toisti* ja *Toipi* nimet ovatkin Jernstedtin keksintöjä. Tämä on perusteltua, etenkin kun otetaan huomioon, että nämä nimet ovat ainutlaatuisia koko aineistossani. Muissa perheissäkin lasten nimet olivat toisiinsa liittyä, esim. Juseliuksen perheessä kolmelle lapselle annettiin kaksitavuiset

ja *o*-loppuiset nimet: *Jalo Johan* (1878), *Sulo Johannes* (1881), *Urho Toivo* (1883), *Aino Lemmity* (1889).

Kaupungin toimihenkilöiden piirissäkin alettiin omaksua uusia nimiä 1880-luvulta lähtien. Edellisen aikakauden 2%:n jälkeen vuosisadan lopulla jo 62% oli suomalaistettuja nimiä: *Almari*, *Antero*, *Arvi*, *Eino*, *Hanno*, *Kalle*, *Paavo*, *Toivo*, *Yrjö*; *Anni*, *Aure*, *Helmi*, *Hilja*, *Kerttu*, *Lyyli*, *Sylvi* tai suomalaisia nimiä *Arvo*, *Urho*; *Aina*, *Aino*, *Impi*, *Ihanelma*, *Laina*, *Lempi*, *Tellervo*, *Tyyne*, *Tyyni*, *Siiri*.

Tornion virkamiehistön ja toimihenkilöiden perheissä annettiin 1860- ja 1870-luvulla pelkästään vierasperäisiä nimiä. Vuosikymmenen kuluttua nimiaineisto alkoi uudistua. Virkamiehistön piirissä 45% ja toimihenkilöiden perheissä 35% lapsista sai suomalaistetun tai alkuperältään suomalaisen nimen. Molemmassa sosiaaliryhmässä annettiin etusija suomalaistetuille etunimille. Aineistossani esiintyvät tässä yhteydessä seuraavat suomalaistetut nimet *Aarne*, *Eino*, *Kaarle*, *Kaarlo*, *Lauri*, *Maunu*, *Paawo*, *Wilho*, *Yrjö*; *Elli*, *Helmi*, *Naimi*, *Nanny* ja alkuperältään suomalaiset nimet *Armas*, *Ilmari*, *Wäinö*; *Aili*, *Aina*, *Rauha*. Toimihenkilöiden piirissä annetuista nimistä aineistossani esiintyvät seuraavat suomalaistetut nimet: *Juho*, *Lauri*, *Niilo*, *Winö*; *Hilja*, *Lyyli* ja alkuperältään suomalaiset nimet *Aili* ja *Aina*.

Porin virkamiehistön ja toimihenkilöiden piirissä suomenkielisten nimien suosio oli samanlainen kuin Torniossa. Vuosina 1860–1880 kirkonkirjoissa on vain muutama lapsi, jotka kastettiin suomalaistetulla tai suomalaisella nimellä. Virkamiehisten perheissä vain yhteensä kaksi lasta sai suomalaistetun nimen: *Oskari*, *Wiljam* ja kolme sai alkuperältään suomalaisen nimen *Toivo*, *Usko*; *Aina*. Kaksi lasta kastettiin *Aina Cecilia*ksi ja *Wiljam Alexanderi*ksi, sekä *Usko Toivo Oskari* syntyi vuonna 1880. Uudenlaisia nimiä otettiin käyttöön toimihenkilöiden perheissä aikaisemmin jo 1860- ja 1870-luvuilla. He kastoivat lapsia suomalaistetuilla nimillä *Antti*, *Heimo*, *Walteri*; *Anni*, *Elina*, *Helmi* tai alkuperältään suomalaisilla nimillä *Taimi*, *Wäinö*, *Aina*, *Aino*.

Aikajaksolla 2 uusien etunimien osuus kasvoi vain vähän. Virkamiehisten perheissä kuusi lasta sai suomalaistetut nimet *Heikki*, *Into*, *Olavi*, *Wilho*, *Elvi*, *Irja* tai alkuperältään suomalaiset nimet *Armas*; *Wieno*. Näistä *Elvi* ja *Irja* annettiin kaksosille vuonna 1900 (*Elvi Maria* ja *Irja Aurora*). Virkamiehet kastoivat lapsia uusilla nimillä etupäässä 1890-luvulla. Toimihenkilöiden perheissä suomalaistettujen ja alkuperältään suomalaisten etunimien määrä kaksinkertaistui kuvattuna ajanjaksona. Aineistoni mukaan kirkonkirjoihin on kirjattu suomalaistetut nimet *Aarno*, *Eero*, *Eino*, *Elo*, *Heikki*, *Kaarle*, *Kaarlo*, *Lauri*, *Paavo*, *Sankari*, *Wilho*, *Viljo*, *Yrjö*; *Alli*, *Helmi*, *Hilja*, *Lahja* ja suomalaiset nimet *Armas*, *Arwo*, *Jalo*, *Toivo*, *Urho*, *Vieno*, *Weikko*, *Wäinö*; *Hymmi*, *Lempi*, *Saima*, *Suoma*. *Vieno* annettiin naisennimenä virkamiesperheessä, mutta toimihenkilöperheessä miehennimenä vuonna 1890. Nimi päätyi etu-

nimisysteemiin 1800-luvun nimenuudistuksen aikana sanan vieno sananhomonyyminä. Se on alun perin miehennimi, mutta sitä annettiin 1800-luvulla myös naisennimenä. Tällainen kahtalaisuus etunimien käytössä oli tavallista vielä kyseisen vuosisadan aikana.

4.3. Kauppalaiset

Uusia nimiä omaksuttiin hitaammin myös Jyväskylän kauppalaisten perheissä. Suomenkielinen nimi oli harvinaisuus kirkonkirjoissa vielä 1860-luvulla, mutta niiden käyttö alkoi levitä 1870-luvulla. Siksi ei ole ihme, että kauppalaisten perheissä vain neljäsosa lapsista kastettiin suomalaistetuilla nimillä: *Heimo*, *Karle*, *Kuno*, *Wilho*, *Wiljam*, *Yrjö*; *Helmi*, *Minne* tai alkuperältään suomalaisilla nimillä: *Taimi*, *Toivo*, *Wäinö*; *Aina*, *Ilma*, *Ihanelma*, *Rauha*, *Saima*, *Siviä*. Luettelosta näkyy, että niiden määrä on lähes sama, ja se jäi samalle tasolle myös seuraavana ajanjaksona.

Uusin nimien käyttö lisääntyi Aikajaksolla 2,72% kastetuista sai suomalaistetun tai alkuperältään suomalaisen nimen. Nimien määräkin kasvoi runsaaksi. Suomalaistetuista nimistä kirkonkirjoissa esintyy *Aarne*, *Eero*, *Eino*, *Heikki*, *Jaakko*, *Juho*, *Karlo*, *Kosti*, *Lauri*, *Martti*, *Matti*, *Mauri*, *Mikko*, *Niilo*, *Olavi*, *Onni*, *Paavo*, *Sakari*, *Wiljo*, Yrjö; *Elli*, *Ensi*, *Helmi*, *Helpi*, *Kirsti*, *Siiri*, *Taina*, *Toini*, *Senja*, *Sanny*, *Wenny*, ja alkuperältään suomalaisista nimistä: *Alku*, *Aleksanteri*, *Armas*, *Arvo*, *Kaino*, *Sulo*, *Taimi*, *Toivo*, *Urho*, *Weikki*, *Weikko*, *Wäinö*; *Aili*, *Aina*, *Aini*, *Aino*, *Impi*, *Ihanelma*, *Laina*, *Lempi*, *Oma*, *Rauha*, *Saima*, *Siviä*, *Tellervo*, *Tyyne*.

Tornion kauppalaiset ryhtyivät käyttämään uusia nimimuotoja paljon myöhemmin. Tilanne ei muuttunut paljon vuoden 1881 jälkeenkään. 1880-luvun lopulla uusia nimiä annettiin pelkästään kaksi kertaa, ja niitä kirjattiin kirkonkirjoihin harvoin vielä 1890-luvullakin. Suomalaistettujen nimien joukosta *Aarne*, *Aarno*, *Kaarlo*, *Yrjö*; *Kirsti* ja alkuperältään suomalaisten nimien joukosta *Armas* ja *Aili* esiintyvät tutkimusainestooni.

Porissa asui vähäinen kauppalaisryhmä, josta merkittävä osa kastoi lapsia vierasperäisillä nimillä. Aikajaksolla 1 aineistosta löytyy yksi suomalaistettu nimi vuonna 1875 kastettiin lapsi *Eine Aurora*ksi. Aikajaksolla 2 uudempien nimimuotojen määrä kasvoi, 34% syntyneistä sai suomalaistetun nimen *Aatolfi*, *Eino*, *Lauri*, *Niilo*, *Olavi*, *Pentti*, *Risto*, *Roine*, *Wilho*, *Wiljo*, *Yrjö*; *Anni*, *Irja*, *Lahja* tai alkuperältään suomalaisen nimen *Wieno*, *Wäinö*; *Aino*, *Lemmitty*, *Lempi*, *Saima*, *Rauha*, *Tyyne*, *Tyyni*. Voimme siis todeta, että kauppalaiset alkoivat käyttää uusia nimiä laajemmin vasta 1890-luvulta.

4.4. Käsityöläisväestö

Uudemmat nimimuodot levisivät Jyväskylän käsityöläisten perheisiin samaan aikaan, kuin kauppalaisten perheisiinkin. Jo 1860-luvun nimiaineistossa on tällaisia esiintymiä, mutta vuosikymmen verran myöhemmin ne alkoivat myös yleistyä kirkonkirjoissa. Kauppalaisten perheille ominaisesta harvalukuisesta nimiaineistosta ei näy minkäänlaisia merkkejä käsityöläisten aineistossa: kolmasosa Jyväskylässä kerätyn nimiaineistostani on käsityöläisten perheistä. Suomalaistetuista nimistä kirkonkirjoissa esiintyvät: *Antti*, *Eirikki*, *Heikki*, *Ivari*, *Jaakko*, *Juho*, *Kalle*, *Karle*, *Karlo*, *Matti*, *Onni*, *Paavali*, *Pekka*, *Pietari*, *Rederik*, *Tuomas*, *Yrjö*; *Elma*, *Helmi*, *Hertta*, *Heta*, *Hilja*, *Linea*, *Lydi*, *Lyeira*, *Lyyli*, *Minne*, *Ruusu* ja alkuperältään suomalaisista nimistä: *Aatos*, *Ilmari*, *Jalo*, *Oma*, *Orpo*, *Sulo*, *Tauno*, *Toivo*, *Tuomo*, *Wäinö*, *Weikko*; *Aina*, *Aini*, *Aino*, *Ihanelma*, *Ilma*, *Lempi*, *Rauha*, *Saima*, *Siviä*, *Tyyni*. Alkuperältään suomalaisten etunimienkin luku on runsas, mutta vierasperäisten nimien suomalaistetut nimimuodot olivat suosituimpia.

Suomenkielisten nimien osuus säilyi samanlaisena myös 1800-luvun viimeisinä kymmeninä, mutta nimiaineisto kuitenkin laajeni edelleen. Suomalaistettujen nimien joukosta käytettiin nimiä *Aarne*, *Aleksi*, *Almari*, *Antero*, *Antreas*, *Arvi*, *Eino*, *Esko*, *Huuko*, *Jaakko*, *Juha*, *Juho*, *Kaarle*, *Kaarlo*, *Kalle*, *Kasper*, *Kustaa*, *Lauri*, *Martti*, *Matti*, *Niilo*, *Onni*, *Paavali*, *Paavo*, *Pauli*, *Pekka*, *Pietari*, *Taavi*, *Taniel*, *Toimi*, *Toimi*, *Urpo*, *Wilho*, *Wiimo*, *Yrjö*; *Airi*, *Ella*, *Elli*, *Elma*, *Emmy*, *Helmi Hertta*, *Hilja*, *Kerttu*, *Kirsti*, *Kustaava*, *Lahja*, *Liena*, *Lyydi*, *Lyyli*, *Manne*, *Milja*, *Nilla*, *Sirkku*, *Sylvi*, *Toini*, *Wanny*, *Wirkiä* ja alkuperältään suomalaisista nimistä sellaiset kuin *Armas*, *Aatos*, *Aatto*, *Ilmari*, *Jalo*, *Juho*, *Kaimas*, *Oiva*, *Sulo*, *Taimi*, *Taito*, *Toivo*, *Urho*, *Usko*, *Wäinö*, *Weikki*, *Weikko*; *Aili*, *Aina*, *Aini*, *Aino*, *Impi*, *Laina*, *Lempi*, *Lempeä*, *Lyeira*, *Rauha*, *Saima*, *Sinne*, *Sisko*, *Siviä*, *Suoma*, *Tyyne*, *Tyyni* esiintyvät kirkonkirjoissa.

Torniossa on vuoteen 1880 mennessä annettu vain kaksi suomalaista nimeä, *Wäinö* ja *Aina*. Kalevalaiset nimet rupesivat tuolloin tulemaan muotiin. Aikajaksolla 2 uusien nimimuotojen käyttö kasvoi 38% syntyneistä sai suomalaistetun nimen *Eino*, *Heino*, *Hemminki*, *Jaakko*, *Jalmari*, *Juhani*, *Juho*, *Kaarle*, *Kaarlo*, *Kustaa*, *Lauri*, *Leino*, *Matti*, *Martti*, *Mauno*, *Mauri*, *Pietari*, *Wilho*, *Willio*, *Yrjö*; *Anni*, *Elna*, *Enni*, *Helli*, *Helmi*, *Heljia*, *Lyyli*, *Miina*, *Naema*, *Naimi*, *Nanny* tai suomalaisen nimen *Urho*, *Wäinö*; *Aili*, *Aina*, *Aino*, *Laina*, *Lempi*, *Saima*, *Saimi*, *Sulo*. Tästä voimme päätellä, että suomalaistettujen nimien määrä kasvoi eniten.

Porin käsityöläisten perheissä uusia nimiä otettiin käyttöön jo 1860-luvulla, mutta vain 5% lapsista kastettiin suomalaistetulla tai suomalaisella nimellä. Suomalaistettujen nimien joukosta käytettiin nimiä *Heino*, *Kaarle*, *Kustaa*, *Niilo*, *Pekka*; *Helmi*, *Hilja*, *Senia*, *Siri*, alkuperältään suomalaisista nimistä oli

Wäinö; *Aina*, *Siviä*, *Rauha*, *Tyyni*. Seuraavan ajanjakson aikana vuosi vuodelta yhä useampi lapsi sai uudenlaisen nimen, joten jo 42% käsityöläisten nimiaineistosta oli suomalaistettuja nimiä: *Aarne*, *Antero*, *Artturi*, *Arvi*, *Arvo*, *Erkki*, *Heino*, *Juha*, *Juho*, *Kaarle*, *Kaarlo*, *Kustaa*, *Lauri*, *Martti*, *Niilo*, *Olavi*, *Onni*, *Paavo*, *Pekka*, *Reino*, *Vihtori*, *Wilho*, *Yrjö*; *Alli*, *Allis*, *Anni*, *Aune*, *Eevi*, *Ella*, *Ellida*, *Helmi*, *Henny*, *Hento*, *Hilja*, *Lahja*, *Lyyli*, *Senia*, *Siiri*, *Siviä*, *Sylvi*, *Toini* tai alkuperältään suomalaisia nimiä: *Aatos*, *Aatto*, *Armas*, *Arvo*, *Ilmari*, *Sulho*, *Taisto*, *Toivo*, *Urho*, *Wäinö*; *Aili*, *Aino*, *Ano*, *Ilta*, *Impi*, *Inkeri*, *Kyllikki*, *Lempi*, *Rauha*, *Saima*, *Siviä*, *Suoma*, *Taimi*, *Tyyne*, *Warma*. Vuonna 1900 syntyneistä 67% sai suomalaistetun tai suomalaisen nimen.

4.5. Työläisväestö ja maanviljelijät

Jyväskylässä oli vuoteen 1880 mennessä otettu käyttöön kuusi uutta nimeä. Suomalaistettuja nimiä työläisten ja maanviljelijöiden perheiden nimiaineistossa edustivat *Karle*, *Matti*, *Wiljam*; *Helmi* ja alkuperältään suomalaisia nimiä *Jalo* ja *Sulo*.

Aikajaksolla 2 työläisväestön määrä kasvoi kaupungeissa, ja syntymälukukin lisääntyi. Puolet syntyneistä sai 1880- ja 1890-luvuilla uuden nimimuodin mukaisen suomalaistetun tai alkuperältään suomalaisen nimen. Edelliseen aikakauteen verrattuna nimiaineisto on perin vaihteleva. Suomalaistetuista nimistä esiintyvät *Aarne*, *Aarno*, *Aatto*, *Akseli*, *Aleksanteri*, *Antti*, *Eero*, *Eino*, *Jaakko*, *Kaarle*, *Kalle*, *Kosti*, *Lauri*, *Martti*, *Matti*, *Niilo*, *Olavi*, *Onni*, *Paavo*, *Taavi*, *Wiljam*, *Wiljo*, *Yrjö*; *Elli*, *Helka*, *Helmi*, *Helpri*, *Inka*, *Lahja*, *Lyydi*, *Olka*, *Silja*, *Wappu*, ja suomalaisista nimistä Armas, *Ilmari*, *Muisto*, *Sulo*, *Toivo*, *Urho*, *Wäinö*, *Weikkä*, *Weikko*; *Aili*, *Aina*, *Aini*, *Aino*, *Alku*, *Ihanelma*, *Ilmari*, *Inkeri*, *Laina*, *Lempi*, *Rauha*, *Saima*, *Simri*, *Siviä*, *Toivi*, *Tyyne*, *Tyyni*.

Tilanne oli hyvin samanlainen myös Tornion työläisväestön ja maanviljelijöiden piirissä. Aikajaksolla 1 – aivan kuten kauppalaisperheissä – uusia nimiä ei juuri annettu. Sitten vuodesta 1881 lähtien alkoi tilanne kehittyä. Vaikka kehitys tapahtui hitaammin kuin Jyväskylässä, kolmasosa nimistä kuitenkin oli suomalaistettuja kuten *Aarne*, *Antero*, *Eero*, *Eino*, *Eljas*, *Heikki*, *Heino*, *Jaakko*, *Juhani*, *Juho*, *Kaarle*, *Kaarlo*, *Kustaa*, *Maunu*, *Yrjö*; *Enni*, *Enny*, *Helli*, *Helmi*, *Hilja*, *Hitta*, *Huldi*, *Lyyli*, *Milma* tai alkuperältään suomalaisia nimiä kuten *Väinö*; *Aili*, *Aina*, *Tyyne*.

Porissa teollistuminen voimistui 1860-luvulla, joten ei ole ihme, että kaupunkiin kehittyi laaja työläisryhmä. Tässä sosiaaliryhmässäkään ei ollut tapana kastaa lapsia suomalaistetuilla tai alkuperältään suomalaisilla nimillä ennen vuotta 1880. Suomalaistetut nimet *Juho*, *Kaarle*, *Kaarlo*, *Kalle*, *Kustaa*, *Mauritsi*, *Onni*, *Ripertti*, *Wihtori*; *Anni*, *Eine*, *Elina*, *Hilja*, *Minna* ja alkuperältään

suomalaiset nimet *Wäinö*; *Aina*, *Lempi* ilmestyivät käyttöön jo aikaisimmin vuonna 1875 ja 1880. Myös tässä sosiaaliryhmässä toistui sama tilanne kuin käsityöläisväestössä; suomalaistettujen ja alkuperältään suomalaisten nimien osuus kasvoi 37%:in. Nimiaineistossa esiintyy suomalaistetuista nimistä *Aarne*, *Akseli*, *Aleksi*, *Antti*, *Anttoni*, *Arno*, *Artturi*, *Arviidi*, *Arvo*, *Aukusti*, *Edvartti*, *Eeli*, *Eemeli*, *Eerikki*, *Eero*, *Einari*, *Eino*, *Eli*, *Elmari*, *Elon*, *Erkki*, *Erlanti*, *Harras*, *Hemmi*, *Hjlamari*, *Iisakki*, *Iivari*, *Jaakko*, *Jaakoppi*, *Jalmari*, *Juha*, *Juho*, *Kaarle*, *Kaarlo*, *Kalle*, *Kustaa*, *Lauri*, *Martti*, *Matti*, *Niilo*, *Olavi*, *Onni*, *Oskari*, *Ossi*, *Paavali*, *Paavo*, *Pauli*, *Pentti*, *Pertteli*, *Reino*, *Reitto*, *Rikhartti*, *Risto*, *Rupert*, *Seimi*, *Sifferi*, *Taavi*, *Vihtori*, *Vilho*, *Waltteri*, *Waltto*, *Werneri*, *Wilhelmi*, *Wille*, *Williami*, *Wilno*, *Yrjö*; *Alli*, *Anni*, *Aune*, *Eevi*, *Eine*, *Elina*, *Ella*, *Elli*, *Elma*, *Elna*, *Esteri*, *Evastiina*, *Helmi*, *Henni*, *Henny*, *Hilja*, *Hima*, *Kustaava*, *Kyllikki*, *Lahja*, *Lyydi*, *Lyyli*, *Miina*, *Niini*, *Sanni*, *Senja*, *Siiri*, *Siviä*, *Suoma*, *Sylvi*, *Toini*, sekä *Arvo*, *Armas*, *Ilmari*, *Jalo*, *Oiva*, *Sulho*, *Taimi*, *Toivo*, *Urho*, *Walpas*, *Weikko*, *Weli*, *Wäinö* ja alkuperältään suomalaisista nimistä *Aili*, *Aina*, *Aino*, *Hymmi*, *Impi*, *Inkeri*, *Laina*, *Lempi*, *Rauha*, *Reipas*, *Saima*, *Sievä*, *Siviä*, *Suoma*, *Suomi*, *Taimi*, *Tyyne*, *Warma*, *Wellamo*, *Wieno*. Luettelosta näkyy, että Porin työläisten ja maanviljelijöiden perheissä oli laaja valikoima uusia nimimuotoja. Monet nimet olivat ainutlaatuisia kyseisen sosiaaliryhmän nimiaineistossa, esim. *Harras*, *Reipas*, *Hymmi*, *Oiva*; *Eine*, *Eli*, *Henni*, *Henny*, *Hjalmari*, *Iivari*, *Juha*, *Kalle*, *Rikhartti*, jne.

5. Lopuksi

1800-luvun loppupuolella maalaisväki muutti kaupunkeihin teollisuuden takia ja kaupunkien asukasluvut kasvoivat vuosi vuodesta. Koska maalaisväen äidinkieli oli tavallisesti suomi, suomenkielisten luku kasvoi kaupungeissakin, näin tapahtui Torniossa ja Porissakin. Kaupunkien väestön koostumuksen muutos toi oman lisäänsä siihen, että suomalaistetut ja alkuperältään suomalaiset nimet pääsivät kirkonkirjoihin. Sen lisäksi 1880-luvun lopulla tapahtui useita kulttuurisia muutoksia, jotka vaikuttivat edullisesti etunimiaineiston suomalaisuuteen.

1800-luvun aikana suomen kieli rupesi kehittymään. Kielenuudistus alkoi vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä, ja se koski koko kielialuetta. Kielenuudistuksen avulla sivistyneistö loi modernia suomen kieltä. Suomen kannalta outoja vaikutuksia (esim. vierasperäisiä sanastoja) yritettiin poistaa kielestä, ja lisäksi puuttuva tieteellinen sanasto luottin kokonaan. Sen lisäksi suomen kirjakieli rikastui lukuisilla murteellisilla sanoilla. Kielenuudistuksen aika, joka nimitettiin varhaisnykysuomenkaudeksi, loppui 1870- ja 1880-lukujen vaihteessa, ja 1880-luvulta alkoi nykysuomenaika, kun Snellmanin toimesta vuonna 1863 julkaistu kieliasetus tuli voimaan. Asetuksen mukaan

suomen kielen käyttö on pakollista virkamiehille, jotta suomalaisetkin voivat käyttää omaa äidinkieltään virallisissa asioissaan. Asetus tuli voimaan kahdenkymmenen vuoden kuluttua säätämisestään ja sen jälkeen suomen kieltä alettiin käyttää myös kirkonkirjoissa. Mainituista kolmesta kaupungista se omaksuttiin ensin Jyväskylässä vuonna 1865, sitten vuonna 1881 Porissa, ja lopulta Torniossa vuonna 1883 vaihdettiin ruotsi suomeksi kirkonkirjoissa. Kieliasetuksen voimaan tulemisen jälkeen suomen kielen käyttö kohosi yhä korkeammille tasoille, ja vuosisadan viimeisinä vuosikymmeninä se muuttui käytännössä viralliseksi kieleksi (Jutikkala & Pirinen 2004: 253, Laihonen 2009: 119–143, Lehikoinen & Kiuru 2009: 5–10).

Suomen kielen tilanteen parantumisen jälkeen fennomaanit yrittivät uudistaa myös koko nimiaineiston. Koska kirkonkirjoja alettiin laatia suomeksi vuodesta 1880 lähtien, suomalaistetut ja alkuperältään suomalaiset nimimuodot päätyivät niihin helpommin. Vierasperäisten etunimien suomalaistettuja muotoja käytettiin lempiniminä, ja nämä kansanomaiset, murteelliset muodot olivat muunnoksia vierasperäistä nimimuodoista (Kiviniemi 1982: 92).[1] Vaikka nimistön uudistaminen alkoi myöhemmin kuin kirjakielen uudistus, se levisi nopeasti. Kirjakielen uudistus saatiin päätökseen samaan aikaan, kun suomalaistetut etunimet vasta alkoivat yleistyä kirkonkirjoissa. Koska Kaisa Häkkisen mukaan (2011: 85) nykysuomenaika alkoi kieliasetuksen voimaan tulemisesta, ja sen jälkeen lukuisia suomalaistettuja nimimuotoja kirjattiin virallisiin asiakirjoihin, suomen kielihistorian kahta viimeistä jaksoa voidaan sanoa myös nimenuudistuksen jaksoiksi.

Uudistuneen nimistön leviämisen takia oli tarpeellista uudistaa kalentereiden nimiaineistokin. Ensimmäinen, epävirallinen suomenkielinen kalenteri oli Edward Sjömanin julkaisema Kauno-annakka vuodelta 1864. Sjöman julkaisi paljon suomalaisia nimiä (esim. *Armas*, *Osmo*, *Toivo*, *Väinö*; *Aino*, *Laina*, *Saima*, *Suoma*), sekä vierasperäisten nimien suomalaistettuja nimimuotoja (esim. *Antti*, *Eero*, *Heikki*, *Juho*, *Kaarlo*, *Mikko*; *Kaisa*, *Kirsti*, *Vappu*) kalenterissaan (Kiviniemi 1982: 103–126, 2006: 286–191). Vaikka kalenterilla oli tuohon aikaan verrattain vähän vaikutusta maan nimimuotiin sillä oli kuitenkin ilmeisesti sellainen vaikutus, että alkuperältään suomalaiset ja suomalaistetut nimet yleistyivät Jyväskylän sivistyneistössä, erityisesti pappien ja lehtorien perheissä jo 1860-luvulla. Sen lisäksi niiden käyttö levisi muihin sivistyneistön perheisiin jo 1870-luvulla. Silloin Jyväskylän sivistyneistö oli fennomanian tärkein pioneeri. Jyväskylä oli vastuussa maan suomenkielisestä oppikouluopetuksesta. Kaiken kaikkiaan on itsestään selvää, että suomalaistetut ja suomalaiset nimet juurtuivat nopeammin kaupunkiin. Jyväskyläläiset käyttivät useampia Kauko-annakkassa julkaistuita

[1] Nimenuudistus tapahtui samanlaisena, kuin kirjakielen uudistus, katso lisää: Buzgó 2016: 3–15.

etunimiä. Suomalaistettuja ja suomalaisia etunimiä annettiin Jyväskylässä muissakin sosiaaliryhmissä, mutta vain pieni osaa lapsista kastettiin sellaisilla nimillä. Vuosina 1860–1880 muutama alkuperältään suomalainen ja suomalaistettu nimi pääsi Jyväskylän suosituimpien nimien joukkoon: *Karle* (3.), *Wäinö* (8.), *Toivo* (9.); *Aina* (3.), *Saima* (7.). Tornion kirkonkirjoissa on esiintynyt vain kaksi kalevalaista etunimeä vuoteen 1880 mennessä. Porin suomalaistetut ja suomalaiset nimet ovat sivistyneistön, työläisväestön ja maanviljelijöiden perheissä. Mitättömän määränsä takia ne eivät kuuluneet suosituimpiin nimiin Torniossa ja Porissa (katso lisää: Buzgó 2016: 3–15).

1880-luku ei ollut käännekohta uusien nimimuotojen leviämisessä ainoastaan suomen kielen kehityksen ansiosta. Kaunoannakan ilmestyminen johti Kansanvalistusseuran kalenterin uudistumiseen, ja uusi painos julkaistiin vuosina 1882 ja 1883. Almanakkaan otetuista alkuperältään suomalaisista ja suomalaistetuista nimistä monet siirtyivät siihen Sjömanin kalenterista. Vuoden 1882 almanakkaa täydennettiin oppaalla, joka selitti uusien etunimien alkuperää (Kiviniemi 1982: 103–126, 2006: 286–191). Virallisen kalenterin nimistön uudistuminen käynnisti laajemman suomalaisten ja suomalaistettujen etunimien leviämisen. Uudemman nimistön käyttö lisääntyi Jyväskylän kaikissa sosiaaliryhmissä. Vuosisadan vaihteessa lähes 60% kastetuista sai suomalaiset tai suomalaistetut etunimet. Jyväskylässä merkittävä osa suosituimmista etunimistä oli suomalaisia tai suomalaistettuja: *Toivo* (1.), *Wäinö* (2.), *Yrjö* (3.), *Lauri* (4.), *Kalle* (6.), *Onni* (7.), *Aarne* (9.), *Karle* (10.); *Helmi* (3.), *Aino* (5.), *Aina* (6.), *Tyyne* (7.), *Lempi* (8.), *Tyyni* (10.). Torniossa ja Porissakin uusien nimien lukumäärä kasvoi, mutta niiden osuus oli 30:n ja 40%:n välillä. Vuodesta 1881 lähtien nämä nimet esiintyivät suosituimpien nimien joukossa. Tornion suosituimmista nimistä suomalaistettuja ja alkuperältään suomalaisia olivat *Wäinö* (3.), *Yrjö* (4.), *Kaarlo* (5.), *Kaarle* (9.), *Lauri* (10.); *Hilja* (2.), *Helmi* (6.), *Aina* (9.) ja Porissa *Wäinö* (4.), *Kustaa* (8.), *Niilo* (9.), *Juho* (10.); *Lempi* (1.), *Hilja* (3.) ja *Aina* (10.). Suurin osa niistä levisi kaikkiin sosiaaliryhmiin, mutta niitä omaksuttiin eniten kauppalaisten, käsityöläisten, sekä työläisten ja maanviljelijöiden perheisiin.

Fennomaanit saavuttivat erittäin huomattavia menestyksiä suomen kielen ja kulttuurin, sekä yhteiskunnan kehityksessä. Sivistyneistö huomasi, että on pakko kehittää suomen kieltä, jotta se tulisi viralliseksi kieleksi. Nimistön uudistuminen oli kielenuudistuksen sivuhaara, jonka avulla vierasperäisiä vaikutuksia vähennettiin nimiaineistossa. Tämä prosessi käynnistyi kaikissa yhteiskuntaluokissa 1800-luvun loppuun mennessä. Muutos alkoi sukunimistössä samaan aikaan, kun se oli jo saatu päätökseen etunimistössä. Propaganda suomalaisten sukunimien puolesta kävi kahdella rintamalla. Ensinnäkin oli pakko saada vierasperäisiä nimiä omaavat kansalaiset vakuuttumaan siitä, että heidän tulisi suomalaistaa sukunimiään. Toiseksi monet asukkaat

eivät vielä käyttäneet periytyviä sukunimiä vuosisadan vaihteessa ja nyt heidät täytyi taivutella käyttämään niitä. Tämä oli systemaattisesti rakennettua, Pietari Hannikaisen johtamaa propagandaa, jossa nimenmuutospäiväksi järjestettiin Snellmanin syntymän satavuotispäivä. Sen tuloksena lähes 25 000 ihmistä ilmoitti, että he suomalaistavat sukunimensä 12.5.1906 (Paikkala 2004: 514). Tällaisten liikkeiden seurauksena suomalaisesta yhteiskunnasta tuli suomalainen myös kielensä, kulttuurinsa, sekä nimistönsä kannalta maan itsenäistymiseen mennessä.

Lähteet

BUZGÓ Anita 2015: A finnországi katonanevek családnévvé válása. – *Folia Uralica Debreceniensia* 22: 17–28.

BUZGÓ Anita 2016: A 19. századi finn nemzeti mozgalom és a keresztnevek adaptációja. – *Folia Uralica Debreceniensia* 23: 3–15.

HALMESVIRTA Anssi 2000: A Finn Nagyhercegség (1809–1890). – *Finnország története*, idem (szerk.), Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 144–180.

HÄKKINEN Kaisa 2011: Suomen sanaston etymologiset kerrostumat. – *Suomen kieli – opiskelijan tietokirja* 1. Kaisa Häkkinen (päätoim.), Turku: Turun yliopisto, 65–88.

JUTIKKALA Eino, PIRINEN Kauko 2004: *Finnország történelme*, ford. Kádár György, [Budapest]: Kairosz Kiadó.

KIVINIEMI Eero 1982: *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimenvalinta*, Espoo: Weilin + Göös.

KIVINIEMI Eero 2006: *Suomalaisten etunimet*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, SKST 1103.

LAIHONEN Petteri 2009: A finn nyelvpolitika. – *Magyar Nyelvjárások* 47: 119–143.

LAMPINEN Arja 1997: *Ristimänimien valinta ja nimenannon uudennokset Jyväskylässä 1766–1930*. Lisensiaatintyö, [Turku]: Turun yliopisto.

LEHIKOINEN Laila, KIURU Silva 2009: *Kirjasuomen kehitys*, Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 7. p. uud. laitos.

PAIKKALA Sirkka 2004: *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, SKST 959.

VIRTANEN Mauri 1999: *Joen kansaa – ajan virrassa*, [Helsinki]: Töölöläisen kulttuurikerho ry.

Abstract

The using of Finnish and Finnicised first names in different social classes during the Finnish Romantic nationalism

19th century was the period of the Finnish Romantic nationalism. In the beginning of the century Finnish Literary language was reformed by Finnish intelligentsia. Language reform has an extremely important effect on Finnish name system. In the second half of the century, first name system was reformed and the most of the foreign names were replaced to Finnish and Finnicised first names in the name giving.

This paper describes this process in different social classes through the corpus of the first names from three towns (Jyväskylä, Tornio and Pori). I examine what Finnicised and Finnish first names were used between 1860–1880 and between 1881–1900 and how the rates of these names changed in the first name system. Until 1880s Finnicised and Finnish first names spread principally on the intelligentsia of Jyväskylä (mainly on lectors, teachers and priests families), but less part of children was christened new first names in the other social classes of the town. In Tornio and Pori the using of these names was uncommon in first period, some of the children was christened these names only in the tradesmen's and the workers' families. 1880s was a turning-point in the spreading of the Finnicised and Finnish first names. The using of these names got more and more general year by year in all social classes.

Besides I describe why the using of these names increased from the 1880s. It has simple reasons, the Language Decree issued in 1863 came into effect in 1880 and a great part of the Finnicised and Finnish first names was transferred to the calendars.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Johanna Domokos
Universität Bielefeld

Samische Mythographie in interkultureller Vermittlung — Zur Übertragbarkeit der Lyrik von Nils-Aslak Valkeapää

1991 wurde der Literaturpreis des Nordischen Rates an den samischen Autor Nils-Aslak Valkeapää für sein multimediales Buch *Beaivi, áhčážan* (Sonne, mein Vater, 1988) verliehen. Das Werk ist ein enges Zusammenspiel von vielstimmigen Gedichten, dokumentarischen Fotos und Trommelbilder auf über 300 Seiten. Die Vertigstellung anderssprachiger Ausgaben ist mit einer Vielzahl von Problemen verbunden. Das rührt nicht nur aus der lyrischen Sprache und des besonderen kulturellen Kontextes des Buches her, sondern auch aus Valkeapääs Vorgaben: Der Autor selbst untersagte die Übersetzung zweier Gedichte und die Veröffentlichung der rund 300 dokumentarischen Fotos, die zum Original gehören. Doch wer ist dieser Nils-Aslak Valkeapää? Was genau hat er verboten? Und warum? Für wen und vor wem will er den Umfang der Publikation einschränken? Und wie beeinflussen all diese Aspekte auch die Übersetzung?

Interessanterweise zählen die Sámi (vorher als *Lappen* bezeichnet) zu den meisterforschten Völkern der Welt, wenn wir die Bevölkerungszahl der Sámi ins Verhältnis zu der Zahl der über sie verfassten Werke setzen. Sie leben in einem Gebiet, das von der Größe her ungefähr der Deutschlands entspricht. Das Gebiet ist über vier Staaten verteilt: Norwegen, Schweden, Finnland und Russland. Die ungefähr 50–70.000 Sámi, sprechen neun deutlich unterschiedliche Sprachen. Dies verkompliziert und bereichert gleich-

zeitig die kulturelle Landschaft der Sámi. Nach hunderten von Jahren der Unterdrückung und Besiedlung der samischen Gebiete hat sich ihre politische Situation in den letzten Jahrzehnten radikal verbessert. Die sich mit samischen Fragen beschäftigenden Wissenschaftler haben das kolonialistisch geprägte Fach der „Lappologie" in die Samistik, eine moderne Wissenschaft, umgewandelt. Die Sámi wurden weltweit bekannt vor allem in der Musikszene (z. B. Marie Boine, Wimme Saari, Sofi Yannock), auch ihre Filme konnten internationale Anerkennung erringen, und ihre lebendige Literatur wurde in viele Sprachen übersetzt. Doch die samischen Kulturen haben sich noch immer großen Herausforderungen zu stellen, vor allem in Russland, Finnland und Schweden. Eine Ausnahme bildet Norwegen, das als ein vorbildliches Beispiel seit den 1990er Jahren vorangeht. Kein Wunder also, dass Norwegen zum Mittelpunkt der samischen Literatur wurde, der zu Zeiten, als Nils-Aslak Valkeapää seine Karriere als Künstler startete, noch in Finnland lag.

Der bekannteste Sámi-Autor der Gegenwart, Nils-Aslak Valkeapää (1943–2001, auch als Áilu oder Áillohaš bekannt), begann seine literarische Karriere mit einer Streitschrift auf Finnisch (1971, *Terveisiä Lapista*, dt. *Grüße aus Lappland*, 2014), in der er den Kampf der Kulturen im Norden Skandinaviens auf Kosten der Sámi behandelt. Nach seinem literarischen Debüt hat Valkeapää insgesamt neun Gedichtbände in nordsamischer Sprache veröffentlicht. Sein viertes Buch, *Ruoktu váimmus* (1985, Das Zuhause im Herzen), wurde nominiert, schließlich wurde aber sein fünfter Band, *Beaivi, áhčážan* nach der Übersetzung ins Norwegische mit dem Literaturpreis des Nordischen Rates ausgezeichnet. So hat dieses Buch nicht nur zu Valkeapääs weltweitem Ansehen beigetragen, sondern rückte auch die samischen Literatur insgesamt mehr in das öffentliche Bewusstsein. Neben seinem literarischen Schaffen sang und komponierte Valkeapää zahlreiche Joiks. Hier eine Auswahl seiner Aufnahmen: *Joikuja* (Joiks, 1968), *Vuoi Biret-Maaret, vuoi* (1974, Oh, Biret-Maaret, oh), *Sámi eatnan duoddariid* (1978, Die Berge des Sámilandes), *Beaivi, áhčážan* (1992, Sonne, mein Vater), *Sámi luondu, gollerisku* (1992, Samische Natur, goldene Brosche), *Dálveleaikkat* (1994, Winterspiele) und *Sápmi, lottažan* (2000, Sápmi, mein Vögelchen). Was die Überschneidung und Kombination der verschiedenen Kunstformen in seinem Werk anbelangt, erklärt er:

> Wenn ich male, dann höre ich es als Musik und Worte; wenn ich Musik mache, dann sehe ich Farben und Worte; wenn ich Musik aufschreibe, dann ist es die ganze Zeit in meinem Herzen und ich sehe Farben. Die verschiedenen Formen der Kunst sind alle Produkte des gleichen Geistes, nur unterschiedlich verwirklicht. Grenzen und Formen überschreiten war für mich schon immer

normal. Was merkwürdig erscheint, ist jemand, der nur schreibt oder nur malt. (V.-P. Lehtola, 2004: 132, meine Übersetzung).

Die literarischen und musikalischen Fassungen von *Beaivi, áhčážan* (als Buch 1988 und als CD 1992 erschienen) demonstrieren eine gelungene multimediale Verwirklichung. Das Werk stellt nicht nur für die Sámi, sondern auch für die weltweite Leserschaft eine große ästhetische Herausforderung dar. Und die Übersetzung dieses synästhetischen Autors schließlich ist in besonderer Weise eine Herausforderung.

Valkeapää hatte die Präsidentschaft des *Sámi Girječalliid Searvi*, des Samischen Schriftsteller-Verbands, inne und hat auch viele andere kulturelle Organisationen gegründet. 1975 übernahm der das Amt des Verantwortlichen für Kultur im Weltrat der indigenen Völker (WCIP). Während seiner zwei Amtszeiten in dieser Position und auch bis zum letzten Tag seines Lebens hat er die Interessen und Rechte der Sámi genauso wie aller indigenen Völker verteidigt. In späteren Jahren wurde er Gründer und Manager des Verlages DAT, dem derzeit größten samischen Verlag.

Die Synthese in der Dichtung von Nils-Aslak Valkeapää

Valkeapääs erster Gedichtband, *Giđa ijat čuovgadat* (1974, Frühlingsnächte so hell), versammelt lyrische Texte, die an die Geliebte adressiert sind. Der zweite Band *Lávllo vizár biellocizáš* (1976, Singe, zwitschere, Blaukehlchen) handelt von einem Zwiegespräch des lyrischen „Ichs“ mit einer „Gemeinde“, die dieselbe Sprache und Kultur hat. *Ádjaga silbasuonat* (1981, Silberne Adern des Baches), der dritte Gedichtband, ist hauptsächlich ein lyrisches Tagebuch über die Reise zu indigenen Völkern Amerikas. Die wesentliche und grundlegende poetische Welt dieser drei Bände vereinigt sich zu einer Trilogie, deren einheitlicher Stil in einer freien, subjektiven und natürlich flüssigen Sprache liegt – damals ein Novum in der samischen Dichtung. Die Gedichte setzen sich aus kurzen Sätzen zusammen, die stilistisch auf Joiks hinweisen. Es wird wenig gereimt, es kommen keine Strophen und wenig stilistische Tropen vor. Die drei ersten Werke Valkeapääs haben ähnliche Inhalte – traditionelle Motive wie Liebe, Leben und Tod sowie Begegnungen der Sámi mit anderen Völkern, alle eingebettet in den Kontext des 20. Jahrhunderts. Vor Valkeapää wurden diese Themen außerhalb der Folklore selten behandelt. Darüber hinaus sind diese drei Bände identisch im Aufbau: Die titellosen Gedichte sind in parabolische Kreise gegliedert. Diese Kreise sind erweitert durch Valkeapääs Grafiken und Bilder, die den Symbolismus der Figuren und Farben der samischen Kultur aufgreifen.

1985 veröffentlichte Valkeapää diese drei Bände in einem Buch unter dem Namen *Ruoktu váimmus* (Das Zuhause im Herzen, engl. *The Trekways of the Wind*, 1994). In dieser Ausgabe fallen kleine, aber wichtige redaktionelle Änderungen auf. Die grafische Darstellung spiegelt Johann Turis *Muitalus sámiid birra* (Book of Lapland) und die Gemälde von Andreas Alariesto wider. Die Symbolfarben der Nationaltracht der Sámi kommen in den einleitenden und abschließenden Grafiken des Buches vor und werden hier auch erstmalig veröffentlicht. Der zweite Teil des Buches umfasst nicht nur Valkeapääs Gedichte, sondern auch Pehr Henrik Nordgrens Musiknoten für Bariton, Cello und Piano. Die Noten sind handgeschrieben, sodass das Buch trotz seiner mechanischen Druckherstellung ein sehr persönliches Element erhält. Valkeapääs Texte fließen wie das Meer, die Herde und die Tundra, die sie beschreiben. Die kurzen, pulsierenden Verse ermöglichen eine nicht-hierarchische Gliederung der Momentaufnahmen. Die größtenteils fehlende Zeichensetzung und der Einsatz von Handschriften heben die Einfachheit des Lebens bis zu seinen Wurzeln hervor, die letztendlich das Schweigen hervorrufen.

Nils-Aslak Valkeapää, der Mythograf

Nach der Komposition der lyrischen Joiks in *Ruoktu váimmus* bemühte Valkeapää sich bewusst um epische Kompositionen mit symphonischen Dimensionen in ihrer Struktur. Seine nächsten fünf multimedialen Bände verleihen den bisher unbeachteten Werten der Sámi und anderer indigenen Völker sowie ihrer Abneigung gegen die zivilisierten Menschen eine Stimme: 1988 *Beaivi*, *Áhčážan* (Sonne mein Vater, engl. The sun, my father, 1997), 1994 *Nu guhkkin dat mii lahka* (So weit, was nah ist), 1996 *Jus gaccebiehtár bohkosivččii* (Als eine Lapplandmeise lachen würde), *Girddán, seivvodan* (Ich fliege, ich schwebe) im Jahr 1999 und 2001 dann *Eanni, eannážan* (Erde, liebe Mutter). Was Philip Landon über Valkeapääs Gedichte 1996 sagte, trifft auch auf die späteren Bücher zu:

> Diese Dichtung akzeptiert und feiert die vergängliche, bodenständige Rolle der Menschlichkeit in der natürlichen Reihenfolge, wo Wahrheiten, Nationen und Sprachen ganz wie Träume kommen und gehen. Der tröstliche, pantheistische Aspekt von Valkeapääs kulturellem Relativismus wird hervorgehoben durch verwirrende, flüchtige Eindrücke, was es heißt von der physischen Welt definiert zu werden: Wenn der Dichter die Sonne erkennt, schwimmt die Sonne in ihm. (1996: 140, meine Übersetzung)

Im Fall von *Beaivi, áhčážan* beanspruchte allein das Sammeln der Dokumentarbilder aus Museen rund um die Welt – die den Kern des Originals in samischer Sprache bilden – sechs Jahre. Die Fotos dokumentieren das alltägliche Leben der Sámi, ihre Bräuche, ihr natürliches Umfeld und die geweihten Orte. Sie wurden zwischen 1880 und den 1930er Jahren von berühmten Ethnografen wie Jean Andreas Friis, T. I. Itkonen, Eliel Lagercrantz, Karl Nickul und Konrad Nielsen aufgenommen. Zwei Fotos, die 1984 entstanden, zeigen Nils-Aslak Valkeapää persönlich. Einige der finsteren Aufnahmen in der Sammlung sind die Vergleichsfotos, die vom Staatlichen Institut für Rassenbiologie in Schweden in den 1920er Jahren in Auftrag gegeben wurden. Die Titel, die den Fotos über Jahrzehnte hinweg gegeben wurden, werden in den originalen Sprachen belassen (Schwedisch, Norwegisch, Finnisch, Englisch, Deutsch, Französisch). Das Vorkommen dieser anderen Sprachen scheint der produktievsten sámischen Prosaistins, Kirsti Palttos Behauptung zu begründen: „Wir haben keine Vergangenheit, […] was uns passiert ist, war immer dem Leben anderer zugedacht." In diesem künstlerisch erschaffenen Universum werden Alltagsbezüge verworfen und transzendentale Beziehungen gefestigt; das Konkrete und Ideale, das Textuelle und das Bildhafte gehen zusammen mit dem Realistischen, dem Abstrakten dem Traditionellen und dem Zeitlosen.

Im Hinblick auf dieses Buch nennt Juha Pentikäinen Valkeapää den *Mythografen* der Sámi und vergleicht ihn mit Elias Lönnroth, den Autor des finnischen Epos *Kalevala* (1995: 38). Das Wort *Mythograf* setzt sich aus dem griechischen Wort „Mythos" und „Grafik" zusammen. In diesem Sinn kann er auch mit den alten Sagenschreibern verglichen werden oder mit Anders Fjellner aus dem 19. Jahrhundert, der längere epische Gedichte auf Samisch verfasste, die die Reise vom *Beaivi Bárdni* (Sohn der Sonne) ins Land der Riesen schildern. Oder die aktuelle samische Hymne, geschrieben 1905 von Isak Sába, kann auch als Beispiel angeführt werden. Mit seinem Vers „beavivi bártni nana nálli" (Zäher Nachkomme der Söhne der Sonne) stellt Saba eine ethnische Identifikation mit *Beaivi* her. Valkeapää wandelt mit der Wahl des Titels *Beaivi*, *áhčážan* den deskriptiven, kollektiven Blickwinkel (die Sámi als Kinder der Sonne) in einen inneren, individuellen (Sonne, du *bist mein* Vater, z. B. die Gedichte Nr. 12, 15, 558). Diese Form des Sagens qualifiziert den Identifikationsprozess der Sámi zweifellos als einen, der aus dem Inneren der Gemeinschaft heraus entsteht und gesteuert wird – und nicht von außen.

Die vier Bände, die auf *Beaivi, áhčážan* folgen, zeigen eine sehr enge Beziehung zwischen Form und Inhalt. In der späteren Dichtung von Valkeapää wird die maßgebliche Rolle des Transfers der Identifikationselemente von kleineren Einheiten in das kollektive Gedächtnis der Sámi fortgeführt

und vertieft. In seinen Gedichten sind die samischen Mythen und schamanistischen Symbole stark geprägt vom größeren indigenen Kontext. Valkeapääs Auffassung, dass die Sámi wieder eine enge Bindung mit ihrem kulturellen und geographischen Raum eingehen sollen, statt in einer Art moderner Leere zu leben (z. B. wegen der Konsequenzen von Assimilation und (post-)modernen wirtschaftlichen Krisen), ist ein bekannter Kehrreim in anderer indigener, regionaler und ökologischer Literatur.

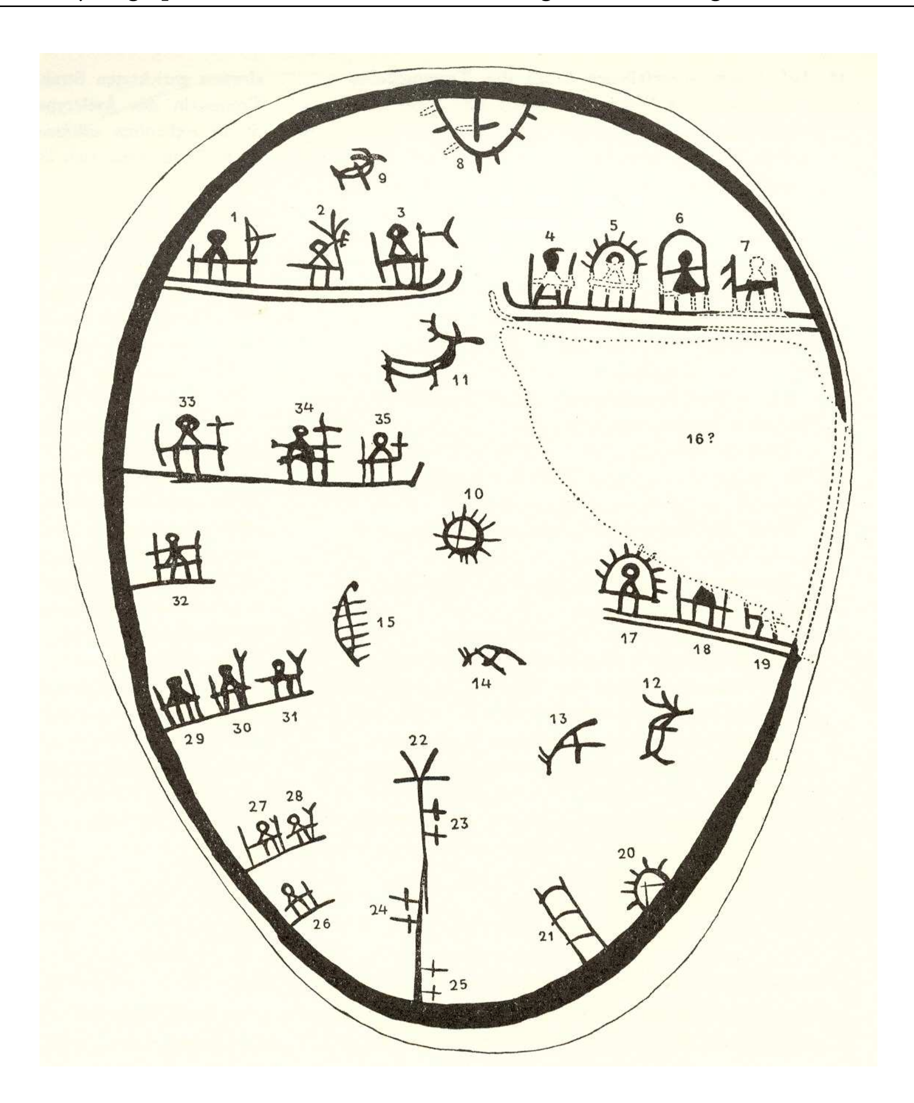
Vom Buch zu der *Govadas*

Seit eines der Schlüsselsymbole des alten samischen Wissens auf der *Govadas*, einer bemalten Membran der Schamanentrommel oder s.g. ‚Bildtext', erhalten ist, kann die „Trommel" als Äquivalent des „Buchs" in früheren Zeiten gesehen werden. Doch wenn man heute etwas zum Erhalt des traditionellen samischen Wissens beisteuert, so ist das Buch zur „Trommel" unserer Zeit geworden. Sowohl das Buch, als auch die Trommel sind konstruierte Medien, die das metaphysische und das konkrete Wissen bewahren können.

Valkeapääs Bewusstsein für kreative Prozesse legt nahe, dass die Struktur des aktuellen Buchs als starker Hinweis auf die bemalte Membran der Schamanentrommel zu verstehen ist, die auch auf dem mit Stoff bezogenen Hardcover dieses Buches eingestanzt ist. Im Weiteren werden wir dies kurz veranschaulichen. Insgesamt gibt es zwei Arten samischer Trommeln: der Rahmen- und der Becken-Typ, letzterer wird in diesem Buch verwendet. Diese Trommelart ist in der Regel typisch für Ume-, Pite-, Lule- und nordsamische Trommeln, die aus einem runden Körper bestehen, der wiederum aus einem einzigen Stück Holz gefertigt wurde mit zwei Längslöchern im unteren Teil, die einen Griff formen. Horizontale Linien in der Zeichnung skizzieren verschiedene Welten. Einige transzendentale und menschliche Figuren stehen auf diesen Linien, während ein Rentier zwischen den Welten schwebt.

Die *Govadas*, die auf dem Hardcover des Buchs abgebildet ist, stammt aus Ernst Mankers Klassiker über samische Trommeln und wurde von einer echten samischen Trommel aus dem Museum der Völkerkunde in Leipzig kopiert. Wer sich für schamanistische Symbole der mythischen Realität und des Alltags interessiert, sollte sich die Doppelbände *Die lappische Zaubertrommel* I–II von Ernst Manker unbedingt anschauen.

Bild 1. Die *Govadas* des Buches:

In dieser Zeichnung bildet das Symbol der Sonne das Zentrum der Trommel. Die Sonne, als Symbol der Geburt und des Lebens, ist das zentrifugale und zentripetale Motiv der Gedichte. Wie Harald Gaski anmerkt:

> Die Sámi hatten einst eine reiche Tradition von verbaler Dichtung über ihre Vergangenheit, so dass sie sich selbst zu Nachfahren der Kinder der Sonne zählen konnten. Dieser Gedanke kann schon in alten epischen Gedichten, in Erzählungen, in Familiennamen und mehr traditionellem Material gefunden werden. Die Sonne wurde als Vater gedeutet, wohingegen die Erde als Mutter gedeutet wurde, wie es bei vielen anderen Völkern auf der Welt der Fall ist. (2003: 76, meine Übersetzung).

Die oberen Teile der *Govadas* (Abb. 1-8) und die letzten Abbildungen (Abb. 33-15) zeigen mythische Zeichnungen der „Oberwelt“. Drei große Götterbilder mit symbolischen Merkmalen sind Leibolmai, Rananeida (Tochter der Sonne) und Tiermes, gefolgt von einem weiteren Satz Himmelswächerbildern mit ihren Merkmalen (Bieggolmai, Tjorveradian, Väraldnolmai, Rananieida), der Kreis schließt sich mit anderen starken dunklen Saivo-Mächten (Tiermes und seine Diener). All diese Bilder unterstützen die Heilung und Begleitung der Sámi. Genau wie die ersten und letzten Dokumentarfotos und die beigefügten Gedichte, so veranschaulichen diese ein transzendental eingebettetes Universum: Die Schöpfung und die Umwandlung von Raum, Zeit, Feuer, Wind, Natur und aller Lebewesen. Die Abbildungen 9, 11 und 12 stellen Rentiersymbole dar, welche einerseits das Tier wiedergeben, das den Schamanen dazu verhilft, in Trance zu fallen, Träume zu sehen und zu reisen (Abb. 11) und andererseits die Herde der Rentiere, die geleitet werden muss (Abb. 12). Viele der folgenden Gedichte beziehen sich auf das Hervorbringen einer höheren Beobachtungsebene, aber auch auf das Schaffen eines rituellen Gerüsts für den Alltag. Das Auge wird langsam von den Fotos der *Seidit* (heiligen Steine) zur Vogelperspektive des samischen *Goahti* (Zelt) und seiner Bewohner, der Rentiere und Besitztümer geleitet. Dadurch die dokumentarischen Fotos und Gedichte veranschaulichen ein transzendental eingebettetes Universum.

Die Abbildungen 13-14 der Govadas zeigen wilde Tiere, möglicherweise Wölfe. Die Saivo-Abbildungen 17-21 sind bezeichnend für die „Unterwelt“. All dies sind Symbole von natürlichen und sozialen Konflikten der Sámi mit ihrer Umgebung. Die Gedichte und Fotos im mittleren Teil befassen sich mit vielen historischen Erinnerungen, wie mit den Polarexpeditionen, an denen die Sámi beteiligt waren oder mit den Kriegen, die die Sámi zur Aussiedlung zwangen. Auf Grund von Beschädigung fehlt die Abbildung 16 auf dieser Trommel, doch häufig war dies der Ort für eine Kirche mit einem Kreuz darauf. Durch die Auswahl dieses Trommelbildes drückt Valkeapää seine Kritik an der aufgezwungen Christianisierung und der Ansiedlung in Sápmi aus, denn die traditionelle Weltanschauung der Sámi neigt zu einer offenen Verbindung metaphysischer Weisheiten. Wie jedes von Valkeapääs Büchern, so demonstriert auch dieses die nahe Verwandtschaft der aktivierten Mythensymbole verbunden mit indigenen Kulturen, wie den amerikanischen Indianern, sibirischen Ureinwohnern und australischen Aborigines.

Die Abbildungen 22-15 stellen „Feiertags-Männer“ dar, die Abbildungen 26-32 Menschen, Besucher und Geister. Auf seiner visuell-poetischen Reise führt Valkeapää uns durch alltägliche Rituale der samischen Kultur, wie Fischen, Anhörungen, Hochzeiten und andere Familienfeste. Diese Aufnahmen helfen dem Mythografen, eine symbolische Geschichte zu erschaffen,

an einem Ort und in einer Zeit, an der die Sámi ihren Anteil haben. Die ist sehr gut im Gedicht 558 am Ende des Buches zusammengefasst. Diese Reise löst auch viele Probleme, wie die eines Schamanen, der Heilung durch Gerechtigkeit, Selbstverständnis und Selbsterkenntnis bringt. Das eingebettete spezielle Wissen vom Absoluten und Historischen, vom Kollektiven und von der einzigartigen Vorstellung und ihrer Gegenwart formen eine Basis, nicht nur für dieses Buch, sondern auch für die postmoderne samische Literatur im Allgemeinen. Auf Grund des umfassenden und anhaltenden Zuspruchs für das Buch, sowohl von den Sámi als auch von Außenstehenden, steht dieses Werk sinnbildlich für den inneren und äußeren Kampf der samischen Kultur nach Anerkennung, Wahrnehmung und Unterstützung. Valkeapääs Kunst ist klar und zugleich wissensreich, aber seine *Govadas* liefert keine Utopien, keine Hoffnung und keine romantischen Erwartungen. Es verleugnet die Grenzen von Raum und Zeit, indem es die vielschichtige Komplexität der Existenz offen legt, und das hilft uns, den Prozess der „Interanimation", der Anerkennung der Wechselbeziehung zwischen Natur und allem in der Welt, in Begriffe zu fassen.

Akt der interkulturellen Vermittlung

Beaivi, áhčážan umfasst insgesamt 571 Joik-Gedichte und dokumentarische Fotos und ist als nationales Familienalbum der Sámi zu lesen. Es ist ein anspruchsvolles und vielschichtiges Werk, das vier verschiedene Aspekte in einem vereint: einen persönlichen, einen gemeinschaftlichen, einen jahreszeitlichen und einen mythischen. Die zentralen Texte, Gedicht 272 und Gedicht 273, bilden eine achtseitige typographische und onomatopoetische Darstellung einer Rentierherde in Bewegung. Der Hirte lotst die Herde in die Gegenrichtung unserer Leserichtung des Buches. Wir sehen – beziehungsweise lesen – die Herde, die sich Stück für Stück und Seite für Seite über das Ende hinaus mit ihren Fährten und Fußspuren der durchziehenden Rentiere ausbreitet. Der kursiv gedruckte Text besteht aus Onomatopoesie der natürlichen Umgebung. Abgesehen von den circa 50 Rentiernamen, in Anlehnung an ihr Alter, Aussehen, Geschlecht, besonderen Körpermerkmalen und besonderen psychologischen Charakterzügen, führt Valkeapää noch ungefähr 100 Wörter ein, die sich auf andere Aspekte der Rentierhaltung beziehen. Damit bietet er die prägnanteste Darstellung von nordsamischer Rentierhaltungs-Terminologie (dank Prof. John Weinstock ist das komplette Glossar des Gedichtes in englischer Übersetzung auf der samischen Website der University of Texas zu finden). In allen Übersetzungen, belassen die Übersetzerinnen die Gedichte 272 und 273 in samischer Sprache,

> um die Entscheidung des Dichters wertzuschätzen, dass die Wortwahl für die Vielfalt der Rentiere und für ihr Verhalten in nicht-samischer Sprache zu einfach und zu spärlich ist, um der Komplexität dieser Aktivität gerecht zu werden. Nichtsdestotrotz sind die Übersetzungen maßgeblich und poetisch, also immer noch unter dem wachsamen Auge des Dichters. (Osgood 2003: 81, meine Übersetzung).

Und in der Tat, zuallererst „gehören" diese Gedichte dem Autor, der sie in einem linguistischen Code gestaltet hat, in dem die poetische/ästhetische Funktion im Vordergrund steht. Valkeapää nutzt in seiner poetischen Sprache ein reichhaltiges Vokabular und entwirft viele individuelle Wortformationen; andererseits sind die Gedichte in genormter, nordsamischer Sprache (in neuer Orthographie von 1979, die allererste „nutzerfreundliche", grenzüberschreitende Version) geschrieben. Doch wie Gaski bemerkt hat, so sind die zwei Gedichte „eine linguistische Herausforderung für jeden Sámi", selbst „mit einer hohen Fertigkeit in der spezifischen Terminologie der Rentiernamen". Daraus ergibt sich, dass viele Leser einen „kognitiven" Aufwand betreiben müssen, der darauf hinausläuft, dass die spezielle Sprache des Dichters in die eigene Umgangssprache (also die des Lesers) umgewandelt werden muss, eine besondere Herausforderung besteht darin, dem vielschichtigen Rentiervokabular eine adäquate Bedeutung zuzuweisen, was natürlich nicht komplett zu leisten ist, wenn man kein Experte auf diesem Gebiet ist. Trotzdem hat jeder Dichter das Recht, einen unübersetzbaren Text(teil) zu verfassen, seit die Literatur der Knotenpunkt für sprachliche und dichterische Experimente ist.

Ein weiterer bedenkenswerter Aspekt der veröffentlichten Gedichten ist die Tatsache, dass diese für diejenigen zugänglich sind, die das in Nordsamische geschriebene Original lesen können. Diese Fähigkeit ist nicht allgegenwärtig unter den mehrsprachigen Sámi, von denen die meisten nicht in ihrer/ihren Muttersprache/n ausgebildet sind. Auch für Leser, die kein Sami sprechen, aber das Recht haben, sich Sámi zu nennen, hat dieser „unübertragene" Code einen tiefen emotionalen Wert. Demnach kann ein gedruckter Text in samischer Sprache immer noch seinem Leser „gehören", auch wenn dieser die Sprache nicht versteht. Im gegebenen sozialen und textuellen Kontext zeigt sich die Singularität dieser Gedichte nicht nur in der Wortwahl, dem Inhalt und poetischen Stil, sondern auch in seiner Form: Die Worte bilden den Umriss einer Rentierherde. Andere Gedichte des Buches sind in freier und ungeordneter Form angeordnet, kaum länger als eine ganze oder halbe Seite. Onomatopoetische Wörter, neue Wortzusammensetzungen (für die Benennung der Rentiere) und die Anordnung der Wörter in Form einer Rentierherde – all das dient der Unterstreichung der Singularität der Gedichte und erregt die Aufmerksamkeit des samischen

Lesers. Diese Merkmale kennzeichnen das Gedicht als innovatives, kulturelles Ereignis, sowohl seiner Zeit als auch für nachfolgende Generationen.

Die Gedichte, die in der Mitte – im „Herzen“ – des Buches abgedruckt sind, sind von besonderer Wichtigkeit. Der Übersetzer (oft ein Team) weiß, wo er nach den höchst spezifischen Wörtern (z. B. in Konrad Nielsens fünfbändigem Wörterbuch aus den 1920er Jahren oder in der Studie von T. I. Itkonen) suchen muss. Wir Übersetzer lieben die Herausforderung, schwierige Textstellen in andere Sprachen zu bringen. In diesem Fall hätten wir über die Umwandlung in die ähnlich ausgeprägte Rinder- oder Pferdeterminologie nachdenken und mögliche Äquivalente schaffen können. Aber indem wir diesen Text im Original belassen, in der Mitte des übersetzten Buches, hat die samische Literatur die Möglichkeit, ins Ungarische, Englische oder in jede andere Sprache und Kultur „zu reisen“.

Der Vorgang des Kopierens des samischen Textes und seiner Einbettung in unübersetzter Form in einen anderweitig übersetzten Kontext kann als besonderer Akt der interkulturellen Vermittlung gesehen werden, bei der Schwerpunkt auf der Unübersetzbarkeit und Einzigartigkeit jeder Kultur und jedes kulturellen Produkts liegt. Dieser Vorgang mag Leser der Zielsprache frustrieren, weil sie keinen Zugang zum semantischen Gehalt des Gedichts bekommen. Doch es könnte den Leser auch zu einem „translingualem“ Lesen herausfordern. Da Unübersetzbarkeit immer Mehrsprachigkeit impliziert, sind wir gezwungen, Bedeutungen aus anderen semantischen Ebenen zu gewinnen. Auf dieser Stelle könnte der Leser ebenso ableiten, dass das Gedicht in der Originalsprache unverständlich war (Warum sollte es auch nicht so sein?). So wie Übersetzbarkeit immer dazu aufruft, seine Infragestellung zu vermeiden, schließt Unübersetzbarkeit Übersetzbarkeit ein. Wenn dennoch irgendwelche der Komponenten des Übersetzungsprozesses die Selbstreferenzialität begünstigen, kann die interlinguistische Übersetzung verneint werden, aber Elemente, die im Original bleiben, helfen die Referenzialität vom anderen Ende her herzustellen.

Abschließende Gedanken

Wie wichtig ist es für den Übersetzungsprozess, vor allem für die Rezeption des übersetzten Textes, dass die Gedichte in einer Art Dialog mit den oder als Kommentar für die dokumentarischen Fotos geschrieben sind? Wenn wir die Fotos und andere grafischen Elemente als reine Illustrationen der Gedichte sehen, würde es einfacher sein, sie wegzulassen. Doch in unserem Fall scheint das Gegenteil richtig zu sein. Valkeapääs indigene, emanzipatorische Geste des „Zurückgebens“ dieser Fotos seinem Volk (Dar-

stellungen kultureller Objekte, heiliger Orte und von „Familienmitgliedern") war der Hauptanstoß für dieses Buch.

Wenn Textualität nur eine Dimension dieses inhaltsreichen und komplexen Buches darstellt, wie kann dann seine Übersetzung einer ausgewählten Anzahl von Gedichten den Platz des Originals einnehmen? Wann verfehlt die Übersetzung ihr Ziel? Wie kann der Übersetzungsprozess trotzdem noch eine Brücke schlagen? Ist es unbedingt notwendig, einen bestimmten Grad der Unübersetzbarkeit in den höchst visuellen Mythografiken, auf der *Govadas*, von Valkeapää zu berücksichtigen? In welchem Maße kann der "Akt des Gebens" (die Intention des Dichters) vom „Akt des Erhaltens" (die Neugierde des zielsprachlichen Publikums) abweichen? Um Antworten auf diese Fragen zu finden, müssen wir beachten, dass diese dokumentarischen Fotos vor Jahrzehnten aufgenommen wurden, dann zur Ausstellung in Museen „weggenommen" wurden und vor Kurzem in die samische Gemeinde zurückgetragen wurden.

Wie lässt sich der „Verlust" des zielsprachlichen Publikums mit dem der samischen Leser zu vergleichen? Bereichern Valkeapääs Einschränkungen an der Übersetzung wirklich das zielsprachliche Publikum, in dem sie einen flüchtigen Insider-Einblick in die Welt der Sámi bieten? Valkeapää hat dieses Buch vor allem für sein eigenes Volk geschaffen; er wollte es über die Vermittlung von Geschichte und Tradition stärken und war darin sehr erfolgreich. Wie Jürgen Kremer in der Zeitung *Baiki* (Stellen Sie sich vor!, das Nordamerikanische Magazin der samischen Kultur) schrieb:

> Ich habe dieses Buch in nahezu jedem samischen Haushalt, den ich besucht habe, gesehen, und ich denke nicht, dass es übertrieben wäre zu sagen, dass dies einer der zentralen Einflüsse der wachsenden Bestätigung des traditionellen Bewusstseins der Sámi ist. (BAIKI, Ausgabe 19, 1999, (zitiert von Lars Nordström auf seiner Webseite, meine Übersetzung).

Valkeapää war sichtlich überrascht angesichts der unmittelbaren Aufmerksamkeit, die seinem Buch von der Mehrheit der skandinavischen Kulturen (schwedischen, norwegischen und finnischen) zuteilwurde – doch er fand eine brillante künstlerische Antwort: Es würde keine typische Übersetzung sein, sondern ein komplett anderer kreativer Prozess, der die Mehrheit der damals kolonialisierenden Kulturen verinnerlichen, wertschätzen und Anteil nehmen lässt an dem Gefühl der Sámi, ihrer Sinne, Traditionen und Werte beraubt worden zu sein. Folglich wird die Übersetzung zu einem integralen Teil des originären Schaffensprozesses, ohne die Übersetzung könne der Originaltext nur als unvollständig verstanden werden. Darüber hinaus wird das kulturelle Geschehnis, das Valkeapää geschaffen hat, durch die Übersetzung zum angemessenen Symbol des interkulturellen Beziehungs-

geflechts sowie Entstehung von Kulturen und ihrer stetigen „Ergänzung“ durch andere Kulturen.

In unserem Fall schwächt die Verweigerung der Übersetzung oder Umwandlung bestimmter (Arten von) Texte(n) ihre literarische Vielfalt nicht ab – im Gegenteil: So kann zu einer wirklichen weltweiten Literaturszene beigetragen werden. Ein unübersetzter samischesr Text in einem fremdsprachigen Buch schockiert den Leser; nun muss er sich mit dieser gänzlich unbekannten Sprache vertraut machen. Nichtsdestotrotz schafft die Untersagung der Übersetzung eine einzigartige Möglichkeit, literarische Vielfalt zu zeigen; daher impliziert sie den zutiefst humanen Wert, die intellektuelle, linguistische, literarische und ästhetische Kreativität kritisch zu fördern.

Bibliografie

DOMOKOS Johanna 2016: Prohibiting Translations: Nils-Aslak Valkeapaää and the Question of Text-, Process-, and Agent-driven Untranslatability. – *Critical Mutlilingualism Studies* 4/1: 44–56, http://cms.arizona.edu/index.php/multilingual/article/view/59/117 (11.10.2016).

GASKI Harald, FJELLNER Anders 2003: *Biejjien baernie / Sámi Son of the Sun / Beaivvi bárdni*, tr. J. Weinstock, Kárášjohka: Davvi Girji.

LANDON Philip 1996: Introduction; Interview with Nils-Aslak Valkeapää. – *New Finnish Fiction. The Review of Contemporary Fiction*. 16.3 (Summer): 140–144.

LEHTOLA Veli-Pekka 2004: *The Sámi People. Traditions in Transition*, Fairbanks: University of Alaska Press.

MANKER Ernst 1938: *Die lappische Zaubertrommel: Eine Ethnologische Monographie*. I: *Die Trommel als Denkmal Materieller Kultur*, Stockholm: Bokförlags Akteibolaget Thule.

MANKER Ernst 1950: *Die lappische Zaubertrommel: Eine Ethnologische Monographie*. II: *Die Trommel als Urkunde Geistigen Lebens*, Stockholm: Hugo Gebers Förlag.

MANKER Ernst 1972: *People of the Eight Seasons*, translated by Kathleen McFarlane. New York: Crescent Books, by arrangement with Tre Tryckare Ab, Gothenburg: Wahlstrom & Widstrand.

NORDSTRÖM Lars: *The Sun, my Father*. http://www.larsnordstrom.com/Publications/About/About-TheSunMyFather.html (11.10.2016).

OSGOOD Dana Kathleen 2003: *Áillohaš, the Shaman-Poet and his Govadas-Image Drum: A Literary Ecology of Nils-Aslak Valkeapää*. Oulu: University of Oulu. (Dissertation) http://herkules.oulu.fi/isbn9514269446/isbn9514269446.pdf (11.10.2016).

PENTIKÄINEN Juha 1995: *Saamelaiset. Pohjoisen kansan mytologia*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, SKST 596.

Abstract

Sámi mythography in intercultural mediation
– On (un)translatability of Nils-Aslak Valkeapää's poetry

Finland's Sámi authors have played a crucial role in the successful emancipation of the Sámi since the 1970's. One of the most charismatic grounding fathers of this movement was undoubtedly the multitalented artist and cultural activist Nils-Aslak Valkeapää (1943–2001). His Nordic Literary Prize-winning book *Beaivi, Áhčážan* (1988, Sun, my father) captivated the attention of an international audience. Puzzlingly, Valkeapää forbade the translation of two poems from this seminal work. How did he arrive at such a decision? For whom and from whom did he want to withhold information? And how do all these questions reveal central aspects of intercultural transferability? Embedding reflections on Valkeapää's translatability – as pointed out in Domokos 2016 – in the whole artistic work of the writer, this study elucidates the background where *Beaivi, Áhčážan* came from and headed towards.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Christian Jokinen & Doris Wagner
Universität Turku

„Im Gleichschritt, marsch!“ Die finnisch-deutschen Waffenbrüder und ihre *Liedbräute*

1. Die finnisch-deutsche Waffenbrüderschaft

Finnland hat in den Jahren 1941–1944 gegen Russland gekämpft als Waffenbrüder von Hitlers Soldaten. Die Verbindung zwischen Deutschland und Russland während des 2. Weltkrieges und die Beziehung der beiden Länder sind aus unterschiedlichen Blickwinkeln untersucht worden. In diesem Artikel geht es um die während des Krieges gesungenen deutschen Soldatenlieder, deren Kultur auch nach Finnland gebracht wurde in Form von einigen Marschliedern oder *Soldaten-Schlagern*.[1] Diese Lieder hatten in Finnland großen Erfolg und bildeten zu einem zentralen Teil den „Soundtrack“ der Kriegszeit. Die Beliebtheit dieser deutschen Musik zeigt sich auch in einer Szene von Edwin Laines *Der unbekannte Soldat*, in der das deutsche Lied *Erika* gesungen wurde.[2]

[1] Die Begriffe *Marschlied*, *Soldatenlied* oder *Soldaten-Schlager* werden hier nicht voneinander abgegrenzt. Im 2. Weltkrieg wurden speziell dafür komponierte Lieder gesungen als auch solche, die schon lange davor existierten und (vgl. Leonhardt 1977). Wir verstehen in diesem Artikel unter den genannten Begriffen solche Stücke, die beim Marschieren von den Soldaten gesungen bzw. im Radio zu hören waren, d.h. Lieder, auf deren Melodie sich im Gleichtakt marschieren ließ, unabhängig von ihren militärischen oder zivilen Texten.

[2] Für eine erschöpfende Analyse der Musik im Kinofilm *Der unbekannte Soldat* vgl. Susanna Välimäki (2008): *Miten sota soi?*. Tampere.

Einige Wehrmächte in Europa waren bekannt dafür, dass sie buchstäblich singend in den Krieg marschierten. Dies trifft insbesondere für die deutsche Wehrmacht zu, für die in beiden Weltkriegen Liederbücher für die Soldaten gedruckt wurden.[3] Die Marschmelodien waren häufig der *Zivilmarschmusik* entliehen oder stammten aus dem vorherigen Jahrhundert. Allen voran komponierten auch die aus der klassischen Musik bekannten Komponisten Richard Wagner und Franz Schubert Soldatenmärsche (Lehtonen 2003: 99–109, 112–113, 116–117).

Seit der Unabhängigkeit Finnlands gab es starke kulturelle Verbindungen zu Deutschland, die während der 30er-Jahre ungebrochen blieben. Deutschland hatte eine bemerkenswerte Film- und Musikindustrie, deren Produkte auch in Finnland gesehen und gehört wurden. Die deutsch-finnische Waffenbrüderschaft bedeutete ein dichtes militärisch-politisches Bündnis in den Jahren 1941–1943, das sich auch auf die Kunst und Kultur erstreckte. Eine kulturelle Brücke wurde im Sommer 1940 gebaut und ab 1941 kontinuierlich verstärkt (Melgin 2014: 134–136). Dies galt auch für die Musiker und die Musik. Während des Fortsetzungskrieges war die Zusammenarbeit in Kunst und Unterhaltung besonders stark. Die Kultur war für die Nationalsozialisten ein probates Mittel der Kriegspropaganda. Finnische Kulturgäste wurden beständig ins Dritte Reich eingeladen. Jean Sibelius schätzte man als Vorreiter des „nordischen Musikstils“[4] und die Konzertsängerinnen Lea Piltti, Aulikki Rautavaara und Maire Virkkunen wurden von den Deutschen verehrt. Auf der Seite der Unterhaltungsmusik sind v.a. die Geschwister Vera, Maire und Raija Valtonen, die *Harmony Sisters* (Niiniluoto 2007: 541), zu nennen, die im Jahr 1942 im Deutschen Radio zu hören waren (Niiniluoto 1994: 139, 141, 149, 153, 176–177; Melgin 2014: 134–143; Prieberg 2015: 139, 374).

Die deutsche Marschmusik hatte sich die finnische Wehrmacht nicht angeeignet. Dies änderte sich nach der geschlossenen Waffenbrüderschaft, als deutsche Marschlieder nach Finnland importiert wurden, – insgesamt mehr als 20 zwischen 1941–1942. Für ihre Entstehungsgeschichte und den Import nach Finnland sind v.a. drei Personen verantwortlich: Herman Nielenbock (1888–1954) alias Herms Niel, der viele der Lieder schrieb, ihr Übersetzer und Importeur Reijo „Palle“ Palmroth (1906–1992) sowie der finnische Interpret Georg Malmstén (1902–1981).[5]

---

[3] Im 1. Weltkrieg das zweiteilige *Volksliederbuch für gemischten Chor* (1915), gedruckt von der Kommission für das Deutsche Volkslieder Buch, im 2. Weltkrieg *Das Neue Soldaten Liederbuch* (NSL).

[4] Sibelius war insgesamt 28 Mal in Deutschland, meistens in Berlin (http://areena.yle.fi, Ankarat vuodet, Sendung vom 27.3.2017: *Syyspihlajan alla*).

[5] Die Biografie Nielenbocks findet sich unter http://www.uni-magdeburg.de/mbl/Biografien/0283.htm (März 2017).

Niel war sowohl Soldat als auch Musiker und schrieb viele bekannte Kriegsmärsche. Seine ersten Kompositionen *Ich bet‘ für ihn* und *Oh sei mir gut* entstanden im Jahr 1915. Den Durchbruch erreichte Niel mit dem Stück *Im Rosengarten von Sanssouci* (1927), das er zusammen mit Hans Alibout komponierte.

Im 3. Reich wurde viel gesungen; das Hitler-Deutschland zuweilen sogar als „Lieddiktatur“ (Rathkolb 2006: 137–138) bezeichnet. Niels Kompositionen waren recht unpolitisch. Die leichten Märsche behandelten die Sehnsucht nach Liebe, die Wiedersehensfreude sowie das Überwinden des Schmerzes (Freitag 2014: 141–143). Viele davon trugen Frauennamen, wie Niels bekanntester Marsch *Erika*. Andere waren u.a. Hannelore, Annemarie, Leonore, Waltraud und Renate (Freitag 2014: 154). Ungeachtet des latenten Militarismus dieser *Liedbraut*-Stücke wurden sie als Unterhaltungsmusik betrachtet und kamen später als finnische Übersetzungen nach Finnland.

2. Musikalische Waffenbrüderschaft – Die *Liedbräute* kommen nach Finnland

Deutschland arbeitete in vielen Branchen als Vorbild für Finnland, auch in der Kommunikationsbranche. Im Jahr 1938 wurde eine Gruppe Journalisten und Experten der Kommunikationsbranche nach Berlin auf Studienreise geschickt mit der Aufgabe, der Welt die für Finnland erwünschten olympischen Spiele für das Jahr 1940 zu vermarkten, die jedoch durch den Ausbruch des Winterkrieges verschoben wurden. Viele an der Reise Teilnehmende haben sich selbst als Kriegspropaganda Betreibende wiedergefunden. Im Winterkrieg war die Pflege von Mitteilung und Stimmung provisorisch organisiert worden. Die am Anfang des Fortsetzungskrieges auch als „vierte Waffengattung“ bezeichnete Propaganda, die Pflege der Gemütsverfassung und die Unterhaltung waren viel besser organisiert. Das Hauptquartier verstand den Wert der Unterhaltungsarbeit für die Soldaten, die länger an der Front durchhalten, wenn für ihre geistige Unterstützung, besonders für die Unterhaltung, gesorgt ist.[6] Deshalb wurde im Staatlichen Kommunikationsinstitut eine Unterhaltungsabteilung gegründet (Laulainen 2016: 18; Niiniluoto 1994: 21–22).

Die zentrale Figur, die den Import von Herms Niels Marschliedern unterstützte, war Major Reino Wilhelm Palmroth, den Finnen bekannt als Schriftsteller Reino Hirviseppä und Unterhaltungskünstler „Palle“. Der vielseitige Künstler war auch Übersetzer und Radiomoderator. Von 1935–1945 brachte er 66 Stücke in seiner Radiosendung und rückte dadurch ins Volksbewusst-

[6] Lasse Lehtinen: *Sota kosketti kaikkia*, Kulttuuricocktail, Yle 8.1.2017; Niiniluoto (1994: 170).

sein. Seine Beliebtheit war nützlich für die Propagandaarbeit im Winter- und im Fortsetzungskrieg. Im Zwischenfrieden begann er, Unterhaltung und Landesverteidigung zu vereinigen mit Soldatenabenden („Militärische Radioabende“) nach deutschem Vorbild. Mit diesem kopierten Konzept und selbst komponierten Stücken versuchte Palmroth, die Kampfmoral zu heben. „Palles“ Gesangskollege sowohl bei den Radioabenden als auch bei den veröffentlichten Platten war häufig Georg Malmstén[7], ab 1929 Finnlands beliebtester Sänger, dessen Stücke besonders in den Kriegsjahren die am weitesten verbreiteten waren (Niiniluoto 1994: 170). Er nahm vor allem während des Fortsetzungskriegs Stücke auf, die ursprünglich aus Deutschland stammten, insgesamt 12, die sämtlich von „Palle“ ins Finnische übersetzt wurden. Deutsche Stücke von anderen Künstlern wurden nur vereinzelt aufgenommen (Partanen 2012: 20).

Im Folgenden werden fünf Kompositionen mit Frauennamen vorgestellt, die vom Deutschen ins Finnische übersetzt worden sind und dabei im Finnischen andere Frauennamen bekommen haben. Die unterschiedliche Namengebung hängt damit zusammen, dass jeder Name bestimmte Empfindungen auslöst bzw. Erwartungen und Bilder weckt, die in jeder Kultur anders sind.[8] Doch bevor die Kompositionen näher betrachtet werden wird erläutert, wie die Vornamen im Finnischen und Deutschen gegeben werden.

3. Die Vornamengebung im Finnischen und Deutschen

3.1. Was sind Namen?

Es gibt keine Sprache oder Kultur ohne Namen, d.h. Namen gehören zu den sprachlichen Universalien (Nübling/Falbusch/Heuser 2012: 14). Dinge oder Lebewesen, die bestimmt und einmalig sind, werden mit einem Eigennamen benannt (Duden 1998: 196). Diese Funktion des Namens heißt Monoreferenz und bedeutet die Bezugnahme auf ein bestimmtes Objekt oder Mitglied einer Klasse (Nübling/Falbusch/Heuser 2012: 17). Namen dienen auch der Identifikation von Orten, Menschen und Produkten, durch die wir Menschen die Welt erkennen (Ainiala/Saarelma/Sjöblom 2008: 16–17). Sie können wegen ihres affektiven Charakters unterschiedliche Vorstellungen über ihre Objekte wecken.

---

[7] Silvennoinen (2013: 26); Jukka Lindfors: *Sota-ajan propagandalauluja*, Yle Arkisto, 3.6.2014 und http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/kuplettimestari-palle; http://www.edu.oulu.fi/muko/lvakeva/afrohis/suomi2.htm; http://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/palmroth-reino-wilhelm/ (März 2017).

[8] Zum Wesen des Namens und der Diskussion zu seiner Semantik vgl. Brendler/Brendler (2004: 52–57).

3.2. Der Vorname

Abgesehen vom Spitznamen ist der Vorname der individuellste Name. Eltern geben ihren Kindern einen Namen für das ganze Leben, d.h. der Vorname bildet einen bedeutenden Teil der Identität des Kindes. Viele Faktoren beeinflussen die Vornamenwahl. Die heutigen Motive für die Namengebung sind sowohl in Finnland als auch in Deutschland andere als früher.[9] Grundsätzlich gilt, dass ein Personenvorbild die Namenwahl beeinflussen kann, z.B. eine Berühmtheit, ein Freund oder eine fiktive Person aus der Literatur, einem Film oder einem Liedtext. Auch praktische Rücksichten, z.B. der Name muss zur Muttersprache passen, klingt harmonisch, ist leicht zu schreiben und zu beugen, sind für viele finnische Namengeber wichtig (Kiviniemi 2006: 132). Im Deutschen sieht es nicht viel anders aus: hier sind Wohlklang und Vorbilder (persönliche Bekannte, Schauspieler, Sportler) die üblichsten Benennungsmotive.[10] Auch Erfahrungen mit anderen Namensträgern sowie Anpassungs- und Profilierungsbedürfnis sind Kriterien für die Namenvergabe (Kunze 2003: 55–56). Im Deutschen gibt es geschichtlich bedingt tiefe Umbrüche bei den Auswahlprinzipien der Vornamen, aber seit mehr als 200 Jahren gilt, dass der Name schön und klangvoll sein soll.[11]

Beide Länder haben strenge Richtlinien für die Vornamenvergabe, die jedoch hier nicht näher ausgeführt werden können.[12] In Finnland darf ein Kind jedoch höchstens drei Vornamen haben, wobei sich im finnischen Vornamenregister die Tendenz zeigt, dass die stärkste lexikalische Substanz nach der Leichteren zu setzen ist: Der Name mit den meisten Silben kommt an letzter Stelle (Kiviniemi 2006: 109–111). Für deutsche Vornamen gibt es eine Statistik zur Lautstruktur, aus der hervorgeht, dass bei Frauennamen zwei- und dreisilbige Vornamen dominieren (je ca. 40%) gefolgt von viersilbigen Namen (ca. 17%) (Seibicke 2008: 103–105). Zudem lauten deutsche Frauennamen öfter vokalisch aus, Männernamen dagegen konsonantisch (Nübling/Falbusch/Heuser 2012: 131).

In Finnland und in Deutschland gibt es Vornamenmoden. Warum ein bestimmter Name zum Modenamen wird, bleibt meist ungeklärt. Ein Grund können die Namen berühmter Personen sein. Ein solcher Modename folgt einem typischen Phasenverlauf: langsamer Anstieg (Innovation) > rapider Anstieg (Diffusion) > größte Verbreitung (Adaption) > Rückgang (Restrik-

[9] Für die Wahl des Vornamens im Deutschen vgl. Seibicke (2008: 112–119); für die Wahl des Vornamens im Finnischen vgl. Kiviniemi (2006: 131–133).

[10] Zu weiteren Namenmoden vgl Nübling/Falbusch/Heuser (2012: 118–123).

[11] Seibicke (2008: 114). Zur Geschichte der Vornamen vgl. ebd., 119–159.

[12] Zu den Richtlinien in Deutschland vgl. Nübling/Falbusch/Heuser (2012: 109ff.); zu den finnischen Richtlinien Kiviniemi (2006: 113–126).

tion). Weil die Phase eines Modenamens nie sehr lang ist, werden bestimmte Namen mit einer bestimmten Generation verknüpft (Kunze 2003: 57). Einige Namen sind jedoch immer beliebt und erreichen öfter die Spitze der Popularität. So z.B. der Name Anna, der in Finnland der häufigste Erstname bei Frauen ist (Kiviniemi 2006: 17–18).

Weitere Einzelheiten zu den Vornamen in beiden Ländern werden im Zusammenhang mit den *Liedbraut*-Märschen gegeben, die im Folgenden näher betrachtet werden im Hinblick auf ihre jeweilige Entstehung, ihre Texte und der Namen der *Liedbräute* in beiden Ländern. Aus Platzgründen wird, wenn nicht anders vermerkt, jeweils nur die 1. Strophe der Lieder wiedergegeben.

4. Die *Liedbraut*-Märsche

4.1. *Erika*[13] – finn. *Kaarina*

Die erste von „Palle" übersetzte Komposition von Herms Niel war Erika. Er übersetzte das Stück am 1.9.1939 und es wurde noch im selben Monat im Radioprogramm gespielt. Aufgenommen wurde das Lied im April 1941 von dem anderen Lieblingssänger der 1930/40er-Jahre, Aimo Andersson, bekannt unter dem Künstlernamen A. Aimo (Partanen 2012: 62). Das Lied entstand angeblich, als der Komponist mit seinem Hund auf einem blühenden Abhang stand. Der Hund fürchtete sich vor den Bienen, die um eine blaue Blume herumflogen. Als Niel die Blume sah, begann die Melodie des Liedes in seinem Kopf bereits zu singen. Er grub die Blume aus der Erde und brachte sie nach Hause, wo das Lied seine endgültige Form bekam. Niel setzte die Blume, *Erika* (finn. *kanerva*) als Erinnerung in seinen Garten. Die Entstehung des Liedes und speziell sein Entstehungsjahr könnte laut Freitag bzw. Partanen (Freitag 2014: 154–156; Partanen 2012: 62) jedoch schon lange vor seiner Veröffentlichung im Jahr 1938 liegen. Auf jeden Fall wurde das Lied fast unverzüglich zum Hit und mehrmals abends im Radio gespielt. Die Beliebtheit des Stücks ist zu erklären, weil es mitreißt, unterhält und sich wunderbar fürs Marschieren eignet.[14] Zudem kommt es auch ohne Instrumente aus.

Die Propagandamaschinerie des 3. Reiches vereinnahmte *Erika* und spielte das Lied häufig im Radio. Der leichte und unterhaltsame Marsch wurde als beispielhaft für die Musikpolitik des 3. Reiches bezeichnet, die ihn zum Überdecken der hässlichen Wirklichkeit empfahl.[15] Niel, von Hitler zum Musikprofessor ernannt, bekam im Volksmund den Kosenamen „Bum-bum-

---

[13] NSL (1940) Heft 1.

[14] Holger Catenhusen: *Komponist für Hitlers Soldaten*. Tagesspiegel, 21.2.2015.

[15] Stephan Göritz: *Vergessen und verdrängt*. Deutschlandfunk, 4.12.2006.

Professor“, aufgrund der Trommelschläge, die den *Erika*-Marsch häufig begleiteten.

Im Februar 1942 reiste Georg Malmstén nach Deutschland, um Plattenaufnahmen zu machen. Ihm war Deutschland schon bekannt, da er seine Plattenkarriere in Deutschland begann und seit den 1930er-Jahren fast jährlich zu Aufnahmen nach Deutschland reiste. Das Hauptziel der Reise war Palmroths vertextete deutsche und finnische Marschlieder aufzunehmen. Sie wurden auch direkt am ersten Tag, 28.2.1942, aufgenommen. Das Programm enthielt u.a. Herms Niels Kompositionen *Erika* (Kaarina), *Hannelore* (Anna-Maija), *Es ist so schön Soldat zu sein, Rosemarie* (Sotamies on sotamies, Armas Anneli) und Hans Carstens *Monika* (Tellervo). Die Musik zu den Liedern spielte bei den Aufnahmen in Berlin die Berliner Polizeikapelle, die auf der Aufnahme als Soldatenorchester bezeichnet wurde.

Im Finnischen wurde vor allem die Melodie von *Erika* bekannt. Das Stück ist nicht direkt militärisch, obwohl der Sänger vermutlich ein Soldat ist. Dies wird jedoch nicht explizit deutlich. Reino Palmroth hat sich bei seiner finnischen Übersetzung fast wörtlich an die deutsche Vorlage gehalten. Lediglich der Titel *Erika* wurde zu *Kaarina*. Die erste Strophe des deutschen Textes lautet:[16]

Auf der Heide blüht ein kleines Blümelein
Und das heißt: Erika.
Heiß von hunderttausend kleinen Bienelein
Wird umschwärmt Erika.
Denn ihr Herz ist voller Süßigkeit,
Zarter Duft entströmt dem Blütenkleid
Auf der Heide blüht ein kleines Blümelein
Und das heißt: Erika.

Der Frauenname Erika ist eine Movierung von Erik (Erich) (Seibicke 1977: 210), doch spätestens seit Viktor von Scheffels Roman Ekkehard (1855), in dem *Erika, das Heideblümlein* erscheint, wird es mit der Heidepflanze in Verbindung gebracht (Kohlheim 2001: 97). Laut einer Langzeitstudie zu deutschen Vornamen war Erika von 1920 bis 1945 in Deutschland besonders populär. Das Namensprofil wurde von den Probanden, die den Namen aus heutiger Sicht beurteilten, als „sehr vertraut, antiquiert,[17] nicht wohlklingend, sehr weiblich, alt, unsportlich, gesellig, nicht attraktiv und religiös“ wiedergegeben.[18]

---

[16] Wegen der fast wörtlichen Übersetzung wurde hier auf den finnischen Text verzichtet.

[17] Zur Wahrnehmung von Altersstereotypen vgl. Rudolph (2001: 72, 83–87).

[18] http://www.beliebte-vornamen.de/5248-erika.htm (März 2017).

Der finnische Name Kaarina wurde im 20. Jahrhundert als häufigster zweiter Vorname für Mädchen gewählt (Kiviniemi 2006: 102, 106). Die Wirkung des Marschliedes *Erika/Kaarina* auf das Gemüt der Menschen 1941/42 lässt sich an der Namengebung ablesen: Der Name Kaarina wurde fast doppelt so häufig zum zweiten Vornamen für Mädchen gewählt als zuvor. Er stieg von 6,5% auf 12%. Auch als erster Vorname war in dieser Zeit ein Anstieg zu beobachten. Die Beliebtheit des Namens fiel schon im Jahr 1943 wieder. Allein von 1941–1943 haben ca. 10000 Mädchen den Namen Kaarina bekommen und ca. die Hälfte von ihnen vermutlich wegen dieses Marschliedes. Kein zweiter Song hatte in Finnland eine solche Wirkung auf die Namengebung (Kiviniemi 2006: 216). Hier handelte es sich also um eine typische Namenmode mit schnellem Anstieg und ebenso plötzlichem Abfall.

Erika/Kaarina ist nur einer von „Palles" ins Finnische übersetzten deutschen Märschen, die einen finnischen Mädchennamen bekamen. Er selbst zählte zehn *Liedbräute*, die „gemeinsamen Bräute" der jungen Soldaten, u.a. Anna-Maija, Anneli, Kaarina, Mirja, und Tellervo (Partanen 2012: 61). Diese Lieder und andere finnische Märsche waren zu Beginn des Fortsetzungskrieges schon besonders beliebt. Wie schon bemerkt, hielt sich „Palle" bei seinen Übersetzungen der *Liedbraut*-Stücke fast wortgetreu an die deutschen Vorlagen (Laulainen 2016: 84).

4.2. *Lebe wohl, du kleine Monika*[19] – finn. *Tellervo*

Das zweite „Mitbringsel" von Palmroths Studienreise nach Deutschland war *Tellervo*, ursprünglich komponiert im Jahr 1941 von Hans Carsten als *Lebe wohl, du kleine Monika*. Das Stück diente der deutschen Propaganda-Kompanie als Erkennungsmarsch (Partanen 2012: 62). Hier wird der Refrain des deutschen Textes wiedergegeben, nicht der eigentliche Text, der ziemlich aggressiv ist. Der Marsch beginnt mit „marschieren ins Feindesland hinein", in der 2. Strophe heißt es „der Feind […] mit seinem Haß und Neid" wird zerschlagen und in der 3. Strophe wird Monika damit getröstet, dass „der schönste Tod […] der Soldatentod" ist.

Lebe wohl, du kleine Monika,
Heute muß geschieden sein!
Lebe wohl, du kleine Monika,
Trockne dir die Äugelein!
Valleri, vallera, valleralleralleral.
Wenn ich wiederkomm',
Wirst du mein!

[19] NSL (1940), Heft 2.

Lebe wohl, du kleine Monika,
Bald bin ich wieder da!

Bemerkenswert ist, dass in „Palles“ *Tellervo* nur der Refrain auf Finnisch gesungen wird, nicht der eigentliche Text, was wohl auf die Aggressivität der Originalfassung zurückzuführen ist. Dies entsprach ganz dem Auftrag, die Soldaten mit leichter Musik zu unterhalten.

Näkemiin nyt pikku Tellervo
Eron hetki tullut on
Pyyhi pois jo kyynel kartanon
Ole reipas, huoleton
Fallerii, fallaraa, fallerallaralla...
Taas sua halajan, oot sä mun
Näkemiin nyt pikku Tellervo
Pian oon luonas sun

Die Bedeutung des Namens Monika sowie dessen Herkunft sind unklar. Der Name fand im Mittelalter in der christlichen Welt als Name der heiligen Monika Verbreitung. In Deutschland wurde er aber erst im 20. Jahrhundert volkstümlich.[20] Laut der Langzeitstudie über deutsche Vornamen gehörte Monika zwischen 1940 und 1965 zu den häufigsten Vornamen.[21] Aus heutiger Sicht wird der Name von Probanden vor allem als „sehr vertraut, antiquiert, sehr weiblich, alt, sympathisch und unsportlich“ eingestuft.[22] Auch bei diesem Lied scheint die allgemeine Beliebtheit des Namens für die Namengebung des Liedes verantwortlich zu sein.

Der Name Tellervo erreichte nie Spitzenwerte im Finnischen. Im 20. Jahrhundert wurden jedoch vielen Mädchen als zweiter Vorname verhältnismäßig seltene Namen gegeben, u.a. Tellervo. Im Jahr 1864 gab Isak Edward Sjöman einen neuen und eigenen Namenstagkalender heraus, den „Schön-Almanach“. Darin war ein großer Teil eigensprachlicher Namen enthalten, die in anderen Kalendern erst viel später sichtbar wurden. Darunter befand sich auch der Name Tellervo (Kiviniemi 2006: 103, 286, 356). Der Frauenname taucht bereits im Kalevala als Vorname auf für das blondhaarige Waldmädchen, das das Vieh des Waldgottes Tapio hütet. Aus Reim- oder Beliebtheitsgründen wurde der Name nicht gewählt. Die Verbindung Nationalepos *Kalevala* und militärische Verteidigung der finnischen Nation dürfte ausschlaggebend für die Namenwahl gewesen sein.

[20] Duden Lexikon der Vornamen (1974: 156).

[21] Laut Nübling/Falbusch/Heuser (2012: 121) stand der Name im Jahr 1945 auf Platz 2 der Top 10-Namen.

[22] http://www.beliebte-vornamen.de/5226-monika.htm (März 2017).

4.3. *Hannelore*[23] – finn. *Anna-Maija*

Der Soldatenmarsch *Hannelore* wurde im Jahr 1939 von Herms Niel komponiert. In dem Stück geht es um die Treue des Soldaten, der auch im Krieg, weit weg von seiner Gefährtin, geduldig auf diese wartet. In Niels Lied zeigt sich diese Treue vor allem in den letzten beiden Zeilen jeder Strophe. Hier wird die erste Strophe des deutschen Textes wiedergegeben:

Soldat sein, heißt treu sein, mein Schätzlein,
Hanne- Hannelore!
Von morgens bis abends, tag aus, tag ein,
Hanne- Hannelore!
Und wenn die Feierabendstunde naht,
Ist der Soldat auch treu und bleibt Soldat,
Denn, draußen dort, vor dem Tore
Wartet Hannelore!

Der Name Hannelore wurde zwar zwischen 1926 und 1953 zu den 30 am häufigsten vergebenen Mädchennamen Deutschlands, erreichte aber nie Spitzenwerte. Der höchste Rang war die Nr. 9 auf der Top 10-Namensliste im Jahr 1946.[24] Bei diesem Frauennamen handelt es sich um einen Doppelnamen (Hanna und Lore).[25] Im Fall des Soldatenmarsches wurde der Frauenname aus Reimgründen gewählt: Die letzten beiden Zeilen bilden einen Endreim. Der viersilbige Name reimt sich auf den ebenfalls viersilbigen Satzteil „vor dem Tore“.

Der finnische Text ist im Dialekt gehalten und auch hier ist es der Endreim, der für den Doppelnamen Anna-Maija ausschlaggebend war. Lediglich in Nord-Karelien war der Name in den 40er-Jahren sehr beliebt, aber dies galt nicht für ganz Finnland (Kiviniemi 2006: 19–20). Im Folgenden die finnische Übersetzung der 1. Strophe:[26]

On sotapojan oltava uskollinen, Anna, Anna-Maija,
kas velvollisuus hältä vaatii sen, Anna, Anna-Maija.
Myöskin kun lomailta ennättää,
niin sotilas hän on, ja sotilaaksi jää.
Näät, viereltä leirin aijan, hän löytää Anna-Maijan,
näät, viereltä leirin aijan, hän löytää Anna-Maijan.

[23] NSL (1940), Heft 2.

[24] http://www.beliebte-vornamen.de/14498-hannelore.htm (März 2017).

[25] Zur Bildungsweise unterschiedlicher Namentypen vgl. Seibicke (2008: 94–96).

[26] www.youtube.com/results?search_query=Nirona+Reisegrammophon+%2F+Georg+Malmst%C3%A9n%3A+Anna-Maija (März 2017).

4.4. *Es ist so schön Soldat zu sein, Rosemarie*[27] – finn. *Armas Anneli*

Das Soldatenlied *Es ist so schön Soldat* zu sein wurde um 1930 von Herms Niel komponiert. Auch in diesem Lied geht es um die Treue des Soldaten zu seiner Geliebten, die zu Hause auf ihn wartet, während er für sein Vaterland kämpft. Zugleich wird das Soldatenleben verherrlicht (1. Strophe):

Es ist so schön Soldat zu sein, Rosemarie!
Nicht jeder Tag bringt Sonnenschein, Rosemarie!
Doch du, du bist mein Talisman, Rosemarie!
Du gehst in Allem mir voran, Rosemarie!
Soldaten sind Soldaten, in Worten und in Taten!
Sie kennen keine Lumperei, und sind nur einem Mädel treu!
Valleri, Valleralle ralle ra! Rosemarie.

Der Doppelname Rosemarie setzt sich zusammen aus Rosa und Maria. Ab dem 16. Jahrhundert wurden Doppelnamen im Deutschen häufiger. Man wollte damit bei den Katholiken den Schutz mehrerer Patrone gewinnen. Danach verschwanden sie, kehrten aber nach dem 1. Weltkrieg zurück, wo z.B. der Name Rosemarie wieder beliebt geworden ist (Schwarz 1949: 54–55). Dies geschah durch das Lied *Rosemarie, Rosemarie, sieben Jahre mein Herz nach dir schrie* von dem Naturforscher Hermann Löns und v.a. durch die Rosemarie in Agnes Günthers Roman *Die Heilige und ihr Narr* von 1913/14.[28] Ob sich Herms Niel von diesen Quellen inspirieren ließ, bleibt ungewiss. In der Langzeitstudie der deutschen Vornamen ist belegt, dass der Frauenname Rosemarie zwar kontinuierlich gegeben wurde, jedoch nur im Jahr 1940 häufiger vorkam als zuvor. Er belegte auf einer Rangliste den 14. Platz.[29]

Der finnische Text, der fast wortgetreu der deutschen Vorlage folgt, bekam den Namen Anneli. Nach dem Namen Maria waren im 20. Jahrhundert u.a. die Namen Anneli und Kaarina am beliebtesten. Die Namen Rosemarie und Anneli sind zwar von der Silbenzahl her unterschiedlich, enden aber beide auf einen hellen Vokal, was die Namenswahl im Finnischen erklären könnte.

---

[27] www.volksliederarchiv.de/es-ist-so-schoen-soldat-zu-sein (März 2017).

[28] Duden Lexikon der Vornamen (1974: 180).

[29] http://www.beliebte-vornamen.de/14160-rosemarie.htm (März 2017).

4.5. *Lili Marleen*[30] – finn. *Liisa pien*[31], *Mirja pien*[32]

Es wurde weiter oben schon bemerkt, dass im Jahr 1942 Malmsténs Aufnahmen der ursprünglich deutschen Lieder am erfolgreichsten waren (Gronow & Lindfors 2005: 82). In diesem Jahr erreichte auch der Kulturaustausch zwischen Finnland und Deutschland seinen Höhepunkt, bei dem „Palles“ ins Finnische übersetzte deutsche Märsche nur ein Beispiel waren für die Verstärkung der Waffenbrüderschaft (Niiniluoto 1994: 43).

Neben Niels Kompositionen wurde in Finnland der von Norbert Schultze 1938 komponierte Schlager *Lili Marleen* zu einem großen Erfolg. Der Text basiert auf einem Gedicht von Hans Leip. Dieser hatte im Jahr 1915 in Berlin seinen Wehrdienst geleistet. Im Urlaub traf er zwei Mädchen: Lili und Marlene, die ihn zu seinem Gedicht inspirierten. Anfangs gab es nur eine Strophe, später schreib Leip zwei weitere. Die heutzutage bekannte Komposition ist also schon vor dem 2. Weltkrieg entstanden. Lale Andersen sang das Lied zuerst in Willy Schaffers Kabarett und im Juli 1939 zum ersten Mal im Kölner Radio. Der in Belgrad stationierte deutsche Soldatensender spielte es ab 1941 zur Aufmunterung der Truppen an der Heimatfront. Es stand für die Hoffnung auf das baldige Ende des Krieges und wurde auf beiden Seiten der Front gehört.[33] Das Stück wurde anfangs zum Lieblingsschlager der deutschen Afrika-Truppen. Der Propagandaminister Göbbels versuchte die Übertragung im Radio zu unterbinden, denn er fand *Lili Marleen* zu pazifistisch. Ein Versuch der Militarisierung des Liedes misslang, denn es war schon in seiner ursprünglichen Form zum Lieblingsschlager avanciert (Rathkolb 2006: 139, Walter 2006: 148, Niiniluoto 1994: 48, Prieberg 2015: 337). In Finnland wurde das Stück sowohl von Georg Malmstén als auch von A. Aimo aufgenommen. Hier die erste Strophe der Originalfassung:

Vor der Kaserne bei dem großen Tor
Stand eine Laterne und steht sie noch davor
So wollen wir uns da wieder seh´n
Bei der Laterne wollen wir steh´n
Wie einst, Lili Marleen.
Wie einst, Lili Marleen.

---

[30] www.volksliederarchiv.de/lili-marleen (März 2017).

[31] Niiniluoto (2007: 541).

[32] Übersetzungen des Liedes in vielen anderen Sprachen sind unter der Internet-Adresse https://www.antiwarsongs.org/canzone.php?id=1600&lang=en (März 2017) zu finden, u.a. der finnische Text zu *Mirja pien*‘.

[33] http://www.dailymotion.com/video/x25yvz0_100-deutsche -jahre-05v52-liedgut-die-deutschen-und-ihre-schlager-1998-by-artblood-lifestyle (März 2017).

Bei den Vornamen der beiden Mädchen, die Schultze zu seiner Namengebung inspirierten, ließ er den Namen Lili unverändert. Bei dem anderen Namen benutzte er statt der Originalform Marlene die Form Marleen[34], die sich auf das Ende der beiden vorhergehenden Zeilen reimt (seh'n, steh'n).

Im Finnischen wurde der Schlager unter zwei verschiedenen Namen bekannt: *Liisa pien'* und *Lyhdyn alla*, wobei unter dem Titel *Lyhdyn alla* für den Refrain der Frauenname *Mirja pien'* benutzt wurde (Niiniluoto 2007: 541). Da der finnische Text fast wörtlich der deutschen Vorlage entspricht, wird hier als Beispiel nur die erste Strophe der Version *Liisa pien'* gegeben:[35]

Kasarmimme eessä suuri portti on,
Illan pimetessä jään lyhdyn valohon.
Menneessä jälleen kohdataan,
ja lyhdyn alla haastellaan,
kuin ennen Liisa pien',
kuin ennen Liisa pien'.

Sowohl der Version *Liisa pien'* als auch der Variante *Mirja pien'* wurde das Adjektiv *pien'* (*pieni* ‚klein‘) nachgestellt. Dies geschah offensichtlich zur phonetischen Angleichung an die deutsche Variante, bei der die letzte Silbe von Marleen im Refrain lang gesungen wird.

Die beiden im Finnischen benutzten Frauennamen Liisa und Mirja weisen die gleiche Lautstruktur auf: ein heller Vokal in der ersten Silbe, in der zweiten ein dunkler. In beiden Sprachen weist der Refrain die gleiche Silbenzahl auf, die jedoch unterschiedlich verteilt ist. Das deutsche Zeitadverb *einst* ist einsilbig, die finnische Entsprechung *ennen* zweisilbig. Deshalb musste die nachfolgende Struktur angeglichen werden, d.h. im Deutschen viersilbig (*Lili Marleen*), im Finnische hingegen dreisilbig (*Liisa* bzw. *Mirja pien'*), um die gleiche Silbenzahl zu erreichen und so den finnischen Text der Melodie anzupassen. Diese Tatsache dürfte der Hauptgrund für die finnische Namenswahl gewesen sein, denn beide Namen waren zur Zeit des 2. Weltkrieges nicht sehr populär: Liisa stand als Einzelname zwischen 1900 und 1959 an 14. Stelle, Mirja wurde sehr selten gebraucht. Als Doppelname Mirja-Liisa tauchten die beiden Namen im 20. Jahrhundert allerdings häufiger auf (Kiviniemi 2006: 41, 88, 117).

Die Namen der *Liedbräute* in den vorgestellten Liedern wurden in den deutschen Originaltexten aus folgenden Gründen gewählt: Beliebtheit, Endreim oder Inspiration durch Personen bzw. Lieder. Im Finnischen waren nationale Gründe, Beliebtheit und Reim für die Namengebung verantwortlich. Die deutschen Namen enthalten drei oder vier Silben, was im Finnischen

[34] Zu Bildung Marlene – Marleen vgl. Seibicke (2008: 100).

[35] http://lyricstranslate.com/en/georg-malmsten-liisa-pien-lyrics.html (März 2017).

dazu führte, dass aus Gründen der Übersetzung die Silbenaufteilung nicht immer der deutschen entspricht.

5. Das Frauenbild in den Soldatenliedern

Emilia Laulainen hat das Frauenbild in den Marschliedern analysiert. Die Lieder waren für die Soldaten gedacht. Entsprechend war das Frauenbild in den Liedern ein gesteuertes volkstümliches und für die Generation passend. Die verehrten Frauen hatten in den Marschliedern drei Rollen: Liebesziel, Soldatenmutter und Soldatenhilfe. Die aus Deutschland importierten Marschlieder erhöhten das Frauenbild vor allem als Liebesziel. Die Frauen waren die Freundinnen, Frauen und Gefährtinnen der Soldaten (Laulainen 2016: 41–43).

In Niels Texten ist die *Soldatenbraut* hübsch und nett, vermisst ihren Soldaten und ist ihm treu. Das Treue-Thema wiederholt sich auch im Männerbild von Niels Marschliedern, z.B. im Lied *Es ist so schön Soldat zu sein, Rosemarie*. Dort heißt es: „Sie kennen keine Lumperei, und sind nur einem Mädel treu". In den deutschen Marschliedern sind die Frauen ganz klar „das schwächere Geschlecht", das vom Soldaten getröstet werden muss im Lichte des möglichen Todes, wie etwa in *Lebewohl, du kleine Monika*.

6. Zusammenfassung

Die Popularkultur in Form von Musik rückte in der Kriegszeit auf den ersten Platz.[36] In dieser Zeit ist auch ausländische Kultur nach Finnland importiert worden (Niiniluoto 1994: 57, 74). Für diese Welle ausländischer Kultur bildeten die ins Finnische übersetzten deutschen Schlager eine kleine Gegenwelle. Herms Niels Marschlieder, die als Übersetzungen von Reijo Palmroth nach Finnland kamen, öffnen auch ein interessantes Fenster in Bezug auf die Zeit der Waffenbrüderschaft zwischen Finnland und Deutschland. Finnland hatte in dieser Zeit eine besondere Beziehung zur deutschen Musikpropaganda.

Emilia Laulainen zu Folge, die die finnische Musikpropaganda untersucht hat, war der Import v.a. von Niels *Liedbräuten* nach Finnland Teil eines breiten Versuchs, die Beziehungen zwischen Finnland und Deutschland zu festigen (Laulainen 2016: 18). Die Frage, warum in erster Linie Niels Stücke dafür geeignet erschienen, bleibt offen. Vermutlich gab es einen bestimmten Rahmen, aus dem „Palle" Palmroth die Stücke frei wählen konnten, die er ins Finnische übersetzte.

---

[36] Zu den Begriffen *Popularkultur* und *Popularmusik* vgl. Kaindl (2011: 407, 410–411).

Während des Fortsetzungskrieges waren nicht die vaterländischen Stücke beliebt, sondern die romantischen Schlager, die eine positive Zukunft versprachen (Niiniluoto 1994: 50). Herms Niels Märsche, in denen z.B. die Gefährtinnen Tellervo, Kaarina oder Anneli besungen wurden, gehören in diese Gruppe. Wie in Finnland sind auch in Deutschland mit dem Voranschreiten des Krieges unpolitische Lieder zu Publikumslieblingen geworden. Sie fungierten als „seelisches Ausweichventil“ (Rathkolb 2006: 138, 143).

Bei den Vornamen der *Liedbräute* in den vorgestellten Liedern handelt es sich um solche Namen, die in der jeweiligen Sprache üblich oder zumindest bekannt sind. Die Gründe für die Namenwahl unterscheiden sich jedoch in den beiden Ländern. Im Deutschen waren es neben Beliebtheit und Reimgründen auch die Inspiration durch Personen und Lieder, im Finnischen v.a. bekannte oder beliebte Namen. Im Finnischen mussten die Namen allerdings aus übersetzungstechnischen Gründen so gewählt werden, dass sie der deutschen Vorlage entsprachen. Dazu zwang in erster Linie die unterschiedliche Aufteilung der Silbenzahl.

Die Waffenbrüderschaft zwischen Finnland und Deutschland endete mit dem Friedensvertrag (dem finnischen separaten Waffenstillstand) mit Russland im Jahr 1944. Damit endete auch die Übertragung deutscher Märsche im Radio. Es ist nicht bekannt, ob Niels oder andere *Liedbräute* auch im Lapplandkrieg gesungen wurden.

Bemerkenswert ist, dass die Finnen fast ausschließlich solche Marschlieder aus Deutschland importierten, deren Inhalt als „unpolitisch“ angesehen wurde. Die nach Finnland importierten *Liedbräute*-Schlager können der Kategorie „Soldatenromantik“ zugeordnet werden.

Foto: Juulia Jokinen

Literatur

AINIALA Terhi, SAARELMA Minna, SJÖBLOM Paula 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

BRENDLER Andrea, BRENDLER Silvio (Hrsg.) 2004: *Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik*, Hamburg: Baar.

CATENHUSEN Holger 2015: Komponist für Hitlers Soldaten. – *Tagesspiegel*, 21.2.2015.

DUDEN Lexikon der Vornamen, Herkunft, Bedeutung und Gebrauch von mehreren tausend Vornamen. 2., neu bearb. u. erw. Aufl. Hg. Bibliographisches Institut Mannheim/Wien/Zürich, Mannheim: Dudenverlag.

FREITAG Thomas 2014: *Niel*. Cottbus: Regia Verlag.

GÖRITZ Stephan 2006: Vergessen und verdrängt. – *Deutschlandfunk* vom 4.12.2006.

GRONOW Pekka, NYMAN Jake 2005: Mitä Suomessa kuunneltiin ennen hittilistoja. – *Suomi soi* 4: *Suuri suomalainen listakirja*, Jake Nyman (Hrsg.), Helsinki: Tammi, 78–83.

KAINDL Klaus 2011: Popularmusik als Gegenstand der Übersetzungswissenschaft: Zur deutschen Übersetzung französischer Chansons von Edith Piaf. – *Translationsforschung. IX. Leipzig International Conference on Translation & Interpretation Studies 19.–21.5.2010*, Peter A. Schmitt, Susann Herold, Annette Weiland (Hrsg), Teil 1, Frankfurt/Main: Peter Lang (= *Leipziger Studien zur angewandten Linguistik und Translatologie* 10).

KIVINIEMI Eero 2006: *Suomalaisten etunimet*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KOHLHEIM Volker 2001: Mittelalterliche und gegenwärtige Vornamengebung: ein Vergleich. – *Name und Gesellschaft. Soziale und historische Aspekte der Namengebung und Namen-entwicklung*, Jürgen Eichendorff, Wilfried Seibicke, Michael Wolfssohn (Hrsg.), Mannheim: Dudenverlag (= Thema Deutsch 2), Bd. 2: 88–103.

KUNZE Konrad 2003: *dtv-Atlas Namenkunde. Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet*, München: Deutscher Taschenbuchverlag.

LAULAINEN Emilia 2016: *Sotaisat sävelet – Laulut propagandana Suomessa, Saksassa ja Neuvostoliitossa toisen maailmansodan aikana*, Jyväskylän yliopisto (Pro gradu-tutkielma).

LEHTINEN Lasse 2017: Sota kosketti kaikkia, – *Kulttuuricocktail*, Yle 8.1.2017.

LEHTONEN Juhani U.E. 2003: *Sotilaselämän perinnekirja*, Helsingissä: Gummerus & Ajatus.

MELGIN Elina 2014: *Propagandaa vai julkisuusdiplomatiaa? Taide ja kulttuuri Suomen maakuvan viestinnässä 1937–52*, Helsinki: Unigrafia (Väitöskirja).

NIINILUOTO Maarit 1994: *On elonretki näin – Eli miten viihteestä tuli sodan voittaja: viihdytyskiertueita, kotirintaman kulttuuria ja Saksan suhteita vuosina 1939–45*, Helsinki: Kirjayhtymä.

NIINILUOTO Maarit 2007: Käännösiskelmät – osa suomalaisten kansallista identiteettiä. – *Suomennoskirjallisuuden historia* I, H.K. Riikonen et alii (toim.), Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura, 535–549.

NSL = *Neue Soldaten Liederbuch* 1940, Hefte 1–3, Mainz: B. Schott's Söhne.

NÜBLING Damaris, FALBUSCH Fabian, HEUSER Rita 2012: *Namen. Eine Einführung in die Onomastik*, Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.

PARTANEN Pekka 2012: *Radiosta esiintymislavoille – Georg Malmsténin toiminta vuosina 1941–1948*, Jyväskylän Yliopisto (Pro gradu-tutkielma).

PRIEBERG Fred K. 2015: *Musik im NS-Staat*, Frankfurt/Main: Fischer.

RATHKOLB Oliver 2006: Die „Wunderwaffe Musik“ im NS-Regime. – *Das „Dritte Reich“ und die Musik*, Stiftung Schloss Neuhardenberg (Hg.), Berlin: Nicolai, 135–143.

RUDOLPH Udo 2001: Die Wahrnehmung von Altersstereotypen, Attraktivität und Intelligenz für Vornamen im Deutschen. – *Name und Gesellschaft. Soziale und historische Aspekte der Namengebung und Namenentwicklung*, Jürgen Eichhoff, Wilfried Seibicke, Michael Wolfssohn (Hrsg), Mannheim: Dudenverlag (Thema Deutsch 2), 70–87.

SCHWARZ Ernst 1949: *Deutsche Namenforschung*. 1. *Ruf- und Familiennamen*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

SEIBICKE Wilfried 2008: *Die Personennamen im Deutschen. Eine Einführung*, Berlin/Boston: de Gruyter.

SEIBICKE Wilfried 1982: *Die Personennamen im Deutschen*, Berlin/New York: de Gruyter (= Sammlung Göschen 2218).

SEIBICKE Wilfried 1977: *Vornamen*, Wiesbaden: Verlag für Deutsche Sprache.

VÄLIMÄKI Susanna 2008: *Miten sota soi? Sotaelokuva, ääni ja musiikki*, Tampere: University Press (Väitöskirja).

WALTER Michael 2006: Jazz und leichte Musik als nationalsozialistische Propagandainstrumente. – *Das „Dritte Reich“ und die Musik*, Stiftung Schloss Neuhardenberg (Hg.), Berlin: Nicolai, 144–154.

Internet-Quellen

http://lyricstranslate.com/en/georg-malmsten-liisa-pien-lyrics.html (abgerufen März 2017).

http://areena.yle.fi, Ankarat vuodet: „Syyspihlajan alla“ vom 27.3.2017.

http://www.beliebte-vornamen.de/ (abgerufen März 2017).

http://www.dailymotion.com/video/x25yvz0_100-deutsche-jahre-05v52-liedgut-die-deutschen-und-ihre-schlager-1998-by-artblood-lifestyle (abgerufen März 2017).

http://www.unimagdeburg.de/mbl/PHP_Skripte/mbl_verwaltung/mbl_verw_anzeige_start.php?auswahl=1&bst=N (abgerufen 5.4.2017)

https://www.antiwarsongs.org/canzone.php?id=1600&lang=en (abgerufen März 2017).

Leonhardt = Rudolf Walter Leonhardt: http://www.zeit.de/1977/40/sie-sangen-gegen-angst-und-sexuelle-not (abgerufen 27.4.2017).

www.volksliederarchiv.de/es-ist-so-schoen-soldat-zu-sein/ (abgerufen März 2017).

www.volksliederarchiv.de/lili-marleen (abgerufen März 2017).

www.youtube.com/results?search_query=Nirona+Reisegrammophon+%2F+Georg+Malmst%C3%A9n%3A+Anna-Maija (abgerufen März 2017).

Abstract

“Route step, march!” Finnish-German brothers in arms and their *Liedbräute*

Finland fought the years 1941–1944 as a cobelligerent of Hitler’s Wehrmacht against the Soviet Union. This political-military “brotherhood of Arms” took also other forms, including cultural exchange. One form of this was the import and translation into Finnish of German military marching songs.

This article studies military songs that were named after Women names and who were renamed when translated to Finnish. Using five songs as example, this article analyses their composition, function, the background of their names as well as the portrayal of womanhood in these songs. In addition key persons behind the import, translation and distribution of these songs to Finland are identified.

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Iwona Piechnik

Jagiellonian University
in Kraków

ICT innovations from Finland, and Finnish digilect in electronic media culture

Communication by electronic means has had a predominant place in Finland at least since the mid 1990s. This is the country of Nokia, a pioneer in the field of mobile phones and advanced telecoms technology, as well as a homeland of IRC and Linux, or many computer games like Angry Birds, etc. In short, in this information and new media age, Finland has had many achievements in the ICT field, and has an advanced information society.

In fact, just after World War II, Finland took a path of vigorous progress in almost every field of social life. In 1987, i.e. still before the period of the high technology development, David Arter wrote:

> The pace of economic modernisation in post-war Finland has been unique. In no other European democracy has the progression from an essentially agrarian society through a period of accelerated industrialisation to a predominantly service economy been compressed into a mere four decades. (Arter 1987: 227)

The Finnish miracle took place despite the war devastation of the country (especially in the North) and substantial war reparations paid to the Soviet Union. In the beginning, the economic situation was desperate with no international help at hand, the people even faced starvation. Moreover, the Soviet Union was against Finland's participation in Marshall Plan (Rajaniemi 1999: 336–337). Eventually, USA, Sweden, Norway and other countries (e.g. Brazil, Argentina, Colombia) supported Finland with grants and loans (see ibidem:

333), which not only helped to feed and dress the people, but also allowed the country to develop industry (including energy) and agriculture. In addition, Finland's wood was "a gold mine" for the country because Europe, devastated by the war, needed wood and paper products more than anything in the post-war reconstruction efforts. Thanks to this, poverty-stricken Finland saw a successful recovery.

At the same time, there is no doubt that the famous Finnish *sisu* (inner strength) of the hard-working Finns played a huge role in their determination to rebuild their country. Moreover, soon after the difficult post-war years, in 1952, Finland made another effort to host the Summer Olympic Games in Helsinki, which involved building a considerable infrastructure for it.[1]

It is also worth mentioning that since the war, the Finnish society has lived in relative peace and tranquillity (when compared to generally unstable Europe during the Cold War), as the politics in Finland was conducted with tact and diplomacy, especially when dealing with the potentially dangerous neighbour across the eastern border. This was possible mostly thanks to the "active neutrality" (which led to the "Finlandization") and the "sauna diplomacy" of the famous and long-standing president Urho K. Kekkonen (1956–1982), not forgetting his predecessor Juho Kusti Paasikivi (1946–1956) and his successor Mauno Koivisto (1982–1994), after whom others adopted similar tactics: Martti Ahtisaari, Tarja Halonen and Sauli Niinistö. In other words, the state leaders watched not only over the national security, but also the steady and sustainable development of the society in the democracy of the Western type.

In such a short period, this country made fast progress and changed its character from a poor agricultural type into a modern high-tech model and is an outstanding example of the combination: welfare state + information society. M. Castells and P. Himanen (2002), describing Finland in these terms, made the Finnish model very famous and worthy of admiration by the whole world. Also, the intrinsic and practical ingenuity of Finns developed many economic, technological and social inventions (cf. e.g. Taipale 2014).

Here we will focus on electronic communication in particular and what input the Finns have had in its development. And finally, we will take a look at the Finnish means used in the language of such a communication.

Contribution to develop mobile telephony and Nokia achievements

The first commercial mobile phone network in Finland was ARP (*Autoradiopuhelin* 'car radio phone') which began its service in 1971, soon becoming very popular among the country's inhabitants. It offered analogue mobile

[1] The year 1952 was also the last to pay war reparations.

radio phones in pre-cellular technology, i.e. of "zero-generation" type. However after one decade, this system was gradually replaced by a more modern mobile phone network built between the Nordic countries in 1981, i.e. *Nordic Mobile Telephone* (NMT). It offered a system of the "first generation" phones still remaining in analogue technology.

Later on, digital mobile networks were born. The setting-up of GSM[2] was a common European concept, worked on by engineers of different countries since 1982. The pivotal year was 1987 when important technical specifications were concluded and the political green light was given to the project of the common European mobile telephony system. Then the representatives of mobile radio operators across Europe set up the standards of the common digital cellular radio system to become a complete telecommunications network. In this undertaking, GSM also "took the ideas developed for the NMT network and significantly extended them to support handover between exchanges and information security"[3] (cf. also Hillebrand 2001).

Finland played a role in opening up mobile services in this development:

> July 1, 1991 – Finnish Prime Minister Harri Holkeri made the world's first GSM call over a privately operated network to the Mayor Kaarina Suonio in Tampere. The Prime Minister used Nokia gear on GSM's original 900MHz band. (Merritt 2012: 122)

Thus the first GSM-network of the second generation, i.e. the first modern digital cellular technology network was opened in Finland in 1991 (Safko 2010: 396): *Radiolinja*[4] (belonging to *Helsingin Puhelin*, now *Elisa*). The same year, the first 300 SIM[5] cards in the world, created by Munich smart-card maker Giesecke & Devrient, were sold to this operator, and soon after, GSM-phones became more popular than NMT ones.

Nokia, an international ICT and electronics company, was born in 1966 (cf. e.g. Facta 2004) by fusion of three smaller companies from Nokia town in Finland: *Nokia Oy* (est. 1871), *Suomen Kumitehdas Oy* (rubber works) and *Suomen Kaapelitehdas Oy* (producing cables). The beginnings of the first one date back to 1865, when factories producing wood pulp were established. The new Nokia corporation continued the production of wood pulp, tyres, ropes, cables, pipes, galoshes, wellington boots, etc., but at the same time it developed its electronics division. Later on, these production lines split into different enterprises, and in the 1970s–1990s, the main line of production

---

[2] I.e. *Global System for Mobile Communication* (originally Fr. *Groupe Spécial Mobile*).

[3] http://www.gsmhistory.com/who_created-gsm/ (access 08.10.2017).

[4] Its slogan in advertising campaign was very meaningful: *Jotta Suomalaiset voisivat puhua enemmän* 'So that Finns could talk more'.

[5] SIM = subscriber identity module.

and research became electronic engineering, computing and telecommunication technology, manufacturing not only mobile phones (at first for NMT network, later for GSM), but other multimedia (hi-fi equipment, computers etc.) and satellite appliances. Moreover, Nokia even produced worldwide devices, and developed mobile communication networks outside Europe, e.g. it supplied the first network in Asia, launched in Thailand in 1994 (Huurdeman 2003: 530).

In 1979, Nokia and Salora (Finnish electronics company) merged and established Mobira, which developed mainly mobile phones. Finally in 1989, Mobira became Nokia Mobile Phones. The first GSM phone by Nokia went on sale in 1992: it was Nokia 1011. The domination of the Nokia began at that time. In the 2000s, Finland was called "Nokialand", as it was the biggest firm of the country, and its influential position became even a national case with its positive and negative consequences on which many publications were written (e.g. Häikiö 2002, Leinbach & Brunn 2002, Lindholm et al. 2003, Merriden 2001, Pantzar & Ainamo 2001, Steinbock 2001, etc.).

Still in 2006, Pia Maria Ahlbäck shows Nokia as a symbol of modern Finnish identity and an incarnation of the Finnish historical Leitmotif "modern communication technology" which has "its iconic status at the center of the discourse of Finnish nationalism" (2006: 73). And she writes interestingly:

> The history of Nokia runs parallel to that of Finland. Much older than independent Finland, Nokia is the oldest as well as the biggest company in Finland. And Nokia is today one of the most valuable brands in the world. To paraphrase its own slogan, Nokia "connects people" around the globe. In so doing, however, Nokia paradoxically reaffirms Finnish national space by promoting a mobility that transcends national borders. From its beginning in the late nineteenth century, the story Nokia is about building national affluence by firmly grounding Finland in the West. (Ahlbäck 2006: 73)

And later on, she adds: "In Finland, all of these technological practices seemed to be invested with nationalism" (Ahlbäck 2006: 79). Indeed, Nokia could be an emanation of conception of a new ideal Finland. No doubt that the aim of the Finnish government's strategy was to combine technological innovations and the socio-economic development. It was also the first country to create a Science and Technology Policy Council[6] led by the Prime Minister. In fact since the 1980s Finland has become a leading country in technological innovations, and Nokia became its "avatar". However the fierce competition, especially Apple's introduction of an iPhone in 2007, pushed Nokia out of its leading position in the telecommunications market and caused serious financial implications. Finally, in 2014 Nokia, not being able to recover from the

[6] Founded in 1963 as Science Policy Council, renamed in 1987.

financial loss and regain its dominant place, sold the mobile phone business to Microsoft. At present, Nokia as a brand still exists and continues to develop its technology.

Here are examples of the world's first achievements of Nokia:

▪ in 1991: the first GSM call using Nokia equipment,

▪ in 1992: the first model (Nokia 1011) to send and receive SMS messages, but in 1994 the Nokia 2010 enabled to text easily,

▪ in 1997, the first videogame on a phone (Nokia 6110) as factory-installed software: *Snake* became "the most popular mobile video game on the planet" (Safko 2010: 405)

▪ in 1999: the first coloured removable covers in the phone Nokia 8210,

▪ in 1999: the first media phone (Nokia 7110): mobile phone + minicomputer with WiFi Internet access + media technologies,

▪ in 2000: the most iconic Nokia's model: Nokia 3310, famous for its toughness and durability. In 2017, Nokia launched its modernised model.

▪ in 2006, smartphone Nokia N73, called the first "multimedia computer".

Input to invent SMS

Originally the aim of the mobile phone networks was to transmit voice calls, but with time the idea to transmit text messages was born, just as pagers (i.e. one-way message receivers) were widely used in the 1980s.

One can say that the SMS is an indirect Finnish invention: an idea of transmitting text messages between mobile phones was pitched in... a pizzeria during a meeting of three Finns: Matti Makkonen, Juhani Tapiola and Seppo Tiainen in Copenhagen in 1982, where they attended a telecoms conference (cf. Juurus 2002, Hintikka 2009, Makkonen 2014). They even came up with a Finnish name for this possible system: *tekstinäpellin* (Makkonen 2014: 296).

However this informal conversation could not be called an invention of SMS. Indeed, Friedhelm Hillebrand, one of the leading figures of the Technical Committee in GSM, states that the idea of transmitting messages in early 1980s was not new (cf. Morse telegraphy since before 1900, Telex in the 1970s, mobile text and data networks in the late 1970s and early 1980s), and hence he insists this is not a Finnish "innovation": he states that the source of the rumours was only an article in *Helsingin Sanomat* in 2002,[7] which reported the Finns' discussion in the pizzeria as a milestone in the history of SMS creation, but this "general idea had not been further elaborated by methods, techniques, configurations, etc. They had neither documented their idea nor provided contributions to standardisation" (Hillebrand 2010: 18). Later on,

[7] Probably it is about the article of Kati Juurus (2002).

between mid-1984 and February 1985, a Franco-German group considered practically such a system of messages within the organisation GSM, and the project was worked on and finalised by an inter-national, European team.

Also the claims of sending the first SMS were made by different persons and institutions. Yet most probably the first commercial SMS was sent on December 3, 1992, when a British engineer Neil Papworth at Sema (a British technology company) sent a text message from his personal computer with a slightly premature greeting "Merry Christmas" to the phone of Richard Jarvis, the director of GSM operator Vodafone (Safko 2010: 399). The recipient could not answer, because his Orbitel 901 handset had no keyboard. However this first text message can be called "first commercial text message", as Vodafone offered such a text messaging service with a brand name *Tele-Notes* service for the business world.

The following year, in 1993 the first SMS typed on a GSM phone to another phone was sent on a Nokia handset by Riku Pihkonen, a Finnish engineering student at Nokia company (cf. Agar 2003). And finally Nokia 2010 released in 1994, was the first mobile phone to enable writing messages easily.

Soon, SMS services began: the Finnish GSM operator Radiolinja introduced the first paid downloadable ringtone in 1998, and the first mobile news service by SMS in 2000, and later on: video games, jokes, horoscopes, TV content, advertising, etc. (Safko 2010: 400).

Even if Makkonen is not the "father" of SMS, it is difficult to point out a single inventor as many contributed to this innovation even before the final GSM system was set in stone. Nevertheless, Makkonen (2014: 297) states:

> As a social innovation, text messaging may be legitimately called Finnish. In the mid-1990s, when SMS was widely available for mobile phone users, Finland was the leading country in offering mobile services. In Christmas 1996 the operators' network collapsed under the weight of so many people sending their Christmas greetings by SMS, and the same thing happened later elsewhere.[8]

Indeed, Simon Lindgren (2017: 202) confirms:

> Text messaging was first widely taken up in the Nordic countries, and especially Finland – 'Nokialand' (...). Today, rather than a subcultural phenomenon, texting is an extremely widespread phenomenon which is solidly embedded in the everyday lives of large numbers of people world-wide. People tend to like texting as it is unobtrusive and can be done silently in all sorts of situations.

It is clear that a mobile phone was adopted by Finns much faster than in other countries and the SMS communication gained a huge popularity in

[8] On 6.12.2017, every Finnish mobile phone number received a gratulatory SMS: *Suomi100. Itsenäinen Suomi täyttää tänään 100 vuotta. Onnea Suomi ja suomalaiset! Det självständiga Finland fyller 100 år idag. Grattis Finland och finländare!*. The operators' networks withstood.

Finland. This may be due to their reticent nature: e.g. in an SMS one can express something that could be difficult to say face to face otherwise. Furthermore, it is interesting to note, that during the last decade, text messages shook the Finnish public opinion with rather humorous "SMS scandals", when private text messages sent by some politicians were revealed in the media, and particularly the afternoon tabloids created exaggerated sensations and caused tension (Kantola & Vesa 2013: 303).

The first significant incident took place in 2006, when the then Prime Minister in a concise SMS announced the end of the relationship with his "bride-to-be". Her revenge was no less shocking when she gave a number of press interviews. She even published a book *Pääministerin morsian* ('Bride of the Prime Minister'), where she also quoted their text messages. Another similar situation occurred in 2008, when, in a gossip magazine, a woman (dancer and nude model) revealed ca. 200 "suggestive" text messages from the then Foreign Minister, who sent them from his work cell phone.[9] Unfortunately for this Minister, the public scandal led to the loss of his post in the government, which was not the case with the Prime Minister whose popularity had surprisingly increased.[10] Things can go both ways, but "Finns are traditionally very patient with their politicians" (Niveri 2008).

What's more, the first novel in the form of text messages was written by a Finn. We could call this the birth of SMS literature, and it comes as no surprise to see this birth in a country so familiar with the state-of-the-art technology of electronic communication. This novel *Viimeiset viestit* ('Last messages') was published in January 2007. Its author, Hannu Luntiala, was born in 1952 and worked as a civil servant in Population Register Centre before he took up writing (this novel was his first). The story is placed over two months in 2005, just after the tragic tsunami in December 2004 in the Indian Ocean. The book covers human relationships and life in general, but in a slightly melancholic tone (typical for Finns?). The language used in the book is standard Finnish, without abbreviations.

An American journalist, Jennifer Bensko-Ha, who knows Finland well and seems to be an enthusiast of Luntiala's book, notices a strong imprint of the Finnish culture in this work:

> Can a person's life be reduced to 160-character chunks? The Finns seem to think so. (...) Although text messaging is a worldwide phenomenon, and the theme is universal, the book in many ways is unique to the Finnish experience. Finns are generally very private and respectful of others' personal space. Text

[9] And it was not the first of this Minister's SMS problems with young models, as in 2005 he did the same (see Niveri 2008).

[10] It is interesting to note that this Foreign Minister was a part of that Prime Minister government.

messaging, which is less intrusive than a phone call and quicker than an e-mail, may be the perfect medium for the tech-savvy but reserved Finns. Perhaps only they have the tenacity and patience to text a loved one for two months without succumbing to making a single phone call. (Bensko-Ha 2007 : 85)

Even if the book seems to be typically Finnish in its form, it was quickly translated into a few languages in 2008: Croatian (*Zadnje poruke*), Slovenian (*Zadnja sporočila*), Russian (*Последние сообщения*); and in 2009: Hungarian (*Az utolsó üzenetek*) and Estonian (*Viimased sõnumid*). However, the book was received with little enthusiasm in Finland, cf. Petäjä 2007, Seuri 2007.

IRC = Internet Relay Chat

IRC, i.e. exchange of text messages in real time by Internet, is another Finnish invention. Its "father" is Jarkko Oikarinen who, in August 1988 at the University of Oulu, first developed the tools for real-time discussion for Oulu Box's users: he was then a 3d year student being a summer trainee, when his instructor Heikki Putkonen made him the administrator of

Oulubox, a BBS system, which was free for anyone to use through a modem or via the university computer network. Discussion could be held with other Oulubox users by leaving messages for others to read, and, as it could be accessed through the university network, it was possible to have scores of simultaneous users. (Oikarinen 2014: 298)

So in the beginning this was a smart project for a local network, but the idea was not so brand new and was influenced by a kind of predecessor: MUT (Multi-User Talk) programme, developed by Jukka Pihl (cf. ibidem). Finally the success of IRC invention involved the interest of other Finnish universities and later on,

servers from the University of Denver and Oregon State University were the first non-Finnish servers to join the IRC network, which then spread quickly to every continent. Tens of people were now actively participating in IRC development following Open Source software development. (...) In 1991 ordinary people from e.g. Israel were using IRC to send reports about the first Gulf War to every corner of the globe. (Oikarinen 2014: 299)

Oikarinen (2014: 298) explains that the "IRC network therefore consists of several equal servers. This real distributability and lack of central control is probably the most important technical reason of IRC's popularity". See also Casal (2017). Now chat is almost an intrinsic part of life like SMS exchange. Naturally now, the idea of real-time conversation is still evolving, and e.g. WhatsApp, available by Internet connection in new generation mobile phones is a step forward in the improvement of this kind of communication.

Linux

Linux is called "the most famous open-source Internet programme in the world", this means that anyone has free access to it and its source code in order to modify and develop it. The idea was invented by a 22-years old Finnish student Linus Torvalds in 1991 for Unix-based operating system for personal computers and shortly afterwards his invention became the biggest competitor for Microsoft. Soon a large community grew around this non-commercial project. Jyrki Kasvi (2014: 292) calls it "a fine example of new network community organisations being enabled by communication technology". Therefore, Castells & Himanen (2002: 71) say that "the most important innovation about Linux is not technical but social".

First national emojis

Emoticons and emojis became an intrinsic part of the electronic communication. In this new "ludenic age" (Combs 2000), they incarnate combination of pictures and playfulness, and their repertory is growing all the time, see e.g. https://emojipedia.org). Various guides even prompt how to "speak" emoji (cf. Benenson 2015), and in 2017 *The Emoji Movie* was released in the world.

Finland is the first country in the world to create its own set of country themed emojis. So far this collection contains 63 "tongue-in-cheek emotions", which are created to "explain some hard-to-describe Finnish emotions, Finnish words and customs": **https://finland.fi/emoji/** (accessed 8.10.2017)[11]. They are available to download from this page, but can only be used and shared as the unmodified images for non-commercial use.

Here they are:

A trusted friend

Åland islands[12]

Association[13]

Aurora borealis

[11] Published on the site "This is Finland" (https://finland.fi/) by the Finland Promotion Board, produced by the Ministry for Foreign Affairs, Department for Communications.

[12] An autonomous archipelago between Finland and Sweden. Their inhabitants speak Swedish.

[13] The Finns love associations. They "have almost five million members (in a nation of 5.4 million)": https://finland.fi/emoji/association/ (access in fall 2017).

[14] All expectant mothers in Finland receive a gift from the government: the maternity package (Fin. *äitiyspakkaus*), which is a box full of children's necessary items. Also usually the box becomes a baby's first bed.

[15] I.e. liquorice, especially salty liquorice (flavoured with ammonium chloride), known in Finland as *salmiakki*.

[16] Traditionally before Christmas holidays, Finns organise *pikkujoulu* (literally 'little Christmas'), which is a small party full of fun, with dances, mulled wine (glögi), Christmas dishes.

[17] "Finns are the people with the highest consumption of coffee in the world, at 12 kilos per person per year" – cf. http://nordiccoffeeculture.com/maxed-out-a-closer-look-at-coffee-consumption-in-finland/, see also: https://finland.fi/arts-culture/exploring-the-finnish-affinity-for-coffee/ (access in fall 2017).

[18] The Finnish education system is one of the best in the world thanks to some key reforms 40 years ago, cf. e.g. Sahlberg 2011. Let's also note its technological advancement: in 2013 tablet computers started to replace traditional textbooks in Finnish schools.

[19] Finland was the first European country (then part of the Russian Empire) to introduce women's suffrage (the right to vote and to be elected) in the 1907 parliamentary elections.

[20] The Finns and the Swedes are not merely neighbours. "It doesn't matter whether it's about the excellence of their particular welfare societies, the superiority of their respective mobile phone technologies or international rankings in ice-cream consumption, the Finns will

always want to beat the Swedes. (...) The Finns never tire of exulting about their victories in the 1995 and 2011 Ice Hockey World Championships, which were particularly sweet due to having beaten Sweden into second place. These were such major events that the nation overcame its reclusiveness and huge crowds formed in city centres" (Moles 2013: 18).

[21] Finland has the most metal bands per capita. Cf. https://finland.fi/arts-culture/now-trending-globally-finnish-metal-music/ (access in fall 2017). Moreover, many young people like to adopt "metal" dress code (long black coloured hair and black cloths).

[22] The nickname of Kimi Räikkönen.

[23] Fin. 'Christmas pie/tart'. It's made with puff pastry and filled with prune jam.

[24] Fin. 'the polar night, the winter period of darkness north of the Arctic Circle, when there is no sunshine at all'.

[25] Fin. 'booze-up at home, occasion of getting heavily drunk, usually in underwear'.

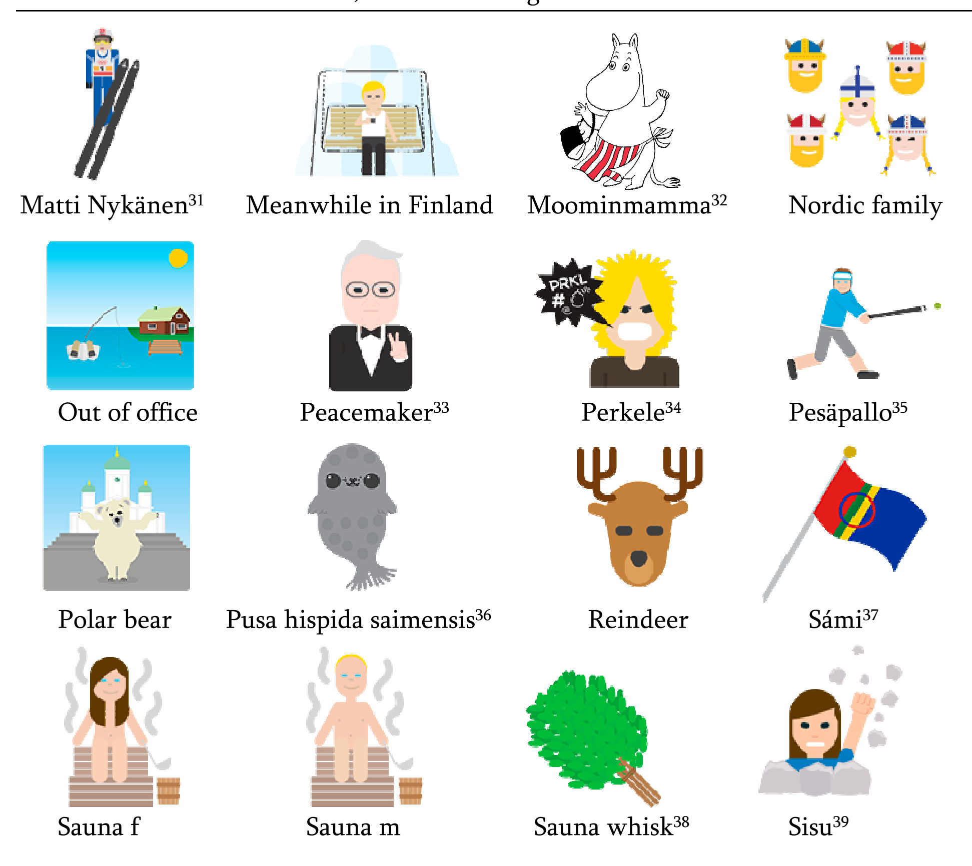
[26] Fin. 'Karelian rice pie/pasty'. "Of Karelian (eastern Finland) origin, their use spread during World War II. After the Russians took Karelia in 1940, 400,000 Karelian evacuees had to be accommodated all over Finland. Now *piirakkas* are well-known in every Finnish province" (Grönberg-Garcia 1998: 21).

[27] Fin. 'bonfire', usually by the water. "The burning of the Midsummer *kokko* ('bonfire'), originally a tradition linked, in the north and east of the country, with beliefs concerning fertility, cleansing and the banishing of evil spirits, has in the 20th century spread throughout Finland. It has become the central element in the programme of commercial Midsummer festivities, along with music and dance" (Korhonen 1997: 83–84).

[28] Fin. 'dances on a raised stage/platform (*lava*)'. Finns dance the Finnish tango or *humppa* – a very fast dance derived from German foxtrot since the interwar period (cf. *Facta* 2004).

[29] Usually Finland doesn't score great successes in the Eurovision Song Contest, cf. https://finland.fi/emoji/lost-hopes/ (access in fall 2017).

[30] Finally in 2006, the Finnish hard rock/heavy metal band Lordi won the Eurovision Song Contest with the song "Hard Rock Hallelujah".

[31] The greatest Finnish ski jumper who competed in the 1980s.

[32] From the series of Moomins, created after the WWII by Tove Jansson (1914–2001, Swedish-speaking Finnish writer. Her books are very popular around the world.

[33] Martti Ahtisaari, born in 1937, former President of Finland (1994–2000), later United Nations diplomat known as an effective mediator in the international conflicts. In 2008 he was awarded the Nobel Peace Prize.

[34] Fin. swearword 'damn; fuck(ing); bloody'. This was the name of a deity of thunder, later a synonym of devil. Usually, it is pronounced with a long [r], which gives a stronger effect.

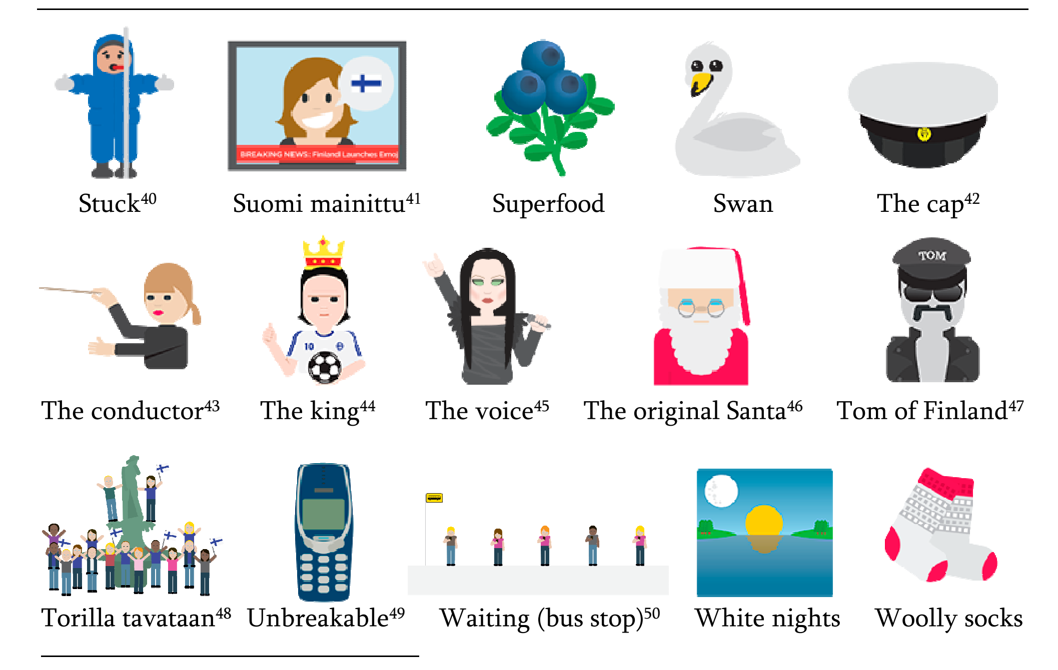
[35] Fin. 'nest ball', Finnish baseball, "a modernised, faster version of American baseball" (Sironen 1997: 93), developed by Lauri Pihkala in the 1920s. "With the help of the army and the civil guard, the fast attack game was made known to Finns and spread throughout the country. In it were crystallised the infantry tactics of a newly independent small nation, 'fire and movement': accurate grenade-throwing combined with rapid advance on the enemy's dugout. In the Second World War this was, indeed, of significance in the variable forested terrain in which the battles on the eastern front were fought" (ibidem: 94–95).

[36] A subspecies of ringed seals, which lives only in Lake Saimaa in south-eastern Finland.

[37] Sámi/Sami/Saami – the indigenous people of Finland, known as the Lapps or Laplanders.

[38] In Fin. *saunavihta*, a bunch of birch twigs, which serves as a switch to whip the body in the sauna.

[39] Fin. 'inner strength', positive perseverance. "The belief in *sisu* as a peculiarly Finnish phenomenon is not only a common-sense interpretation: it has been wholeheartedly also

supported by certain scholars of Finnishness (...): Finnish *sisu* is inflexible and stiff" (Knuuttila 1997: 292).

[40] Whenever the tongue froze up to a metal piece.

[41] Fin. 'Finland is mentioned'. "Finns would love to be noticed by other nations" (Moles 2013: 17). Tarja Moles describes it like a kind of obsession (see ibidem : 16).

[42] The student cap (Fin. *ylioppilaslakki*). Every Finnish high school graduate has its own and keeps as a souvenir for a lifetime.

[43] Many Finnish conductors achieve(d) great successes in the international arena, e.g. Paavo Berglund, Okko Kamu, Jukka-Pekka Saraste, Esa-Pekka Salonen, etc. However Susanna Mälkki (born in 1969) is the first female Chief Conductor of the Helsinki Philharmonic Orchestra, earlier also in Milan or Los Angeles.

[44] Jari Litmanen (born in 1971), a former Finnish footballer, is considered to be Finland's greatest player of all time and called *Kuningas* ('the King').

[45] Tarja Turunen, former lead vocalist of the Finnish symphonic metal band Nightwish. She has a rich range of her voice.

[46] The real Santa lives in Finland, in Korvatunturi in the north of Finland, but also has his village or rather amusement park in Rovaniemi.

[47] Pseudonym of Touko Valio Laaksonen (1920–1991), controversial but very influential Finnish artist, known for his illustrations of boldly erotic gay culture.

[48] Fin. 'let's meet on the square'. Helsinki has two important squares, where people meet: the Market Square (Fin. *Kauppatori*) and Senate Square (Fin. *Senaatintori*). On the emoji above, there is *Havis Amanda* statue at the Market Square.

[49] Nokia 3310, released in 2000, has gained a cult status thanks to its durability.

[50] Let's notice distances between persons waiting on a bus stop: they avoid invading individual space of each other. See the books of Karoliina Korhonen (2016 & 2017) and her site http://finnishnightmares.blogspot.com/: The main character of her comic strips is Matti, a Finn who loves his personal space (there is also an example of the bus stop). Her drawings show fears and special codes of the Finnish society in "uncomfortable" situations in which Finns

Let's hope that in the future, there will be more emojis about the Finnish culture to admire, e.g.: *Kalevala*'s *Sampo*, *Vappu* (with Havis Amanda's washing and picnics in Kaivopuisto in Helsinki), *Runebergin torttu*, *laskiaispulla*, *korvapuusti*, *talkoot*, Finnish tango, Lordi, Leningrad Cowboys, Nordic Walking or Finnish successes in motorsports (Formula 1[51] and WRC rallies[52]), etc.

Finally, as emoticons and emojis usually accompany text messages in electronic communication, and often they are able to modify their tone, we will now take a look at the Finnish mobile phone culture in digital world and at a specific language code in use in electronic communication.

A look at the Finnish digilect

Electronic communication became very popular in Finland, and with time it developed a kind of messaging culture and its language. Although "in reality there is no uniform teen mobile community or teen mobile communication culture" (Kasesniemi 2003: 62), one can distinguish some characteristic features that have emerged in electronic communication in digital society and mark a new "digital literacy", that became a part of the youth culture. It was born spontaneously, first in English-speaking circle, and later spread in other languages. Now it looks like a code language and shares different names, e.g.:

▪ in English: *texting*, *txt language*, *SMS lingo*, *SMS code*, *net lingo*, *twingo* (*Twitter lingo*), *Internet acronyms*, *text message jargon*, *txt abbreviations*, *txt initialisms*, *cyberslang*, *textese*, *chatspeak*, *Textspeak* (also *txt-speak* or *txt-spk*), or *Netspeak* (according to a British linguist David Crystal) or *fingered speech* (according to an American linguist John McWhorter),

▪ in French: *langage SMS*, *langage texto*, *langage tchat(é)*, *écriture électronique*, *écrit(ure) SMS* (term by Rachel Panckhurst & Louis-Amélie Cougnon), *cyberlangue* (Aurélia Dejond's term), *néographie* (Jacques Anis' term),

▪ in Finnish: *nettipuhe* ('netspeech'), *tekstiviestien kieli* ('language of text messages'[53]), *kännykkäslangi* ('mobile phone slang'), *nettislangi* ('net slang').

However, we think, that the term "digilect" is probably the most suitable and precise as it covers all digital linguistic practices (both in phone and internet communication). We found it in publications of a young Hungarian linguist Ágnes Veszelszki (cf. Veszelszki 2010 and 2017).

---

feel awkward. Moreover, it is also worth noticing that every person on the picture looks only at his mobile phone.

[51] Not only Kimi Räikkönen, but also Mika Häkkinen or Valtteri Bottas.

[52] Since the 1980s, e.g. many times world champions: Ari Vatanen, Juha Kankkunen, Tommi Mäkinen, Markus Grönholm, etc.

[53] Fin. *tekstiviesti* is a calque of Eng. *textmessage*. In colloquial language it is called *tekstari*.

This concise type of graphical language (or rather: code) is in use in the electronic media communication: by Internet (instant messaging, ICQ,[54] chat-rooms, e-mails) or cellular telephony (including pagers). The main feature, shared by these electronic devices is the visual display, i.e. screen.

Probably at first, the motivation to modify the language code was the need of text condensation because of the limitation of the message length to 160 characters in a single SMS[55] and to 140 characters in one tweet on Twitter. With time the compression efficiency assumed playful features.[56] The use of digilect depends on the age: younger generations use colloquial language or slang, as well as many "shortcuts", i.e. abridgements of the forms and contents; while older persons avoid playing with the message form and write in literary language with correct punctuation. There are also differences in users' gender: women write longer messages and insert more smileys, while men are more reticent: usually they write short and simple information without any additional elements.

As far as the language register is concerned, the colloquial language is dominant in digilect as usually it imitates spoken language. As a matter of fact, in Finland the colloquial Finnish differs more and more from the standard (literary) Finnish. The use of the latter can seem even "comical" (cf. Luutonen 2008: 77). It is an interesting phenomenon, because the standard language seems pushed into the background of this specific colloquial language, or, at least its area decreases both in writing and oral form (cf. Hakulinen 2002). Already in 1976 linguists started a programme *Nykysuomen puhekielen murros* (The turning point of Modern Finnish colloquial language) in order to study the spread and forms of the colloquial language (cf. Paunonen et al. 1976). Indeed, it is not possible to talk about Finnish digilect without Helsinki slang

[54] ICQ is the first stand-alone instant messenger and the first online instant messenger service that was developed and popularized by the Israeli company Mirabilis in November 1996. The name ICQ derives from the English phrase "I Seek You".

[55] When using the 7-bit default alphabet within the 140 octets. However, alphabets having additional characters were compelled to use Unicode operating on a 16-bit default encoding, and such a message was limited to 70 characters. Furthermore, not only economic reasons played their role, but also technical possibilities: the first mobile phones with SMS functions allowed to send only 1 SMS at once. The famous Nokia 3310 was the first to let to write 3 concatenated messages at once (within 459 characters).

[56] Some linguists and teachers predicted that texting may lead writing skills to the erosion and harms, not only in orthography, but also grammar (because language structures in such electronic communication are often simplified and incorrect, without paying attention to linguistic standards). Also punctuation and word spacing is omitted very often, and usually upper case letters serve to indicate omitted spaces between words, or to be read like spelt by homophony, or to show shouting (if the whole word is written like this). However e.g. Crystal (2008) emphasizes ingeniousness of word-plays, and many researchers (e.g. Plester et al. 2008 & 2011) have already tested children's skills and showed that there is no danger.

(*Stadin slangi*) particularly, because it is a “language”, which became popular and universally used in Finland’s every-day life (cf. e.g. Paunonen 1995, Paunonen H. & M. 2005, Lappalainen 2001, Mantila 2004, Routarinne & Uusi-Hallila 2008). This slang also has become an inherent part of the Finnish digilect, as it is renowned for two fundamental properties that every digilect has: economy of form and playfulness. This first feature can be seen in words’ shortening in various ways, while the latter is detectable in alterations of words, not only in Finnish, but also borrowings, which are in abundance.

Finnish is a language written phonetically, so it has fewer possibilities to play with the conciseness in digilect (while English, thanks to its historical/etymological notation and abundance of homophones and homographs, has a wonderful richness in language games). However, Finnish has other means to express some contents in a short way and to play with words at once.

In Finnish, the choice of letters and numbers readable as words or piece of words is restricted, since homophony is quite low. We will only find:

■ Phonetic equivalence of letters serves only to replace parts of words.[57] The letters used are only five: C, P, Q, X, Z. Four of them are uncommon in standard language: C, Q, X, Z.

▪ The letter C is read either in a Finnish way [se:] or in English [si:], e.g. ***wic*** = wissi (= vissi)[58] ‘sure, definite, certain’. Sometimes, this letter C is used playfully instead of writing K.

▪ The letter P is rare. It is read [pe:], e.g.: ***cp*** (< Eng. *cerebral palsy*) = ***seepee*** < *separi* ‘stupide; CP-handicapped’.

▪ The letter Q = [ku] has a larger number of examples and is used both in upper and in lower case (*Q/q*): **ihQ** = *ihku* < *ihka* < *ihana* ‘wonderful, gorgeous’; ***ITQ*** = *itku* ‘cry; what a pity!’, or in lower case form: ***itq*** = *itku* < *itkeä* ‘to cry’[59]; ***mulq*** = *mulkku* ‘cock, dick, prick, schlong (male genitalia); a contemptible person; asshole, dick, prick’; ***niinQ*** = *niin ku* < *niin kuin* ‘as (if/though)’; ***nuQ*** = *nuku* ‘sleep’, or in lower case form: ***nuq*** = *nuku* < *nukkua* ‘to sleep’; ***QC*** = *kusee* ‘things are cocking up’ < *kusta* ‘to piss; to fuck up’; ***qma*** = *kuuma* ‘hot’; ***Qmis*** = *kuumis* ‘hot’ (slang form). We can see that the equivalence of the length of the vowel and the consonant is only approximate, e.g. the letter Q can replace: *ku*, *kuu* ou *kku*.

---

[57] While in English they can replace whole words, e.g. ***B*** = *be*, ***C*** = *see*, ***M*** = *am*, ***N*** = *in* / *and* (both in slang pronunciation), ***Q*** = *queue*, ***R*** = *are* / *our*, ***T*** = *tea*, ***U*** = *you*, ***Y*** = *why*, ***X*** = *ex-* / *kiss*. Or parts of the words (often approximately), e.g.: ***CN*** = *seeing*, ***CT*** = *city*, ***IDL*** = *ideal*, ***NE*** = *any*, ***NJL*** = *angel*, ***NME*** = *enemy*, ***NRG*** = *energy*, ***Qt*** = *cute*, ***RLR*** = *earlier*, ***XLNt*** = *excellent*, ***Yl*** = *while*, etc.

[58] In Finnish, there is no distinction between the letters V and W. The first letter is currently the most widespread, but the letter W had been used in ancient texts, probably under the influence of the German alphabet. Here, it appears only for decorative and playful reasons.

[59] The presence of the syllable [ku] and the letter Q in the word meaning ‘cry(ing)’ is exploited also in the doubling of this letter: ***qq*** / ***QQ*** = *itku* ‘cry(ing)’ – the form of the doubled letter Q shows the eyes filled with tears.

▪ The letter X is only used in lower case, in order of replace the consonantal pair *ks*: ***kax*** = *kaks* < *kaksi* 'two'; ***onx*** = *onks* < *onko*? 'is it/he/she?'; ***textaa*** = *tekstaa* 'text message (verb in imperative mood), send text message'; ***textari*** = *tekstari* < *tekstiviesti* 'text message'; ***vähäx*** = *vähäks* < *vähäksi* 'for a little (bit)'.

▪ The letter Z = [ts], e.g. ***zorba*** = *tsorba* < Eng. *sorry*.

In principle, the use of those letters in not a novelty in the history of the Finnish language. Eloranta and Leino (2017: 234–235) remind that in the 16th c., Mikael Agricola, the "father" of the written Finnish, used C, Q, X, Z in his pioneer works in Finnish. Indeed, in his translation of the New Testament (1548), we can find a lot of examples: ***yxi*** = *yksi* 'one', ***quin*** = *kuin* 'as; like; that', ***catzo*** = *katso* 'look', etc.[60]

■ Phonetic equivalence of figures (numbers): the only forms of numbers useful in digilect come from slang abbreviations, and in fact, there are only three. They are used to replace pieces of words:[61]

▪ 5 = *viisi*, but in slang: *viis*, e.g.: ***k5*** [koviis] = *kovis* 'tough guy, badass, heavy' [slang form of *kova(naama)*] – although there is a difference of the vowel length;

▪ 8 = *kahdeksan*, but in slang: *kasi*, e.g.: ***ma8*** = *makasi* 'he/she lay down';

▪ 9 = *yhdeksän*, but in slang : *ysi*, e.g. ***p9*** [pysi] = *pussy* [pusi] 'silly'.

Since the full form of figures (numbers) in standard Finnish is quite long, the slang has their abbreviated forms, and of course they are used in digilect too.

Besides, the figures are used to show numbers, even symbolically, e.g.: ***247*** = '24h, 7 days in week'.

■ Words' shortening: (apocope and syncope are the most frequent)

▪ Apocope: ***kans*** = *kanssa* 'with'; ***-ki*** = *-kin* 'also, too'; ***sit*** = *sitten* 'then; when (ever); ago'; ***m*** / ***mo*** = *moi* 'hi'; ***mull*** = *mulla* < *minulla* 'on/at me'; ***mut*** = *mutta* 'but'; ***olis*** = *olisi* 'would be'; ***sull*** = *sulla* < *sinulla* 'on/at you'; ***tääl*** = *täällä* 'here'; ***teksti*** = *tekstiviesti* 'text message, SMS'; ***terv*** = *terveisin* '(with) greetings / regards'; ***tod*** / ***TOD*** = *todellakin!* 'really!'; ***virn*** = *virnistys* 'grin, smirk'. Also in slang words, e.g.: ***bro*** = *broidi* 'brother' (standard Fin. *veli*).

In ***eijo*** = *ei ole* 'is not', the *j* is added, as if it was phonetic writing.

Often in apocopate words, the final vowel becomes longer, and sometimes the notation of the length (doubling) doesn't reduce the word's volume, e.g.: ***kaa*** = *kanssa* 'with'; ***moo*** = *moi* 'hi'; ***nee*** = *neljä* 'four'; ***oo*** = *ole!* 'be!'; ***paa*** = *pane* 'put!'; ***tuu*** = *tule* 'come'. Also in slang words, e.g.: ***morjee*** = *morje(n)s* 'hello'.

▪ Syncope: ***ite*** < *itse* 'self'; ***jtn***/***JTN*** = *jotain* 'something'; ***ktn*** = *ketään* 'nobody'; ***kts*** = *kiitos* 'thanks'; ***mä*** = *minä* 'me'; ***mee*** = *mene* 'go!'; ***met*** = *menet* 'you go'; ***mru*** = *muru*

---

[60] However, in Agricola's writings, Q occurs always with U, Z with T, and C appears mostly before the back vowels (A, O, U), but often interchanges with K, e.g. ***coska*** = *koska* 'as, because', ***poica*** = *poika* 'boy', etc.

[61] Compare English possibilities to replace (sometimes approximately) whole words: ***2*** = *to* / *too*, ***4*** = *for*, ***6*** = *sex*, ***8*** = *ate*; or to replace parts of words, e.g.: ***1ce*** = *once*, ***1der*** = *wonder*, ***no1*** = *no-one*, ***2day*** = *today*, ***2morrow*** = *tomorrow*, ***ta2*** = *tattoo*, ***b4*** = *before*, ***4bid*** = *forbid*, ***4ever*** = *forever*, ***bay6*** = *basics*, ***4nic8*** = *fornicate*, ***complic8*** = *complicate*, ***cre8*** = *create*, ***d8*** = *date*, ***10der*** = *tender*, *10sion* = *tension*, ***of10*** = *often*, ***po10t*** = *potent*, ***10x*** = *thanks*, ***f9*** = *fine*, ***phy6*** = *physics*, ***sur5al*** = *survival*, etc.

'honey (term of affection); crumb'; ***mtn*/*MTN*** = *mitään* 'nothing'; ***mulla*** = *minulla* 'on/at me'; ***mullon*** = *minulla on* 'I have'; ***mun*** = *minun* 'to me'; ***musta*** = *minusta* 'from me; in my opinion'; ***mut*** = *minut* 'me'; ***nää*** = *nämä* 'these'; ***on*** = *olen* 'I am'; ***sä*** = *sinä* 'you'; ***son*** = *se on* 'this is'; ***sullon*** = *sinulla on* 'you have', etc.

Often the internal vowel of the syncopated word is getting longer, e.g.: ***nääs*** = *näetkös* 'do you see'; ***oon*** = *olen* 'I am'; ***oot*** = *olet* 'you are'; ***paan*** = *panen* 'I put'; ***sää*** = *sinä* 'you'; ***tuun*** = *tulen* 'I'm coming'; ***tuut*** = *tulet* 'you're coming'.

▪ Apheresis: ***k*/*K*** = *OK*; ***tä*** = *mitä?* 'what?'; ***tos*** = *kiitos* 'thanks'. In the example ***koo*** = *OK* – the letter K which remains is read in Finnish [ko:], however in this notation we have 3 letters instead of 2, which is not economic.

In general, in words' shortening, apocope and syncope are frequent, while apheresis occurs rarely.

■ Portmanteau words, e.g.: ***käty*** = *kämppä tyhjänä* 'place empty (vacant, free)'; ***moon*** = *minä olen* 'I am'; ***okemo*** = *okei, moi* 'OK, bye'; ***otsä*** = *oletko sinä* 'are you?'; ***sitku*** = *sitten kun* 'later when'; ***tite*** = *tietotekniikka* 'information technology'.[62] This type applies not only to expressions and phrases, but also sentences.

Sometimes a vowel becomes longer, e.g.: ***näätsä*** = *näetkö sinä* 'can you see?'; ***ooksä*** = *oletko sinä* 'are you?'; ***oots*** = *oletko sinä* 'are you?'; ***ootsä*** = *oletko sinä* 'are you?'; ***soot*** = *sinä olet* 'you are'.

■ Initialisms: in Finnish culture they are as common as elsewhere, also in standard language, even Urho Kaleva Kekkonen (famous and long-standing president of Finland 1956–1981) was called UKK. However in Finnish digilect, initialisms are not so popular, like in English or French language use, but one can find them:

▪ Initialisms of composed words, e.g.: ***kk*** = *kuukausi* 'month' (< *kuu* 'moon' + *kausi* 'period'); ***mp*** = *mielipide* 'opinion' (< *mieli* 'sense, meaning' + *pide* < *pitää* 'to hold'); ***uj*** = *ulkojää* 'outdoor ice rink; bandy' (< *ulko-* 'out-' + *jää* 'ice'); ***vp*** = *vapaapäivä* 'day off, holiday' (< *vapaa* 'free' + *päivä* 'day'). In Finnish, many words are composed, so this procedure allows to shorten them and decode them thanks to the context.

▪ Initialisms of fixed phrases: ***JJ*** = *joo joo* 'yeah yeah'; ***ms*** = *mitä sitten* 'then what?'; ***p.a.* / *peeaa*** = *perse auki* 'broke' (literally 'arse open'); ***tjsp*** = *tai jotain sinne päin* 'or something like this'; ***tms*** = *tai muuta sellaista* 'or something like this', etc.

▪ Initialisms of sentences: ***EKK*** = *eikö kukaan kuittaa?* 'does nobody acknowledge it?'; ***emt*/*EMT*** = *en mä tiedä* < *en minä tiedä* 'I don't know'; ***EVG*** = *etsi vittu Googlesta* 'damn it, search in Google'; ***EMV*** = *ei voi muistaa* 'impossible to remember'; ***EVT*** = *ei voi tietää* 'nobody knows'; ***hv*** = *haista vittu* 'fuck you'; ***JSSAP*** = *jätä se sika, ansaitset parempaa* 'leave this pig, you merit someone better'; ***KVG*** = *katso vittu Googlesta* 'damn it, look into Google'; ***mrsnaji*** = *minä rakastan sinua nyt aina ja ikuisesti* ' I love you now always and forever'; ***TJEU*** = *tsekkaa jos et usko* 'check if you don't believe'; ***TKH*** = *turpa kii(nni), huora* 'shut up your face, bitch'; ***tm*** = *tai muuta* 'or else'; ***VTH*** = *vie terveisiä helvettiin* 'bring away greetings to hell', etc.

---

[62] This type is used in standard language too, e.g. *sote* = *sosiaalinen terveys* 'social health' or *sosiaali- ja terveyshuolto* 'social and health services'; or *Kotus* = *Kotimaisten kielten tutkimuskeskus* 'Institute for the languages of Finland'; or *Kela* = *Kansaneläkelaitos* 'Social Insurance Institution', but this last example could be classified also as an acronym.

▪ Acronyms are rare and they serve only to replace some sentences too: ***ETYK*** = *en tule yöksi kotiin* 'I don't come back home this night'; ***EVO*** = *et vain osaa* 'you just don't know'; ***PoK*** = *paina opintoja kunnolla* 'manage your studies properly!'; ***P.O.S.*** = *poliisi on sika* 'police is swine'; ***VOOP*** = *vittu, onneksi on perjantai* 'damn it, luckily it's Friday'; ***vot*** = *vittu, olet tyhmä* 'fuck / damn it, you are stupid', etc.

Some of them are calques of English sentences, e.g.: ***EVTEK*** = *ei voi tietää, eikä kiinnosta* 'nobody knows and nobody cares' (Engl. *DKDC* = *[I] don't know, [I] don't care*); ***EVVK*** = *ei voisi vähempää kiinnostaa* 'I couldn't care less (Eng. *ICCL*). However, we have to note that initialisms are rather rare in Finnish digilect.

■ Onomatopoeias: some of them became popular, but their contribution to the transmission of information can be ambiguous: ***ääh*** 'argh!; yuck!'; ***au***/***auts*** 'ouch!'; ***mjeh*** / ***mm*** 'confirmation'; ***oo-ih*** 'oh !'; ***piip*** 'beep; meep'; ***uuih*** 'oh; outch!'; ***vips*** 'sure'; ***yyt*** 'out!'. Some of them are borrowed from other languages: ***daa*** 'yeah, yep' (< Russian); ***vau***/***wow*** (< English).

There is also a verbal form, which looks like an onomatopoeia: ***reps*** < shortening of a verbal form in Imperfect: *repesin* 'I burst with laughter', of the infinitive *revetä* 'to burst out laughing'.

Let's also note two examples: ***JA*** = *ha* and ***jaja*** = *haha* 'hihi', where the notation is Spanish-like (letter *j* as [h]). This is probably motivated by playfulness. Let's notice the first example is written in capital letters so as not to confuse it with the word *ja* 'and' in Finnish.

Finally, we should mention the letter ***ü*** – a mini smiley (eyes and lips parted in a smile), very popular in Finland, especially in upper case: ***Ü***.

■ Combinations of 2 procedures:

▪ Apocope with resuffixation (slang suffixoid): ***mosa*** = *moottori* 'motor; engine'; ***poke***/***pokemon***/***porkkis*** = *porno*; ***samis*** = *samanlainen* 'similar, of a kind'; ***sisko***/***siskis***/***sisse***/***sisuri*** 'sis' = *sisar* 'sister'; ***takas*** = *takaisin* 'back'; ***terkut*** = *terveiset* 'greetings, regards'; ***terse***/***terskis*** = terve! 'hi!'; ***tiäs*** = *tietysti*/*tietenkin*/*tietenkään* 'of course, naturally'; ***tietsa*** = *tietokone* 'computer'; ***tilsu*** = *tilanne* 'situation'; ***ysi*** = *yhdeksän* '9', etc.

In this type we can also locate the replacement of the interrogative suffix *-ko*/*-kö* by slang suffixoids ***-ks*** and ***-s***, e.g.: ***onks*** = *onko?* 'is he/she?'.

▪ Some words have the form of words that exist in standard Finnish: ***tabu*** = *tabletti* 'tablet' (in standard Fin.: *tabu* 'taboo'); ***termos*** = *terve*! 'hi!' (in standard Fin.: *termos(pullo)* 'thermos'); ***visa*** = *viides* 'fifth' (in standard Fin.: *visa* 'decorative birch wood, in which the fibres are twisted; quiz'), etc.[63]

▪ Syncope + resuffixation: ***muo*** = *minua* 'from/of me'; ***oks*** = *onko?* 'is he/she?'; ***tiäts*** = *tiedätkö?* 'do you know?', etc.

▪ Syncope + apocope: ***emt***/***EMT*** = *ei mitään* 'nothing'; ***hme*** = *huomenna* 'tomorrow'; ***mtm?*** = *mitä(s) minä?* 'and me?'; ***mts?*** = *mitä(s) sinä?* 'and you?'; ***mtt?*** = *mitä teet?* 'what are you doing?'; ***ois*** < *olisi* 'would be'; ***ooks?*** = *oletko sinä* 'are you?'; ***pv*** = *päivä* 'day'; ***sull*** = *sinulla* 'you have; at you'; ***tnä*** = *tänään* 'today'; ***vp*** = *vapaa*

[63] Also in examples above we have seen a similar phenomenon: ***sää*** < *sinä* 'you' (while in standard Finnish *sää* 'weather'), or ***on*** < *olen* 'I am' (while in standard Finnish *on* 'is'). Of course, one can decode these words only thanks to the conversation context.

'free'; ***vrm*** = *varmaan* 'for sure'; ***vrt*** = *varattu* 'occupied; busy', etc. In the majority of cases, the consonantal "framework" remains, while the vowels disappear. However, the remaining vowels can lengthen, e.g.: ***menoo*** = *minä en ole* 'I am not'; ***tuuts*** = *tuletko sinä?* 'are you coming?'. This method has been popular for a long time also in standard language, e.g.: ***vkl*** = *viikonloppu* 'weekend', etc.

▪ Phonetic modification + resuffixation: ***tieräks*** = *tiedätkö?* 'do you know?'.

▪ Metathesis + apocope: ***pron*** = *porno*.

■ Combination of 3 procedures:

▪ Syncope + apocope + resuffixation: ***eks*** = *etkö(s)* 'are you not?' / *eikö niin/totta* 'isn't it?'.

▪ Letter + number + suffix: ***c8*** = *sekaisin* 'in disorder/confusion; confused' < *C* [se:] + *8* [kasi] + *-n*.

It is clear that the combination of 3 procedures is rare. It can be seen that the composite messages in the Finnish digilect are not long-standing as often happens in English and French. In most cases, Finns use simple types. This can confirm their taste for the classical simplicity of which they are known in the field of design and styling of various types.

Altogether we can note distinctive features of the Finnish digilect:

▪ clipping: syncope (medial clipping) is the most frequent; apocope (final clipping) also occurs quite often; however, historically the shortening is not a preferred procedure in the Finnish language, which prefers add (especially in paragoge) than truncate, and this tendency is visible in digilect too,

▪ resuffixation – usually with slang suffixoids,

▪ use of simple alterations: hybridization is rare,

▪ increasingly common use of slang.

English influences in Finnish digilect

Since the middle of the 20th c., English language influences dominate in Finland, which is not surprising as this language has already become an international "super-language" for communication on a global scale. Alongside the ways of its transmission by Anglo-American popular culture and the development of new technologies including IT and computer science, English has gained its prominent place in Finnish society through a broad education at schools but also a well salutary habit in the media: Finnish television broadcasts films in original versions with subtitles, etc. Nowadays, Finns use English willingly, and the Finnish youth language, especially slang, has a strong influence from English. The English language is even considered as a "third" language of the state (the second is Swedish) (cf. Leppänen et al. 2008). This is also visible very well, among others, in their digilect.

Here we quote some "Anglicisms" found in Finnish repertoires, to prove that the influence of English is very strong. And we will try to classify them.

▪ Direct borrowings: their form and meaning did not change, e.g.: *nice*, *to fail*, *to fuck*, *nick* (< *nickname*), *shit*, *newbie* (written also *noob*, *nub*, *n00b*) 'new user/participant in an Internet activity', etc. The same occurs with many initialisms and acronyms that became popular in English digilect, e.g.: ***LOL*** (*laugh(ing) out loud*, or rarely: *Lots of love*), ***ASAP*** (*as soon as possible*), ***ILY*** (*I love you*), ***IMHO*** (*in my humble opinion*), ***OMG*** (*Oh my God*), ***YOLO*** (*you only live once*), ***BRB*** (*be right back*), ***gl*** (*good luck*), etc., or abbreviations, e.g.: ***thnx*** (*thanks*), ***sry*** (*sorry*), ***anon*** (*anonymous*), etc.

The English borrowings that we will observe below are, in most cases, used in the Finnish slang and not in the standard language:

▪ English loanwords adapted phonetically and graphically: *all right*/*alright* > ***oolrait***/***oorait***; *band* > ***pandi***; *chat* > ***chatti***/***tšatti***/***tšätti***/***tsätti***; *file* > ***faili***; *happy* > ***häpi***; *hi* > ***hai***; *newbie* > *nyyppä*; *of course* > ***ofkoos***; *oh really?* > ***ourili?***; *okey-dokey* > ***oukkidoukki***; *place* > ***pleisi***/*pleissi*; *plan* > ***plän***; *playback* > ***pleibäk***; *playboy* > *pleipoi*; *please* > ***pliis***; *seat* > ***sitsi***; *shit* > ***shiit***/***šiit***; *shitty* > ***shiti***/***šiti***; *shut up* > ***sädap***; *sorry* > ***sori***/***tsori*** /***zori***; *spam* > ***späm***/***spammi***/***spämmi***; *teacher* > ***tiitseri***/***teetsöri***; *teacher's pet* > ***tiitsööspet***; *thanks* > ***thänks***/*tänks*; *thank you* > ***tängjuu***; *Tweet*/*Twitter* > ***Twiitti***; *yeah* > ***jee***; *yes* > ***jes*** , etc. This procedure is quite frequent as it is economic: it simplifies the English notation and reveal phonetic writing. In many cases, these borrowings have a shorter form than their Finnish equivalents (e.g. Eng. *file* = Fin. *tietokoneen tiedosto*). Moreover, they bring a playful shade in the communication.

▪ Loanwords written phonetically, but in a longer more expressive form in a playing function: *free* > ***frii***; *OK* > ***ookoo***/***ookk***[64]/***oke***/***oge***/***okei***/***oukei***[65]; *TV* > ***teevee***; *yes* > ***jees***/***jeez***/*jess*. The construction of the borrowed word may contain other elements to play with the form, e.g.: *all right*/*alright* > ***oolsprait*** (with the name of the soft drink "Sprite"). This type, which imitates the oral realization playfully, is not frequent in digilect as it is not economical. It may appear in chats but rarely in texting.

▪ Anglicisms adapted phonetically and graphically but also grammatically, because the endings facilitate the inflection, e.g.: *to ban* > ***bännätä***/***bannata*** 'to interdict the entry to a chat room/forum'; *disc-jockey* > ***tiskijukka***; *to fail* > ***feilata***; *to flood* > ***floodata*** 'to repeat the same messages or comments, to paste the same text many times to a chat' / ***floodaaja*** 'a person who floods message boxes or chat rooms with unwanted or repetitive comments'; *to google* > ***googlata***; *idle* > ***idlaaja*** 'a passive and not engaged participant of Internet conversations (in chat rooms or Messenger)' / ***idlata*** 'to participate passively in Internet conversations (e.g. in chat rooms or Messenger)'; *IRC* (*Internet Relay Chat*) > ***irkata*** 'to chat on IRC' / ***irccaaja***/***irkkaaja*** 'IRC user'; *lag* > ***laggaus*** 'delay/latency in data transmission/transfer' / ***lagaa***/***lagittaa*** 'to retard/decelerate data transmission/transfer'; *to own*[66] 'to defeat, dominate, or be above' > ***ownata***/***ounata***; *to mail* > ***meilata***; *shitty* > ***shitinen***/***šitinen***; *to spam* > ***spämmätä***; *to spoil* > ***spoilaa***/***spoilata***; *to stalk* > ***stalkata***; *to surf* > *surffaa*/*surffata*; *Tweet*/*Twitter* > *twitata* 'to send messages on Twitter, to post an update on Twitter'. Note

[64] Long vowel, imitation of the Finnish pronunciation.

[65] English pronunciation this time.

[66] Also written *pwn* in the so-called "leetspeak" (a kind of Internet slang).

that many English words are short (almost all are monosyllabic here), so it is easier to endow them with endings. Of course, this procedures lengthens the Finnish words but they are better assimilated and, by their English root, they become more playful. Moreover, often their Finnish equivalents have a much longer form (e.g. *to mail* = Fin. *lähettää sähköpostiviestejä*) or there is not a single Finnish word for these phenomena (e.g. *to ban*, *to flood*, *idle*), so, in sum, it is more useful to use loans, if only in electronic communication.

▪ Apocope: *different* > ***diffe***; *gallery* (*IRC*) > *irc-galleria* > ***galle*** / ***galee***; (*web*) *messenger* > ***mese***[67]/***messeng***. This is a rare but very interesting phenomenon, as, in general, Finnish prefers to add elements to borrowings instead of simplifying and abridging them.

▪ Suffixation (mostly with slang suffixoids) or resuffixation after shortening, e.g.: *ban* > ***banaani***/***banni*** 'entry ban (in chat room/forum)'; *best friend* > ***besu***; *diskette* > *disketti* > ***disu***; *face* > ***feisi***/***feici***; *FAQ* (*frequently asked question*) > ***fakki***; *feeling* > ***feelis***/***fiilis***; *foot* > ***futi***/***futu***; *football* > ***futis***; *friend* > ***frendi***/***frendu***/***frende***/***frena***/***freba***; *gallery* (*IRC*) > ***galtsu***; *good* > ***gutte***/***gutis***; *good night* > ***guti nati***; *IRC* (*Internet Relay Chat*) > ***Irkki*** 'chat' / ***irkkari*** 'chat user'; *off-road* > ***offari*** ; *OK* > ***okka***/***okke***/***okeido***; *playboy* > ***plebari***; *Play Station* > ***Playkkari***; *shit* > ***shitta***/*šitta*/***shimandu***; *special* > ***spessu***; ang. *single* > ***sinkku***; *sorry* > ***tsorba***; *teacher* > ***teitsö***; *thanks* > ***tänki***/***tänket***; *yes*/*yeah* > ***jeh***/***jehla***/***jehmais***/***jehna***, etc. This type is quite common despite the fact that it extends the volume of the message. There is also a strong phonetic adaptation of the words.

▪ Finnish-English blends in constructions with the verb *olla* 'to be': ***olla in*** < *to be in*; ***olla*** (***ihan***) ***in love*** < *to be* (*totally*) *in love*; ***olla off-game***/***ofgeim*** < *to be off game*; ***olla out*** < *to be out*.

Young Finns, whose the English language skills are often perfect, have sometimes tendency to mixt both languages (also in spoken language). Thus we observe a frequent use of Anglicisms (English words, assimilated loanwords, and Finnish-English blends) and of the English digilect (mostly its initialisms and acronyms).

Also in everyday speech, young Finns use English digilectal abbreviations, e.g. *tule tänne ASAP* 'come here ASAP'. Indeed, the most popular are two acronyms: ASAP and LOL (primarily *laughing out loud*, but also *lots of love*).

An example of a Finnish practical application of the digilect

Text messages are not only an ordinary way of communicating, but also they can be used as a code among people who want to keep their discretion

---

[67] This form is well adopted and then used to create derivatives: ***mesettää*** 'to use the messenger', ***mesettäminen*** 'the use of the messenger', ***olla mesessä*** 'to be on the messenger'. Thus the abbreviated form undergoes the procedures described above. It should be noted that the truncated word *mese* may also be the same as from the name of the Mercedes car brand.

and/or silence, e.g. on the website of the circle of birdwatchers (*Lintutiedotus* in *Bongariliitto Ry*[68]) we can find a text code that can be useful when observing birds to alert companions and teach them interesting finds. The recommended signs are simple abbreviations, e.g.:

▪ initial letters of simple truncated words: ***ä*** = *ääntelevä (ei laulava)* 'making sounds / babbling (not singing)'; ***m*** = *muuttava* 'changing, moving'; ***p*** = *paikallinen* 'local'; ***r*** = *rengastettu* 'ringed'.

▪ combinations of initial letters of truncated words and numbers: ***n5*** = *noin viisi* 'about five'; ***1k3n*** = *1 koiras ja 3 naarasta* '1 male and 3 females'.

▪ apocope: ***ed*** = *edelleen* 'still; further; onwards'; ***ed p*** = *edelleen paikalla* 'still in attendance / present'; ***rist*** = *risteys* 'intersection, crossing'; ***kiert*** = *kiertelevä (liikkuu ympäriinsä ilman selvää suuntaa)* 'nomadic (it moves around without a clear direction)'; ***kaart*** = *kaarteleva (esim. korkeutta ottava petolintu)* 'wheeling (e.g. rising bird of prey'; ***oik*** = *oikea* 'right'; ***suor*** = *suoraan* 'straight'; ***vas*** = *vasen* 'left'.

▪ syncope + apocope: ***kn*** = *käänny* 'turn'.

▪ initial letters of the compound words: ***1kv*** = *1. (kuluvan) kalenterivuoden lintu* 'bird of the current calendar year'; ***2kv*** = *2. (edellisen) kalenterivuoden lintu (jne.)* 'bird of the previous calendar year (etc.)'; ***ht*** = *hiekkatie* 'sand road'; ***jp*** = *juhlapukuinen* 'in full/gala dress' (in rut season); ***kp*** = *kaatopaikka* 'dumping place'; ***pp*** = *parkkipaikka* 'parking lot/space'; ***th*** = *tienhaara* 'crossroads'; ***tp*** = *talvipukuinen* 'in winter coat'; ***vp*** = *vaihtopukuinen* 'in changing/moulting coat'.

▪ conventional graphic sign (without graphic link with a word): ***"*** 'full-grown' (optional sign); ***'*** 'young', ***1/3*** '1 male and 3 females' (optional symbol); ***a5*** 'flight/rise of five'; ***Ä*** 'singing' (letter *Ä* refers to the Finnish word *ääni* 'sound, voice').

▪ "Anglicisms" are also used: ***N***, ***E***, ***S***, ***W*** < *North*, *East*, *South*, *West*; ***ad*** < *adult*; ***imm*** < *immature*; ***juv*** < *juvenile*; ***pull*** < *pullet*; ***subad*** < *subadult*.

This is just a set of internal rules within a circle of ornithology enthusiasts whose communication needs are not very complicated. That is why their key code is quite simple. One cannot even observe here any word-formation. But this is an excellent example of a practical use of digilect in fast and discreet communication. It is also an excellent example of a Finnish practical flair.

In this short article, we wanted to show a few ICT innovations from Finland, which reflect the Finnish culture of creativity and functionalism, but also they are a result of a unique Finnish strategy of systematic investments in technological research as well as a public education system.

We also wanted to show some examples of the Finnish "media culture", particularly "mobile (pop)culture"[69] in electronic media communication: the first national emojis as well as the Finnish digilect, which is a kind of code

---

[68] See: **http://www.santamargarita.fi/lintutiedotus/textsh1.asp** (access in summer 2014 and fall 2017 – between both access dates this code did not change, so it is continuously useful).

[69] Let's also note that since 2000, the *Mobile Phone Throwing World Championships* have been held annually just in Finland.

language of younger generations, although probably in the near future the multimedia messages will reduce text contents to the minimum in favour of images. However, so far the users of the electronic communication tools merely write their messages, or play with the text. Moreover, smartphones made possible phone connections via Internet, so the use of the SMS has decreased. Despite this, SMS communication is still popular, even if similar forms of communication are available on Internet instant messengers (e.g. WhatsApp, Facebook Messenger, iMessage, Skype) without any limits of characters, but shortness and language economy are still appreciated, and so are playful elements and pictographic writing.

Bibliography

AGAR Jon 2003: *Constant touch: a global history of the mobile phone*, Cambridge: Icon.

AHLBÄCK Pia Maria 2006: Mediating Ideal Finland: Technē on the National Screen. – *Scandinavian Studies* 78/1: 71–80.

ARTER David 1987: Finland: a typical post-industrial state?. – *Finland: people, nation, state*, Max Engman & David Kirby, London: Hurst & Company, 227–243.

BENENSON Fred 2015: *How to speak emoji*, London: Ebury Press.

BENSKO-HA Jennifer 2007: Finland gets the message. – *Foreign Policy* 161: 82–85.

CASAL Sari 2017: IRC wizard Jarkko Oikarinen changed our conversation culture for good, *Kulttuuricocktail* 11.11.2017, Yle.fi: https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/11/11/irc-wizard-jarkko-oikarinen-changed-our-conversation-culture-for-good (November 2017).

CASTELLS Manuel, HIMANEN Pekka 2002: *The Information Society and the Welfare State: The Finnish Model*, Oxford: Oxford University Press.

COMBS James E. 2000: *Play world: the emergence of the new ludenic age*, Westport: Greenwood Publishing Group.

CRYSTAL David 2008: *Txtng : the gr8 db8*, Oxford: Oxford University Press.

ELORANTA Ville, LEINO Jaakko 2017: *Sanaiset kansiot: suomen kielen vaietut vaiheet*, Helsinki: Gaudeamus.

FACTA 2004 = *Facta-tietosanakirja*, Helsinki: WSOY.

GRÖNBERG-GARCIA Sinikka 1998: *Suomi Specialties: Finnish Celebrations Recipes and Traditions*, Iowa: Penfield Press.

HÄIKIÖ Martti 2002: *Nokia: the inside story*, transl. Olli V. Virtanen, Helsinki: Edita.

HAKULINEN Auli 2002: Ovatko puhuttu ja kirjoitettu kieli erkaantuneet toisistaan?. – Esitelmä Suomen kielen lautakunnan syysseminaarissa *Nykysuomi ja sen huolto* 11.10.2002, http://www.kotus.fi/index.phtml?s=2069 (1.3.2014).

HASU Mervi, HYVÖNEN Jukka, LEHENKARI Janne, MIETTINEN Reijo 1999: *Osaaminen ja uuden luominen innovaatioverkoissa: tutkimus kuudesta suomalaisesta innovaatiosta*, Helsinki: Taloustieto.

HILLEBRAND Friedhelm 2001 (ed.): *GSM and UMTS: The Creation of Global Mobile Communication*, West Sussex: John Wiley & Sons.

HILLEBRAND Friedhelm 2010: Who invented SMS?. – *Short Message Service (SMS): The Creation of Personal Global Messaging*, idem (ed.), Oxford: Wiley-Blackwell, 15–22.

HINTIKKA Kari A. 2009: Suomi on mikrokanavien mahtimaa. – *Helsingin Sanomat* 4.Aug.

HUURDEMAN Anton A. 2003: *The worldwide history of telecommunications*, Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

JUURUS Kati 2002: Tämän miehen keksintö muutti miljoonien arkea. – *Helsingin Sanomat* 1.6.2002.

KANTOLA Anu, VESA Juho 2013: Mediated scandals as social dramas: Transforming the moral order in Finland. – *Acta Sociologica* 56/4: 295–308.

KASESNIEMI Eija-Liisa, RAUTIAINEN Pirjo 2002: Mobile culture of children and teenagers in Finland. – *Perpetual Contact: Mobile Communication, Private Talk, Public Performance*, James E. Katz & Mark A. Aakhus (eds.), Cambridge: Cambridge University Press, 170–192.

KASESNIEMI Eija-Liisa 2003: *Mobile messages: young people and a new communication culture*, transl. Hanna Liikala, Tampere: Tampere University Press.

KASVI Jyrki J.J. 2002: *Tekstarimania*, Helsinki: Otava.

KASVI Jyrki J.J. 2014 (2007): Linux. – *100 Social Innovations from Finland*, Ilkka Taipale (ed.), Helsinki: SKS, 292–294.

KETTUNEN Niko, PAUKKU Timo 2014: *Kännykkä: lyhyt historia*, Helsinki: SKS.

KINNUNEN Taina, SUOPAJÄRVI Tiina, YLIPULLI Johanna 2011: Connecting people – Renewing power relations? A research review on the use of mobile phones. – *Sociology Compass* 5/12: 1070–1081.

KIVIKURU Ullamaija 1990: *Tinned novelties or creative culture? A study on the role of mass communication in peripheral nations*, Helsinki: University of Helsinki.

KNUUTTILA Seppo 1997: Sisu. – *Finland: a cultural encyclopedia*, Olli Alho, Hildi Hawkins, Päivi Vallisaari (eds.), Helsinki: Finnish Literature Society, 292–293.

KOIVUSALO Mikko 2001: *Maailman huipulle: Suomen elektroniikan menestystarina*, Espoo: Cetonia Systems.

KOPOMAA Timo 2000: *The city in your pocket: birth of the mobile information society*, transl. Tomi Snellman, Helsinki: Gaudeamus.

KORHONEN Karoliina 2016: *Finnish Nightmares: A different kind of social guide to Finland*, [Jyväskylä]: Atena.

KORHONEN Karoliina 2017: *Finnish Nightmares. 2: An even more different kind of social guide to Finland*, [Jyväskylä]: Atena.

KORHONEN Teppo 1997: Festivals. – *Finland: a cultural encyclopedia*, Olli Alho, Hildi Hawkins, Päivi Vallisaari (eds.), Helsinki: Finnish Literature Society, 79–86.

LAPPALAINEN Hanna 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. – *Virittäjä* 105/1: 74–101.

LEINBACH Thomas R., BRUNN Stanley D. 2002: National innovation system, firm strategy, and enabling mobile communications: the case of Nokia. – *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 93/5: 489–508.

LEPPÄNEN Sirpa 2007: Youth language in media contexts: insights into the functions of English in Finland. – *World Englishes* 26/2: 149–169.

LEPPÄNEN Sirpa, NIKULA Tarja, KÄÄNTÄ Leila (toim.) 2008: *Kolmas kotimainen. Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LINDGREN Simon 2017: *Digital media and society*, London: Sage.

LINDHOLM Christian, KEINONEN Turkka, KILJANDER Harri 2003: *Mobile usability: how Nokia changed the face of the mobile phone*, New York: McGraw-Hill.

LUNTIALA Hannu 2007: *Viimeiset viestit*, Helsinki: Tammi.

LUUTONEN Jorma 2008: Suomen kielen tulevaisuuden problematiikkaa. – *Murros: Suomalais-ugrilaiset kielet ja kulttuurit globalisaation paineissa*, Sirkka Saarinen & Eeva Herrala (toim.), Helsinki: Uralica Helsingiensia 3: 73–108.

MAKKONEN Matti 2014 (2007): SMS messaging. – *100 Social Innovations from Finland*, Ilkka Taipale (ed.), Helsinki: SKS, 295–297.

MANTILA Harri 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108/3: 322–346.

MERRIDEN Trevor 2001: *Business the Nokia way: secrets of the world's fastest moving company*, Oxford: Capstone.

MERRITT Tom 2012: *Chronology of tech history*, s.l.: Lulu Com.

MOLES Tarja 2013: *Xenophobe's® guide to the Finns*, London: Xenophobe's guides.

NÄSI Matti, RÄSÄNEN Pekka, LEHDONVIRTA Vili 2011: Identification with online and offline communities: Understanding ICT disparities in Finland. – *Technology in Society* 33/1–2: 4–11.

NIEMI-PYNTTÄRI Risto 2007: *Verkkoproosa. Tutkimus dialogisesta kirjoittamisesta*, Helsinki: ntamo.

NIVERI Liisa 2008: Finnish Foreign Minister Sacked in Text Message Scandal. – *Der Spiegel* on-line: http://www.spiegel.de/international/world/200-texts-to-an-erotic-dancer-finnish-foreign-minister-sacked-in-text-message-scandal-a-544755.html (1.4.2008).

OIKARINEN Jarkko 2014 2007: IRC (Internet Relay Chat). – *100 Social Innovations from Finland*, Ilkka Taipale (ed.), Helsinki: SKS, 298–299.

PALOVAARA Jorma 2013: Tekstiviestin kuolema ei toteutunutkaan. – *Digitoday* 13.4.2013: https://www.is.fi/digitoday/mobiili/art-2000001792917.html (acess in Fall 2017).

PANTZAR Mika, AINAMO Antti 2001: *Nokia: the surprising success of textbook wisdom*, Helsinki: National Consumer Research Centre.

PAUNONEN Heikki 1995: *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*, Helsinki: HY:n suomen kielen laitos.

PAUNONEN Heikki, MIELIKÄINEN Aila, SUOJANEN Matti K., 1976, *Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimus*, Helsinki: Valtion humanistinen toimikunta.

PAUNONEN Heikki, PAUNONEN Marjatta 2005 (2000): *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii: Stadin slangin suursanakirja*, Helsinki: WSOY.

PELKONEN Antti 2008: Reconsidering the Finnish model – information society policy and modes of governance. – *Trames* 12(62/57): 400–420.

PETÄJÄ Jukka 2007: Bittimaailman takaa-ajettu Euroopassa. Maailman ensimmäinen tekstiviestiromaani ei vakuuta kirjallisesti. – *Helsingin Sanomat* 26.1.2007.

PLESTER Beverly, WOOD Clare, BELL Victoria 2008: Txt msg n school literacy: does texting and knowledge of text abbreviations adversely affect children's literacy attainment ?. – *Literacy* 42/3 : 137–144.

PLESTER Beverly, LERKKANEN Marja-Kristiina, LINJAMA Lauri, RASKU-PUTTONEN Helena, LITTLETON Karen 2011: Finnish and UK English pre-teen children's text message language and its relationship with their literacy skills. – *Journal of Computer Assisted Learning* 27: 37–48.

POUTIAINEN Saila 2007: *Finnish cultural discourses about mobile phone communication*, Ann Arbor, MI: UMI ProQuest; doctoral thesis.

PULLINEN Jussi 2013: Tekstiviestien suosio hiipuu. – *Helsingin Sanomat* 15.9.2013.

PURO Jukka-Pekka 2002: Finland: a mobile culture. – *Perpetual Contact: Mobile Communication, Private Talk, Public Performance*, James E. Katz & Mark A. Aakhus (eds.), Cambridge: Cambridge University Press, 19–29.

RAJANIEMI Niko 1999: Les difficultés de la reconstruction: le cas de la Finlande 1944–1948. – *Histoire, Économie et Société* 18/2: 325–347.
RÄSÄNEN Pekka 2008: The aftermath of the ICT revolution? Media and communication technology preferences in Finland in 1999 and 2004. – *New Media & Society* 10/2: 225–246.
RATIA Maura, SUHR Carla 2015 (2004): Nuorten kieltä tekstiviesteissä: "The game is on". – *Englannin aika: elävän kielen kartoitusta,* Helsinki: Helsingin yliopisto, 272–289.
ROUTARINNE Sara, UUSI-HALLILA Tuula (toim.) 2008: *Nuoret kielikuvassa: kouluikäisten kieli 2000-luvulla*, Helsinki: SKS.
SAFKO Lon 2010: *The social media bible: tactics, tools, and strategies for business success*, Noboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
SAHLBERG Pasi 2011: *Finnish lessons: what can the world learn from educational change in Finland?*, New York & London: Teachers College Press.
SETÄLÄ Hillevi, LAMPI Fiona 2007: *Hei haloo :)! Täydellinen opas tekstiviestittelyyn*, Helsinki: Edita.
SEURI Ville 2007: 160 merkin puolitotuuksia. – *Ylioppilaslehti*, 2.2.2007: http://ylioppilaslehti.fi/2007/02/160-merkin-puolitotuuksia/ (accessed in Fall 2017).
SIRONEN Esa 1997: Finnish baseball. – *Finland: a cultural encyclopedia*, Olli Alho, Hildi Hawkins, Päivi Vallisaari (eds.), Helsinki: Finnish Literature Society, 93–95.
STEINBOCK Dan 2001: *The Nokia revolution: the story of an extraordinary company that transformed an industry*, New York: AMACOM.
SUOMINEN Jaakko 2003: *Koneen kokemus: tietoteknistyvä kulttuuri modernisoituvassa Suomessa 1920-luvulta 1970-luvulle*, Tampere: Vastapaino.
TAIPALE Ilkka (ed.) 2014 (2007): *100 social innovations from Finland*, Helsinki: SKS.
VESZELSZKI Ágnes 2010: Digilektus a lektusok rendszerében. – *Félúton* 5, Illés-Molnár M., Kaló Zs., Klein L., Parapatics A. (szerk.), Budapest: ELTE BTK, 199–215.
VESZELSZKI Ágnes 2017: *Digilect: the impact of infocommunication technology on language*, Berlin: De Gruyter.
http://irc-galleria.net/user/-fobba-/blog/38921009-nettislangia-ja-muuta (summer 2014).
http://yle.fi/uutiset/teinisuomi-sanakirja_tiesitko_nama/7182788 (summer 2014).
https://www.appelsiini.net/cyberhome/abc/irc_lyhenteet.html (fall 2017).
http://urbaanisanakirja.com (fall 2017), and others.

Abstract

ICT innovations from Finland, and Finnish digilect in electronic media culture

The article deals with ICT (Information and Communication Technologies) innovations that were entirely or partially invented in Finland (Nokia mobile phone technology, IRC, Linux, input to invent SMS). In the paper we discuss the current electronic communication that developed media culture and new codes, which combine pictural and language elements: emoticons and emojis as well as texting. Finland is the first country in the world to create its own national emojis (63 so far). Finally, we show characteristics of the Finnish texting, i.e. "cyberslang" (mainly in younger people's communication), in other words "digilect" called after publications by a Hungarian linguist Ágnes Veszelszki.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Jani A. Suominen

Helsingin yliopisto

Sibeliuksen esitysohjeita ja arvioita eri kapellimestareista

Huomattuaan, että viuluvirtuoosin ura ei toteutuisi, Sibelius keskittyi esiintyvänä taiteilijana kapellimestarina toimimiseen. Vuosina 1892–1925 hän toimi usein kapellimestarina johtaen sävellyksiensä ensiesityksiä niin kotimaassa kuin ulkomaillakin. Hän johti ulkomailla teoksiaan yli 200 kertaa: myös orkestereita, joiden äänilevytyksiä hän myöhemmin arvioi. Näin hän sai arvokasta käytännön kokemusta eri lähestymistavoista ja orkestereista. Jussi Jalas muisteli kuinka Sibelius toisinaan kertoi tilanteista orkesterin edessä; kuinka hän oli selviytynyt ennakkoluuloisista muusikoista oman ammattitaitonsa sekä kokemuksensa turvin (Jalas 1981: 63).

Kesäkuussa 1901 Sibelius johti *Tuonelan joutsenen* ja *Lemminkäisen paluun* Heidelbergin musiikkijuhlilla. Juhlia varjosti orkesteriharjoitusten vähyys ja 30 asteen helle, joka oli rasittanut orkesteria jo useamman päivän. Konsertti onnistui kuitenkin hyvin ja säveltäjän oli tultava useampaan kertaan vastaanottamaan suosionosoituksia. Sibeliuksen hyvä ystävä Adolf Paul kirjoitti konsertista seuraavasti:

> Sibelius osoitti suorastaan hämmästyttävää tarmoa ja taituruutta, orkesteri totteli hänen pienintäkin viittaustaan ja esitti yhteissoittoa, jossa nuo ihanat sävelrunoelmat pääsivät oikeuksiinsa. Hän ei nimittäin ole enempää eikä vähempää kuin kerrassaan harvinainen johtajakyky. Ja sen laatuinen johtajakyky, joka ei ainoastaan kykene syventymään taideteokseen ja esittämään sitä plastillisesti ja selvästi, vaan joka ennen kaikkea vastustamattomalla voimalla pakottaa sekä orkesterin että kuulijakunnan alistumaan persoonallisuutensa alle, tekee heidät yhdeksi sydämeksi ja yhdeksi sieluksi, yhdistää heidät samaan ihastuksen huumaan ja saattaa heidät yhtä halukkaiksi ottamaan vastaan kuin hän itse on halu-

kas antamaan. Jos silloin on jotakin annettavaa, niin voitto on varma. Tämä ominaisuus puhkesi Sibeliuksesta hädän hetkellä esiin ja johti hänet voittoon kaikesta huolimatta, tilaisuudessa, jossa tavalliset kapellimestarin taidekeinot varmasti olisivat osoittautuneet harjoitusten puutteessa riittämättömiksi. (Ekman 1956: 201–202)

Vuonna 1914 Sibelius oli konserttikiertueella Yhdysvalloissa. Siellä hän kantaesitti teoksensa *Aallottaret*, jonka Carl Stoeckel oli tilannut musiikkijuhlilleen. Johtamaansa orkesteria Sibelius kuvaili ylistäen:

> Mikä orkesteri! Sata erinomaista muusikkoa, jotka oli valittu Bostonin ja New Yorkin orkesterien parhaista voimista: paras orkesteri, mitä milloinkaan olen johtanut! Suorastaan suurenmoinen! Puupuhaltimien akordit sellaiset, että täytyi viedä käsi korvalle voidakseen kuulla niiden pianissimoa, ja bassot, nehän lauloivat! (Ekman 1956: 299)

Kapellimestari ja musiikintutkija Toivo Haapanen (1889–1950) oli soittanut nuoruudessaan Sibeliuksen johdolla. Hänen mielestä Sibelius oli ollut suggestoivampi johtaja kuin monet rutinoidummat ammattikapellimestarit. Sibeliuksen ammattitaidon puute näkyi eniten hänen harjoitustavoissaan. Hän oli hyvin impulsiivinen ja harjoituskirjaimesta toiseen siirryttiin välillä hyvinkin odottamatta. Huolimatta rutiinin puutteesta Sibelius sai sävellyksistään esiin oikean elävän rytmin, joka Haapasen mielestä oli Sibeliuksen musiikin lähtökohta. Sibeliuksen sävellyksille luontainen rubato vaati tempon tarkkaa arviointia; tempon tuli elää kuin itsestään.[1] Säveltäjän esitysohjeet orkesterille olivat usein olleet ”katkelmallisia huomautuksia ja ajatusten välähtelyä”, mutta silti täynnä nerokkuutta ja taiteellista näkemystä. Sibelius oli esimerkiksi sanonut, että pianissimoakaan ei saisi soittaa liian löyhästi, ”pyyhkien”, koska soittimen sielu ei tulisi näin mukaan. Intensiivinen sointi oli Sibeliuksen tärkeimpiä vaatimuksia. Haapanen muistutti, että Sibeliuksessa oli enemmän käytännön muusikkoa ja ammattikapellimestaria kuin yleensä tultiin ajatelleeksi (Haapanen 1935: 160–161).

Vuoden 1955 *Uudessa musiikkilehdessä* orkesterimuusikot muistelivat Sibeliusta orkesterinjohtajana. Helsingin kaupunginorkesterin viulisti Carl Lindelöf kertoi, että Sibeliuksella oli kyky välittää välillä omituiseltakin tuntuvat ajatuksensa orkesterille. Harjoituksissa Sibelius aina korosti, että tulkinnan tuli olla musiikin tunnelman mukaista ja soinnin jaloa sekä soivaa. Sibeliuksen johtamassa *Historiallisia kuvia* -sarjassa oli mukana tiettyä oikullisuutta, jollaista Lindelöf ei ollut kuullut sen jälkeen. Sibeliuksen persoona

[1] Haapanen toivoi, että Sibelius olisi varustanut sävellyksensä metronominumeroilla välttääkseen pahimmat erehdykset. Näin hän olisi voinut vaikuttaa ilman tahtipuikkoon tarttumista sävellyksiensä tulkitsemiseen (Haapanen 1935: 160–161).

vaikutti siihen, että rytmivaihdokset ja nyanssit tulivat automaattisesti, muisteli alttoviulisti Lepo Laurila. Öisen ratsastuksen kolmen trumpetin osuuden säveltäjä halusi kuulostavan pasuunamaiselta ja oli neuvonut trumpetisteja soittamaan *non pressure*: ”Soittakaa suu leveänä ja löysänä, niin äänestä tulee tummempi.” Johtaessaan 1939 *Andante festivoa*, Sibelius vaati soittoon runsaasti suuripiirteisyyttä ja leveyttä (Pajanne 1955: 15–16).

Jussi Jalaksen ensimmäinen kohtaaminen säveltäjän kanssa tapahtui vuonna 1924 Ainolan nuorten kutsuilla. Kutsujen kuluessa Sibelius oli pyytänyt 15-vuotiasta Jalasta soittamaan jotakin. Jalas valitsi silloisen bravuurinumeronsa Lisztin kuudennen rapsodian. Jalas muistelee:

> En enää tarkoin muista miten hän kommentoi esitystäni. Myöhemmin huomasin, että hän mielellään käytti sanaa ”musikaalinen”, silloin kun omasta mielestäni esitykseni eivät olleet onnistuneet. Sibelius oli aina kohtelias ja hienotunteinen. Luulen, että ensimmäisellä kerrallakin soitin ”musikaalisesti”. (Jalas 1981: 54)

Hienotunteisuus oli Sibeliukselle hyvin ominaista hänen kommentoidessa sävellystensä esityksiä. Jussi Jalas muisteli, että Sibelius ei koskaan tuominnut ketään inhimillisten heikkouksien vuoksi. Hän saattoi raivostua radiota kuunnellessaan, mutta leppyi nopeasti. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta Jalas mainitsi erään neljännen sinfonian esityksen, jota Jalas ja Sibelius olivat kuunnelleet radiosta. Saksalainen kapellimestari oli Sibeliuksen mielestä käsittänyt koko sinfonian väärin ja hän päätti ojentaa huonosti valmistautunutta orkesterinjohtajaa kirjeellä. Jalas tapasi kyseisen kapellimestarin vuosia myöhemmin Suomessa. Hänen kotinsa oli tuhoutunut sodan aikana pommituksissa ja hän oli saanut pelastettua ainoastaan Sibeliuksen hänelle lähettämän kirjeen. Kirje oli koskenut mainittua neljännen sinfonian esitystä, mutta kirjeen sävy oli ollut enemmänkin kiittävä kuin kriittinen. Sibeliuksen hienotunteisuus oli johdattanut hänet kiittelemään usein sellaisiakin esityksiä, jotka eivät olisi kehuja ansainneet: ”Olen kietoutunut valheiden verkkoon. Kaduttaa, että olen kehunut huonoja esityksiä. Tästä verkosta on mahdotonta enää vapautua” (Jalas 1981: 55–56).

Sibelius ja Kajanus

Nuori Bengt von Törne tapasi Sibeliuksen vuonna 1916 Helsingin kaupunginorkesterin harjoituksissa. Kajanus oli päättänyt johtaa neljännen sinfonian ja oli pyytänyt säveltäjää olemaan läsnä harjoituksissa. Kapellimestari oli opetellut partituurinsa huolella, mistä tyytyväinen Sibelius oli erikseen von Törnelle maininnut. Sibeliuksen mielestä Kajanus oli yleensäkin ymmärtänyt Sibeliuksen sinfonioiden hengen hyvin. Keskustelu eteni kapelli-

mestarille asetettaviin vaatimuksiin, joita olivat partituurin täydellinen hallinta ja käsityksen kokonaisuus sekä yhtenäisyys (Törne 1965: 10, 12). Esimerkkinä Sibelius käytti meneillään olevaa sinfoniansa harjoittamista: ”Näette, miten Kajanus rakentaa sinfoniani. Kun hän muovaa teosta, tuntuu ikään kuin valtava rakennus olisi nousemassa” (Törne 1965: 12).

Sibeliukselle oli tärkeää, että orkesterinjohtaja piti materiaalin, massan, tasapainossa ja ääriviivat selkeinä. Liioitteluun ei saanut antautua missään tilanteessa. Kapellimestarin tuli olla selvillä sävellyksen rakenteellisesta kokonaisuudesta eikä antaa liian suurta merkitystä yksityiskohdille. Näitä ohjeita noudattaen voitiin varmistaa, että säveltäjän tahto toteutui tulkinnassa. Edellä mainittujen perusajatusten ollessa selvillä voisi kapellimestari keskittyä: ” – eri episodeihin, eepillisiin, lyyrillisiin ja draamallisiin yhtenäisyyttä uhraamatta” (Törne 1965: 12–13).

Kajanuksen tulkinnoissa Sibelius arvosti ennen kaikkea voimakasta ja jaloa tyylitajua; partituurin pääpiirteet eivät koskaan kadonneet näkyvistä yksityiskohtien hienoista tulkinnoista huolimatta (Törne 1965: 13). Hyvään lopputulokseen tarvittiin kuitenkin muutakin kuin musikallisuutta ja taiteellista vaistoa. Partituuria oli tutkittava kauan ja yhä uudelleen (Törne 1965: 11). Teosta ei saanut esittää ilman vähitellen tapahtuvaa syvempää psykologista eläytymistä (Törne 1965: 10). 1930-luvulla – kuultuaan, että Kajanus oli saanut levytyssopimuksen – Sibelius kirjoitti professori Wasatjernalle:

> Hyvin moni mies on johtanut 1. sinfoniani kuluneen kolmenkymmenenvuoden aikana, mutta kukaan ei ole mennyt syvemmälle eikä kukaan ole saanut siihen enempää tunnetta ja kauneutta kuin Robert Kajanus. (Sibelius 1991: 10)

Valitettavasti Kajanuksen äänilevyt eivät kuitenkaan vastanneet Sibeliuksen odotuksia. Kuunneltuaan äänilevyjä Sibelius kommentoi, että vajavaiseen lopputulokseen syynä olivat olleet vieras orkesteri ja vaikeat olosuhteet[2]. Ensimmäinen ja toinen sinfonia olivat onnistuneet parhaiten, mutta nekin antoivat vain kalpean käsityksen siitä millainen Robert Kajanus oli Sibelius-tulkitsijana (Gronow & Saunio 1990: 168). Kaikesta huolimatta Sibelius sanoi myöhemmin: ”Puhuessani näistä levyistä täytyy minun mainita että Kajanus johtaessaan niitä on eniten noudattanut minun määräämiäni tempoja” (Sibelius s.a.). Kolmannen sinfonian osalta hän tarkensi:

> Ensimmäinen osa, kehittelyn alku, pesanten jälkeen, ei saa olla kovin suuri tempon muutos. Kajanuksen levyssä aivan liian paljon hidastusta, joten kuudestoistaosanuotti-kuvio menettää luonteensa. (Sibelius 24.8.1940)

[2] Kajanus oli äänilevytysten aikana jo vakavasti sairas.

Vuonna 1934 Walter Legge kirjoitti *Daily Telegraphi*ssa vierailustaan Sibeliuksen luona ja mainitsi säveltäjän kertoneen Kajanuksesta muun muassa seuraavaa:

> Paras musiikkiani johtanut kapellimestari – mitä kokemukseeni tulee – oli Kajanus. Kun olimme nuoria, hän oli intohimoinen wagneriaani. Hylkäämättä koskaan kokonaan ensimmäistä rakkauttaan hän opiskeli musiikkiani ja työskenteli lakkaamatta sen hyväksi pyrkien johtamaan musiikkiani aina niin kuin halusin sen soivan. (Legge 1998: 74)

Vuonna 1939 Sibelius oli sanonut Robert Kajanuksesta:

> - - Kajanus on muuten se, joka on parhaiten esittänyt teoksiani. Tämä johtuu siitä, että hän on Tapiolaa lukuun ottamatta kuullut kaikki minun omina ensiesityksinäni ja saanut oikeat tempokäsitykset. – Kajanus oli ensimmäinen, joka todella ymmärsi minua. Wegelius, Becker ja Fuchs eivät ymmärtäneet olemustani. Hän piti puoltani omia ihailijoitaankin vastaan, jotka näkivät minussa liian vaarallisen kilpailijan säveltäjä Kajanukselle. (Jalas 1981: 57)[3]

Sibelius ja muut kapellimestarit

Sibelius kiitteli monesti kapellimestareita, jotka olivat esittäneet hänen sävellyksiään. Vuonna 1934 hän muisteli Walter Leggelle nuoruutensa orkesterinjohtajia, jotka olivat tehneet paljon työtä hänen sävellystensä tunnetuksi tekemisessä. Hän mainitsi vanhan ystävänsä Ferruccio Busonin (1866–1924)[4] ja Arturo Toscaninin (1867–1957). Jälkimmäistä hän ei ollut tavannut, mutta mainitsi luotettavien ystäviensä kertoneen Toscaninin loistavista tulkinnoista[5] (Legge 1998: 73). Helmikuussa 1934 Toscanini johti New Yorkissa neljännen sinfonian, jolle Suomessakin annettiin arvoa. Suomen musiikkilehdessä oli artikkeli aiheesta otsikolla ”Kaksi säveltäjämestaria”. Toscaninin tiedettiin olevan yksi kuuluisimmista ja arvossapidetyimmistä kapellimestareista maailmassa ja harjoittavan aina ohjelmistonsa äärimmäisen huolella. Artikkelin kirjoittaja ei ollut kuullut Toscaninin johtamia sinfonia-

---

[3] 1943 Sibelius oli sanonut: ”Kajanus ei ymmärtänyt kuitenkaan kaikkia sävellyksiäni, ei esimerkiksi minun neljättä sinfoniaani lainkaan, sillä olimme niin erilaiset” (Sibelius 1943).

[4] Ferruccio Busoni toimi myös kapellimestarina esittäen ystävänsä Sibeliuksen musiikkia. Esimerkiksi 1917 Busoni oli johtanut Amsterdamissa Sibeliuksen neljännen sinfonian ja 1921 toisen sinfonian Italian ensiesityksen Roomassa (Tawaststjerna 1989, 5. osa, 70, 73.).

[5] Toscanini oli johtanut 1904 *Tuonelan joutsenen* Bolognassa sekä *Sadun* ja *Tuonelan joutsenen* Torinossa. Milanon Teatro alla Scalassa hän johti 1905 *Finlandian* ja *Tuonelan joutsenen*. Roomassa 1916 Toscanini johti *Sadun* (Tawaststjerna 1989, 2. osa, 293–294.) Muutettuaan Yhdysvaltoihin hän johti muun muassa toisen sinfonian vuonna 1939, joka myös radioitiin suorana lähetyksenä useisiin maihin.

konsertteja, mutta arvioi kuulemiensa ooppera-esitysten pohjalta Toscaninin taidetta ja tyyliä:

> Vakavat normaalit aikamitat, lujan käden rauhalliset kaarteet, hän piirtelee linjaa kuin taitavin nuotinkaivertaja sinkkilevylle, yhtä tukevasti, mutta samalla horjumattoman sirosti. Musiikki soi hänen käsissään kuin ainakin sormin soiteltuna yhden hengen kaikkivaltiaasta käskennästä. (Anonyymi 1934: 82–83)

Monien sanomalehtien arvostelijat New Yorkissa kommentoivat esitystä ja esimerkiksi Sibeliuksen puolestapuhuja Olin Downes kirjoitti:

> Joku saattaa olla eri mieltä herra Toscaninin tulkinnasta vaatien, että sen pitäisi olla jyrkempi ja rajumpi luonteeltaan, mutta puhtaan selkeyden kannalta se on esitystaiteen ihme. (em.).

Italialaisen kapellimestarin suosionosoitus Sibeliuksen musiikkia kohtaan New Yorkin kaltaisessa kulttuurikeskuksessa oli ollut merkkitapaus suomalaiselle säveltaiteelle. Sibelius totesi myöhemmin Karl Ekmanille, että Toscanini oli osoittanut ilahduttavaa mielenkiintoa hänen musiikkiaan kohtaan. Toscanini oli jopa esittänyt neljännen sinfonian neljässä perättäisessä konsertissa varmistaakseen, että yleisö tottuisi sinfonian uuteen sävelkieleen (Ekman 1956: 231–232). Aino Sibeliuksen ylöskirjoittamissa muistiinpanoissa säveltäjä toteaa Toscaninin tempovalintojen olleen hänelle mieluisia (Sibelius s.a.).

Sir Thomas Beechamista (1879–1961) ja Serge Koussevitzky:sta (1874–1951)[6] Legge kirjoitti Sibeliuksen sanoneen:

> Kapellimestareista, jotka johtavat musiikkiani nykyään ja joiden esityksiä olen kuullut, pidän parhaimpina Koussevitzkyä ja Beechamia. Koussevitzkyn tulkinnoista olen kuullut vain Sibelius-Societyn julkaiseman seitsemännen sinfonian, mutta olen siitä todella ilahtunut. Beechamin esityksiä olen kuunnellut radiolähetyksinä ja ne ovat olleet suurenmoisia. Hän on merkittävä mies. Minua ilahduttaa suuresti se millä innolla hän on kiinnostunut musiikistani ja tieto siitä, että juuri hän esittää niin paljon musiikkiani englantilaiselle yleisölle. (Legge 1998: 74)

Mainitun seitsemännen sinfonian Koussevitzky oli johtanut Lontoossa toukokuussa 1933 – konserttitallenne julkaistiin *Sibelius-Society* -sarjassa vielä samana vuonna. Kesäkuussa Koussevitzky kirjoitti Sibeliukselle kuunnelleensa tallenteen ja valitteli lopputulosta. Tallenteessa oli toki paljon hyvääkin, mutta eräät yksityiskohdat ja fraseeraukset eivät olleet tyydyttäneet häntä; hän oli jäänyt kaipaamaan selkeyttä. Äänitteen pelasti kuitenkin

[6] Koussevitzky johti muun muassa Sibeliuksen kaikki sinfoniat Bostonissa 1932–1933 (Tawaststejrna 1989, 5. osa, 331).

sen elävyys – studiossa tulos olisi ollut varmasti vielä huonompi. Sibelius sai tehdä lopullisen ratkaisun julkaistaisiinko äänite vai ei. Sibeliuksen vastaus oli ylistävä. Esitys oli hänen sanoin ”täynnä elämää ja luontoa”. Koussevitzkyä Sibelius sai kuulla Helsingissä vuonna 1935 kun kapellimestari vieraili säveltäjän 70-vuotispäivillä. Ohjelmassa oli *Tapiola*, toinen ja seitsemäs sinfonia (Tawaststjerna 1989, 5. osa, 331–332).

Anni Voipion haastatteli Sibeliusta vuonna 1940. Voipio kysyi oliko Koussevitzky ollut Sibeliuksen musiikin paras tulkitsija. Aino Sibelius puuttui keskusteluun toteamalla, että sellainen käsitys johtui varmasti siitä, että Koussevitzky oli vieraillut Ainolassa. Sibelius kierteli kysymystä vastaten, että Toscanini oli myös hänen musiikkiaan paljon esittänyt. Hän oli kuullut Toscaninin johtamana toisen sinfonian Lontoossa ja neljännen sinfonian radioituna Yhdysvalloista (Voipio 1940).

Kesäkuussa 1951 Sibelius luonnehti Koussevitzkyä seuraavasti:

> Serge Koussevitzky oli erinomainen kapellimestari ja suuri taiteilija, joka johti musiikkiani mestarillisesti. Tulen aina olemaan hänelle kiitollinen kaikesta mitä hän teki taiteelleni. Hänen muistonsa on unohtumaton. (Sibelius 1990)

Etenkin englantilaisia orkesterinjohtajia Sibelius arvosti. Sibeliuksen nuoruuden päivinä häntä olivat erityisesti tukeneet Henry Wood (1869–1944)[7] ja Granville Bantock (1868–1946). Wood tutustutti Sibeliuksen moniin merkittäviin mesenaatteihin ja oli vuonna 1903 ensimmäisenä Isossa-Britanniassa esittänyt hänen ensimmäisen sinfoniansa (Ekman 1956: 233, 235). Bantock puolestaan muun muassa järjesti Sibeliukselle orkestereita, joita johtaa Englannin kiertueillaan (Tawaststjerna 1989: 68).[8] 1930-luvun loppupuolella Thomas Beecham alkoi levyttää ahkerasti Sibeliuksen musiikkia ja nousi pian keskeiseksi Sibelius-kapellimestariksi. Vuonna 1949 Beecham sai kirjeen Sibeliukselta koskien kuudennen sinfonian levytystä:

---

[7] Syyskuussa 1934 Wood johti Sibeliuksen 1. sinfonian, joka radioitiin myös Suomeen. Suomen Musiikkilehdessä ollut arvostelu totesi, että esityksen ”henki” vaikutti kokonaisuudessaan kotoisalta. Tempovalinnoista Woodia hieman arvosteltiin; enimmäkseen tempot olivat kohdallaan, mutta toisen osan alku oli ollut hieman liian nopea kuten myös kolmas osa kokonaisuudessaan (Anonyymi 1934: 194). Vuonna 1937 Sir Henry Wood omisti syyskauden Promenade-konsertit runsaan kuukauden ajaksi Sibeliuksen musiikille. Konserteissa kuultiin kaikki sinfoniat, viulukonsertto ja joukko muita orkesteriteoksia (Tawaststjerna 1989, 5. osa, 347–348.).

[8] 1921 Sibelius oli konserttikiertueellaan johtanut Birminghamin orkesteria, jonka oli harjoittanut Bantock. Ohjelmassa oli ollut kolmas sinfonia, *Finlandia*, *Satu*, *Valse triste* ja *Valse lyrique*, neljä laulua sekä viulukonsertosta Adagio-osa solistina Alex Cohen. Sibelius sai selvitä yhdellä harjoituksella koko ohjelmasta (Tawaststjerna 1989, 5. osa, 68).

> Se (äänite) on todella mainio ja lähetän teille mitä kohteliaimmat kiitokseni. Teidän hienot äänityksenne ovat taiteeni parasta tulkintaa ja olen aina iloinen niitä kuullessani. (Sanders 1991)

1955 Lontoon Royal Festival Hallissa järjestettiin konsertti Sibeliuksen kunniaksi. Konsertin johti Thomas Beecham. Sibelius kuunteli radioidun konsertin, jossa esitettiin muun muassa neljäs sinfonia. Konsertin päätteeksi Beecham sai Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan suurristin kiitoksena tekemästään työstä Sibeliuksen musiikin hyväksi (Anonyymi 1955: 88/98). Walter Leggen vieraillessa samana vuonna Ainolassa Sibelius oli tullut Beechamin tulkinnoista[9] toisiin aatoksiin – kenties kuultuaan syntymäpäivänsä kunniaksi radioidun konsertin Lontoosta:

> Vein (Legge) Sibeliukselle koelevyt Karajanin johtamasta neljännestä ja seitsemännestä sinfoniasta sekä Tapiolasta. Pari päivää myöhemmin hän sanoi: ”Karajan on ainoa ihminen, joka todella ymmärtää musiikkiani. Vanha ystävämme Beecham saa sen aina kuulostamaan siltä kuin hän olisi oppinut sen ensiviulujen stemmasta ja johtaisi sen mukaan”. (Schwarzkopf 1982: 165)

Von Karajanin tulkinnoista Sibelius kirjoitti Leggelle vuosina 1954–1955:

> - - Kuten tiedät olen aina ollut von Karajanin suuri ihailija. Hänen loistavat tulkintansa musiikistani ovat antaneet minulle mitä suurinta mielihyvää. Erityisesti neljännessä sinfoniassani hänen tulkintansa suuret linjat ja tulkinnan sisäinen kauneus ovat syvästi liikuttaneet minua. Pyydän välittämään kiitolliset terveiseni hänelle. - - Olet ehkä ihmetellyt miksi en ole aikaisemmin kirjoittanut sinulle kiittääkseni neljännen ja viidennen sinfoniani mainiosta äänityksestä. Olen nyt kuunnellut ne moneen kertaan ja voin vain sanoa olevani onnellinen. Karajan on suuri mestari. Hänen tulkintansa ovat loistavia niin teknisesti kuin musiikillisesti. - - (Sibelius 1998: 202–203)

1956 Sibelius myötäili Erik Tawaststjernan näkemyksiä von Karajanin wieniläistraditiota edustavista tulkinnoista:

> - - Minuun vetoaa tavattomasti juuri Karajanin maltillisuus, en ole koskaan voinut sietää suuria eleitä. Eihän rakkauttakaan pidä huutaa julki, se on sanottava kuiskaten. (Tawaststjerna 1992: 225)[10]

---

[9] 1954 Beecham vieraili Helsingin Sibelius-viikoilla. Sibelius ei enää jaksanut saapua konsertteihin vaan kuunteli ne radiosta. Nuori Erik Tawaststjerna muisteli konserttien olleen suurenmoisia: ”*Tapiolasta* Beecham loihti esiin yhtä hyvin mottorunon villit unelmat kuin menninkäisten salaiset maagiset menot” (Tawaststjerna 1989: 5. osa, 351).

[10] Samankaltaista vertausta Sibelius oli käyttänyt Wagnerista: ”Wagner on karkea --. Niinpä hän esimerkiksi huutaa: Rakastan sinua, rakastan sinua. Minun mielestäni sellainen pitää kuiskata” (Törne 1965: 51).

Vuosien varrella Sibelius oli tullut siihen tulokseen, että Karajan tulkitsi hänen musiikkiaan parhaiten.[11] Karajan oli ainoa, joka sai hänen musiikkinsa kuulostamaan siltä kuin Sibelius oli tarkoittanutkin (Schwarzkopf 1982: 231). Orkestereista Sibeliukselle mieluisin oli kuitenkin Helsingin kaupunginorkesteri, jonka tulkintojen hän katsoi vastaavan parhaiten ajatuksiaan. Kajanuksen kauteen periytyvät esitystraditiot olivat vaikuttaneet orkesterin tulkintojen muotoutumiseen (Karsti 1955).

Vuoden 1952 Sibelius-viikon yksi huomattavimmista vieraista oli kapellimestari Eugene Ormandy (1899–1985).[12] Kuultuaan konsertit – luultavammin radion välityksellä – Sibelius huomasi, että Ormandy johti hänen musiikkiaan erittäin hyvin. Ormandyn tulkinnat olivat selkeitä yksityiskohtia myöten ja tempot oikeita. Tieto siitä, että Ormandy oli johtanut ilman partituuria lisäsi Sibeliuksen ihailua. *Tuonelan joutsen* ansaitsi Sibeliukselta erityisen maininnan. Sibelius totesi, että monet kapellimestarit johtivat sen usein liian hätiköiden jolloin oikea karaktääri ei toteutunut (Andersson 1952). Sibelius meni innostuksissaan jopa kirjoittamaan Ainolle rakkauskirjeen, jossa hän mainitsi Ormandyn tulkitsemassa *Lemminkäis-sarjassa* kuulleensa sellaista, jota oli vain hänen ja Ainon välillä (Sibelius 1952). Ormandyn tulkintaa Sibelius oli kuullut aiemminkin. Vuonna 1937 Ormandy oli johtanut Tukholmassa Sibeliuksen toisen sinfonian. Säveltäjä oli kuunnellut konserttia radiosta ja lähettänyt kapellimestarille sähkeen: ”Es ist wunderbar” (Kupferberg 1969: 160).

Vuonna 1955 Sibelius täytti 90 vuotta. Sibeliuksen syntymäpäivää juhlistamaan saapui Eugene Ormandy ja Philadelphian sinfoniaorkesteri[13] (Anonyymi 1955: 88/98.) Ormandy vieraili Ainolassa ja kertoi Sibeliuksesta seuraavaa:

> Hän oli myös täysin rehellinen oman musiikkinsa suhteen. Hän omisti monia sinfonioidensa ja sävelrunojensa levytyksiä, joita hän kuunteli tarkasti ja kriittisesti. Hänen kritiikkinsä koski sekä tulkintoja että itse sävellyksiä.[14] (Ormandy 1965)

---

[11] Vuonna 1934 Sibelius oli sanonut Walter Leggelle pitävänsä Kajanusta musiikkinsa parhaana tulkitsijana (Sanders 1998: 74).

[12] 1950-luvulla Eugene Ormandy äänilevytti Philadelphian sinfoniaorkesterin kanssa Sibeliuksen 2., 4., 5 ja 7. sinfonian. Näistä 2. sinfonian tulkinta valmistui vain kuusi kuukautta ennen säveltäjän kuolemaa.

[13] Konsertit olivat Messuhallissa 17. ja 18.6.1955. Ensimmäisessä konsertissa kuultiin *Satu*, 7. sinfonia ja *Lemminkäinen*. Toisen konsertin ohjelma sisälsi 2. sinfonian, *Pohjolan tyttären*, *Aallottaren* ja *Finlandian*. Konsertit olivat loppuunmyytyjä ja arvostelut ylistäviä (Anonyymi 1955: 88/98).

[14] 1947 Sibelius oli sanonut mieluummin lukevansa partituuria kuin kuuntelevansa äänilevyjä tai radiota: ”Mekaaninen toisto on kuin varjomusiikkia. Se on kuollutta. Minä pidän musiikin lukemisesta ja sen kuulemisesta elävänä” (Salzer 1947).

Malcolm Sargent (1895–1967) ja BBC:n sinfoniaorkesteri vierailivat Suomessa vuonna 1956 osana pohjoismaihin suuntautunutta kiertuettaan. Konserttiohjelmassa oli muun muassa Sibeliuksen ensimmäinen, kolmas ja seitsemäs sinfonia. Konserttien jälkeen Sargent vieraili Ainolassa vieden yli sata nimeä sisältäneen tervehdyksen säveltäjälle. Isossa-Britanniassa Sargentin Sibelius-tulkinnat olivat saaneet kielteisen vastaanoton.[15] Ennen kaikkea hänen tempo ja dynamiikka valintansa olivat kiistan aiheena (Reid 1968: 386). Suomessa Sargentin tulkinnat puolestaan otettiin ilolla vastaan. Esimerkiksi *Uuden musiikkilehden* arvostelussa todettiin, että Sargent oli Sibeliuksen musiikin tulkitsijana aikansa parhaimpiin kuuluva. Ohjelmakokonaisuus pelkästään oli ollut osoitus Sibeliuksen musiikin tyylisuuntien syvästä ymmärryksestä ja itse tulkinnat olivat olleet syvällisiä sekä rehellisiä. BBC:n sinfoniaorkesteri oli soittanut konserteissa elävästi, lämmöllä ja oikealla hengellä (Anonyymi 1956: 4, 26).

Isossa-Britanniassa Kajanuksen äänilevyt olivat vuosien varrella muovanneet etenkin musiikkiarvostelijoiden käsityksiä Sibeliuksen musiikin oikeanlaisesta tulkitsemisesta. Sargent kuitenkin kyseenalaisti näiden esikuvallisuuden 1950-luvun puolessavälissä toteamalla:

> - - Jostakin syystä Kajanuksen äänilevytyksiä pidetään yleisesti esikuvina. Ne eivät kuitenkaan ole sitä. Sibeliuskaan ei hyväksy niitä sellaisiksi ja hän on niin minulle itse sanonut. Aina johtaessani Sibeliuksen musiikkia minua on arvosteltu siitä, että en ole ottanut esimerkkiä kyseisistä tulkinnoista vaan johtanut partituurin mukaan. (Reid 1968: 386)

Sibeliuksen esitysohjeita

Harjoittaessa orkesteria Sibelius ei antanut kenenkään ylimääräisen olla läsnä. Tämä varovaisuus rajoitti ensikäden tietojen välittymistä jälkipolville. Kajanus onnistui kuitenkin toisinaan piiloutumaan yliopiston juhlasalin parvelle kuuntelemaan Sibeliuksen johtamia orkesteriharjoituksia. Tultuaan havaituksi Kajanus oli puolustautunut sanomalla, että hän pyrki vain varmistamaan omien tulkintojensa samankaltaisuuden (Törne 1965: 10).

Sibeliuksen omat lausunnot sävellystensä esittämisestä ovat kaiken kaikkiaan hyvin kuvailevia. Hän saattoi esimerkiksi verrata musiikkiaan luontoon, kuten *Tapiolan* alkupuolen sävelaiheen toistuessa: ”Nyt mennään metsään sisälle”. *Finlandian* hymniteeman kuudestoistaosanuoteissa oli kyse ahdistu-

---

[15] Vuonna 1958 Malcolm Sargentin 1. ja 2. sinfonian äänilevytyksistä kirjoitetut arvostelut olivat sangen positiivisia. Arvosteluissa mainittiin muun muassa, että Sargent oli noudattanut 1. sinfoniassa tunnollisesti säveltäjän partituurimerkintöjä ja näin tempot olivat totuttua hitaammat (Harvey 1958: 408; Macdonald 1958: 245).

ksen tunteesta, jolloin tunnelma vaatii tempon säilyttämistä (Jalas 1981: 67–68). Martti Similälle Sibelius oli sanonut tyylinsä olevan askeettinen (Similä 1945: 35). Sinfonioidensa tulkintaohjeeksi Sibelius antoi neuvon, jossa varoitti korostamasta yksityiskohtia muodon kustannuksella: ”Sinfonioissani on eteenpäin menon pakko, joka tekee ne kokonaisiksi. Monet kapellimestarit pilaavat ne tekemällä liiaksi detaljeja kokonaisuuden kustannuksella. Anna detaljien uida soosissa” (Jalas 1981: 70). Lisäksi Sibelius oli sanonut Jalakselle:

> Sama sävellys voidaan esittää niin monella tavalla. Ensimmäisen sinfonian esimerkiksi Kajanus esitti tšaikovskimaisesti, Funtek dramaattisesti kuin operan, joku muu taas lyyrillisesti ja kaikki voivat olla yhtä oikeassa, pääasia, että esitys on johdonmukainen ja elävä. (Sibelius 1945)

1934 Sibelius pohti musiikkinsa suhdetta Tšaikovskiin:

> On melkein luonnonlaki, että kun kapellimestari ikääntyy, hän tulee sentimentaalisemmaksi ja halukkaammaksi laahata hitaita osia, vääristää niitä, muotoilla fraaseja seniilillä sensuaalisuudella tehdäkseen niistä ekspressiivisempiä. Jotkut säveltäjät ehkä pitävät tästä ekspressiivisyydestä – se voi sopia johonkin musiikkiin –, mutta minun musiikilleni se on vierasta enkä pidä siitä. Hitaat osat pitää soittaa juuri niin kuin ne on kirjoitettu ilman niihin usein kohdistettua hellää hyväilyä ja *rallentandoja*. Tämä sentimentaalisuuden ylikuormitus on johtanut siihen, että monet pitävät kahta ensimmäistä sinfoniaani tšaikovskiaanisena. Metodini ja musiikillinen mieleni ovat suoria antiteesejä Tšaikovskille. En ole koskaan ajatellut enkä voi ajatella tšaikovskiaanisesti. Kapellimestareita pitää syyttää siitä jos yleisö näkee varhaisteoksissani Tšaikovskin vaikutusta. Ihailen kyllä Tšaikovskia, mutta en ole koskaan kirjoittanut hänen tyylillään. Pyydän kapellimestareilta vain sitä, että he noudattaisivat merkintöjäni niitä kyseenalaistamatta; ilman kiihdytyksiä tai hidastuksia ja pitäen mielessä, että dynaamiset merkintäni ovat tarkoituksellisia. (Legge 1998: 73)

Kaiken kaikkiaan Tšaikovskin musiikki oli pehmeää ja sentimentaalista kun Sibeliuksen ”kovaa” (Jalas 1981: 62). Vuonna 1913 Sibelius oli kirjoittanut Schnéevoigtin tulkintojen kärsineen juuri edellä mainitusta sentimentaalisuudesta (Sibelius 2015: 209).[16]

Kapellimestari Jussi Jalaksen mielestä sävellysten nimet paljastivat paljon esityksellisiä sekä tunnelmallisia ohjeita; *Kalevala* ei ollut toiminut Sibeliukselle pelkästään sävellysten innoittajana, vaan oli osa musiikillista kerron-

---

[16] Sir Colin Davis oli antamassaan haastattelussa päinvastaista mieltä Sibeliuksen musiikin sentimentaalisuudesta. Hän oli sitä mieltä, että Sibelius oli ennen kaikkea sentimentaalinen säveltäjä ja oli turhaa yittää välttää sinfonioiden sentimentaalisuutta liian hektisillä tulkinnoilla (Amberla 2000: 16.).

taa.[17] Nimien harkitusta käytöstä kertoo jotakin se, että *Lemminkäis-sarjaan* kuuluva Tuonelan joutsen oli alun perin merkitty sarjan kolmanneksi osaksi. Sibelius kuitenkin vaihtoi sen myöhemmin toiseksi osaksi, aiheeltaan sekä tunnelmaltaan parempaan kohtaan (Jalas 1981: 67–68).

Jalas tähdensi, että nuotteihin merkityt esitysohjeet olivat useimmiten noudattamisen arvoisia, mutta sen sijaan tempomerkinnät saattoivat olla vaikeasti tulkittavissa. Tempomerkinnöistä Sibelius oli kertonut, että hän ei ollut tullut ajatelleeksi muiden kokevan hänelle selviä asioita ongelmiksi. Toisaalta hän ei ollut sävellystensä tempoista järkkymätön. Hän oli sanonut Jalakselle leikkisästi: ”Jos johdan saman kappaleen Hadrianuksen mausoleumissa, on tempo erilainen kuin esimerkiksi Turun Palokunnantalossa”. Sibelius ei ollut halunnut rajoittaa metronomimerkinnöillä kapellimestarien tulkintavapautta, mutta välttääkseen pahimmat erehdykset hän julkaisi 1930-luvun lopulla sinfonioidensa tempojen aikamitat (Jalas 1981: 68).

Moniin Sibeliuksen tempomerkintöihin löytyy selitys teosten esityshistoriasta. *Kevätlaulun* op. 16 tempomerkintä *molto moderato* esimerkiksi johtuu siitä, että Kajanus oli alun perin johtanut sen liian nopeasti, kuin valssin. Osa esitysohjeista oli puolestaan tarkoitettu vain tilapäiseen käyttöön, kuten seitsemännen sinfonian pasuunasoolon *mezzoforte*-merkintä keskellä fortefraasia; ensiesityksen pasunistilla kun oli tapana soittaa fraasi liian voimakkaasti. Myös käytettävissä olleiden orkestereiden koko oli vaikuttanut dynamiikkamerkintöihin. Esimerkiksi Helsingin kaupunginorkesterissa oli 1900-luvun alussa vain kuusi ensiviulun soittajaa (Jalas 1981: 69).

Vuonna 1951 viulisti Isaac Stern (1920–2001) saapui Suomeen Sibelius-juhlaviikoille. Stern tapasi Sibeliuksen, joka antoi hänelle ohjeita viulukonserttonsa tulkitsemiseen: viulukonsertto täytyi soittaa suureen tyyliin. Stern soitti konserton Sibeliuksen säestäessä – Stern oli levyttänyt viulukonserton aiemmin marraskuussa Lontoossa – ja säveltäjä sanoi olevansa tyytyväinen Sternin tempoihin ja fraseerauksiin. Sibelius mainitsi samalla olevansa ”tuskastunut eräiden viulistien levytyksiin”, joita vuoteen 1951 mennessä oli jo useita (Sirén 2000: 589). Esimerkiksi Ginette Neveun (1919–1949) levytykseen Sibelius ei ollut täysin tyytyväinen. Hänen mielestään konserton viimeinen osa oli aivan liian hidas (Fougstedt 1957). Loppujen lopuksi Sibelius ei kuitenkaan ollut ehdoton todeten: ”Jos noin hyvin soittaa, voi tempo olla tämäkin” (Jalas 1981: 69).

Nils-Eric Fougstedtille (1910–1961) Sibelius kertoi, että esimerkiksi kuudes sinfonia oli tunnelmaltaan lähellä Mozartia mutta yleisesti ottaen hänen musiikkinsa tunnelmat saattoivat vaihdella romanttisesta askeettiseen. Esitystempoihin tuli suhtautua samalla lailla, ei ollut yhtä oikeaa. Yhden tulkinnan

[17] Sibelius sanoutui irti sinfonioidensa ohjelmallisista lähtökohdista, mutta myönsi sinfonistenrunoelmiensa saaneen alkunsa kirjallisista lähteistä (Sanders 1998: 73).

ei tarvinnut olla esikuvana; riitti että ilmaisu oli aitoa. Saamistaan esitysohjeista Fougstedt sanoi kuitenkin olleensa vain hyvillään: ”Sibeliuksen esitysmerkinnät ovat usein niin epäselviä, että voi tehdä kohtalokkaita virheitä, jos ei tunne säveltäjän toivomuksia ja tarkoitusperiä” (Fougstedt 1957).

Epäselvät partituurimerkinnät saattoivat olla syynä Leopold Stokowskin (1882–1977) päätökseen käyttää putkikelloja neljännen sinfonian levytyksessä.[18] Sibelius ei ollut tyytyväinen moiseen ja nimesi Stokowskin mystikoksi (Sjöblom 1940). Epämääräisistä merkinnöistä johtui myös se, että kuudennen sinfonian toista osaa esitettiin aivan liian nopeassa tempossa. 1951 Sibelius kertoi sihteerilleen merkinneensä tempomerkinnän allegretto quasi andantino vain sen vuoksi, että kapellimestareilla oli ollut tapana johtaa hyvin hitaasti. Orkesterinjohtajien tempojen noustessa olisi lopullisen tempomerkinnän pitänyt kuitenkin olla andante (Levas 1960: 125).

1950-luvulla Sibelius kertoi Erik Tawaststjernalle, että hän oli muuttanut käsitystään sävellystensä esitystempoista. Sibelius arveli ajanhengen ja omien mieltymyksiensä vaikuttaneen muutokseen. Tawaststjernan mukaan Sibelius oli alun perin jättänyt metronomimerkinnät merkitsemättä koska ei halunnut määritellä tarkkoja tempoja. Sibelius oli maininnut myös ystävänsä Ferruccio Busonin (1866–1924) suhtautuneen metronomimerkintöihin sangen epäillen (Tawaststjerna 1992: 225–228). Vuotta aiemmin Sibelius oli jo tyystin vaiennut Paavo Berglundin[19] pyytäessä apua esitysmerkintöjen suhteen ja antanut kapellimestarin itse päättää tulkinnastaan (Sirén 2000: 612).

Jean Sibeliuksen mietteitä 1940–1945

Jussi Jalas kirjasi muistiin vuosien varrella varsin mielenkiintoisen kokoelman Sibeliuksen ajatuksia sävellystensä luonteesta ja esittämisestä. Seuraavassa muutamia:

Tempo

Tempomääritelmieni epämääräisyys johtuu siitä, että pidin niitä tempollisesti itsestään selvinä enkä luullut erehdyksiä mahdollisiksi. Nyt kuulee kuitenkin

[18] 1935 Sibelius vastasi Leslie Hewardin tiedusteluun 4. sinfonian ”kelloista” suositellen kellopelin käyttöä (Layton 1991, 62). Stokowski käytti 1932 putkikelloja kuten myös Ernest Ansermet (1883–1969) sekä Leonard Bernstein 1960-luvulla. Adrian Leaper seurasi esimerkkiä vielä 1990 (Naxos CD 8.550199). Beecham käytti puolestaan 1937 pieniä kelloja saadakseen ne kuulumaan äänilevyllä paremmin (Layton 1992: 82).

[19] *Kirkko ja Musiikki* -lehden kesäkuun numerossa kuulutettiin Kajanuksen ja Schnéevoigtin manttelin perijää. Suomalaiset orkesterinjohtajat eivät olleet onnistuneet luomaan kansainvälistä uraa samassa mittakaavassa kuin edeltäjänsä. Paavo Berglundista oli kuitenkin nousemassa Suomen uusi toivo tällä alalla (Anonyymi 1955: 89–90).

enemmän erehdyksiä kuin oikeaan osumista, äskettäin kuulin S…….(?) Karelia-uvertyyrin 2 x liian hitaana. (Sibelius 18.6.1940)

Vasta nyt aletaan maailmalla tulla oikeihin tempoihin minun sävellyksissäni. Olen huomannut, että se kestää n. 30. Vasta 30 vuoden kuluttua on esim. neljäs sinfonia alettu ymmärtää kaikkialla ja osata esittää se niin, että se ymmärretään. (Sibelius 18.6.1940)

Kolmannen sinfonian finaalin poco a poco piu stretton tarkoituksena on usein estää tempon hidastumista. Sen syntymän aikoina oli vallalla Saksata tullut tapa tehdä loputtomia levennyksiä. Tätä ”plyysihuonekalujen pompöösia paatosta” estämään on tarkoitettu stretto-merkintä. (Sibelius 18.6.1940)

Tempovaihdokset minulla yleensä hyvin vähäisiä, on tehtävä vain sen verran, mikä itsestään tulee. Vaikka kirjoittaisin eteen un pochettino tai pochissimo, tahtoo aina tulla liioittelua esityksissä. (Sibelius 24.8.1940)

Kertoi kuulleensa Saksasta 4. sinfonian esityksen, joka oli liian hidas ja raskas. Saksassa ei yleensä käsitetä ”grace´ia” joka niin usein kuuluu musiikkiini. Englannissa olen itse johtanut niin paljon, että sikäläisillä on esim. tempoistani ollut parempi käsitys, Saksassa ei. (Sibelius 27.7.1942)

Kuuntelimme metronomimerkintöjä (4. sinfonia) varten Beechamin johtamaa levyä, josta Sibelius paljon piti. Sen johdosta, että B. johti lopun aivan tarkkaan tempossa Sibelius sanoi, että se näin otettuna taitamattoman käsissä saattaisi vaikuttaa kuolleelta, mutta B. on eläytynyt teokseen. Monet tekevät siinä liioitellun ritenuton. Stokowski liioittelee 4. sinfoniassa (mm. suuret kellot finaalissa) ja yrittää siitä tehdä jotain intialaista uskonnollista tai ms., mitä se ei ole. (Jalas 29.7.1942)

Puhuimme Schnéevoigtin johtamasta Kung Kristianin serenaadista. 9/4 soitetaan aina liian nopeasti, eivätkä sellot ehdi soittaa pizzicatojaan kunnollisesti. Tempo ei muuta. (Sibelius 22.12.1942)

Teosteni esityksissä ei tempoja juuri saa muuttaa. Siinä on esim. Martti Similän salaisuus. Laulajat usein tekevät liiaksi rubatoja. Sola on laulanut laulujani oikein. (Sibelius 22.12.1942)

Lemminkäisen paluun lopun (Es-duuri) täytyy olla verraten nopea, ”ratsastustempo” on yleensä otettu liian hitaasti. (Sibelius 8.1.1943)

Kolmannen sinfonian Siloti johti Pietarissa. Hän esim. lopetti toisen osan vienosti kuin jonkin romanssin, ja huomautin hänelle, että sen pitää olla vakuuttavampi. Finaalin ”loppumarssi” ei saa olla liian nopea: uskonnollinen tunnelma. (Sibelius 8.1.1943)

Kolmannen sinfonian toisen osan tempon oikeaan osumisessa on oikeastaan kysymys a.o:n sivistystasosta. (Sibelius 13.2.1943)

Kajanuksen Tapiola-levy liian hidas. (Sibelius 9.4.1943)

Aallottaret englantilainen levy miltei 2 x liian nopea! (Sibelius 13.6.1943)

Viulukonserton finaali harjoitusnumero 10 ei saa olla pysähdystä (J.S. olisi iloinen jos A.J. olisi samaa mieltä). (Sibelius 17.11.1943)

7. sinfonian Koussevitzky johti niin nopeasti, ettei orkesteri voinut soittaa aivan selvästi, esim. pasuunat. Pasuunat pp. pitää olla vähintäin p., muuten ne eivät tule esiin. (Sibelius 31.12.1943)

Tunnelmat ja soittotavat

Viulusonaattini ote on puhtaasti ranskalainen, ei saksalainen. (Sibelius 28.7.1942)

3. sinfonian keskiosa ei saa olla liian pehmeä, ja siinä tulee myös olla paatosta. (Sibelius 8.1.1943)

Kolmannen sinfonian finaalin ”loppumarssin” alku voittaa, jos sellot soittavat mit liegendem bogen. On eduksi vasta hieman myöhemmin siirtyä toisenlaiseen jousi tapaan nousun aikaansaamiseksi. (Sibelius 13.2.1943)

Kolmannen sinfonian finaalin lopussa oleva puupuhaltimien viimeinen teema voitaisiin vahvistaa ainoastaan es-klarinetilla (ei muilla soittimilla). (Sibelius 13.2.1942)

Elegantti ranskalainen pehmeys ei sovi Tapiolaan. Jykevyys ei ole Tapiolalle vierasta. (Sibelius 12.12.1943)

Tapiola tahti 376 cornot soitettava forte, ”sydänverellä.” (Sibelius 12.12.1943)

Arviot ja luonnehdinnat kapellimestareista

Kajanukselle oli varsinaisesti vierasta se puoli minussa, jota edustaa 4. sinfonia ja Öinen ratsastus. Mutta hän tutki ja kyseli hyvin tarkkaan yksityiskohdat tai kuinka haluan tempot ym. (Sibelius 28.7.1942)

Schnéevoigtilla on johtajana arvoja joita usein on aliarvioitu. Hänellä on musikanttien ote. (Sibelius 22.12.1942)

Kajanus ei tuntenut Tapiolaa kyllin hyvin mennessään Lontooseen sitä johtamaan. (Sibelius 7.12.1943)

Koussevitzkyn Tapiola-esitys oli loistava, mutta hän käsitti ornamenteiksi sellaisia asioita, jotka meille ovat pyhiä. (Sibelius 12.12.1943)

Neljäs sinfonia jäi Kajanukselle aina vieraaksi, vaikka hän esitti sitä pieteetillä. (Sibelius 31.12.1943)

Kajanuksen Tapiola-levyn kuulin joku aika sitten radiossa. Se on liian eloton. Se täytyy ottaa paljon dramaattisemmin. (Sibelius 4.1.1944)

Kuulin eilen Tapiolan Lontoosta. Joku nuori tuntematon johtaja, mutta aivan oikein. Vanhat ovat kuolleet, mutta oikea traditio elää Englannissa. (Sibelius 24.2.1945)

Kajanus ei osannut säestää. Orkesteri oli huono. (Sibelius syksy 1945)

Sibeliuksen kommentteja omasta työskentelystään

Kolmas sinfonia sopii hyvin pienelle orkesterille. Esitin sen Moskovassa orkesterilla, jossa oli 12 alttoviulua jne., ja puupuhaltimet miltei peittyivät. Kun painatin sen, aioin merkitä nuotteihin, ettei orkesteri saa olla yli 50-miestä. (Sibelius 18.6.1940)

Suurta eliittiorkesteria johtaessaan tuntee itsensä 75% paremmaksi johtajaksi ja kohoaa kuin kaiken yläpuolelle. Esim. Tuonelan joutsenessa jää nauttimaan jousien kauniista kaiusta, ja tempo muuttuu itsestään paljon hitaammaksi. Kaikkiaan olen johtanut ulkomailla yli 200 kertaa. 4. sinfonian mm. olen Englannissa johtanut 5 kertaa. (Sibelius 28.7.1942)

Neljännen sinfonian sävelsin Hotelli Fenniassa. Kajanus kävi tervehtimässä ja kysyi, miksi rasitin itseäni niin paljon. Mutta olen tyytyväinen, että sen tein, sillä en voi vieläkään löytää siitä yhtään nuottia, jonka voisin poistaa enkä löydä myös mitään lisättävää, mikä antaa voimaa ja tyydytystä. 4. sinfonia edustaa hyvin oleellista ja suurta osaa minua; kyllä minä olen iloinen, että olen tuon kirjoittanut. (Sibelius 28.7.1942)

Anton Sitt oli hyvä harjoittaja, jos vain sai aikaa. Kadun etten yleensä pyytänyt häntä harjoittamaan teoksiani, jolloin olisin itse päässyt vähemmällä. Häneltä sain paljon hyviä neuvoja. (Sibelius 8.1.1943)

Jos olisin ruvennut kapellimestariksi, olisin parissa vuodessa kuluttanut itseni loppuun. Temperamenttini on sellainen. (Sibelius 27.8.1943)

Minä johdan orkesteria vain unissani, orkesterini ovat niin suuria, että alttoviulun takapultit häviävät horisonttiin. Ja kaikki soi ihmeellisesti. (Sibelius 27.8.1943).

Lähteet

AMBERLA Kai 2000: Sir Colin Davis. – *Rondo* 1: 16–19.

ANONYYMI 1934: Kaksi säveltäjämestaria. – *Suomen musiikkilehti*, huhtikuu: 82–83.

ANONYYMI 1934: Henry Wood ja Sibeliuksen 1. sinfonia. – *Suomen musiikkilehti* 8 (lokakuu): 194.

ANONYYMI 1955: Viides Sibelius-viikko. – *Kirkko ja Musiikki* 6 (kesäkuu): 88–98.

ANONYYMI 1955: Suomalaisia säveltäjiä ja säveltaiteilijoita: Paavo Berglund. – *Kirkko ja Musiikki* 6 (kesäkuu): 89–90.

ANONYYMI 1956: Sir Malcom ja BBC:n orkesteri. – *Uusi musiikkilehti* 4: 26.

EKMAN Karl 1956: *Jean Sibelius ja hänen elämäntyönsä*, Keuruu: Otava.

FOUGSTEDT Nils-Eric 1957: *Sibelius på Ainola*, Lucifer.

GRONOW Pekka, SAUNIO Ilpo 1990: *Äänilevyn historia*, Porvoo: WSOY.

HAAPANEN Toivo 1935: Mestari teostensa tulkitsijana. – *Musiikkitieto* 9–10 (joulukuu): 160–161.

HARVEY Trevor 1958: Sibelius' Symphony No. 1. – *Gramophone* (March): s. 408.

JALAS Jussi 1981: *Elämäni teemat*, toim. Olavi Lehmuksela, Helsinki: Tammi.

KARSTI Armas 1955: Helsingin kaupunginorkesteri säveltäjämestarin vieraana. – *Helsingin Sanomat* 8.12.1955.

KUPFERBERG Herbert 1969: *Those Fabulous Philadelphians, The Life and Times of a Great Orchestra*, New York: Charles Scribner's Sons.
LAYTON Robert 1991: Orchestral: Sibelius Symphonies Nos. 1, 4 and 5. – *Gramophone* 69: 818 (July): s. 62.
LAYTON Robert 1992: Historical Recordings: Leopold Stokowski Conducts. – *Gramophone* 70: 829 (June) s. 82.
LEGGE Walter 1998: *Words and Music*, edited by Alan Sanders, London: Gerald Duckworth & Co. Ltd.
LEVAS Santeri 1960: *Järvenpään mestari*, Porvoo: WSOY.
MACDONALD Malcolm 1958: Sibelius' Symphony No. 2. – *Gramophone* (November): s. 245.
ORMANDY Eugene 1965: Jean Sibelius. – *Jean Sibelius*, toim. Timo Mäkinen, Helsinki: Sibeliuksen satavuotisjuhlakomitean julkaisu.
PAJANNE Martti 1955: Muusikkojen muistelmia mestarista orkesterinjohtajana. – *Uusi musiikkilehti* 9: 15–16.
REID Charles 1968: *Malcolm Sargent, a Biography by Charles Reid*, London: Hamish Hamilton.
SALZER E. Michael 1947: The World of Jean Sibelius. – *Band Wagon* 7.
SCHWARZKOPF Elisabeth 1982: *On and Off the Record, A Memoir of Walter Legge*, New York: Charles Scribner's Sons.
SIBELIUS Jean 1998 [15.9.1954 ja 11.5.1955]: *Kaksi Jean Sibeliuksen kirjettä Walter Leggelle. Walter Legge: Words and Music*, edited by Alan Sanders, London: Gerald Duckworth & Co. Ltd.
SIBELIUS Jean 2015 [1913]: *Jean Sibeliuksen päiväkirjamerkintä 22.4.1913. Päiväkirja 1909–1944*, toim. Fabian Dahlström, Helsinki: Svenska Litteratursällskapet I Finland.
SIMILÄ Martti 1945: *Sibeliana*, Helsinki: Otava.
SIRÉN Vesa 2000: *Aina poltti sikaria: Jean Sibelius aikalaisten silmin*, Keuruu: Otava.
SJÖBLOM Paul 1940: An Interview with Sibelius. – *Musical America* 10.12.1940.
TAWASTSTJERNA Erik 1989: *Jean Sibelius*. 2. osa (kolmas painos), Keuruu: Otava.
TAWASTSTJERNA Erik 1989: *Jean Sibelius*. 3. osa (kolmas painos), Keuruu: Otava.
TAWASTSTJERNA Erik 1989: *Jean Sibelius*. 5. osa (toinen painos), Keuruu: Otava.
TAWASTSTJERNA Erik 1992: *Scènes Historiques: kirjoituksia vuosilta 1945–1958*, koonnut Gitta Henning, Helsingissä: Otava.
TÖRNE Bengt von 1965: *Sibelius – lähikuvia ja keskusteluja*, suom. Margareta Jalas, Helsinki: Otava.
VOIPIO Anni 1940: Säveltäjämestarin puheilla. – *Uusi Suomi* (joulukuu).

Äänilevyjen oheisvihkot

LAYTON Robert 1991: *Kajanus Conducts Sibelius*. Finlandia Records 4509-95882-2.
SANDERS Alan 1991: *EMI Classics* (CD) CDM7640272.
SIBELIUS Jean 1990 [1951]: *Pearl GEMM*, CDS 9408.
SIBELIUS Jean 1991 [1930]: *Sibeliuksen kirje 2.5.1930 prof. Wasatjernalle*. Finlandia Records 4509-95882-2.

Painamattomat lähteet

ANDERSSON Otto 1952: *Otto Anderssonin muistivihko*, Turun Sibelius-museo.

SIBELIUS Jean 18.6.1940: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 24.8.1940: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 13.2.1942: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 27.7.1942: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 28.7.1942: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 29.7.1942: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 22.12.1942: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 8.1.1943: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 13.2.1943: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 9.4.1943: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 13.6.1943: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 27.8.1943: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 17.11.1943: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 7.12.1943: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 12.12.1943: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 31.12.1943: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 4.1.1944: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 24.2.1945: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean syksy 1945: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalas muistiinpanoja. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 1943: Jean Sibeliuksen Jussi Snellmanille sanelema vastine *Kaleva-lehdessä* julkaistun Robert Kajanusta koskevan artikkelin johdosta. Sibelius-perheen arkisto, omakätisiä mietteitä ja kirjoituksia. Kotelo 41. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 1945: Sibelius-perheen arkisto, Jussi Jalaksen muistiinpano 24.2.1945. Kotelo 1. Helsinki: Kansallisarkisto.
SIBELIUS Jean 1952: Jean Sibeliuksen kirje Aino Sibeliukselle 12/13.3.1952. Sibelius-perheen arkisto, käsikirje KAY: 9846. Helsinki: Kansalliskirjasto.

SIBELIUS Jean s.a.: Nähtävästi Jean Sibeliuksen Aino Sibeliukselle sanelema kolmen liuskan muistiinpano. Sibelius-perheen arkisto, Käsikirjoitukset: koeluennot, teosluettelot ja mietteet. Kotelo 41. Helsinki: Kansallisarkisto.

Summary

Sibelius's instructions in interpretation of his music
and assessments of different conductors

Jean Sibelius's orchestral works have always been among the most frequently recorded in the symphonic repertory. Sibelius was part of the first generation of composers which had benefit of the commercial potentiality of the new medium. During the 1930's maestros of international acclaim such as Robert Kajanus, Serge Koussevitzky and Thomas Beecham interpreted and recorded Sibelius's symphonies and other major orchestral works. There were published two complete recordings of Symphonies during Sibelius' lifetime.

This article is a general view of how to interpret Sibelius's music and it contains material from conductors, recording producer and Sibelius himself. It was typical of the conductors to consult with Sibelius on aesthetic issues related to interpretation: tempos, dynamics and articulation were just some of the matters subject to their inquiries. At times, particularly later in his life, Sibelius seemed to allow greater freedom for conductors – his well-known response to conductor Anthony Collins in the 1950s was that "the conductor has to have the liberty to interpret musical works." In the earlier decades he was far stricter about the matter: Thomas Beecham's famous recording of the 4th Symphony had to be redone because Sibelius was not satisfied with the choices of tempi etc.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Marjo Suominen
Helsingin yliopisto

Ilmari Hannikainen ja pianokonsertto 1917–1920

Ilmari Hannikainen suomalaisen säveltaiteen edelläkävijänä

Säveltäjä, pianisti ja pianopedagogi Ilmari Hannikainen (1892–1955) oli yksi tunnetuimmista kansainvälisistä suomalaisista konserttipianisteista. Hän perusti veljiensä Taunon[1] ja Arvon[2] kanssa Suomen ensimmäisen vakinaisesti esiintyvän kamarimusiikkiyhtye Trio-Hannikaisen (Ranta 1945: 559). Ilmari Hannikainen oli myös ensimmäinen suomalainen pianonsoiton professori. Hänen tärkeimpiin sävelteoksiinsa lukeutuu muun muassa *pianokonsertto*, lyyrinen näytelmä *Talkootanssit*, yli 100 *yksinlaulua* sekä useita *kansanlaulusovituksia*. Hänen sävellyksilleen tunnusomaisia ovat sekä tummasävyiset, lämpimät, täyteläiset melodiat, että hienostunut, älykäs soinnillinen, viileähkö harmoninen kehittely ja värikäs sävelkuvailu. Erkki Salmenhaara on kuvan-

[1] Tauno Hannikainen (1896–1968) oli kapellimestari, sellotaiteilija ja professori. Hän on suomalaisen kapellimestaritaiteen keskeisiä edustajia. Häntä pidetään Jean Sibeliuksen, Johannes Brahmsin ja Pjotr Tshaikovskin musiikin etevänä tulkitsija. Opiskeli sellonsoittoa Pariisin konservatoriossa 1921 muun muassa Pablo Casalsin johdolla, sekä orkesterinjohtajan opintoja Pariisissa, Wienissä, Milanossa ja Berliinissä 1924–1930. Toimi muun muassa Helsingin kaupunginorkesterin sellistinä, Suomalaisen oopperan kapellimestarina, Helsingin musiikkiopiston sellonsoitonopettajana, Turun kaupunginorkesterin ja Helsingin kaupunginorkesterin kapellimestarina, Duluthin sinfoniaorkesterin, Chicagon sinfoniaorkesterin, Chicago Civic–orkesterin jne. johtaja (Lappalainen 2004).

[2] Arvo Sakari Hannikainen (1897–1942) oli viulisti, viulunsoiton opettaja ja säveltäjä. Toimi Helsingin kaupunginorkesterin viulistina. Opetti Helsingin konservatoriossa viulunsoittoa ja johti oppilasorkesteria.

nut hänen pianoteoksiaan ja laulujaan seuraavasti: ”Hannikainen on pianokappaleissaan ja lauluissaan herkkä lyyrikko, jonka sydäntä lähellä oli myös lasten maailma” (Salmenhaara 1994: 94).

Ilmari Hannikainen on suomalaisen pianomusiikin sointivärin uudistaja. Hän toi siihen ranskalaistyylisen myöhäisromantiikan ja impressionismin vivahteet yhdistäen niitä paikoitellen kansanomaiseen musiikilliseen aiheistoon. Hannikaisen pianokonsertto on yksi lajinsa keskeisimpiä aikakautensa edustajia suomalaisten sävelteosten joukossa.

Hannikaisen pianokonserton vaikutteista ja aikalaismusiikkiympäristöstä

Esiintyvänä kansainvälisen tason konserttipianistina Ilmari Hannikaiselle solistisen konserton säveltäminen oli omiaan. Hänen ilmeinen mieltymyksensä 1800–luvun loppupuolen romanttiseen pianovirtuoosi-ohjelmistoon ja soittotyyliin, kansanlaulumelodiikan idylliin ja wagneriaaniseen nostalgiseen draamallisuuteen, ilmenevät niin ikään hänen pianokonsertostaan. Hannikainen on liittänyt pianokonsertossaan oivasti venäläisen pianokonserttokoulukunnan edustajien Pjotr Tshaikovskin, Sergei Rahmaninovin ja Sergei Prokofjevin teoksista omaksumansa 1800-luvun loppupuolen musiikilliset vaikutteet selkeälinjaiseen suomalaiseen kansanmelodiikkaan ja Wagnerin *Lohengrin*–oopperan alkusoiton runolliseen mystiikkaan.

Hannikaisen pianokonserton ensiversion säveltämisen aikaan vuonna 1917 maailma vaikutti hajanaiselta, ei ainoastaan poliittisesti ja yhteiskunnallisesti, vaan myös musiikillisesti. Yhtäällä vielä musiikissa olivat vallalla voimakkaasti myöhäisromanttinen tähtisolisti-esiintyjien, miltei kultinomainen palvonta, ja duuri-molli-säveljärjestelmää sivuavat sinfoniset teokset. Toisaalla teoksiaan olivat jo laatimassa uudet säveltäjät, sävellysfilosofisesti ja sävelteknisesti mullistavine vallankumouksellisine ajatuksineen. Näiden kahden suuntauksen väliin mahtuivat lisäksi vielä musiikin historiaan viittaavat teokset, *uusklassismi*, *uusbarokki*, *uusrenessanssi* sekä kansalliset vaikutteet ja kansanmusiikista muotoutuneet uudet musiikkityylit, joista *jazz* oli ehkä suosituin. Kuljettiin Claude Debussyn viitoittamaa tietä, kohti uusien sävellysmuotojen luomista, josta ei ollut enää paluuta (Griffiths 2005: 13).

Seuraavan sivun kuvassa no. 1. nuori pianotaiteilija, säveltäjä Ilmari Hannikainen:

Kuva 1.: Museovirasto, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma 1910-luvun puoliväli.

Ilmari Hannikaisen opinnot ja uran alku

Ilmari Hannikaisen lapsuus oli musiikintäyteistä ja hänen pianistiset kykynsä huomioitiin heti alusta alkaen. Hänen sävellysintoaan kannustettiin. Ilmarin isä, seminaarilehtori, säveltäjä Pietari (Pekka) Juhani Hannikainen toimi musiikinopettajana, joten opastuksen musiikin tekemiselle Ilmari sai jo lapsuudenkodistaan. Ensimmäiset sävellykset, joista mainittakoon muiden muassa *Rauha* ja *Äidin silmät* kirjoitettu vuosina 1906–1907, olivat lauluja äidille (Ranta 1945: 553). Hannikaisen myöhemmät aikuisuuden laulut syntyivät erilaisten elämäntilanteiden kohdatessa, kuten Lontoossa sävelletty *Matkamiehen virsi* Lauri-veljen kuoltua vuonna 1921 (em.: 560). Myöhemmin, 1925 Ilmari Hannikainen osallistui kansatieteelliseen tutkimusretkikuntaan ja keräsi hämäläisiä kansanlauluja Hauholta (Salmenhaara 1994: 94). Nämä vaikuttivat myös hänen teoksiinsa (Ranta 1945: 561). Vankan pianistisen koulutuksen myötä Hannikaiselle kehittyi näkemys suurimuotoisempien pianoteosten kirjoittamiseen, minkä seurauksena muotoutui myös hänen pianokonserttonsa. Lisäksi hän on säveltänyt elokuva- ja näytelmämusiikkia (*Sången om den eldröda blomman* 1934), kuten jo edellä mainittu (em.: 551).

Hannikaisen perhe-, ystävä- ja opiskelupiiriin kuului tulevia säveltäjiä, muun muassa Erkki Melartinin sävellysluokkalaiset Väinö Raitio, Yrjö Kilpi-

nen, Aarre Merikanto, Väinö Haapalainen, joiden kanssa hän kasvoi omintakeiseksi säveltäjä-muusikoksi 1800-luvun lopun romantiikan perinnön hengessä (em.: 555). Myös edellä jo mainittu ranskalainen impressionismi vaikutti ja se antoi Hannikaisen musiikille harmoniselta väriltään hiotumman, lauhemman ja viileämmän sävyn. Säveltäjä, kapellimestari ja musiikkikirjailija Sulho Ranta kuvailee Hannikaisen musiikkia sekä sen vaikutteita venäläisranskalaisiksi ja myöhemmin klassistisia tyylipiirteitä tarkasteleviksi:

> Ilmari Hannikaisella on luontaisesti juokseva melodinen suoni. Hän viihtyy myös hyvin polyfonisen tyylin parissa eikä vieroksu aiheiden runsautta eikä rohkeita modulaatioita. Instrumentointi on täyteläistä, paikoitellen värikästäkin. Nuoruudessaan säveltäjä hyväksyi ja otti avoimin mielin vastaan kaiken ”uuden ja käänteentekevän” musiikin alalla mm. ihaillen ns. nuorvenäläistä koulua sekä ranskalaisia impressionisteja. Myöhemmin klassillinen musiikki on käynyt läheiseksi. (em.: 562)

Ilmari Hannikainen aloitti pianonsoiton opintonsa Bertha Relanderin opastamana Jyväskylässä (em.: 553). Hän jatkoi opiskelua Helsingin musiikkiopistossa Elli Rängman-Björlinin 1911–1913 johdolla sekä Erkki Melartinin sävellysluokalla ja Wienin musiikkiakatemiassa 1913–1914 Paul de Connen piano-oppilaana ja Franz Schrekerin sävellys-oppilaana (em.: 557). Hannikainen opiskeli myös 1911–1913 Helsingin yliopistossa musiikkitiedettä, estetiikkaa ja latinaa, jotka pian kuitenkin väistyivät piano- ja sävellysopintojen myötä (em.: 555). Opinnot Wienissä keskeytyivät juuri ennen valmistumista ensimmäisen maailmansodan puhjettua, ja sieltä Suomeen palattuaan Hannikainen piti ensikonserttinsa pianistina Jyväskylässä tammikuussa 1913. Helsingissä hän konsertoi ensi kerran vuonna 1914 (em.: 558).

Työstäessään pianokonserttoaan Hannikainen uskaltautui vallankumouksesta huolimatta lähtemään Pietariin, jossa hän täydensi opintojaan 1916–1917 legendaarisen säveltäjä-pianistivirtuoosi Franz Lisztin oppilaan ja säveltäjä Sergei Rahmaninovin serkun, pianisti Aleksander Silotin piano- tai ”musiikki”–oppilaana, kuten Siloti asian ilmaisi, ja Maximilian Steinbergin sekä Aleksandr Glazunovin sävellysoppilaana (ks. Korhonen & Mäkinen). Lisäksi Hannikainen kävi Pariisissa legendaarisen ranskalaispianistin Alfred Cortot'n opissa vuonna 1919. Siloti tutustutti Hannikaisen venäläisen musiikin mestareiden teoksiin ja Cortot oli Frédéric Chopinin teosten lisäksi erikoistunut ranskalaiseen ohjelmistoon (ks. Barber; Cooper & Timbrell). Nämä opettajat antoivat Hannikaiselle vakaan, varman, monipuolisen ja taiturillisen konserttipianistisen pohjan. Berliinissäkin Hannikainen ehti viivähtää lyhyesti opintojen parissa, kunnes esiintyvän konserttipianistin tehtävät veivät hänet Pariisiin, Antwerpeniin ja Lontooseen (em.: 559–560).

Hannikainen opettajana ja taiteilijana

Opettaminen oli Ilmari Hannikaiselle tuttua jo opiskeluajoilta ja hän päätyikin pianonsoitonopettajaksi miltei kesken opintojaan Helsingin musiikkiopistossa vuonna 1914. Oppilaittensa mukaan hän oli kokonaisvaltainen musiikin opettaja, joka pyrki hyvän teknisen pohjan lisäksi aina vaalimaan oppilaidensa omintakeista tulkintaa ja persoonallisuuden säilyttämistä.

Hänen oppilaitaan olivat muun muassa Kerttu Bernhard, Erik Tawaststjerna, Joonas Kokkonen, Enzio Forsblom, Sirkka Harjunmaa, Arja Sohlberg (myöh. Kairamo), Tapani Valsta ja Timo Mäkinen (Maasalo 2017, Lähdetie 2008/2004). Ilmari Hannikaista pianonsoiton professorina ovat kuvailleet muistelmakirjoituksissaan hänen oppilaistaan ainakin professori Timo Mäkinen (1919–2006) ja piano- ja urkutaiteilija, professori Tapani Valsta (1935–2010). Professori Timo Mäkinen muisteli Hannikaista opettajana romantiikan pianoperinteen jatkajana:

> […] Ilmari Hannikainen oli itse opiskellut Pietarissa Alexandr Silotin oppilaana. Siloti oli taas Franz Lisztin oppilas. Ilmari toisti mielellään opettajansa tunnuslausetta: ”Älkää soittako pianoa. Soittakaa musiikkia.” Hän pyrki kasvattamaan oppilasta tähän itse antamansa soivan esimerkin voimalla. Mutta hän ei vaatinut missään tapauksessa matkimaan omaa tulkintaansa. Olen joskus tullut ajatelleeksi, että hän menetteli oppilaan suorituksen suhteen vähän samaan tapaan kuin kuvanveistäjä. Hän jätti olennaisen koskemattomaksi ja poisti toisarvoista, asiaan kuulumatonta. Hän piti tärkeimpänä oppilaan omaa näkemystä, tietenkin sillä edellytyksellä, että tällä sellainen oli. Sitä hän tuki kaikin voimin. Mutta puhumalla hän ei tätä tehnyt. Ehkä hän pelkäsi oppilaan pullistuvan pöyhkeäksi. Sitä hän ei voinut lainkaan sietää. Hän kasvatti meitä nöyryyteen, ja tätä tietä hänen pianonsoitonopetuksensa oli myös kasvatusta musiikin etiikkaan, niin kuin sen parhaimmillaan tulisi ollakin. (Mäkinen 1990: 71)

Professori Tapani Valsta muisteli Ilmari Hannikaista niin ikään romantiikan piano-ohjelmistoa suosivana ja intellektuellina:

> Piano-opettajani Ilmari Hannikainen oli hienostunut ja laajasti sivistynyt henkilö. Tunsin luonnollisesti suurta kunnioitusta häntä kohtaan. Hän soitatti runsaasti harjoituksia ja *etydejä*, kuten Clementin *Gradus ad Parnassum* ja Moszkowskin lukuisat etydit, myöhemmin tietysti Chopinin ja Lisztin etydit. Ohjelmistossa oli paljon Bachia ja klassikoita. En muista hänen itsensä soittaneen oppitunneilla paljonkaan. Konserteissa ja radiossa hänen soittoaan kyllä kuulin. (Järvilehto 2009: 5–6)

Lisäksi professori Timo Mäkinen muistelee opettajaansa taiteilijana:

> Ilmari Hannikainen oli perusluonteeltaan romantikko. Hänen pedagogisten tavoitteittensa muotoutumiseen oli Silotilla ja Lisztillä ollut merkittävä vaiku-

tus. [...] Taiteilijaluonteeltaan Ilmari Hannikainen oli hermoherkkä ja subjektiivinen. Oman aikansa säveltäjistä Rahmaninov oli hänen suosikkinsa. Hänen unohtumattomasti esittämänsä mieliteos oli Rahmaninovin toinen pianokonsertto. Ilmari Hannikaista voisin ehkä parhaiten luonnehtia musiikin mystikoksi. (Mäkinen 1990: 107)

Kirjeessään opiskelutoverilleen ja ystävälleen Timo Mäkiselle, niin ikään Hannikaisen oppilas, säveltäjä Joonas Kokkonen (1921–1996) kuvaili opettajaansa 22.2.1950 esiintyvänä konserttipianistina:

[...] on turhaa yrittää sanoin kuvata Ilmarin soittoa; senhän tiedät omastakin kokemuksestasi. Hänen soitossaan on jotakin ajatonta, sellaista eetillistä syvyyttä, johon niin luova kuin esittäväkin säveltaide voi ani harvoin ja valittujen avulla ulottua. Hänen esiintymisensä ovat aina olleet juhlahetkiä, mutta aikaisemmin on usein ollut pieni aavistus siitä, että hän ei ole ollut niin hyvässä kunnossa kuin olisi ollut mahdollista. [...] mutta ennen kaikkea hänen soittonsa syvyys ja laajuus saavutti nyt sellaiset mitat, että meijän meikäläisen rajoitettuine sieluntoimintoineen täytyi vain nöyränä ottaa vastaan kaikki se, minkä pystyi tästä suuruudesta tajuamaan. (Mäkinen 1990: 182)

Kapellimestari ja musiikintutkija Toivo Haapanen[3] suhtautui Ilmari Hannikaisen pianistisiin kykyihin kriittisesti, silti Trio Hannikaisen esitykset vaikuttivat miellyttäneen häntäkin. Seuraava *Säveletär*-aikakauslehdessä vuonna 1918 ilmestynyt Haapasen arvio luo kuvaa Hannikaisesta epätasaisena esiintyjänä säestys- ja kamarimusiikkitehtävissä:

Jean Niwinski (27.11.), puolalainen (?) viuluniekka, osoitti omaavansa hienon jousenkäytön ja perusteellisesti koulitun, vaikka raskaanlaisen vasemman käden tekniikan. Esityksessä ilmeni paljon hyvää makua — toista laatua kuin nykyään on muodissa —, mutta sitä haittasi tuntuva eloisuuden ja vauhdin puute. Solisti ja säestäjä, Ilmari Hannikainen, olivat tässä suhteessa melkoisesti erimieliset.

Musiikkiopiston 2. kamarimusiikki-ilta (5.11.) oli omistettu Toivo Kuulan muistolle. Esitettiin viulusonaatti (hrat Sulo Hurstinen ja Ilmari Hannikainen), 4 laulua (nti Ina von Pfaler) ja trio (hrat Arvo, Tauno ja Ilmari Hannikainen). [...] Trion esitys on erikseen mainittava: yhteissoiton eheyteen ja ilmehikkäisyyteen nähden se sanalla sanoen oli parasta, mitä täällä on kotimaisen voimin aikaansaatu. (H.T. 1918: 44).

[3] Toivo Haapanen (1889–1950) oli useiden suomalaisten lehtien musiikkiarvostelija, musiikkitieteen professori, Radio-orkesterin ylikapellimestari, Yleisradion musiikkipäällikkö. Tutkijana hän oli erikoistunut Kansalliskirjastossa säilytettävien keskiaikaisten kirkkolaulujen lähteisiin. Orkesterinjohtajana hän pyrki edistämään suomalaisen musiikin kansainvälistä tunnettuutta (Taitto 2016/2007).

Hannikaisen pianokonserton lyhyt musiikillinen kuvaus

Ilmari Hannikaisen pianokonserton alun voimakkaan avauksen nelisoinnut sisältävät tritonuksia, jotka keskiajan musiikissa olivat kiellettyjä, sillä niitä pidettiin tuolloin riitasointuina eli dissonansseina, ja sen vuoksi paholaismaisina intervalleina, "diabolus in musica". Tässä ne ovat viittaus sekä esittämisperinteeseen, 1800-luvun ajatukseen taiturillisesta esiintyjästä paholaismaisena virtuoosina, että tulevaisuuden musiikkiin, jossa ne ovat muuttuneet jo osaksi harmoniaa, konsonansseiksi vastaiskuna traditionaaliselle duuri-molli-säveljärjestelmälle.

Hannikaisen pianokonserton taisteluasema on selvä heti sen ensi sävelistä lähtien. Vaskien sävyttämät orkesterin kirkkaat avaussoinnut aivan kuin kapinoivat, sillä ne pyrkivät aluksi voittamaan tavallisen perinteisen tasavireisen sävellajisuus-ajattelun, mutta silti ponnahtavat sinfonisena tekstuurina aina takaisin perusasemaan, purkautuen sävellajin perusasteeseen (ks. Hannikainen 2005, 1, tahdit 1–6). Tunnelma on tiivis, virittynyt ja piano lähtee urhean estoitta taistoon orkesterin kanssa, kuten romanttisessa konsertossa on tapana. Ensimmäisen osan rytmi on tasajakoinen. Silti *trioli*-, eli kolmijakosävelet ja rytmin pisteellisyys tekevät siitä *kolmimuunteisen*, synkopoivaiskuisen. *Synkooppi*-rytmikuviossa sävel alkaa iskuttomalta tahdin osalta jatkuen iskullisen kohdan yli. Paino vaikuttaa siinä siirtyvän epätavallisesti iskuttomalle tahdin osalle. Tämän vuoksi Hannikaisen pianokonserton ensimmäisen osan tempomerkintänä, eli esitysnopeusohjeena on marssityylinen keskinopeus, "Allegro moderato marziale", joka sananmukaisesti tarkoittaa "kohtuullisen iloisen sotilaallisesti". Metronominopeudella se merkitsee 120 iskua minuutissa yhtä neljäsosasävelen kestoa kohden. Ensimmäisen osan pitkä solistinen lopuke eli *kadenssi* on solistikonserttotyyliin näyttävän loistelias (em.: 26–30, tahdit 255–292).

Myös konserton ensimmäisen osan tahtiosoitukset vaihtelevat. Sen päätahtilaji on tasajakoinen C eli 4/4, mutta osan sisällä tahtilaji muuttuu ensin lyhyeksi aikaa *alla breve*ksi, niin ikään tasajakoiseksi puolitahtilajiksi 2/2, josta lisätietoa tässä alla konserton toisen osan kuvauksessa. Tämän jälkeen poljento on lyhyesti kolmijakoinen 3/4, kunnes se palaa jälleen kaksijakoiseen 4/4-päätahtilajiin, jossa tahtilajissa osa päättyy samoin kuin alkoikin. Pianokonserton tahtilajien muutokset, samoin kuten sen sointumaailmakin, ovat häilyväiset. Mikään ei ole alusta loppuun päätetty, vaan teos etenee improvisatorisesti. Aivan kuin konserttoa jälleenluotaisiin esityshetkellään uudelleen ja uudelleen syklisesti belgialais-ranskalaisurkurisäveltäjä César Franckin teosten tapaan, ei aivan vielä täysin valmiina irtautumaan perinteestä, muttei enää tavanomaisia sääntöjä noudattaen, katse jo mystiseen tulevaisuuteen päin kääntyneenä.

Toinen osa alkaa kuin tyhjästä, sumuisesta sävelten alkuhämärästä luonnollisen seesteisenä, eteerisen oloisena raikkaalla puupuhaltimien sointujen lempeällä tuulahduksella Richard Wagnerin *Lohengrin*–oopperan alkusoiton tapaan. Sitä jatkaa käyrätorven kaunis ranskalaistyyppinen melodinen soolo-aihe, joka periytyy edelleen jousille kuin puiden humina tuulen käydessä lävitse niiden lehvistöjä ja käyrätorven sekä oboen vuorottelu orkesterin kanssa jatkaa sävelaihetta kunnes piano ilmestyy mukaan kirkassointisena kuin lammen pinnalta kuvastuvat poutapilvet. Impressionistiset mielikuvat saavat soivan muodon konsertossa.

Pianokonserton toisen osan esitysnopeussuositus on ”Adagio non tanto”, eli ”ei liian mukavasti t. hitaasti”, joka on metronomi- eli tahtimittariasetukseltaan noin 70 iskua minuutissa. Sen miltei juhlavatunnelmainen päätahtilajimerkintä on harvinaisempi, kolmijakoinen keskiajan musiikista peräisin oleva *alla breve*, eli puolitahtilaji 3/2. Siinä tahdin iskut lasketaan neljäsosanuottien sijaan puolinuotteina, breviksinä, jolloin yhteen tahtiin mahtuu sävelaika-arvoja yhteensä kolmen puolinuotin verran. Myös toisen osan metriikka on levotonta, se häilyy kolmi- ja tasajakoisuuden eli 3/4-, 4/2- ja 3/2-tahtilajien välillä. 3/2-tahtilaji ilmentää tässä konserton ”maestoso” vaikutelmaa, arvokasta, majesteetillista, marssimaista ilmapiiriä.

Kolmannessa osassa, finaalissa, metrinen levottomuus lisääntyy entisestään. Piano käy heti mukaan taistoon kirkkaan fanfaarimaisen trumpettiavausaiheen jälkeen vuorotellen aina väliin koko orkesterille siirtyvän fanfaari-aiheen kanssa. Finaalista nousee esiin myös seesteisempi, rauhallinen orkesterin aloittama, hieman melankolinen, joskin toiveikas ja eloisa kansanlaulumainen melodinen aihe (em.: 70, tahdit 69–101), jonka kehittelyä piano jatkaa loisteliaampaan tyyliinsä (em.: 71–75, tahdit 102–146). Tätä seuraa jälleen voitokas fanfaari-aihe, joskin varioituna ja nyt 3/4-tahtilajissa. Finaalissa tahtilajien vaihtuvuus, 5/4, 3/4, 4/4 ja 3/4, metrinen modulaatio eli perussykkeen aika-arvojen vuorottelu on nopeaa, usein paikoitellen tahdeittain muuttuvaa. Rytmiset kuviot liikkuvat lomittain. 5/4-tahtilaji edustaa edellä mainittua alun fanfaarimaista sekä kansanomaista rekilaulu-tyyppistä aihetta, 3/4-tahtilaji luo puolestaan polkkatanssipoljentomaista pastoraalitunnelmaa sekä 4/4-tahtilaji taistelevaa marssiaihetta. Myös harmoniset ja melodiset vaihdokset sekä niiden eri sävyt luovat nopeita myöhäisromantiikan tyyppisiä valon ja varjojen kontrasteja keskenään. Esitysohjeena on ”Allegro vigoroso”, ”voimakkaan iloisesti”.

Ilmari Hannikaisen pianokonserton orkestraatio on tummasävyistä, täyteläistä ja paksua musiikillista sinfonista kudosta. konserton pianotekstuuri muodostaa puolestaan kirkkaan loisteliaan taidokkaan, selkeän ja ideakylläisen kokonaisuuden, joka sävyttää orkesteria läpikuultavana. Orkesterin ja soolo-osuuden välinen vuoropuhelu on tasapainoista, mielenkiintoista, jän-

nitteen pysyessä yllä koko teoksen ajan. Konserton kokonaisuus tuo hienosti esiin solistin pianistiset kyvyt jättäen silti orkesterille aikaa sitä kannattelevaan sävelmaalailuun ja tunnelmointiin.

Hannikaisen pianokonserton ensi-esityksistä ja niiden aikalaisvastaanotoista

Ilmari Hannikainen soitti pianokonserttonsa luonnostelman otsikolla *Sinfoninen harjoitelma* pianolle ja orkesterille ensimmäisen kerran Helsingin yliopiston juhlasalissa professori Robert Kajanuksen johtaman Helsingin kaupunginorkesterin säestämänä torstaina 3.4.1919. Nimimerkillä T.H. kirjoittavan musiikintutkija-kapellimestari Toivo Haapasen arvio Ilmari Hannikaisen pianokonsertosta sekä Hannikaisen solistisesta suoriutumisesta konserton ensi-esityksestä, oli pääosin myönteinen ja kannustava, vaikkakin Haapanen kritisoi Hannikaisen tulkinnallisen perspektiivin pinnallisuutta. Alla olevassa kuvassa no. 2. *Uusi Suomi*-sanomalehdessä torstaina 3.4.1919, no. 77:ssä julkaistu konsertti-ilmoitus:

Kuva 2. Ilmari Hannikaisen pianokonserton ensimmäisen version "Sinfoninen harjoitelma pianolle ja orkesterille" kantaesityksen konsertti-ilmoitus (*Uusi Suomi*, torstaina 3.4.1919, no. 77).

Haapasen kuvaus Hannikaisen esityksestä ilmestyi seuraavan päivän Uuden Suomen *Iltalehdessä* no. 77, perjantaina 4.4.1919 otsikolla "Ilmari Hannikaisen konsertti". Haapanen kehuu siinä Hannikaisen ammatillista osaamista seuraavasti:

> Ilmari Hannikainen, yksi nuoren polven säveltaiteilijapolvemme huomatuimpia edustajia, antoi eilen yliopistolla suuren konsertin, esiintyen sekä pianistina että säveltäjänä. Viimemainitussa ominaisuudessa on hra Hannikainen tähän saakka tehnyt itsensä tunnetuksi pienemmillä töillä, ensi sijassa sulavan melo-

disilla, helppotajuisilla lauluilla. Eilinen ohjelma sisälsi myöskin sävellyksiä vaativammassa mittakaavassa. Hr Hannikaisen suuremmissa, samoinkuin pienemmissä teoksissa herättää huomioita se suuri helppous, millä pianisti-säveltäjä hallitsee kaikkea puhtaasti taitopuolista. Teknillinen kehittyneisyys on jo sellaisella valmiuden asteella, että luovalla persoonallisuudella on vapaa tilaisuus purkautua esiin. Mielestäni eilisen ohjelman suurin numero, ”Sinfoninen harjoitelma” pianolle ja orkesterille, on ilmaisun voimakkuuteen ja persoonalliseen vaikuttavuuteen nähden säveltäjän merkittävin saavutus. Syvemmin itsenäiseksi ei tätä teosta kuitenkaan voi sanoa, yhtä vähän kuin ”Ave Mariaa”, pitempää ranskankielistä laulusävellystä sopraanolle ja orkesterille, niin suurta taidollista valmiutta kuin siinä ilmenikin. (H.T. 1919: 3)

Haapasen edellä mainitsema ja arvostelema Ilmari Hannikaisen orkesterisäestyksellinen laulu *Ave Maria* oli valmistunut vuonna 1916. Haapasen kommentoinneista kuultaa moite Hannikaisen luovuuden ja syvällisyyden puutteesta, joskin hän ylistää taituruuden lisäksi Hannikaisen pianistista elinvoimaisuutta:

Pianistina hra Hannikainen saavutti eilen uuden huomattavan voiton entisten menestysten lisäksi. Jo se kestävyys ja joustavuus, jolla sangen runsaasti mitattu vaativa ohjelma suoritettiin on erikoisesti kiitettävä. Paitsi omia sävellyksiä, joista yllämainittujen lisäksi kuultiin kolme jo aikaisemmin esitettyä pianosooloa, Basso ostinato ja fuuga, Ilta sekä Suihkukaivo, kuului ohjelmaan Griegin raikkaassa kauneudessaan aina virkistävä a-molli-konsertti ja Lisztin suuri Unkarilainen fantasia, jotka kaikki esitettiin suurella pianistisella loisteliaisuudella ja ponnella. (em.)

Helsingissä lauantaina 20.3.1920 ilmestyneessä *Svenska Tidningen*issa sivulla kolme Bengt Carlson kehui ruotsinkielisessä arviossaan vuolaasti että: ”Ilmari Hannikainen esitti nuoruuden intomielisyyttä huokuvan runollisen b–mollikonserttonsa teknisesti taitavasti ja onnistuneesti.” Hänen mukaansa Hannikaisen pianokonsertto oli kirjoitettu ”melodiseen lyyris–romanttisen tyyliin, se oli täynnä runollisia hetkiä ja se oli saanut vaikutteita uusvenäläisestä harmonisesta värimaailmasta.” Carlson kuvaili esitystä seuraavasti:

[…] Pianisten Ilmari Hannikainen framträdde tillika som tonsättare med en ny pianokonsert i b–moll op. 7, den han exekverade framgångsrikt med briljant teknik. Konserten är melodiöst hållen i en lyrisk-romantiskstil, som röjer inflytande från den nyryska musiken med des harmoniska kolorit. Skriven med ungdomlig patos, innehåller den många tilltalande poesifulla moment och utgör ett nytt bevis på hr Hannikainens kompositoriska talang. […] Prof. Kajanus gav med skicklig hand orkesterbeledsagningen nödiga avskuggningar. (Carlson 1920: 3).

Seuraavan sivun kuvassa no. 3. pianotaiteilija, säveltäjä Ilmari Hannikainen:

Kuva 3.: Atelier Apollo 1917, Museovirasto, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

Saman päivän Iltalehdessä Toivo Haapasen arvosteleva sävy oli edelliseen verrattuna vastakkainen ja miltei pilkallinen. Haapanen ylisti pianokonserton esitystä illan kohokohdaksi ja soitannollisesti suureelliseksi, mutta jo seuraavassa lauseessa arvosteli ankarasti teosta sen liiallisesta tehokeinojen tavoittelusta sekä moitti sitä sisällöllisesti tyhjäksi, sättien sitä omintakeisuuden ja musiikillisten arvojen puutteesta:

> [...] Illan loistonumero oli sitten hra Ilmari Hannikaisen pianokonsertti, jonka ensimmäinen osa kuultiin jo viime keväänä. Se on vilpittömästi myönnettävä hyvin komeaksi tuotteeksi, joka panee hämmästelemään tekijänsä varmuutta suuren koneiston käyttelemisessä, mutta taideteoksena ja musiikkina sen arvoa voinee tuskin kovin korkealle asettaa. Siksi siinä on aivan liian paljon prameata effektintavoittelua ja liian vähän todella omintakeisia ja vaikuttavia musikaalisia arvoja. Pianistillisesti konsertti on kyllä hyvin loistelias, ja esitti hra Hannikainen sen erinomaisella bravuurilla. Konsertissa oli täysi huone yleisöä ja saivat veljekset osakseen myrskyisiä suosionosoituksia, joiden johdosta hra Ilmari Hannikainen soitti ”Ilta”-kappaleensa yli ohjelman. Prof. Kajanus ja Kaupunginorkesteri avustivat. (H.T. 1920: 3).

Konsertti oli laajamittainen ja Hannikaisten veljesten yhteinen. Ilmari Hannikaisen pianokonserton lisäksi samana iltana sellistiveli Tauno Hannikainen tulkitsi Joseph Haydnin C-duuri-sellokonserton ja viulisti Arvo Hannikainen Alfredo D’Ambrosion viulukonserton (em.). Ilmari Hannikainen oli kansainvälisesti tunnustettu konserttipianisti. Joten arvostelijoiden ei

sopinut käydä kiistämään tätä tosiasiaa, etenkin kun Hannikaisen teknisesti varma ja hallittu pianistinen taituruus sekä kuulijoiden esityksen jälkeiset innokkaat suosionosoitukset sen myös todensivat. Säveltäjänä Hannikainen ei kuitenkaan ollut vielä selvästikään vakiinnuttanut asemaansa.

Ilmari Hannikainen oli jo aiemmin hyväksytty esiintyjänä ja tunnetumpi pianopedagogina kuin säveltaiteen luomisen saralla, jolla häntä pidettiin vielä tulokkaana. Myöhemmin hän on arvioinut ”varastaneensa” aikaa säveltämiseensä muiden tehtäviensä ohella. Tämä saattoi muodostaa epävarmuuden vaikutelman hänen sävellystyönsä laadusta. Hannikainen on todennut muun muassa sävellystyöstään seuraavasti:

> Elämäni on alusta alkaen ollut rikasta, monivivahteista ja – hajanaista. Viimeksi mainittua ennen kaikkea siksi, että olen joutunut hajoittamaan työni kolmia: säveltäjänä, pianistina ja opettajana. (Ranta 1945: 563)

Hän on myös sanonut: ”Työskentelen sävellysteni parissa mieluiten öisin” (em.). Pianokonserttonsa valmistumisen aikaan vuonna 1920 Ilmari Hannikainen oli 28-vuotias.

Alla kuvassa no. 4. pianotaiteilija, säveltäjä Ilmari Hannikainen flyygelin ääressä soittamassa:

Kuva 4.: Valokuvaamo Tenhovaara 1930-luvun alku, Museovirasto, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

Lähteet

Painetut

BAREZZANI Cristina, KALMBACH Aija 2002: *Gummeruksen suomi–italia–suomi–sanakirja*, Rolf Klemmt, Manycon Oy ja Liisa Kärkkäinen (toim.), Jyväskylä: Gummerus.

CARLSON Bengt 1920: Konserterna. Ilmari, Arvo och Tauno Hannikainens konsert, Ansvarig redaktör Fredrik Valros. – *Svenska Tidningen*. Lördagen den 20 mars 1920, No. 67, 3.

GRIFFITHS Paul 2005: *Musica nova, modernin musiikin historia Debussystä Bouleziin*, suom. Jouko Laaksamo, [Kuopio]: Unipress.

H.T. (Haapanen Toivo) 1918: Konsertit ja oopperat. Jean Niwinski & Musiikkiopiston 2. kamarimusiikki–ilta (5.11.). – *Säveletär*, uusi jakso, toimittajat A.O. Väisänen, Toivo Haapanen. N:o 10–12, v. 1918. 44(164).

H.T. (Haapanen Toivo) 1919: Taide ja kirjallisuus. Ilmari Hannikaisen konsertti. – *Uuden Suomen Iltalehti*, vastaava toimittaja Yrjö Koskelainen. Perjantaina huhtikuun 4 pnä No. 77, 3.

H.T. (Haapanen Toivo) 1920: Taide ja kirjallisuus. Konsertit. Ilmari, Arvo ja Tauno Hannikainen. – *Iltalehti*, lauantai maaliskuun 20 pnä No. 67, 3.

HANNIKAINEN Ilmari 2005: *Pianokonsertto b–molli op. 7 (1917–1920)*. Partituuri. Keski-Suomen konservatorio säätiö. Konserton puhtaaksikirjoittanut ja orkesteriosuuden pianosovituksen laatinut Jani Kyllönen, Jyväskylä: Minerva Kustannus & Kopiojyvä.

SALMENHAARA Erkki 1994: Ilmari Hannikainen. – *Suomalaisia säveltäjiä*, Mikko Heiniö, Pekka Jalkanen, Seija Lappalainen & Erkki Salmenhaara (toim.), Helsinki: Otava, 93–96.

JÄRVILEHTO Tarmo 2009: Suomen pianotaiteen grand old man Professori Tapani Valsta kertoo elämästään. – *Pianisti Pianopedagogit ry:n lehti* 2009, 4–11.

MÄKINEN Timo 1990: *Muistojen soittoa*, Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

RANTA Sulho 1945: Ilmari Hannikainen (Toivo Ilmari Hannikainen 1892 –). – *Suomen säveltäjiä puolentoista vuosisadan ajalta*, Sulho Ranta (toim.), Porvoo: WSOY, 551–563.

SCHOENBERG Harold C. 1987: *The Great Pianists*. Revised and Updated, New York: Simon & Schuster.

Uusi Suomi 1919: Konsertti-ilmoitus sanomalehden osastossa: Huveja. Otsikolla: Ilmari Hannikainen Konsertti Yliopiston Juhlasalissa. – *Uusi Suomi*. Torstai huhtikuun 4. pnä No. 77, 5.

Painamattomat

HANNIKAINEN Ilmari 1997: *Pianokonsertto I op. 7 b-molli*. Orkesteripartituuri, kopio Hannikaisen käsikirjoituksesta. Helsinki: Teosto, Suomalaisen musiikin tiedotuskeskus, The Finnish Music Information Centre 14053, Sibelius-Akatemian kirjaston kokoelmat.

Digitaaliset

ARNOLD Denis, RHYS Jones Timothy: ”Concerto”. – *The Oxford Companion to Music*. Ed. Alison Latham. *Oxford Music Online*. Oxford University Press: <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/opr/t114/e1550>, tiedot otettu 17.11.2017.

BARBER Charles: ”Ziloti, Aleksandr Il'ich”. – Grove Music Online. Oxford Music Online. Oxford University Press: <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/30967>, tiedot otettu 13.11.2017.

COOPER Martin, TIMBRELL Charles: ”Cortot, Alfred”. – *Grove Music Online. Oxford Music Online*. Oxford University Press. <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/06587>, tiedot otettu 16.11.2017.

DEISINGER Marko: ”Conne, Paul de”. Internet–sivustolla: *Schenker Documents Online*, The Correspondence, Diaries, and Lessonbooks of Heinrich Schenker (1868–1935): <http://mt.ccnmtl.columbia.edu/schenker/profile/person/conne_paul_de.html>, tiedot otettu 18.10.2017.

KORHONEN Kimmo, MÄKINEN Timo: ”Hannikainen”. – *Grove Music Online. Oxford Music Online*. Oxford University Press. <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/12329pg2>, tiedot otettu 16.11.2017.

LAPPALAINEN Seija 2004: ”Hannikainen, Tauno”. – *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, URN:NBN:fi-fe 20051410. Julk. 8.6.2004. <https://kansallisbiografia-fi.libproxy.helsinki.fi/kansallisbiografia/henkilo/1477>, tiedot otettu 20.11.2017.

LÄHDETIE Ismo 2008/2004: ”Hannikainen, Ilmari”. – *Kansallisbiografia–verkkojulkaisu. Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, URN:NBN:fi-fe 20051410, Julk. 8.6.2004, päivitetty 5.3.2008. <https://kansallisbiografia-fi.libproxy.helsinki.fi/kansallisbiografia/henkilo/1475>, tiedot otettu 18.10.2017.

MAASALO Katri 2017: ”Vuonna 1950 palkittu pianisti on nyt 91-vuotias”. – Blogi Taideyliopiston Sibelius-Akatemian internet-sivuilla. Julk. 20.06.2017: <http://www.uniarts.fi/blogit/maj-lind/vuonna-1950-palkittu-pianisti-nyt-91-vuotias>, tiedot otettu 18.10.2017.

NEWMAN William S. 2017: ”Concerto”. – *Encyclopædia Britannica*, inc. Julk. 09.03.2017. <https//www.britannica.com/art/concerto-music>, tiedot otettu 18.10.2017.

TAITTO Ilkka 2016/2007. ”Haapanen, Toivo”. – *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, URN:NBN:fi-fe20051410. Julk. 14.11.2007, päivitetty 20.4.2016. <https://kansallisbiografia-fi.libproxy.helsinki.fi/kansallisbiografia/henkilo/6985>, tiedot otettu 20.11.2017.

Musiikkiäänitteet

Ilmari Hannikainen 1991/1958: *Pianokonsertto b–molli, op.7.* Esittäjät: Tapani Valsta, piano, Tauno Hannikainen (säveltäjä Ilmari Hannikaisen veli), kapellimestari, Helsingin kaupunginorkesteri. Äänitysvuosi: 1958, konserttitaltiointi. Äänite Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=linkvU3wDLw>, tiedot otettu 18.10.2017. Kesto: 34:19 min. Julkaistu CD–taltiointina: *Valsta Tapani Recordings* 1957–1976, Fazer Music, 1991. – Finlandia FACD811.

Ilmari Hannikainen 1997: *Pianokonsertto b–molli*. Osat: 1. Allegro marciale, 2. Adagio ma non tanto, 3. Allegro vigoroso. Esittäjät: Arto Satukangas, piano, Radion sinfoniaorkesterin ja kapellimestari Petri Sakarin säestämänä. Äänitysvuosi: 1991. Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=J-HOwvjU6Xw>, tiedot otettu 17.11.2017. Kesto: 33:45 min. Julkaistu CD–taltiointina: Music by Ilmari Hannikainen and Väinö Hannikainen. Helsinki: Yleisradio. – 1 CD–äänilevy. – Finland transcriptions. – YLE FT9703.

Valokuvat: pianotaiteilija, säveltäjä Ilmari Hannikainen:

- Museovirasto, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma 1910-luvun puoliväli.
- Atelier Apollo 1917, Museovirasto, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

– Valokuvaamo Tenhovaara 1930-luvun alku, Museovirasto, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

Abstract

Ilmari Hannikainen and piano concerto 1917–1920

The Finnish pianist and composer Ilmari Hannikainen, wrote his piano concerto within a period of an extremely variable and interesting musical atmosphere in 1917. There were different musical theoretical trends, ideas and outlines prevailing at the time of the Russian revolution and WWI, both according to, and against the traditional ways of the so called "classical-romantic", tonal major-minor scale based system of musical style and composing. The old system of composing by the tonality influenced on Hannikainen via the Russian-French heroic virtuoso pianistic tradition, within which ideals he created his piano concerto and was starting his career as an international known Finnish performing artist.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Riitta-Liisa Valijärvi
Uppsala University
University College London

Representations of Finland in contemporary Finnish popular music

1. Introduction

The purpose of this paper is to study representations of Finland in song lyrics of contemporary Finnish popular music. This paper was inspired Ilkka Malmberg's (1999) article *Murheellisten laulujen maa* 'The Land of Sad Songs', in which he analyses how the image of Finland changes over time in Finnish popular music from Kaj Chydenius's and Aulikki Oksanen's *Laulu siirtotyöläisestä* 'A Song about the Migrant Worker' (1969) to Ultra Bra's *Hei Kuule Suomi* 'Hey Listen Finland' (1999). Malmberg maps the song lyrics onto changes in Finnish society and Finland's economy: the migrant worker described in the song is unemployed and on a train moving to Southern Finland or possibly Sweden. This is connected to the mass exodus from the countryside, urbanisation and emigration, which reached its peak in the late 1960s. Ultra Bra's song reflects the culmination of this urbanisation process, where Helsinki is the central point from where we view the rest of the unknown Finland. Other themes in the songs analysed by Malmberg (1999) are internationalisation and the rise of technology, suicide and marginalisation, idealised images of nature and pathos in the description of the countryside and even the city, and self-critical and ironic takes on the excessive use of alcohol and other Finnish clichés.

As Finland is turning 100, it is a good time to self-reflect and take stock of the country's self-image. One way of investigating this collective and subconscious self-image is to focus on general trends in the depiction of Finland

in song lyrics from 1999 to 2016. Since the publication of Malmberg's (1999) article, Finland has adopted the euro and experienced yet another economic downturn as a consequence of the global economic crisis of 2008. Nokia has fallen but vibrant start-ups have sprung up in its place. Terror attacks have become more common across the world and a refugee crisis has stirred media debate, and a right-leaning government has been in charge of Finland's affairs. Finland is more connected to the world than ever before through financial, political and cultural ties. Since 1999 Finland has also consciously aimed to brand itself as the land of problem solving, clean nature and education (Maabrändivaltuuskunta 2010). This paper focuses on the unconscious and unintentional branding taking place in popular music, and how these depictions reflect changes in Finnish society, economy and culture.

Many of the previous studies on Finnish music focus on the musical, tonal qualities of Finnish music; the phenomena surrounding music (such as reception studies, music education or radio channels); or a specific historical or ethnic genre, which is why zooming in on the content of the lyrics in contemporary pop music is valuable. The current paper complements and relates to the following studies. Tervo & Ridapää (2016) analysed humour and parody in Finnish rap videos, whereas Forss (2015) studied the history of political music in Finland. Heinonen et al.'s (1999) volume on Finnish pop music contains an analysis of modern tango and rock. Aho & Kärjä (2007) edited a textbook on the study of popular music from different angles. Skaniakos (2013) studied representations of Finnishness in *Saimaa-ilmiö*, a rock music documentary from 1981. Jaakkola & Toivonen (2004) analysed the use of Kalevala poetry in Finnish music, and Kopomaa (2014) described the evolution of Finnish rock music.

For an overview of the history of Finnish music and composers see the *Suomen musiikin historia* 'History of Finnish Music' series starting from Dahlström et al. (1995), and also Howell (2006) and Aho et al. (1996). For a description of Finnish popular music see Jalkanen & Kurkela (2003). For further insight into Finnish song lyric writing see Hämäläinen (2011), who interviewed 20 Finnish authors of rock lyrics, analysed typical themes in their songs and investigated the stories behind the lyrics.

2. Research questions

My research questions are:

1) How is Finland portrayed by Finnish lyricists and songwriters in Finnish pop music from 1999 to 2016?

2) What are the commonly occurring themes in terms of self-representation of Finnishness?

3) How do the themes relate to the themes identified in Malmberg's (1999) article?

4) How does the representation of Finland relate to the historical, economic, political and cultural context in which the song lyrics were written?

5) Is there intertextuality in the song lyrics, i.e. do they follow a certain style of writing and imagery linking the representations to previous stories Finland tells about itself or possibly to other types of literature, poetry or song writing?

3. Theory

Theoretically, the present study is an instance of Cultural Studies in as much as it seeks to understand how meaning is created in a certain context through texts and how underlying social structures are represented through language. In other words, it attempts to decode the way in which "the world is socially constructed and represented by us in meaningful ways" (Barker 2011: 8). Texts are here seen as a signifying practice that creates hegemony (ibidem: 10) and as narratives that, in this case, a country creates collectively about itself (ibidem: 35). Barker (ibidem: 259) writes: "Nations are not simply political formations but systems of cultural representation by which national identity is continually reproduced through discursive action." Thus, this paper explores the way in which Finnish popular music recreates a certain kind of image of Finland through texts. Texts can, naturally, be interpreted in a number of different ways and the present interpretation is only one out of many. One should also bear in mind that popular culture is commercially produced and consumed and thus has an agenda (ibidem: 53). However, one could think that by being commercial, popular music taps into the collective psyche as it aims to please the masses.

4. Method

The study is qualitative, comparative and critical. I will make use of Content Analysis (Krippendorff 2013), in which communication content is analysed and classified. The focus in this study is on intentionality and its implications, rather than coding and statistics. In other words, I will make use of relational or semantic analysis by identifying concepts and classifying their relationship to each other.

Furthermore, in accordance with Critical Discourse Analysis (Fairclough 2013) the data will be analysed on three levels as follows:

1) A micro level: I will investigate representations of Finland in individual songs and exemplify them with extracts from the song lyrics.

2) A meso level: in addition to grouping the representations of Finland featured in the songs thematically, I will identify the musical genres of the songs.

3) A macro level: I will account for the intertextual, historical and societal context of the song lyrics and link them to the micro and meso levels.

Only the content of the song lyrics is analysed. An investigation of the musical and tonal aspect of the songs, accompanying videos and poetic means, such as meter and metaphor, and the band's or artist's biography are beyond the scope of this study. The same applies to the study of listener reception or use of texts on radio or in musical contexts or other ethno-musicological approaches (cf. Aho & Kärjä 2007, Oksanen 2007, Moisala & Seye 2013).

5. Data

The songs have been selected from a website listing the top 75 biggest singles in Finland each year (Pennanen 2016). The data is based on various factors such as single sales, album sales, live streaming and downloading.

I have selected mostly one, sometimes two or three Finnish-language songs from each year. The primary criterion has been that the topic of the song relates to Finland. The genres vary from pop rock and heavy metal to reggae and hip hop. Songs that are of universal appeal about love or dancing have been excluded, as have songs the lyrics of which have been written in English. The spread between different years is slightly uneven as the approach is qualitative and in some years the top 75 songs (such as 2008) say little about Finland, whereas in other years the selection of suitable songs is greater. Table 1 contains the songs have been included in the study.

Table 1. Songs and artists included in the study including the musical genre, English translation of the song titles and year of release.

Artist	**Musical genre**	**Song**	**English translation of song title**	**Year of release**
Maija Vilkkumaa	pop rock, Finnish rock	Satumaatango	Fairytale Land Tango	1999
Yölintu	schlager	Liian suuri city	Too Big a City	2000
Anssi Kela	rock	Nummela	Nummela (*a small town in Southern Finland*)	2001

Timo Rautianen & Trio Niskalaukaus	heavy metal, hard rock	Surupuku	Widow's Weeds	2002
PMMP	pop rock	Joutsenet	Swans	2003
Hector	Finnish rock, folk rock	Kuunnellaan vaan taivasta	Let's Just Listen to Heaven	2004
Jani Wickholm	pop rock	Suomen neito	Maiden of Finland	2005
Kotiteollisuus	heavy metal, hard rock	Arkunnaula	Nail in the Coffin	2006
Kristian Meurman	pop, rock, schlager	Lapin kesä	Summer of Lapland	2007
Chisu	pop	Baden Baden	Baden Baden (*a thermal resort town in Germany*)	2009
Paleface	hip hop, folk	Shangri-La	Shangri-La (*a mystical fictional utopia*)	2010
Pariisin kevät	indie pop, indie rock, electronic	Tämän kylän poikii	A Boy from This Village	2010
Arttu Wiskari	pop, Finnish rock, blues	Mökkitie	Summer Cottage Road	2011
Haloo Helsinki	pop rock	Maailman toisella puolen	On the Other Side of the World	2011
Petri Nygård & Lord est	rap, comedy rap	Selvä päivä	A Sober Day	2011
Jukka Poika	reggae	Älä tyri nyt	Don't Mess it up Now	2012
Sanni	pop	Prinsessoja ja astronautteja	Princesses and Astronauts	2013
Tuomas Kauhanen	rap	Pummilla Tallinnaan	To Tallinn without Paying	2014
Kuningasidea	reggae, rap, pop	Pohjolan tuulet	Winds of the North	2014
Teflon Brothers & Mariska	rap, pop, dance	Lähiöunelmii	Suburban Dreams	2016
Paula Vesala	pop rock	Älä droppaa mun tunnelmaa	Don't Drop My Mood	2016

6. Analysis

6.1. Ironic take on depression and alcohol

Depression and alcohol are often associated with Finland. The often-quoted suicide statistics and infamous binge drinking are perhaps less of problem now, which is why Chisu's ironic pop hit *Baden Baden* (2009) is possible. *Baden Baden* is a cheerful and ironic response to the economic crisis of the previous year. The protagonist has been fired and starts to cry. The solution to her predicament is to bottle the tears of Finns and send them to the Sahara where the dry land needs them. An even better idea turns out to be to send the bottled tears to the spas of Baden Baden as the following quote shows:

Mun ideasta kuuli itse presidenttikin
Tuumi tässä ratkaisu ois vientiongelmiin
Tuotanto halpaa ois, on Suomi varsin masentunut maa
Ja Afrikan sijaan Euroopasta isommat rahat saa

Even the president heard about my idea
He thought that this could be the solution to export problems
The production would be cheap, Finland is a pretty depressed country
And you get better money from Europe than Africa
(Chisu, *Baden Baden*, 2009)

One could claim that the start-up spirit and problem solving expertise called for by the branding committee (Maabrändivaltuuskunta 2010) are present in the ironic approach to depression accompanied by a happy dance-able pop tune. When the tears start running out the protagonist proposes lowering the alcohol tax, implying that it will lead to more drinking and more social problems, and thus to more revenue.

Petri Nygård's and Lord Est's hiphop hit *Selvä päivä* 'Sober Day' (2011), on the other hand, is an ode to the folk and rock singer Irwin Goodman, active in the 70s and 80s. Irwin is even mentioned by name in the song. This bohemian male culture that Irwin embodies glorifies being drunk. The singer is asking us to follow him, marinade our livers, raise a toast, and get pissed. He lists his favourite drinks in the following extract:

R.I.P. maksa good bye aivosolut
Edessä viskii ja kylmä olut […]
Jalluu kossuu ja kaljaa
Hölkyn kölkyn! Me nostetaan maljaa! […]
Jos sulla on jano suu auki (Aah)
Hyvä juoma parempi mieli
Kuiva kurkku ikenet kieli

R.I.P liver good bye brain cells
In front of us whiskey and a cold beer […]
Jaloviina [cut brandy brand], Koskenkorva [vodka brand] and beer
Cheers! We raise a toast! […]
If you're thirsty open your mouth
A good drink a better mood
Dry throat gums tongue
(Petri Nygård & Lord Est, *Selvä päivä*, 2011)

Lemmy from the heavy metal band Motörhead and the director of Hollywood action films Renny Harlin are mentioned. The song is also an ode to the *äijä* 'real man, tough guy' culture. This links in with the representation of men in the Finnish schlager culture: carnivalistic alcohol consumption and manly power are a typical feature of Finnish popular music (Aho 2003, Kopomaa 2014: 114–115).

Both the songs can be connected to the *rillumarei* tradition in Finnish music, which is characterised by humour, wild and free folk culture, parody, and a mocking attitude to anything serious. This *rillumarei* tradition is provocative in nature and was needed during the second world war and straight after the war to cheer people up (Ammondt 1999: 2–5, 17–25). The idea is that you can survive any situation with trickery and cunning, and there are always women and booze and a festive atmosphere (ibidem: 23). One could also imagine that *Selvä päivä* parodies African-American ghetto culture (cf. Tervo & Ridapää 2016).

6.2. Marginalisation

Tämän kylän poikii 'A Boy from this Village' (2010) by *Pariisin kevät* is an indie rock song about a protagonist who says that there are too many wrong choices, he cannot find his way back, he drifts, buys empty lottery tickets and does not do much. Things simply glide past him. The protagonist says that it is important to look busy and sexy. The twist in the song comes with the chorus:

Heihei mutsi, mä en oo syöny mun lääkkeitä
Äiti tuu hakee mut pois täältä
Heihei mutsi

Hi Mum I haven't taken my medication
Mum come and get me from here
Hi Mum
(Pariisin kevät, *Tämän kylän poikii*, 2010)

The protagonist is dependent on his mother and on medication, implying mental health problems. He is marginalised and unemployed like many of his contemporaries. Youth unemployment has been a dramatic and severe problem in Finland in the 2010s (Hämäläinen & Tuomala 2013). The approach in the song is still playful and ironic in spite of the serious theme, and the song matches the band Leevi and Leevings' lyrics where the antihero lives in his dreams and the grotesque is celebrated (Vuoristo 2010).

Jukka Poika's reggae song *Älä tyri nyt* 'Don't Mess It up Now' (2012) does not celebrate the antihero, instead it contains advice and a warning to the marginalised youth. The singer is telling the listener to hold on. If s/he stays patient and does not blow it s/he will be able to get out there:

Älä tyri nyt, älä lyö yli nyt, älä antaudu angstin valtaan.
Jengi pykinyt, on huolella leikkinyt kuoleman kanssa jo vuosia nyt.
Käy koulut ja hanki pätevyys, et voi panna sitä päihteiden syyks.
Ettet pystynyt pitämään rotia, vaikket nyt kestä sun kotia mee eteenpäin kuin sotilas.

Don't blow it now, don't overdo it, don't let anxiety take over
People have been cracking, carefully playing with death for years already
Go to school and get qualifications, you can't blame it on drugs
That you couldn't keep things together, although you can't stand your home keep going like a soldier

(Jukka Poika, *Älä tyri nyt*, 2012)

According to official statistics, most drug addicts in Finland are young male adults (THL 2017). More men than women die of drugs and the number of deaths had been on the rise up until 2014 (Suomen virallinen tilasto 2014). *Älä tyri nyt* echoes the statistics and tries to address this problem.

6.3. Patriotic landscapes

The Finnish landscape has had a great role in shaping and defining Finnish identity. During the national romantic era and the struggle for independence, nature became a central symbol of Finnish identity and is still perhaps the most efficient way of turning the abstract concept of nationhood into something concrete (Skaniakos 2013: 304–305).

Jani Wickholm's pop rock song *Suomen neito* 'Maiden of Finland' (2005) is an unashamed patriotic ode to the Maiden of Finland, the symbol of the country. Note the way in which she is personified as nature and seasons:

Hän on sateinen päivä ja talvinen yö
Hän on routainen tie joka jalkoja syö

Hän on kesäinen ilta ja rannalla puu
Suomen neito

She's the rainy day and wintery night
She's the frozen road that eats your feet
She's a summery evening and tree on the shore
Finnish maiden

(Jani Wickholm, *Suomen neito*, 2005)

Kuningasidea's slow rap fusion ballad *Pohjolan tuulet* 'Winds of the North' (2014) is another patriotic ode to Finland. The singer has travelled across deserts and cities, and sailed the wide oceans but did not find any happiness. Now he has found a path, forest and river, and feels that he is safe:

Lauluni laulan sulle, kun kesäyön aurinko laskee
Ja pohjolan lempeät tuulet vastaa uua uua uua uuu
Läpi yön lauluni sulle, se kaikuu järveltä kaskeen

I sing my song to you when the summer night's sun sets
And the gentle winds of the north reply uua uua uua uuu
All through the night my song to you, it echoes from the lake to the slash-and-burn land

(Kuningasidea, *Pohjolan tuulet*, 2014)

The branding committee's marketing of Finland as a land of wild and clean nature (Maabrändiraportti 2014) seamlessly matches the representation of Finland in contemporary pop music.

6.4. Glorified countryside

Malmberg (1999) identified a trend in Finnish songs of glorifying the countryside, possibly linked to the late and rapid process of urbanisation. It is as if Finland was still mourning the loss and decline of small towns and the countryside, which came to symbolise something pure. One consciously romanticises and idealises the countryside, a pre-industrial heaven (Skaniakos 2013: 307). One could also link these songs to the Finnish tango lyrics tradition, full of melancholy, loss and nostalgia (Ammondt 1999: 6–16).

The most obvious example of this strand in contemporary Finnish popular music is Yölintu's *Liian suuri city* 'Too Big a City' (2000), the protagonist of which is in a bar. No one cares about him in the city. The police stop him sometimes and only prostitutes will keep him company. He is unable to sort out the mess that is his life. Things did not go the way he planned and he has made up his mind to return back to the countryside, where he could share the rural landscape with his beloved:

Siellä landella on sentään ilmaa
Kotijärvellä voi kalastaa
Oma itseni oon, enkä filmaa
Siellä kaunis on metsä ja maa

There in the countryside there's at least air
You can fish in the nearby lake
I am myself and I don't pretend
The forest and land are beautiful there

(Yölintu, *Liian suuri city*, 2000)

Arttu Wiskari's *Mökkitie* 'Summer Cottage Road' (2011) describes the protagonist's memories from the 80s of going to the summer cottage. His parents are divorced and the gravel road to the cottage has now been paved. He remembers his grandfather talking about the war. Now the grandfather is dead and the protagonist understands him better and appreciates his actions:

Faija anna mun ajaa mökkitie
lupaan että saunaan vettä vien
muistan kivet ja kannot tän soratien
mielessäni olin Henri Toivonen
ralli idoli pienten poikien

Daddy let me drive the summer cottage road
I promise that I will take water to the sauna
I remember the rocks and tree stumps of this gravel road
In my mind I was Henri Toivonen
The rally idol of small boys

(Arttu Wiskari, *Mökkitie*, 2011)

Henri Toivonen was a successful Finnish rally driver in the 80s who won several races but died in an accident in 1986. In Wiskari's song, Finland is the land of rally, saunas, unpaved roads, tree stumps and a lost idyllic existence.

6.5. Materialistic and meaningless lives of millennials

A celebration of the extravagant lifestyle of millennials is represented in Teflon Brothers' song *Lähiöunelmii* 'Suburban Dreams' (2017). The protagonist had very little growing up and wanted more material things, such as a mountain bike and fancy football boots. He has dreams where he swims in new things:

Tee läksyt boi, mutsi huutaa mutten voi
En haluu elää sen elämää, vaan dan bilzerianin
Haluun rimmata lennot bangokiin

Täyden viinakaapin mun mansoniin
Isokannusen hutsun mun hammockii
Ei pläänei, vaan randomii
Haluun tänään, en haluu huomen
Haluun nyt koska huomen mä kuolen

Do your homework, boy, mum shouts but I can't
I don't want to live her life but Dan Bilzerian's instead
I want to rhyme flights to Bangkok
A full bar in my mansion
A big-breasted chick in my hammock
No plans, just random
I want it today, not tomorrow
I want it now because tomorrow I'll be dead

(Teflon Brothers, *Lähiöunelmii*, 2017)

Dan Bilzerian is an American poker player and a trust fund beneficiary known for his partying and drug abuse. *Lähiöunelmii* is an anthem of Generation Y.

Sanni's *Prinsessoja ja astronautteja* 'Princesses and Astronauts' (2013) is in line with the previously described nostalgic genre of the world changing and not for the better. The protagonist sees life as consisting of empty status updates and flashy shoes, alcohol and empty words. The protagonist and his friends did not become princesses or astronauts. Love is something that is used once. The protagonist's mother looked after her when she was little and put a plaster on a cut and tried to make her feel better. The question is who does it now:

Ajat vaihtuu ja viisarit liikkuu,
Iho vanhenee ja kasvot muuttuu,
Ennen syötiin lettuja, nyt
Lasketaan kaloreita.

Times changes and hands of the clock move
Skin ages and the face changes
We used to eat pancakes, now
We count calories

(Sanni, *Prinsessoja ja astronautteja*, 2013)

The vanity and emptiness of the now echoes the sentiments and concerns of the millennials for whom the meaninglessness of social media and a party lifestyle are not fulfilling. Enjoyment is low because you have to look good and count your calories.

Tuomas Kauhanen's *Pummilla Tallinnaan* 'To Tallinn without Paying' (2014) is about being a songwriter and having little money while dreaming

of a glamourous and luxurious lifestyle. The singer suggests meeting at the airport and randomly choosing where to go. The name suggests going at least to Tallinn without paying. The protagonist would take his woman on a date to Berlin, for breakfast to Paris and then fly to New York and get married in Vegas. The glamorous lifestyle links the song back to *Lähiö-unelmii* yet it is also connected to *Baden Baden* where Finnish melancholy is made into a source of funding:

Siihen mun pesot ei riitä,
mut keksin miten selvitään siitä!

My money won't stretch to that
but I know how to sort that out!
[…]
Koska kyl hätä keinot keksii
Suomalaista melankoliaa tekstiin
Ois rahaa taas hetkeks

Necessity is the mother of invention
Finnish melancholy into song lyrics
Then there'd be money for a while again

(Tuomas Kauhanen, *Pummilla Tallinnaan*, 2014)

The protagonist does not have the money to pay for the extravagant trips but he knows how to solve the problem.

6.6. Finns and the world

The effects of globalisation are evident in the data. Hector's *Kuunnellaan vaan taivasta* 'Let's Just Listen to Heaven' (2004) offers a perspective on a world where war is commonplace and love is invented in Hollywood. The chorus encourages us to listen to and pray to heaven even if there's no reply and God is asleep:

Onko rakkautta ilmassa
onko tänään turvallista ulkona
Vai onko vuorotteluvapaalla
samaan aikaan sekä Allah että Jumala
Mä en avaa ulko-ovea,
siellä väijyy tulevaisuutemme historia

Is there love in the air
Is it safe outside
Or are Allah and God both
On a sabbatical

I won't open the front door
Lurking there is the history of our future
(Hector, *Kuunnellaan vaan taivasta*, 2004)

Hector's song embodies the fear of acts of terror and the dichotomy between Muslims and Christians. An older Finn looks at the world, which has changed and is not safe. This chimes with a recent interview survey commissioned by the Finnish Ministry of Defence (Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta 2016), according to which the sense of security among Finns is at an all-time low. Terrorism and unemployment are the main concerns. This is line with the fact that with globalisation "metaphors of uncertainty, contingency and chaos are replacing those of order, stability and systematicity" (Barker 2011:160).

Haloo Helsinki's pop rock song *Maailman toisella puolen* 'On the Other Side of the World' (2011), on the other hand, is the voice the younger generation of Finns for whom travel abroad is second nature. According to a 2014 survey, Finns travel the most of any nationality in the world due to having the money for it, wanting to escape the weather, and being used to certain kind of holiday culture, i.e. going to the summer cottage (Kauppalehti 2014). These Finns put their suitcase on the conveyor belt and have their last drink at the airport:

Kohta pilvien päältä
Voin muistaa tämän maan
Ei mulla oo tarkkaa suuntaa
Mä menen minne sattuma johtaa

Soon above the clouds
I can remember this country
I don't have a clear direction
I go wherever chance takes me
(Haloo Helsinki, *Maailman toisella puolen*, 2011)

They are telling dad that they are on the other side of the world, and saying to mum that she does not need to worry, they will look after themselves. These young Finns have been to be to poor places, been followed by children and seen suffering in their eyes. The protagonist of *Maailman toisella puolen* is aware of injustice and poverty and global problems.

6.7. Gothic dystopia

Gothic dystopia relates to the dark undertone in Finnish music and literature, and the popularity of heavy rock and metal music. Finland is said

to have the largest number of heavy metal bands per capita. The typical imagery has to do with death, darkness and cold stars. These dark aesthetics often relate to nature and the Kalevala tradition (cf. Jaakkola & Toivonen 2004).

PMMP's *Joutsenet* 'Swans' (2001) is a dystopian description of a state of mind and a place where nothing touches you, funfairs do not make you laugh and you cannot have anyone. The swan is Finland's national bird, whereas snow and ice are often used to attract tourists to Finland. PMMP turns this imagery around:

Lumi on syönyt kaiken
Routa raiskaa tämän maan
Joutsenetkin jäätyy kiinni jaloistaan
Unelmat vaihtuu toisiin
Valuen vuosiin vihaisiin
Lähtisin mut se vaan ei mee enää niin

Snow has eaten everything
Frost rapes this land
Even swans are frozen stuck by their feet
Dreams are swapped with others
Leaking into angry years
I would leave but that's not how it goes

(PMMP, *Joutsenet*, 2001)

The heavy metal song *Surupuku* 'Widow's Weeds' (2003) by Timo Rautiainen & Trio Niskalaukaus represents the same dystopian view of the world. The protagonist does not want to see sadness but does not know what else to do. Great men stumble in the dark with chaos on their heels. A shared world is just a figment of the imagination. The protagonist would wear white if there were more justice in the world. Everything begins with and returns to crying:

Kun kokonaiset kansat
Käyvät pelaamaan pedon lukuun
Siksi pukeudun mustaan
Musta on surupuku

When entire nations
Start to play the number of the beast
That is why I wear black
Black is the widow's weeds

(Timo Rautiainen & Trio Niskalaukaus, *Surupuku*, 2003)

The heavy metal song *Arkunnaula* 'Nail in the Coffin' (2006) by Kotiteollisuus addresses the younger generation by saying that they are having fun and enjoying themselves although nothing is right. The protagonist is turning forty and has bought a coffin and burial plot right by the church. For him the world is an antechamber of death and he watches how others ruin it from behind the curtains. The effect of this darkness is almost comical and becomes a parody of itself, as the following extract shows:

Tämä maa on tyhjyyttä täynnä
täynnä kuolon ääniä
ankara tuuli taivaalta raivaa
esiin kylmiä tähtiä
viimeistä arkunnaulaa
juuri äsken naulattiin
ja lapsikuoro haudalla laulaa

This world is full of emptiness
Full of sounds of death
A harsh wind from the sky
Brings forth cold stars
The last nail
Was just nailed
And a children's choir sings at the grave

(Kotiteollisuus, *Arkunnaula*, 2006)

Kristian Meurman's *Lapin kesä* 'Summer of Lapland' (2006) is a recording of Eino Leino's 1902 poem that starts with dark gothic thoughts about why so many beautiful things die in Finland, and why there are so many mentally ill people and so few players of the traditional plucked string instrument, the kantele. The reason for the melancholic thoughts is the brief summer in Lapland where joy is short-lived. This shows that Finns have been making the link between the harsh climate and dark thoughts and sadness for over a hundred years.

6.8. Political protest

The songs in this category represent the world-wide tradition of protest songs and political music. Workers' music developed alongside the rise of the working class in the 1800s. It developed with communism and other radical political movements. In Finland it was inspired by the arrival of folk music from America in the 60s and the later solidarity movements with the people of Vietnam and Chile in the 70s (Forss 2015). The most intensive years of the political movement in Finland were the 70s, after which protest songs

and political songs were overtaken by the punk rock and peace movements (ibidem: 329, 340, 347). Ultra Bra, who were mentioned in the introduction to this paper, have continued this tradition, as has Paleface, who has even played political music on radio as a DJ (ibidem: 356–358).

Paleface's *Shangri La* (2010) is a guitar-accompanied rap song about everything that is wrong with Finland. It could be seen as a reaction to the economic downturn of 2008 and a more right-wing government and politics. In *Shangri La*, Finland is a country where workers are brought over from Tallinn to save money, and CCTV and the nanny state reign over alternative subculture leftie people. The country is full of beggars, homeless people, trashy media, unnecessary celebrities, doping, snitches, school shootings and poor migration policies. Drug addicts are not getting the treatment they need, and everyone is in debt as the following extract shows:

Pissiksillä luottokortit, valtavasti lainaa
unholaan on vaipunut jo Veikko Hursti vainaa
hurahuhhahhei, heitä pois ja osta uusi
Visa, pikavippi, karhukirje, maksuhäiriö

Teenyboppers have credit cards, huge debts
We have forgotten about the late Veikko Hursti
hurahuhhahhei, throw away and buy a new one
Visa, payday loan, payment reminder, poor credit score

(Paleface, *Shangri La*, 2010)

Veikko Hursti is a philanthropist who helped the poor, homeless and alcoholics in the Helsinki region up until his death in 2005.

Maija Vilkkumaa's *Satumaatango* 'Fairytale Land Tango' (1999) has ironically borrowed the name of tango song *Satumaa*, which describes Finnish landscapes and romantic longing. Vilkkumaa's main character lives in an exclusive area, is well off, plays loud music and goes to bed to avoid hearing when those in need are shouting. The character has influence, power and connections with the police. He/she educates others, tells them what to do, decides what is right and what is wrong, who has the right to speak and in what way. Vilkkumaa appears to be saying that the generation in power is disconnected from the common people. The following extract summarises the attitude of the evil main character who is clearly from the previous generation:

Älä sano mitään, mua ei kiinnosta
Mä ammun sua haulikolla, suljen sut vankilaan
Sä et tiedä mitään, isäs joutunut ei sotimaan

Don't say anything, I'm not interested
I'll shoot you with a shotgun, lock you up in prison
You don't know anything, your father didn't have to go to war

(Maija Vilkkumaa, *Satumaatango*, 1999)

6.9. Everything is okay

The final theme in this paper is a positive one. For some, everything is okay. Finland is still a safe country, an idyllic and peaceful place. Anssi Kela's *Nummela* (2001) is about a town in Southern Finland to where the protagonist moved at the age of twelve and experienced his father's death and a difficult time. However, it all turned out well; the protagonist writes songs now and is married. Here is how he describes the idyllic small-town life:

Nämä kadut kaupungin, huvilat ja puutarhat
Kävelytän koiraa ja mieleen palaa vuodet parhaimmat

These streets of the town, villas and gardens
I'm walking the dog and the best years come to mind
[…]
Ja mä kelaan että kaikki taitaa olla kohdallaan
Mä taidan kuulua tänne

And I think that everything seems to be okay
I think I belong here

(Anssi Kela, *Nummela*, 2001)

A positive take on the gloomy Finnish spirits and the short summer is Paula Vesala's *Älä droppaa mun tunnelmaa* 'Don't Drop My Mood' (2016). The protagonist has just one summer holiday and it has been raining for most of it. She has been working hard (which is still a Finnish virtue) and has only a messy backyard and a barbecue. Yet, she has decided that this is Costa Rica. She cannot make the rain clouds go away but she can get the person she is addressing to stop being negative:

Älä tuu siihen droppaa mun tunnelmaa
mitään eilistä juttua jankuttaa
Voit sä vetää suupielet ylöspäin

Don't come and drop my mood
Don't go on about some old story
Can you turn your frown upside-down

(Paula Vesala, *Älä droppaa mun tunnelmaa*, 2016)

She deserves her lower pulse and has bought dolphin pool floats. She is yearning for the sun, vitamins and sleep. This reflects a positive, upbeat attitude. Life is okay.

7. Summary and conclusions

This study shows that in contemporary Finnish popular music the critical voices and idealising voices mix with the playful and parodical. The themes that I identified in the songs are: an ironic take on depression and alcohol, marginalisation, patriotic landscapes, glorified countryside, materialistic and meaningless lives of millennials, Finns and the world, gothic dystopia, political protest, and everything is okay.

There is a spirit of problem solving in some of the songs, whereas others relish dark aesthetics. Instead of the countryside/town dichotomy that Malmberg (1999) described, there is a dichotomy between two different generations: either the materialistic and shallow millennials vs. their parents, or the radical and politically minded lefties vs. the older people in power. The patriotic stream is now accompanied by a sense of nostalgia. Marginalisation due to depression and drugs is a theme that Malmberg does not write about. In the songs Malmberg chose, Finns are intimidated by foreign lands, whereas in my data Finland is comfortable in the world, aims to get out there and has a global social conscience. The fear of global threats is another topic that Malmberg did not write about. There is a strand of contentment and positivity in my data, which is missing in Malmberg's songs. Joking about alcohol, idealising the countryside, praising Finland and dark gothic scenes are themes that are still going strong.

One should note that globalisation, American cultural hegemony and capitalism have not lead to sameness and eradication of lyrics and themes that are typically Finnish (cf. Barker 2011: 161). *Suomirock*, Finnish rock, is still very much alive and consciously takes inspiration from Finnish history and culture, thus creating a national genre (Kopomaa 2014: 160–161). *Suomirock* is used here in a wider sense to stand for all national popular music. To summarise, Finnish popular music is, like Sibelius's music, a national project where Finnishness is recreated and enforced (cf. de Gorog 1989).

The representations of Finnish men and women in the songs warrant further study. A quantitative analysis of a larger number of Finnish popular songs would also yield interesting results, as would a comparison between the content of lyrics of popular music in several countries.

References

AHO Marko 2003: *Iskelmäkuninkaan tuho: Suomi-iskelmän sortuvat tähdet ja myyttinen sankaruus*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

AHO Marko, KÄRJÄ Antti-Ville (eds.) 2007: *Populäärimusiikin tutkimus*, Tampere: Vastapaino.

AHO Kalevi, JALKANEN Pekka, SALMENHAARA Erkki, VIRTAMO Keijo 1996: *Suomen musiikki*, Helsinki: Otava.

AMMONDT Jukka 1999: Tango ja rillumarei: Parantavat vastavoimat. – *Tangosta Dingoon: 80 vuotta suomalaista populaarimusiikkia*, Yrjö Heinonen, Elina Niemelä & Pauliina Savolainen (eds.), Jyväskylän yliopisto, 2–28.

BARKER Chris 2011: *Cultural studies: theory and practice*. Fourth Edition, London: Sage.

DAHLSTRÖM Fabian, SALMENHAARA Erkki, HEINIÖ Mikko 1995: *Suomen musiikin historia*, Porvoo: W. Soderström.

DE GOROG Lisa 1989: *From Sibelius to Sallinen: Finnish nationalism and the music of Finland*, New York: Greenwood Press.

FAIRCLOUGH Norman 2013: *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*, Hoboken: Taylor and Francis.

FORSS Timo Kalevi 2015: *Toverit herätkää: Poliittinen laululiike Suomessa*, Helsinki: Into.

KOPOMAA Timo 2014: *Suomirokin evoluutio*, Jyväskylä: Kampus kustannus.

HOWELL Tim 2006: *After Sibelius: studies in Finnish music*, Aldershot: Ashgate.

HÄMÄLÄINEN Tuukka 2011: *Kirosäkeet – 20 uuden suomirockin sanoittajaa*, Hamina: Idiootti.

HÄMÄLÄINEN Ulla, TUOMALA Juha 2013: Faktaa nuorisotyöttömyydestä. – *VATT Policy Brief* 2-2013. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. http://vatt.fi/documents/295656369/3012265/vatt_policybrief_22013.pdf/ddb0b981-6dff-4c64-bfd1-8d709817a433 (Accessed 24 June 2017).

JAAKKOLA Jutta, TOIVONEN Aarne (eds.) 2004: *Inspired by tradition: Kalevala poetry in Finnish music*, Helsinki: Finnish Music Information Center.

JALKANEN Pekka, KURKELA Vesa 2003: *Suomen musiikin historia* 6: *Populaarimusiikki*, Helsinki: WSOY 2003.

KAUPPALEHTI 2014: *Yllätys? Suomalaiset tilaston kärjessä*, https://m.kauppalehti.fi/uutiset/yllatys-suomalaiset-tilaston-karjessa/B4zQfQnZ (Accessed 24 June 2017).

KRIPPENDORFF Klaus 2013: *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Third Edition, London: Sage.

MAABRÄNDIVALTUUSKUNTA 2010: Tehtävä Suomelle!. – *Maabrändiraportti* 25.10.2010, Helsinki: Maabrändivaltuuskunta.

MAANPUOLUSTUSTIEDOTUKSEN SUUNNITTELUKUNTA 2016: *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. https://www.defmin.fi/files/3338/MTS_mielipidetutkimus_15_raportti_suomeksi.pdf (Accessed 24 June 2017).

MALMBERG Ilkka 1999: Murheellisten laulujen maa. Kevyen musiikin kuva Suomesta muuttuu. – *Helsingin Sanomat*, http://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000003811313.html (Accessed 11 May 2017).

MOISALA Pirkko, SEYE Eliana (eds.) 2013: *Musiikki kulttuurina*, Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura.

OKSANEN Atte 2007: Lyriikka populäärimusiikin tutkimuskohteena: Esimerkkinä Joy Divisionin sanat tyhjyydestä. – *Populääri-musiikin tutkimus*, Marko Aho & Antti-Ville Kärjä (eds.), Tampere: Vastapaino, 159–178.
PENNANEN Timo 2016: *Top75: Eri vuosien suurimmat listahitit Suomessa*, http://suomen vuosilistat.blogspot.co.id (Accessed 24 June 2017).
SKANIAKOS Terhi 2013: Suomi-rockin suomalaisuus Saimaa-ilmiö-elokuvassa. – *Musiikki kulttuurina*, Pirkko Moisala & Eliana Seye (eds.), Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura, 299–320.
SUOMEN VIRALLINEN TILASTO 2014: *Kuolemansyyt: Kaatuminen yleisin tapaturmakuoleman syy*. Helsinki: Tilastokeskus (Accessed 24 June 2017).
TERVO Mervi, RIDANPÄÄ Juha 2016: Humor and parody in Finnish rap music videos. – *European Journal of Cultural Studies* 19(6): 616–636.
THL 2017: *Huumeet*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, https://www.thl.fi/fi/web/alko holi-tupakka-ja-riippuvuudet/huumeet (Accessed 24 June 2017).
VUORISTO Mikko 2010: *Huumorin keinot Leevi and the Leevingsien sanoituksissa*. Pro gradu thesis, University of Tampere. https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/81454/gradu04204.pdf (Accessed 24 June 2017).

Abstract

Representations of Finland in contemporary Finnish popular music

The purpose of this paper is to study representations of Finland in contemporary Finnish popular music. Finland's self-image and concerns are reflected in the popular music of the time and it is important to take stock and self-evaluate as Finland turns 100. Theoretically, this study relies on Cultural Studies in the sense that it views nations as being continuously reproduced through texts and other discursive actions. The data consists of 21 songs of different genres of popular music and released between 1999 and 2016. The method combines qualitative Relational Content Analysis and Critical Discourse Analysis. I identify and exemplify commonly occurring themes with extracts from the songs. The themes are then analysed with regard to their cultural, historical and economic context. I relate the recurring representations to the themes identified by Malmberg's (1999) journalistic analysis of the content of pop song lyrics. I also comment on the intertextual connections between the Finland and Finnishness presented in the songs. My study shows that Finland is represented in Finnish popular music through the following themes: an ironic take on depression and alcohol, marginalisation, patriotic landscapes, glorified countryside, materialistic and meaningless lives of millennials, Finns and the world, gothic dystopia, political protest, and everything is okay.

Finland Suomi 100

History

La Finlande, la Tchécoslovaquie, la Pologne et les trois États baltes
ont accédé à l'indépendance après les défaites russe et allemande.
15 ans plus tard Hitler prenait le pouvoir en Allemagne.
En Russie, Staline avait déjà bien consolidé sa dictature.
L'un et l'autre dédaignaient et haïssaient ces petits États.
Sept ans plus tard, il n'en survivait qu'un seul, la Finlande.

Veijo Meri, *Sous l'Étoile Polaire. Récits tirés de l'histoire finlandaise*, French transl. by Paul Parant, Helsinki: Otava, 1999, p. 102.

Genom att sluta leden i farans stund köpte den finska nationen
sig rätt att även framgent leva sitt eget, självständiga liv i kretsen av
fria nationer. Det faktum att den icke sviktade under kraftansträngningen
visar att den är av sunt och hårt virke. Om vi förbli oss själva trogna
och i alla ödets skiften enigt och oryggligt hålla fast vid de värden,
som intill denna dag ha utgjort grundvalen för Finlands frihet:
fäderneärvd tro, fosterlandskärlek, beslutsam och offerberedd försvarsvilja,
då kan det finska folket med tillitsfull förtröstan se framtiden an.

C.G. Mannerheim, *Minnen*, Helsingfors: Holger Schildts Förlag, 1952, vol. II, p. 448.

Since the Second World War Finnish national feelings have mostly been
anchored in a patriotism concerned with defending the national heritage
at a cross-roads of different social and historical systems. Finland remains
a Nordic country as to its traditions, religion, social system and lifestyle.
But it has a special flavour because of its proximity to Russia, as experienced
in the period of the Grand-Duchy 1809–1917; in the wars in 1918 and 1939–1944,
fought on both sides with heroism and without the experience of occupation;
and in the successful cohabitation (especially in the economic sphere)
with the Soviet Union. Very close co-operation with Sweden and
other Nordic countries perpetuates the importance of the Swedish language,
but more as a matter of practical utility than as an aspect of national agitation.
Popular feeling from time to time has not altered the general consensus.

Matti Klinge, *The Finnish tradition: essays on structures and identities in the North of Europe*, Helsinki: Gummerus, Studia Historica Finlandiae, 1993, p. 117–118.

First of all, political stability is one of the basic preconditions for economic
and social development. Even during extreme circumstances, Finland was able
to maintain and develop its firmly established democratic system.
Secondly, social and political stability are connected to the high level
of social capital in Finland. The people trust each other, corruption is rare,
and cross-national comparisons tell of high social morals.
In the 19th century the philosopher Johan Vilhelm Snellman emphasised
that the strength of a small nation is in education. In neomodern Finland
of the 21st century one might add: and in dynamic innovativeness.

Pertti Pesonen & Olavi Riihinen, *Dynamic Finland: the political system and the welfare state*, Helsinki: SKS, Studia Fennica Historica, 2002, p. 302.

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Maurice Carrez
Université de Strasbourg

La grève générale de novembre 1917 en Finlande : un accélérateur de la déclaration d'indépendance ?

La grève générale de 1917 en Finlande n'a pas laissé que de bons souvenirs en Finlande : à gauche, tant chez les sociaux-démocrates ralliés à Väinö Tanner que chez les futurs communistes et leurs alliés, elle a surtout été interprétée comme un échec stratégique[1] ; pour les conservateurs et les agrariens, elle a été une sorte de crime contre la patrie. L'historiographie pour sa part a surtout insisté sur les violences qu'elle a provoquées[2] même s'il existe aussi, ici ou là, des approches un peu différentes[3].

Notre article, sans nier le caractère dramatique d'un événement qui a longtemps laissé des traces dans la mémoire collective, souhaite cependant explorer d'autres pistes en insistant sur ses répercussions politiques immédiates. Il s'interrogera entre autres sur le rôle que la grève générale a pu avoir dans le

---

[1] On connaît en particulier la fameuse autocritique d'O.W. Kuusinen 1918 : *Suomen vallankumouksesta. Itsekritiikkiä*, Petrograd ; traduite en français en 1920 sous le titre *La révolution en Finlande : essai d'autocritique sur les luttes de 1918*. Du côté social-démocrate, on peut se référer à K. Wiik 1918 : *Kovan kokemuksen opetuksia : sananen Suomen työväelle*, Helsinki.

[2] Dans la lignée de J. Paavolainen 1966 : *Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918* (Les violences politiques en Finlande en 1918), t. 1 : *Punainen terrori* (La terreur rouge), Helsinki.

[3] Entre autres, P. Ala-Kapee & M. Valkonen 1982 : *Yhdessä elämä turvalliseksi* (Ensemble pour une vie plus sûre), t. 1 : *SAK:laisen ammattiyhdistys liikkeen kehitys vuoteen 1930* (L'évolution du mouvement syndical SAK jusqu'en 1930) ou bien M.-L. Salkola 1985 : *Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917–18 ennen kansalaissotaa* (La naissance de Gardes ouvrières et leur développement en Gardes rouges avant la guerre civile), Helsinki, 2 tomes.

processus menant à la déclaration unilatérale d'indépendance du 6 décembre 1917 et dans les débats suscités par cette dernière. Pour ce faire, il explorera non seulement le contexte général de son éclatement, mais aussi les attitudes des différentes forces en présence durant ces journées décisives.

Un contexte très tendu

Le pays vivait en cet automne 1917 l'une des crises les plus graves qu'il eût jamais connues[4]. L'approvisionnement était devenu très mauvais[5], du fait des carences de l'agriculture autochtone, mais surtout de l'effondrement de la production russe et de la quasi rupture des liaisons commerciales avec les États-Unis et l'Europe occidentale depuis l'été 1914. Les prix s'envolaient en raison de ces pénuries et d'une politique monétaire impériale très défavorable au mark finlandais dès le début du conflit. Le mécontentement enflait. À partir du mois d'avril 1917, de nombreux conflits du travail éclatèrent, accompagnés de manifestations quelquefois spectaculaires ; ils furent relayés par des dizaines de grèves d'ouvriers agricoles et de métayers[6]. Ceci provoqua la peur des possédants tandis que la presse conservatrice se déchaînait contre un mouvement accusé de mettre en danger l'économie ; elle fustigeait aussi les soldats russes qui avaient le front de les soutenir ainsi que le gouvernement à majorité socialiste qui était incapable de maintenir l'ordre. À la fin du printemps et au début de l'été se constituèrent les premières gardes civiques censées suppléer l'incurie des polices municipales. Ce dangereux processus accéléra la formation de gardes ouvrières[7].

Début août 1917, la dissolution du Parlement par Kerenski fit entrer le pays dans une zone de turbulence[8]. Jusqu'en octobre, date à laquelle la nouvelle assemblée commença ses travaux, la situation générale ne fit donc qu'empi-

---

[4] A.F. Upton 1980 : *The Finnish Revolution 1917–1918*, Minneapolis ; traduction finnoise *Vallankumous Suomessa*, Helsinki, t. 1, chap. IV ; P. Haapala 2010 : « Vuoden 1917 kriisi » (La crise de l'année 1917), (in :) P. Haapala & T. Hoppu, *Sisällissodan pikkujättiläinen* (Le Petit géant de la guerre civile), Helsinki, p. 58–89.

[5] P. Haapala 1995 : *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920* (Quand la société se désagrégea. La Finlande de 1914 à 1920), Helsinki, p. 203–217 ; H. Rantatupa 1979 : *Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa vuosina 1914–1921* (La logistique et le rationnement des denrées en Finlande dans les années 1914–1921), Jyväskylä,.

[6] P. Ala-Kaape & M. Valkonen 1982 : op. cit., p. 389–413.

[7] M.-L. Salkola 1985 : op. cit., t. 1.

[8] E. Ketola 1987 : *Kansalliseen kansanvaltaan : Suomen itsenäisyys, sosialidemokraatit ja Venäjän vallankumous 1917* (Vers la démocratie nationale. L'indépendance finlandaise, les sociaux-démocrates et la révolution russe en 1917), Helsinki, p. 260–289 ; J. Paasivirta 1949 : *Suomen itsenäisyyskysymys 1917* (La question de l'indépendance finlandaise en 1917), t. 2, chap. I et II.

rer. Les sociaux-démocrates, qui n'avaient pas pu résister à ce coup de force[9], en conçurent une grande amertume contre la droite qu'ils accusaient d'être complice d'une vilaine action. Celle-ci, tout heureuse d'être débarrassée d'un Parlement et d'un gouvernement trop à gauche à son goût, préparait sa revanche en rejetant les maux du pays sur le Parti social-démocrate dont elle dénonçait la « démagogie » et le « double jeu » sur la question nationale. Les conservateurs faisaient feu de tout bois pour faire croire au chaos généralisé et à la nécessité de barrer la route aux révolutionnaires[10]. La campagne électorale fut donc d'une rare intensité, chaque camp essayant par tous les moyens de gagner des sièges supplémentaires. La courte défaite du SPD lors des élections des 1er et 2 octobre aviva la colère de l'électorat de gauche qui en accusait les intrigues réactionnaires. Malgré le délitement de l'autorité de Kerenski, qui jetait ses derniers feux après le coup d'État de Kornilov, les représentants conservateurs du Sénat avaient cru bon par ailleurs de proposer le 12 septembre un nième compromis constitutionnel qui enterrait la *Valtalaki*[11] et prenait assez largement en compte le point de vue du gouvernement russe[12]. Un comité constitutionnel prit le relais début octobre[13]. En vain, car il ne pouvait guère apaiser le climat de suspicion qui régnait dans le pays, ni venir à bout de la résistance de Kerenski[14].

Un fait dominait pourtant tous les autres : les milices armées attiraient de plus en plus de citoyens et s'organisaient presque au grand jour[15]. Ceci pesait sur les décisions des états-majors politiques et contribuait à radicaliser les oppositions. C'était aussi le signe que les Finlandais perdaient confiance dans la capacité du système représentatif de résoudre les problèmes de l'heure. Le début novembre en fut la parfaite illustration. Le gouvernement issu de la nouvelle majorité présenta aux députés un texte qui proposait de confier les

---

[9] E. Ketola 1987 : op. cit., p. 267–271 ; H. Soikkanen 1975 : *Kohti kansanvaltaa* (Vers la démocratie), t. 1, p. 1 : *1899–1937*, Helsinki, p. 232–236.

[10] À ce titre, la lecture des éditoriaux des grands journaux « bourgeois » d'Helsinki (*Hufvudstadsbladet*, *Helsingin Sanomat* et *Uusi Suometar*) pour le mois de septembre 1917 est très éclairante.

[11] La *Valtalaki* ou loi sur l'exercice du pouvoir suprême (autrefois exercé par le tsar – grand-duc) due à la plume d'Otto W. Kuusinen prévoyait le transfert au Parlement des prérogatives de l'ancien monarque ; par le fait, la Finlande était déclarée pleinement souveraine pour toutes les questions économiques, sociales et politiques la concernant ; seules la diplomatie et la défense devaient rester, après négociations bipartites, sous la responsabilité de Saint-Pétersbourg jusqu'aux traités entérinant la fin du conflit mondial et garantissant la pleine souveraineté du pays.

[12] J. Paasivirta 1949 : op. cit., t. 2, p. 62–70.

[13] Ibidem, p. 70–79.

[14] T. Polvinen 1967 : *Venäjän vallankumous ja Suomi* (La révolution russe et la Finlande), t. 1 : Helmikuu 1917 – toukokuu 1918 (février 1917–mai 1918), Porvoo, p. 84–100.

[15] A.F. Upton 1980 : *Vallankumous …*, op. cit., t. 1, p. 204–214.

anciens pouvoirs impériaux à un Comité de régence (*Valtionhoitajakunta*) de trois membres[16]. Cette proposition d'esprit réactionnaire visait à affaiblir les prérogatives du Parlement. La direction sociale-démocrate fit pour sa part la promotion d'un texte très offensif, intitulé « Nous exigeons » (*Me vaadimme*). Il avait pour but de mobiliser les couches populaires et de faire pression sur la majorité « bourgeoise » afin qu'elle entérinât, outre la *Valtalaki*, un certain nombre de réformes, dont certaines ne demandaient d'ailleurs plus qu'une promulgation[17].

Sur ces entrefaites, les bolcheviks prirent le pouvoir le 6 novembre 1917 (calendrier occidental) à Petrograd. Ce n'était pas une grande surprise du fait de la défaite momentanée des réactionnaires russes en septembre et du discrédit dans lequel était tombé l'autoritaire Kerenski ; de plus, les bolcheviks tenaient depuis le printemps, par l'intermédiaire de leur allié, le Parti social-démocrate letton, toute la partie de la Lettonie non occupée par les Allemands et ils avaient le vent en poupe en Estonie, où leurs militants avaient gagné la majorité absolue dans les soviets et remporté les dernières élections[18] ; à cela s'ajoutait leur influence désormais prépondérante au sein du Tsentrobalt, l'organe dirigeant des conseils de la flotte russe de la Baltique[19]. Jusque là, les partis conservateurs ne voulaient pas se couper du gouvernement russe[20]. En effet, leurs principaux dirigeants considéraient que ce dernier était un rempart contre la révolution sociale. Présents dans les principales instances de discussion (en particulier la Commission constitutionnelle du Parlement et le Comité constitutionnel), ils avaient défendu majoritairement l'idée que le Gouvernement provisoire avait hérité des pouvoirs constitutionnels jadis dévolus au souverain (théorie du conservateur Ernst Nevanlinna). Ils craignaient en réalité la prépondérance parlementaire et luttaient pour un exécutif finlandais doté de vastes pouvoirs face à un parlement où les députés de gauche étaient fort nombreux. Pour eux, l'indépendance n'était pas une urgence tant qu'ils avaient encore besoin d'un appui contre la montée du mou-

---

[16] *Toiset Valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat* (Deuxième session parlementaire 1917. Minutes), séances des 8 et 9 novembre 1917, p. 11–50.

[17] Ibidem ; H. Soikkanen 1975 : op. cit., p. 239–243 ; M. Carrez 2008 : *La fabrique d'un révolutionnaire. Otto Wilhelm Kuusinen (1881–1918). Réflexions sur l'engagement politique d'un dirigeant social-démocrate finlandais*, Toulouse, t. 2, p. 610–663.

[18] M. Carrez 2017 : « À l'aube du chaos : l'année 1917 dans les pays baltes », *Revue d'Allemagne et des Pays de langue allemande* n° 49/2.

[19] M. Harjula 2010 : *Itämeri 1914–1921 : Itämeren laivasto sodassa sekä Venäjän vallankumouksissa* (La Baltique 1914–1921 : la flotte de la Baltique durant la guerre et les révolutions russes), Helsinki.

[20] À propos des idées constitutionnelles de la droite et de leurs nuances : J. Paasivirta 1947 : op. cit., t. 1, p. 113–120.

vement social[21]. Mais avec l'arrivée des bolcheviks au pouvoir, ils risquaient d'être pris entre deux feux : les soviets de soldats russes et les gardes ouvrières finlandaises. D'où leur hâte à proclamer l'indépendance exigée par la minorité « activiste », elle-même divisée entre « intransigeants » et « modérés »[22]. Les dirigeants sociaux-démocrates quant à eux étaient assez perplexes. Au début du printemps, lors des débats internes au groupe parlementaire, Yrjö Mäkelin et Evert Eloranta avaient plaidé pour l'indépendance, alors que Kuusinen et la majorité estimaient qu'il valait mieux s'en tenir encore à une certaine réserve[23]. Devant le blocage du Gouvernement provisoire, ils avaient opté finalement pour une attitude offensive, matérialisée par le vote de la *Valtalaki*[24]. Mais la victoire des bolcheviks, qui avaient soutenu leurs revendications, les fit à nouveau douter : d'un côté, elle les débarrassait d'un ennemi redoutable et leur offrait la possibilité de prendre leur revanche sur ce qu'ils considéraient comme un déni de justice, à savoir la dissolution du parlement à majorité sociale-démocrate en juillet 1917 ; d'un autre côté, ils ne tenaient pas à être perçus comme les alliés privilégiés des Russes, conscients qu'ils étaient du désir croissant d'indépendance dans le pays. Par ailleurs, les divisions entre la droite et la gauche du parti, profondes depuis plusieurs années, rendaient très improbable un consensus sur la ligne à suivre.

Une prise de décision complexe

Les résultats définitifs des élections législatives tombèrent le 12 octobre, après une semaine d'incertitude et de nombreuses plaintes quant à leur régu-

[21] Archives nationales (*Kansallisarkisto* = KA), fonds du Comité constitutionnel de 1917 (*Perustuslakikomitea*), séance du 3 mai 1917 où les participants donnent très franchement leur opinion sur les possibilités de l'indépendance ; M. Carrez 2008 : op. cit., p. 499–500.

[22] Le juriste Rafael Erich, réfugié à Stockholm, mais également les députés Alexander Frey, Alexander Gadolin, Axel Lille, Otto Åkesson étaient d'avis que le Gouvernement provisoire n'avait pas autorité pour se mêler des affaires finlandaises et que les Finlandais avaient donc le droit d'exiger l'autodétermination de manière si possible non violente. Les activistes purs et durs, basés en Allemagne et en Suède, avaient des positions plus radicales. Ils voulaient renverser l'hégémonie russe par tous les moyens, en particulier une victoire militaire allemande. Ces patriotes intransigeants furent d'abord assez bien disposés vis-à-vis des sociaux-démocrates qu'ils jugeaient parfois assez proches de leurs thèses indépendantistes. Une présentation claire de ces différences dans J. Paasivirta 1947 : op. cit., t. 1, p. 122–126.

[23] Archives ouvrières (*Työväen arkisto*), fonds du groupe parlementaire social-démocrate, réunion du 28/04/1917 ; J. Heikkilä 1993 : *Kansallista luokkapolitiikkaa. Sosiaalidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905–1917* (Une politique nationale de classe. Les sociaux-démocrates et la défense de l'autonomie finlandaise 1905–1917), Helsinki, p. 348 sq ; E. Ketola 1987 : op. cit., p. 99.

[24] Ibidem, p. 174-177 ; J. Paasivirta 1947 : op. cit., t. 1, p. 209–222.

larité, surtout dans les campagnes[25]. La colère à gauche était telle que la veille, le Comité du service d'ordre (*Järjestysmiehistön komitea*) du SDP de la capitale fut appelé en urgence pour faire face à d'éventuels incidents[26]. L'amertume contre la direction et son principal stratège, Otto Kuusinen, s'exprima par la plume d'Edvard Valpas, rédacteur en chef du grand journal social-démocrate d'Helsinki, « Le Travailleur » (*Työmies*) ; en dénonçant la participation gouvernementale du printemps, celui-ci réglait de vieux comptes pour retrouver son ancienne emprise sur le prolétariat de la capitale[27]. Alors que la droite du parti comptait sur la défaite électorale pour revenir à une ligne réformiste assumée, certains dirigeants historiques, impressionnés par la combativité de la base, penchaient désormais vers un affrontement avec les partis « bourgeois ». C'était le cas d'Yrjö Mäkelin et à un degré moindre de Matti Turkia, l'inamovible secrétaire du parti, et d'Oskari Tokoi, président déchu du Sénat. Le premier écrivit le 14 octobre à Kuusinen pour le presser de choisir une option dure[28] ; le second pour sa part était en relation avec les Russes pour équiper les milices ouvrières en formation[29] ; quant au troisième, il avait été fortement impressionné par sa confrontation avec les ouvriers en colère de Turku[30] et sentait que le statu quo délégitimerait à la fois la centrale syndicale SAJ et la direction du SDP. Situés traditionnellement plus à gauche, Karl Wiik et Edvard Gylling empruntaient le chemin inverse car ils redoutaient l'emprise croissante de la rue sur les décisions du parti, en particulier celle des milices ouvrières. Par contre, Yrjö Sirola, délégué du SDP à la conférence internationale de Stockholm, Kullervo Manner, président du Parlement entre mars et juillet 1917, et surtout Eero Haapalainen, très influent au sein des milices et de la SAJ, ne redoutaient pas de défier la droite et ses gardes civiques. Si l'on ajoute à cela les manœuvres en coulisses des anciens sénateurs que l'on avait plus ou moins forcés à la démission (Väinö Tanner en particulier) à la fin de l'été, nous pouvons constater que les dirigeants sociaux-démocrates étaient loin de constituer un ensemble homogène.

Ce furent en fait les syndicalistes qui poussèrent finalement la direction du SPD à l'action. Le 18 octobre, s'ouvrit le congrès de la SAJ où la tonalité

[25] M. Carrez 2008 : op. cit., t. 2, p. 584–586.

[26] *Työmies*, jeudi 11 octobre 1917.

[27] *Työmies*, dimanche 14 octobre 1917.

[28] KA, Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön (= VROS) arkisto, 1918, Otto Ville Kuusisen papereita (papiers d'O.W. Kuusinen), Fl4a. Lettre datée du 14 octobre 1917 et envoyée depuis Oulu.

[29] KA, 602.147, Karl Harald Wiikin kokoelma (fonds de K.H. Wiik), 1 a, päiväkirja (journal) 1917, notes du 19 octobre 1917 ; A.F. Upton 1980 : op. cit., p. 251.

[30] Ibidem, p. 248–249.

des débats montra d'emblée le degré élevé d'exaspération et de combativité de la base, inquiète de l'inflation galopante, de la montée du chômage et du blocage par les partis conservateurs des réformes sociales votées au printemps. Le même jour, les principaux responsables de la SAJ et les membres de la commission exécutive (*Puolueen toimikunta*, CE) du SPD tinrent une réunion où les premiers fustigèrent la lenteur des seconds à passer à l'action[31]. Deux jours plus tard, le congrès syndical vota en faveur de la création officielle de gardes ouvrières et appela sans ambages à combattre avec fermeté le nouveau gouvernement[32]. La veille, 19 octobre, devant la CE, Kuusinen, très discret depuis l'annonce de la défaite électorale, avait présenté un plan de prise provisoire du pouvoir (entre trois et six mois), distincte de la dictature du prolétariat et destinée à promulguer les lois ouvrières, donner aux métayers l'accès à la terre, désarmer les gardes civiques et mettre en place la *Valtalaki*, c'est-à-dire la pleine et entière souveraineté pour les questions intérieures en attendant l'indépendance complète garantie par des traités[33]. Il ne s'agissait pas d'un programme socialiste, a fortiori bolchévique, mais ces propositions étaient en adéquation avec les mouvements sociaux. Il rencontra une écoute attentive, mais aucune décision ne fut prise. Le 23 octobre, dans une nouvelle réunion de la CE, Kuusinen récidiva avec un plan en neuf points reprenant les propositions précédentes et l'idée d'une constituante, destinée à régler le problème constitutionnel dans un sens démocratique. Il souligna explicitement qu'il se refusait à poser la question de la dictature du prolétariat[34]. Sa rencontre discrète le 6 octobre précédent avec Lénine à Helsinki[35] ne l'avait pas convaincu de suivre ce modèle, mais lui avait donné l'impression que le renversement de Kerenski était proche et permettrait aux dirigeants finlandais d'avoir une ligne plus audacieuse. La défaite électorale, les hésitations de ses camarades ainsi que l'isolement international du SDP

---

[31] KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 18 octobre 1917 ; A.F. Upton 1980 : op. cit., p. 249–250.

[32] Ibidem, p. 236 ; M. Carrez 2008 : op. cit., p. 590.

[33] KA, VROS, 1918, Otto Ville Kuusisen papereita, Fl2. Pour le commentaire sur ce document, voir M. Carrez 2008 : op. cit., p. 589.

[34] KA, VROS, 1918, Otto Ville Kuusisen papereita, Fl2 ; O. Rinta-Tassi 1970 : « Kuusinen vallankumousvuosina 1917–1918 », (in :) V. Salminen (dir.), *Nuori Otto Ville Kuusinen 1881–1920* (Le jeune O.V. K.), Jyväskylä, p. 112–113 ; A.F. Upton 1980 : op. cit., p. 252–253 ; KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 23 octobre 1917.

[35] V.I. Lenin 1960 : *Biografija*, Moskva, p. 329–330 ; T. Polvinen 1967 : op. cit., p. 103 ; A.F. Upton 1980 : op. cit., p. 242 ; E. Ketola 1987 : op. cit. p. 335–336 ; E. Ketola 1985 : « V.I. Lenin piileskely Suomessa 1917 – ajoituskysymyksiä » (Le séjour clandestin de V.I. Lénine en Finlande en 1917, questions sur son calendrier), *Historiallinen Aikakauskirja* (Revue historique), 4 : 259–267.

à la conférence de Stockholm, révélé par le rapport de Sirola du 25 octobre[36], le rendait cependant prudent. Néanmoins, lors de la CE du 27 octobre, les choses avancèrent de manière décisive avec l'adoption, à une assez large majorité des présents, d'un texte qui allait donner lieu au programme *Me vaadimme* (cf. supra) et reprenait l'essentiel des propositions précédentes[37]. Il fallait néanmoins obtenir l'aval du Conseil national du parti (*Puolueen neuvosto*, CN), où les droitiers avaient des appuis. Celui-ci fut convoqué le lendemain. Les propositions de la CE furent, comme on pouvait s'y attendre, très critiquées par ceux qui avaient accablé la direction les dix jours précédents. La droite redoutait l'intervention des masses dans laquelle elle voyait une forme d'anarchie, les amis de Valpas n'avaient pas confiance dans l'affirmation des bolcheviks du droit à l'indépendance des Finlandais et ils considéraient d'un mauvais œil la montée en puissance des milices. Kuusinen dut s'engager plus ouvertement : il souligna que les milieux populaires ne pouvaient plus attendre une improbable ratification parlementaire et que le mouvement révolutionnaire en Russie aboutirait bientôt à un changement radical d'orientation. Pour lui, il était impossible de freiner l'élan des masses[38]. Bien qu'il eût reçu une écoute attentive, il ne parvint pas à obtenir un consensus rapide ; il fallut monter laborieusement une commission de conciliation qui travailla près de nombreuses heures pour parvenir le 29 octobre au soir, après bien des palabres et des accrochages, à une entente de façade[39]. Restait à convaincre le groupe parlementaire où les droitiers avaient le plus d'influence et disposait de leaders expérimentés comme Evert Huttunen, Frans Rantanen et Anton Huotari. La partie était loin d'être gagnée lorsque débuta la réunion du 30 octobre. Rantanen attaqua bille en tête en accusant la direction d'être sur une ligne « boldtienne », c'est-à-dire dans son esprit irresponsable[40]. Dans ce débat très vif, la gauche fit front et parvint à convaincre le marais du bien fondé d'une stratégie prenant en compte la gravité de la crise et l'agressivité croissante des conservateurs[41]. La presse de droite

[36] KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 25 octobre 1917.

[37] Ibidem, notes du 27 octobre 1917.

[38] Ibidem.

[39] Työväen arkisto (= TA), microfilm n° 34, *Puolueneuvoston pöytäkirjat* 24/03/1909-03/02/1918 (Minutes des séances du Conseil du Parti 1909–1918), séances des 28, 29, 30 octobre 1917 ; M. Carrez 2008 : op. cit., p. 595–599.

[40] Jean Boldt était un activiste très déterminé ayant flirté avec le mouvement ouvrier et que certains, parmi les conservateurs, avaient qualifié de mentalement dérangé. D'abord tolstoïen, il avait évolué vers une sorte d'anarcho-syndicalisme et durant l'été 1917, il avait tenté d'organiser sa propre milice et avait déclenché une émeute à Helsinki, connue sous le nom d'Émeute de l'église.

[41] TA, rulla (bobine) 46, SD Puolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjat 03/04/1917-31/10/1917, séance du 30 octobre 1917.

en effet se déchaînait depuis le début de l'automne contre ce qu'elle appelait les « hooligans » (c'est-à-dire les grévistes et les manifestants) et contre les soldats russes. En effet, elle montait en épingle le moindre incident, présentant les hommes de troupe comme de dangereux révolutionnaires, caricature loin d'être généralisable[42]. Cette campagne très agressive avait d'ailleurs suscité l'inquiétude de la commission exécutive du SPD[43] et entretenait chez les prolétaires la crainte d'un coup de force, d'où la forte pression de la base en faveur de la création de gardes ouvrières. Le groupe social-démocrate finit donc, après un examen article par article, par accepter, avec quelques amendements ne modifiant rien sur le fond, la déclaration *Me vaadimme*. C'était une victoire pour la direction du parti qui la fit diffuser le 1er décembre dans *Työmies* (« Le Travailleur »). Elle espérait que cette initiative calmerait les ardeurs des gardes ouvriers et montrerait au pays que la défaite électorale n'avait pas entamé sa détermination. La proposition concernant les élections à une assemblée constituante mettait en outre la pression sur ses adversaires politiques. La déclaration prenait aussi largement en compte les préoccupations de la population, notamment la question du ravitaillement que le CN avait traitée lors d'une précédente réunion[44].

L'autre question urgente était celle de l'indépendance. Certains dirigeants du parti continuaient à rencontrer discrètement les leaders activistes afin de les gagner à l'idée d'une remise à l'honneur de la *Valtalaki*[45]. Beaucoup escomptaient par ailleurs que les agrariens les rejoindraient lors d'un vote parlementaire, comme ils l'avaient fait en juillet. C'était d'autant plus urgent que le général-gouverneur Nekrasov, représentant du Gouvernement de Kerenski en Finlande, s'activait pour pousser la majorité à signer rapidement un traité fixant les rapports entre les deux parties. Le vice-président du Sénat, Eemil Nestor Setälä, ainsi que le secrétaire d'État aux Affaires finlandaises, Carl Enckell, étaient prêts à profiter des ouvertures de Kerenski, enfin conscient qu'il fallait lâcher du lest[46]. Ils pourraient ainsi effacer la très mauvaise impression faite par le précédent compromis qu'ils avaient négocié en septembre. Ils mirent en place le 29 octobre une « Délégation des partis bour-

---

[42] Beaucoup de soldats ne rêvaient en réalité que d'une chose : rentrer chez eux une fois la paix signée. Ils étaient par ailleurs victimes de provocations incessantes de la part des gardes civiques. Cela dit, les plus politisés, en particulier les matelots, anarchistes plus souvent que bolcheviks, n'hésitaient pas à intervenir manu militari s'ils l'estimaient nécessaire, comme lors de cette descente au quartier général des gardes civiques d'Helsinki le 23 octobre 1917 pour confisquer des armes (A.F. Upton 1980 : op. cit., p. 251).

[43] KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 7 octobre 1917.

[44] Ibidem, notes du 31 octobre 2017, réunion de 10 h.

[45] Ibidem, notes du 30 octobre 1917 concernant une entrevue entre Wiik et le chef activiste Elmo Kaila.

[46] A.F. Upton 1980 : op. cit., p. 260.

geois », présidée par Kaarlo Juho Ståhlberg, qui devait apporter sa caution à l'opération. Le lendemain cependant, alors que Setälä et Enckell apportaient tout fiers le résultats de leurs tractations avec Nekrasov, le jeune-finnois Johannes Lundson fit remarquer fort justement que le nouveau compromis était plus défavorable à la Finlande que la *Valtalaki*, dont Ståhlberg avait pourtant dit naguère qu'elle introduisait « des ferments d'anarchie dans la vie politique »[47] ; de plus, Santeri Alkio, le principal dirigeant agrarien, fit connaître peu après ses réticences à Nekrasov. Kerenski, furieux de cette fronde, menaça alors Setälä de mesures de rétorsion s'il ne parvenait pas à faire plier les fâcheux. Mais le 4 novembre, il laissa Nekrasov faire une nouvelle proposition qui transférait les pouvoirs du Gouvernement provisoire au Sénat finlandais. Les agrariens alors semblèrent céder. Mais prévenus par la bande de ces négociations, les sociaux-démocrates envoyèrent Yrjö Mäkelin chez Nekrasov pour lui signifier qu'ils n'accepteraient pas autre chose que la *Valtalaki* transférant, elle, le pouvoir du GP au Parlement finlandais[48]. Nonobstant, le général-gouverneur prit le 6 novembre au soir avec Enckell le train de Petrograd afin d'aller parapher le compromis du 4. Trop tard ! À leur arrivée, Kerenski avait perdu le pouvoir au profit des bolcheviks.

Ces manœuvres avaient eu le don d'exciter encore davantage la colère des sociaux-démocrates. Déjà lors de la réunion entre les dirigeants syndicaux et la commission exécutive du 31 octobre, le scénario de la grève générale fut ouvertement évoqué, les syndicalistes poussant à l'action et Turkia assurant que bientôt les gardes ouvrières recevraient des armes de Russie. Kuusinen, soucieux de ne pas aboutir à un éclatement du parti, mit en garde : « La grève signifie la révolution … nous n'allons pas laisser les choses évoluer vers un point aussi critique »[49]. Quelques jours plus tard, suite à la palinodie des agrariens lors des négociations avec Nekrasov et à leur rapprochement évident avec la droite, le scénario parlementaire pour faire avancer les choses leur apparut de moins en moins réaliste, y compris chez certains réformistes se sentant davantage floués encore que les autres. L'éditorial très dur du « Travailleur » le 8 novembre, dénonçant « le projet de coup d'État de la bourgeoisie » manifestait donc un net durcissement de la gauche que seule les

[47] J. Paasivirta 1947 : op. cit., p. 81 ; S. Lindman 1968 : « Eduskunnan aseman muuttuminen 1917–1919 » (Le changement de statut du Parlement 1917–1919), (in :) *Suomen kansanedustuslaitoksen historia* (Histoire de la représentation parlementaire en Finlande), t. VI, Helsinki, p. 163–164.

[48] TA, rulla 46, SD Puolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjat, séance du 4 novembre 1917.

[49] KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 31 octobre 1917.

personnalités les plus marquées à droite du parti cherchaient à adoucir[50]. La veille, de graves incidents avaient éclaté autour du manoir de Mommila, près d'Helsinki : une escouade de soldats russes accompagnés de quelques gardes ouvriers était venue confisquer des armes et arrêter quelques personnes soupçonnées de vouloir fomenter une action hostile au mouvement ouvrier ; sur le chemin du retour, elle était tombée dans une embuscade tendue par les gardes civiques et la fusillade avait fait plusieurs morts[51]. La nervosité était à son comble. Sur ces entrefaites, la nouvelle des événements de Petrograd parvint en fin d'après-midi le 7 novembre aux oreilles de la direction du SPD. Le lendemain dans l'après-midi, Kuusinen, au nom de la direction, présenta au groupe parlementaire un plan pour une prise de pouvoir : le parlement « illégal » serait remplacé par le précédent, à majorité socialiste, dit « légal » puisque dissous par un pouvoir étranger, qui appellerait à des élections pour l'établissement d'une constituante. Le pouvoir de transition révolutionnaire serait élu par deux congrès extraordinaires de la SAJ et du SDP. Le maintien de l'ordre serait assuré par les gardes ouvrières sous contrôle du parti. Ce plan, qui ne devait être mis en œuvre qu'en cas de refus du Parlement de voter en faveur des revendications du *Me vaadimme*, fut vertement critiqué par les ténors de la droite et quelques dirigeants du centre comme Karl Wiik, mais il obtint une courte majorité parmi les présents (41 pour, 16 contre, 23 abstentions)[52]. Au sortir de cette réunion de groupe, les députés de gauche se rendirent à la séance plénière du Parlement afin de proposer à leurs collègues des autres partis l'adoption des revendications contenues dans le *Me vaadimme*, présentées comme la seule alternative crédible à une explosion sociale. Le perchoir fit le nécessaire pour repousser l'échéance. Ce refus prit de court les dirigeants du parti et des syndicats qui, réunis à nouveau en soirée et toujours hésitants, lancèrent un appel ambigu à leurs troupes dans lequel il était dit que l'heure de la révolution avait sonné, mais qu'il fallait simplement se tenir prêts ! Rencontrés un peu plus tard dans la journée, les dirigeants bolcheviks russes d'Helsinki, notamment Aron Cheinman, poussèrent à l'action. Sans résultat car le pouvoir bolchévique n'était pas encore très bien assuré à Petrograd, ce qui n'avait pas échappé aux Finlandais qui ne voulaient d'ailleurs pas se lier les mains, ni apparaître comme de simples comparses. Leur but était de profiter des circonstances pour faire avancer leur propre cause, rien de plus. En soirée, lors de la deuxième séance plénière du Parlement, Kuusinen tenta à nouveau de mettre aux voix les pro-

---

[50] *Työmies*, jeudi 8 novembre 1917, « Porvariston vallankaappaushanke. Sos. Dem. Eduskuntaryhmän tiedonanto työväelle » (Projet de coup d'État de la bourgeoisie. Information du groupe parlementaire social-démocrate aux travailleurs).

[51] J. Paavolainen 1966, t. 1 : op. cit., p. 56–61.

[52] TA, rulla 46, SD Puolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjat, séance du 4 novembre 1917.

positions du *Me vaadimme*, sans plus de succès car la droite voulait gagner du temps pour empêcher Alkio de revenir vers les socialistes.

Les jours suivants furent une illustration de cette tactique bien rôdée de Lundson, le président du Parlement, qui à plusieurs reprises refusa de discuter les propositions sociales-démocrates[53]. Avec ses amis, il jouait sur le pourrissement de la situation afin de ne pas mettre en péril les plans de la droite : un gouvernement fort, un parlement affaibli, une action sociale minimale et un retour à l'ordre, fût-il musclé. Il comptait aussi sur un échec rapide des bolcheviks en Russie. La direction du SPD était elle-même dans l'incertitude, oscillant entre la volonté de répondre à la pression de la base et celle de parvenir à une solution de compromis. Les divisions internes et les circonvolutions perpétuelles de certains leaders comme Tokoi ou Turkia ne facilitaient pas non plus la recherche d'une solution. Le 9 novembre, le Conseil central révolutionnaires des travailleurs (*Työväen vallankumouksellinen Keskusneuvosto*, CCRT), qui devait en principe préparer la route à la prise de pouvoir ne parvint qu'à étaler ses contradictions, les uns voulant sauvegarder les chances d'un compromis avec les agrariens en se contentant d'un vote en faveur de la seule *Valtalaki*, les autres estimant que cette solution ne satisferait pas les travailleurs, soumis à la disette et au chômage, et plaidant pour maintenir la pression avec le *Me vaadimme*. Le lendemain, les hésitations perdurèrent ; néanmoins, Kuusinen fut chargé de rédiger une déclaration d'indépendance qui devait en principe être soumise aux dirigeants bolchéviques de Petrograd pour une ratification rapide[54]. Au demeurant, le lendemain, le CCRT élit une petite délégation chargée de rencontrer Lénine le 12 ; au départ, elle devait lui porter le document, mais par crainte d'une défaite des bolcheviks, il fut décidé de ne pas lui donner tout de suite, mais de s'enquérir seulement de la situation en Russie[55]. Lors de la réception du 12, Lénine ne cacha pas les difficultés auxquelles se heurtait le nouveau pouvoir russe, y compris dans Petrograd où les combats continuaient. Le CCRT, prévenu, décida donc le même jour de mettre de l'eau dans son vin en acceptant de ne plus présenter le *Me vaadimme* en bloc afin de rechercher une voie moyenne assurant au minimum la *Valtalaki* et les lois sociales adoptées par le précédent parlement[56].

---

[53] *Toiset valtiopäivät 1917* (Deuxième session parlementaire 1917), séances des 9, 11, 13 novembre 1917.

[54] TA, 327 (471), *Santarmiasiakirjat* 1912–1918 (documents de la gendarmerie 1912–1918), *Venäjän korkeimman vallan manifesti* (« Manifeste du pouvoir suprême russe ») 28/10/1917 (calendrier orthodoxe, en fait 10 novembre 1917). Pour la traduction française intégrale, voir M. Carrez 2008 : op. cit., p. 618.

[55] KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 11 novembre 1917 ; E. Ketola 1987 : op. cit., p. 376.

[56] KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 12 novembre 1917.

Cette modération, même en la considérant au pire comme plus ou moins forcée, n'apporta aucun résultat. Lors de la séance plénière du 10 novembre, les agrariens n'avaient guère été sensibles aux appels des députés socialistes en faveur d'un vote de responsabilité afin d'éviter l'explosion sociale. Ce fut pire le 13, quand les députés sociaux-démocrates présentèrent les revendications syndicales devant l'Assemblée. Droite et agrariens les accusèrent d'être à la solde de l'étranger, ce qui ne manquait pas de sel pour des gens qui peu de temps avant étaient prêts à un compromis défavorable avec Kerenski. La violence des échanges n'augurait rien de bon[57]. La pression extérieure sur le CCRT était également très forte. Le Parlement des organisations ouvrières d'Helsinki (*Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta*, HTJE) menaçait de passer à l'action et les débats au sein du nouveau congrès des syndicats, ouvert le 12 novembre, étaient chauds comme la braise. Le blocage des partis bourgeois, conjugué à l'impatience des prolétaires organisés, eut raison de la prudence affichée les jours précédents. Le 13 novembre au soir, le CCRT, sur proposition de Tokoi, vota en faveur de la grève générale dès minuit pour débloquer la situation[58]. C'était, dans cette atmosphère électrique, une décision grave.

Une clarification incomplète

Dès la matinée du 14 novembre, la grève fut bien suivie dans la grande majorité des entreprises, preuve qu'elle correspondait à une attente des travailleurs. Partout, les ouvriers débrayaient en masse. En outre, dans la minorité d'entreprises de la capitale où il y avait des réticences, le HTJE incita les gardes ouvrières à intervenir[59]. L'exemple fut suivi dans d'autres localités, si bien que l'arrêt presque complet de l'activité toucha une grande partie du pays : selon les estimations, 85 000 ouvriers et 800 entreprises, soit plus des deux-tiers des effectifs de l'industrie[60]. Dans un premier temps, les violences semblèrent bien contenues, le seul incident grave ayant eu lieu dans un quartier d'Helsinki, Malmi, où un ancien policier fut tué et deux autres blessés dans le cadre d'une vengeance personnelle ; il y eut aussi quelques dizaines d'arrestations préventives « d'ennemis du peuple », mais sans molestations[61]. Un succès semblait même à portée de main puisque le groupe agrarien, changeant une nouvelle fois son fusil d'épaule, proposa dans la matinée

57 *Toiset valtiopäivät* 1917, séance du 13 novembre 1917, p. 97–118.

58 KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 13 novembre 1917 ; A.F. Upton 1980 : op. cit., p. 286.

59 KA, 323.2(471), « 1917–1918 », Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta (= HTJE, Parlement des organisations ouvrières d'Helsinki), séance du 14 novembre 1917.

60 Ces chiffres sont retenus par la plupart des auteurs et ne font pas débat.

61 J. Paavolainen 1966 : op. cit., p. 72.

du 14 au groupe parlementaire social-démocrate de faire passer la *Valtalaki* et de former un gouvernement de coalition majoritaire[62]. Mais le CCRT ne l'entendait pas de cette oreille, d'autant qu'il était soumis à la pression d'un HTJE radicalisé et de gardes ouvrières qui attendaient une victoire totale. Néanmoins, malgré son avis négatif, les députés de gauche votèrent à la majorité l'acceptation de la proposition des agrariens et désignèrent trois d'entre eux pour aller en discuter avec les intéressés[63]. Le lendemain, lors de la séance plénière du Parlement, au début de l'après-midi, les deux groupes firent passer ensemble la *Valtalaki*, enterrèrent le projet de directoire de la droite et firent passer la loi des huit heures et celles sur la démocratisation du pouvoir municipal[64]. La mobilisation portait ses fruits.

Le HTJE n'était cependant pas satisfait de cette demi-victoire et le fit savoir au CCRT. Lors de sa réunion du 16 novembre, ce dernier hésita. Kuusinen était d'avis d'appeler à la reprise du travail puisque des revendications essentielles avaient été satisfaites[65] ; il était soutenu par Gylling et Wiik. Mais les syndicalistes étaient réticents à appeler à la fin du conflit car ils pensaient obtenir davantage encore. Par la bouche de Tokoi, ils soutinrent l'option de la poursuite du mouvement, de même que Sirola qui pensait encore pouvoir imposer l'ensemble du *Me vaadimme*. Le 17 au matin, le HTJE apporta sans surprise son appui à cette option. Un tract fut distribué dans les usines : *Victoire pour les ouvriers ! Tel est le mot d'ordre. Le reste ne suffit pas*[66]. Dès lors, le mouvement ne pouvait que se durcir et déraper, les « bourgeois » se raidir et la confusion régner dans les rangs sociaux-démocrates. Prises par l'ivresse de leur propre force, les gardes ouvrières se mirent à agir à leur guise en critiquant la mollesse des politiques : à Helsinki, sous l'impulsion des éléments les plus durs, elles occupèrent les administrations et les ministères, arrêtèrent aussi près de 200 personnes soupçonnées d'hostilité et qui furent enfermées dans les locaux de la milice, elle-même impuissante[67] ; un peu partout, ceux qui commençaient à s'intituler « gardes rouges » entamèrent des perquisitions à domicile pour rechercher des armes cachées ou des denrées. À leur décharge, il faut avouer que la pénurie alimentaire avait

---

[62] TA, rulla 46, SD Puolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjat, séance du 14 novembre 1917, midi.

[63] Ibidem, 22 heures.

[64] *Toiset valtiopäivät* 1917, p. 97–118, séance du 15 novembre 1917, 18h30–0h40.

[65] KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 16 novembre 1917 ; A.F. Upton 1980 : op. cit., p. 299–301. Je ne partage nullement l'opinion de ce dernier qui parle de « trahison », quitte à se contredire quelques pages plus loin !

[66] *Työväen Vallankumouksellisen Keskusneuvoston tiedonantolehti* (Feuille d'information du CCRT), 16-17/11/1917.

[67] J. Paavolainen 1966 : op. cit., p. 72.

pris une tournure dramatique et que beaucoup de producteurs ou de spéculateurs profitaient autant qu'ils le pouvaient de la situation en pariant sur une hausse encore plus forte des prix. Il paraît donc tout à fait déplacé de parler de « hooliganisme ». Quoi qu'il en soit, Sirola commença à regretter ses choix et le fit savoir au CCRT qui avait perdu toute autorité sur une partie des gardes ouvrières[68]. Quant aux droitiers du groupe parlementaire socialiste, ils entrèrent dans une sorte de fronde contre la CE et le CCRT[69]. Voyant les divisions de ses adversaires se donner libre cours, la droite, soutenue à nouveau par des agrariens furieux contre leurs alliés provisoires, incita le président du Parlement, Lundson, à refuser le 17 novembre la convocation de toute séance plénière, sans qu'un retour à la « légalité » ne fût acté. Cela ajouta à la confusion du SPD, critiqué de tous côtés. La situation menaçait de glisser vers le chaos, bien que dans la plupart des usines, les travailleurs, toujours déterminés, s'efforçaient de rester disciplinés. La réunion du CCRT le 17 au soir laissa apparaître un revirement possible : Matti Turkia fit un exposé assez sombre de ce qui se passait dans le reste du pays, notamment de la difficulté à contrôler l'action de certaines gardes ouvrières ; il préconisa l'arrêt immédiat de la grève, soutenu par Kuusinen qui tenta de montrer pourquoi c'était la meilleure décision. Yrjö Mäkelin était cependant d'un avis contraire, tout comme Tokoi, Manner, Lumivuokko et Sirola. Finalement, on aboutit à une parfaite égalité lors du vote final[70]. Envoyé auprès du HTJE, Tokoi fut pris à partie par une minorité virulente qui parlait déjà d'instaurer la dictature du prolétariat. Mais bien qu'il eût soutenu cette orientation devant le CCRT, il se rallia à la majorité du HTJE souhaitant obtenir un très hypothétique gouvernement socialiste homogène dans le cadre de la légalité « bourgeoise ». Ce numéro d'équilibriste souligne bien l'ambiguïté d'un personnage qui jouait alors un rôle clé dans la vie politique. Il est vrai que le HTJE commençait à son tour à infléchir son intransigeance, allant même jusqu'à voter une enquête sur les abus de certains gardes rouges[71].

Le paradoxe est que cette revendication d'un gouvernement socialiste homogène redonnait la vedette au groupe parlementaire, où les droitiers, étaient plutôt bien représentés ! Dans une réunion tenue dans la nuit du 17 au 18 novembre, ces derniers joignirent bien volontiers leur voix à ceux qui

---

[68] M.L. Salkola 1985 : op. cit., t. 2, p. 175–176 ; KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 16 novembre 1917.

[69] TA, rulla 46, SD Puolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjat, séance des 16 et 17 novembre 1917.

[70] KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 17 novembre 1917 ; A.F. Upton 1980 : op. cit., p. 306–307 ; M. Carrez 2008 : op. cit., p. 633–634.

[71] Ibidem.

voulaient confier à Tokoi la tâche d'entamer des tractations en ce sens, sachant que cette solution n'avait pratiquement aucune chance d'aboutir[72]. Dans la foulée, vers deux heures du matin, le CCRT tint une séance où il fut décidé par 7 voix contre 5 de mettre fin à la grève générale et de rédiger un texte en ce sens[73]. Vu l'inflexion du HTJE quelques heures plus tôt et la décision du groupe parlementaire, il n'y avait plus guère d'autre choix. Par ailleurs, les dérapages constatés ici ou là dans un certain nombre de communes ainsi que la nouvelle alliance entre les agrariens et la droite rendaient aléatoire la poursuite du mouvement. Manner fut envoyé à son tour devant le HTJE pour expliquer la position du CCRT en milieu de matinée du 18. Il réussit tant bien que mal à convaincre ses interlocuteurs, mais une motion majoritaire exigea tout de même la convocation d'une constituante, ce qui était parfaitement contradictoire[74]. Il fallut encore plusieurs réunions et des va et vient entre les trois instances décisionnelles pour lancer le processus final de cessation de la grève qui exigeait en outre l'accord de trois grandes assemblées populaires et prévoyait la reprise le 20 novembre à 14 heures. Une fois obtenu le consensus nécessaire, par 13 voix contre 3, le CCRT lança l'appel officiel à la fin de la grève[75].

Si la reprise de l'activité se fit plutôt rapidement, il fallut plusieurs jours pour revenir au calme. Dans divers endroits du pays, notamment en Carélie, les gardes rouges étaient décidés à en découdre avec des gardes civiques elles-mêmes très remontées. Il y eut encore quelques victimes lors d'accrochages entre les milices rivales[76]. Mais le plus grave était que malgré les tentatives de renouer le contact, les agrariens faisaient la sourde oreille et que les dirigeants de droite étaient définitivement convaincus qu'il faudrait passer par une solution de force. Par ailleurs, le fossé entre la direction du parti et une partie des gardes ouvrières s'était creusé. Du coup, la direction du SPD était de plus en plus perplexe. Réunie dans l'après-midi du 19 novembre, la CE ne put se mettre d'accord sur une ligne claire pour les semaines à venir, bien qu'elle eût appris l'arrivée de deux bateaux allemands chargés d'armes pour les gardes civiques[77]. La rencontre qui suivit avec les chefs syndicaux ne donna lieu qu'à des reproches réciproques[78]. Le congrès du parti,

---

[72] KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1 a, päiväkirja 1917, notes du 18 novembre 1917.

[73] Ibidem.

[74] Ibidem.

[75] M. Carrez 2008 : op. cit., p. 635–638.

[76] A.F. Upton 1980 : op. cit., p. 34–315 ; J. Paavolainen 1966 : op. cit., p. 68–70.

[77] M.L. Salkola 1985 : op. cit., t. 2, p. 184 ; KA, 602.147, Karl H. Wiikin kokoelma, 1a, päiväkirja 1917, notes du 19 novembre 1917.

[78] E. Louhikko (alias Laiho) 1943 : *Teimme vallankumousta* (Nous fîmes la révolution), Helsinki, p. 126 ; M.L. Salkola 1985 : op. cit., t. 2, p. 195.

ouvert le 21 novembre, ne parvint qu'à gagner un peu de temps tandis que la presse « bourgeoise », à nouveau autorisée, reprenait ses attaques contre la gauche, multipliant les anecdotes (vraies ou fausses) sur les violences « intolérables » des derniers jours et oubliant au passage celles commises par son propre camp. Cette fin en queue de poisson explique sans doute les appréciations peu flatteuses portées depuis sur le mouvement.

Il ne faudrait pas toutefois pas oublier que cette phase aiguë de tensions sociales et politiques, peu étonnante en regard de la situation vécue par la population, avait fait avancer certains dossiers brûlants, en premier lieu celui du vote de deux lois essentielles, jusque là bloquées, sur la journée de travail et la démocratie municipale, en second lieu celui de l'indépendance du pays. Désormais, la séparation d'avec la Russie n'en était plus au stade du possible, mais devenait, en dépit des accusations portées par la droite contre la *Valtalaki*, une réalité presque palpable, admise, bien qu'avec des nuances, par l'ensemble du corps politique. Cela explique que la déclaration d'indépendance ait été votée à l'unanimité par le Parlement le 6 décembre, malgré les réserves de la gauche sur la manière dont la majorité voulait faire fi de discussions avec le nouveau gouvernement russe.

Conclusion

Ainsi faudrait-il nuancer les critiques faites contre cet épisode de l'histoire finlandaise qui ouvrit certes la voie à un affrontement dangereux et remplit d'amertume les deux camps, mais qui en même temps accéléra la séparation d'avec la Russie et révéla la volonté de la population de mettre définitivement fin à l'Ancien Régime. Il est au demeurant peu d'exemples dans l'histoire d'évolutions positives sans conflits préalables.

Le lien automatique fait entre cet épisode et la guerre civile de 1918 n'est pas non plus si évident car même dans les moments d'extrême tension, le fil des discussions politiques ne fut jamais complètement coupé. Le glissement vers l'affrontement armé généralisé n'était pas une fatalité. En outre, l'idée que la gauche politique aurait cédé aux sirènes de la révolution bolchévique n'a pas de fondement réel ; il n'y a pas à confondre discussions entre partis et allégeance. Le prolétariat finlandais, comme d'autres en Europe, avait ses propres raisons de mettre en cause les pouvoirs en place ; il n'avait nul besoin de mentors étrangers pour se mettre en mouvement[79].

---

[79] M. Carrez (dir.) 2017 : dossier spécial « 1917, l'Europe en mouvement », *Cahiers d'histoire. Revue d'histoire critique*, n° 137, décembre 2017.

Bibliographie

ALA-KAPEE Pirjo, VALKONEN Marjaana 1982 : *Yhdessä elämä turvalliseksi*, t. 1 : *SAK:laisen ammattiyhdistys liikkeen kehitys vuoteen 1930*, Helsinki : Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö.

CARREZ Maurice 2008 : *La fabrique d'un révolutionnaire. Otto Wilhelm Kuusinen (1881–1918). Réflexions sur l'engagement politique d'un dirigeant social-démocrate finlandais*, Toulouse : Éditions de FRAMESPA, collection Méridiennes, 2 tomes.

CARREZ Maurice 2017 : À l'aube du chaos : l'année 1917 dans les pays baltes. – *Revue d'Allemagne et des Pays de langue allemande* 49/2.

CARREZ Maurice (dir.) 2017 : dossier spécial « 1917, l'Europe en mouvement », *Cahiers d'histoire. Revue d'histoire critique*, n° 137, décembre.

HAAPALA Pertti 1995 : *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*, Helsinki : Painatuskeskus.

HAAPALA Pertti 2010 : Vuoden 1917 kriisi. – *Sisällissodan pikkujättiläinen*, Pertti Haapala & Tuomas Hoppu (toim.), Helsinki : WSOY.

HARJULA Mirko 2010 : *Itämeri 1914–1921 : Itämeren laivastot maailmansodassa sekä Venäjän vallankumouksissa ja sisällissodassa*, Helsinki : Books on Demand.

HEIKKILÄ Jouko 1993 : *Kansallista luokkapolitiikkaa. Sosiaalidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905–1917*, Helsinki : Suomen historiallinen seura.

KETOLA Eino 1985 : V. I. Lenin piileskely Suomessa 1917 – ajoituskysymyksiä. – *Historiallinen Aikakauskirja* 4 : 259-267.

KETOLA Eino 1987 : *Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosialidemokraatit ja Venäjän vallankumous 1917*, Helsinki : Tammi.

KUUSINEN Otto Wilhelm 1918 : *Suomen vallankumouksesta. Itsekritiikkiä*, Pietari : Suom. kommunistisen puolueen keskuskomitea ; traduit anonymement en français en 1920 sous le titre : *La révolution en Finlande : essai d'autocritique sur les luttes de 1918*, Petrograd : s.n.

LENIN Vladimir Illitch 1960 = Владимир Ленин Ильич 1960 : *Биография*, под редакцией П.Н. Поспелова, Москва : Государственное издательство политической литературы.

LINDMAN Sven 1968 : Eduskunnan aseman muuttuminen 1917–1919. – *Suomen kansanedustuslaitoksen historia*, t. VI, Helsinki : Eduskunnan historiakomitea.

LOUHIKKO Eemeli Konstantin (alias Laiho) 1943 : *Teimme vallankumousta*, Helsinki : O.Y. Suomen Kirja.

PAASIVIRTA Juhani 1947 : *Suomen itsenäisyyskysymys 1917*, t. 1 : *Maaliskuun vallankumouksesta valtalakiin*, Porvoo : WSOY.

PAASIVIRTA Juhani 1949 : *Suomen itsenäisyyskysymys 1917*, t. 2 : *Eduskunnan hajoituksesta itsenäisyysjulistukseen*, Porvoo : WSOY.

PAAVOLAINEN Jaakko 1966 : *Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918*, t. 1 : *Punainen terrori*, Helsinki : Tammi.

PAAVOLAINEN Jaakko 1967 : *Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918*, t. 2 : *Valkoinen terrori*, Helsinki : Tammi.

POLVINEN Tuomo 1967 : *Venäjän vallankumous ja Suomi*, t. 1 : *Helmikuu 1917 – toukokuu 1918*, Porvoo : WSOY.

RANTATUPA Heikki 1979 : *Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa vuosina 1914–1921*, Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto, Studia Historica Jyväskyläensia 17.

RINTA-TASSI Osmo 1970 : Kuusinen vallankumousvuosina 1917–1918. – *Nuori Otto Ville Kuusinen 1881–1920*, Vesa Salminen (dir.), Jyväskylä : Gummerus.
SALKOLA Marja-Leena 1985 : *Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917–18 ennen kansalaissotaa*, Helsinki : Valtion painatuskeskus, 2 tomes.
SOIKKANEN Hannu 1975 : *Kohti kansanvaltaa*, t. 1 : *Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta*, partie 1 : *1899–1937*, Helsinki : Suomen sosiaalidemokraattinen puolue.
Toiset Valtiopäivät 1917. *Pöytäkirjat*, 8–15.11.1917.
Työmies, 8.10.2017, 11.10.2017, 14.10.2017.
Työväen Vallankumouksellisen Keskusneuvoston tiedonantolehti, 16–17.11.1917.
UPTON Anthony F. 1980 : *The Finnish Revolution 1917–1918*, Minneapolis : Minnesota University Press, traduction finnoise en 1980 : *Vallankumous Suomessa 1917–1918*, Helsinki : Kirjayhtymä, t. 1.
WIIK Karl 1918 : *Kovan kokemuksen opetuksia : sananen Suomen työväelle*, Helsinki : Kansanvalta.

Abréviations

CCRT = Conseil central révolutionnaires des travailleurs.
CE = Commission exécutive.
CN = Conseil national.
HTJE = Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta (Parlement des organisations ouvrières d'Helsinki).
KA = Kansallisarkisto (Archives nationales).
SAJ = Suomen Ammattijärjestö (Organisation Syndicale de Finlande).
SAK = Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto (Confédération du Syndicat Finlandais).
SDP = Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (Parti social-démocrate Finlandais).
TA = Työväen arkisto (Archives ouvrières).
VROS = Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto (archives de la poursuite en justice des crimes contre l'État).

Abstract

The general strike of November 1917 in Finland:
a catalyst of the declaration of independence?

The great strike of November 1917 is often analysed only from the perspective of violence it caused as well as the failure of the socio-democratic leadership, which was meant to lead to victory. However this event is more complex than its reputation. This article attempts to prove that the strike paved the way for the independence of the Finnish nation and the democratization of the Finnish municipal life.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Marian Grzybowski

Jagiellonian University
in Kraków

Towards centenary of parliamentarism in independent Finland

1. Eduskunta in the system of constitutional authorities in independent Finland

Upon proclamation of independence, Eduskunta became a legislative and executive authority at the same time. This reality, regardless its incompatibility to the Instrument of Government of 1772 (i.e. from the time when Finland was part of the Swedish monarchy), which was not formally repealed, could not have been maintained. As a result of the civil war in which two concepts of an independent state collided: the leftist concept and the right and national concept, adoption of a new constitution was postponed.

The earliest decisions of a systemic character were made in 1918. Eduskunta in reduced composition (108 out of 200 representatives) decided to appoint President of the Senate, P.E. Svinhufvud, to the position of regent, as well as to invite to the Finnish throne German prince Frederick Charles of Hesse (what could indirectly lead to strengthening bonds with Germany). Defeat of Germany in the World War I resulted in revision of this concept. P.E. Svinhufvud, criticised for erroneous geopolitical concepts, resigned on 10th December 1918. Also the Senate, which opted for monarchy, resigned, and prince Frederick Charles renounced the Finnish throne. On 14th December 1918 Carl Gustaf Mannerheim became the new regent.

At the same time pro-republican moods intensified. In new elections to Eduskunta, which were held in March 1919, majority of seats was won by

social democrats (80 seats) and the Agrarian League (42 seats), i.e. parties which wanted Finland to become a republic[1].

The major aim of the newly elected parliament was to elaborate and adopt the basic law which would replace the outdated Instrument of 1772. The basis of constitutional committee's works (presided over by K.J. Ståhlberg) became the project of the constitution of 1907 (developed as a result of constitutional movement led by L. Mechelin).

Eduskunta adopted the new constitutional law – in the typical for Sweden and Finland shape of Form of Government Act on 21st June 1919. The new constitution was approved by regent C.G. Mannerheim on 19th July 1919 and on this day it entered into effect[2].

The Act of 19th July 1919 confirmed that the basis of constitutional system is the principle of the peoples' sovereignty, as well as representative form of exercising power. Only the parliament – Eduskunta – was the authority which exercised the peoples' sovereignty[3]. Nevertheless, Parliament was not the only body of legislative power, as in accordance with Section 2 sentence 2 of the Act: "Legislative power shall be exercised by Parliament in conjunction with the President of the Republic". In the sphere of legislation the President obtained the right of legislative initiative, as well as the right of a suspensory (suspensive) veto.

The specificity of constitutional system of Finland – according to the Act of 1919 – was a relatively strong position of the President of the Republic. The constitution entrusted to the President exercising highest executive power, supervising State administration (Section 32), governing relations between Finland and foreign states (Section 33), and commanding the Armed Forces (Section 30). Function of a running management and leading the State administration was entrusted by the Act of 1919 to the Council of State (government) which included the Prime Minister and the number of Ministries "required for the different branches of administration" (Section 38).

The unicameral parliament – Eduskunta was to be elected for a three-year term of office in general, direct, equal and proportional ballot. All citizens, including women, who attained the age of 24 had the right to vote. Legitimisation of the President's authority was slightly weaker, as he was elected in indirect ballot by the electoral college appointed for this purpose[4]. It was

---

[1] J. Nousiainen 1971: *The Finnish Political System*, Cambridge, Mass, p. 146.

[2] N. Herlitz 1969: *Elements of Nordic Public Law*, Stockholm, pp. 29, 34–35; C.G. Mannerheim 1996: *Wspomnienia*, Warszawa, p. 141, and following.

[3] S. Sagan and V. Serzhanova accurately point that question in: *Konstytucja Finlandii*, Rzeszów 2003, p. 35.

[4] J. Osiński writes (per saldo) about 'comparable legitimisation of the president's power'. See his "Wstęp" [Introduction], (in:) *Konstytucja Finlandii*, Warszawa 1997, p. 24. There should

in a way compensated by a two times longer term of office which lasted six years.

The principle of general – however indirect – election of the President was suspended for one time (in favour of the parliament). As rules of electors election were not passed, the first president of the Republic was elected by Eduskunta. Respective regulations – law on election of the President of the Republic of 22nd February 1924 and law on electoral districts and number of electors of 4th July 1924 – were adopted not until the fifth year since establishment of the Act of 1919[5].

Interpretation of Section 2 of the Act of 1919 leads to conclusion that the constitutional lawmaker was not consequent. In Section 2 sentence 1 it gives to Eduskunta attributes of the authority which represents the people as a community, which is entrusted with the sovereign power. Such approach may lead to conclusion about the parliament's primacy in the system of the State's authorities. On the other hand, division of powers, as well as method of election of the President of the Republic (by electoral college which was independent from the parliament and elected in general ballot[6]) excluded supremacy of Eduskunta. Also the fact that the President of the Republic had "the highest executive power" was an obstacle to assume the supremacy of Eduskunta.

Political practice in Finland, both in the period between World War I and World War II, and directly after World War II, confirmed the tendency to strengthen the President's position in the political system of Finland. The President – elected out of the parliament, with wide competences and not responsible before the parliament, became a strong and stable pillar of the constitutional system, what was additionally strengthened by personalities of many presidents (K.J. Ståhlberg, L.K. Relander, P.E. Svinhufvud, and after World War II – C.G. Mannerheim, J.K. Paasikivi and Urho K. Kekkonen).

Strong and independent position of the President (additionally strengthened by the six-year term of office) did not exclude a relevant influence of parliament. The significance of Eduskunta was expressed by entrusting this body with an element of legislative power. In accordance with Section 20 of the Act of 1919, Eduskunta could not only pass ordinary laws: it could as well pass – complying with special procedure – constitutional acts (laws).

---

be however made a distinction between 'the power' of legitimisation and political position of the president, indeed strengthened (mainly by duration of the term of office) and prerogatives.

[5] See: K. Törnudd 1968: *The Electoral System of Finland*, London, p. 35, and following; M. Grzybowski 2001: *Eduskunta – parlament Finlandii*, Warszawa 2001, p. 10, footnote 4.

[6] Apart from the one case of election of the first president of Finland, K.J. Ståhlberg, by Eduskunta. See: M. Grzybowski 2007: *Finlandia. Zarys systemu ustrojowego*, Kraków, p. 111.

Form of Government Act of 1919 indirectly introduced the rule of parliamentary system. Section 36 of the Act prescribed that "the members of the Council of State must enjoy the confidence of Parliament". Also the way in which the Council of State was formed indicated the vital influence of parliament. On the basis of Section 36 sentences 2 and 3 of the Act, "after consulting the various parliamentary factions, the President shall appoint citizens of Finland known for their honesty and ability to serve as members of the Council of State. Should the composition of the Council of State undergo significant changes, the Speaker of Parliament and the various parliamentary factions shall be consulted as to the situation and Parliament shall be in session".

The cited wording of the original Section 36 indicated that political composition of the parliament and significance of the parliament's confidence were taken into account for effective operation of the government. At the same time, it did not result directly from the wording of Section 36 when and in what form the parliament's confidence should be expressed, nor what type and consequence to the government (Council of State) should have the loss of parliament's confidence. Wording of Section 36 sentence 1 leaded to conclusion that the requirement of Eduskunta's confidence was addressed by the constitutional lawmaker to particular members of the Council of State, and not to the Council of State as a body.

The indicated conciseness, as well as a kind of ambiguity of Section 36 of the Act became a background for few amendments. Particularly, in the situation of constitutional understatements, as well as lack of stability of coalition cabinets, caused by a political division in Eduskunta, together with impermanence of interparty agreements, it was necessary to modify (and improve) constitutional rules regarding relations between the Council of State and its chairperson – the Prime Minister, and the President of the Republic. In Sections 36a–36c, added to the Form of Government Act, there were introduced rules which ordered (and clarified) relations between Eduskunta, the President, and the Council of State.

In accordance with Section 36a[7], added by means of amendment of 22nd July 1991, "the Council of State shall without delay present Parliament with a statement of its programme. The same procedure shall be followed if the composition of the Council of State undergoes significant changes". These provisions gave Eduskunta basis for assessment of governmental programme, both at the moment of primary construction of the cabinet, and when significant reconstructions were performed.

---

[7] See: *Konstytucja Finlandii* (Polish translation [from Swedish] and introduction by J. Osiński), Warszawa 1997, pp. 86–87.

The other amendment of the same date involved regulation of the procedure as well as consequences of changes in the composition of the Council of State. On the basis of Section 36b of the constitution "Upon request the President shall release the Council of State or a member thereof from service and may do so without prior request, if the Council of State or a member thereof no longer enjoys the confidence of Parliament. At the initiative of the Prime Minister the President may also release a member of the Council of State from service for other reasons".

Provisions of Section 36b sanction the rule of requirement of parliamentary (majority of the parliament) confidence to the government (the Council of State) *in corpore*, as well as to particular members of government. Undoubtedly they confirm the form of parliamentary system. At the same time they provide a new element of dependency and responsibility, i.e. requirement for each member of government (the Council of State) to have confidence of the Prime Minister. This requirement is stated indirectly (precisely: from the negative side) and comes down to regulation providing that the Prime Minister may effectively request that the President releases a member of the Council of State who lost confidence (support) of the Prime Minister from service.

In 1995 there was another amendment, the aim of which was to precise conditions for being a member of the Council of State, and which introduced incompatibility of this position with functions which may have a negative impact on performance of minister's obligations or which could undermine confidence to their activity in such character. This requirement is followed by the duty to immediately file the parliament with a proper statement (which is controlled by the parliament).

Section 43 of the Act of 1919 provided an additional element of responsibility of the members of the Council of State (government) for "official acts". According to this provision the members of the Council of State were responsible for their official acts to parliament. The cited provision made it possible however to avoid such responsibility. It provided that "each member of the Council of State who has participated in the consideration of a matter in the Council of State shall be responsible for the decision" (what involved a joint responsibility); nevertheless it guaranteed the possibility to discharge of such responsibility to a member of the Council of State who has notified his dissenting opinion for inclusion in the minutes.

The constitutional regulation (with separate regulation of Eduskunta operation in the form of Parliament Act of 13th January 1928, which was repeatedly amended[8]) indicated the conjunction of the model of parliament-

[8] In the period of 1928–1995 there were 33 amendments of the Parliament Act. The most important of them were adopted on: 31st May 1937, 5th November 1948, 6th November 1964,

ary system with a semi-presidential one in the Finnish political system. The Parliament (Eduskunta) was perceived as a constitutional lawmaker and essential centre for adopting laws. Also the questions of deciding on the matter of a consultative referendum (Section 22a of the Act, amended in 1987), and approval of specified categories of international treaties[9] were brought to competences of Parliament. Particularly, the requirement of Parliament's approval concerned all treaties which contained provisions within the legislative sphere, also decisions concerning war and peace, and – what's more – on the basis of Section 33a of the amended Form of Government Act[10] – preparation of solutions which regard Finland (as the State) and are made by international organisations.

2. Eduskunta in the constitution of Finland of 11th June 1999

It was in 1990 when Eduskunta – as the constitutional lawmaker – adopted a resolution in which it obliged the government to prepare a general constitutional reform. The aim of the started works was to implement balance of powers in a more comprehensive way, as well as to strengthen the position of parliament, particularly in its relation to government (the Council of State). In another resolution of Eduskunta, adopted in 1992, there was a summons that authors of the new constitution "parliamentarise the authority of the President of the Republic"[11].

In the first half of 1990s studies were carried out over various variants of the scope and manner of implementation of the constitutional reform. In 1994 the Constitutional Committee of Eduskunta introduced a suggestion in its report to merge dispersed constitutional regulations in a single constitution. It defined as well a time period which limited carrying out works over the reform – the beginning of 2000.

10th January 1969, 7th July 1970, 10th November 1971, 12th May 1972, 23rd February 1973, 3rd June 1976, 23rd February 1979, 8th February 1985, 13th March 1987, 26th June 1987, 31st December 1987, 23rd March 1989, 22nd July 1991, 6th March 1992, 18th June 1993, 3rd March 1995, 17th March 1995, 17th July 1995 and 22nd December 1995. Intensification of amendments in the past three decades may be understood as a symptom of 'aging' of the Act of 1928 and the need of its improvement. See: M. Grzybowski 2001: *Eduskunta – parlament Finlandii*, op. cit., p. 13.

[9] Although the leading role in the sphere of international relations was guaranteed for the President of the Republic (Section 33).

[10] This provision was added by the constitutional law of 10th December 1993, amending the Form of Government Act.

[11] See: J. Nousiainen 2001: "The Finnish System of Government: from Mixed Constitution to Parliamentarism", (in:) *The Constitution of Finland*, Helsinki, p. 23.

In the governmental project of the new constitution, which was presented to Eduskunta in 1994, there were provisions favourable to the position of parliament: unambiguous dependency of government from the Parliament's confidence (parliamentary majority), change of the procedure of appointing the Prime Minister and government (and transferring the initiative to the Speaker of Eduskunta from the President of the Republic). Governmental proposals were however withdrawn form Eduskunta by new government led by social democrat Paavo Lipponen in 1995, who declared at the same time that there would be a new project[12].

The newly established working group (presided over by the secretary general of Eduskunta, Seppo Tiitinen) decided to limit the scope of constitutional regulations (however with the intention to establish a single constitutional act without division into the Form of Government Act and Parliament Act). Referring to works of the Constitution 2000 working group on 18th January 1996 a parliamentary Committee for Constitution 2000 was established (presided over by Paavo Nikula)[13]. This committee presented (on 17th June 1997) its project of a comprehensive constitutional regulation. In turn, the government, referring to works of the committee, introduced a governmental project and presented it to Eduskunta on 6th February 1998. This project was processed by the Constitutional Committee of Eduskunta. The Committee introduced numerous modifications to the governmental project (including change of its title from: *Suomenhallitusmuoto* (Government Form of Finland) to: *Suomen perustuslaki* (Constitution of Finland).

The modified project, approved by the Constitutional Committee (on 21st January 1999) was adopted almost unanimously by Eduskunta on 12th February 1999 (with the majority required in third reading by Section 67 of the Parliament Act). According to requirements typical to Nordic States, the future of this project depended on its approval by the subsequent parliament during its first ordinary session after the election. In elections held on 21st March 1999, won the pro-constitutional coalition of five parties, therefore the outcome of vote was practically known. On 4th June 1999 in the second vote in favour of the constitution voted 175 representatives (and 2 representatives voted against). President Martti Ahtisaari signed the constitution on 11th June 1999. On the basis of Section 130 it entered into force on 1st March 2000 derogating on this day four constitutional acts which had been so far in force. On 1st March 2000 entered into force new Parliament's Rules of

[12] "Författningsreformen får vänta", *Nordisk Kontakt* 1995, N° 12, p. 38; J. Osiński 2003: "Wstęp" [Introduction], (in:) *Konstytucja Finlandii z 1999 roku*, Warszawa, p. 26.

[13] "Ny grundlag år 2000", *Nordisk Kontakt* 1996, N° 1.

Procedure, which – contrary to the previously binding Parliament Act of 1928 – is not a regulation of constitutional character[14].

In accordance with declarations which accompanied constitutional debate in Finland in the 1990s the constitution of 11th June 1999 emphasizes the position of parliament. On the basis of Section 2 point 1 of the constitution, Eduskunta is treated as representation of the sovereign – the people, what unambiguously results from the wording: "The powers of the State in Finland are vested in the people, who are represented by the Parliament".

The abovementioned provision determines the position of Eduskunta in the system of constitutional authorities of the State, as well as enables stating that it has the decisive role in situations which are not directly determined by the people – the sovereign. The competence of exercising legislative power is specified more clearly, and without participation of the President of the Republic. Where the Form of Government Act of 1919 stated that "legislative power shall be exercised by Parliament in conjunction with the President of the Republic", Section 3 point 1 of the new constitution unambiguously provides that "the legislative powers are exercised by the Parliament, which shall also decide on State finances".

The new constitution preserved the current competences of Eduskunta in the sphere of constitutional law-making. It is specified in Section 73 of the Constitution which provides that Eduskunta may amend or supplement the Constitution. The government or representatives may initiate this process. The Constitutional Committee of Eduskunta shall issue a report on amendment proposals. Upon approval by the Constitutional Committee the proposal shall be voted (in the second reading) by Eduskunta, and then shall be presented at the first parliamentary session following parliamentary elections. The newly elected parliament hears opinion issued by the new Constitutional Committee; having heard the opinion it can approve the proposal of a constitutional act (in one reading) with the majority of 2/3 of the votes cast[15]. The constitution allows implementation of amendments (supplementations) of the constitution in the urgency procedure what requires approval of 5/6 of the votes cast. The essence of the urgency procedure is resignation from waiting for approval of amendments to the constitution by the majority of two thirds of the newly elected Eduskunta.

As regards law-making there is a clearer distinction in the new constitution between ordinary laws and tax laws.

When it comes to ordinary laws, the constitution grants the right of legislative initiative to the government and representatives[16]. Comparing to the

---

[14] J. Osiński 2003: "Wstęp", (in:) *Konstytucja Finlandii z 1999 r.*, op. cit., pp. 27–28.

[15] See: Section 73 sentence 2 of the constitution of Finland of 11th June 1999.

[16] See: Section 70 of the constitution of 11th June 1999.

former regulation, the President is deprived of independent right of a legislative initiative. The President may only participate – during sessions of the Council of State (government) – in developing the legislative proposal. A legislative motion (which includes prepared legislative proposal) is discussed in so called transferring debate, and then – moved to a proper standing committee which shall give an opinion (recommendation). The transferring debate is not the first reading, as its goal is only to bring the proposal, after learning its content and scope – to a proper committee.

In the first reading, the report of the Committee shall be presented and a general debate is held. Each proposal is presented after the first reading to the Grand Committee (composition of which reflects political composition of Eduskunta). The Committee considers the project as well as motions and proposals moved during the first reading *in pleno*. In the second reading recommendations of the committee and opinion of the Grand Committee are confronted. After that Eduskunta runs a detailed debate on the proposal and results of works in committees. These works are concluded with a vote on the legislative proposal (in the second reading). The Grand Committee may recommend to reject the proposal or to adopt it with alterations. First of the recommendations of the Grand Committee leads to the end of legislative process. Moreover, when there are discrepancies in the second reading, the legislative proposal may be brought once again to the Grand Committee which is entitled to recommend adopting the proposal in the approved form, make alterations or reject the proposal as a whole. Eduskunta decides on accepting or rejecting alterations made by the Grand Committee[17].

An Act adopted by the Parliament shall be submitted to the President of the Republic. The President may depend signing the law on positive opinion issued by the Supreme Court or the Supreme Administrative Court[18]. The President shall decide on the confirmation within three months of the submission of the Act or – exercising his right of veto – send it back to Eduskunta. If the Parliament readopts the Act without material alterations, it enters into force without confirmation. If the Parliament does not readopt the Act, the President's veto enters into effect and the law shall be deemed to have lapsed.

Quite atypical is procedure applied in the case when the President of the Republic has not confirmed an Act within the time provided, and – at the same time – has not refused to confirm it. The Act is without delay taken up for reconsideration in the Parliament (Section 78 of the constitution). Once the pertinent report of the Committee has been issued, the Act shall be

[17] See: Section 53 of the Parliament's Rules of Procedure, in force since 1st March 2000.

[18] See: Section 77 of the constitution of 11th June 1999.

adopted without material alterations or rejected. The decision is made in plenary session in one reading with the majority of the votes cast.

On the basis of chapter 7 of the Constitution of 1999, Eduskunta is the only authority entitled to issue Acts which impose taxes, charges, customs and other payments to the State, as well as decide on the State budget. The Finance Committee issues recommendations referring to the budget proposal and other Acts related to the budget. Alterations to these types of Acts shall be moved by representatives in writing and within reasonable time. Motions for new expenditures shall contain their financing sources. Assessment of budgetary motions moved by representatives[19] and their harmonisation with the governmental proposal is performed by the Finance Committee.

The Constitution of Finland of 1999 significantly increased creation and controlling competences of Eduskunta, particularly when it refers to the government.

Prime Minister (Chairperson of the Council of State) is now nominated by the Speaker of Eduskunta, and then elected by the parliament[20]. This means that nomination depends of political composition of Eduskunta and confidence of parliamentary majority. Contrary to the previous regulations, the key role in proposing (choosing) members of the government is played by the Prime Minister. He negotiates candidates for ministers with leaders of parties which form the governmental majority (generally – coalition majority)[21] without the assistance of the President of the Republic or Speaker of Eduskunta. The Prime Minister represents the government before Parliament and the President. His actual role in the government depends on composition of the political forces in a governmental coalition, as well as individual political position of the Prime Minister.

The new constitution of Finland requires that both the Prime Minister and other members of government (the Council of State) must enjoy the confidence of the Parliament[22]. Position of the Prime Minister however is specific. Lack of confidence for the Prime Minister and his resignation results in resignation of the whole government. The Prime Minister submits to the Parliament programme of the government, as well as corrections of this programme which follow an essential alteration of the government[23]. Parliamentary practice shows which reconstruction of government should be considered

---

[19] Representatives to Eduskunta enjoy they right to file budgetary motions number of which reaches ca. one thousand.

[20] Section 61 of the constitution of 1999.

[21] P. Nyholm 1972: *Parliament, Government and Multi-Dimensional Party Relations in Finland*, Helsinki, pp. 20–22.

[22] See: Section 68 of the constitution of 11th June 1999.

[23] See: Section 62 of the constitution of 11th June 1999.

essential and – in effect – resulting in the necessity of submitting to Eduskunta corrections of the governmental programme. Speaker of Eduskunta participates in consultations which precede either formation of government or its reconstruction (it refers to both ministers who are heading a governmental department[24] and "supplementary" ministers).

The government reports to Eduskunta budget performance and the country's financial situation (governmental report is verified by parliamentary auditors chosen by the Parliament out of representatives, as well as an independent National Audit Office). Eduskunta also gives consent to disposal or acquisition of assets by the State Treasury.

In the course of parliamentary debate on government's reports and statements, Eduskunta exercises control over the government and the State public administration. The government shall submit to Eduskunta reports concerning:

a) management and the State finances,

b) joint security policy and foreign policy within the European Union,

c) performance of the State budget (annually),

d) other aspects of the government activities directly aiming at performance of parliament's resolutions.[25]

In exercising the control function Eduskunta is supported by the Parliamentary Ombudsman appointed by the Parliament, as well as standing committees which are entitled to receive necessary information from authorities of executive power[26]. A group of at least 20 representatives may address the government or a member of government with a written interpellation which involves the obligation to give an answer within 15 days. Upon a debate concerning an answer to interpellation, a vote of confidence regarding the interpellation's addressee is held. In Finnish parliamentary practice, interpellations are not considered as an instrument of political battle, and their submission generally aims at improvement of the government's and its members' operation.

There are also milder instruments of parliamentary control, i.e. written questions addressed by representatives to members of government (with the obligation to give a written answer within 21 days) and questions asked during a plenary debate. It was the tradition of Eduskunta that representatives

[24] Act on the Council of State of 1922 as amended indicates at least 12 ministers. Supplementary ministers deal with a distinguished range of issues within a ministry; in the Council of State their position does not significantly differ from the position of ministers who are heading a governmental department.

[25] See: Section 46 of the constitution of Finland of 11th June 1999.

[26] See: Section 47 of the constitution of 1999 and Sections 39–40 of the new Parliament's Rules of Procedure (of 1999).

used this form of receiving information on each first Thursday of a month; nevertheless the new Parliament's Rules of Procedure provides that the Council of the Parliament's Chairpersons have the right to make this instrument "available" to representatives during each parliamentary debate. Public character of the asked questions provides them with considerable social response what involves effectiveness of influencing offices and institutions of the governmental administration.

On the grounds of the constitution of 1999, President of the Republic has significantly reduced competences. Particularly, the President has no longer impact (now it is competence of Eduskunta and its Speaker) on designating the Prime Minister and dismissing members of government (it may happen only upon a motion of the Prime Minister or a request made by a member of government[27]). Loss of parliament's confidence inevitably results in dismissal of the government, and the President cannot, as previously, limit the dismissal only to some ministers or refuse to dismiss them.

Within the Council of State the President cannot refuse to consider – as it was on the grounds of the Act of 1919 – a proposal of the Council member. He may only block making a decision by the Council and cause that the proposal is once again considered.

Still, the President has competences which are significant for Eduskunta, which are: the right to decide on pre-term parliamentary elections (in specified cases), the right (limited in 1999) to issue decrees on the basis of empowerment stated in the constitution or in an act, similar right to issue decrees has as well the Council of State (however it enjoys the constitutional presumption of priority in case there is not indicated an authority which should issue a decree).

The new constitution gives the President no discretionary powers when it comes to the obligation to dismiss the government which failed in confidence vote or when Eduskunta passed vote of no confidence. Also the President's competences regarding the possibility of dissolution of parliament and deciding on pre-term elections were limited. Similarly to amendment of the Act of 1919 made in 1991, the constitutional lawmaker limited dissolution of Eduskunta by the President solely to the event when the Prime Minister demands so, and provides reasons for such demand, and obligatory consultations held by the President with the Speaker of Eduskunta and leaders of parliamentary fractions did not change the President's intension to accept the Prime Minister's request.

---

[27] See: Section 64 of the constitution of 11th June 1999.

3. A few final conclusions

The presented evolution of constitutional regulations and parliamentary practice in Finland leads to a few conclusions:

Firstly, it convinces about liveliness of the tradition of functioning political representation of particular groups, and then – the people, regardless the level of political independence and submission to foreign power (what indicates a kind of favourable disposition of society towards parliamentary institutions).

Secondly, since the moment of gaining independence it has emphasized the aims to preserve a significant scope of power for Eduskunta (mainly in the sphere of law-making and public finances), although there is parallel tendency to stabilise the executive power and consolidate the position of the head of the state – the President of the Republic.

Thirdly, constitutional reforms which were carried out in Finland in the 1990s, and particularly the new constitution of 11th June 1999, consist a symptomatic example of a kind of withdrawal from attempts to build in Finland (partially: *via facti*) a mixed system: presidential-parliamentary. The constitution of 1999 must be interpreted as a fundamental change – towards modernised but distinct parliamentary system.

Bibliography

Författningsreformen får vänta. – *Nordisk Kontakt* (Stockholm, Nordiska rådet) 1995, No 12: 38–40.

GRZYBOWSKI Marian 2001: *Eduskunta – parlament Finlandii*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.

GRZYBOWSKI Marian 2007: *Finlandia. Zarys systemu ustrojowego*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

HERLITZ Nils 1969: *Elements of Nordic Public Law*, Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag, Series Institutet for rättsvetenskaplig forskning 54.

MANNERHEIM Carl Gustaf 1996 (1951): *Wspomnienia*, Polish transl. by Krystyna Szelągowska, [Warszawa]: Editions Spotkania.

NOUSIAINEN Jaakko 1971: *The Finnish Political System*, translation by John H. Hodgson, Cambridge, Mass: Harvard University Press.

NOUSIAINEN Jaakko 2001: The Finnish System of Government: from Mixed Constitution to Parliamentarism. – *The Constitution of Finland*, Helsinki & Vammala: Parliament of Finland, 5–42.

Ny grundlag år 2000. – *Nordisk Kontakt* (Stockholm, Nordiska rådet), 1996, No 1: 43–45.

NYHOLM Pekka 1972: *Parliament, Government and Multi-Dimensional Party Relations in Finland*, Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, Series Commentationes scientiarum socialium 2.

OSIŃSKI Joachim 1997: Wstęp [Introduction] and Polish translation [from Swedish]. – *Konstytucja Finlandii*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe. Kancelaria Sejmu.

OSIŃSKI Joachim 2003: Wstęp [Introduction] and Polish translation [from Swedish]. – *Konstytucja Republiki Finlandii z 1999 r.*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
SAGAN Stanisław, SERZHANOVA Viktoriya 2003: Wstęp [Introduction] and Polish translation [from Finnish and Swedish versions in comparison with official translations in English and Russian], *Konstytucja Finlandii*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
TÖRNUDD Klaus 1968: *The Electoral System of Finland*, London: Hugh Evelyn.

Abstract

Towards centenary of parliamentarism in independent Finland

Shortly after proclamation of Finland's independence, Eduskunta became, for the short period of time, the highest authority in the Finnish state. It decided to appoint P.E. Svinhufvud to the position of regent and to invite German prince Frederick Charles of Hesse to the Finnish throne. Due to military defeat of Germany and their erroneous geopolitical concepts both Svinhufvud and Frederick Charles resigned. On December 14th 1919, Carl G. Mannerheim became the new regent. In March 1919 the parliamentary majority (composed of Social-Democrats and Agrarians) agreed on that the Finland should become a republic. On July 19th 1919, Eduskunta adopted the Form of Government, the Swedish-type basic law, regarded to be most important part of the Finnish constitutional regulations.

According to this act, Eduskunta exercised the people's sovereignty. It performed the main role within sphere of legislative power, although in conjunction with the President of Republic (who was granted the right of legislative initiative as well as the right to suspensory veto). Eduskunta – the unicameral parliament, was elected by all citizens (including women) in general, direct, equal and proportional ballot for a three-year term. The division of powers and the method of election of the President (by electoral college independent from Eduskunta and also elected in general ballot) excluded the supremacy of Eduskunta over the President. The President's status as the "highest executive power", his long-lasting six-years term in office as well as the strong personalities of many Finnish presidents (like K.J. Ståhlberg, P.E. Svinhufvud, C.G. Mannerheim, J.K. Paasikivi and finally Urho K. Kekkonen) contributed to consolidation of the President's position as a stable pillar of Finnish politics. But on the other hand, Eduskunta rescued its powers of the central law-making body. It could not only pass ordinary laws, but, with special procedure, it could also amend or modify the constitutional acts. The ongoing political practice caused, in the situation of some constitutional understatements and, in addition, because of lack of stability of many coalition cabinets, the necessity of several "improvements" of constitutional rules dealing with relations between Eduskunta, the Council of State and the President. The new constitutional provisions (36a–36c) gave to Eduskunta basis for assessment of the Cabinet's programme, both at moment of its primary construction and when significant reconstructions were on their way to be introduced. They confirmed the requirement of parliamentary confidence both to the cabinet *in corpore* as well as to its individual members. But due to the competencies and the President's real influence, Finland remained to be the combination of the parliamentary system mixed with numerous components of the semi-presidential one.

At the beginning of the 1990s, Eduskunta initiated the constitutional reform aiming on re-defining the balance of "powers" and on strengthening of the Eduskunta's position vis-à-vis the Cabinet as well as in relations to the President. After long-lasting discussions, the Constitutional Committee of Eduskunta decided to merge dispersed (four) constitutional acts. On February 6th 1998 the new (second) modified draft was presented to Eduskunta and six days later it was approved (with some modifications) under the new name of *Suomen perustuslaki* (Constitution of Finland). The Constitution was voted once again (after the new Eduskunta election) on June 11th 1999 and it entered into force on March 1st 2000. The New Constitution enhanced the competencies of Eduskunta and consolidated its position as the sole legislative (statute-making) organ. The President has rescued his right to suspensory veto, but it may be quite easily turned down by Eduskunta. The President lost his previous competences to appoint the prime minister (transmitted to the Speaker of Eduskunta). The Cabinet (Council of State) must enjoy the confidence of Eduskunta and the dismissal of the prime minister results in the Cabinet's resignation. Eduskunta has received some new competencies in the sphere of European and foreign policy and, in particular, over the international treaties.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Magdalena Hułas

Polish Academy of Sciences
Warsaw

The Polish diplomats and Finland during the Continuation War: a reconnaissance study

> Please minimize cipher telegrams, do not send information on current events in Finland. What we need is information about Poland, Lithuania, Wilno, and – on a limited scale – about the most important problems of the Baltic [countries]. About Finnish-German and Finnish-Soviet relations only concrete facts should be signalled

– wrote, from London, Stanisław Stroński, the Polish minister of information, to Norbert Żaba, the Polish Telegraphic Agency correspondent and press attaché in Helsinki.[1]

This instruction was sent a year after the climax of Polish interest in Finland, generated by the Winter War. It reveals the true position of Finland on the list of Polish interests. And it has to be borne in mind that the instruction was written when Poland still had diplomatic relations with Finland and the Polish diplomats were able to follow the developments both in Helsinki and the provinces. Those opportunities were drastically reduced after Finland decided to sever diplomatic relations with Poland in June 1941. However, despite the limited Polish interest in Finnish affairs, and despite the expulsion of Polish diplomats from Finland, there is an extensive body

[1] S. Stroński to N. Żaba, 7.01.1941 – Archiwum Akt Nowych (Central Archives of Modern Records), Warsaw (henceforth: AAN), Ministerstwo Spraw Zagranicznych (Ministry for Foreign Affairs, MSZ), 800/42/0/-/228, scan (henceforth: s.) 529.

of documents on Finland during the Continuation War written by the Polish diplomats.[2]

Up to June 1941 there was the Polish Legation in Helsinki and honorary consulates in Tampere, Turku and Viipuri. The Legation was headed by Henryk Sokolnicki, envoy extraordinary and minister plenipotentiary.[3] His previous diplomatic experience in Moscow and the resulting knowledge of internal Soviet conditions made him an interesting partner for the Finns,[4] and his connections with many prominent members of the Finnish society made him a valuable asset for the Polish diplomacy. After the breach of relations, Sokolnicki left for Stockholm, and Józef Weyers[5], commercial counsellor and the first secretary at the Legation, was responsible for winding up the affairs of the Legation, under the protection of the British Legation. He stayed in Helsinki until 8 September 1941, and later – via Portugal – went to London.[6] Lt.-Col. Władysław Łoś[7], the military attaché, left Helsinki together with Sokolnicki. From Stockholm he sent reports on Finnish affairs to the Polish Government in London, among them very detailed and systematic press reports. However, the most voluminous bulk of documents on

[2] There are three main collections to be consulted. First, the collection of the Polish Ministry for Foreign Affairs. A significant part of these documents (for the years 1919–1947) is kept at the Hoover Institution Archives, Stanford. The microfilms of these documents were presented to the AAN. A digital copy of the entire collection is now available at http://szukajwarchiwach.pl/800/42/0/- (accessed in August 2017). Secondly, the collection of the Polish Ministry of Information and Documentation (Ministerstwo Informacji i Dokumentacji, henceforth: MID), also originally in Stanford, now available at http://szukajwarchiwach.pl/800/41/0/- (accessed in August 2017). Thirdly, the papers of Norbert Żaba (until 2013 – in private collection of Janusz Korek in Stockholm). They are not digitalised and can be consulted at the AAN, Akta Norberta Żaby (henceforth: ANŻ), 2/2702/0/-.

[3] Henryk Sokolnicki (1891–1981) – in diplomatic service since 1919, 1919–1921 – first secretary of the Legation in Brussels, then Berlin, 1921–1925 – *chargé d'affaires* in Christiania/Oslo, 1925–1932 – counsellor at the MSZ in Warsaw, 1932–1936 – senior counsellor at the Legation/Embassy in Moscow, 1936–1941 – envoy in Helsinki, 1941–1942 – counsellor and *chargé d'affaires* at the Embassy in Moscow/Kuibyshev, 1943–1945 – minister and *chargé d'affaires* in Stockholm.

[4] See: H. Sokolnicki 1973: *In the service of Poland: Memoirs of diplomatic and social life, chiefly before and during World War II, in Poland, the USSR and Scandinavia,* Helsinki, p. 221.

[5] Józef Weyers (1896–1987) – lawyer, in consular and diplomatic service since 1926; 1927–1929 attaché at the Legation in Berlin, 1929–1932 – at the Political Department of the MSZ in Warsaw, 1932 – vice consul in Breslau, 1932–1938 – counsellor at the General Commissariat of Poland in the Free City of Danzig, 1939 – consul in Klaipėda, since September 1939 – commercial counsellor and the first secretary in Helsinki, 1942–1945 – at the Polish Ministry of Preparatory Work Concerning the Peace Conference, in London.

[6] J. Weyers to E. Raczyński (foreign minister), 20.02.1942 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/44, ss. 396–399.

[7] Władysław Łoś (1892–1948) – 1935–1941 – military attaché in Helsinki.

Finnish matters were penned by Norbert Żaba.[8] He was the most active organizer of the press service at the Polish Legation, first in Helsinki then in Stockholm, and a fierce promoter of good relations with Finland and Sweden. He wrote to the Ministry of Interior: "I ask you and I beg you, give more attention to Scandinavia, make use of my activeness…".[9]

Bearing in mind that the relevant documents were written by the Polish diplomats while they were in Sweden, not in Finland, we face the problem of the sources of information. One of the most apparent was the press – both Swedish and Finnish. Numerous titles were scrutinised, representing different political variations. Among those quoted most often were Swedish: "Social-Demokraten", conservative "Svenska Dagbladet", liberal "Dagens Nyheter", popular evening paper "Aftonbladet", communist "Ny Dag" was also referred to; and Finnish: conservative "Uusi Suomi", liberal "Helsingin Sanomat", popular evening paper "Ilta Sanomat", and paper of the Swede-Finns "Hufvudstadsbladet".[10] The reports based on published material were very thorough, especially the ones prepared by Łoś.

However, material received directly from well-informed people was more valued. Not always do we know who the actual source of information was. Norbert Żaba, in almost all his reports, gave some indications as to the identity of the source but only occasionally their name was disclosed. According to the data we have at our disposal we can distinguish several groups of people from whom information about Finland was acquired. First, there were foreign diplomatic representatives. The Polish diplomats in Sweden had good working relations with their British colleagues. Żaba had an agreement with C.C. Parrott, the chief of the British Press Reading Office in Stockholm, for an exchange of information on Finland.[11] From the British Legation the Poles

[8] Norbert Żaba (1907–1994) – since 1933 journalist, since 1935 in diplomatic service, 1935–1938 – press attaché in Helsinki, 1938–1939 – correspondent of the Polish Telegraphic Agency (Polska Agencja Telegraficzna – PAT) in Berlin, 1939–1940 – PAT correspondent, later press attaché in Copenhagen, 1940–1941 – press attaché in Helsinki (on a PAT payroll as a correspondent), 1941–1942 – at the Press Reading Office of the British Legation in Stockholm, 1942–1945 – assistant press attaché at the Polish Legation in Stockholm and representative of MID and the Polish Ministry for Home Affairs and the head of the Polish Press Office in Stockholm, in 1938 awarded the Finnish order of the White Rose.

[9] N. Żaba to M. Thugutt, 9.04.1943 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 1438–1440, here: 1439 (addressee established by P. Jaworski 2009: *Marzyciele i oportuniści. Stosunki polsko-szwedzkie w latach 1939–1945*, Warszawa, p. 143). By Scandinavia Żaba meant also Finland.

[10] See e.g.: N. Żaba to S. Stroński, 10.12.1941 – AAN, MSZ, 800/42/0-/3, ss. 1558–1561; W. Łoś, "Stosunki polityczne w Finlandii w oświetleniu prasy", 25.05.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1226–1253.

[11] N. Żaba, "Notatka dla Poselstwa", not dated – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/3, p. 1824. On difficulties in obtaining information about Finland see: H.P. Evans 2011: *Diplomatic Deceptions: Anglo-Soviet Relations and the Fate of Finland. 1944–1948*, Helsinki, p. 27.

received confidential information on numerous problems, i.e. attempts to get the Americans to put out, on behalf of Finland, peace feelers towards the Soviet Union.[12] Information about the Soviet attitude in this matter was also transmitted to the Polish diplomats by the British, e.g. during the meeting that the counsellor of the Polish Legation, Tadeusz Pilch, had with the British *chargé d'affaires*, William Montagu-Pollock, he was informed about the conversation between the American envoy to Stockholm, Herschel V. Johnson and the *polpred* Aleksandra Kollontai, and about the views expressed by the Soviet diplomat.[13] The Poles also had good relations with the members of the American diplomatic corps and received important material, especially on internal Finnish problems, from the members of the US Legation in Finland.[14] Interesting and fruitful cooperation the Poles had with the Belgian diplomats. Norbert Żaba received from the Belgian Legation copies of their reports on Finland. In exchange he presented the Belgians, once a month, with the reports on Polish matters in the German press. They were the basis for the reports on Poland written by the Belgian consul general in Sweden, Nicaise, for his authorities.[15] Another group of personal sources of information consisted of publicists, mainly Swedish[16], but also others, e.g. the American journalist, Raymond Clapper.[17] There were also Swedish politicians, e.g., the social-democrat Allan Vougt, who passed on to the Poles information about the conference of the Swedish and Finnish social-democrats which took place on 24 January 1943.[18]

The most important, however, was the group of the Finns – politicians, diplomats, military, intellectuals. The contacts established by the Polish diplomats in Finland bore fruit during the Continuation War. On the one hand, there was still some communication with the Finns working for, or connected with, the current Finnish authorities, on the other – with the Finns being in opposition. Sokolnicki, for example, maintained social links with Heikki Brotherus, the secretary at the Finnish Legation in Stockholm

[12] See e.g.: N. Żaba to S. Stroński, 9.03.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1289–1290; N. Żaba, "Rozwój sytuacji w Finlandii", 6.05.1944 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, p. 3036–3041; N. Żaba, "Raport o Finlandii", 2.08.1944 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 3058 ff.

[13] N. Żaba, "Raport o Finlandii", 2.08.1944 – see note 12.

[14] N. Żaba to MID, 22.01.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1336–1338; N. Żaba to MID, 11.02.1943 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/3, pp. 1670–1672; N. Żaba, "Sytuacja w Finlandii", 26.03.1943 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/3, pp. 1552–1553.

[15] Olav [?] , 22.01.1943 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/3, p. 1760.

[16] See: N. Żaba to S. Stroński, 30.12.1942 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1346–1348; N. Żaba to S. Stroński, 28.01.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1343–1345.

[17] N. Żaba to MID, 12.05.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1257–1260.

[18] N. Żaba do S. Stroński, 3.02.1943 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/3, pp. 1692–1693; N. Żaba, "Sytuacja polityczna w Finlandii", 5.02.1943 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/3, pp. 1666–1669.

and with the counsellor at the Legation, Vartiovaara. This contact "was tolerated by the Finnish Ministry for Foreign Affairs only because it resulted from the personal friendship from before the war".[19] It is worth noticing that the Poles were warned not to engage too closely with Brotherus. Gunnar Rügheimer told Żaba that the Finnish diplomat impressed him most unfavourably. He even declined to continue his mediation between Żaba and Brotherus, because he thought the latter was unfriendly towards Poland and the Polish government in London.[20] Similar warnings came from cpt. Aaltonen, the former chief of the Finnish police. He went even further in his judgement, warning Żaba that Brotherus might act as an *agent provocateur*. He also expressed his unflattering opinion about Vartiovaara.[21]

Other Finns who sought contact with the Polish diplomats in Stockholm were coming to Sweden for various, more or less official reasons. Among them was e.g. Eljas Erkko, former foreign minister and *chargé d'affaires* in Sweden, owner and publisher of the "Helsingin Sanomat", who for many years was on friendly terms with Sokolnicki.[22] When he came to Stockholm in April 1943 he had conversations with the American diplomats and with the Swedish politicians but he also made a point of meeting Sokolnicki.[23] According to the Polish *chargé d'affaires*, Erkko came to Stockholm on behalf of the new Finnish Government, under the premiership of Edwin Linkomies, with the aim to enquire into the situation and see if it is advisable to seek peace with the USSR. Erkko wanted to get Polish opinion on the reliability of Soviet promises which seemingly gave the Finns better frontiers than in 1939.[24]

There were other Finns who stayed in touch with the Polish diplomats in Stockholm, among them Karl-August Fagerholm, the minister of social affairs[25], Yrjö Niiniluoto, the editor of "Helsingin Sanomat"[26], Lauri Aho, the editor of "Uusi Suomi",[27] prof. Väinö Tanner, geographer and diplomat (not

[19] N. Żaba, "Notatka", undated (after 23.08.1944) – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 3208–3210, here: 3208.

[20] Ibidem.

[21] N. Żaba, "Finlandia", 27.08.1944 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 3067–3070. Earlier Żaba received warnings about the press attaché, Hjelt (N. Żaba to S. Stroński, 11.12.1942 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/9, ss. 1012–1015).

[22] H. Sokolnicki, op. cit. (1973), p. 198, 331.

[23] About the meeting see: H. Sokolnicki to E. Raczyński, 10.04.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1277–1278.

[24] In his later report, Sokolnicki wrote that Erkko's optimism was unfounded (H. Sokolnicki to E. Raczyński, 22.04.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, s. 1276).

[25] N. Żaba to MID, 12.05.1943 – see note 17.

[26] N. Żaba, "Finlandia", 27.08.1944 – see note 21.

[27] N. Żaba to S. Kot, 5.11.1943 – AAN, MID, 800/41/0/-/50, ss. 422–425.

to be confused with the 1939–1940 foreign minister).[28] Probably the most noteworthy among them was Atos Wirtanen – intellectual, journalist, member of parliament, one of the signatories of the "Petition of the Thirty-Three", handed to president Risto Ryti by members of the peace opposition in August 1943. He was friends with Żaba who described him as "one of the most eminent and energetic socialists of Finland".[29] Wirtanen not only sought contact with Żaba but also used his intermediation in arranging contacts with other diplomats and politicians. When he was to meet Żaba on 5 August 1943, his specific request was that the diplomatic official from the UK Legation, specialising in Finland, participate in the meeting.[30] A couple of weeks later, Żaba – authorized by the British – informed Wirtanen that the news about the "Petition of the Thirty-Three" was received in London with satisfaction and that the activities of the Finnish opposition were followed with interest. Wirtanen admitted that he was looking for an official contact with the British Legation but it had been denied.[31]

This extensive network of contacts, which in itself is an important and still unappreciated subject of research, gave Polish diplomats an exceptional opportunity to collect information on Finland and Finnish politics. As a result, the topics that were dealt with in their reports covered both the internal situation of Finland and the wide range of international problems. In the first category the subject discussed most often, and with an insight, was the diverse and changing attitude of the Finnish society towards the Continuation War – depending on social strata, political affiliation, current results of the hostilities, state of supplies (especially provisions), effects of propaganda, etc. The Polish diplomats had also good knowledge of the political scene in Finland. They were familiar with politicians of all political variations and they followed the passing events. In the second category, the subjects discussed most often were those concerning Finland's relations with Germany and Finland's attitude toward the Soviet Union. The problem about which a host of news and rumours was recorded was the question of peace feelers and negotiations between Finland and the USSR.

Limitation of space dictates that only a few problems can be touched upon on this occasion. We shall mention those which were of most direct interest to the Polish diplomats. First, it was the question of the Polish-Finnish diplomatic relations; secondly, the issue of the Polish citizens in Finland; and

[28] N. Żaba to S. Kot, 30.07.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1222–1225.

[29] N. Żaba, "Notatka dla Pana Ministra", 13.04.1943 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 2793–2795, here: 2793.

[30] N. Żaba to S. Kot, 5.08.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1207–1209.

[31] Ibidem.

thirdly, the problem of the Soviet policy which so profoundly affected both Poland and Finland.

On 13 June 1941 the Finnish Government took, under German pressure, the decision to break relations with Poland.[32] According to reports by Norbert Żaba and Władysław Łoś[33], the decision was not unanimous. Mauno Pekkala, minister of finance, and Karl-August Fagerholm were against such a move. From the opposing politicians outside of government, Żaba singled out Atos Wirtanen. Before the decision was taken he had published in "Arbetarbladet" a short note about the forthcoming move with the conclusion that such a step would dishonour the Finns. As a result he was made to resign as the editor of "Arbetarbladet". Another effect of the publication was the censorship ban on the news about breaks in relations. A similar attitude was adopted when the Dutch and Belgian representatives in Helsinki – forewarned that their legations were to be closed – decided to liquidate their missions themselves. The decision was not publicised. As Weyers suggested, the reason for this was that the closing of the Polish Legation already gave impulse to censure the Finnish Government and the foreign minister, Rolf Witting, in particular. Information about new developments would certainly strengthen criticism.[34]

It was emphasised that not only severance of relations but also the way in which it was handled aroused indignation. Sokolnicki, in his final report from Helsinki, wrote that the note of 23 June was "a gaffe of Minister Witting and the Finnish Ministry for Foreign Affairs" and that its wording was "inadmissible". He added that even the members of staff of the Finnish Ministry were embarrassed by it.[35] When in 1943 Rafael Erich, the former Finnish envoy to Stockholm, acquired a copy of the Finnish note, and shared it with some politicians, it caused a big commotion. The contents of the document were described as scandalous.[36] However, a large part of the Finnish political and social elite was against breaking off relations with Poland. This

[32] The note by the Finnish Foreign Ministry was dated 23 June 1941. On German influence see: H. Batowski 1984: *Walka dyplomacji hitlerowskiej przeciw Polsce. 1939–1945*, Kraków & Wrocław, pp. 126–129; J. Sobczak 1988: *Polska w propagandzie i polityce III Rzeszy w latach 1939–1945*, Poznań, pp. 186–187; W. Michowicz (ed.) 1999: *Historia dyplomacji polskiej*, vol. V: *1939–1945*, Warszawa, p. 44.

[33] Note by N. Żaba [18.06.1941] copied by S. Stroński, 30.06.1941 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/3, ss. 1610–1613; W. Łoś to the Second Department of Polish General Staff, 10.07.1941 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/3, ss. 1589–1606.

[34] J. Weyers to MSZ, 1.07.1941 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/3, s. 1607. See also J. Weyers, 22.07.1941 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/3, ss. 1567–1568.

[35] *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne. 1941*, ed. J. Tebinka, Warszawa 2013, doc. 175, pp. 402–407, here: 402.

[36] N. Żaba to S. Kot, 5.08.1943 – see note 30.

attitude became even more firm when the Polish Government decided not to declare war against Finland, despite the fact that her closest ally, Great Britain, did. As one of the social-democrat members of the Finnish parliament stated to Żaba, the Polish decision not to enter war with Finland was accepted with satisfaction and relief. He also declared that public opinion in Finland was generally sympathetic towards Poland, but these feelings could not at the time be manifested.[37] Nevertheless, by the end of 1941 some Finnish intellectuals and politicians signalled that they would be willing to renew relations with Poland. According to Żaba, they appreciated the role of Poland as a stabilising factor in this part of Europe. They also thought that Finland had more in common with Poland than with Britain and consequently they bestowed more trust on the Poles.[38]

Atos Wirtanen was one of these politicians. When he met Żaba in Stockholm in April 1943, he promised to do his best to promote good relations between the two countries. He also enquired whether the Polish Government would be inclined to accept the Finnish proposal to renew relations. Żaba expressed the opinion that after the dismissal of the Jukka Rangell government, and especially of minister Witting, there should be no hindrance to normalisation. Although – as he pointed out – due to the strained Polish-Soviet relations the Polish Government probably would not like to do anything to compromise them even more. Żaba thought that it would be best if Finland simultaneously approached Poland and Norway with similar proposals. When he reported this meeting to the Polish Government, he underlined that it was a personal conversation and Wirtanen had no authorisation from the Finnish Government. Nevertheless Żaba realised that Wirtanen's position in politics was getting stronger and he thought his proposal worth taking into consideration. Wirtanen promised to discuss the matter with the new Finnish foreign minister, Henrik Ramsay.[39] This time attempts proved abortive but in 1944 the problem was mentioned by Żaba again. In a most secret report he wrote about the Finnish plans "to establish semi-official contact with us".[40] Such a suggestion was transmitted to him by Rügheimer after his (Rügheimer's) conversation with the deputy director of the Political Department at the Finnish Ministry for Foreign Affairs, Richard Rafael Seppälä. Brotherus, however, explained to Żaba that Seppälä's remark was misunderstood by Rügheimer.[41] Since Seppälä was planning a visit to Stock-

[37] N. Żaba to MID, 2.03.1942 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 3175–3176.

[38] N. Żaba to S. Stroński, 1.01.1942 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/9, ss. 1106–1110.

[39] N. Żaba, "Notatka dla Pana Ministra", 13.04.1943 – see note 29.

[40] H. Sokolnicki, "Raport o Finlandii", 2.08.1944 – see note 12, here: p. 3058.

[41] N. Żaba, "Notatka", undated (after 23.08.1944) – see note 19.

holm, Żaba asked his authorities for instructions. Unfortunately, no further documents were found on the subject.

When the armistice between Finland and the Soviet Union was signed, the matter resurfaced. This time it was the Polish initiative. Henryk Sokolnicki, the then *chargé d'affaires* in Stockholm, sent a telegram to the Ministry for Foreign Affairs with the suggestion that – without waiting for the Finnish move – the Polish Government should propose to re-establish diplomatic relations with Finland, in a form of a protocol withdrawing the Finnish note of 23 June 1941 and Sokolnicki's answer of 28 June. He argued that the state of war between Finland and the USSR, and Finland and the UK had been terminated. He also pointed to recent friendly gestures towards Poland by Carl G. Mannerheim, prime minister Antti Hackzell and minister of defence Rudolf Walden. Sokolnicki suggested that he could approach the Finnish envoy in Stockholm, Georg Gripenberg.[42] Tadeusz Romer, the minister for foreign affairs, approved the formula of withdrawing both notes of June 1941, but he considered an approach to Gripenberg premature. He was afraid that the Finns could be hesitant to renew relations with Poland because she still did not have diplomatic relations with the Soviet Union. He advised a cautious sounding through a third person instead.[43] In effect, the diplomatic relations between Poland and Finland were re-established not with the Polish Government-in-Exile but with the Provisional Government of National Unity created in the aftermath of the Yalta Conference.

The lack of diplomatic relations adversely influenced the Polish Government's capability to provide care for the Poles in Finland. The Polish community was not large but diverse. First, there were ca 100 Polish residents, who lived in Finland for many years.[44] Secondly, there was a group of Poles who came to Finland after September 1939: some of them refugees, some – volunteers taking part in the Winter War. A separate group among them was distinguished, i.e. the Polish Jews. Thirdly, there were Polish citizens among the Soviet prisoners of war in Finland. (The inhabitants of the parts of Poland occupied by the USSR after September 1939 were unlawfully declared by the Soviet authorities to be Soviet citizens. Consequently they were conscripted into the Red Army.) And finally, there was a group of several hundred workers who came to Finland in winter 1942/43.[45]

---

[42] H. Sokolnicki to MSZ, 22.09.1944 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/55, s. 991.

[43] T. Romer to H. Sokolnicki, 4.10.1944 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/55, s. 990.

[44] N. Żaba to S. Stroński, 27.11.1942 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 2797–2798.

[45] J. Ciechanowski (ambassador to Washington) to E. Raczyński, 11.05.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/585, ss. 942–943; H. Sokolnicki to MSZ, 26.05.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/585, ss. 935–940. On the Polish workforce in the Todt Organisation in Finland see: E. Denkie-

After the break of Polish-Finnish relations twelve Polish refugees remained in Finland. Professor Jalo Kalima, chairman of the Polish-Finnish Society, provided care for them on behalf of the Polish authorities.[46] In 1942 five of them were expelled to Germany where they were incarcerated in Oranienburg; two were imprisoned in Finland and awaited deportation but they received Swedish visas, were released and went to Sweden. The Poles residing in Finland were considered safe at the time, but there was a serious fear that further deportations of the refugees could follow.[47] The Polish Legation in Stockholm undertook interventions with the Swedish Ministry for Foreign Affairs, pointing out that the Jewish refugees were in even greater peril. Tadeusz Pilch, *chargé d'affaires* at the time, stressed a more general context of the situation as well. He reminded that the Finnish directives affected not only the Poles, but also e.g. the Belgians, and made a most unfavourable impression on the Allies. He termed the decisions of the Finnish Government ill-judged and sought their causes in the increased influence of Germany on the Finnish police. At the time Żaba was repeatedly warned by his Swedish and Finnish colleagues about the danger threatening the Polish refugees in Finland, especially the Jews.[48] He received letters from Atos Wirtanen and Ragni Karlsson, the secretary of the faction of the Swedish social-democrats in the Finnish Parliament.[49] They advised Żaba to use all available means to make transfer of these refugees to Sweden possible. They also initiated among the Finnish politicians an operation of collecting signatures for petition to the government.[50]

The Polish Legation put pressure on the Swedish Foreign Ministry, inspired the Swedish press to publish articles condemning violation of the asylum laws by Finland and turned to the Polish Ministry of Labour and Social Welfare for the funds necessary to cover the cost of living of the refugees transferred to Sweden.[51] When the Swedish Government enquired to the Finns about the fate of citizens of the occupied countries in Finland, they were told that there would be no further expulsions and that this also applied to the Polish Jews. In the circumstances, the Swedes considered that visas for them were no longer necessary. Nevertheless, they promised to

wicz-Szczepaniak 1999: *Polska siła robocza w Organizacji Todta w Norwegii i Finlandii w latach 1941–1945*, Toruń.

[46] H. Sokolnicki to E. Raczyński, 19.02.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/585, ss. 965–970.

[47] N. Żaba to S. Stroński, 27.11.1942 – see note 44.

[48] N. Żaba, "Notatka dla Poselstwa R.P. Stockholm", 10.12.1942 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/9, ss. 1009–1011.

[49] Both letters, in Polish translation – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 2831–2832.

[50] N. Żaba to MID, 22.12.1942 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 2837–2842.

[51] T. Pilch to MSZ, 18.12.1942 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/9, ss. 991–992.

issue them on an individual basis in case the danger would reappear.[52] At the end of January 1943 information reached the Polish Legation about Polish citizens, mainly Jews, being expelled from Finland.[53] Atos Wirtanen yet again engaged himself in their defence. In April 1943 he came to Stockholm to negotiate with the Swedish Government conditions on which Sweden could accept a group of 150 Jewish refugees, among them ten Polish citizens. He got preliminary acceptance providing the costs of their stay in Sweden would not be Swedish responsibility. Norbert Żaba declared that the Polish Jews would receive from the Polish Legation the same financial support as all Polish citizens staying in Sweden. Following Wirtanen's advice Żaba visited the representative of the Jewish community in Stockholm, Gunnar Josephson, to repeat this declaration, thus supporting Josephson in his negotiations with the authorities.[54]

As for the Poles who were among the Soviet POWs, the Polish Government for a long time did not have any information – neither about their number nor their whereabouts. It was only early in 1943 when the first tangible data was received. According to the information from Col. Aladár Paasonen, forwarded to Władysław Łoś by Lt. Enckel, Mannerheim's aide-de-camp, there were about 300 Poles among the Soviet POWs. They were imprisoned in a separate camp where they were treated well and provided with pastoral care.[55] Subsequent information about their number differed – e.g. Georg Gripenberg, in a letter to the Polish Legation, wrote about 212 Polish POWs[56], and according to the information received later from the Finnish Ministry for Foreign Affairs and the Finnish Red Cross, their number was 193. The Polish authorities tried to obtain the list of prisoners. The Finnish Foreign Ministry did not object to giving this information to the Poles but made it conditional on the decision of military authorities.[57] When this did not bring any results, the Polish Legation tried other channels. Sokol-

[52] T. Pilch to MSZ, 30.12.1942 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/585, s. 976. See also: T. Pilch to MSZ, 23.01.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1321–1322.

[53] H. Sokolnicki to MSZ, 8.02.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/585, s. 958. See also: N. Żaba to MID, 11.02.1943 – see note 14.

[54] N. Żaba, "Notatka dla Pana Ministra", 13.04.1943 – see note 29.

[55] W. Łoś to T. Klimecki (Chief of the General Staff), 21.01.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1331–1335.

[56] W. Patek (1st secretary at the Polish Legation in Stockholm), "Wiadomości dotyczące jeńców polskich w Finlandii", 1.12.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/585, ss. 917–918. When Żaba summarised unofficial contacts between the Poles and the Legation of Finland in Stockholm, he mentioned a single case of "contact in writing" between the Polish and Finnish envoys concerning the Poles in Finland (N. Żaba, "Notatka", undated [after 23.08.1944] – see note 19). Most probably this was the case.

[57] W. Patek, "Wiadomości dotyczące jeńców polskich w Finlandii", 1.12.1943 – see note 56.

nicki met with Wirtanen when the latter visited Sweden in October 1943.[58] He asked him to try to influence the Finnish Government to forward the list of the Polish POWs to the Polish Red Cross. Another request concerned the future of these soldiers. The Polish Government was worried that they would be handed back to the Soviet authorities. Sokolnicki asked Wirtanen to undertake any possible step to prevent it. Wirtanen, back in Helsinki, undertook the problem of the list of names with Paavo Johannes Hynninen from the Foreign Ministry, a diplomat "who had a realistic outlook on the course of events and was favourably disposed towards Western democracies".[59] This mediation was successful and the list was transmitted to the Polish authorities. The matter of the future fate of the POWs could not be resolved at the time.[60]

The significance of the problem went beyond the question of aid provided by the state to its citizens affected by the war. The crux of the matter was the question of citizenship itself. The problem applied to the population of eastern Poland and it was one of the most controversial issues in the Polish-Soviet relations, affecting not only the fate of the people concerned but also the future of these territories.

The Soviet factor played a significant role both in Polish and Finnish policy. To some extent it influenced the relations between the two countries. The Polish diplomats reported cases of Finnish opinion about foreign politicians being shaped by their attitude towards the USSR. Norbert Żaba wrote in his final report from Helsinki about an impression that the British offer of assistance to the Soviet Union in June 1941 had made in Finland. One of Żaba's Finnish interlocutors said that it was "the moral duty of each European to take part in the anti-Soviet «crusade»", and expressed his bewilderment at the Poles treating the Germans as greater enemies than the Soviets.[61] A similar attitude was manifested when in July 1941 the Polish Government decided to sign a treaty with the USSR. Żaba complained that "no argument could convince the Finns of the rightness of the Polish point of view".[62] Józef Weyers' opinion was less categorical. He wrote that the British-Soviet agreement of 12 July 1941 gave rise to adverse comments, "even in the pro-Allied circles", but he found the Finnish attitude towards the Polish-Soviet

[58] N. Żaba, "Rozwój sytuacji w Finlandii", 11.02.1944 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 3020–3022.

[59] Ibidem, here: 3021.

[60] Ibidem. Żaba wrote there about one case in which several Polish POWs applied to the International Red Cross not to be turned to the USSR but to be allowed to go back to Poland.

[61] N. Żaba to S. Stroński, 10.07.1941 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/3, ss. 1577–1581, here: 1579–1580.

[62] Note by N. Żaba, 21.07.1941 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 3455–3459, here: 3457.

agreement less rigid. He noticed that there were no negative comments in the press and that "our special situation seemed to be, as developments unfolded, better understood by those more level-headed".[63] The British declaration of war on Finland stirred the Finnish public opinion. The article in "Uusi Suomi" stated that this move proved British ruthlessness towards the small nations and diagnosed that the root cause of the British decision was alliance with bolshevism, which "menaced European civilisation".[64] Since Poland did not declare war on Finland and she grew apart from the Soviet Union, the Finnish attitude towards Poland underwent a reversal process.

The moment when the Polish-Soviet relations had the most direct and decisive impact on Finland was in the spring of 1943. At the time Finland was considering a separate peace with the Soviet Union, but as Żaba put it: "The Finns do not trust the Soviets, and since they cannot get any guarantee from the Allies they are determined to continue the war on Germany's side. The question of the separate peace has been put aside for the time being".[65] On 10 April Finland officially rejected the American offer of good offices, "arguing that the Soviet Union had not shown any willingness to offer guarantees for Finnish security".[66] The Secretary of State, Cordell Hull, recommended to Roosevelt the breaking off of relations with Finland. At the same time, on 11 April, the Germans publicised information about the discovery of mass graves of Polish officers in Katyn. Two weeks later the Soviet Government broke diplomatic relations with Poland. This decision affected not only Poland but also Finland. And the effect was twofold. First, as Urho Toivola, the counsellor at the Finnish Legation in the USA, put it, the breach of Polish-Soviet relations made the Finnish situation easier. He explained that both Great Britain and the United States put pressure on Finland to end war with the Soviet Union, invoking the example of Poland who "forgot about the past and decided to co-operate with the Soviets, trusting that it was possible to reach permanent agreement with them".[67] This argument was compromised and the American pressure on the Finnish Government eased. Secondly, the Polish-Soviet conflict averted the imminent American decision

---

[63] J. Weyers, 22.07.1941 – see note 34, here: p. 1567.

[64] N. Żaba to S. Stroński, 10.12.1941 – see note 10, here: p. 1560. On Finnish-British relations in general see: T. Polvinen 1986: *Between East and West: Finland in International Politics. 1944–1947,* Minnesota; J. Aunesluoma (ed.) 2005: *From War to Cold War. Anglo-Finnish Relations in the 20th Century*, Helsinki; H.P. Evans 2011: op. cit.

[65] N. Żaba, "Sytuacja w Finlandii", 26.03.1943 – see note 14, here: p. 1552.

[66] R. Michael Berry 1987: *American Foreign Policy and the Finnish Exception. Ideological Pre-ferences and Wartime Realities*, Helsinki, p. 282.

[67] J. Ciechanowski to E. Raczyński, 5.05.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1267–1268, here: 1268.

to break diplomatic relations with Finland. Soviet rupture with the Polish Government outraged American public opinion and the US Administration hesitated to take such a pro-Soviet step, as Raymond Clapper put it.[68] It was not an isolated opinion. According to Sokolnicki, prime minister Linkomies and minister Ramsay were convinced that the American decision to break relations with Finland was reversed in consequence of the Soviet decision to break relations with Poland.[69] Similar opinions were expressed in American diplomatic circles.[70]

Another crucial moment came in the late summer of 1944. For Poland it was a time when the fateful decision to start the uprising in Warsaw was taken. The Uprising lasted from 1st of August to the 2nd of October. For Finland it was the time of no less critical decision – to make peace with the Soviet Union. The armistice was signed on 19 September. Both occurrences made the Western democracies more aware of the Soviet menace to the smaller countries, particularly in Central-Eastern Europe.[71] The Polish awareness of the situation was particularly keen. Norbert Żaba followed the post-armistice events in Finland with increased interest, recording the facts that might be used either as a warning or encouragement for the Polish Government: the coming of Andrei Zhdanov and other members of the Control Commission to Finland, and the attitude they displayed toward the Finns; the prospects of the Soviets using the Finnish communists to achieve their own aims; Western Powers' engagement in the Finnish-Soviet relations; public feeling under the new circumstances; etc.[72]

Another question is whether the Polish authorities could and would learn the Finnish lesson. Unfortunately, they did not have much time left. The Polish Government was derecognized by most of the major foreign governments in July 1945. What is more, the similarities between the Polish and Finnish circumstances vis-à-vis the Soviet Union ultimately proved superficial. However, the Polish diplomats' reports on Finland during the Continuation War were at the time, and still are, an excellent source of information on Poland, Finland, their mutual relations and their European context.

[68] N. Żaba to MID, 12.05.1943 – see note 17.

[69] H. Sokolnicki to E. Raczyński, 22.05.1943 – AAN, MSZ, 800/42/0/-/16, ss. 1255–1256.

[70] N. Żaba to S. Kot, 17.06.1943 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/3, pp. 1285–1290. The problem is discussed by R.M. Berry 1987: op. cit., p. 286–287.

[71] N. Żaba to MID, 25.10.1944 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/4, pp. 1955–1957.

[72] See e.g.: N. Żaba, 25.09.1944 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 3085–3093; N. Żaba, 16.10.1944 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 3094–3101; N. Żaba, 30.10.1944 – AAN, ANŻ, 2/2702/0/-/2, pp. 3108–3111.

Bibliography

Archival material

Archiwum Akt Nowych (Central Archives of Modern Records), Warsaw:
Ministerstwo Spraw Zagranicznych (Ministry for Foreign Affairs, MSZ), 800/42/0/-/
Ministerstwo Informacji i Dokumentacji (Ministry of Information and Documentation), 800/41/0/-/
Akta Norberta Żaby (Papers of Norbert Żaba), 2/2702/0/-/

Published documents

TEBINKA Jacek (ed.) 2013: *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1941*, Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.

Memoirs

SOKOLNICKI Henryk 1973: *In the service of Poland: Memoirs of diplomatic and social life, chiefly before and during World War II, in Poland, the USSR and Scandinavia*, Helsinki: O/Y A/b Wulff.

Secondary sources

AUNESLUOMA Juhana (ed.) 2005: *From War to Cold War. Anglo-Finnish Relations in the 20th Century*, Helsinki: Finnish Literature Society.
BATOWSKI Henryk 1984: *Walka dyplomacji hitlerowskiej przeciw Polsce 1939–1945*, Kraków & Wrocław: Wydawnictwo Literackie.
BERRY R. Michael 1987: *American Foreign Policy and the Finnish Exception. Ideological Preferences and Wartime Realities*, Helsinki: SHS.
DENKIEWICZ-SZCZEPANIAK Emilia 1999: *Polska siła robocza w Organizacji Todta w Norwegii i Finlandii w latach 1941–1945*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
EVANS Helena P. 2011: *Diplomatic Deceptions: Anglo-Soviet Relations and the Fate of Finland 1944–1948*, Helsinki: Finnish Literature Society.
JAWORSKI Paweł 2009: *Marzyciele i oportuniści. Stosunki polsko-szwedzkie w latach 1939–1945*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej.
MICHOWICZ Waldemar (ed.) 1999: *Historia dyplomacji polskiej*, vol. V: *1939–1945*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
POLVINEN Tuomo 1986: *Between East and West: Finland in International Politics. 1944–1947*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
SOBCZAK Janusz 1988: *Polska w propagandzie i polityce III Rzeszy w latach 1939–1945*, Poznań: Instytut Zachodni.

Abbreviations

AAN = Archiwum Akt Nowych (Central Archives of Modern Records), Warsaw.
ANŻ = Akta Norberta Żaby (papers of Norbert Żaba).
MID = Ministerstwo Informacji i Dokumentacji (Polish Ministry of Information and Documentation).
MSZ = Ministerstwo Spraw Zagranicznych (Polish Ministry for Foreign Affairs).
s. = scan.

Abstract

The Polish diplomats and Finland during the Continuation War:
a reconnaissance study

During the Continuation War the diplomatic relations between Poland and Finland were broken. Some of the Polish diplomats expelled from Helsinki became the members of the Polish Legation in Stockholm from where they sent to the Polish Government-in-Exile in London detailed reports on Finland – her internal situation and international relations. The article introduces these sources. It centres on the problem of the Polish-Finnish relations and on the Soviet factor in the policy of both countries.

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Dariusz Jeziorny
University of Łódź

Finnish foreign policy 1933–1939 assessed through Polish diplomacy

Finland and Poland were very similar in terms of geographic land mass in the interwar period. Their size was 382,801 and 388,634 square kilometres, respectively. But the number of inhabitants of both countries differed significantly. There were ca 3,5 million people living in Finland and 35 million in Poland at the end of interwar period.[1] The economic potential of both countries differed as well. 65 per cent of the Finnish territory was covered by forests and the following 26,4 per cent by lakes. The agriculture of Finland was developing in extremely difficult conditions and the industry was only starting. Military production was also very limited. The Finns could produce some smaller military ships, like torpedo-boats, destroyers, minelayers and minesweepers. All of them based on German technology. Nonetheless they also possessed some coastal battleships. Such a situation allowed the Finnish government to establish an army of some 33 thousand soldiers.[2] To complete

[1] E.g. in Finland: 3,4 mln (1921), 3,6 mln (1931), 3,8 mln (1938); while in Poland: 27,2 mln (1921), 32,1 mln (1931), 34,5 mln (1938). Data according to *Suomen tilastollinen vuosikirja / Statistisk årsbok för Finland / Annuaire statistique de Finlande 1939*, p. 1, 5, 8; and for Poland: *Mały Rocznik Statystyczny 1938*, p. 12–13, 19.

[2] R. Pullat 1998: *Stosunki polsko-fińskie w okresie międzywojennym*, Warszawa, p. 15, 206; M. Zgórniak 1993: "Wojna zimowa 1939–1940", (in:) *Bałtowie – przeszłość i teraźniejszość*, ed. A. Kastory & A. Essen, Kraków, p. 140–141; W. Grabowski 2009: "Raport. Straty ludzkie poniesione przez Polskę w latach 1939–1945", (in:) *Polska 1939–1945. Straty osobowe i ofiary represji pod dwiema okupacjami*, ed. W. Materski & T. Szarota, Warszawa, p. 35; A. Rzepniewski 1995: "Siły zbrojne średnich i małych państw wschodnioeuropejskich 1921–1941", (in:) *Międzymorze. Polska i kraje Europy Środkowo-Wschodniej XIX–XX wiek. Studia ofia-*

the description of the socio-economic conditions within Finland during the interwar period it is important to note that the Soviet Union was regarded as the main threat to Finnish independence ever since the very beginning of Finland's independent existence. The length of the Soviet border with Finland was as long as 1566 kilometres. The rest of Finnish neighbours were not considered to be as dangerous. Neither Sweden nor Norway were regarded as willing to make harm to Finland, and this is despite tensions between Helsinki and Stockholm caused by not only the Åland Islands but also the Swedish minority living in Finland wishing to develop their national culture.[3]

Poland, on the other hand, had two dangerous neighbours. Moscow was planning to regain Western territories lost after the Bolshevik revolution and the ensuing civil war. But the maximum aim was to bring the banner of workers' revolution to Germany and Western countries and – given such an ambition – the conquering of the whole of Poland was necessary.[4] Moreover the Polish western frontier was in danger too. The Weimar Republic, which was regarded by the Finns as a close political, cultural and trading partner as well as a counter-balance to the Soviet influence in their country, was very clear about the German revisionist plans against Poland.[5] Therefore, Warsaw was aware of having two potentially stronger neighbours which could not be regarded as friends.

Adolf Hitler's accession to power in Germany changed the situation in many aspects. His regime was first of all regarded as much more aggressive in European relations than the former German governments. This became very clear after Berlin's resignation from participation in the Disarmament Conference and the League of Nations in October 1933.[6] Secondly, German-Soviet relations deteriorated and it seemed that both countries were enemies,

---

rowane Piotrowi Łossowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, ed. A. Ajnenkiel et al., Warszawa, p. 265–274.

[3] S. Sierpowski 2005: *Liga Narodów w latach 1919–1926*, Wrocław, p. 80–85.

[4] D. Jeziorny 2009: "Once More on British and Soviet Foreign Policy in 1930s, [rev:] K. Neilson, *Britain, Soviet Russia and the Collapse of the Versailles Order, 1919–1939*, Cambridge University Press, 2006", (in:) *MOSZT könyvek 3. Utak és alternatívák. Előadások és tanulmányok az 1917-es orosz forradalom 90 éves évfordulója alkalmából*, ed. G. Lengyel & A. Kolontári, Pécs, p. 252–254.

[5] There are a lot of books to be quoted, e.g. J. Krasuski 1975: *Stosunki polsko-niemieckie 1919–1932*, Poznań; P. Grupp 1988: *Deutsche Außenpolitik im Schatten von Versailles 1918–1920*, Paderborn, p. 51–86; P. Madajczyk 1991: *Polityka i koncepcje polityczne Gustawa Stresemanna wobec Polski (1915–1929)*, Warszawa. On Finnish-German relations in interwar period see M. Jokipii 1992: "Finlandia i Niemcy w okresie międzywojennym", (in:) *Niemcy w polityce międzynarodowej 1919–1939*, Vol. 2: *Lata wielkiego kryzysu gospodarczego*, ed. S. Sierpowski, Poznań, p. 366–368, 371–377.

[6] S. Sierpowski 1983: "Wystąpienie Niemiec z Ligi Narodów", *Przegląd Zachodni*, No. 2, p. 67–92.

particularly after the Soviet announcements of support for a collective security policy against aggressors at the turn of 1933/1934. In Soviet propaganda, Germany was listed as the most dangerous state together with Japan.[7] Unexpectedly, Polish-German relations improved after the bilateral Non-Aggression Declaration was signed on 26 January 1934.[8] Such a change seemed to make the Polish and Finnish international situation similar. Both countries had their relations with Germany somewhat smoothed or pacified. They also had bilateral Non-Aggression Treaties with the USSR concluded in 1932 but neither of them trusted Moscow at all and the tension with their Eastern neighbour was growing after 1933. The whole geopolitical situation changed definitely on 23 August when the Ribbentrop–Molotov Pact was signed. Therefore, the years of 1933–1939 are justified as chronological events for this article. The principal research problem in writing this article is to discover the attitude of the Polish diplomacy to the Finnish foreign policy at that time. Was Finnish foreign policy really carefully followed by Warsaw? How did the Polish diplomacy assess the Finnish priorities regarding international relations? What did Warsaw think about Helsinki's intentions? Were the Polish interpretations of the Finnish activities accurate or misled? And finally, did Warsaw try to influence Helsinki's behaviour in international relations?

It is necessary to state that the Finnish foreign policy was typically peaceful towards every external country, including the USSR, which was typical of smaller countries with limited defence capabilities. Helsinki wanted to coordinate its diplomacy with that of the League of Nations, regardless of which government came to power in Finland. In Finland's view the Geneva organisation was regarded as the principal safeguard of world peace. Statements indicating this were repeated on many occasions.[9] Nevertheless, the Finnish assurances were not enough for Moscow. The USSR's propaganda very often accused Helsinki of being involved in anti-Soviet intrigues.

---

[7] S. Żerko 2005: *Niemiecka polityka zagraniczna 1933–1939*, Poznań, p. 99–104; D. Jeziorny 2011: *Dyplomacja brytyjska wobec koncepcji paktu wschodniego (1933–1935). Analizy, projekty, działania*, Łódź, p. 52–88, 114–132; G. H. Stein 1962: "Russo-German Military Collaboration: The Last Phase, 1933", *Political Science Quarterly*, Vol. 77, No. 1, p. 54–71.

[8] See more on the Declaration and international reactions on that agreement in M. Kornat 2007: *Polityka równowagi 1934–1939. Polska między Wschodem a Zachodem*, Kraków, p. 29–31, 229–270.

[9] See for instance Archiwum Akt Nowych, Warsaw (Archive of Modern Records, hereafter AAN), Ambasada RP Londyn (Polish Embassy in London, hereafter Amb Londyn), 1174, p. 350–353, Biuletyn Informacyjny Polska a Zagranica (Information Bulletin Poland and Abroad, hereafter BIPZ), No. 30, 7 Dec; ibidem, 1174, p. 405–407, BIPZ, No. 31, 21 Dec 1934; ibidem, 1177, p. 18, BIPZ, No. 1, 8 Jan 1936; The National Archives, London (hereafter TNA), Foreign Office (hereafter FO) 371/21076, N416/416/56, cutting from *The Times*, 2 Jan 1937.

According to Moscow, there were different versions of Finnish actions. Once, Helsinki was accused of trying to form a bloc of Nordic states against the USSR. Sometimes Moscow inferred the "commanding hand" of Great Britain was behind such plots. Another time, the Finnish government was supposed, together with the Baltic states, to open its territory for the German troops to enable a military base for anti-Soviet invasion. Explanations offered by diplomats representing Scandinavian and Baltic countries that the Soviet suspicions were unfounded were in vain.[10]

The Polish Ministry for Foreign Affairs (hereafter MFA) followed all these Soviet annunciations. But Warsaw also noted that it was Moscow that claimed the status of defender of the Baltic states' independence. At the turn of 1933 and 1934 the Soviet commissar for foreign affairs, Maksim Litvinov proposed a joint Polish-Soviet declaration on the defence of the independence of Lithuania, Latvia, Estonia and Finland. Warsaw, negotiating the Non-Aggression Declaration with Germany at the time, was unwilling to openly refuse the Soviet proposal and decided to play the waiting game. But the Poles were strongly against the proposed Soviet solution which was also disliked by the interested governments. Józef Beck, the Polish minister for foreign affairs, ordered the sounding of feelings on the matter in Helsinki, Tallinn and Riga. He himself was ready for final refusal during his visit to the USSR on 13–15 February 1934, after the conclusion of the bilateral Non-Aggression agreement with Berlin. In March 1934, Moscow proposed the same concept concerning the independence of the Baltic states to the Germans and received a similarly negative response. Warsaw fully understood and shared Helsinki's reservations as to the Soviet concept. The idea proposed by Moscow would make Finland and three Baltic states dependent on the Soviet decision as to when actual assistance would be granted to a state. In fact, the

[10] O. Ken, A. Rupasov, L. Samuel'son 2005: *Shvetsia v politike Moskvy 1930–1950-yje gody*, Moskva, p. 63–69; V. N. Baryshnikov 1997: *Ot prokhlodnogo mira k zimnei woine. Vostochnaia politika Finlandii v 1930-yje gody*, Sankt Petersburg, p. 25, 121–125; V. N. Baryshnikov 2000: "The USSR's Decision to Begin the 'Winter War', 1939–1940", (in:) *Mechanism of Power in the Soviet Union*, ed. N. E. Rosenfeldt, B. Jensen & E. Kulavig, London–New York, p. 167–168; TNA, FO 371/18323, N7124/306/38, James Thyne Henderson (second secretary of the British legation in Helsinki in 1932–1935) to John Simon (British principal secretary for foreign affairs in 1931–1935), Helsinki, 14 Dec 1934; *Dokumenty Vneshnei Politiki SSSR*, Vol. 17, ed. G. K. Deev et al., Moskva 1971, p. 667, 669, 692–693, 721, 759–760, correspondence connected with plans of Antti Hackzell's visit to the USSR at the turn of 1934/35; ibidem, Vol. 18, ed. I. V. Borisov et al., Moskva 1973, p. 467–468, 470–472, Stomoniakov (Soviet deputy commissar for foreign affairs, responsible for contacts with Poland, Baltic and Scandinavian states) to Soviet polpreds in Norway, Sweden and Denmark, 5 Aug and the record of the Stomoniakov–Yrjö-Koskinen (Finnish envoy in Moscow in 1930–1939) conversation, 14 Aug 1935.

refusal of the Soviet proposal by both Poland and Germany made it quite unnecessary for the Finnish government to directly announce their negative viewpoint.[11]

The next initiative to strengthen the security of East Central Europe was worked out by the USSR together with the French minister for foreign affairs, Louis Barthou. The concept of the Eastern Pact of Mutual Assistance included both Poland and Finland in one bloc together with the Soviet Union, Germany, Estonia, Latvia, Lithuania and Czechoslovakia. Barthou presented his proposal to Martsel Rosenberg, the Soviet *chargé d'affaires* in Paris, on 28 April 1934. Its main idea was that each signatory would be obliged to render assistance to the victim of an aggression by a neighbouring state, provided that the aggressor was another member of the pact. Both Poland and Finland were unwilling to accept the Franco-Soviet concept from the very beginning of its announcement. For Warsaw it would mean the possibility of the Soviet troops' entrance into and through the Polish territory in the case of any German aggression against Czechoslovakia or Lithuania – because the USSR and Germany had no common frontier. Such a passage of the Red Army would be sanctioned according to international law if the Eastern Pact was concluded. For Helsinki, however, participation in such a pact made no sense and at first Antti Hackzell stated that he did not consider his country to be involved in the whole project since nobody had informed him about this proposal. Therefore, officially he presented passivity and *désintéressement*. But unofficially the Finnish government did not feel endangered by any country other than the USSR and did not expect any assistance from the other possible members of the Eastern Pact. Hackzell explained his point very clearly in his conversation with Konstantin von Neurath, the head of the German diplomacy. He stated that any reason was good enough for Moscow to bring the Red Army troops into his country and thus end the independence of Helsinki. The best opportunity for that would arise upon implementation of the postulated pact of mutual assistance, when Finnish

[11] S. Gregorowicz 1994: "Sprawa deklaracji bałtyckiej na tle polityki Polski wobec Niemiec i Związku Sowieckiego na przełomie lat 1933/34", (in:) *Z dziejów polityki i dyplomacji polskiej. Studia poświęcone pamięci Edwarda hr. Raczyńskiego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na Wychodźstwie*, ed. Henryk Bułhak et al., Warszawa, p. 317–331; D. Jeziorny 2009: "Brytyjskie Foreign Office wobec sowieckich inicjatyw na rzecz zagwarantowania niepodległości państwom bałtyckim (1933–1934)", *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, Vol. 44, p. 101–124; AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych (Ministry for Foreign Affairs, hereafter MSZ), 6764, p. 3, 10 and 13, Beck to the Polish Legation in Helsinki, Warsaw, 22 Dec and Franciszek Charwat (Polish envoy in Helsinki till 1936) to the MFA, Helsinki, 26 and 27 Dec 1933; AAN, Amb Londyn, 1173, p. 220–223, BIPZ, No. 10, 26 Mar 1934.

troops were deployed to render assistance to the attacked state, thus leaving their own borders defenceless.[12]

The Polish and Finnish fears and interests were similar, however they did not join in any cooperation or struggle to oppose the overall Eastern Pact concept either. Józef Beck, looking for allies in rejecting the Franco-Soviet idea, visited Helsinki on 8 August 1934. However his negotiations with the Finnish minister for foreign affairs brought no understanding. In spite of being very complimentary about Poland and its achievements in foreign policy, Antti Hackzell maintained a non-committal attitude as to the future cooperation against the project of the Eastern Pact. The Finnish government did not wish to declare common policy. There were several reasons for such an approach by Helsinki. First of all, Hackzell did not wish to be perceived as being under Polish influence because Poland had tended to coordinate actions of all western neighbours of the USSR. So there was an element of prestige involved. Secondly, the Finnish government tried to emphasize that they were not connected with East Central Europe but belonged to Scandinavia. The reason for such an attitude was to be outside of the main theatre within which Moscow wanted to proceed its expansion. Helsinki hoped it would help it to avoid any potential future Soviet invasion. During diplomatic negotiations with the Poles, the Finnish representatives preferred to emphasise that the Baltic states were unreliable in their foreign policy. Such statements did not, of course, appear during Finnish meetings with the representatives of Estonia or Latvia, which were full of courtesy. Undoubtedly, the Swedish pressure on Helsinki to disconnect from troublesome partners had great impact on Finnish diplomacy. The Polish minister for foreign affairs became aware of Helsinki's viewpoint and his visit in August 1934 was the last attempt to move Finland towards any defensive co-operation to meet any Soviet threat before World War II broke out. Beck tried to hide the lack of success connected with his trip to Helsinki and he was partially successful in this.[13]

---

[12] W. Rojek 1992: "Geneza koncepcji paktu wschodniego 1933–1934", (in:) *Niemcy w polityce międzynarodowej*, Vol. 2: *Lata wielkiego kryzysu gospodarczego*, ed. S. Sierpowski, Poznań, p. 208–221; S. Gregorowicz 1995: "Koncepcja paktu wschodniego na tle stosunków polsko-sowieckich 1934–1935", (in:) *Międzymorze. Polska i kraje Europy Środkowo-Wschodniej XIX–XX wiek. Studia ofiarowane Piotrowi Łossowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, ed. A. Ajnenkiel et al., Warszawa, p. 321–325; L. Radice 1977: "The Eastern Pact 1933–1935: A Lost Attempt at European Cooperation", *Slavonic and East European Review* Vol. 55, No. 1, p. 45–49; *Documents on German Foreign Policy 1918–1945,* Ser. C, Vol. 2, ed. M. Lambert, London 1959, p. 892, memorandum Neurath, 9 Jun; AAN, MSZ, 5211, p. 22, 316–317, Charwat to Beck, Helsinki, 24 Jul and 6 Sep 1934.

[13] AAN, Ambasada RP Berlin (Polish Embassy in Berlin), 249, p. 249–250, Leon Orłowski (counsellor of the Polish Legation in London) to Beck, London, 14 Aug 1934; *Polskie Doku-*

Trying to distance itself from East Central European affairs, Helsinki wanted to move closer to the Scandinavian states. Multilateral cooperation between them started in 1933 and Polish diplomacy closely followed events. On 26 October 1933 chiefs of governments of Denmark and Sweden met in Copenhagen. No concrete decision was taken about their future cooperation but the meeting concluded with the statement that the southern frontier of Denmark would be a common Scandinavian frontier. It was emphasised in the communiqué that both countries wished to follow values which were constitutive for all Nordic countries: National freedom, economic and cultural exchange, "positive peaceful politics" and "defence of democracy". The Danish government was clearly frightened by possible German expansionism, but within the communiqué they received no concrete promise of defence, despite cooperation within the League of Nations which must have seemed to be of little value. Polish diplomacy regarded such a statement as "illusory" because it did not include any military agreement.[14]

A year later (6–8 September 1934) ministers for foreign affairs of Sweden, Denmark, Norway and Finland met again in Stockholm. Participation of the latter one was considered questionable by the rest of the Scandinavian states[15], because they did not want to be involved in any future Soviet-Finnish conflict. However, finally Helsinki achieved what it wanted. The Finnish representative was allowed to come for the conference but its main topic was restricted to economic cooperation of the member states. The participants expected that their collaboration would be deepened in the future. Such declarations were repeated during the next meetings of the Scandinavian ministers for foreign affairs and it allowed the Finnish statesmen to announce openly their pro-Scandinavian diplomacy.[16] The Finns simply expected that

---

menty Dyplomatyczne (hereafter PDD). 1936, ed. S. Żerko, Warszawa 2011, p. 80–85, Henryk Sokolnicki (Polish envoy in Helsinki 1936–1941) to Tadeusz Kobylański (head of the Eastern Department at the Polish MFA), Helsinki, 5 Feb; AAN, MSZ, 1585, p. 15–20, Charwat (Polish envoy in Latvia 1936–1938) to Beck, Helsinki, 28 May 1936; ibidem, 117, p. 420–432, BIPZ, No. 15, 24 Sep 1937; TNA, FO 371/21076, N5468/416/56, Edmund Monson (British envoy to the Baltic states since 1935) to Anthony Eden (British principal secretary for foreign affairs in 1935–1938), Riga, 28 Oct 1936.

[14] AAN, Amb Londyn, 1172, p. 534–535, BIPZ, No. 45, 13 Nov 1933.

[15] It is worth noting that the ministers for foreign affairs of Denmark, Sweden and Norway met in April 1935 without any representative of Finland who was not invited to work out the common viewpoint of the Nordic states just before the session of the Council of the League of Nations. There were different explanations of this absence in newspapers of Scandinavian states, but for the Poles it was self-understood that the three Nordic countries did not want to risk any involvement in the Finnish-Soviet problems – see ibidem, 1175, p. 244–245, BIPZ, No. 9, 27 Apr 1935.

[16] Ibidem, 1174, p. 173–174, BIPZ, No. 25, 29 Sep 1934; ibidem, 1177, p. 19–21, BIPZ, No. 1, 8 Jan 1936; PDD 1938, ed. M. Kornat, Warszawa 2007, p. 164, note of the Second Depart-

their presence in the Scandinavian bloc would not be assessed by Moscow as controversial or aggressive. The Nordic states were well known for their peaceful and neutral foreign policy after World War I. Helsinki also avoided all possible reasons that could lead to any conflict with its eastern neighbour. In the case of the Soviet accession to the League of Nations, the Finnish government's reaction was very open and positive. Helsinki also did not react using diplomatic channels when the news came that the USSR's authorities started to remove the Karelian population, which was nationally similar to the Finns, away from the border regions to the Asiatic parts of their country. However, society in Finland became emotionally much more anti-Soviet.[17]

Unfortunately for the Finnish government, Moscow inspired their newspapers to accuse them of initiating the Scandinavian bloc and asked against whom it could be organised. The only logical answer was: it was directed against the USSR. All actions of Helsinki, including the sharply nationalist and anti-communist attitude of the Patriotic Popular Movement (former "Lappists"), Finnish hesitance towards the Soviet-Polish declaration guaranteeing independence of the Baltic states and the negative attitude towards the concept of the Eastern Pact of Mutual Assistance, were interpreted in a way that proved the aggressively anti-Soviet intentions of Helsinki. Moscow could not be persuaded of any other interpretation. The Soviet authorities ordered special security alert in the Leningrad military region and strengthening of the Red Army bases. In the talks delivered by the higher rank Bolshevik dignitaries, the need was stressed not only to defend the "homeland of workers and peasants" but also to help the proletarians who were suffering under the "Fascist terror" in Finland. Such polemic sounded dangerous to Finnish ears and the Polish diplomats grew in the conviction that the Finnish foreign policy of neutrality and their attempts to distance themselves from East Central European problems did not guarantee their security. Omitting any mention of Poland in the majority of official statements made by Finnish politicians was also ill-received in Warsaw. Therefore, Finnish troubles with the Eastern neighbour was observed in Poland with some satisfaction. The Scandinavian nations, including Finland were forced to start thinking about rearmament and political understanding with other states. The Polish government sincerely hoped that all this could bring the Finnish foreign policy closer to that of

ment of the General Staff (Sztab Główny), after 25 Mar 1938. Compare C. G. Mannerheim's memoirs: *Wspomnienia*, Warszawa 1996, p. 167–168.

[17] AAN, Amb Londyn, 1174, p. 209–211, 242–246, BIPZ, No. 26 and 27, 13 and 27 Oct 1934, respectively.

Warsaw as far as their defensive cooperation against the USSR was concerned.[18]

Eventually, Helsinki was admitted to become a full member of the Nordic bloc. The Finnish government started a very strong campaign in the press to justify such policy, repeating its assurances of being neutral in all possible international conflicts. And the rest of Scandinavian states started to think about political and military guarantees for their security, which was exactly what the Finns wished, counting on defensive collaboration with Sweden. However, the four states had very serious problems with defining what they were afraid of. The observers of their situation were joking that Denmark feared from Germany, Finland from the USSR, Norway feared from nobody and Sweden was not sure from whom it should fear. The Polish diplomats were not joking with the Scandinavian dilemmas but hoped that such a situation would not automatically lead to growing distance between Warsaw and Helsinki. The political situation and foreign policy chosen by both capitals was very similar, which was noticed by Józef Beck in the second half of 1930s. Poland and Finland wanted to avoid unnecessary international commitments, rejecting participation in any new collective pacts (Beck liked to repeat his saying about avoiding "religious wars" meaning conflicts of ideological blocs) and not allowing foreign powers to discuss the interests and liabilities of smaller partners behind their backs. Such a policy was necessary, according to Józef Beck, to counteract the possibility of the "European concert".[19]

Warsaw's attitude was particularly important during the tripartite Franco-British-Soviet negotiations on mutual assistance pact against Germany that took place between March and August 1939. The USSR tried to persuade Western powers to press Poland to agree that the Red Army, in order to render "assistance", could march via territory of Poland and the Baltic states in case of German hostility against France, Switzerland, Low Countries, Poland, Lithuania, Latvia or Estonia. Finland was also regarded as a country which should be guaranteed "assistance" in case of German aggression eastward. That is why the concept of an "indirect aggression" was proposed by the USSR. According to Moscow, in any situation of a governmental change,

---

[18] Ibidem, 1174, p. 338–342, BIPZ, No. 30, 7 Dec; ibidem, 1174, p. 405–407, BIPZ, No. 31, 21 Dec 1934; ibidem 1175, p. 22, BIPZ, No. 1, 5 I 1935; ibidem, 1177, p. 20–23, BIPZ, No. 1, 8 Jan 1936.

[19] R. Pullat 1998: op. cit., p. 47; AAN, Amb Londyn, 1175, p. 361–363, BIPZ, No. 13, 22 Jun 1935; PDD 1936, p. 227–228, 325–326, Beck's circular, 9 Apr and the Legal Department's analysis, 16 Jun; AAN, MSZ, 5098, p. 109, Gustaw Potworowski (Polish envoy to Stockholm) to Beck, Stockholm, 13 Nov; ibidem, 1581, p. 73–75, Polish reponse to the League's questionnaire, Warsaw, 11 Dec 1936.

which could be regarded pro-German, the Red Army would feel authorised to intervene. But the main pressure was exerted against Warsaw as the biggest obstacle for Soviet expansion. All three negotiating powers were aware that it would be easier to convince the rest of the smaller countries if the Poles could be persuaded to concede. Poland disagreed with the idea of any such intervention across its territory in spite of heavy pressure from France but had no influence on the negotiations taking place in Moscow and had no possibility to protest against Soviet proposals facing the upcoming German attack. The impression of Polish isolation could only encourage Berlin to rapidly indulge its military expansionism.[20] It is worth noting that what the USSR was not given by Great Britain and France (acceptance of the Red Army entrance to Poland and the Baltic states), was promised on 23 August 1939 by Berlin in the secret Protocol to the Ribbentrop–Molotov Pact.[21]

However, in spite of Polish hopes, the Finnish government decided to join the Nordic states' declaration of solidarity in December 1935. Seven months later, the authorities of seven European countries, including all Scandinavian states, announced their determination to remain neutral in the case of any conflict.[22] It is worth noting the context of this statement. The Italo-Abyssinian war led to the victory of the aggressor and the League of Nations suffered a still stronger crisis. Additionally, Berlin remilitarised the Rheinland which finished the Locarno system in Western Europe. It is true, that the Scandinavian governments did not exclude regional cooperation on many levels, including military. However, it was clear for Warsaw that it was difficult to count on Finnish assistance in case of any danger from the east. Therefore, it can not be surprising that Finland was not even mentioned either in official speeches of Józef Beck, or in his inner ministerial meetings with Polish diplomats.[23]

---

[20] See dramatic memoirs of the Polish ambassador in Paris, Juliusz Łukasiewicz 1989: *Dyplomata w Paryżu 1936–1939. Wspomnienia i dokumenty Juliusza Łukasiewicza ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej*, ed. W. Jędrzejewicz & H. Bułhak, Londyn, p. 221–225, 239–243, 283–301, 308–309.

[21] S. Dębski 2003: *Między Berlinem a Moskwą. Stosunki niemiecko-sowieckie 1939–1941*, Warszawa, p. 84–88.

[22] J. Łaptos 1993: "Od bezpieczeństwa zbiorowego do aktywnej neutralności. Szkice z dziejów Ententy Bałtyckiej (1934–1940)", (in:) *Bałtowie – przeszłość i teraźniejszość*, red. A. Kastory & A. Essen, Kraków, p. 85–86.

[23] See for instance Beck's speeches for the Parliamentary Commission for Foreign Affairs: *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*, Vol. 2, ed. T. Jędruszczak & M. Nowak-Kiełbikowa, Warszawa 1996, p. 108–112, 117–118, Beck's speech of 15 January and ministerial conference at Beck's office of 15 June 1936; J. Beck 1939: *Przemówienia, deklaracje, wywiady 1931–1939*, Warszawa.

The Finnish hopes that the unity of the Scandinavian countries was solidly established were rather unjustified. However, during the meeting held in August 1936, the ministers for foreign affairs of four Nordic states established a common point of view about the reform of the League of Nations which was discussed by member states in 1936 and at the beginning of 1937. However, they decided to present their observations separately. Polish diplomats noted this very quickly in the final communiqué issued after their meeting. Such a situation was very convenient for Helsinki. The Finnish diplomacy wanted to coordinate their policy with other Scandinavian states, mainly with Sweden. All of them wished no special changes in the Covenant of the League of Nations. The most important postulates of the Scandinavian countries were:

1) Universalism of the League of Nations – inviting non-member states to join the Geneva organisation, particularly big powers;

2) Avoiding the proposals by France and the USSR for local pacts of mutual assistance;

3) Keeping the economic and financial sanctions and weakening of the military ones;

4) League's coordination of all actions for economic, financial and commercial stabilisation of the World;

5) Revival of the forgotten League's activities, i.e. the Permanent Disarmament Commission or control over private manufacturing of armaments and munitions etc.

The Polish envoy in Helsinki expected that the Finns would be delaying all discussions in Geneva, where they were afraid of the growing Soviet influence. What was noteworthy in Sokolnicki's eyes was the total silence of Finnish newspapers about the League of Nations' reform. He supposed the Ministry for Foreign Affairs under Rudolf Holsti asked for that.[24]

The geopolitical situation of Finland did not change in 1930s, but tensions in Europe grew considerably. In 1938 the problem of fortifications in the Åland Islands reappeared. Helsinki expected that the Soviets and Germans would be happy to occupy the archipelago, which played a really significant strategic role in the eastern part of the Baltic Sea. It would be much easier to defend that territory if it was not demilitarised, but the Treaty of 1921 excluded the possibility of its rearmament. Initially the Swedish government did not take into consideration any attempt to change the status of the Åland

[24] AAN, MSZ, 5214, p. 94, Michał Unrug (Polish *chargé d'affaires*) to Beck, Copenhagen, 21 Aug; ibidem, 1580, p. 63–64, 102–103, 112–115, 300–302, Sokolnicki to Beck, Helsinki, 19 Aug, Jan Starzewski (Polish envoy to Copenhagen) to Beck, Copenhagen, 26 Aug, Władysław Neuman (Polish envoy to Oslo) to Beck, Oslo, 28 Aug and Potworowski to Beck, Stockholm, 3 Sep 1936.

Islands and to remilitarise and fortify them.[25] However, in May 1938 Stockholm agreed to negotiate confidentially with Helsinki the idea of changing the status of the archipelago. Because of the Soviet resistance in the League of Nations, no remilitarisation started. Negotiations about this problem continued in 1939. The Polish diplomacy, knowing the whole problem, wanted to use the situation around the Åland Islands to enlarge the policy of "equal distance" towards two stronger neighbours on Scandinavian partners.[26] However, no proposal for cooperation was sent to Helsinki and Stockholm. It would mean no cooperation either with Germany or with the USSR aimed against the second one of these powers, which seemed to be in strong ideological and political conflict, materialised during the Spanish Civil War at that time.[27]

The situation connected with the Åland Islands proved that Finland was really endangered by the USSR. A demilitarised archipelago would allow the Red Army more easily to occupy it than if there was an organised defence there. The Czechoslovak crisis in the autumn of 1938 also showed the growing tendency of the Soviet expansionism. Interestingly, on 28 September three military age-groups were recruited in the Leningrad Military District and on 4 October the District was placed on war alert.[28] There could be no other explanation of these movements than preparations for the invasion of Finland if the Czechoslovak crisis ending with the open conflagration.

The European situation deteriorated further, especially after German conquests in Czechoslovakia and the Klaipeda (Memel) region in March 1939. The tension in Polish-German relations grew considerably after Warsaw's refusal to accept Berlin's proposals about incorporation of the Free City of Gdańsk (Danzig), extraterritorial highway between Germany and East Prussia through the Polish part of Pomerania, the Polish accession to the Anti-Comintern Pact to coordinate foreign policy of both states and the acceptance of Berlin's guarantees for Polish borders.[29] The March developments were followed by tripartite negotiations on a Franco-British-Soviet mutual assist-

---

[25] Some people in Helsinki even suggested to allow Germany to occupy them.

[26] There are many studies on Polish foreign policy in 1930s. See basic explanations of Polish motives in M. J. Zacharias 1988: "Józef Beck i 'polityka równowagi'", *Dzieje Najnowsze*, Vol. 20, No. 2, p. 3–35.

[27] AAN, 1179, p. 210–221, BIPZ, No. 6, 7 Apr 1938; PDD 1938, p. 300–301, record of the Beck–Richard Sandler (Swedish minister for foreign affairs) negotiations, 25–27 May 1938; PDD Styczeń–sierpień 1939, ed. S. Żerko, Warszawa 2005, p. 857, Sokolnicki to Beck, Helsinki, 31 Aug 1939; C. G. Mannerheim 1996: op. cit., p. 172–173.

[28] PDD 1938, p. 685, Wacław Grzybowski (Polish ambassador in the USSR) to Beck, Moscow, 11 Oct 1938.

[29] See details in S. Żerko 1998: *Stosunki polsko-niemieckie 1938–1939*, Poznań, p. 112–228.

ance pact, which finally led to no conclusion.[30] Both Poland and Finland knew that their fate was discussed, in their absence, by big powers. Poland was especially pressed to accept the Soviet "assistance" in the form of the Red Army entrance into Polish territory in any case of aggression of the "third country" (read "Germany"), against any of the three signatories of the treaty or against Belgium, Finland, Estonia, Latvia, Poland, Romania, Turkey, Greece or against any neutral state willing to defend its neutrality. Both Poland and Finland were strongly against such a solution.[31]

Instead of the tripartite cooperation, the Ribbentrop–Molotov Pact was signed with its secret Protocol. Its content was unknown to Warsaw and Helsinki, although Edward Raczyński, the Polish ambassador in London, received the information "from an unofficial but quite serious source" that Finland, Estonia and Latvia were left by the Germans in the Soviet sphere of influence. However, he got to know nothing about the Polish future. Juliusz Łukasiewicz sent similar news from Paris and from Stockholm.[32] The Finns were afraid of such a possibility despite German assurances that nothing like this was decided during Joachim Ribbentrop's visit in Moscow. That is why Helsinki hoped that the Polish-German conflict could be solved by a compromise. The Finnish Ministry for Foreign Affairs even tried to secure Belgian mediation between Berlin and Warsaw. The Finns simply knew that a war and possible destruction of Poland could result in Soviet invasion against their country.[33]

Summing up, it is worth stating that the Polish diplomacy was following the development of the Finnish foreign policy quite closely and the sources available for historians prove it very well. Józef Beck and his Ministry's apparatus had quite detailed information about the aims of Helsinki. The diplomatic activities of the Finnish government were assessed as both logical

---

[30] See details in D. Watson 2000: "Molotov's Apprenticeship in Foreign Policy: The Triple Alliance Negotiations in 1939", *Europe–Asia Studies*, Vol. 52, No. 4, p. 695–722; G. Roberts 1996: "The Alliance that Failed: Moscow and the Triple Alliance Negotiations 1939", *European History Quarterly*, Vol. 26, No. 3, p. 383–414; K. Neilson 2006: *Britain, Soviet Russia and the Collapse of the Versailles Order, 1919–1939*, Cambridge, ch. 6–7.

[31] PDD styczeń–sierpień 1939, p. 563, 574–576, Juliusz Łukasiewicz (Polish ambassador in Paris 1936–1939) to Edward Raczyński (Polish ambassador in London since 1934), Paris, 6 Apr and Stanisław Lubomirski (Polish *chargé d'affaires* in Berlin) to Beck, Berlin, 8 Apr 1939.

[32] Ibidem, p. 783, 855, Raczyński to the MFA, London, 22 Aug and Łukasiewicz to the MFA, Paris, 31 Aug 1939. It is worth noting that the Polish ambassador in Moscow, Wacław Grzybowski sent to Warsaw news calming down all fears that appeared after conclusion of the Soviet-German Non-Aggression Pact. He claimed that Ribbentrop had to sign the document of no political importance to avoid a scandal of coming back home with empty hands – see ibidem, p. 829–831, Grzybowski to Beck, Moscow, 29 Aug 1939.

[33] Ibidem, p. 806–807, 857–858, Sokolnicki to Beck, Helsinki, 25 and 31 Aug 1939.

and rational. They were even compared with the Polish foreign policy of equal distance between big powers. The only problem Beck faced was the Finnish disapproval towards closer collaboration with Warsaw. The Finns simply wished not to provoke any conflict with the USSR and withdraw from any closer connection with Poland and the Baltic states, which were regarded as main target territories of the Soviet expansion westward. After his unsuccessful attempt to convince Helsinki for coordination of overtures towards Moscow in August 1934, Beck resigned from taking up any further efforts in this direction. In fact, cooperation with Romania and Hungary was, from the Polish point of view, of much more importance than with relatively weak Finland and possibly Estonia and Latvia. However, the Polish diplomacy did not give up warm relations with Finland. This country was always treated as a friendly neighbour, although no closer collaboration was available. At this point, the Poles had no illusions, which means they interpreted the Finnish political aims properly.

Bibliography

Archival materials

Archiwum Akt Nowych (Archive of Modern Records) – Warsaw.

Ambasada RP Berlin (Polish Embassy in Berlin) 249.

Ambasada RP Londyn (Polish Embassy in Berlin) 1172–1179.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych (Ministry for Foreign Affairs) 1580, 1581, 1585, 5098, 5214, 6764.

The National Archives – London.

Foreign Office 371/18323, 21076.

Published sources

BECK Józef 1939: *Przemówienia, deklaracje, wywiady 1931–1939*, Warszawa: Gebethner i Wolff.

Documents on German Foreign Policy 1918–1945, Series C: *1933–1937: The Third Reich: first phase*, Vol. 2: *Oct. 1933–June 1934*, ed. Margaret Lambert, London: H.M.S.O., 1959.

Dokumenty Vneshnei Politiki SSSR = *Документы внешней политики СССР*, Vol. 17: *1 января – 31 декабря 1934 г.*, ed. G. K. Deev (Г. К. Деев) et al., Москва: Политиздат, 1971.

Dokumenty Vneshnei Politiki SSSR = *Документы внешней политики СССР*, Vol. 18: *1 января – 31 декабря 1935 г.*, ed. Iu. B. Borisov (Ю. Б. Борисов) et al., Москва: Политиздат, 1973.

Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939, Vol. 2: *1933–1939*, ed. Tadeusz Jędruszczak & Maria Nowak-Kiełbikowa, Warszawa: Pax, 1996.

ŁUKASIEWICZ Juliusz 1989: *Dyplomata w Paryżu 1936–1939. Wspomnienia i dokumenty Juliusza Łukasiewicza, ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej*, ed. Wacław Jędrzejewicz & Henryk Bułhak, Londyn: Polska Fundacja Kulturalna.

MANNERHEIM Carl Gustaf 1996 (1951): *Wspomnienia*, Polish transl. by Krystyna Szelągowska, Warszawa: Editions Spotkania.

PDD 1936 = *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne. 1936*, ed. Stanisław Żerko, Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2011.

PDD 1938 = *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne. 1938*, ed. Marek Kornat, Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2007.

PDD styczeń–sierpień 1939 = *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne: styczeń–sierpień 1939*, ed. Stanisław Żerko, Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2005.

Secondary sources

BARYSHNIKOV Vladimir N. 1997 = БАРЫШНИКОВ Владимир Н. 1997: *От прохладного мира к зимней войне: Восточная политика Финляндии в 1930-е годы*, Санкт-Петербург: Издательство С-Петербургского университета.

BARYSHNIKOV Vladimir N. 2000: The USSR's Decision to Begin the 'Winter War', 1939–1940. – *Mechanisms of Power in the Soviet Union*, ed. Niels Erik Rosenfeldt, Bent Jensen and Erik Kulavig, London–New York: Macmillan Press & St. Martin's Press, 163–172.

DĘBSKI Sławomir 2003: *Między Berlinem a Moskwą. Stosunki niemiecko-sowieckie 1939–1941*, Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.

GRABOWSKI Waldemar 2009: Raport. Straty ludzkie poniesione przez Polskę w latach 1939–1945. – *Polska 1939–1945. Straty osobowe i ofiary represji pod dwiema okupacjami*, ed. Wojciech Materski & Tomasz Szarota, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 13–38.

GREGOROWICZ Stanisław 1994: Sprawa deklaracji bałtyckiej na tle polityki Polski wobec Niemiec i Związku Sowieckiego na przełomie lat 1933/34. – *Z dziejów polityki i dyplomacji polskiej. Studia poświęcone pamięci Edwarda hr. Raczyńskiego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na Wychodźstwie*, ed. Henryk Bułhak et al., Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 317–331.

GREGOROWICZ Stanisław 1995: Koncepcja paktu wschodniego na tle stosunków polsko-sowieckich 1934–1935. – *Międzymorze. Polska i kraje Europy Środkowo-Wschodniej XIX–XX wiek. Studia ofiarowane Piotrowi Łossowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, ed. Andrzej Ajnenkiel et al., Warszawa: Instytut Historii PAN, 321–331.

GRUPP Peter 1988*: Deutsche Außenpolitik im Schatten von Versailles 1918–1920: zur Politik des Auswärtigen Amts vom Ende des Ersten Weltkriegs und der Novemberrevolution bis zum Inkrafttreten des Versailler Vertrags*, Paderborn: F. Schöningh.

JEZIORNY Dariusz 2009: Brytyjskie Foreign Office wobec sowieckich inicjatyw na rzecz zagwarantowania niepodległości państwom bałtyckim (1933–1934). – *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 44: 101–124.

JEZIORNY Dariusz 2009: Once More on British and Soviet Foreign Policy in 1930s, [rev:] *Britain, Soviet Russia and the Collapse of the Versailles Order, 1919–1939*, by Keith Neilson (Cambridge University Press, 2006) pp. 380. – *MOSZT könyvek* 3: *Utak és alternatívák. Előadások és tanulmányok az 1917-es orosz forradalom 90 éves évfordulója alkalmából*, ed. Gábor Lengyel & Attila Kolontári, Pécs: MOSZT-TCE, 243–255.

JEZIORNY Dariusz 2011: *Dyplomacja brytyjska wobec koncepcji paktu wschodniego (1933–1935). Analizy, projekty, działania*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

JOKIPII Mauno 1992: Finlandia i Niemcy w okresie międzywojennym. – *Niemcy w polityce międzynarodowej 1919–1939*, Vol. 2: *Lata wielkiego kryzysu gospodarczego*, ed. Stanisław Sierpowski, Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 365–377.

KEN Oleg, RUPASOV Aleksandr, SAMUEL'SON Lennart 2005 = КЕН Олег, РУПАСОВ Александр, САМУЭЛЬСОН Леннарт 2005: *Швеция в политике Москвы, 1930–1950-е годы*, Москва: РОССПЭН.

KORNAT Marek: *Polityka równowagi 1934–1939. Polska między Wschodem a Zachodem*, Kraków: Wydawnictwo Arcana.

KRASUSKI Jerzy 1975: *Stosunki polsko-niemieckie 1919–1932*, Poznań: Instytut Zachodni.

ŁAPTOS Józef 1993: Od bezpieczeństwa zbiorowego do aktywnej neutralności. Szkice z dziejów Ententy Bałtyckiej (1934–1940). – *Bałtowie – przeszłość i teraźniejszość*, ed. Andrzej Kastory & Andrzej Essen. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP. 79–99.

MADAJCZYK Piotr 1991: *Polityka i koncepcje polityczne Gustawa Stresemanna wobec Polski (1915-1929)*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.

NEILSON Keith 2006: *Britain, Soviet Russia and the Collapse of the Versailles Order, 1919–1939*, Cambridge: Cambridge University Press.

PULLAT Raimo 1998: *Stosunki polsko-fińskie w okresie międzywojennym*, Polish translation by Magdalena Galińska, Warszawa: Rytm.

RADICE Lisanne 1977: The Eastern Pact 1933–1935: A Lost Attempt at European Cooperation. – *Slavonic and East European Review* 55/1: 44–64.

ROBERTS Geoffrey 1996: The Alliance that Failed: Moscow and the Triple Alliance Negotiations 1939. – *European History Quarterly* 26/3: 383–414.

ROJEK Wojciech 1992: Geneza koncepcji paktu wschodniego 1933–1934. – *Niemcy w polityce międzynarodowej*, Vol. 2: *Lata wielkiego kryzysu gospodarczego*, ed. Stanisław Sierpowski, Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 208–221.

RZEPNIEWSKI Andrzej 1995: Siły zbrojne średnich i małych państw wschodnioeuropejskich 1921–1941. – *Międzymorze. Polska i kraje Europy Środkowo-Wschodniej XIX-XX wiek. Studia ofiarowane Piotrowi Łossowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, ed. Andrzej Ajnenkiel et al., Warszawa: Instytut Historii PAN, 265–274.

SIERPOWSKI Stanisław 1983: Wystąpienie Niemiec z Ligi Narodów. – *Przegląd Zachodni* 2: 67–92.

SIERPOWSKI Stanisław 2005: *Liga Narodów w latach 1919–1926*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

STEIN George H. 1962: Russo-German Military Collaboration: The Last Phase, 1933. – *Political Science Quarterly* 77/1: 54–71.

WATSON Derek 2000: Molotov's Apprenticeship in Foreign Policy: The Triple Alliance Negotiations in 1939. – *Europe–Asia Studies* 52/4: 695–722.

ZACHARIAS Michał Jerzy 1988: Józef Beck i "polityka równowagi". – *Dzieje Najnowsze* 20/2: 3–35.

ZGÓRNIAK Marian 1993: Wojna zimowa 1939–1940. – *Bałtowie – przeszłość i teraźniejszość*, ed. Andrzej Kastory & Andrzej Essen. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP. 138–153.

ŻERKO Stanisław 1998: *Stosunki polsko-niemieckie 1938–1939*, Poznań: Instytut Zachodni.

ŻERKO Stanisław 2005: *Niemiecka polityka zagraniczna 1933–1939*, Poznań: Instytut Zachodni.

Abbreviations

AAN = Archiwum Akt Nowych (Archive of Modern Records), Warsaw.
Amb Londyn = Ambasada RP Londyn (Polish Embassy in London).
BIPZ = Biuletyn Informacyjny Polska a Zagranica (Information Bulletin Poland and Abroad).
FO = Foreign Office.
MFA = Ministry for Foreign Affairs.
MSZ = Ministerstwo Spraw Zagranicznych (Polish Ministry for Foreign Affairs).
TNA = The National Archives, London.
PDD = Polskie Dokumenty Dyplomatyczne (Polish Diplomatic Papers), see Published sources above.

Abstract

Finnish foreign policy 1933–1939 assessed through Polish diplomacy

Finland and Poland lived in similar conditions in 1933–1939. Chronological caesuras for this article are marked by Adolf Hitler's accession to power in Germany and conclusion of the Ribbentrop–Molotov Pact. Governments of Poland and Finland treated the USSR as a real danger for their independent states. However they managed to conclude Nonaggression Treaties with their eastern neighbour in 1932. Finland had never any problems with Germany after World War I and Warsaw stabilised its relations with Berlin after the Nonaggression Declaration was signed on 26 January 1934. It is therefore interesting to search what was the attitude of the Polish diplomacy to the Finnish foreign policy in 1933–1939. The following questions are answered in the article: Was it followed by Warsaw carefully? How did the Polish diplomacy assess the Finnish priorities regarding international relations? What did Warsaw think about the intentions of Helsinki? Were the Polish interpretations of the Finnish activities proper or false? And finally, did Warsaw try to influence Helsinki's behaviour in international relations?

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Agilolf Kesselring
University of Helsinki

Finnish Independence as a German First World War project

In 2017 Finland celebrates hundred years of independence as a sovereign state. There is little doubt about imperial Germany's crucial role within the process moving Finland from the status of an autonomous grand duchy within the Russian Empire towards a full fledged sovereign state. Probably this is described most impressively by Baron Pehr Evind Svinhufvud's legendary words before his deportation to Siberia in 1914. Asked if he thought to ever be able to return to Finland, Svinhufvud is said to have answered: "Yes, with God's and Hindenburg's help".[1] Anyway during the last hundred years this German role has been interpreted in different ways: For example in 1938 the German role was thankfully commemorated with invitations of former imperial German war veterans, military parades and publications in Finnish, Swedish and German language,[2] while in his commemorative speech on December 6, 1957 president Kekkonen focused on Finland's economic recovery, lasting peace with the Soviet Union. He mentioned Germany only by stating that in post-war Finland had been built only 2,8 less houses per

[1] E. Räikkönen 2007 (1928): *Svinhufvudin kertomukset Siperiasta*, Keuruu, p. 81. E. Räikkönen 1936 (1935): *Svinhufvud baut Finnland. Abenteuer einer Staatsgründung*, München, p. 19. M. Häikiö 2017: *Suomen leijona. Svinhufvud itsenäisyysmiehenä*, Jyväskylä, p. 127.

[2] *Helsingin valtaus. 12. 4. 1918. = Helsingfors intagning = Die Einnahme von Helsinki*, Helsinki-Helsingfors: Vuoden 1918 Helsingin Valkokaartin Työvaliokunta, 1938, e. g. contains also appraisals of the German "Ostseedivision's" role in German and Finnish language. For the commemoration in 1938 see also: M. Jonas 2011: *NS-Diplomatie und Bündnispolitik 1935–1944 : Wipert von Blücher, das Dritte Reich und Finnland*, Paderborn.

1000 inhabitants less than in the West-German "economic miracle-state".[3] These examples illustrate that memorizing the past is always determined by the contemporary viewpoint. The difference between commemoration on the eve of the first peak of "Finlandization" – known as the night frosts (1958) and the nota crisis (1961) – and 21 years earlier on the eve of the Second World War – experienced by Finnish people as the Winter War (1939), Continuation War (1941–1944) and Lapland War (1944–1945) – is impressive. Germany's changed political esteem after twelve years of National Socialist dictatorship, including six years of aggressive war and the extermination of the European Jews has been presumably one driving factor. Soviet pressure politics towards Finland more than only encouraged this change in memorial perception. Since the Finnish-Soviet Treaty of 1948 the state of Soviet-Finnish relations was directly linked to the Soviet threat perception vis-à-vis Germany – meaning West Germany.

As a formidable visual example of actively changing the historical viewpoints may serve memorial for the German invention of 1918 in Hanko: The obeliscal stele had been erected in 1921, destroyed between 1940 and 1941 (while Hanko was under Soviet control), re-erected during the Continuation War in 1943 and removed under the Soviet dominated Allied Control Commission in 1946 – finally a disputed mitigated version has been re-erected in 1960.

The aim of this article is to discuss the historical events, which led to Finnish independence with a focus on a German centred viewpoint. We ask about the role of Imperial Germany's politics and military action in supporting Finnish secession from Russia within the framework of the First World War. More precisely, this article highlights on the rationale behind the German project on Finnish independence from 1914 to 1918. Finally we wish to discuss how this German impact might be understood out of the historical situation.

1. Historians' debate on Germany's contribution to Finnish independence

At the beginning of the millennium Finnish historian Matti Lackman reopened a debate about the Germanophile young Finnish activists – the "Jägers", who fought for Imperial Germany on the Eastern front in order to get military education and experience. Almost the entire Finnish military

[3] "Itsenäinen Suomi 40-vuotias" – commemorative speech by Urho Kekkonen, 6.12.1957, reprinted in 1967 in his *Puheita ja kirjoituksia*, vol. 2: *Puheita presidenttikaudelta 1956–1967*, Helsinki, 41–46.

elite during the Second World War had a Jäger-background.[4] This explains partly why already the title of his book "For Finland or for Germany?"[5] has been perceived as problematic not only by circles concerned with keeping up the ideas and memory of the Finnish independence activists: Could it really have been that the later war heroes of the Winter and Continuation War would have fought for the German course during the First World War? As far as it concerns the focus on German politics, together with researches already conducted in the 1960s and 1970s by Osmo Apunen[6] and Hannu Rautkallio,[7] Lackman's research broke path for the thinking figure that it would have been the German defeat of November 1918, which finally would have saved the Finnish "real independence".[8] This point is strongly made in the recent book on "German Finland 1918"[9] by Finnish historians Marjaliisa and Seppo Hentilä. They argue in their last chapter named "altruistic helper or greedy imperialist?"[10] that Finland would have become a German satellite or colony, if it wasn't for the defeat of Germany in November 1918. This thinking figure of imperial Germany as a "greedy imperialist" reminds not only the title of East German Historian Manfred Menger *Die Finnland-politik des deutschen Imperialismus 1917–1918*,[11] but also West German Historian Fritz Fischer's controversial and nowadays rebutted "Germany's Aims in the First World War".[12] If we believe both, Hentilä and Lackman,

[4] L. Laaksonen 2011: *Mistä sotakenraalit tulivat? Suomen armeijan tie Mannerheimin johtoon 1918–1939*, Helsinki.

[5] M. Lackman 2000: *Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia: jääkäriliikkeen ja jääkäripataljoona 27:n (1915–1918) synty, luonne, mielialojen vaihteluita ja sisäisiä kriisejä sekä niiden heijastuksia itsenäisen Suomen ensi vuosiin saakka*, Helsinki.

[6] O. Apunen 1968: *Suomi keisarillisen Saksan polittiikassa 1914–1915*, Helsinki 1968.

[7] H. Rautkallio 1977: *Kaupantekoa Suomen itsenäisyydellä. Saksan sodanpäämäärät Suomessa 1917–1918*, Helsinki .

[8] This point was made e. g. by the Finnish historian and politician Erkki Tuomioja (2001): https://tuomioja.org/kirjavinkit/2001/01/matti-lackman-suomen-vai-saksan-puolesta-jaakareiden-tuntematon-historia/ (accessed in the fall of 2017).

[9] M. Hentilä & S. Hentilä 2016: *Saksalainen Suomi 1918*, Helsinki.

[10] Finnish: *Pyyteetön auttaja vai ahne imperialisti?*, ibidem, p. 369–398.

[11] M. Menger 1974: *Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917–1918*, Berlin (Ost).

[12] F. Fischer 1961: *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/18*, Düsseldorf. The original title is harder than the title of the English translation and could be simply translated as "grab for world power". Fischer's book led to the so called Fischer controversy about the German war aims. His thesis of Germany being alone guilty for the First World War and thus constructing a continuity from the imperial Germany towards the "Third Reich" (later leading into the so called Goldhagen debate) has been rebutted among others lately by: Ch. Clark 2014: *The Sleepwalkers. How Europe Went to War in 1914*, London.

the Finnish Jägers fought for "greedy imperialist Germany", rather than for Finnish independence. Can this disturbing result be brought into congruency with other findings about Germany during the First World War and the history of Finland's struggle for independence?

2. A Finnish student project as German intelligence operation

With his manifesto of February 1899, Russian Emperor and Grand Duke of Finland Nicholas II had restricted the legal and political autonomy of his Grand Duchy, Finland. The Finnish constitution was centralized towards St. Petersburg and Russian became official language. This "russification policy" disadvantaged first of all the Swedish speaking bourgeois like academics, civil servants and military officers, whose professional chances decreased by the new rules. At the Aleksander-University in Helsinki feelings ran high due to the question, if Russian would serve as examination language. Passive resistance was popular, but since 1901 there was formed also an active resistance group, the so called "Kagal". The most known representative of this group was P.E. Svinhufvud, who later would declare Finland's independence in December 1917. The Kagal's radical wing, agitating for independence with the journal "Fria Ord" under Konni Zilliacus worked from its Stockholm exile.[13] Its representative there was Almar Fabritius, who since 1914 would form the link between the old "first generation" independence movement – the Kagal – and the student based "second generation" – the Jägers. After St. Petersburg had adopted a more conciliatory Finland-policy following the Russian revolution of 1905, the outbreak of the First World War brought the next wave of russification actions. Svinhufvud was ostracized to Siberian exile and the students' discontent finally led to the legendary Stockholm trip by the two Aleksander-University students Walter Horn and Bertil Paulig. Their meeting with the first generation activist Herman Gummerus on the eve of December 6 [!], 1914 is widely seen as the beginning of the German supported Jägers movement. This is reason enough to trace back the roots of this event from a German perspective:

The German and Swedish Chiefs of their respective General Staffs, Generals Knut Bildt and Helmuth von Moltke ("the younger Moltke") had met in 1910. They discussed the idea that in case of a German-Russian War the Swedish army could conduct an attack on Finland. This was thought as relief for the pressure on the potential East European front by threatening St. Petersburg. This meeting had been initiated by the German friendly Swedish foreign minister (1909–1911) Count Arvid Taube af Odenkat. Taube

[13] K. Zilliacus 1920: *Sortovuosilta. Poliittisia muistelmia*, Porvoo.

was the Swedish envoy to Berlin from 1900 to 1909 and again from 1912 to 1916 and also a confidant of Queen Victoria of Sweden.[14] It is noteworthy that Queen Victoria was – like Emperor Wilhelm II – a grandchild of German Emperor Wilhelm I.[15] Anyway, the results of the bilateral meeting on the military level would never be confirmed by the Swedish policy-makers. In 1913 and in the beginning of 1914 the German Ministry of Foreign Affairs (*Auswärtiges Amt*) had to rectify several harsh comments made by Wilhelm II, who had challenged Sweden to "choose sides" in case of a greater conflict.[16] After Germany had declared war on Russia, the very next day – on August 2, 1914 – Moltke demanded from the *Auswärtiges Amt* that its diplomats should enforce a Swedish attack against Russia in Finland. Such a Swedish intervention was seen as crucial for the outcome of the entire two-front-war, so Moltke explained that "everything should be promised to Sweden, if necessary also Finland".[17]

Anyway, already in 1913 the German Chief of the army's intelligence branch (*Abteilung III b*), Colonel Walter Nicolai, had warned that Sweden including its General Staff would incline towards "weak neutrality".[18] Due to the strategic setting of the First World War, for the German Empire the question how Sweden would position herself in the conflict was one of life or death. The German General Staff had until the emerging of the July-crisis not prepared for a war on the Eastern front, because of focusing on France as the "inherited" enemy (*Erbfeind*). Even so a Swedish intervention against Russia on Finnish soil was highly desired, there were strong restrictions to the German possibilities in imposing pressure on Sweden. With the British embargo at sea Germany was highly dependent on the Swedish steel resources, which meant that Swedish neutrality was still a far better option than the possibility of Sweden becoming part of the anti-German *entente cordiale*.[19] What was the result of Moltke's demand of a Swedish attack against Russia?

---

[14] I. Schuberth 1981: *Schweden und das Deutsche Reich im Ersten Weltkrieg. Die Aktivistenbewegung 1914–1918*, Bonn, p. 15. P. Luntinen 1997: *The Imperial Russian Army and Navy in Finland 1808–1918*, Helsinki, p. 263.

[15] For Queen Victoria, see: S. Hadenius 2010: *Drottning Victoria af Sverige. Om kärlek, plikt och politik*, Stockholm, and A. Jarlert 2012: *Drottning Victoria – ur ett inre liv. En existensiell biografi*, Stockholm.

[16] W.M. Carlgren 1962: *Neutralität oder Allianz. Deutschlands Beziehungen zu Schweden in den Anfangsjahren des Ersten Weltkrieges*, Stockholm, p. 20–21.

[17] The Moltke memorandum was discovered by O. Apunen 1968: op. cit., p. 50-51.

[18] W.M. Carlgren 1962: op. cit., p. 12.

[19] For an in deep discussion on Germany's Finland policy as policy vis-à-vis Sweden, see: A. Kesselring 2005: *Des Kaisers "finnische Legion". Die finnische Jägerbewegung im Ersten Weltkrieg im Kontext der deutschen Finnlandpolitik*, Berlin, p. 42–44.

On August 6, 1914 the *Auswärtiges Amt* filed an order to the German envoy in Stockholm, Baron Franz von Reichenau. This order shows what the German Foreign Ministry made out of Moltke's call for a Swedish attack in Finland: the German envoy should contact persons from the Swedish Party in Finland and offer the Finns the status of an autonomous republic as a buffer state in case of a German victory.[20] Before this order to Reichenau had been issued, the *Auswärtiges Amt* had checked with the Swedish envoy – Taube – that Sweden would accept an **autonomous Finnish republic**. Taube ensured that Sweden would be satisfied with getting the Åland Islands and some border fortresses. Taube did not become more specific about the border fortresses, but he had most likely some islands near Hanko in his mind. Noteworthy is the construct of an "autonomous republic". The files do not elaborate on the point **from whom** Finland should be autonomous (not independent!) in case of a German victory. From the context it is anyway most likely that there was meant autonomy **from Russia or maybe Sweden**. Two reasons for those promises towards the Finnish Swedish Party are given in the files: winning the Finnish hearts and minds and "to eventually cause a rebellion against Russia".[21] Already in 1968, the Finnish historian Osmo Apunen called the telegraphic order to Reichenau one of the key documents concerning the German policy on Finland.[22] This view is 56 years later still right – anyway it is worth while to read this document in its historical context. In 1961, German historian Fritz Fischer cited the telegraph to Reichenau to proof the imperialistic nature of the German Empire under Wilhelm II. Obviously Fischer was not very familiar with Finnish history and therefore missed the point of restoration of Finnish autonomy – if demanded in a Swedish framework like before 1809 – as political goal for the post-war order sketched by the *Auswärtiges Amt*. As Fischer's *Griff nach der Weltmacht* is still widely adopted, the "ghost" of a German imperialistic policy in 1914/1915 is still alive.

Three days after Moltke's demand (on August 5, 1914) the German rooted Finn Fredrik Wetterhoff met a captain from the General Staff in Berlin. Wetterhoff had moved from Helsinki to Berlin in 1913 where he founded a law office specialized in Northern trade.[23] The historian on the Jägers movement, Matti Lauerma, gives a brief account of these events: Following Lauerma, Wetterhoff was offered a mission as a secret agent, but rejected

[20] Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Berlin (following: PAAA), Weltkrieg 11c, Bd. 1, A 16210. Erlass an Reichenau, 6.8.1914.

[21] Ibidem.

[22] O. Apunen 1968: op. cit., p. 239.

[23] A. Pakaslahti 1933: *Suomen politiikka maailmaansodassa*, vol. I, Porvoo, p. 209.

and volunteered for the *1. Garde-Regiment zu Fuss*.[24] This story-line seems at least remarkable. This first Prussian guard regiment was one of the most distinguished regiments. Why would somebody like Wetterhoff – after all a middle-class foreigner who gained German nationality not before November 1914 and suffered from financial problems – be accepted as volunteer in such a noble regiment? In the hysterical first month of the First World War Finnish citizens, living in Germany, belonged – like Russians and other citizens of the Russian Empire – to the group of "enemy foreigners" and were therefore strictly supervised by the police and often treated like potential spies.[25] The answer to this mystery seems to be that Wetterhoff indeed worked for the intelligence branch of the General Staff (*Abteilung III b*), but not as a normal agent, but as leader of a wider intelligence operation: The later Jäger movement. His position as a Guard's sergeant could be understood in terms of a cover up for his work of strategic importance with the aim of promoting insurgency in Finland.

A deeper look into the German "Wetterhoff-network",[26] as well as later organizational patterns and courses of events supports this theory: On January 26, 1915 the Foreign Ministry, the War Ministry, the Admiral Staff and the General Staff agreed in Berlin on the establishment of a "war course for foreigners" (*Kriegskursus für Ausländer*).[27] In this course the 200 first Finnish student volunteers – the later Jägers – should be trained in military terms. The Berlin-meeting was led by Colonel von Zimmermann, the chief of *Nachrichtenabteilung Berlin*, in other words the part of Nicolai's section III b, which was not deployed to the front, but was organized under the Vice-Chief of the General Staff in Berlin – Moltke, who had been replaced by Falkenhayn as Chief of Staff in September 1914. Wetterhoff took part in this highly political meeting, invited by Zimmermann.

In 1966, Lauerma described rather nebulously, how Wetterhoff's carrier as a city prosecutor had broken together in Finland after "knowledge of the odd traits of his private life".[28] Kati Mustola's research about Wetterhoff clarifies, what Lauerma circumscribed so vaguely: Wetterhoff had to leave

---

[24] M. Lauerma 1966: *Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutukset*, Porvoo, p. 71–72.

[25] Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg (following: BA-MA), PH 10 III, FC 2073, for the context see: A. Kesselring 2005: op. cit., p. 54.

[26] A first discussion of the Wetterhoff-Hirschfeld network can be found in: A. Kesselring 2012: "Jääkäriliikkeen «traagiset sankarit» Fredrik Wetterhoff ja Maximilian Bayer", *Parole* 3, p. 26–28.

[27] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 4, pp. 45–49, Ergebnis der Besprechung betr. Ausbildung von jungen Finnländern in Deutschland, 26.1.1915.

[28] M. Lauerma 1966: op. cit., p. 70.

Finland because of rumors about his gay orientation.[29] In Finland, homosexuality was seen as a crime since 1895. Though in Germany homosexuality was also considered a crime, the atmosphere in *pre*-war Berlin was anyway more liberal than in Nicholas' Empire – this would change during the course of the war. In Berlin, back in 1897, Professor Magnus Hirschfeld had collected some 6000 signatures for a revision of paragraph 175, which in his view wrongly criminalized homosexuality. Wetterhoff had worked with Hirschfeld: the passages concerning Finland in Hirschfeld's book *Men's and Woman's Homosexuality*[30] are attributed to Wetterhoff.[31] What does that have to do with Finnish independence? To Hirschfeld's network in relation to his petition against paragraph 175 belonged also Albert Südekum, a social democratic member of the *Reichstag* (Diet).[32] Both, Südekum and Hirschfeld were close friends with the writer Hans Ostwald and had helped him with the founding of his *Verein für soziale Kolonisation Deutschlands* – a society, which served first of all as a kind of private employment service with a social agenda. In its directorate can be found among others the liberal member of the *Reichstag* Hermann Paasche.[33] Paasche again, is known to have worked closely with the centre party member of the *Reichstag* Matthias Erzberger during the First World War. Hermann Paasche's son – the naval officer Hans Paasche – suggested to Wetterhoff that he should work with the Admiral Staff in order to organize sabotage against Russia from the beginning of December 1914.[34] It was Erzberger, who initiated the *Finnisches Unterstützungskommitee* – Finnish Support Committee – which again was founded under Alfons Löwenstein. It is noteworthy that Löwenstein had studied in Helsinki and that his wife was a née Fabritius! Südekum for his part became a member of the directorate of the Finnish Support Committee in December 1914.[35] On November 29, 1914 Wetterhoff – now already a German (Prussian) citizen – founded the *Finnländisches Komitee*, not to be confused with Löwenstein's Finnish Support Committee. The *Finnländisches Komitee* was funded by the General Staff and took over the tasks from the Finnish Support Committee. It seems convincing that Wetterhoffs impressing carrier

[29] K. Mustola 2007: "Fritz Wetterhoff", (in:) K. Mustola & J. Pakkanen (eds.): *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*, Helsinki, p. 232–236.

[30] M. Hirschfeld 1914: *Die Homosexualität des Mannes und des Weibes*, Berlin.

[31] K. Mustola 2007: op. cit., p. 232–236.

[32] M. Bloch 2009: *Albert Südekum (1871–1944). Ein deutscher Sozialdemokrat zwischen Kaiserreich und Diktatur. Eine politische Biographie*, Düsseldorf.

[33] R. Thies 2006: *Ethnograph des dunklen Berlin. Hans Ostwald und die Großstadt-Dokumente (1904–1908)*, Köln, p. 268.

[34] M. Lauerma 1966: op. cit., p. 86.

[35] A. Kesselring 2005: op. cit., p. 52–55.

from an “enemy foreigner“ and outcast to the chair of the *Finnländisches Komitee* in only about one year can be explained by his connection to the highest ranked Hirschfeld-network.

Latest from December 1914 on – probably already since August 1914 – Wetterhoff worked for the German General Staff, running an organization, which was supposed to hold the connection with the Finnish activist movement. On December 3, 1914 Gummerus met with Wetterhoff in Berlin. Gummerus had contacted the German envoy in Vienna already in September 1914.[36] Wetterhoff and Gummerus agreed that the latter should establish a contact with activists in Finland.[37] That was only two days before the students Horn and Paulig met with Gummerus at Count Carl Erik Johan von Mannerheim – the later Marshall of Finland’s older brother – in Stockholm. Gummerus arrived in Stockholm on December 5. Carl von Mannerheim who was a member of the Kagal and had been exiled in 1903 had returned only one day before from a trip to Norway.[38] It is of interest that the former German consul in Helsinki, Albert Goldbeck-Löwe, also arrived in Stockholm, but already on December 2, 1914 and met with Paulig. Military historian Pentti Airio describes it as a “lucky coincidence” that Gummerus and Goldbeck-Löwe visited Stockholm at the same time like the activists Horn and Paulig. As far as it concerns Gummerus’ trip to Stockholm there can be little doubt that his visit has been planned and financed by the Wetterhoff office in Berlin, which means in the end by the German General Staff. Concerning Goldbeck-Löwe, it seems also rather unlikely that this meeting was coincidental. Paulig, whose Lübeck rooted family was active in the German community of Helsinki new Goldbeck-Löwe. This seems to have been the reason why Paulig and Horn – two ethnical German Finnish citizens – where sent to Stockholm. If we keep in mind that Gummerus, Goldbeck-Löwe, Mannerheim (Carl), Paulig and Horn met in such a short time window in Stockholm it seems rather unlikely that this meeting was not coordinated by the Wetterhoff office, which hast to be understood as an office of the General Staff’s intelligence section. Already on December 6, 1914 Gummerus filed an *aide-mémoire* asking for the military training of 150 Finns in Germany in order to have those in a stand by position for the case of a German military operation in Finland: The formal Finnish request for the training of the later Jäger movement. This explains also, why Horn wrote already in 1916 that “there would be no Finnish battalion [the Jägers] without Wetterhoff”. With the growing historical distance, the understanding for the importance

---

[36] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 1, A 21101. Telegramm der Botschaft in Wien, 8.9.1914.

[37] M. Lauerma 1966: op. cit., p. 72–73.

[38] P. Airio 2013: *Walter Horn. Ensimmäinen jääkäri ja kylmän sodan Pohjola-aktivisti*, Jyväskylä, p. 29. Carl Erik Johan Mannerheim died half a year later on July 6, 1915.

of this coordination effort of bringing together young Finnish "second generation" activists (later Jägers), exiled Finnish "first generation activists" (former Kagals) and representatives of the German military declined. While in the 1950s Lauerma still stressed Wetterhoff's importance without explaining it in a convincing manner, already in the 1960s Apunen stated, Wetterhoff's share would be "difficult to estimate".[39] In 2000 Lackman criticized Lauerma of being too "fascinated about the Wetterhoff myth".[40] Today we can state that for a conglomerate of historical, political and gender related reasons Fredrik ("Fritz") Wetterhoff is one of the forgotten key protagonists of Finnish independence – a person who should be remembered in the centennial celebrations of the independent Finnish state.

3. No Finnish uprising without German landing

Gummerus contacted the German Naval Attaché, Reinold von Fischer-Lossainen, latest on December 8, 1914 after returning from a trip to Finland, which took place after his meeting with Horn and Paulig. He reported that in Finland had been established an organization in order to provide Germany with information about Finland and to report about Russian troop movements – in other words an intelligence network –, as well as with the goal to prepare a potential German landing in Finland. The other aim of this organization was told to be the preparing of an uprising in Finland.[41] This "organization" had though not been established by Gummerus or Wetterhoff on orders of the German military, but had been already existing before: It was the "Central Committee for the Activist Movement", founded on October 27, 1914 at the "Ostrobotnia" student house in Helsinki. This shows that the Germans' providing of military training for the future Jägers and a vague promise of a potential German landing in Finland was only "one side of the coin" – "the other side" consisted of providing intelligence and preparing for a Finnish uprising, as well as for a potential German landing. The idea that there could be formed an **independent** "Duchy of Finland" under a son of Wilhelm II – Prince Oskar – beside an **autonomous** "Baltic Duchy" was brought on the table for the first time by the Finnish activist Jonas Castrén in September 1914.[42] Castrén, who was in this question clearly connected

[39] O. Apunen 1968: op. cit., p. 246–247.

[40] M. Lackman 2000: op. cit., p. 276.

[41] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 3, A 34610, Brief Lucius, 11.12.1914.

[42] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 1, A 20329, Bericht der Preussischen Gesandtschaft in München, 2.9.1914.

with Wetterhoff,[43] anyway set preconditions before a Finnish uprising could take place: Destruction of the Imperial Russian Baltic Fleet by the Imperial German Fleet and German occupation of places of strategic relevance in Finland[44] – this logically implied a German landing on Finnish soil. It is worthwhile to reflect for a while on this "Castrén's offer": Germany would have to destroy the Baltic Fleet and provide a joint naval landing operation. **After that**, the Finns would start an uprising against the Grand Duke-Tsar and welcome a Hohenzollern prince as their new Duke. Anyway, this Finnish state was supposed to be independent, not only autonomous vis-à-vis Germany. There is little doubt that this would have been a rather "bad deal" for the German Empire. As we could see before, Germany aimed to press Sweden into its alliance and was ready to therefore concede Finland to Sweden. Practically this would have meant that, if Sweden would have attacked Russia (in Finland), Germany would have supported the annexation of Swedish occupied territories. This would have been a bargain of troops against the land, which the same troops would have had to conquer on their own. A "Finnish version" of the same plan with a similar outcome could have been that the Finnish people would start a rebellion and would get support, if they were successful. The "Castrén-plan" kept the military work to the Germans with the only reward of a vague promise that Prince Oskar could get an insecure borderland state of his own. In 1914, what Wilhelm II needed was an ally against Russia, who could free troops from the Eastern front, which he needed at the Western front – he did need everything else than a new battle ground, which would have bound his navy, which was already needed against Great Britain's sea blockade. The problem of bringing Finnish activist aims and German war aims together seemed to be irresolvable.

Anyway, the German side discussed the Finnish issue in the already mentioned so called "provisional meeting" in Berlin on January 26, 1915 led by the Intelligence Office of the General Staff. Foreign Ministry, Navy and Army decided positively on Gummerus' request. The first "Lockstedt course" was established, the Jäger movement was born. This is the result remembered in Finnish history. It is noteworthy to stress, though, the point that the German side limited clearly its commitment. The goal of the "war course for foreigners" – so the official name – was defined as follows:

> […] to proof them [the Finnish activist students A. K.] Germany's sympathy with Finland and to introduce them to Germany's cultural level and military spirit, but furthermore, to enable them to conduct military tasks in case of an

[43] A. Huldén 1997: *Finnlands deutsches Königsabenteuer 1918*, Reinbek, p. 22–23.

[44] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 1, A 22955, Bericht der Preussischen Gesandtschaft in München, 17.9.1914.

active Swedish procedure against Russia or a self-reliant Finnish uprising in Finland.[45]

This shows that the German aim of bringing **Sweden** into the war as relief on the Eastern front had not changed. As alternative, there was thought about a **Finnish** rebellion against Russia with the same strategic aim. A naval landing operation in Finland was ruled out by the Navy, which explains, why the potential Finnish uprising had to be **self-reliant**. Anyway for the young Finnish activists this was already a big step: they would get military training and weapons – the rest would be seen later. The older activists exiled in Stockholm kept insisting on a German intervention, as precondition for an uprising on Finnish soil. Together with German plans for a separate peace with Russia, this led to attempts to dissolute the "Finnish Legion" like the Jägers were soon be called by German officials. As the "Finnish Legion" was growing constantly, it anyway would not be abolished, which can be attributed to the logics of a self-referential system.[46] It was the War Minister and the Emperor himself, who tried to abolish the steadily growing Finnish troops: As the Foreign Ministry suggested to allow the Legion to grow up to 1200 troops, Wilhelm II said: "No, I will not stoop to that. I don't want to instigate a revolution in the Tsar's lands […] a riot could endanger the Tsar's throne."[47] What at the first sight looks like a naive outbreak of an Emperor at war truly shows to have been a farsighted political decision: For Wilhelm II, the main enemy was still France, not Russia. A revolution, which would have endangered the Russian Tsar's power was not in Wilhelm's dynastic interest. He was not ready to wage a total war against Russia – at least not yet in Summer 1915. In practical terms, this ruled out the possibility even of a self-reliant Finnish uprising.

This leads to the plan of the German Naval attaché in Stockholm, Naval Captain von Fischer-Lossainen. In order to press reluctant Sweden into war on the German side, he suggested that the "Finnish Legion" should be raised to a strength of 1200 troops. This troops should be disembarked at the Åland Islands. This would lead to a growth of those troops, as young men would join the battalion from the Finnish motherland. If this action could be sold as a "national Finnish independence war", this would endorse a change within the Swedish public opinion and therefore enable the "forcible solution of the Finnish question" by the Royal Swedish Forces.[48] Imperial Chancellor Theo-

[45] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 4, pp. 45–49, Ergebnis der Besprechung betr. Ausbildung von jungen Finnländern in Deutschland, 26.1.1915.

[46] A. Kesselring 2005: op. cit., p. 66–75.

[47] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 8, AS 4124, Gehorsame Aufzeichnung von Weber, 7.8.1915.

[48] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 8, AS 4157, Brief von Fischer-Lossainen, Marine-Attaché für die nordischen Reiche an den Staatssekretär des Reichsmarine-Amtes, 7.8.1915.

bald von Bethmann Hollweg recommended this plan "most warmly" to Wilhelm II[49] – one day later on August 12, 1915 the General Staff and the Admiralty agreed, too.

This plan, which Finnish historian Pertti Luntinen qualified as pure "fantasies of a naval attaché"[50] is one key to the German Finland-policy during the First World War. It was discussed on August 25, 1915 between Wilhelm II, the General Staff and the Admiralty. The Admiralty calculated that alone for a landing operation on the Åland Islands there would be needed some 5000 troops. It was agreed that from a military viewpoint such a landing would be of a low priority, but from a political viewpoint desirable. The idea of forcing Sweden into war by an amphibious landing on the Åland Islands was skipped. There was agreed that Sweden should be convinced by political means. A landing should be planned in military terms, but should not happen without the Swedish consent in joining the German operation.[51] Even so Fischer-Lossainen's plan had been rejected, the emperor changed his mind and now approved the formation of his "Finnish Legion"[52] – the Jäger movement continued. It was not clear for what exactly it could be used, but it seemed to be a good political tool vis-à-vis Sweden. This phase endured until November 1915, when Prince Max von Baden visited Stockholm in order to finally reach agreement about a German-Swedish Alliance against Russia. Prince Max promised the Åland Islands, a customs union, a post-war mutual assistance pact and autonomy (under Sweden) or independence for Finland. On November 18, 1915 the Swedish government rejected the German advance against the wishes of the Swedish royalties.

On new year's eve 1915, the Finnish volunteers were informed that they could not count with a German landing in Finland. They would be deployed to the Eastern front near Riga in direction Tallinn-St. Petersburg, instead.[53] The German plans for a landing in Finland were put on ice until spring 1917. This was caused by two historical turns: On August 28, 1916, Hindenburg and Ludendorff formed the new (third) Highest Army Command (so called *3. OHL*). Ludendorff stood for the concept of total war – a new concept broadening war-gaming into "all" spheres, including small wars and revolu-

[49] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 8, Abschrift zu AS 4157, J.Nr. 24197, Brief von bethman Hollweg an Wilhelm II., 11.8.1915.

[50] P. Luntinen 1997: op. cit., p. 263.

[51] BA-MA, F 538 III 2.39, Admiralstab der Marine, 25.8.1915.

[52] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 8, A 25300, Befehl des Kriegsministers Wild von Hohenborn zur Aufstellung der Ausbildungstruppr Lockstedt, 26.8.1915.

[53] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 11, A 195, 4. Bericht über die Ausbildungstruppe Lockstedt, 31.12.1915.

tions.[54] With the time, the *3. OHL* changed into a "silent dictatorship"[55] (Martin Kitchen). In March 1918, the Russian "February Revolution" opened a new window of opportunities for total war style war-gaming. This explains, why in this very moment the responsibility for the Finnish Jäger movement was transferred from the Intelligence Branch within the German General Staff to its Political Section.[56] At the same time, the "Finnish budget" was increased to one million marks, as it was thought that after the "February Revolution" also the "Finnish movement would soon start to move".[57] On May 14, 1917 the German General Staff sent an officer to Stockholm to meet with the Finnish activist Military Committee.[58] On the Finnish side took part among others Cavalry Captain (ret.) Hannes Ignatius, who can be said to have been the *spiritus rector* within the Military Committee and Colonel (ret.) Nikolai Mexmontan. Mexmontan had been the last commander of the Finnish Guard until its dissolution under the russification programme in 1905. Mexmontan could be said to have been the highest ranked Finnish officer available. The three Finnish rooted Tsarist generals Claes Charpentier, Ernst Löfström (later alias Toll) and C. G. E. Mannerheim were not available, as they were still in active war duty and bound by their oath. The Military Committee hoped – like before them the activist politicians Gummerus and Castrén – for a German intervention. They stated to be able to support up to two German Army Corps and to establish a Finnish underground army, which would rely on the "old" dissolved Finnish units and on the Jäger battalion. According to the Military Committee, this Finnish underground army would be able to grow up to a strength of 200 000 [!] troops. Only two days later, the Military Committee (Mexmontan and Ignatius) met the "foreign policy makers" of the "Central Committee (Jonas Castrén, Adolf von Bonsdorff, Rafael Erich, Hermann Gummerus, Samuli Sario, Almar Fabritius, Kai Donner and Heikki Renvall) in order to agree on a joint communiqué:

> The Finnish people need military instruments of power in order to win independency and to defend it. For this purpose has to be started as fast as possible with assembling cadres with the task to, if needed, receive weapons and to co-operate actively with the Finnish battalion established in Germany [the Jägers A.K.].

---

[54] See for the concept: E. Ludendorff 1935: *Der totale Krieg*, München.

[55] M. Kitchen 1976: *The Silent Dictatorship. The Politics of the German High Command under Hindenburg und Ludendorff, 1916–1918*, London.

[56] PAAA, Weltkrieg 11c, Bd. 18, A 7210, Brief der Sektion Politik Berlin, v. Hülsen, 20.3.1917.

[57] Ibidem.

[58] The following paragraph is based on Finnish historian Harri Korpisaari's research on the Military Committee. The interpretations are those of the author. H. Korpisaari 2009: *Itsenäisen Suomen puolesta. Sotilaskomitea 1915–1918*, Helsinki, p. 182–207, 236–264.

This communiqué, dated May 16, 1917 could be understood as the founding document of the Finnish Armed Forces and also as the first step towards assigning the Jäger battalion to a "Finnish command body" – the Military Committee. Already two weeks later, on July 3, 1917 another German General Staff officer, Captain (GS) Werner Crantz, visited Stockholm to negotiate with the Military Committee. The result of this meeting can be seen in the order M. J. 20828 p. endorsed by Hindenburg. This order led to a new training plan for the Jägers, which focussed on "small war and guerrilla warfare on Finnish soil".[59] Leading Jägers, like Erik Jernström, Friedel Jacobson and Woldemar Hägglund were commanded to Mexmontan's Stockholm underground office. This meant that the future Finnish underground General Staff (the Military Committee) was interconnected with its future troops (the Jägers).

As date for the Finnish uprising was decided September 8, 1917. The German General Staff worked out an insurgency operation plan, which consisted roughly of four phases:

(1) deployment of 13 Jägers per submarine on August 11, 1917 with the task of cutting the railway connections on the Karelian Isthmus,

(2) deployment of 141 Jägers with the task of igniting insurgency in Karelia on August 20,

(3) deployment of 40 Jägers in machine-gun-groups with the task of securing the landing of the main contingent on September 8,

(4) landing the main contingent consisting of the Jäger battalion some days later.

As Crantz explained this plan to Mexmontan on August 5, 1917 the latter realized that this plan was one without active military participation by the German Army. Mexmontan was not authorized to agree to that plan, as the Central Committee had voted for the armed insurgence only under the condition of Germany supporting it with 25 000 to 30 000 troops. The armed rebellion was stopped by orders of Mexmontan.

4. Summing up: Finnish independence as war-triggered historical process

The German intervention took place far later (by end of April 1918) and on a personal scale half as big, as demanded in 1917 by the Central Committee. The strategic and operative coordinates had changed completely. Now Bolshevik Russia had signed a peace treaty and agreed to withdraw its troops from the Finnish soil – but didn't implement this agreement in praxis.

[59] BA-MA, PH 10 III, FC 2070 N, p. 766, Ausbildungsplan des Jägerbataillons, 21.7.1917.

As a result, in Finland had started a civil war with clear signs of a proxy war conducted by native Finnish troops, which after all implemented a policy following Lenin's plans to undermine the peace treaty of Brest Litovsk. This traumatic war of 1918 seems to have had many causes – one could be explained as overspill of the German-Russian conflict, which now took place about the future position of Finland between Russian and German domination. In this sense, its interpretation as a war for freedom from Russian domination makes not less sense, as other interpretations. The return of the Jägers and their integration into Mannerheim's Finnish Army in January 1918, though, can be seen also as a logical step out of the plans from 1917: Mannerheim was Mexmontan's successor at the Military Committee. Also some German operations, like e.g. the deployment of Jägers with the submarine UC 57 to Hamnskär (November 1917) followed the old blueprint from summer 1917. It is an interesting – but counterfactual – question, how much Finnish blood could have been spared, if the task of cutting the Russian-Finnish railway connection would have been successfully conducted in summer or fall 1917.

What does all this tell us about the questions raised by Lackman or Hentilä and Hentilä? Did the Finnish activists act for Germany or for Finland? Was Germany an "altruistic helper or a greedy imperialist? Both questions seem to be misleading. They don't match the historical realities. Finnish independence activists didn't serve Germany *or* Finland. The German-Finnish co-operation proofed to have been one of very unequal "partners": Here, one of the most powerful military machineries of its time, there, a group of exiled individuals and a some highly skilled, idealistic young men. For the German Empire – after all a great power engaged in a war with three fronts – the Jäger movement began as an intelligence and propaganda operation, which was highly dependent on tireless individuals like Wetterhoff or Gummerus. This intelligence operation had the aim to pull or push Sweden into an alliance. While this was a vital and strategic task vis-à-vis the Russian enemy, it anyway had always a minor priority compared to the two main fronts: the Western front against France and the sea front against the British Empire. This "Swedish task" did almost end after the final rejection of a Germano-Swedish alliance by Stockholm in fall 1915. The "Finnish Legion" or "Jäger movement" could still serve as a "bargaining chip", but proved to be without any real strategic task until the Hindenburg-Ludendorff high command began to reshape the German strategy with means of total war, like guerrilla warfare in summer 1916. The Finnish uprising was planned, there were a "general staff" (Military Committee), troops (Jägers) and a military operation plan. The military uprising, planned for fall 1917 did never take place. This had two reasons: Germany didn't have the military resources and the Finnish activists

didn't want to act without German support. It is difficult to say, if the decision, shouldered by Mexmontan, was wise and reasonable or whether it was overcautious. Anyway, latest from May 1917 on, the question, whether the Jägers would finally follow German or Finnish orders was resolved: In the uprising scenario they would have followed the orders of the Finnish Military Committee. Of course the overall operation would have followed a German strategic war aim: relieve of the Eastern front.

Imperial Germany was for sure no "altruistic helper", but at least in the Finnish case also no "greedy imperialist". It took about one year of war and many German soldiers' deaths on the Eastern front before Wilhelm II agreed to see the Russian Tsar – after all his cousin – as his enemy and therefore agreed to a potential Finnish uprising. Through the war years Finland was rather a "bargaining chip" for the improvement of the Swedish-German relations. The own political weight of a potential independent Finnish state was rather marginal. Since 1916, the "silent dictators" Hindenburg and Ludendorff proved to be far less careful. For them, still in 1917 a Finnish insurrection was worth of one million marks, but it was not worth of deploying German soldiers. This changed after the peace of Brest-Litovsk, for which an implementation force – the Ostsee-Division under General Rüdiger von der Goltz – was landed in Finland. Anyway, the Ostsee-Division was far smaller than all German troops for what the Finnish activists had asked before Brest-Litovsk.

The German share in providing Finland's independence was nevertheless still bigger than any other country's share – including Sweden. Svinhufvud returned to Finland with Hindenburg's help. The question, how Finland's position would have developed, if Germany would have won the First World War and Friedrich Karl Prince von Hessen would have become the Finnish king, though, is one historians are not able to answer. Ideas about a customs union with Germany or some sort of federation seem not so far from today's realities. The same counts for military alliances. Finally, how historical events are remembered has little to do with the course of events themselves. This is true also in the Finnish centennial year 2017.

Bibliography

AIRIO Pentti 2013: *Walter Horn. Ensimmäinen jääkäri ja kylmän sodan Pohjola-aktivisti*, Jyväskylä: Docendo.

APUNEN Osmo 1968: *Suomi keisarillisen Saksan politiikassa 1914–1915*, Helsinki: Tammi.

BLOCH Max 2009: *Albert Südekum (1871–1944). Ein deutscher Sozialdemokrat zwischen Kaiserreich und Diktatur. Eine politische Biographie*, Düsseldorf: Droste Verlag.

CARLGREN Wilhelm M. 1962: *Neutralität oder Allianz. Deutschlands Beziehungen zu Schweden in den Anfangsjahren des Ersten Weltkrieges*, Stockholm: s.n., Stockholm studies in history 6.

CLARK Christopher 2014: *The Sleepwalkers. How Europe Went to War in 1914*, London: HarperCollins.

FISCHER Fritz 1961: *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/18*, Düsseldorf: Droste Verlag.

HADENIUS Stig 2010: *Drottning Victoria af Sverige. Om kärlek, plikt och politik*, Stockholm: Norstedt.

HÄIKIÖ Martti 2017: *Suomen leijona: Svinhufvud itsenäisyysmiehenä*, Jyväskylä: Docendo.

Helsingin valtaus. 12. 4. 1918. = Helsingfors intagning = Die Einnahme von Helsinki. Helsinki-Helsingfors: Vuoden 1918 Helsingin Valkokaartin Työvaliokunta, 1938.

HENTILÄ Marjaliisa, HENTILÄ Seppo 2016: *Saksalainen Suomi 1918*, Helsinki: Siltala.

HIRSCHFELD Magnus 1914: *Die Homosexualität des Mannes und des Weibes*, Berlin: Marcus.

HULDÉN Anders 1997: *Finnlands deutsches Königsabenteuer 1918*, German translation by Reinhold Dey & Johannes Wendland, Reinbek: Traute Warnke.

JARLERT Anders 2012: *Drottning Victoria – ur ett inre liv. En existensiell biografi*, Stockholm: Carlsson.

JONAS Michael 2011: *NS-Diplomatie und Bündnispolitik 1935–1944: Wipert von Blücher, das Dritte Reich und Finnland*, Paderborn: Ferdinand Schöningh.

KEKKONEN Urho 1967 (1957): Itsenäinen Suomi 40-vuotias (Messuhallin pääjuhlassa 6.12.1957). – idem, *Puheita ja kirjoituksia*, vol. 2: *Puheita presidenttikaudelta 1956–1967*, Tuomas Vilkuna (toim.), Helsinki: Weilin + Göös 1967, 41–46.

KESSELRING Agilolf 2005: *Des Kaisers "finnische Legion". Die finnische Jägerbewegung im Ersten Weltkrieg im Kontext der deutschen Finnlandpolitik*, Berlin: BWV.

KESSELRING Agilolf 2012: Jääkäriliikkeen „traagiset sankarit" Fredrik Wetterhoff ja Maximilian Bayer. – *Parole* 3/2012 (311): 26–29.

KITCHEN Martin 1976: *The Silent Dictatorship. The Politics of the German High Command under Hindenburg und Ludendorff, 1916–1918*, London: Holmes & Meier Publishers.

KORPISAARI Harri 2009: *Itsenäisen Suomen puolesta. Sotilaskomitea 1915–1918*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LAAKSONEN Lasse 2011: *Mistä sotakenraalit tulivat? Tie Mannerheimin johtoon 1918–1939*, Helsinki: Helsinki-kirjat.

LACKMAN Matti 2000: *Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia: jääkäriliikkeen ja jääkäripataljoona 27:n (1915–1918) synty, luonne, mielialojen vaihteluita ja sisäisiä kriisejä sekä niiden heijastuksia itsenäisen Suomen ensi vuosiin saakka*, Helsinki: Otava.

LAUERMA Matti 1966: *Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutukset*, Porvoo: WSOY.

LUDENDORFF Erich 1935: *Der totale Krieg*, München: Ludendorffs Verlag.

LUNTINEN Pertti 1997: *The Imperial Russian Army and Navy in Finland 1808–1918*, Helsinki: Finnish Historical Society.

MENGER Manfred 1974: *Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917–1918*, Berlin (Ost): Akademie-Verlag.

MUSTOLA Kati 2007: Fritz Wetterhoff. – *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*, Kati Mustola & Johanna Pakkanen (eds.), Helsinki: Like, 232–236.

PAKASLAHTI Aaro 1933: *Suomen politiikka maailmaansodassa*, vol. I, Porvoo & Helsinki: WSOY.
RÄIKKÖNEN Erkki 1936 (1935): *Svinhufvud baut Finnland. Abenteuer einer Staatsgründung*, German transl. by Rita Öhquist, München: Albert Langen-Georg Müller.
RÄIKKÖNEN Erkki 2007 (1928): *Svinhufvudin kertomukset Siperiasta*, Keuruu: Otava.
RAUTKALLIO Hannu 1977: *Kaupantekoa Suomen itsenäisyydellä. Saksan sodanpäämäärät Suomessa 1917–1918*, Helsinki: WSOY.
SCHUBERTH Inger 1981: *Schweden und das Deutsche Reich im Ersten Weltkrieg. Die Aktivistenbewegung 1914–1918*, Bonn: Röhrscheid.
THIES Ralf 2006: *Ethnograph des dunklen Berlin. Hans Ostwald und die Großstadt-Dokumente (1904–1908)*, Köln: Böhlau Verlag.
TUOMIOJA Erkki 2001: https://tuomioja.org/kirjavinkit/2001/01/matti-lackman-suomen-vai-saksan-puolesta-jaakareiden-tuntematon-historia/ (accessed in the fall of 2017).
ZILLIACUS Konni 1920: *Sortovuosilta. Poliittisia muistelmia*, Porvoo: WSOY.

Abbreviations

BA-MA = Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg.
PAAA = Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Berlin.

Abstract

Finnish Independence as a German First World War project

This article discusses how imperial Germany engaged in the Finnish activist project, which finally led to the establishment of an independent Finnish state. It is argued that from a German perspective, the student based Finnish Jägers movement is to be considered as a complex intelligence operation. Its main aim was to force Sweden into an alliance with Germany in order to get troops relieved for the Western front. Due to this paradigm, Finnish independence was supposed to be reached without a German military operation on Finnish soil, but by means of a Swedish attack or a Finnish armed rebellion – both never happened, but promoted Finnish independency in the changed strategic environment, following the Russian "February Revolution".

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Tiina Kinnunen
University of Oulu

The many layers of the war remembrance in Finland: the memory production of the 1918 Civil War and the Second World War in the post-Cold War period

Introduction

In 2017, as Finland celebrates the 100th anniversary of its existence as an independent state, there has been a varied range of events and performances representing the nation's past, present and future. The slogan unifying the wide variety of acts of remembrance and visions has been "Together". For the discipline of history, this can be interpreted as a call to focus on subjects and interpretations of the past that bind people together – a call that can be seen as politically sensible when viewed against the background of global and European insecurity. On the other hand, given the fact that the paradigm of nationalist history has been dismantled to a significant extent, the rationale of a call for a master narrative, if the slogan is seen as such, can be questioned. In the 21st century, as a result of various factors, academic and political, a nationalist master narrative telling the story of a unified nation with a unique past in comparison with other nations has been replaced by a variety of narratives that focus on multivocality and similarities with other

nations. Both popular and, in particular, academic history, is keen to relate stories of individuals, minorities and diverse groups of people and to interpret nation building as a combination of complex processes, instead of reciting a narrative of a unified nation whose path towards independence was determined from the beginning. Furthermore, academic historiography, in particular, increasingly sees the history of Finland from comparative and transnational perspectives and thereby challenges the narrative of the exceptionality of the Finnish case.[1]

Despite this interpretation of academic and popular historiography being characterised by multivocality and multiple perspectives, there still exist shared narratives that seem to resonate among wide circles of the population. The public interest in the remake of the film *Tuntematon sotilas* [The Unknown Soldier] reflects the seemingly never-ending Finnish fascination with the Second World War. The news of the coming remake raised questions about whether the third film version of the bestseller novel, originally published in 1954, would convey a new interpretation, reflecting the prolific production of new readings of the war since the end of the 20th century. The remake does reflect these new readings but not so radically as one might have expected. Indeed, one could say that the film responds to the call for togetherness.

In the official preparations for the celebration of the centennial, little attention has been paid to the fact that the declaration of independence on 6th December 1917 was soon followed by a brutal civil war.[2] Obviously, the concept of togetherness cannot accommodate this dark period in the nation's past. The whole process of Finland becoming independent – an independent republic – cannot, however, be understood without taking this conflict and its wider geopolitical context into account. In their recently published book, Marjaliisa and Seppo Hentilä sum up the interdependence of the years 1917 and 1918 as follows: Without the defeat of Wilhelmine Germany in the First World, without the consolidation of the Bolshevik regime in Russia and without the victory of the White Army in the Finnish Civil War, the whole process of Finland becoming independent would not have been realised in the way it was in the turbulent years of 1917–1919.[3]

The Hentiläs' book, the focus of which is on the year 1918, does not discuss the later history of Finland in the Second World War. However, the

[1] A topical transnational analysis of the history of Finnish historiography is provided by P. Haapala, M. Jalava, S. Larsson (eds.) 2017: *Making Nordic Historiography. Connections, Tensions and Methodology 1850–1970*, New York.

[2] The number of casualties in 1918 was almost 37 000, out of a population of 3.1 million people.

[3] M. Hentilä & S. Hentilä 2016: *Saksalainen Suomi 1918*, Helsinki.

legacy of 1918 was emphasised during that war and particularly in the first phase of the so-called Continuation War in 1941.[4] The memory of the 1918 conflict was also present more generally throughout the years 1939–1944. Nor did the consciousness of the entanglement of the two war periods cease to exist in the post-Second-World-War period but was constantly renegotiated in response to changing political circumstances. The existence of Finland's mighty neighbour, the Soviet Union, had an impact on various aspects of Finland's political actions, not least how the wars of 1918 and 1939–1944 were represented in public. Correspondingly the end of the Cold War changed the situation once again.

This article discusses the changes in the memory cultures relating to the two wars with a particular focus on popular memory after the collapse of the Soviet Union. In doing so, it provides a context for the general interest in these two turning points in Finland's past as the nation celebrates its centennial and shows how the respective memory cultures are both shifting and entangled.

The focus of this article is on memory – how past events are remembered –, not on history in the Rankean sense of 'how it really happened'. Reflecting the upsurge of interest in memory worldwide in recent decades, the article draws on the scholarly discourse of the 'politics of memory' ('politics of history'). The concept refers to the selective use of remembering and forgetting for various political and social purposes.[5] It is about the functionalism of memory cultures; in periods of political and social transformations memory producers and memory communities give new, useful meanings to the past that reflect the new circumstances. According to Jeremy Black, 'changes in the public usage of history … stem largely from current political shifts and pressures.'[6] An example of the official political memory in the Cold War period is manifested in the fact that the then President of Finland, Urho Kekkonen, adopted an interpretation of the Winter War that suited the current situation and can be said to have served Finland's interest by appeasing the Soviet Union at that particular point in time. Instead of sustaining the popular image of Finland as the victim of Soviet aggression, Kekkonen adopted the more convenient view that the war was a result of the unsuccessful policies of Finnish decision-makers, who were not ready to

[4] During the Second World War Finland fought three wars: the Winter War (1939–1940) and the Continuation War (1941–1944) against the Soviet Union, and the Lapland War (1944–1945) against Germany.

[5] See e.g. M. Tamm (ed.) 2015: *Afterlife of Events. Perspectives on Mnemohistory*, Basingstoke.

[6] J. Black 2005: *Using History*, London, p. 2.

acknowledge the legitimate Soviet need for territorial security close to Leningrad.[7]

With regard to the concept of 'turning point', as used above, it is inevitably a contested issue which events or phenomena in the past are defined as turning points and in what sense and from whose perspectives they are so regarded. In addition to developments like the advent of antibiotics, the contraceptive pill or the comprehensive school, all of which affected people's lives tremendously in 20th-century Finland, there are some events in the political history of the country that can definitely be seen as turning points in that they had far-reaching consequences. The Hentiläs argue that the course of Finland's history could, or would, have been different in 1918 without the three fundamental factors mentioned above. Correspondingly, one can argue that the course of history could, or would, have been different from the 1940s onwards if Finland had not rejected the proposal of the Soviet Union for new frontier demarcations in autumn 1939, or if Finland had not joined Germany in the campaign against the Soviet Union in 1941, or without the assistance provided by Germany in summer 1944, when the Soviet Union launched its offensive in the Karelian Isthmus.[8]

The memory cultures and memory production – be they official, public, popular or however the various aspects of memory are defined – relating to the wars of 1918 and 1939–1944 have increasingly been the object of research in recent decades in Finland. Focal contributions on various aspects of the wars have been brought together in the following two volumes: *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations* (2012), edited by Tiina Kinnunen and Ville Kivimäki, and *The Finnish Civil War. History, Memory, Legacy* (2014), edited by Aapo Roselius and Tuomas Tepora. The discussion on memory presented in these volumes provides the core body of secondary sources for the analysis presented in this article.

Contested memories of the 1918 and 1939–1944 wars in the Cold War period

To make the post-Cold War memory cultures of the 1918 Civil War and the Second World War and their entanglement understandable, a brief out-

---

[7] T. Kinnunen & M. Jokisipilä 2012: "Shifting Images of 'Our Wars': Finnish Memory Culture of World War II", (in:) T. Kinnunen & V. Kivimäki (eds.), *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*, Leiden, p. 465.

[8] An overview of Finland in relation to the Great Powers in the Second World is provided by H. Meinander 2012: "Finland and the Great Powers in World War II: Ideologies, Geopolitics, Diplomacy", (in:) ibidem.

line of the memory production in the Cold War period will now be sketched out since the post-Cold War period responses to the previous one.

The discourses on the Civil War, fought from January to May 1918 between the socialist Red Guards and the non-socialist White Guards, since the conflict itself are characterised by the complex history of the names given to it. From the point of view of the politics of memory, the nomenclature is highly relevant, and the correct name has continued to be a subject of controversy even in the late 20th and the early 21st century. In today's Finland, three alternatives predominate: *sisällissota* (civil war, literally an internal war), *kansalaissota* (civil war, literally a war between citizens) and *vapaussota* (war of liberation). In terms of semantics, the nomenclature is problematic in English because both *sisällissota* and *kansalaissota* are translated as 'civil war'. In the context of the Finnish conflict in 1918, however, the two words have different connotations. The name *kansalaissota* belongs traditionally to the vocabulary of the Social Democratic memory community and is today shared by the Left in general, whereas *sisällissota* is ideologically more neutral.[9]

The war fought in 1918, however, was not only an internal conflict between mainly class-based groups of Finns; it also had an external dimension, connected with Fenno-Russian/Soviet relations. The Russian troops that still remained in Finland in January 1918 were disarmed by the White Army, and consequently, the version cherished by the White Finns focused on the notion of Finland's liberation and independence from revolutionary Russia. In the 1920s and 1930s, after the defeat of the Reds, the public memory production was dominated by the White interpretation. The Reds were seen as traitors, colluding with the Russian revolutionaries. In the Cold War era, when Finland had to adjust itself to Soviet pressure, it was expedient to tone down the notion of strife between Finland and Russia and instead focus on the class conflict and thus highlight the domestic dimension of the war. In the heyday of Finnish-Soviet friendship, the independence of Finland was declared to be a gift from Lenin and not a result of the White effort. Consequently, the *vapaussota* (liberation war) narrative was marginalised in public usage and the *kansalaissota* narrative of a war between citizens gained strength. However, the former narrative survived among large groups of Finns and never fell into oblivion.[10]

---

[9] Regarding the terminology, see e.g. P. Haapala 2010: "Sota ja sen nimet", (in:) P. Haapala & T. Hoppu (eds.), *Sisällissodan pikkujättiläinen*, Helsinki, p. 10–14; T. Tepora & A. Roselius 2014: "The Introduction: The Finnish Civil War, Revolution, and Scholarship", (in:) T. Tepora & A. Roselius (eds.), *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, Leiden & Bristol, p. 5. See also P. Torsti 2012: *Suomalaiset ja historia*, Helsinki.

[10] See e.g. A. Roselius 2014: "The War of Liberation, the Civil Guards, and the Veterans' Union: Public Memory in the Interwar Period", (in:) T. Tepora & A. Roselius (eds.), *The*

The intensification of the *kansalaissota* memory in the post-Second World War period cannot be exclusively put down to its expediency for Fenno-Soviet relations. More importantly, the groups and persons who had experienced the 1918 conflict on the defeated side and those who identified with the suffering of the Reds after it wanted to correct the narrative of the national past that had been dominated by the White version of the truth. The empowerment of the Left after the Second World War allowed this need to be satisfied. In the *kansalaissota* memory, the focus was, and still is, on the suffering of the Reds in general and especially in the post-war POW camps.[11] In this narrative, the war is seen from the perspective of a justified, or at least understandable, reaction of repressed social groups. A milestone in making the conflict understandable from the Red perspective was again fiction, and again written by Väinö Linna, the author of *The Unknown Soldier*. His trilogy *Täällä Pohjantähden alla* [Under the North Star], published around 1960, gave a voice to the Reds and depicted them as rational historical actors. As a result of the intensification of *kansalaissota* memory production, memorials were erected around the country to commemorate the Reds who had died for their convictions.[12]

With regard to the Second World War, there was no single shared meaning given to the war in postwar Finland in the 1940s and early 1950s, although generally a patriotic narrative outlived the outcome of the war and continued to influence the popular understanding of it irrespective of the official surface interpretation, which had to be adjusted to the political circumstances. In this patriotic narrative, the Continuation War (1941–1944) was predominantly described as separate from the German campaign and serving purely national ends. The Winter War (1939–1940) and the Continuation War were linked together, and the Continuation War was seen as a response to the wrongs suffered by Finland in the Winter War. Furthermore, the defeat in the Continuation War was revamped into a narrative of a defensive victory. This could be justified by the fact that the country was able, despite the enormous losses, to preserve its independence.

Owing to the political reality, namely the enforced friendship with Finland's powerful Eastern neighbour, a division developed between the official (state) and popular discourses. The official state-level memory production was

Finnish Civil War 1918, op. cit., p. 297–330; T. Saarela 2014: "To Commemorate or Not: The Finnish Labor Movement and the Memory of the Civil War in the Interwar Period", (in:) ibidem, p. 331–363.

[11] Around 9500 soldiers fell in combat; in comparison with this figure, around 13 500 Reds died in the POW camps.

[12] See e.g. T. Tepora 2014: "Changing Perceptions of 1918. World War II and Post-War Rise of the Left", (in:) ibidem, p. 364–400.

mainly silent about the war, and it was among the common people that the patriotic narrative resonated. Ordinary people were not – and could not be – forgetful of the war, which had affected their experiences so tremendously that the losses and traumas[13] had to be dealt with. In other words, the patriotic narrative, which gave some meaning to the sacrifices, was functional in the situation. On the other hand, the first persons to reflect upon the war in public were leading politicians and military commanders. All their accounts, speeches, memoirs, etc. examined the war from a nationalistic point of view and embraced the myth of a separate war.

The first signs of a memory conflict emerged when the war veterans, many of them embittered after years in the trenches, took the floor. They did not necessarily challenge the patriotic narrative as such but wanted to see their grassroots perspective integrated into the national narrative. For them, Väinö Linna's novel *Tuntematon sotilas* (1954) [*The Unknown Soldier*], in which the author criticised idealistic nationalism and militarism, offered an alternative version. This criticism of the conflict in the novel launched a literary war. However, in retrospect, the work can be regarded as having created new ideals and even myths. Linna emphasised the human heroism of the common soldiers and did not deny the national importance of the war. Inspired by Linna, a form of military prose literary based on reality, albeit of less literary value than Linna's novel, became a popular literary genre in the course of the 1950s and 1960s. This very male genre combined autobiographical elements, a semi-documentary approach and historical fiction. An important forum for the 'real' memories of the fighting was the magazine *Kansa taisteli – miehet kertovat* [The nation fought – the men tell about it]. It was published from 1956 to 1986 and comprised altogether 350 issues and 3500 stories.

Despite its critical tone, *Tuntematon sotilas* could be read, and to a great extent was so read, through patriotic lenses, and the first film based on the novel, in particular, appealed to sentiments of this type. In the patriotic discourse, the war was given a positive, regenerative meaning; the sacrifices were not meaningless because the nation had preserved its independence. In contrast, a pacifist discourse that called the meaning of the sacrifices into question came into being. This discourse was promoted in Finland by the radical youth revolt of the 1960s. Their opponents reacted strongly, and a memory conflict ensued. Among other things, anniversaries of the war were honoured and the production of prose literature continued so that in the 1970s every sixth published piece was related to the Second World War. Films, theatre plays and TV productions also dealt with the topic, and by no means only from a pacifist perspective.

---

[13] Over 90 000 soldiers fell, 94 000 were disabled for life, 50 000 children were orphaned and 30 000 women widowed. Over 400 000 Karelian evacuees had to be resettled.

However, in contrast to Western European pacifist radicalism in general, the radical youth in Finland adopted a loyal attitude towards Moscow, and Finland's role in the war was perceived from this perspective. In the Soviet Union a strong nationalist narrative had been created to celebrate the victory over Fascism. As a result, in Finland, the anti-war criticism of the radical youth with their Soviet sympathies was directed against Finnish politics in the 1930s, whereas the militarism of the Soviet Union was not questioned. In line with the official pro-Soviet policy, the Winter War was seen from the view point of the failure of Finnish political action. As previously mentioned, the then President Kekkonen supported this version. By contrast, in the patriotic narrative, Finland was depicted as a victim, left alone at the mercy of Soviet and German militarism and above all as the target of Soviet aggression. The Winter War in particular was commemorated in the spirit of Finland's victimhood.[14]

The collapse of communist regimes in Central and Eastern Europe from 1989 and 1990 onwards reconstructed the memory production in the countries involved. The breakdown of the Soviet Union also affected Finnish society, memory production included, in several ways even though Finland had never come under direct Soviet rule. To give an example of the Soviet eagerness to influence Finnish memory production as late as the 1980s: in 1985 a statue was erected in Lappeenranta to honour the work that had been carried out by the Lotta Svärd female auxiliary organisation during the Second World War. The members, so called Lottas, contributed to the war effort by assisting both the civilian population and the Finnish Army in unarmed tasks. As a result of Soviet pressure, the organisation was banned in 1944 as a purportedly fascist institution. The erection of the statue was opposed by the Soviet Union because, it was argued, it posed a threat to Finnish-Soviet relations, which were supposed to be characterised by peaceful cooperation.[15]

A neo-patriotic turn and a shared narrative of Finland in the Second World War[16]

At the moment of transition at the end of the Cold War and inspired by this historical moment, large numbers of Finns became interested in – and even obsessed with – the wars that Finland had waged with the Soviet Union.

[14] T. Kinnunen & M. Jokisipilä 2012: op. cit., p. 439–450.

[15] On the contested memory of the Lotta Svärd in the Finnish war memory, see e.g. T. Kinnunen 2008: "Gender and Politics – Patriotic Women in the Finnish Public Memory, post 1944", (in:) S. Paletschek & S. Schraut (eds.), *The Gender of Memory. Cultures of Remembrance in Nineteenth- and Twentieth-Century Europe*, Frankfurt & New York.

[16] See e.g. T. Kinnunen & M. Jokisipilä 2012: op. cit., p. 450–470.

Signs of this new interest had already emerged in the latter part of the 1980s, made possible by the programme of reforms that was launched then in the Soviet Union. In 1989, the 50th anniversary of the Winter War was widely commemorated in Finnish public life. Among other things, on the date of the Soviet invasion (November 30), the epic film *Talvisota* [The Winter War] had its premiere. It gained vast audiences and was positively received by them. The conservative press praised the film for challenging the myth of a lost war. By contrast, in other countries the patriotic tenor of the film was considered to be outdated.

In retrospect, the changes in the Finnish memory landscape at the turn of the 1980s to the 1990s can be defined as a neo-patriotic turn. This was manifested in a new eruption of patriotic sentiment and an ensuing public renaissance of nationalist attitudes and representations that began to dominate the memory production relating to the war. Characterising this as a turn may sound contradictory against the background of the constant popularity of the nationalist narrative from the 1940s and 1950s onwards, as stated above. However, there are certain factors that justify the interpretation of a turn. For instance, the nationalistic narrative strengthened visibly after the collapse of the Soviet Union, and critical counter-narratives that had existed from the 1940s until the 1980s waned. Furthermore, generations without any experience of the wartime espoused the nationalist interpretation, and as a result emotional bonds emerged between the generation of war veterans and the generations of their grandchildren or grand-grandchildren. The veterans' organisations became active in their efforts to pass down their legacy to future generations. This activity was not questioned; indeed, quite the contrary, and the neo-patriotic turn ushered in a cult-like respect for the war veterans, who now argued that they had been disparaged in the Cold War period.

In the neo-patriotic discourse, the wartime period (though not the war itself) is idealised and romanticised as a time that had brought out the best qualities of Finnishness: the will to sacrifice oneself for the common good and national solidarity. In the critical narrative, the end of the Continuation War is seen as a defeat, whereas in the patriotic narrative, throughout the postwar decades, the defeat is reconstructed into a defensive victory, and the collapse of the Soviet Union in 1991 was used as an argument to justify the narrative of such a victory. Thus, according to this line of thinking, the final victory was sealed with the collapse of the Soviet Union in 1991. Consequently, the years of 1939–1944 are celebrated as a cornerstone of national independence. The wartime sacrifices were not in vain.

The eruption of patriotic sentiment was motivated by the argument that the truthful memory of the years 1939–1944 had been suppressed before the transition caused by the end of the Cold War. Instead, according to this

argument, distorted narratives had been produced to appease the Soviet Union, and the sacrifices made by the veterans had been downplayed. However, the fact that the war had also been dealt with and commemorated in various ways during the Cold War era suggests that the argument about suppression of the truth is biased. On the other hand, it is an undeniable fact that large groups of the population believed in the suppression, and the neo-patriotic turn resulted from a deeply felt need to correct the allegedly untruthful representations of the war years of 1939–1944. However, this was not the only motivation for the new interpretation. The idealised narrative of the harmony and solidarity of the nation in wartime Finland was also a response to the insecurities felt by many Finns in the early 1990s, when the end of the Soviet Union seriously affected the Finnish economy and led to a record high unemployment rate. At the same time, Finnish foreign policy had to be redefined. In this situation, ordinary people and politicians looked to the past in their search for reassurance and political arguments to handle existing and future challenges. The claimed wartime solidarity was extolled as a model for the nation.

The neo-patriotic turn produced a whole range of representations in the form of novels, popular history books, films, documentaries, theatre plays, TV series, exhibitions, websites, comic strips and operas. There was also a boom in war memorials. The year 2004 can be said to have offered a display of heroic mythology in official and other public ceremonies to commemorate the halting of the Soviet offensive in the Karelian Isthmus 60 years earlier. The commemoration of this event was repeated in 2014.

In contrast to both the largely gender-blind historiography and memory production of the Cold War period, the neo-patriotic narrative has integrated women and their wartime experiences into the grand narrative. This integration reflects the rise of women's history since the 1980s. Former members of the Lotta Svärd organisation have been particularly in the limelight of national commemorations and cultural memory production. Indeed, the attention paid to them has been so great that other groups of women feel overshadowed. Likewise, various groups of wartime children have raised their voices and established their own memory communities to deal with their experiences. One powerful example of this kind of memory work is carried out, both in Finland and in Sweden, by former child evacuees, the so-called 'war children' (*sotalapset*). Seventy to 80,000 war children were sent from Finland mainly to Sweden to escape the hardships of war.

The mechanisms of history/memory politics mean that nationalist narratives exclude elements that do not suit their purposes. As far as Finland and its memory production regarding the Second World War are concerned, the country's close relationship with the Third Reich, including its role in the

Holocaust, and the occupation of Soviet Eastern Karelia have been sensitive spots in the political and cultural memory throughout the postwar period and right up to the present day. In current academic research, on the other hand, these issues are subjected to critical assessment, while public memory production still skates around them. The neo-patriotic narrative clings to the interpretation that Finland was twice (in 1939 and 1941) the victim of unprovoked aggression by the Soviet Union. Consequently, the Continuation War is claimed to have been a legitimate extension of the Winter War, a defensive war that was fought separately from Hitler's bellicose aspirations in the east. A distinction is drawn between the good Germans who fought alongside the Finns and the evil Nazis who were responsible for the devastation and war crimes committed elsewhere. Less focus is paid to the Lapland War 1944–1945 (in which the armistice conditions imposed by the Soviet Union forced the Finns to drive the German troops stationed in Finland out of the country) as it does not elegantly suit the neo-patriotic narrative with its focus on Finland's pure struggle to defend its independence.

The neo-patriotic turn did not encourage the nation to confront the true nature of Finland's relationship with the Third Reich and its repercussions, on the contrary. Richard Ned Lebow wrote in 2006 that 'more than half a century has elapsed since the end of WW II, and almost every country has undergone some kind of wrenching public debate about its role(s) in the conflict and the atrocities for which its government or nationals were responsible'[17], and one can argue that in this respect Finland lags behind other European nations. One can further argue that the neo-patriotic turn has postponed the process, owing to its assertion of Finland's waging a separate war and the purity of its motives and the campaign itself. It is even more striking that the official memory has likewise adopted the neo-patriotic interpretation. The neo-patriotic turn took place at the same time as a very different memory turn occurred in other parts of Europe, the result of which is a shared, self-critical memory of human-rights abuses that lends legitimacy to the European Union.[18]

The new colouring of the official memory in Finland is in fact one of the essential elements of the neo-patriotic turn. For instance, in 2005 the then president Tarja Halonen gave a speech in Paris in which she laid stress on the concept of a defensive victory and was silent about the relationship between Finland and Germany: in the winter of 1940 Finland had to fight for its independence, she maintained. And further:

---

[17] R.N. Lebow 2006: "The Memory of Politics in Postwar Europe", (in:) R.N. Lebow, W. Kansteiner & C. Fogu (eds.), *The Politics of Memory in Postwar Europe*, Durham, p. 21.

[18] See e.g. C. Leggewie 2011: *Der Kampf um die europäische Erinnerung. Ein Schlachtfeld wird besichtigt*, München, p. 15–21.

> We had to do this alone, without significant outside help. Five years later, in the summer of 1944, we again managed to stop the Red Army's attempts to conquer Finland. Our country was not occupied at any stage, during or after the war. We lost part of our territory, but we achieved a defensive victory.[19]

It is true that Finland was never occupied, but Halonen 'forgot' to mention the fact that in the Continuation War Finland's campaign was based on economic and military co-operation with Germany. This omission is made possible by a temporal gap in the narrative: the period from 1940 to the summer of 1944 is simply ignored.

One can argue that popular history production in Finland has often taken a pioneering role in introducing discussion on difficult topics in the national history. In the Cold War period, novels like those by Väinö Linna in particular challenged the hegemonic memory or broke memory consensus. Nevertheless, the memory consensus has been strong with regard to Finland's role in the occupation of Eastern Karelia[20] and its alliance with Germany. The author Sirpa Kähkönen is one of the dissenting voices outside the academic community who have broken the memory consensus that has redefined the nature of the alliance between Finland and Germany by using the concept of a separate war. She has called for a thorough debate on Finland's relations with the Third Reich and on the extent of Finnish co-responsibility for the Nazi devastation on the Continent. For Kähkönen and other critics of the memory consensus, the concentration of the public memory production on the Winter War and the Continuation War as purely 'Finnish wars', separate from their European dimension, has led to a dead end.

Spurred by the ambivalence or reluctance for critical assessment in the production of popular memory, academic research has led the way in dealing with what are, from the neo-patriotic perspective, provocative topics. At this moment, it is difficult to say to what extent this critical scholarship will encourage new generations to adopt transnational memory patterns. Among those scholars who are critical of the popular version, Oula Silvennoinen[21] and Antero Holmila[22] have challenged the narrative of Finland's non-in-

---

[19] T. Kinnunen & M. Jokisipilä 2012: op. cit., 456.

[20] Regarding the occupation see e.g. T. Pimiä 2012: "Greater Finland and Cultural Heritage: Finnish Scholars in Eastern Karelia, 1941–1944", (in:) T. Kinnunen & V. Kivimäki (eds.), *Finland in World War II*, op. cit., p. 395–431; O. Silvennoinen 2012: "Limits of Intentionality: Soviet Prisoners-of-War and Civilian Internees in Finnish Custody", (in:) ibidem, p. 382–390.

[21] O. Silvennoinen 2012: ibidem, p. 355–394.

[22] A. Holmila 2011: *Reporting the Holocaust in the British, Swedish and Finnish Press 1945–50*, Hampshire; A. Holmila 2012: "Varieties of Silence: Collective Memory of the Holocaust in Finland", (in:) T. Kinnunen & V. Kivimäki (eds.), *Finland in World War II*, op. cit., p. 519–560.

volvement in the Holocaust. They both contributed to the volume *Finland's Holocaust. Silences of History* (2013). The book places a strong emphasis on human-rights discourse and criticises some professional historians for drawing 'a sharp, and artificial, dichotomy between scrutiny of Finnish-German relations and contemporary human rights and moral standards, as though an "accurate" understanding of Finland's political position during the war necessarily excludes the deliberation of human rights.'[23]

The redefinition of the memory of the Civil War in the neo-patriotic era[24]

The collapse of the Soviet Union not only affected the production of the memory of the years 1939–1944; the neo-patriotic turn also redefined the memory culture relating to the Civil War. As a result, the White perspective was reinforced. Thus the following paragraphs will deal with the entanglement between the respective memory cultures relating to 1918 and 1939–1944. There is, however, one important difference between the memory communities concerned. With regard to the memory of the Second World War, the veterans themselves still play a role in producing it, whereas the memory of 1918 is produced by later generations. One of the memory communities of the 'White memory' is *Vapaussodan Perinneliitto* (The War of Liberation Heritage Association), which was established in 1993 to preserve the legacy of the victors of the 1918 war. The aim of the association is to unite those citizens and groups who cherish the memory of 'our independence struggles'.

In 1995, the historian Jari Ehrnrooth summarised the new interest in the Civil War that erupted together with the memory boom concerning the Second World War after the collapse of the Soviet Union as follows: 'The 1918 war is being fought again.' Some years earlier, another historian, Jukka-Pekka Pietiäinen, had written about the same change. He contrasted the new situation with the 1980s, when the Civil War seemed to have been transformed from a national trauma into an historical event that could be analysed objectively. It is, however, important to point out that the interest in 1918 was also produced by other background factors than the end of the Cold War and the need to revisit the national history. In particular, the dissolution of

[23] S. Muir & H. Worthen 2013: "Introduction: Contesting the Silences of History", (in:) S. Muir & H. Worthen (eds.), *Finland's Holocaust. Silences of History*, Basingstoke, p. 11. See also J. Sundholm 2013: "Stories of National and Transnational Memory: Renegotiating the Finnish Conception of Moral Witness and National Victimhood", (in:) ibidem, p. 31–45.

[24] T. Kinnunen 2014: "The Post-Cold War Memory Culture of the Civil-War: Old-New Patterns and New Approaches", (in:) T. Tepora & A. Roselius (eds.), *The Finnish Civil War 1918*, op. cit., p. 401–439.

Yugoslavia and the ensuing war there with its shocking brutality created an interest in the mechanisms of hatred and violence within nations.

The neo-patriotic narrative of the years 1939–1944 that gained weight after the collapse of the Soviet Union celebrates national unity. However, this emphasis is not appropriate in the case of the 1918 conflict. Instead, in the early 1990s the old narrative pattern of this war as a war of liberation from Russia gained new weight and public visibility, for instance through the media. In line with the discourse of the 1920s and 1930s, this *vapaussota* narrative centres on Finland's independence struggle and downplays the internal class-related conflict between Finns.

Mirroring this turn, the 75th anniversary of the outbreak of the war was commemorated with new vigour in January 1993, the emphasis being on the desire of Finns to defend the country's independence, which had been declared in December 1917. The Prime Minister at the time, Esko Aho of the Centre Party, sent his greetings to the main commemorative event and expressed 'the nation's gratitude to the liberators of the country for their work.' Many other high-ranking representatives of the state also participated at the commemorations following the 1993 anniversary and thereby subscribed to the *vapaussota* narrative.

The date of the end of the Civil War, May 16, also plays a significant role in this regeneration of an old memory culture. After the Second World War, the date fell into oblivion as politically inappropriate, but encouraged by the memory turn it was revitalised in the 1990s. In line with the discourse of the 1920s and 1930s, the view of the war as an internal conflict has been marginalised, and the aspect of independence emphasised instead. In contrast to the 1920s and 1930s, however, the Reds are treated with more sympathy, and rather than being labelled unpatriotic they are more often described as misled. The patriotism of leftist Finns can no longer be questioned after their participation in the Second World War.

As already mentioned, Jeremy Black has claimed that 'changes in the public usage of history … stem largely from current political shifts and pressures.' In the present situation, the war of liberation discourse must inevitably link the events of 1918 with the values associated with Western democracies, among which Finland positions itself. In the 1920s and 1930s, however, the White hegemony underlined the fact that their victory had saved 'home, religion and the fatherland', without any reference to democracy. In the post-Cold War rhetoric, by contrast, the focus is on freedom, independence and democracy. For instance, in 2008 a retired history professor expressed his interpretation of the 1918 conflict in the national newspaper *Helsingin Sanomat* and called for the state representatives to celebrate the result of the war:

> Only the victory of the White Army enabled the birth of this independent and the democratic Finland in which we have had the opportunity to live for 90 years. A victory of the Reds, in the light of everything we have later learned, would have doomed Finland to be part of the Soviet Union.[25]

There are a number of historical facts that cannot be excluded from the *vapaussota* narrative: the war was (also) an internal conflict, and it was a very violent one that saw extremely high numbers of casualties and the inhuman treatment of the POWs, which led to high mortality among them after the war itself. In the present liberation war memory culture, these facts are not denied, but the suffering is downplayed by setting it against the end result, the salvation of Finnish democracy. In other words, the past is interpreted from a later perspective. For instance, the experience of social inequality among the lower classes as an explanation for the war – a key element of *kansalaissota* memory – is downplayed. This is justified by the historical fact that a significant number of social and economic reforms were passed in the parliament after 1918. Furthermore, the White Terror during the war and the inhuman treatment of the Reds (not only POWs but also civilians) after it are diluted in two interrelated ways: first, terror is seen as an unfortunate but unavoidable side effect of armed conflicts, and then it is argued that the terror perpetrated in and after the Civil War must be judged against the end result of the war, namely Finland's independence. The inhuman treatment of the defeated has been relativised and the *kansalaissota* memory activists are accused of cultivating a memory of resentment.

In the neo-patriotic memory paradigm, the wars of 1918 and 1939–1944 are interwoven by the powerful argument that the wars saved Finland's independence and democracy. The *vapaussota* narrative creates a continuum from 1918 to 1944. There are, however, dissenting voices that question the justification of the liberation war memory. The *kansalaissota* memory is still alive and supported by Leftist memory communities. Here, the focus is, as it has been from the 1960s onwards, on the suffering of the Reds. This interpretation is, however, too narrow and, for instance, does not allow for a critical treatment of their agency. The Reds were not only victims but initially active agents who revolted against the legal government.

To sum up, I suggest that the memory turn that took place as a reaction to the collapse of the Soviet Union paralysed the Finnish memory culture of the two main conflicts that Finland went through in the 20th century. The memory cultures have been dominated by narratives of sacrifice and heroism and, as a result, integration into the shared European memory of war has been delayed. Instead of focusing on sacrifices, it emphasises victimhood and

---

[25] T. Kinnunen 2014: op. cit., p. 401.

suffering. In Finland, the author Sirpa Kähkönen outlined this when she participated in an event the aim of which was to transcend the old memory patterns of 1918, whether Rightist or Leftist: 'Sorrow concerning the irreversible is part of the human legacy the world over, and this burden can only be lightened by grieving together and sharing the pain.'[26] This shared memory of the tragedy in 1918, also with increasing attention to women's and children's experiences, is evolving, both in research and in literature.

Bibliography

BLACK Jeremy 2005: *Using History*, London: Bloomsbury Academic.

HAAPALA Pertti 2010: Sota ja sen nimet. – *Sisällissodan pikkujättiläinen*, Pertti Haapala & Tuomas Hoppu (eds.), Helsinki: WSOY, 10–17.

HAAPALA Pertti, JALAVA Marja, LARSSON Simon (eds.) 2017: *Making Nordic Historiography. Connections, Tensions and Methodology 1850–1970*, New York: Berghahn.

HENTILÄ Marjaliisa, HENTILÄ Seppo 2016: *Saksalainen Suomi 1918*, Helsinki: Siltala.

HOLMILA Antero 2011: *Reporting the Holocaust in the British, Swedish and Finnish Press 1945–50*, Hampshire: Palgrave Macmillan.

HOLMILA Antero 2012: Varieties of Silence: Collective Memory of the Holocaust in Finland. – *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*, Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (eds.), Leiden: Brill, 519–560.

KINNUNEN Tiina 2008: Gender and Politics – Patriotic Women in the Finnish Public Memory, post 1944. – *The Gender of Memory. Cultures of Remembrance in Nineteenth- and Twentieth-Century Europe*, Sylvia Paletschek & Sylvia Schraut (eds.), Frankfurt & New York: Campus, 181–203.

KINNUNEN Tiina 2014: The Post-Cold War Memory Culture of the Civil-War: Old-New Patterns and New Approaches. – *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, Tuomas Tepora & Aapo Roselius (eds.), Leiden & Bristol: Brill, 401–439.

KINNUNEN Tiina, JOKISIPILÄ Markku 2012: Shifting Images of 'Our Wars': Finnish Memory Culture of World War II. – *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*, Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (eds.), Leiden: Brill, 435–482.

LEBOW Richard Ned 2006: The Memory of Politics in Postwar Europe. – *The Politics of Memory in Postwar Europe*, Richard Ned Lebow, Wulf Kansteiner & Claudio Fogu (eds.), Durham: Duke University Press, 1–39.

LEGGEWIE Claus 2011: *Der Kampf um die europäische Erinnerung. Ein Schlachtfeld wird besichtigt*, München: Verlag C. H. Beck.

MEINANDER Henrik 2012: Finland and the Great Powers in World War II: Ideologies, Geopolitics, Diplomacy. – *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*, Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (eds.), Leiden: Brill, 49–91.

MUIR Simo, WORTHEN Hana 2013: Introduction: Contesting the Silences of History. – *Finland's Holocaust. Silences of History*, Simo Muir & Hana Worthen (eds.), Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1–30.

[26] Cited in T. Kinnunen 2014: op. cit., p. 402.

PIMIÄ Tenho 2012: Greater Finland and Cultural Heritage: Finnish Scholars in Eastern Karelia, 1941–1944. – *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*, Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (eds.), Leiden: Brill, 395–431.

ROSELIUS Aapo 2014: The War of Liberation, the Civil Guards, and the Veterans' Union: Public Memory in the Interwar Period. – *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, Tuomas Tepora & Aapo Roselius (eds.), Leiden & Bristol: Brill, 297–330.

SAARELA Tauno 2014: To Commemorate or Not: The Finnish Labor Movement and the Memory of the Civil War in the Interwar Period. – *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, Tuomas Tepora & Aapo Roselius (eds.), Leiden & Bristol: Brill, 331–363.

SILVENNOINEN Oula 2012: Limits of Intentionality: Soviet Prisoners-of-War and Civilian Internees in Finnish Custody. – *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*, Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (eds.), Leiden: Brill, 355–394.

SUNDHOLM John 2013: Stories of National and Transnational Memory: Renegotiating the Finnish Conception of Moral Witness and National Victimhood. – *Finland's Holocaust. Silences of History*, Simo Muir & Hana Worthen (eds.), Basingstoke: Palgrave Macmillan, 31–45.

TAMM Marek (ed.) 2015: *Afterlife of Events. Perspectives on Mnemohistory*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

TEPORA Tuomas 2014: Changing Perceptions of 1918. World War II and Post-War Rise of the Left. – *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, Tuomas Tepora & Aapo Roselius (eds.), Leiden & Bristol: Brill, 364–400.

TEPORA Tuomas, ROSELIUS Aapo 2014: The Introduction: The Finnish Civil War, Revolution, and Scholarship. – *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, Tuomas Tepora & Aapo Roselius (eds.), Leiden & Bristol: Brill, 1–18.

TORSTI Pilvi 2012: *Suomalaiset ja historia*, Helsinki: Gaudeamus.

Abstract

The many layers of the war remembrance in Finland: the memory production of the 1918 Civil War and the Second World War in the post-Cold War period

The Civil War 1918 and the Second World War (1939–1944) deeply affected lives in independent Finland. The article discusses the changes in the memory cultures of the two wars with a particular focus on popular memory after the collapse of the Soviet Union. In doing so, it provides a context for the general interest in these wars in Finland as the nation celebrates its centennial and shows how the respective memory cultures are both shifting and entangled. The article suggests that the memory turn in Finland that took place as a reaction to the collapse of the Soviet Union in the early 1990s paralysed the national memory culture associated with these wars. Independence is closely associated with violence. Women's and children's experiences have gained access to memory production which can be welcomed, but as a whole, the memory cultures have been dominated by narratives of sacrifice and heroism. Hence, integration into the shared European memory of war has been delayed.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Marek Kornat
Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw
Polish Academy of Sciences

Polish conception of an alliance with Finland in the early post-World War I years. A reconsideration attempt

New Europe saw the birth of a new Poland and a new Finland, albeit both very fragile as far as their security was concerned.[1] The two borderlands of the Russian empire struck out for their independence in the aftermath of the "geopolitical revolution" in Central-Eastern Europe after the Great War (1914–1918).[2] The considerations which follow treat on the Polish concept of an alliance between the two countries. Were they an expression of *Realpolitik* or of wishful thinking? The centennial of Finland's independence offers an opportunity to revisit this very question.

I.

From the moment of Poland's rebirth, eastern Baltic was an important region of interest for the country's foreign policy. The creation of Baltic

[1] The study on Poland in Finnish foreign policy was made by K. Hovi 1984: *Interessensphären im Baltikum: Finnland im Rahmen der Ostpolitik Polens 1919–1922*, Helsinki.

[2] The term "Borderlands" was used by a renowned Polish historian Oskar Halecki in his book entitled *Borderlands of Western Civilization* (New York 1952). The phrase 'geopolitical revolution' was proposed by Wiktor Sukiennicki in his monograph on *East-Central Europe 1914–1918. From Foreign Domination to National Independence* (Boulder/Colorado 1984).

nation-states: Lithuania, Latvia, Estonia and independent Finland, with the latter's declaration of independence adopted on 6 December 1917, had crucial importance in the history of the region, and the continent more broadly. These states became a significant element of Europe's peace system in the aftermath of the geopolitical revolution brought by the Great War. Much as was the case with Poland, developments in the new Baltic states were constantly overshadowed by the threat from the Soviet Russia. This brought them together in a geopolitical community of fate, which in the case of Poland and Finland existed despite of their geographical distance. From the perspective of the past one hundred years, we see this community more clearly then at the time when the events revisited in the below essay were unfolding.

From the point of view of the Polish raison d'état, the political emancipation of the Baltic nations was a highly desired result of the historic changes. It limited Soviet Russia's options in the Baltic region, and gave Poland new partners to work with. It opened an opportunity for cooperation with the aim of creating a system of guarantees for Eastern Europe, which was the ambition of the Polish government as proposed by its Foreign Minister Eustachy Sapieha in the fall of 1920.[3]

Although the Paris Peace Conference saw Britain's unfavourable stance as regards Poland's territorial ambitions at the expense of the defeated Germany and Bolshevik-ruled Russia, Polish political circles were entertaining the possibility of encouraging London's active pursuit of a "Baltic policy". The main aim was to weaken German influence in the region.[4] Polish decision-makers saw Great Britain show certain interests in the eastern Baltic region.[5] Thus, Polish concept of a Baltic bloc had one additional context. Warsaw was convinced that the country's structured cooperation with the Baltic nations would persuade Great Britain to become more fully engaged in defending the territorial status quo in the region.[6] As for France, Warsaw had no illusions

[3] Archiwum Akt Nowych w Warszawie (Central Archives of Modern Records in Warsaw) [hereafter: AAN], Polish Embassy in Washington, vol. 208, Sapieha's instructions for diplomatic legations, 10 December 1920.

[4] Instructions from Deputy Foreign Minister, Władysław Skrzyński, to Polish envoy in Bucarest Aleksander Skrzyński, 25 September 1919, AAN, Erazm Piltz records, vol. 7, vol. 20.

[5] On the changes in French policy towards this part of Europe in the early 1920, see: K. Hovi 2007: "Veränderungen der Schwerpunkte in der französichen Baltikumpolitik 1918–1927", *Forschungen zur Baltischen Geschichte* (Tartu), vol. 2, pp. 112–126.

[6] These expectations turned out to be unrealistic as in the 1920s Great Britain continued to pursue the idea set out in 1919, seeing the Baltic states as part of "White" Russia that would once be restored. See: O. Hovi 1980: *The Baltic Area In British Policy 1918–1921*, vol I: *From the Compiègne Armistice to the Implementation of the Versailles Treaty 11.11.1918–20.01.1920*, Helsinki, p. 179.

seeing the Paris' loyalty to the idea of restoring an „indivisible" non-communist Russia.[7]

Polish concerns as regards German influence in the eastern Baltic region did not alleviate and neither were they groundless. Yet Warsaw was even more anxious as to the possibility of a takeover of the Baltic states by Soviet Russia, now disclosing its new imperialism in the name of "liberating the proletariat".

As early as the fall of 1919, Warsaw became convinced that the support for the independence of the Baltic states lies in Poland's interest.[8] October of that year brought a visit by the Latvian delegation to Warsaw, led by Zigfrīds Meierovics. It was met by Deputy Foreign Minister Władysław Skrzyński. Poland's Prime Minister Ignacy Paderewski handed the delegation a note declaring a de facto recognition of the Latvian state. Poland's Head of State, Józef Piłsudski "promised to do everything he possibly could to assist threatened Latvia, whose sovereign existence was clearly in the vital interest of the Polish State." At the same time, he pointed out the need "to encourage Latvians towards agreement and concessions" in Poland's favour.[9]

It took quite some time before the Polish government formally (*de iure*) recognised Estonia and Latvia on 27 January 1921.[10] The move came with the growing conviction as to the need for countering the Entente powers, which – as we know – waited for the situation in Russia to clarify, expecting the collapse of Bolshevism and the restoration of "national" Russia. Thus, in the context of a forthcoming conclusion to peace negotiations with the Soviets, Poland decided to legalise the evident fact of Estonia's and Latvia's existence as nation-states.

From the very beginning, it was Soviet Russia which posed the most serious threat to the Baltic states, in their pursuit of settling their relations with Moscow, without first seeking Warsaw's consent. Consequently, without consulting Poland, Estonian government was Russia's first neighbour to sign a treaty with Moscow, which took place in Tartu (Dorpat) on 2 February 1920. In April of that year, Poland itself rejected Soviet peace offer, thus undertaking its grand gamble in which Ukraine was the stake.

---

[7] French policy would undergo a turn only in 1924 when the government in Paris would recognize Soviet Russia *de iure*.

[8] Polish Institute and Sikorski Museum in London [hereafter: PISM], Polish Embassy in London, vol. A.12.49/4d. Letter from the Polish envoy in London, Eustachy Sapieha, to Deputy Foreign Minister W. Skrzyński, 13 October 1919.

[9] PISM, Polish Embassy in London, vol. A.12.49/3.

[10] PISM, Jan Ciechanowski's collection, vol. 82/8 (coded cables from 1921), cable from envoy in London, Eustachy Sapieha dated 29 January 1921.

Regrettably, no cooperation was reached between Poland and the Baltic states as regards Soviet Russia. In January 1921, a Polish diplomat would argue that it was perhaps a mistake to pursue negotiations with the Soviets "independently of the accords being reached between the Bolsheviks and the Baltic states."[11] Yet it remains a historical fact that efforts aimed at establishing peace with communist Russia were carried out by individual states on their own. From Moscow's perspective, this very fact played in its favour. Nevertheless, joint efforts by Poland and the Baltic states proved impossible on that very issue.

This merits the question as to Finland's place in the thinking of the Polish government and the country's political elites.

First of all, there was no single concept as to Warsaw's policy towards the Baltic states. In fact two opposing concepts were at play. One was born in the circles closest to Józef Piłsudski, Poland's Head of State in the years 1918–1922 and the Commander in Chief of the Polish army. This concept was founded on the belief that national emancipation of Lithuania, Latvia, Estonia and Finland was of crucial importance for expanding the sphere of freedom between Germany and Russia. Thus those nations were to receive Poland's assistance so as to ensure their independence and prevent them from falling into the sphere of influence sought by any of these two powers, especially Soviet Russia.[12]

The National Democracy movement lead by Piłsudski's main antagonist, Roman Dmowski, did not adhere to the views held by the Head of State in this respect. Dmowski believed that the most fundamental interest dictated that Poland sought accord with Russia based on territorial compromise in bilateral relations and Poland's *désintéressement* in relation to the fate of Baltic nations and Ukraine, as well as the nations of the Caucasus (Georgia, Armenia, Azerbaijan). Obviously, Dmowski counted on the collapse of the Soviet regime and the return of the non-communist "national" Russia. He saw Poland's engagement in the partition of the Russian empire as a threat to his own country, since seeing Germany as Poland's primary and most lethal enemy, Dmowski wished to overcome at least the Russo-Polish antagonisms. Thus on this particular issue, we see a most fundamental difference between Piłsudski's and Dmowski's perspectives.

---

[11] Józef Piłsudski Institute in America (New York) [hereafter: IJP], Adiutancy of the Commander in Chief, box 120, report by Stanisław Janikowski dated 20 January 1921 (no. 6644).

[12] Archives du Ministère des Affaires Étrangères (Paris) [hereafter: AMAE], Europe 1918–1940, Pologne, vol. 74. Memorandum dated 14 January 1924, from a conversation between Emmanuel de Peretti de la Rocca and Maurycy Zamoyski, Polish envoy in Paris preparing to leave for Warsaw to take up the post of Poland's Foreign Minister.

In the years 1918–1921, Poland's eastern policy was largely conducted under Piłsudski's leadership, even at a time of cohabitation with governments which held divergent views as far as international relations were concerned. Ensuring the sovereignty of all the Baltic states (Lithuania, Latvia, Estonia and Finland) was the key to Poland's policy in this region as perceived by Piłsudski. This was reflected in the instructions for Poland's diplomatic staff drafted by the Foreign Minister, Eustachy Sapieha:

> Our interests in the East do not end at our borders. Apart form Lithuania, which for us constitutes a matter of primary importance for the state, we have great vested interests in Latvia, as well as Finland, and to some extent Estonia too. We will be consistent in continuing our Baltic policy, aiming to encircle East Prussia and Lithuania, and to ensure a stronger position at the Baltic for ourselves. The concept of defensive association with the Baltic states should be promoted, while remaining in friendly contact with the representatives of these states.[13]

Importance of consolidating cooperation with the Baltic states, seen as an important element in stabilizing the Versailles order and the Russo-Polish peace signed in Riga, is clearly reflected in Minister Sapieha's instructions from 12 April 1921 addressed to the Polish envoy in Paris:

> With the signing of the Riga peace, Poland must set out to solidify the situation it acquired for itself in the East in accordance with the programme which from the outset of the Polish state has been shaped by the necessity to support and further the statehoods which have been created on the ruins of the old Russia, and whose existence offers natural allies to Poland against Russia. Until now, those Polish efforts at establishing a Baltic bloc have faced different obstacles, on the one hand under the influence of British policy, strongly rooted in the Baltic region, especially in Latvia and Estonia, as well as under German policy and its numerous supporters in Finland, on the other hand they were countered by a variety of reasons, strictly Polish in nature, such as the continued war effort against Russia and the fear on the part of the Baltic states of their undue engagement, Poland's weak economy and the continued weakening of the Polish currency, undermining the confidence in the vital strengths of the Polish state, etc.[14]

"Poland is a state of two fronts. It has little to gain to the East and the West. It should seek allies in the South and in the North" – such was the conclusion reached by Witold Kamieniecki, Polish diplomat and historian,

[13] *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, Warszawa 1964, vol. III, p. 464.

[14] AAN, Polish Embassy in Paris, vol. 154.

Warsaw's envoy to Riga.[15] The Baltic can neither be dominated by Russia and Germany as their "condominium" nor fall under either's control. This Poland's "blessed" sea is its "window on the world".

The creation of the Baltic states – argued another diplomat, Juliusz Łukasiewicz – allows Poland to escape, during a period of peace, the geopolitical encirclement from the north by Russia and Germany.[16] But going further, Poland's rebirth revived the dreams of a grand Intermarium system – "from Finland to the Peloponnesus", as defined by one of the well-known Polish political thinkers, Stanisław Bukowiecki.[17]

Polish political discourse had good reasons to underline the importance of Finland when deliberating Poland's security policy. These were most clearly stated by a professor of the Jagiellonian University, Stanisław Kutrzeba, who being active in the diplomatic service argued that Polish efforts must aim to ensure that an aggression by the Soviet Russia on Poland leads to the *casus belli* for Romania and the Baltic states. Among the latter, Finland was the most crucial, as it had over three million citizens.[18]

The strategic assessment of military power dictated that Latvia, Estonia and Finland together accounted for a population of some six and a half million and could not stand up to the Red Army individually in case of an invasion. Yet in a defensive coalition they could bring together in fourteen divisions – provided Finland's participation with its six divisions.[19]

> I will assess the importance of the northern states jointly: Latvia, Estonia and Finland, accounting together for some 6 [and] ½ million inhabitants, at the time of piece field some 11 infantry divisions, while at a time of war 14 infantry divisions (among which Finland's 6 infantry divisions). Thus we see that at a time of war, these 3 states together account for a military force equal to half of the mobilised Polish army, and therefore are able to significantly engage enemy's forces. Yet it must be pointed out that those states are almost more threatened than Poland: they stand in Russia's way to a warm sea and without external aid are too weak to defend their independence. Indirect assistance which Poland would gain by those states' military contribution is twofold: diversion away from Poland of important Russian force and hindering Russia from encircling

---

[15] W. Kamieniecki 1922: "Polityka bałtycka", *Przegląd Współczesny*, vol. 2, p. 265.

[16] J. Łukasiewicz 1942: "O sprawach bałtyckich", *Wiadomości Polskie*, 15 March 1942. Łukasiewicz served as head of cabinet of the Foreign Minister Skrzyński, then as envoy to Riga, and finally as Poland's Ambassador in Moscow and in Paris.

[17] S. Bukowiecki 1922: *Polityka Polski Niepodległej. Szkic programu*, Warszawa, p. 70.

[18] S. Kutrzeba 1923: *Nasza polityka zagraniczna*, Kraków, pp. 33 and 54.

[19] W. Balcerak 1995: "Strategiczne uwarunkowania polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej (1918–1925)", (in:) *Międzymorze. Polska i kraje Europy Środkowo-Wschodniej. Studia ofiarowane Piotrowi Łossowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, A. Ajnenkiel et al. (eds.), Warszawa 1995, p. 174.

> Poland from the north, joining its forces through Lithuania with Germany, thus acquiring access to the Baltic Sea, and easy material support.[20]

Such was the assessment presented in a memorandum prepared by General Władysław Sikorski dated 19 January 1922. It offers a perspective on the military value of the Baltic States, albeit one not freed of certain optimism.

Three points need to be stressed in conclusion to the above:

(1) It must be recalled that the assessments of the Polish diplomacy were grounded on the conviction that the Baltic states would see no lesser threat in Germany and "White" Russia than in the Bolshevik Russia.[21]

(2) Poland was always convinced that an effective Baltic policy would lead to a real strengthening of its "own influence" vis-à-vis "influence of the Entente" or other powers (Germany or Russia) in this important region of Europe.[22]

(3) It should be underlined that a bilateral alliance with Finland was not entertained by Warsaw in itself, but was to be an integral part of a wider accord setting up the Baltic bloc.

II.

Poland's victory over the Soviets in the summer of 1920 consolidated the fundaments of a free Europe in the eastern Baltic region. The Baltic nations were given a chance to shape their own destiny. This would hardly have been possible had the Polish army been defeated at the Vistula river.

"Polish victory over the Russians in August, 1920, cost Lithuanians possession of Vilna, but it may well saved them Lithuania" – such was the remark made by Alfred E. Senn.[23] "The miracle of the Vistula" saved Lithuanian independence, yet this fact is more clear to historians than it was for the political elites of the inter-war period. In contrast, Poland's relations with Latvia and Estonia took a more favourable turn.

1920 – that *annus mirabilis* in Poland's history – could have marked the beginning of real cooperation between Poland and Finland. But it did not.

[20] *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, Warszawa 1962, vol. I, pp. 185–186.

[21] PISM, Polish Embassy in London, vol. A.12.49/3. Report by the envoy to Copenhagen, Aleksander Dzieduszycki, to the MFA dated 22 November 1919. Reference was made to the talks held between the British and the Bolsheviks under the leadership of Maxim Litvinov. The agreement foresaw an exchange of prisoners and a special conference on this matter in Dorpat (Tartu).

[22] IJP (New York), Adiutancy of the Commander in Chief, box 63, document no. 2616. Report by Aleksander Łubieński, military *attaché* in Helsinki to MFA.

[23] A. E. Senn 1959: *The Emergence of Modern Lithuania*, New York, p. 220.

On his visit to Warsaw towards the end of 1919, former Commander in Chief of the Finnish army, General Mannerheim tried to convince Piłsudski to undertake preventive strike against the Soviets, together with Finland and the "White" armies under the command of General Yudenich. In line with his negative stance on the aspirations of "White" Russia, the Polish Head of State was to reject this proposal.[24] Drafted at around the same time, a report by the Polish envoy to Berlin, Ignacy Szebeko gave an account of Mannerheim's statement made during his visit to Berlin, concluding that he wished for Finland to entertain close relations with the reborn Poland.[25]

Foreign policies pursued by Warsaw and Helsinki did not always align. Worth mentioning are the efforts of the Finnish government to sense Poland's inclinations in supporting the struggle for Karelia. Piłsudski did not prove to be forthcoming towards those efforts, driven probably by the conviction that the relations with the Bolshevik Russia should not be strained. In any case, the Finnish government itself decided to seek peaceful resolution with the Soviets, signing an agreement with Moscow in Tartu on 14 October 1920.[26]

Rumours as to the advancing work on the alliance between Warsaw and Helsinki would often circulate in the diplomatic cabinets in the early 1920s. Yet it is worth recalling that Marshal Foch – upon being briefed on the plans of a Polish-Finnish alliance – argued that it would be a mistake if Poland were to overly engage in the East at the expense of its interest in resolving the problems of its situation vis-à-vis the West. Warsaw remained convinced that such an alliance would be of little value to France, as Finland was prone to German influences and could undertake actions against Russia.[27]

From the very onset, Polish diplomatic efforts aimed at closer relations with the Baltic states met with France's reluctance. France, being Poland's principal ally, hoped for the revival of an indivisible and national Russia.

> It is rather unique to see France, otherwise favourably inclined towards us, in the course of the Riga conference persistently working against any rapprochement between Poland and the Baltic states, which it sees as a future pray for the revived Russia. As for Lithuania, France treats it as a fiction, supporting us in the dispute with her, and seeing her as a tool of German intrigues

---

[24] J. Paasivirta 1988: *Finland and Europe. The Early Years of Independence 1917–1939*, Helsinki, p. 192.

[25] PISM, Polish Embassy in London, vol. A.12.52/4, no date.

[26] Memorandum dated 2 December 1921, see: K. Świtalski 1992: *Diariusz 1919–1935*, ed. by A. Garlicki and R. Świętek, Warszawa, p. 111.

[27] AMAE, Europe 1919-1940, Pologne, vol. 73. Memorandum dated 13 March 1922 from a conversation between Emmanuel de Peretti de la Rocca and Maurycy Zamoyski, where the political director at the Quai d'Orsay recounted Marshal Foch's thinking.

– such were the reflections of Minister Sapieha.[28]

Polish envoy in Paris, Maurycy Zamoyski was equally correct in reading the French political intentions, concluding in his memorandum for the MFA in Warsaw drafted on 6 November 1920 that

> Latvia, or in any case Estonia, in the eyes of the French government, in economic and military terms constitute a natural access point to the sea for Russia, and as such, should the latter be reconstructed, can count at most on an existence in close federation with Russia.[29]

On 12 April 1921, writing in his instructions for the Polish envoy in Paris, Minister Sapieha offered his rather optimistic assessment of the evolution of Finnish policy:

> Also in Finland the understanding of the need to secure [the state] from Russia was until now superseded by the pusillanimous fencing off from the remaining states and turning its principal attention to the internal development of the country. However, this state of affairs existing until recently is gradually giving way to the growing consciousness of the common threat. Poland, which until now was the only one able to fully grasp all the consequences arising from the establishment of such a bloc, has also the obligation to join in its implementation as soon as possible.[30]

III.

For a historian of diplomacy, Poland's proposal of the early 1920s of establishing a Baltic bloc is of particular interest. Starting with a conference held in Riga on 26–27 August 1919, meetings of the foreign ministers of the Baltic states were revived by the Polish diplomacy.[31] Efforts aimed at deepening the relations between the Baltic states received a new impulse at the beginning of 1920. The Baltic states' conference held in Helsinki on 15–20 January 1920 saw the proposal of creating a Central Information Office of the Baltic states.[32] The conference also initiated cooperation between Poland and Finland. What is equally important, Lithuanian delegation was present at the conference. Poland's démarche was not consulted with France, and it was clearly not favourably received either in Berlin or in Moscow.

---

[28] *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*, vol. 1, ed. by T. Jędruszczak and M. Nowak-Kiełbikowa, Warszawa 1989, p. 110.

[29] AAN, Polish Embassy in Paris, vol. 110.

[30] Ibidem, vol. 154.

[31] For the protocols of the meetings, see: W. Balcerak 2011: *Z dziejów zamierzeń federacyjnych Józefa Piłsudskiego*, Warszawa, pp. 15–68.

[32] Ibidem, pp. 69–73.

Representatives of the Baltic states came for another important meeting to Bulduri, on the outskirts of Riga, from 6 August to 6 September 1920. Here again, not only Latvia, Estonia and Finland were represented, but also Lithuania as well as, from 21 August onwards, Ukraine.[33] The latter, in those days, was still seeking sovereignty and losing, together with Poland, the campaign for its independence in the war against the Soviets.

The Polish-Lithuanian territorial dispute regrettably overshadowed the efforts of the government in Warsaw aimed at establishing a Baltic bloc. In conflict over Vilnius – definitely since the fall of 1920 – Lithuania would come to play no part in the pursuit of integration towards a Baltic bloc. It would also seek to exert influence over the governments of Latvia and Estonia instigating their reservations towards Polish endeavours. Although with the support of the League of Nations, Polish-Lithuanian talks on a possible confederation took place in Brussels from May to September 1921, yet they proved futile in the end.

However, before it came to that, in early December 1920 Minister Sapieha put forward a proposal of an alliance with Romania and the Baltic states (Latvia and to a lesser extent Estonia) including Finland.[34] The idea was elaborated in his instructions of 12 April 1921 sent to the envoy in London, Władysław Wróblewski, advancing a concrete programme of a future meeting of representatives of the Baltic states:

> The programme of the future conference – the Minister wrote – should be limited to the discussion and decisions on the most important questions of Poland's Baltic policy, and it should thus focus on: 1) establishing a union of Baltic states and conclusion of political and military agreement, 2) setting up the council of representatives of the Baltic states as a permanent institution with defined competences on agreements, statute, etc., 3) setting up a central Economic Office of the Baltic states, 4) setting up the Central Propaganda Office.[35]

The document proves that Minister Sapieha was seeing the Baltic bloc as a close alliance with extensive institutions.

Under the realities created by the Treaty of Riga, the Polish-Soviet peace agreement of 18 March 1921, the idea of the Baltic bloc acquired new significance. The Polish concept sought to defend the territorial status quo.[36] It

[33] J. Szygowski 1983: "Konferencja państw bałtyckich w Bulduri (Ryga) w roku 1920", *Zeszyty Historyczne*, vol. 63 (369), pp. 76–86.

[34] The National Archives (London–Kew), Foreign Office 371, 5396, N.192/1/55, chargé d'affaires Loraine to Foreign Office, 7 October 1920.

[35] AAN, Polish Embassy in Paris, vol. 154.

[36] See: W. Materski 2004: "Traktat ryski i ewolucja stanu bezpieczeństwa w regionie bałtyckim", (in:) *Europa Środkowa i Wschodnia w XX wieku. Studia ofiarowane Wiesławowi*

was thus defensively directed at the state, whose interests did not dictate the consolidation of the order created in the aftermath of the Great War – directed against Soviet Russia.

In line with the Polish ambitions, the conference held in Warsaw led to the signing on 17 March 1922 of a convention establishing a defensive political bloc comprising four countries: Poland, Latvia, Estonia and Finland.[37] The discussions were chaired by the Polish Foreign Minister, Konstanty Skirmunt, with the presence of the Ministers of Foreign Affairs of Latvia, Estonia and Finland – Zigfrīds Meierovics, Ants Piip and Rudolf Holsti.[38]

Article 2 of the Warsaw Accord stipulated that "The Governments represented at the Conference undertake not to conclude any agreement to the direct or indirect disadvantage of any one of their respective States." Article 7 concluded that "the States represented at the Conference of Warsaw declare that, in case of an unprovoked attack upon any one of them by another State, they will adopt a benevolent attitude towards the State attacked, and will immediately agree upon their course of action".[39] The Accord isolated Lithuania, which from Poland's perspective had its significance.

What was most important, a new political union in Eastern Europe – a regional bloc – came into being. The undertaking seemed to have considerable political weight. Yet it should be seen as a mere starting point in establishing a politico-military alliance.

Apart from the Accord establishing a Baltic bloc, certain secret agreements were also signed. Foremost was the secret protocol on the closing of the borders between the undersigned states in the event of war with Russia.[40] Further, accompanying the Accord was a secret protocol on the treaties with Russia, debts and disarmament, which stipulated coordination of policy towards Moscow. Finally, a separate secret protocol announced an initiative by the Polish Head of State on a future military convention in the form of an agreement between the chiefs of staff guaranteeing cooperation of the allied armies.

Polish historian, Andrzej Skrzypek argued that the Accord of 17 March 1922 constituted a de facto alliance, or to revert to the exact term used,

---

Balcerakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, A. Koryn and P. Łossowski (eds.), Warszawa & Łowicz 2004, pp. 345–354.

[37] M. Nowak-Kiełbikowa 1998: *Konstanty Skirmunt. Polityk i dyplomata*, Warszawa, pp. 160–162.

[38] A. Skrzypek 1972: *Związek Bałtycki. Litwa, Łotwa, Estonia i Finlandia w polityce Polski i ZSRR w latach 1919–1925*, Warszawa, annex 1, pp. 283–284.

[39] *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*, op. cit. (1989), vol. 1, pp. 192. English version: League of Nations, Treaty Series, vol. 11, 1922, pp.169—171.

[40] K. Świtalski 1992: *Diariusz 1919–1935*, op. cit., p. 132. Memorandum dated 24 March 1922.

"renewed the idea of an alliance".[41] However, the military convention was only to be concluded sometime in the future. The Accord included a formal, mutual recognition of the agreements concluded with the USSR. It carried mutual guarantees of not entering into arrangements with third parties that could be directed against any of the signatories to the Accord, which should be seen as an assurance of mutual benevolent neutrality in the case of one of the signatories being entangled in a defensive war against a third state. All of the signed documents lacked however a reference to the *casus foederis*. Hence they hardly constituted an alliance, but rather paved the way for a multilateral alliance in the future. Thus the Warsaw Accord can not be called a defensive alliance *sensu stricto*. What remains crucial however is that the parties were to refrain from entering into any agreements that would be contradictory to the Warsaw Accord and were to seek consent on issues relevant for the region.[42]

Thus the Warsaw Accord, concluded on the eve of the Genoa Conference, seemed to be putting in place a defensive alliance. Yet the Polish Ministry of Foreign Affairs was still taking into account the developments in Polish-Soviet affairs. Should they bring good neighbourly relations, the government in Warsaw was promising the Soviets to "give the Baltic congress such disposition as to exclude any aggressive elements with regard to Russia" – so ran the argument made by the head of the political department in the Ministry of Foreign Affairs in Warsaw to the Polish chargé d'affaires in Moscow, Zygmunt Stefański on 28 February 1922.[43]

Leaving his office as Foreign Minister, Konstanty Skirmunt – Sapieha's successor – wrote in his memorandum of 29 June 1922 that

> from the perspective of our interests, the role of the Baltic states cannot be assessed based on their relatively minor importance in international affairs, but only based on their geographic significance in relation to Russo-German intentions. The Warsaw Accord of March was the result of precisely such an assessment, and although it was staged as joint preparation for Genoa, it reached well beyond it.[44]

Polish diplomacy aimed to "seek implementation" of the plan set in the Accord of 17 March 1922 "by all means" – as was declared by Gabriel Narutowicz, Skirmunt's successor as Foreign Minister.[45]

---

[41] A. Skrzypek 1997: *Stosunki polsko-łotewskie 1918–1939*, Gdańsk, p. 61.

[42] W. Kamieniecki 1922: "Polityka bałtycka", *Przegląd Współczesny*, vol. 2, p. 276.

[43] AAN, Polish Embassy in Moscow, vol. 54. The document was received and registered at the Polish Legation in Moscow on 4 November 1922.

[44] Ibidem.

[45] Ibidem, vol. 54, instructions dated 28 October 1922.

In his instructions for Polish legations dated 28 October 1922, Minister Narutowicz offered the following interpretation of the Accord signed in Warsaw:

> For the Polish side, the Warsaw Accord was: 1) an attempt at treating Finland, Estonia and Latvia as a uniform political entity and 2) an attempt at an ad hoc exploitation of temporary circumstances, namely the Soviets' exacerbation of their tactics towards the Baltic states. This exacerbation 1) was not uniformly perceived by the public opinion of each of the aforementioned states, motivating Finland, unlike Estonia and Latvia, not to seek quadrilateral Baltic agreement, but rather to reach a strictly military and uniquely bilateral, Polish-Finish convention, thus, 2) where the Soviets believed it to be most beneficial, namely in Russo-Finish relations, they gave way to detente and normal peaceful discussion, depriving the Warsaw Accord, as regards Finland, of persuasive argument for an expedient defence against an external threat.[46]

The Warsaw Agreement never entered into force. The parliament in Helsinki refused to ratify it.[47] Thus the important alliance with this Baltic state never came into existence. German influences over the country proved to be stronger than its relations with Poland.[48]. The last chance for solid Baltic Bloc was lost.

It is difficult to give an unambiguous answer to the question of whether the Polish diplomacy did all it could to neutralise the opposition of pro-German elements in Finland. Marshal Piłsudski was convinced that the efforts at calming the government and the public opinion in Finland came too late. He demanded effective attempts at convincing Helsinki that the Baltic bloc was not directed against Germany but aimed to counter Russia.[49] Polish envoy in Finland's capital, Michał Sokolnicki, proposed to publish an official statement underlining this very point and thus neutralise the violent attack of the Finnish opposition against the Foreign Minister Rudolf Holsti. Yet the head of the Eastern Department in the Polish MFA, Michał Kossakowski did

---

[46] Ibidem.

[47] J. Paasivirta 1988: *Finland and Europe. The Early Years of Independence 1917–1939*, op. cit., p. 365.

[48] Germany was not an unique factor influencing the evolution of Finland's foreign policy. According to Polish diplomacy the significant role was played by Finnish social-democrats and Swedish minority. Both advocated the line of non-engagement in Polish projects of an anti-Soviet and anti-German Baltic Bloc. (We can find this analysis in the report written by Konstanty Rozwadowski, I secretary of the Polish Legation in Helsinki, dated for September 18, 1922, AAN, Embassy in Moscow, vol. 22).

[49] K. Świtalski 1992: *Diariusz 1919–1935*, op. cit., p. 134. Memoranda dated 1 and 4 April 1922.

not issue the needed instructions in time, arguing that the anti-Russian motif could "disconcert France".

Adam Romer, who was actively involved in the discussions on Polish foreign policy aims in the early 1920s, wrote that in the aftermath of the failed ratification of *accord baltique* by the Finnish Parliament, Polish diplomacy needed to persevere in seeking "real defence of freedom by pursuing the path of association with equally threatened close and distant neighbours," since the Baltic states did not suffice by themselves, while Scandinavia (mainly Sweden) showed neutralist inclinations. This necessitated efforts which would reach further – beyond the Baltic and Scandinavia. Other element was needed to defend the status quo. For the Baltic states "only Poland could be such an element".[50]

Warsaw did not expect its diplomatic efforts on the Baltic bloc to end negatively, as they did. Nevertheless it did not immediately compromise all chances of cooperation between the Baltic states and Poland, with regard to which there was ample reason for optimism.

Taking over as Foreign Minister in December 1922, Aleksander Skrzyński argued that the Baltic bloc must be "common and uniform". He believed the Baltic states to be ready to conclude an agreement on non-aggression and arbitration, to agree on the number of troops and on the military experts committee.[51]

One of the last Baltic conferences took place in February 1924. It saw Finland's reservations with regard to the policy pursued by Estonia and Latvia, but at the same time is was an opportunity to stress "the solidarity of the four states in international affairs, pursuing peace, respecting existing treaties and revitalising economic life".[52]

Political consultations at the level of foreign ministers of Poland, Latvia, Estonia and Finland continued until 1925. Yet they did not advance on the path of seeking a new alliance, but rather aimed at sustaining Baltic states' relations with Poland so as to prevent the former from falling under Russia's influence, the prospect of which was cause for much anxieties in Warsaw.[53] In January 1925, the foreign ministers of the Baltic bloc came to Helsinki for

[50] A. Romer 1922: "Idea związków obronnych krajów północnych a Finlandja", *Przegląd Współczesny*, vol. 3, p. 285. The text was written in August 1922 in Helsinki, where the author served as a press correspondent at the time.

[51] *Mowa p. Ministra Spraw Zagranicznych Skrzyńskiego na posiedzeniu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 lutego 1923*, Warszawa 1923, p. 9.

[52] Instructions from the Polish MFA to diplomatic legations dated 18 February 1924, PISM, Polish Embassy in London, vol. A.12.53/47. Next Baltic conference was to take place in 1925 in Helsinki.

[53] AMAE, Europe 1918–1940, Pologne, vol. 74. Memorandum from a conversation between secretary general Peretti de la Rocca and Polish envoy Maurycy Zamoyski, 10 August 1923.

what would turn out to be their final meeting.[54] On 17 March a Baltic convention on conciliation and arbitration was signed by all four states, and in its letter preceded the later treaties on arbitration concluded in Locarno.

Shortly thereafter, from 31 March to 2 April 1925, a military staff conference was held in Riga, with participation of the Baltic states, Poland and Romania.[55] Yet it was the final act in the efforts aimed at establishing a Baltic bloc. The alliance proved unattainable.

Reading the protocols from the meetings of the Polish Council of Ministers throughout 1925, one comes across statements arguing that in the case of war, Romania "will be on our side", but the Baltic states would only be able to show "favourable neutrality".[56] This assessment is telling and attests to the fact that the political circles in Warsaw understood the final failure of the efforts to forge an alliance.

*

In reborn Poland Finland was recognized as a valuable factor of international politics. But the alliance of both countries appeared basically impossible. In the geopolitical constellation of postwar Eastern Europe it could have not been a bilateral one, because they had no common border. A composition of a defensive anti-Soviet bloc of "limitrophe" states has been seriously taken into consideration in Warsaw between 1919 and 1922.

Baltic Bloc was only a challenging vision. Regrettably, under the inter-war realities, bringing about an alliance between Poland and the Baltic states proved unfeasible. The concept failed due to pro-German and neutrality-inclined tendencies in the political circles of Finland, which in the end did not ratify the Warsaw Treaty.[57]

Undeniably, a unsolved territorial conflict with Lithuania made it more difficult for Polish diplomacy to be effective in this part of the continent.

---

[54] A. Skrzypek 1972: *Związek Bałtycki. Litwa, Łotwa, Estonia i Finlandia w polityce Polski i ZSRR w latach 1919–1925*, op. cit., annex 1, pp. 250–251.

[55] H. Bułhak 1977: "Polska a Rumunia 1918–1939", (in:) *Przyjaźnie i antagonizmy. Stosunki Polski z państwami sąsiednimi w latach 1918–1939*, J. Żarnowski (ed.), Wrocław, p. 320.

[56] AAN, Protocols of the meetings of the Council of Ministers of Poland, vol. 32: Report on the state of implementation of the law on the universal military service (drafted in line with the Senate's resolution of 11 April 1924), vol. 480.

[57] K. von Jena 1980: *Polnische Ostpolitik nach dem Ersten Weltkrieg. Das Problem der Beziehungen zu Sowjetrußland nach dem Rigaer Frieden von 1921*, Stuttgart, pp. 117–118. See also: J. Czechowski 2009: *Polska i Finlandia. Stosunki dwustronne w latach 1918–1939*, Toruń, p. 84. For an in-depth discussion of the Polish diplomatic efforts aimed at bringing Finland into the Baltic bloc, see: ibidem, pp. 64–101.

Due to the dispute over Vilnius, any agreement between Poland and Lithuania was not feasible. An alliance with Latvia and Estonia might have been possible, but their tendencies of neutrality have prevailed despite far-reaching disproportions in their power vis-à-vis the Soviet Union.

Finnish fears of possible collision with Germany were not unfounded. It is true, but German support against Soviet Russia was problematic, first of all due to the geographic distance. Finnish political leaders did not recognized sufficiently that only an alliance with Poland had real defensive value against the Soviet Russia.

Finnish statesmen were convinced that with the geographic distance between itself and Germany, Finland had no reasons to seek alliances directed against Berlin. Nevertheless, the Soviet-German treaty signed in Rapallo on 16 April 1922 already foreshadowed the division of spheres of interest between the two. It did not happen in 1922, but its prospect loomed over the future. Germany's disposition to give Soviet Russia a "free hand" in the eastern Baltic region was never properly understood, be it in Poland or Finland. This pessimistic conclusion needs to be stressed.

Creation of a Baltic bloc without Finland, with only the participation of Latvia and Estonia, had it been carried out, would have deprived it of much of its meaning. Finland was a large country, with a strategically important position. It was the partner Poland needed and sought. The geographic distance between the two countries did not make closer cooperation easier.

The close cooperation with the Baltic states, whose sovereignty was deemed vital in Warsaw, was to be an important component of Poland's regional alliances, and most importantly a key element in a system of guarantees for Eastern Europe. Diplomatic efforts unfortunately did not manage to turn this vision into reality.

The work undertaken with the aim of ensuring cooperation between the new Baltic states and Poland, "although not successful – nonetheless attested to the natural closeness of relations between the countries of this region" – such was the conclusion reached by a Polish historian, Wiesław Balcerak.[58] "The failure of this undertaking weighted heavily on the fate of all the nations involved." As did the narrowly and "egoistically seen national interests."[59] It was futile for each state to seek security on its own. All fell victim to external aggression – apart from Finland, whose "winter war" against the Soviets awed the world. The fall of Poland was but a prelude to the fall of the Baltic states – Lithuania, Latvia, Estonia. The years 1939–1940 clearly showed the geopolitical community of fate between Poland and the Baltic states. For us today, they remain history's moving lesson.

[58] W. Balcerak 2011: *Z dziejów zamierzeń federacyjnych Józefa Piłsudskiego*, op. cit., p. 73.

[59] Ibidem.

Bibliography

BALCERAK Wiesław 1995: Strategiczne uwarunkowania polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej (1918–1925). – Andrzej Ajnenkiel et al. (eds.), *Międzymorze. Polska i kraje Europy Środkowo-Wschodniej XIX–XX wiek. Studia ofiarowane Piotrowi Łossowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa: Instytut Historii PAN, 163–177.

BALCERAK Wiesław 2011: *Z dziejów zamierzeń federacyjnych Józefa Piłsudskiego*, Warszawa: Instytut Historii PAN & Łowicz: MWSHP.

BUKOWIECKI Stanisław 1922: *Polityka Polski Niepodległej. Szkic programu*, Warszawa: E. Wende i S-ka & Towarzystwo Wydawnicze "Ignis".

BUŁHAK Henryk 1977: Polska a Rumunia 1918–1939. – Janusz Żarnowski (ed.), *Przyjaźnie i antagonizmy. Stosunki Polski z państwami sąsiednimi w latach 1918–1939*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

CZECHOWSKI Janusz 2009: *Polska i Finlandia. Stosunki dwustronne w latach 1918–1939*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek & Wydawnictwo Naukowe GRADO.

Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich, vol. I: *Marzec 1917 – listopad 1918*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1962.

Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich, vol. III: *Kwiecień 1920 – marzec 1921*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1964.

Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939, vol. 1: *1918–1932*, ed. by Tadeusz Jędruszczak & Maria Nowak-Kiełbikowa, Warszawa: Pax, 1989.

HALECKI Oskar 1952: *Borderlands of Western Civilization. A History of East Central Europe*. New York: The Ronald Press Company.

HOVI Kalervo 1984: *Interessensphären im Baltikum: Finnland im Rahmen der Ostpolitik Polens 1919–1922*, Helsinki: Suomen historiallinen seura, Studia historica 13.

HOVI Kalervo 2007: Veränderungen der Schwerpunkte in der französichen Baltikumpolitik 1918–1927. – *Forschungen zur Baltischen Geschichte* (Tartu) 2: 112–126.

HOVI Olavi 1980: *The Baltic Area In British Policy 1918–1921*, vol I: *From the Compiègne Armistice to the Implementation of the Versailles Treaty 11.11.1918–20.01.1920*, Helsinki: Finnish Historical Society, Studia Historica 11.

JENA Kai von 1980: *Polnische Ostpolitik nach dem Ersten Weltkrieg. Das Problem der Beziehungen zu Sowjetrußland nach dem Rigaer Frieden von 1921*, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, Schriftenreihe der Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 40.

KAMIENIECKI Witold 1922: Polityka bałtycka. – *Przegląd Współczesny*, year 1, vol. 2, no. 5: 265–281.

KUTRZEBA Stanisław 1923: *Nasza polityka zagraniczna*, Kraków: Gebethner i Wolff.

League of Nations, *Treaty Series*, vol. 11, 1922, Treaty no. 296, available on line: https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%2011/v11.pdf (accessed in October 2017).

ŁUKASIEWICZ Juljusz 1942: O sprawach bałtyckich. – *Wiadomości Polskie* 11(105), 15 March 1942.

MATERSKI Wojciech 2004: Traktat ryski i ewolucja stanu bezpieczeństwa w regionie bałtyckim. – Andrzej Koryn & Piotr Łossowski (eds.), *Europa Środkowa i Wschodnia w XX wieku. Studia ofiarowane Wiesławowi Balcerakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa & Łowicz: Wydaw. IH PAN, 345–354.

Mowa p. Ministra Spraw Zagranicznych Skrzyńskiego na posiedzeniu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 lutego 1923, Warszawa: s.n., 1923.

NOWAK-KIEŁBIKOWA Maria 1998: *Konstanty Skirmunt. Polityk i dyplomata*, Warszawa: Neriton.
PAASIVIRTA Juhani 1988: *Finland and Europe. The Early Years of Independence 1917–1939*, Helsinki: Finnish Historical Society, Studia Historica 29.
ROMER Adam 1922: Idea związków obronnych krajów północnych a Finlandja. – *Przegląd Współczesny*, year 1, vol. 3, no. 7–8: 279–286.
SENN Alfred Erich 1959: *The Emergence of Modern Lithuania*, New York: Columbia University Press.
SKRZYPEK Andrzej 1972: *Związek Bałtycki. Litwa, Łotwa, Estonia i Finlandia w polityce Polski i ZSRR w latach 1919–1925*, Warszawa: Książka i Wiedza.
SKRZYPEK Andrzej 1997: *Stosunki polsko-łotewskie 1918–1939*, Gdańsk: Instytut Bałtycki.
SUKIENNICKI Wiktor 1984: *East-Central Europe 1914–1918. From Foreign Domination to National Independence*. 2 vols, ed. by Maciej Siekierski, Boulder/Colorado: East European Monographs.
SZYGOWSKI Juliusz 1983: Konferencja państw bałtyckich w Bulduri (Ryga) w roku 1920. – *Zeszyty Historyczne* 63 (369), 76–86.
ŚWITALSKI Kazimierz 1992: *Diariusz 1919–1935*, ed. by Andrzej Garlicki & Ryszard Świętek, Warszawa: Czytelnik.

Abbreviations

AAN = Archiwum Akt Nowych w Warszawie (Central Archives of Modern Records in Warsaw).
AMAE = Archives du Ministère des Affaires Étrangères (Paris).
IJP = Józef Piłsudski Institute in America (New York).
PISM = Polish Institute and Sikorski Museum in London.

Abstract

Polish conception of an alliance with Finland in the early post-World War I years.
A reconsideration attempt

The study is devoted to the problem of Polish conception of an alliance with Finland in the early years after geopolitical revolution in Europe and the creation of independent Poland (1918–1925). In Warsaw, this project was generally taken into consideration on the basis of an assumption that without military cooperation between both countries, no solid Baltic Bloc would be possible. Finnish Army was valued by Polish statesmen as a real anti-Soviet force in a future defensive war against Bolshevik Russia. Diplomatic conversations on the Baltic multilateral alliance were in progress between summer 1919 and spring 1922. Unfortunately, they did not come to a positive conclusion. Under German influence the Warsaw Agreement of March 1922 was not ratified by the Parliament in Helsinki. Latest diplomatic deliberations of the Baltic States and Poland took place at the beginning of 1925. Without Poland no security of this region was achievable. In the inter-war era, the conception of the Baltic Bloc was replaced by an idea of neutrality of the Baltic States. It was an illusion, only.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Massimo Longo Adorno
Universität Messina

Italien und Finnland im Angesicht des deutsch-sowjetischen Nichtangriffspakts (1939–1941)

Der zwischen Nazideutschland und der Sowjetunion am 23. August 1939 geschlossene Nichtangriffspakt, in der Geschichtsschreibung gemeinhin als Hitler-Stalin-Pakt bzw. als Molotow-Ribbentrop-Pakt bezeichnet, beeinträchtigte das Schicksal zweier Länder, deren geopolitische Lage vom Ort des Geschehens relativ weit entfernt war: Finnland und Italien.

Es gilt zu verstehen, wie diese beiden unterschiedlichen Länder sich gegenüber einem derart gewichtigen Ereignis verhalten haben – eines davon eine parlamentarische Demokratie mit sozialdemokratischer Mehrheit und das andere ein totalitäres faschistisches Regime mit Einheitspartei; wir wollen hier die Substanz der internationalen Beziehungen in Europa ab Mitte der dreißiger Jahre und den beiden ersten Jahren des Zweiten Weltkriegs nachzeichnen[1].

Für Finnland hatte der Hitler-Stalin-Pakt eine unmittelbare Bedeutung, ganz anders als für Italien. Zumindest auf den ersten Blick. Der Geburt des finnischen Nationalstaates standen zwei Paten zur Seite: einer war Wladimir

[1] Vgl. zu Finnland zwischen 1939–1944: O. Vehviläinen 2002: *Finland in the Second World War. Between Germany and Russia*, London. Zu Italien gegenüber dem Molotow-Ribbentrop-Pakt: R. De Felice 1981: *Mussolini il Duce*, Bd. II: *Lo stato totalitario 1939–1940*, Torino, S. 627–793. Eine umfassende Übersicht stammt von E. Di Nolfo 2000: *Storia delle relazioni internazionali 1918–1999*, Roma–Bari. Vgl. die tiefgehende Analyse des deutschen Blickwinkels in Bezug auf den Hitler-Stalin-Pakt bei I. Fleischhauer 1990: *Der Pakt. Hitler, Stalin und die Initiative der deutschen Diplomatie 1938–1939*, Frankfurt am Main.

Iljitsch Uljanow, weithin bekannt als Lenin, der andere Erich Ludendorff, die beide ihre eigenen Interessen verfolgten. Im August 1917 hatte Ludendorff Kaiser Wilhelm II. wissen lassen, dass eine Loslösung der Ukraine und Finnlands von Russland den ökonomischen und militärischen Interessen Deutschlands entgegenkäme.

Ludendorff versicherte das junge unabhängige Finnland unablässig sowohl politischer als auch militärischer Unterstützung. Die Entsendung einer Infanterie-Division im April 1918 beschleunigte das Ende des Bürgerkriegs und ermöglichte den klaren Sieg der „weißen“ Truppen[2]. Ludendorff und der deutsche Generalstab sahen in Finnland einen gewaltigen Marinestützpunkt, von dem aus es Deutschland möglich sein würde, das Baltikum und die Seewege Richtung Nordsee unter Kontrolle zu bringen. Lenin seinerseits hatte Finnlands Unabhängigkeit bereits am 31. Dezember 1917 anerkannt. Für ihn und für das Zentralkomitee handelte es sich dabei um ein Geschenk an Finnland. Nach Ansicht Lenins wäre die Ausbreitung der kommunistischen Revolution ohnedies nur eine Frage der Zeit. Mit der Anerkennung der Unabhängigkeit verfolgte Lenin das Ziel, sich bei der nationalen Bewegung Finnlands Sympathien zu sichern, um damit den Sieg der pro-sowjetischen Kräfte zu beflügeln[3]. Beide Erwartungen wurden jedoch enttäuscht: Deutschland drängte seine Kriegspartner im Herbst 1918 zum Frieden. Das Intermezzo des finnischen Winterkriegs verstärkte die Vorherrschaft der weißen über die roten (sowjetisch inspirierten) Truppen. Während Finnland das erste Jahr seines unabhängigen Lebens meisterte, waren Deutschland und Russland gravierenden innenpolitischen Zerwürfnissen ausgesetzt: sozial, ökonomisch, politisch und militärisch.

Der so genannte Friede von Tartu, also die diplomatische Vereinbarung, die am 14. Oktober 1920 getroffen wurde und die die Beziehungen zwischen Finnland und der Sowjetunion regelte, bildete keine verlässliche Grundlage für den neuen Staat und für eine friedliche Koexistenz. Allerdings verzichteten die Sowjets darin, den südöstlich gelegenen Grenzverlauf so weit wie möglich von Leningrad weg zu verschieben. Finnland erhielt den Besitz der Hafenstadt Petsamo, die dem Land Zugang zum Arktischen Ozean gewährte. Jenseits dessen blieb die Grenze so, wie sie zur Zeit des Großfürstentums Finnland gewesen war. Erster Unterzeichner des Vertrags war der Volkskommissar für Nationalitätenfragen Josef Wissarionowitsch Dschugaschwilli, in bolschewistischen Kreisen auch als Stalin bekannt[4].

---

[2] Siehe dazu die Aussendung der Ostseedivision unter dem Kommando von General Rüdiger von der Goltz, der den roten Kräften den Todesstoß versetzte.

[3] Vgl. A. F. Upton 1980: *The Finnish Revolution 1917–1918*, Minneapolis.

[4] Es ist interessant zu bemerken, dass für Stalin die Anerkennung der Unabhängigkeit der kleinen Nationen auf den Trümmern des zaristischen Reiches kein automatische Folge dieser

Finnland musste nun gezwungenermaßen seinen Platz in einem Europa finden, dessen Landkarte nach dem Ersten Weltkrieg in weiten Teilen neu gezeichnet worden war. In dem geografischen Raum zwischen Deutschland und Russland entstand ein halbes Dutzend Staaten, deren Innenpolitik oft von Erschütterungen geprägt war. Finnland stellte in dieser Hinsicht eine Ausnahme dar. Der Aufbau eines unabhängigen Staates auf einer soliden demokratischen Basis war leichter zu erreichen als in den anderen Ländern längs der Asche des Zaren- oder Austro-Ungarischen Reiches. Finnland hatte bereits eine grundlegende ökonomische Infrastruktur, die auf ihre Autonomieperioden im russischen Reich zurückging. Die Bevölkerung von drei Millionen Einwohnern war ethnisch homogen, was dem Land innenpolitische Konflikte, wie sie etwa die Tschechoslowakei, Polen oder Jugoslawien erlebten, ersparte. 96 Prozent der Einwohner bekannten sich zum protestantischen Glauben; die schwedischsprachige Minderheit machte einen Anteil von 11 Prozent aus.

Vorherrschende Merkmale der finnischen Gesellschaft und Kultur bildeten ihre politische Tradition, die eng mit Skandinavien verbunden war, während seine Wirtschaftsstruktur den Ökonomien der osteuropäischen Ländern glich, deren Industrialisierungsprozess verspätet eingesetzt hatte[5].

Zu Beginn der dreißiger Jahre hat sich die internationale Situation jedoch rasch verändert und die Entwicklungen der finnischen Außenpolitik so wie das Schicksal des Landes als Ganzes waren fundamental beeinflusst davon. Am 30. Januar 1933 wurde Adolf Hitler zum Reichskanzler von Deutschland ernannt, der im darauffolgenden Jahr auch den Posten des Staatsoberhauptes und damit die beiden wichtigsten Ämter für sich beanspruchte[6].

Zur gleichen Zeit konsolidierte der ehemalige Kommissar für Nationalitätenfragen und Erstunterzeichner des Friedensvertrags von Tartu zwischen Finnland und der Sowjetunion seine totalitäre Kontrolle innerhalb der kommunistischen Partei und der sowjetischen Gesellschaft. Düstere Wolken aus Ost und West zogen sich über Finnland zusammen. Obgleich Finnland und die Sowjetunion 1932 einen Nichtangriffspakt unterzeichnet und zwei Jahre darauf bekräftigt hatten, erlitten ihre Beziehungen während der 30er Jahren laufend Verschlechterungen – parallel zu den neuen geopolitischen

Umbrüche, sondern ein zwingendes Resultat der Tatsache war, dass sie keine Bedrohung für die strategischen Interessen der UdSSR darstellten. Vgl. I.V.D. Stalin 1939: *Il Marxismo e la questione nazionale*, Parigi.

[5] Vgl. D. Kirby 2006: *A Concise History of Finland*, Cambridge, S. 158–196.

[6] Nach dem Befreiungsschlag gegen die Opposition der Röhm-Strasser-Gruppe in der sogenannten Nacht der langen Messer vom 30. Juni 1934 und nach dem Tod des Staatsoberhauptes Marschall von Hindenburg am 2. August desselben Jahres war Hitler de facto und de jure der unbestrittene Machthaber von Deutschland.

Gleichgewichten, die vom Aufstieg Nazideutschlands auf der internationalen Bühne diktiert wurden. Die englisch-deutsche Flottenvereinbarung von 1935 verschob den Einfluss im Baltikum deutlich in Richtung Deutschland. Die finnisch-sowjetischen Auswirkungen darauf waren sofort spürbar. Im selben Monat informierte der sowjetische Botschafter in Helsinki den finnischen Ministerpräsidenten Toivo Kivimäki, dass die Rote Armee in einem Krieg zwischen Finnland und der Sowjetunion das aktive verteidigungspolitische Prinzip anwenden würde, mit dem Finnland innerhalb einer Woche besetzt wäre[7]. Diese Ankündigung offenbarte, dass Finnland als potenziell feindliches Land betrachtet wurde, wenn nicht sogar als trojanisches Pferd Deutschlands. Diese Ansicht war innerhalb der sowjetischen Führungsriege weit verbreitet, auch über politische, biografische oder bildungsmäßige Differenzen hinweg.

Im Januar 1936 etwa beschuldigte der Chef der Roten Armee Michail Tuchatschewski[8] die finnische Regierung, Luftbasen in Ostfinnland zu bauen, die als Grundlage für einen deutschen Luftangriff gegen die Sowjetunion dienen sollten, während der kommunistische Parteisekretär von Leningrad, Andrei Alexandrowitsch Schdanow[9], Finnland und die baltischen Staaten ausdrücklich davor warnte, ihre Neutralität durch militärische Kooperationsvereinbarungen mit Deutschland zu kompromittieren. Ab 1935 galt Moskaus

---

[7] Vgl. D.W. Spring 1986: „The soviet decision for war against Finland, 30 November 1939“, *Soviet Studies* 38/2 (April), S. 210.

[8] Michail Nikolajewitsch Tuchatschewski (1893–1937): Während des russischen Bürgerkrieges war er zuerst verantwortlich für die Verteidigung von Moskau und dann Kommandeur der fünften Kavalleriearmee, an deren Spitze er die weiße Armee von General Kolchak in Sibirien besiegte und jene, die von General Denikin auf der Krim 1920 befehligt worden war. Damit entpuppte er sich als einer der hellsten Spitzenoffiziere der Roten Armee.1921 bezwang er den Aufstand von Kronstadt und die Bauernrevolte in der Region Tambow. Von 1925 bis 1928 war er Stabschef der Roten Armee und stellvertretender Volkskommissar der Verteidigung. 1935 wurde er zum Marschall der Sowjetunion ernannt, am 22. Mai 1937 aber wegen militärisch-trotzkistischer Verschwörung und Spionage zugunsten des nationalsozialistischen Deutschlands verhaftet und am 12. Juni 1937 zusammen mit acht weiteren Generälen der Roten Armee erschossen. Am 31. Januar 1957 erfolgte in der UdSSR seine offizielle Rehabilitierung.

[9] Andrei Alexandrowitsch Schdanow (1896–1948): Mitglied der bolschewistischen Partei seit 1915, er diente in der Roten Armee als politischer Kommissar während des Bürgerkrieges. Von 1929 bis 1934 war er Sekretär der Partei in verschiedenen Provinzen. Zuerst stellvertretendes Mitglied des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei im Jahre 1925, wurde er 1930 dessen Vollmitglied. Im Jahr 1934, nach der Ermordung von Kirow, übernahm er dessen Amt als Oberhaupt der Partei in Leningrad. Während des russisch-finnischen Krieges war Schdanow Mitglied des Militärrats der Leningrader Front und während des Zweiten Weltkriegs einer der Organisatoren der Verteidigung der Stadt gegen die Nazis. Nach dem Krieg leitete er die Alliierte Kontrollkommission für Finnland, die von 1946 bis 1948 die finnische Vertragserfüllung der am 19. September 1944 getroffenen Waffenstillstandvereinbarung zwischen Finnland und der UdSSR beaufsichtigte.

Hauptsorge nicht den Neutralitätsbedingungen in Finnland, Estland, Lettland und Litauen, sondern der Neutralität an sich. Für die sowjetischen Eliten stellte die finnische Neutralität und die der baltischen Republiken ein großes Hindernis dar, wenn die rasche Konzentration der Roten Armee und der baltischen Flotte im Falle einer großangelegten deutschen Invasion auf das russische Territoriums nötig sein würde. Die Überzeugung, dass es dazu kommen sollte, konstituierte eine strategische Prämisse mit potentiell weitreichendem Einfluss auf den Verlauf der nachfolgenden Ereignisse. Im Jahr 1936 ging die Stavka, das Oberkommando der Roten Armee, davon aus, dass die deutsche Invasion der Sowjetunion von zwei bewaffneten Gruppen angeführt werde, die gemeinsam von Norden und Süden durch Polen vorrücken würden. Eine dieser Truppen musste so die Neutralität der baltischen Staaten verletzen und mit aktiver Hilfe der Marine am Finnischen Meerbusen zügig in Richtung Leningrad marschieren, und dabei eine Schneise durch Estland und Finnland schlagen.

Als Tuchatschewski im Juni 1937 im Rahmen der von Stalin befohlenen und gegen den Offizierskörper gerichteten Säuberungsaktionen verhaftet wurde, schrieb dieser in seinem Testament, dass der Oberbefehlshaber der Roten Armee eher einen gemeinsamen deutsch-polnischen Angriff gegen die Ukraine statt einer Ostsee-Offensive erwarten müsse. Wenn das Oberkommando der Roten Armee in der Lage sei, die herrschende Doktrin der aktiven Verteidigung umzusetzen, d.h. den Krieg auf feindlichem Territorium zu führen, dann müsse er auf jeden Fall die Gegner einkreisen und sie von den baltischen Staaten aus angreifen. Tuchatschewski schrieb dazu:

> Für uns stellt die Neutralität der baltischen Staaten eine Gefahr dar. Auch wenn wir unterstellen, dass diese nur zwei Wochen gegeben sei, so wäre sie dennoch schädlich. Wenn wir den Neutralitätszustand beibehalten, verhindern wir ein für uns wesentlich vorteilhafteres Szenario, und selbst wenn der Zustand auch nur zwei weitere Wochen andauert, bevor wir ihn ändern, so wäre dies trotzdem zu viel und für uns danach schwierig, die Truppenkonzentration zu verbessern.[10]

In seinem Schriftstück, das aus nachvollziehbaren Gründen in einer für Tuchatschewski schwierigen Situation verfasst worden war, erwähnt er Finnlands Rolle kaum, außer in einem eher nebulösen Abschnitt, in dem er das Land als einen Sonderfall und dazu hoch komplex bezeichnete. Die Wahlen von 1936 in Finnland bescherten der sozialdemokratischen Partei eine einfache Mehrheit, was zur Bildung einer Mitte-links-Koalition aus drei Parteien (Sozialdemokraten, Landbund, Fortschrittspartei) mit Kyösti

[10] M.N. Tuchatschewski 1991: „Pokazaniia, Marschala Tuchatschewskogo" (Plan Porazheniia), *Voenno-Istoricheskii Zhurnal* 8, S. 48.

Kallio[11] vom Landbund als Ministerpräsident und Rudolf Holsti[12] als Außenminister führte.

Als im folgenden Jahr Kallio zum Präsidenten der Republik ernannt und die Regierung durch den progressiven Cajander[13] ersetzt wurde, erweiterten sich die Spielräume von Außenminister Holsti, der ebenfalls aus den Reihen der Fortschrittspartei stammte. Im Bewusstsein der Spannungen mit der Sowjetunion machte Holsti einen offiziellen Besuch in Moskau, um die Beziehungen zwischen den beiden Ländern zu verbessern und er bemühte sich um die Klarstellung einiger wichtiger Punkte. In seinen Gesprächen mit Außenminister Litwinow und anderen hochrangigen sowjetischen Beamten stellte Holsti klar, dass kein finnischer Politiker eine Strategie verfolge, durch die Finnland in ein Schlachtfeld zwischen Deutschland und der Sowjetunion verwandelt werden könnte. Ein Teil seines Landes würde dabei, unabhängig vom Ausgang des Konflikts, zerstört werden. Holsti traf auch mit dem Volkskommissar der Verteidigung Woroschilow[14] und mit dem Nachfolger von Tuchatschewski, Jegorow[15], zusammen, der wie sein Vorgänger

[11] Er wurde unter dem Namen Gustaf Kalliokangas am 10. April 1873 in Ylievska in Karelien von einer Familie schwedischen Ursprungs geboren. Von 1904 bis 1917 war er Abgeordneter und von 1917 bis 1919 Senator für den Landbund (RG), dem er sein ganzes Leben lang treu blieb. Er war Minister für Landwirtschaft (1917 bis 1918 und 1919 bis 1922), Kommunikation (1925) und viermal Ministerpräsident (1922–1924, 1925–1926, 1929–1930, 1936–1937). 1923 erklärte er die Aktivitäten der finnischen Kommunistischen Partei als illegal; er versprach eine umfassende Agrarreform und stärkte die finnische Infrastruktur in erheblichem Maß. 1937 wurde er zum Präsidenten der Republik gewählt und suchte eine politische Koalition zwischen Landbund und Sozialdemokraten (nach dem schwedischen Modell) unter Ausschluss der Extremisten. Innerhalb der Präsidentschaft von Kallio wurde der schwedischsprachigen Minderheit völlige sprachliche Gleichstellung gewährt. Er starb am 19. Dezember 1940 in Helsinki.

[12] Eino Rudolf Woldemar Holsti (1881–1945) war von 1913 bis 1918 und dann ab 1919 Abgeordneter, diente Finnland von 1919 bis 1922 und von 1936 bis 1938 als Außenminister. Nach dem Winterkrieg zog er in die Vereinigten Staaten, wo er an der Stanford University unterrichtete. Er starb am 3. August 1945 in Palo Alto an den Folgen eines chirurgischen Eingriffs.

[13] Aimo Kaarlo Cajander wurde am 4.April 1879 in Uusikaupunki geboren. Von 1911 bis 1934 war er Professor für Forstwirtschaft an der Fakultät für Landwirtschaft der Universität Helsinki und von 1934 bis 1943 Generaldirektor des Nationalparks und Forstdienstes. Von 1922 bis 1924 und von 1937 bis 1939 bekleidete er das Amt des Ministerpräsidenten. Von 1933 bis 1943 war er Vorsitzender der Fortschrittspartei (Kannen Edistyspuolue). Er starb am 21. Januar 1943 in Helsinki.

[14] Kliment Jefremowitsch Woroschilow (1881–1969) war Funktionär und einer der führenden Figuren der Roten Armee, Marschall der Sowjetunion und Volkskommissar der Verteidigung während des russisch-finnischen Winterkrieges von 1939–1940, Mitglied des staatlichen Verteidigungsausschusses und des Oberkommandos während des Zweiten Weltkriegs.

[15] Alexander Iljitsch Jegorow (1883–1939): Während des russischen Bürgerkrieges befahl er die südliche Front der Roten Armee und spielte eine entscheidende Rolle bei der Nieder-

von Stalin erschossen wurde – im darauffolgenden Jahr. Jegorow konfrontierte Holsti mit der Möglichkeit, dass ein Drittland das finnische Territorium als Ausgangspunkt für einen Angriff auf die Sowjetunion ohne Zustimmung der Helsinki-Regierung nutzen könnte. Daraufhin versicherte Holsti den Sowjets, dass Finnland jede Invasion seines Territoriums als eine feindliche Handlung betrachten würde, unabhängig von ihrem Ursprung. Die sowjetischen Verdächtigungen gegen die Finnen wurden allerdings niemals wirklich zerstreut.

Ein von der Abteilung für auswärtige Angelegenheiten verfasstes und Mitte der 80er Jahre vom Moskauer Archiv freigegebenes Memorandum, datiert vom 1. April 1938, hebt die sowjetische Sichtweise in Bezug auf Finnland hervor. Darin heißt es klarerweise, dass die finnische Regierung nicht pro-deutsch sei und ihre Beziehungen zur UdSSR verbessern und insgesamt eine für Skandinavien typische Neutralität verfolgen wolle. Auf jeden Fall wäre die finnische Regierung nicht in der Lage, dem konzentrierten Druck Deutschlands und den pro-faschistischen und pro-deutschen Strömungen im Land standzuhalten: Deshalb musste Finnland einem Beistandspakt mit der UdSSR zustimmen und Moskau einige militärische Garantien geben. Die im Dokument vorhandenen Anmerkungen bestätigen, dass Stalin das Dokument gelesen hat[16].

Dieses Memorandum bildete die Grundlage für den Druck auf die finnische Regierung, einen militärischen Beistandspakt abzuschließen. Dieser Druck wurde maßgeblich von Seiten des NKWD[17]-Referenten in Finnland, Boris Jartsew, ausgeübt (zwischen dem Anschluss und der Sudetenkrise). Während der Sudentenkrise im September 1938 zwischen Deutschland und der Tschechoslowakei hatte die Sowjetregierung die Rote Armee teilweise als Vorsichtsmaßnahme mobilisiert und die baltische Flotte zum Schutz der Ålandinseln vor deutschen Angriffen ausgesandt. Nach dem Münchner Abkommen, von dem die UdSSR ausgeschlossen war, verstärkten sich Stalins Ängste angesichts der englisch-französischen Duldsamkeit gegenüber den territorialen Ansprüchen Nazi-Deutschlands in Mittel- und Osteuropa erheblich. Infolgedessen befahl der sowjetische Diktator der Armee und der

---

schlagung der weißen Kräfte in der Ukraine. Zwischen 1925 und 1926 war er militärischer Berater in China. 1927 wurde er Kommandeur des Militärbezirks Weißrussland, 1931 stellvertretender Volkskommissar der Verteidigung und Chef des Generalstabs der Roten Armee und 1935 zum „Marschall der Sowjetunion" ernannt. Im Februar 1938 wurde er von NKVD verhaftet. Er starb im Gefängnis in Moskau am 22. Februar 1939.

[16] Vgl. A.O. Tšubarjan 1997: „Neuvostoliiton ulkopolitiikka 1930-Iuvulla", (in:) O. Vehviläinen, O.A. Ržěsevski (toim.), *Yksin suurvaltaa vastassa: talvisodan poliittinen historia*, Helsinki, S. 38–39.

[17] *Narodnyj Komissariat Wnutrennich Del* (Volkskommissar für Innere Angelegenheiten). Die politische Polizei der Sowjetunion.

Marine, für einen Krieg in der Ostsee bereit zu sein. Die Sudetenkrise offenbarte auch den Zustand der Verwundbarkeit, in den kleine europäische Nationen kommen konnten. Das Schicksal der Tschechoslowakei ließ in Finnland die Alarmglocken läuten. In Helsinki kam Außenminister Holsti ins Stolpern. Das Münchner Abkommen hatte die Grundlagen seiner politischen Leitlinien zerstört, die auf den engen Vorgaben des Völkerbundes basierten und mit den französisch-britischen Handlungslinien in Einklang standen.

Im November 1938 trat Holsti zurück. Er wurde von seinem Kollegen Eljas Erkko, ebenfalls aus der Fortschrittspartei ersetzt; dieser gehörte dem rechten Parteiflügel an. Anfang 1939 begann Stalin die Beziehungen zu den kapitalistischen Staaten neu zu definieren. In seiner Rede an die Delegierten des 18. Parteikongresses der Kommunistischen Partei vom 10. März 1939 in Moskau erläuterte Stalin seine Vorstellungen der Weltpolitik. Stalin war mehr denn je davon überzeugt, dass die finale Krise der kapitalistischen Welt unaufhörlich voranschreite. Zwei mögliche bzw. wahrscheinliche Szenarien des Krieges stellte er dar: Ein Krieg zwischen der Sowjetunion und den Anti-Komintern Unterzeichnermächten (Deutschland, Japan, Italien) ohne Polen, oder ein Krieg zwischen den Anti-Komintern- und den anglo-französischen Mächten. Das Ziel der sowjetischen Politik war simpel: es galt zu verhindern, sich in eines dieser Szenarien verwickeln zu lassen und dagegen dafür zu sorgen, aus der sich herauskristallisierenden Situation den maximalen Nutzen zu ziehen[18]. Der Verlauf der Ereignisse in Osteuropa stellte Stalins außenpolitische Handlungsabsicht schnell auf die Probe. In der Nacht vom 14. auf den 15. März marschierte Hitler in der „Rest-Tschechei" ein und integrierte das Gebiet ins Dritte Reich. Eine Woche später wurde im Zuge einer militärischen Machtdemonstration der Regierung Litauens das Memelgebiet entzogen. Die Sowjetunion reagierte ebenfalls unilateral, um eine deutsche Ausbreitung im Baltikum zu verhindern. Am 29. März bestellte Litwinow die Botschafter Estlands und Lettlands ein. Er teilte ihnen mit, dass sie im Fall einer, für die Sowjets unerträglichen, freiwilligen oder gezwungenermaßen zustande kommenden Übereinkunft mit fremden Mächten und einer so verursachten Beschränkung ihrer nationalen Autonomie mit einer Aufhebung der mir Moskau getroffenen Verträge rechnen müssten.

Damit begann sich die Beschränkung ihrer nationalen Selbstbestimmung abzuzeichnen[19].

Die Krise um Danzig zwischen Deutschland und Polen hatte die unmittelbare Wirkung, dass sich die Lager innerhalb der europäischen Politik eindeutig zugunsten der UdSSR verschoben haben. Die Umsetzung der Schutz-

---

[18] Vgl. S. Pons 1995: *Stalin e la guerra inevitabile 1936–1941*, Torino.

[19] O. Vehviläinen 2002: a.a.O., S. 26.

garantien für Polen und Rumänien vonseiten Großbritanniens und Frankreichs waren von Moskau abhängig; andererseits provozierte der Streit um Danzig, den Deutschland gegen Polen führte, zur Auflösung des Anti-Komintern-Pakts[20]. Dadurch befand sich Moskau in der nie zuvor dagewesenen Verhandlungsposition, durch die es möglich war, einen Pakt sowohl mit London und Paris als auch mit Berlin abzuschließen.

Am 17. April 1939, an dem Tag, als Joachim von Ribbentrop sich mit dem sowjetischen Botschafter in Berlin besprach und ihm die Wiederbelebung der deutsch-sowjetischen Beziehungen für Politik und Wirtschaft in ihren Details darlegte, hatte sich der sowjetische Außenminister Litwinow[21] wohlwollend gegenüber den Franzosen geäußert, die eine kollektive Beistands-Allianz zwischen der UdSSR, Frankreich und Großbritannien einschließlich der Sicherheitsgarantien für alle Länder an der sowjetischen Westgrenze von der Ostsee bis zum Schwarzen Meer vorgeschlagen hatten. In der ersten Verhandlungsrunde zwischen Sowjets und Großbritannien/Frankreich kristallisierten sich zwei wichtige Differenzen in Bezug auf den Vorschlag heraus, die den weiteren Verlauf der Verhandlungen bestimmten. Der erste Unterschied bestand in der Definition des Begriffs „Reziprozität“ zwischen jeder der drei beteiligten Länder, sollte es von Deutschland angegriffen werden. Eine noch größere Diskrepanz stellten die abzugebenden Garantien auch für Finnland und das Baltikum dar. Während die sowjetische Regierung sich bereit erklärte, jederzeit auf dem Boden bedrohter Länder zu intervenieren, verdeutlichte die britische Regierung ihre starken Vorbehalte gegen die Rolle, die sich die Sowjets zubilligten. Demgegenüber favorisierten die Briten ein „Arsenal der Demokratie“ ohne direkte Intervention.

Molotow, der Litwinow als Außenminister am 4. Mai 1939 ablöste, erhöhte den Druck seines Vorgängers, um von London und Paris Zugeständnisse in zwei Punkten zu erreichen. Während eines Gesprächs zwischen dem britischen Botschafter in Moskau und Molotow Ende Mai unterstrich Molotow die Bedeutung der belgischen Neutralität für London und Paris und erklärte in diesem Zusammenhang seine Einschätzung zur Notwendigkeit, die Sicherheitsgarantien auf Finnland und das Baltikum auszuweiten. Großbritannien zeigte sich vorsichtig bereit, diese Forderung in Richtung Baltikum als legitim aufzufassen. Auf jeden Fall wollte London zunächst die Einschätzung Finnlands hören, bevor es sich festlegte. Zu diesem Zweck

[20] Der Pakt wurde am 25 November 1936 in Berlin geschlossen (Deutschland und Japan waren Erstunterzeichner) und hatte das offiziell Ziel, „den gemeinsamen Abwehrkampf gegen die zersetzenden Aktionen der Kommunistischen Internationale“ zu führen. Polen trat 1937 bei.

[21] Maxim Maximowitsch Litwinow (Pseudonym von Meier Wallach 1876–1951), Volkskommissar für auswärtige Angelegenheiten von 1930 bis 1939.

beauftragte der britische Verteidigungsminister Generalmajor Sir Walter Kirk mit einer Reise nach Helsinki. Kirk traf dort am 18. Juni 1939 ein und blieb fünf Tage. Sein Bericht an das war office in London war aber wenig ermutigend. Darin stellte er klar, dass sich die finnische Regierung vehement gegen den Schutz durch die Rote Armee stellte. Kirk erläuterte, „dass die Finnen absolut nichts mit den Deutschen zu tun haben wollen, aber sie zögen es im Zweifel vor, sich mit ihnen zu verbünden, statt russische Garantien zu akzeptieren“[22]. Am 1. Juli 1939 teilte Molotow dem englischen und französischen Botschafter in Moskau mit, dass die sowjetische Politik sich gewandelt hätte. Nun würde man nicht mehr über Garantien gegen direkte Formen der Aggression Deutschlands gegen das Baltikum verhandeln; sie müssten den Schutz auch gegen „indirekte Angriffe“ implizieren; dieser Begriff ist offensichtlich ambivalent und meinte mit „indirekt“ sowohl einen innenpolitischen pro-deutschen Staatsstreich als auch eine veränderte Außenpolitik zugunsten des Aggressors. Die lang andauernde Feindseligkeit der Sowjets gegenüber der Neutralität der baltischen Staaten, die als potentielle Bedrohung ihrer nordwestlichen Grenze galt, kam klar zum Ausdruck: Stalin würde sich mit nichts außer der totalen Hegemonie in Finnland und in den baltischen Staaten zufriedengeben. Damit war eine Übereinkunft mit Frankreich und Großbritannien praktisch unmöglich.

Am 14. August 1939, drei Tage nach Beginn der englisch-französischen Militär-Konsultationen in Moskau erhielt Molotow eine offizielle Depesche vom deutschen Botschafter in Moskau, von der Schulenburg[23], wonach die deutsche Regierung dazu bereit war, alle sowjetischen Ansprüche zu akzeptieren, wenn sie dafür im Gegenzug militärische Handlungsfreiheit gegen Polen erhält. Die Unterzeichnung des Nichtangriff-Paktes mit dem geheimen Zusatzprotokoll wurde in der Nacht vom 23. auf den 24. August 1939 im Kreml vorgenommen und bedeutete das Ende der sowjetischen Versuche,

---

[22] Vgl. M. Longo Adorno 2010: *La guerra d'inverno: Finlandia e Unione Sovietica 1939–1940*, Milano S. 56–57.

[23] Friedrich Werner von der Schulenburg (1875–1944) arbeitete, nachdem er sich zunächst für eine militärische Karriere entschieden hatte, für den diplomatischen Dienst. Er war stellvertretender Konsul in Barcelona und später in Lwiw (Lemberg), Prag, Warschau und Tiflis. Nachdem er am Ersten Weltkrieg im Rahmen einer deutschen Militärmission in der Türkei teilgenommen hatte, war von der Schulenburg in der ersten Nachkriegszeit Deutschlands Botschafter im Nahen Osten (Beirut und Damaskus) und dann in Georgien, in Tiflis. Von 1922 bis 1934 diente er als Botschafter in Persepolis, Teheran und Bukarest. Anschließend (1934–1941) war er Deutschlands Botschafter in Moskau, der bei der Wiederaufnahme der diplomatischen Kontakte zwischen Berlin und Moskau, die in der Unterzeichnung des Nichtangriffspakts gipfelten, eine entscheidende Rolle spielte. Er näherte sich dann jenen Zirkeln des Nazi-Widerstandes an, die das Attentat auf Hitler am 20. Juli 1944 planten und durchführten. Von der Schulenburg wurde von der Gestapo verhaftet und am 10. November 1944 gehängt.

mit England und Frankreich eine militärische Vereinbarung zur Absicherung Nord-Osteuropas zu treffen. Moskau kehrte damit zu einer Politik des „territorialen Schutzes“ mit deutlich isolationistischer Ausrichtung zurück. Gemäß der veröffentlichten Vertragsklauseln verpflichteten sich beide Länder, „auf jedwede Form gegeneinander gerichtete Gewaltakte, ob alleine oder im Verbund mit anderen, zu verzichten“ und in jedem Fall die Neutralität gegenüber einer kriegerischen Verwicklung des Partners mit einer dritten Kraft zu bewahren. Auf den ersten Blick erinnern diese Worte an die diplomatische Sprache, die die Sowjetunion bei der Ausformulierung der Nichtangriffsabkommen mit den baltischen Staaten, Finnland und Italien in den Jahren 1932–1933 benutzt hatte. Diese Abkommen waren ihrerseits Ausdruck eines von Stalin ab Mitte der 20er Jahre verfolgten Konzepts der Schaffung einer „Oase der Ruhe“, bestehend aus den die UdSSR umgebenden Staaten und gebildet gegen die Bedrohung der kapitalistischen Einkreisung[24]. Die geheimen Protokolle betonten jedoch die sowjetische Hegemonie in ganz Osteuropa, von den baltischen Staaten und Finnland hin zum östlichen Teil Polens und zu Rumänien, sollte es zu einem Konflikt zwischen Deutschland und Polen kommen, zu dem es am 1. September 1939 prompt auch kam. Das deutsch-sowjetische Abkommen traf die Finnen als Blitz aus heiterem Himmel. Der Pakt der beiden großen Ostsee-Mächte zwang Finnland in eine Position zwischen ‚Hammer und Amboss‘, abhängig von der Gnade des Sowjets. Diese strebten nun Verträge mit den baltischen Staaten und den Verhandlungsbeginn mit Finnland an, deren Absicht ähnliche territoriale Zugeständnissen waren. In Bezug auf Finnland führte dies jedoch zum Winterkrieg[25]. Die Vereinbarung zwischen Nazideutschland und der Sowjetunion stellte für das faschistische Italien eine unliebsame Überraschung dar, da es nur zwei Monate zuvor mit Deutschland den so genannten „Stahlpakt“ unterzeichnet hatte. Neben Nordafrika und dem Mittelmeerraum formulierte das faschistische Regime ein „historisches“ Interesse für den Donau-Balkan-Raum, der eine ideale Zone für die politische und wirtschaftliche Expansion darstellte. Durch den Molotow-Ribbentrop-Pakt verlor Italien deutlich an Bedeutung und wurde auf einen sekundären Platz verbannt; die italienischen Interessen im Donau-Balkan-Raum büßten durch das geopolitische Interesse der Sowjetunion deutlich an Gewicht ein.

Die Erklärung der Nicht-Beteiligung Italiens am Krieg vom September 1939 ist neben der mangelhaften militärischen und wirtschaftlichen Vorbereitung des Landes auch ein klares Zeichen der Unzufriedenheit der römischen Regierung mit dem Hitler-Stalin-Pakt, der seinen Zenit im Winter 1939–1940, den Monaten des finnisch-sowjetischen Winterkriegs, erreichen

[24] S. Pons 1995: a.a.O., S. 241–288.

[25] M. Longo Adorno 2010: a.a.O., S. 66–74.

würde[26]. Da es der Sowjetunion nicht gelungen war, von Finnland die gleichen territorialen Zugeständnisse zu erhalten wie von den baltischen Staaten, startete die Sowjetunion am 30. November 1939 einen schweren Angriff längs der sowjetisch-finnischen Grenze. Für die Sowjets lief der Angriff nicht so wie erhofft, und statt eines Blitzkrieges war die Rote Armee zur Führung eines langen Stellungs- und Bewegungskrieges entlang der Frontlinie gezwungen. Dabei waren die Russen alles andere als stark. Der russisch-finnische Krieg war seit dem Fall Polens im September 1939 bis zum Frühjahr des Folgejahres der einzige Krieg, der in Europa gekämpft worden war. Für Deutschland stellte der sowjetische Angriff gegen Finnland keine Überraschung dar; in den Klauseln des NS-UdSSR-Paktes war er bereits vorgesehen. Doch die Tatsache, dass ein Land mit seinen vielfachen Bindungen zu Deutschland von der Sowjetunion angegriffen worden war, löste in vielen deutschen Regierungskreisen auch Unbehagen aus, mit Ausnahme bei Hitler. Die Nazis konnten sich den Luxus einer sowjetischen Feindseligkeit nicht leisten, solange sie sich im Westen militärisch mit England und Frankreich auseinandersetzen mussten. Deshalb untersagte Hitler auch die Auslieferung von Flugabwehrkörpern, die Finnland in Deutschland gekauft hatte[27]. Für Italien war der Winterkrieg eine Gelegenheit, sich politisch von der Berlin-Moskau-Achse abzuwenden, um zumindest teilweise Handlungsfreiheit zu erlangen. Alles wurde mit äußerster Vorsicht getan, um eine voreilige und vorzeitige Abkopplung von Berlin zu vermeiden. Wahrscheinlich wäre es falsch zu behaupten, dass Italien in dieser Zeit über eine Abkehr von Deutschland nachdachte. Dennoch wurde die Unzufriedenheit mit Deutschland (und

[26] Am 20. Oktober 1939 schrieb der italienische Botschafter in Schweden, Soragna, aus Stockholm eine Depesche an Außenminister Ciano, in der er erklärte:

„Der Anruf des Ministers Eekko vonseiten Moskaus hatte den gleichen arroganten und herrischen Ton gehabt, der auch den drei baltischen Staaten gegenüber benutzt worden war. Dieser Ton macht unmissverständlich klar, dass Stalin beabsichtigt, Finnland die gleichen Bedingungen aufzuzwingen wie den baltischen Staaten. Vergleichbar hier die Ideen von ‚Allianz', in der der kleinere Staat unter Vorspielung falscher Tatsachen als ebenbürtig betrachtet wird, während es sich in Wahrheit um ein Territorium des offensiven und defensiven russischen Kampfes handelt, durch den das Land in der Folge auch wirtschaftlich und politisch absorbiert wird. Die unmittelbare und diverse Reaktion Finnlands darauf, mit der das Land das Ansinnen Moskaus ablehnte, beflügelte die Seelen. Was genau der Inhalt der russischen Forderungen war, weiß niemand. Es wird angenommen, dass von Grenzkorrekturen gesprochen wurde, der Abtretung der Inseln des Meerbusens, Marine- und Luftstützpunkten in Finnland mit den entsprechenden russischen Garnisonen und schließlich den Åland-Inseln. Das heißt, es handelt sich ethnografisch gesehen um schwedisches Territorium, das geografisch Teil Schwedens ist und das nur unweit von Stockholm weg liegt." Vgl. *Documenti diplomatici Italiani*, serie IX, vol. 1, S. 525–530.

[27] Deutschland hielt bis zum Ende des Winterkriegs im März 1940 gewissenhaft an dieser Linie fest.

dann in Richtung Sowjetunion) durch innen- wie außenpolitische Beobachter allenthalben festgestellt. Das zeigen auch die hier ausgewiesenen Dokumente (weiter unten). Deshalb ist die von Renzo de Felice vertretene und hier wiederholte These richtig, wonach der finnisch-russische Krieg und die Unzufriedenheit mit den Konsequenzen des Hitler-Stalin-Paktes das einzige Mal die Solidität der Allianz zwischen Mussolini und Hitler infrage stellten. Dies unterstreicht auch der Verlauf des Großen Faschistischen Rates vom 7. Dezember 1939, in dem Ciano eine sehr lange Rede über die deutsch-italienischen Beziehungen hielt, innerhalb derer er, mit Zustimmungen Mussolinis, Elemente aus den wichtigsten Dokumenten vom August 1939 zitierte, die zwischen den beiden Staaten ausgetauscht worden waren[28].

So kommentiert Giuseppe Bottai in seinen Tagebüchern „A botta calda“ (Heiße Schlacht) Cianos Bericht:

> Die Moral aus Galeazzos Vortrag: Eine historisch und teils ideologisch motiviertes Streben von Äthiopien bis Spanien hat die beiden Regime näher zusammengebracht und damit verbündet. Ein gegenteiliges historisches Bestreben drängt Deutschland, den Geist des Bundes mit Italien zu verletzen und seine Absprachen bzw. Ziele zu modifizieren, vom Anti-Bolschewismus hin zum Einverständnis mit dem Bolschewismus und seinen Handlungen. Das richtet sich gegen die beiden anderen Bestrebungen und entzieht Italien der Kriegsbeteiligung. Daraus lässt sich ableiten, dass Italien weiter für seine Haltung streiten wird. Der Bund mit Deutschland bleibt ein Fakt, so wie es ebenfalls Fakt ist, dass Deutschland von den vereinbarten Linien abweicht. Italien wird sich den daraus resultierenden Konsequenzen entsprechend verhalten. Das ist alles in allem eine Position von wohlüberlegtem Realismus.[29]

---

[28] Am 11. Dezember 1939, rund zwei Wochen nach Beginn der Auseinandersetzungen zwischen Finnland und der Sowjetunion, äußerte sich der italienische Botschafter Bonarelli Ciano gegenüber folgendermaßen:

"Gestern und heute habe ich dem neuen Außenminister Tanner in der Kriegsresidenz meine ersten Besuche abgestattet. Er hat mir nichts Neues gesagt, aber es hat großen Eindruck auf mich gemacht, aus seinem Munde das zu hören, was ich schon ein paar Tage zuvor telegrafiert habe, und zwar, dass Finnland sich gegen den Koloss Russland allein fühlte. Der Völkerbund kann nicht ernsthaft helfen, nicht einmal Schweden kann dies, und er unterstrich, wie die neue schwedische Regierung an ihrer Neutralität festhält, auch wenn sie weiterhin Waffen und Freiwillige aussendet. Das gleiche gilt für die Vereinigten Staaten. Auf meine Bitte hin bestätigte Tanner die Richtigkeit der von mir gesammelten Nachrichten, d.h. dass der finnische Botschafter in Rom bei den Faschisten das Terrain sondiert und nach der Möglichkeit sucht, Material und andere Hilfen zu erhalten. Auch wenn ich meine Vorbehalte dagegen habe, so antwortete ich Tanner, dass ich dafür sorgen würde, Ihre Exzellenz von diesem Ansinnen wissen zu lassen“. Vgl. *Documenti diplomatici italiani*, serie V, vol. 7, S. 407.

[29] Vgl. R.de Felice 1981: a.a.O., S. 744.

Am 7. Dezember 1939 äußerte sich der Kulturminister Alessandro Pavolini in einem Rundschreiben, das für die Direktoren der wichtigsten italienischen Zeitungen bestimmt war:

> Unsere Haltung ist offensichtlich. Sympathie. Allerdings kann dieser ferne Kampf kein Anlass sein, unsere außenpolitischen Seiten damit tagtäglich zu füllen. Es braucht Gleichgewicht und Maß dabei, unter der Berücksichtigung, dass im Falle des Heldentums uns am meisten unser eigenes Heldentum interessiert. Aber vor allem muss man berücksichtigen, dass gewisse Haltungen in journalistischen Darstellungen nicht nur das Ausland, sondern auch das Inland und dabei gerade die katholische Kirche erreichen, wo die Tendenz mit Blick auf den Fall Finnlands besteht, en bloc alle Okkupationen zu verurteilen, implizit also auch Unternehmungen wie Äthiopien und Albanien. Diesem Trend wollen wir das Wasser abgraben.[30]

Ein Bericht der britischen Botschaft in Rom, der am 2. Januar 1940 dem Foreign Office überstellt und von den italienischen Geheimdiensten analysiert wurde, referiert detailreich die grundlegenden Argumente der italienische Haltung gegenüber der nationalsozialistischen Politik und deren Konsequenzen für den Europäischen Kontinent – aus der italienischen Perspektive betrachtet. Es ist eine durchdringende Analyse der Rede von Ciano an die faschistisch korporatistische Abgeordnetenkammer. Daraus zitiert heißt es:

> Für die Rede des Grafen Ciano gilt, dass sie ein Schlüssel ist sowohl im Allgemeinen als auch in Bezug auf das Verständnis der italienischen Gefühlswelt gegenüber der Donauregion und der Balkanstaaten. Italien will, dass der Balkan und die Donau intakt und unbeteiligt bleiben und lehnt die Blockbildung ab (vielleicht, weil es herausgefunden hat, dass es unmöglich ist, einen Block aus eigenem Antrieb zu bilden). Italien fordert, dass sein deutscher Verbündeter das Gebiet nicht in Störung versetzt und betrachtet jedwede russische Aktion mit feindlichem Auge. Das Land könnte mit westlichen Mächten zusammenarbeiten, um das russischen Voranschreiten zu blockieren. Es wird mit den Russen keine anti-deutsche Allianz eingehen. Das Land zeigt ein starkes Interesse an der ganzen Fläche und macht deutlich, dass diejenigen, die dort eingreifen wollen, die politischen Interessen und vielleicht auch die militärische Macht Italiens berücksichtigen müssen: ein Schlag gegen eine der Komponenten der Einheit, würde die Einheit untergraben.

---

[30] Ebd. S.715. Alessandro Pavolini war der Sohn von Paolo Emilio Pavolini, Professor für Indoeuropäische Sprachen an der Universität Florenz und der erste italienische Übersetzer des Kalevalas, dem finnischen Nationalepos. Zur Beziehung zwischen Italien und Finnland während des Winterkrieges vgl. P. Kanervo 2007: *Italia ja Suomen Talvisota.. Il Duce Mussolini maailman urheimman kansan apuna*, Helsinki.

> Heute wissen wir, dass Deutschland Rumänien nicht gegen einen russischen Angriff hätte helfen wollen, Italien eine solche Hilfe aber zumindest in Betracht gezogen hat, sollte Rumänien dem Angriff mit Waffen widerstehen. Italien wurde meiner Ansicht nach bei seinen Überlegungen von den russischen Rückschlägen in Finnland ermutigt und war bereit, energischer und zuversichtlicher aufzutreten. Dass Italien bei einem russischen Angriff Rumänien beispringen würde und sich dadurch die westlichen Mächte motiviert sehen könnten, Rumänien ebenfalls militärisch beizustehen, war allerdings nur ein schönes Konstrukt. Es wäre undenkbar, dass Italien und die Westmächte unabhängig voneinander und ohne Koordination im Sinne der gleichen Sache agierten. Damit hätten wir das einzigartige Szenario, dass Deutschland seinem Alliierten stillschweigend das Eingehen einer Allianz mit seinen westlichen Feinden gegen eine russische Konföderation einginge. In diesem Fall müsste die deutsche Gegenoffensive darin bestehen, mit Russland ein Einverständnis herzustellen und Italien zum Beitritt in das Bündnis zu bewegen mit der Aussicht, die Balkanbeute aufzuteilen. Deutschland könnte in diesem Fall auf Ablehnung stoßen, was einen Bruch mit Italien als Partner provozieren würde; das scheint jedoch wenig wahrscheinlich, weil Italien seine Mittelmeerposition kaum für ein Westbündnis aufs Spiel setzen würde. Dies wäre zweifellos der Fall, sollte es zu einem gemeinsamen Abenteuer mit Frankreich und Großbritannien kommen; auch wollte die italienische Regierung im Inneren nicht ihr Ansehen aufs Spiel setzen, was bei einer Vereinigung mit Russland und einer Verabschiedung des antikommunistischen Kampfes zweifellos passiert wäre, der wieder viel stärker betrieben wurde.[31]

Der Höhepunkt der italienischen Unzufriedenheit mit der Berliner Haltung gegenüber Moskau äußert sich in einem Schreiben Mussolinis an Hitler vom 5. Januar 1940, auf den der deutsche Diktator jedoch erst zwei Monaten später antwortete, nämlich am Ende des Winterkrieges. Die Kernaussage des Briefes von Mussolini finden wir in der Mitte:

> Niemand weiß es besser als ich, mit meinen nun 40 Jahren politischer Erfahrung, dass Politik seine taktischen Erfordernisse mit sich bringt. Das gilt auch für revolutionäre Politik. Ich habe die Sowjets 1924 kennengelernt; 1934 habe ich mit ihnen ein Handels- und Freundschaftsabkommen geschlossen. So verstehe ich, dass Sie aufgrund der falschen Vorhersage von von Ribbentrop über das Nichteingreifen Englands und Frankreichs die zweite Front vermieden haben. So war Russland in Polen und im Baltikum, ohne großes Schmerzgeschrei, der große Nutznießer des Krieges. Ich aber, der ich als Revolutionär geboren und ein solcher geblieben bin, sage Ihnen, dass Sie nicht andauernd, wenn der politische Moment es erfordert, die Prinzipien Ihrer Revolution der Taktik opfern können. Ich höre, dass Sie auf die antisemitische und antibolschewistische Flagge nicht verzichten können, an der Sie seit 20 Jahren gewebt

[31] Ebd., S. 716–718.

> haben und für die Ihre Kameraden gestorben sind. Sie können dem Volk nicht das Glaubensbekenntnis entziehen, dem die Deutschen blind vertrauten. Ich habe die außerordentliche Pflicht hinzuzufügen, dass ein weiterer Schritt in Ihren Beziehungen zu Moskau katastrophale Auswirkungen in Italien haben würde, wo anti-bolschewistische Einmütigkeit herrscht, vor allem unter den faschistischen Massen: absolut, steinhart, inhärent.[32]

Zur gleichen Zeit, die erste Woche im Januar. Der finnische Außenminister Väinö Tanner versuchte vorsichtig, Deutschland als Vermittler zwischen Helsinki und Moskau zu gewinnen. Tanner bat den deutschen Botschafter in Helsinki von Blücher zu sondieren, ob die deutsche Regierung bereit sei, als Vermittler zwischen der UdSSR und Finnland aufzutreten. Von Ribbentrop erklärte Blücher in aller Deutlichkeit, dass diese Möglichkeit völlig unrealistisch sei. Allerdings hat der deutsche Botschafter in Moskau von der Schulenburg am 25. Januar 1940 inoffiziell bei Molotow das Terrain erkundet. Molotows Antwort war eindeutig negativ: Die UdSSR würde niemals zustimmen, mit Ryti, Tanner und Mannerheim zu verhandeln. Den Deutschen war klar, dass in Moskau eine Vermittlung Deutschlands im Konflikt mit Finnland und Russland Argwohn zur Folge hätte. Die Bestätigung folgte eineinhalb Monate später, als die UdSSR den Friedensvertrag von Moskau mit der Regierung Ryti-Tanner-Mannerheim unterschieb, durch den der Winterkrieg beendet wurde[33].

Die Wochen nach dem Ende des russisch-finnischen Konflikts waren aufreibend und beunruhigend für Europa. Im April besetzte Deutschland Dänemark und Norwegen, am 10. Mai begann die große deutsche Offensive an der Westfront, die die Wehrmacht innerhalb eines Monats nach Paris brachte, während die britischen Truppen mit Mühe von Dünkirchen aus in

---

[32] Ebd., S. 750–753.

[33] Mit dem Frieden von Moskau vom 13. März 1940 verlor Finnland gegenüber der UdSSR etwa ein Zehntel seines Staatsgebietes und hatte damit sofort 400.000 Flüchtlinge, die aus den nunmehr unter der Kontrolle der Sowjetunion stehenden Territorien stammten. Am 13. März 1940 schrieb Botschafter Bonarelli an Ciano:

„Die Friedensbedingungen sind von der unvorbereiteten Öffentlichkeit als gravierend angesehen worden. Der Wechsel von der Siegesstimmung direkt zum Gefühl der Kapitulation schafft große Ablehnung und Wut. Angesichts dessen erfolgt heute die Radio-Ansprache des Präsidenten der Republik, Marschall Mannerheim und des Außenministers, die sich dem Land gegenüber für einen solch großen Verzicht rechtfertigen müssen. Ich lasse die öffentlich vertretenen Gründe außer Acht und denke, dass die Annahme der Bedingungen durch die Regierung und das Parlament auf zwei Motive zurückzuführen ist. Beide sind nicht vermittelbar, aber richtig: eine langfristige Gelegenheit, das Land und die Kräfte so lange wie möglich für die nächstbeste Gelegenheit intakt zu halten; der zweite Grund liegt darin, dass versprochene Hilfe nie angekommen ist und alleine gegen die große Übermacht Russland standzuhalten nicht möglich war." Vgl. *Documenti diplomatici Italiani*, Serie IX, vol. 3, S. 470–471.

die Heimat zurückkehrten. Am 10. Juni 1940 trat der bislang zögerliche Mussolini in den Krieg an der Seite Deutschlands ein. Zwischen Juni und Juli besetzte die UdSSR Estland, Lettland, Litauen, Bessarabien und Nord-Bukowina und integrierte die besetzten Territorien vollständig ins sowjetische Hoheitsgebiet. Damit wuchsen in Finnland die schlimmsten Ängste. Nach dem Ende des Winterkrieges befand sich Finnland in einer Position besonderer Verwundbarkeit und Schwäche. Das endgültige Resultat des Konflikts machte das Land gegenüber der UdSSR äußerst anfällig, sowohl nach Süden als auch nach Norden, während das Ergebnis der militärischen Feldzüge von April bis Juni London und Paris vollständig von der skandinavischen und europäischen Bühne haben verschwinden lassen. Nun war die einzige Hoffnung auf eine Lösung des Problems für Finnland eine Auflösung des nationalsozialistisch-sowjetischen Konsenses mit einer anschließenden strategischen Annäherung an die Positionen von Berlin.

Im Frühsommer 1940 war Deutschland offiziell noch an den Molotow-Ribbentrop-Pakt gebunden, aber nach dem Sieg im Westen gegen Briten und Franzosen wurde der Vertrag in Bezug auf Osteuropa nicht mehr so wörtlich wie bisher ausgelegt. Schließlich war sein Ziel aus deutscher Sicht, einen Krieg an zwei Fronten zu vermeiden. Nun, da Frankreich geschlagen und Großbritannien vorübergehend aus dem europäischen Kontinent vertrieben worden war, wurde das Papier in Berlin zusehends als Last und nicht mehr als vorteilhafte Opportunität empfunden, vor allem, weil es sich im Gegensatz zu den weiteren geopolitischen Zielen und Interessen Deutschlands befand. Erster Indikator hierfür war das Handelsabkommen zwischen Finnland und Deutschland Ende Juni 1940. Nach dieser Vereinbarung vervierfachten sich die finnischen Exporte nach Deutschland im Vergleich zu 1938, während sich die finnischen Importe von deutschen Waren verdoppelten. Strategische Veränderungen von viel weitreichenderem Radius zeichneten sich am Horizont ab.

Am 31. Juli 1940 befahl Hitler dem Oberkommando der Wehrmacht, einen Angriffsplan vorzubereiten, der darauf abzielte, die Sowjetunion in einer schnellen Fünf-Monats-Kampagne zu besiegen. In dieser Hinsicht wurde Finnland zu einem wichtigen strategischen Stützpunkt für Deutschland, da es den Deutschen eine privilegierte Position auf der Nordseite gab, von der aus sie sowohl Leningrad als auch Murmansk angreifen konnten und zudem einen der wichtigsten Teile der Marine der sowjetischen Kriegsführung zu bedrohen, nämlich die baltische Flotte der Kriegsmarine.

Im Sommer 1940 hatte Finnland über unterschiedliche Kanäle versucht herauszufinden, inwieweit die Deutschen bereit sein würden, ihnen antisowjetische Hilfe zukommen zu lassen. Mit Ausnahme der Unterzeichnung des Handelsabkommens Ende Juni hatten sich die Deutschen jedoch etwas

zurückhaltend gezeigt, aber jetzt änderten sich die Dinge schnell. Mitte August ließ Hitler wissen, dass er bereit sei, erstmals seit der Unterzeichnung des Nazi-Sowjet-Pakts vom August 1939 Waffen nach Finnland zu schicken. Im Gegenzug forderte der deutsche Diktator jedoch eine Transitgenehmigung auf dem finnischen Territorium für deutsche Truppen auf dem Weg nach Nordnorwegen. Das deutsche Begehren wurde mündlich vom finnischen Ministerpräsidenten Ryti persönlich positiv beschieden und verantwortet. Zwischen den beiden Regierungen wurde keine schriftliche Vereinbarung unterzeichnet; anstelle dessen tauschten die militärischen Autoritäten beider Länder am 22. September ihre Aufzeichnungen über die getroffenen Übereinkünfte aus. Die Anzahl der deutschen Truppen, die auf der Grundlage dieser Vereinbarung durch die Häfen des Bottnischen Meerbusens entlang der Arktisstraße nach Nordnorwegen transportiert wurden, war eher gering, aber das Recht auf Transit selbst hatte eine große politische Bedeutung. Durch die Präsenz deutscher Truppen auf finnischem Boden und den Verkauf deutscher Waffen nach Finnland wurden die Grenzen der im Hitler-Stalin-Pakt ausgehandelten Einflusssphären verschoben. Auch die Sowjetunion blieb nicht tatenlos. Nach der Besetzung der baltischen Staaten hatte Moskau beschlossen, mit Finnland abzurechnen. Im August hatten die Führungskräfte der Roten Armee einen operativen Plan für die nahe Zukunft aufgestellt, wonach das wahrscheinlichste Kriegs-Szenario eine militärische Konfrontation mit Deutschland war. In dieser Hinsicht wurden sowohl Finnland als auch Schweden als feindliche Länder für die UdSSR und potenziell Verbündete Deutschlands betrachtet. Im September 1940 hatte die Stavka einen Plan für die Besatzung der Ålandinseln vorbereitet; ein Plan für die komplette Besetzung des finnischen Territoriums durch die Rote Armee war Anfang November 1940 fertig.

Allerdings wurde er nie ausgeführt. Um den Status der Beziehungen zwischen der Sowjetunion und Deutschland zu testen, besuchte Molotow am 12. und 13. November 1940 Berlin. Die finnische Frage stand ganz oben auf der Liste der Prioritäten für den Kreml. Molotow erklärte, dass die Sowjetregierung die finnische Frage nach den geheimen Protokollen des Molotow-Ribbentop-Pakts definieren und lösen wollte: Folglich musste Deutschland seine Truppen aus Finnland zurückziehen und aufhören, die antisowjetischen Gefühle in Finnland zu fördern. Als Hitler Molotow bat, die gewünschte Lösung für Finnland zu erläutern, antwortete der sowjetische Außenminister, Moskau hoffte auf eine Lösung in der Art wie Bessarabien. Das bedeutete praktisch die Annexion. Hitler hat diesen Vorschlag abgelehnt. Er sagte, dass Finnland noch zur sowjetischen Einflusssphäre gehörte, betonte aber, dass ein neuer Krieg in der Ostsee sicher nicht im Interesse Deutschlands sei. Die UdSSR müsse sich noch etwa 6 Monate gedulden, führte Hitler aus;

diese Zeit benötige Deutschland, um endlich die Partie mit Großbritannien zu beenden. Danach könne er sich alles nehmen, Finnland eingeschlossen. Aber nicht jetzt! Ein neuer russisch-finnischer Zusammenstoß in der Ostsee würde ein ernstes Risiko für die deutsch-russischen Beziehungen darstellen. Dieses Konzept wiederholte Hitler viele Male mit Emphase, damit der graue Gesprächspartner die Botschaft auch verstehe. Hitlers Botschaft wurde verstanden und sofort in Moskau umgesetzt. Der Angriffsplan zur Eroberung des gesamten finnischen Territoriums, der am 27. November 1940 von Stavka fertiggestellt worden war, lag nun in der Schublade. Moskau war sich jetzt vollkommen klar darüber, dass ein neuer Konflikt mit Finnland wahrscheinlich zu einer militärischen Konfrontation mit Deutschland geführt hätte und die sowjetische Führung war nicht bereit, einen derart hohen Preis zu zahlen. Jedenfalls nicht im Moment. Die deutsch-finnischen Treffen zur militärischen Abstimmung der Operation Barbarossa (Deckname für den Überfall der Nazis auf die UdSSR) begannen im Dezember 1940 und dauerten das gesamte erste Halbjahr 1941 an. Der finnischen Führung war bewusst, welche Rolle die Finnen aus Sicht der Deutschen in diesem Überfall einnehmen sollten. Doch was darauf folgen würde, blieb vage. Finnland war aufgrund zweier möglicher Szenarien, beide gleich schwerwiegend, ernsthaft besorgt: ein sowjetischer Präventivschlag gegen Finnland auf finnischem Territorium oder eine neue deutsch-sowjetische Übereinkunft[34]. In der letzten deutsch-finnischen Verhandlungsphase, die zwischen dem 25. Mai und 3. Juni 1941 stattfand, wurde klargestellt, dass Finnland der Sowjetunion nicht als erster offiziell den Krieg erklären würde. Mit der Operation Barbarossa, dem militärischen Angriff Deutschlands gegen die Sowjetunion am 22. Juni 1941, wurde den 22 Monaten der nazideutschen und sowjetischen Komplizenschaft im Rahmen des Molotow-Ribbentrop-Paktes blutig ein Ende gesetzt.

Drei Tage später, am 25. Juni, erklärte das Oberkommando der baltischen Flotte der UdSSR Finnland zum Gegner, während Italien sich seinerseits bereit machte, ein eigenes Kontingent an dem Unternehmen Barbarossa zu beteiligen. Der italienische Diktator schrieb dazu:

---

[34] Die sich potenziell bietenden politisch-militärischen Optionen waren in den Augen der finnischen Beobachter ganz andere. Tatsächlich hatte Hitler im Dezember 1940 definitiv beschlossen, die UdSSR anzugreifen, indem er das OKW (Oberkommando der Wehrmacht) dazu veranlasste, operative Angriffspläne auszuarbeiten: eine Zeitlang konnten dies weder die Finnen noch andere wissen. Einen umfassenden Überblick über die politischen und militärischen Beziehungen zwischen Helsinki und Berlin am Vorabend der Operation Barbarossa gibt das Standardwerk von A. F. Upton 1964: *Finland in Crisis 1940–1941. A Study in Small-Power Politics*, London.

Während unserer Unterredung am 2. Juni am Brenner, habe ich Ihnen meine Haltung gegenüber Russland dargelegt und Ihnen gesagt, dass sich eine radikale Lösung aufdrängt, um das russische Rätsel aufzulösen: entweder Allianz oder Krieg. Sie haben mir zu verstehen gegeben, dass die erste Lösung nicht in Frage komme, weil Stalin niemals eine Niederlage seiner Politik im Donau-Balkan-Becken verdauen könnte, und mit dem Belgrader Vertrag, den er eindringlich beworben und im letzten Moment geschlossen hat, auch seine wahren Absichten verdeutlichte. So blieb nur die zweite Lösung übrig, und für diese gab es lediglich ein Problem: das der Zeit. Auf diese Weise a) entzieht man Großbritannien die letzte kontinentaleuropäische Hoffnung; b) können wir uns von jeder Sorge der unmittelbaren Zukunft befreien; c) kehren wir zu unserer Ausgangsdoktrin zurück, die wir nur aus taktischen Gründen gezwungen waren zu vernachlässigen; d) alle antibolschewistischen Strömungen ganz allgemein auf der Welt und in Großbritannien können sich wieder annähern; e). Russland könnte kleiner und vom Bolschewismus befreit daraus hervorgehen und in einen loyalen Handel mit dem Rest Europas eintreten, indem es uns nötige primäre Ressourcen zugänglich macht, vor allem, wenn die Angelsachsen uns einen Krieg von unvorhersehbarer Dauer aufzwingen.[35]

Die deutlichsten Worte über die finnischen Hoffnungen bei einem deutsch-sowjetischen Bruch formulierte Risto Ryti am 21. Juni 1941:

Sollte es zum Kriegsausbruch zwischen Deutschland und Russland kommen, könnte dies Vorteile für die ganze Welt bringen. Deutschland ist heute der einzige Staat, der in der Lage ist, Russland zu schlagen oder klar zu schwächen. Es wäre nicht das Ende der Welt, wenn den Deutschen das gelänge. Dieser Krieg ist die einzige Hoffnung, die Finnland hat. Die Sowjetunion wird niemals auf ihren Plan verzichten, Finnland zu besetzen. Sollte es Deutschland gelingen, das sowjetische Militär zu zerschlagen, werden wir vielleicht ein Jahrhundert Frieden erleben.[36]

Ab Juni 1941 bis zum Frühjahr 1943 haben sowohl Finnland als auch Italien an dem Unternehmen Barbarossa teilgenommen, wenn auch an verschiedenen Stellen der Kriegsfront[37]. Das ist jedoch eine andere Geschichte. Für beide Länder. Eine Geschichte, die auf den rauchenden und blutigen Trümmern des Hitler-Stalin-Pakts geschrieben wurde.

---

[35] R. De Felice 1990: *Mussolini l'alleato*, Bd. I: *L'Italia in guerra 1940–1943. Della guerra „breve" alla guerra lunga*, Torino, S. 391–392. Aufschlussreich ist auch folgendes Werk: M. Toscano 1963: „L'intervento dell'Italia contro l'Unione Sovietica nel 1941 visto dalla nostra ambasciata a Mosca", (in:) idem, *Pagine di storia diplomatica contemporanea*, Milano, S. 211ff.

[36] O. Vehviläinen 2202: a.a.O., S. 89.

[37] Vgl. zum italienischen Einsatz an der russischen Front T. Schlemmer 2009: *Invasori, non vittime. La campagna italiana di Russia 1941–1943*, Roma–Bari, und zur finnisch-deutschen Militärkollaboration: H.O. Lunde 2011: *Finland's war of choice. The troubled German-Finnish coalition in World War II*, Philadelphia.

Literatur

DE FELICE Renzo 1981: *Mussolini il Duce*, t. II: *Lo stato totalitario 1939–1940*, Torino: Einaudi.

DE FELICE Renzo 1990: *Mussolini l'alleato*, t. I: *L'Italia in guerra 1940–1943. Dalla guerra „breve" alla guerra lunga*, Torino: Einaudi.

DI NOLFO Ennio 2000: Storia delle relazioni internazionali 1918–1999, Roma & Bari: Laterza.

Documenti diplomatici italiani, serie V: *1914–1918*, vol. 7: *1° gennaio–15 maggio 1917*, Roma: Istituto poligrafico dello Stato, Libreria dello Stato, 1978.

Documenti diplomatici Italiani, serie IX: *1939–1943*, vol. 1: *4 settembre–24 ottobre 1939*, Roma: La libreria dello Stato, 1954.

Documenti diplomatici Italiani, serie IX: *1939–1943*, vol. 3: *1. gennaio–8 aprile 1940*, Roma: La libreria dello Stato, 1959.

FLEISCHHAUER Ingeborg 1990: *Der Pakt: Hitler, Stalin und die Initiative der deutschen Diplomatie 1938–1939*, Frankfurt am Main: Ullstein.

KANERVO Pirkko 2007: *Italia ja Suomen Talvisota. Il Duce Mussolini maailman urheimman kansan apuna*, Helsinki: Teos.

KIRBY David 2006: *A Concise History of Finland*, Cambridge: Cambridge University Press.

LONGO ADORNO Massimo 2010: *La guerra d'inverno: Finlandia e Unione Sovietica 1939–1940*, Milano: Franco Angeli.

LUNDE Henrik O. 2011: *Finland's war of choice. The troubled German-Finnish coalition in World War II*, Philadelphia: Casemate.

PONS Silvio 1995: *Stalin e la guerra inevitabile 1936–1941*, Torino: Einaudi.

SCHLEMMER Thomas 2009: *Invasori, non vittime. La campagna italiana di Russia 1941–1943*, Italien. Übersetzung bei Ines Fratti, Gerhard Kuck & Amedeo Osti Guerrazzi, Roma & Bari: Laterza.

SPRING Derek W. 1986: The soviet decision for war against Finland, 30 November 1939. – *Soviet Studies* 38/2 (April): 207–226.

STALIN Iosif V. D. 1939: *Il Marxismo e la questione nazionale*, Parigi: Edizioni Italiane di Cultura Sociale.

TOSCANO Mario 1963: L'intervento dell'Italia contro l'Unione Sovietica nel 1941 visto dalla nostra ambasciata a Mosca. – idem, *Pagine di storia diplomatica contemporanea*, Milano: Giuffrè.

TŠUBARJAN Aleksandr O. 1997: Neuvostoliiton ulkopolitiikka 1930-luvulla. – Olli Vehviläinen & Oleg A. Ržeševski (toim.). – *Yksin suurvaltaa vastassa: talvisodan poliittinen historia*, [Helsinki] : Suomen historiallinen seura, 29–40.

TUCHATSCHEWSKI Michail N. 1991 = Тухачевский Михаил Н. 1991: Показания маршала Тухачевского. 1937 (План поражения). [publ. bei V. K. Vinogradov] – *Военно-исторический журнал* 8: 44–53.

UPTON Anthony F. 1964: *Finland in Crisis 1940–1941. A Study in Small-Power Politics*, London: Faber & Faber.

UPTON Anthony F. 1980: *The Finnish Revolution 1917–1918*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

VEHVILÄINEN Olli 2002: *Finland in the Second World War. Between Germany and Russia*, Engl. Übersets. bei Gerard McAlester, London: Palgrave.

Abstract

Finland and Italy facing the Molotov-Ribbentrop Pact aftermaths

At first glance, Italy and Finland are far apart due to the geographic areas they belong to and they have very little in common, also as far as political interests are concerned. This is however true only on the surface. A more accurate analysis shows that both countries were and still are important points of reference respectively for the Mediterranean and for the Baltic areas. These positions explain the critic role played by both countries during the second world war. The character of the Italian and Finnish engagement in the second world war depended fundamentally, even if at different levels, on their relations with Nazi Germany and on their common hostility towards the Soviet Union. On the one hand, for Italy it was an out-and-out formal alliance with an ideological and political structure even before than a military one (with several stages: Anti-Komintern Pact, Pact of Steel, Tripartite Pact), exemplified by the suitable definition of Rome-Berlin Axis. On the other hand, for Finland the link with Berlin was mainly a relation of co-belligerence, consolidated and made more cohesive by the common military engagement against the Soviet Union with the purpose of reconquering the territories lost with the Winter War (one of the main aftermaths of the Molotov-Ribbentrop Pact, by the way), even if not devoid of anti-Russian ambitions of territorial expansionism. Even if the basic approach was different, synergies between Rome and Helsinki appeared since the beginning of Nazi-soviet Pact with phases of different strength, culminating with the pro-Finnish attitude played by the Rome government toward Finland during the three long months of Winter war.

The second world war has undoubtedly been the most important historical event of the 20th century; a military, ideological and political global conflict able to change the aspect of the European continent and the identities of all the countries involved on various grounds and we think that a better knowledge of the events occurred between September 1939 and June 1941, are of vital interest for a better knowledge of the second world war in a much larger prospective and at the same time for a better knowledge of a decisive chapter in the History of Finland.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Hans Peter Neureuter
Universität Regensburg

Johan Vilhelm Snellman und der deutsche Vormärz*

I.

Johan Vilhelm Snellman hat sich als Theoretiker und Führer der finnischen Nationalbewegung viele Feinde geschaffen. Verständlicherweise erwuchsen sie ihm vor allem aus jener schwedischsprachigen Bildungs- und Führungsschicht, die ihre Marginalisierung fürchtete. Gerade die Liberalen waren erbittert über seine Sprachpolitik, über seine realpolitische Verständigung mit der russischen Autokratie, über seine Loyalität gegenüber dem Zaren. Einen „verlorenen Sohn des Liberalismus" hat man ihn genannt.[1]

Heutige Vorbehalte fortschrittlicher Intellektueller gegen jede Form von Nationalismus gelten auch Snellmans philosophischem Standpunkt. So bietet die Rede, die Johannes Salminen zum 100. Todestag 1981 hielt[2], zwar eine durchaus besonnene, souveräne Würdigung Snellmans, macht aber am Ende doch Front gegen das, was Salminen Snellmans „gruppenzentrierte Ideologie"

* Überarbeitete Fassung eines Vortrags zum 200. Geburtstag Snellmans im Finnland-Institut Berlin, Oktober 2006. Die seither erschienene Snellman-Literatur ist gewissenhaft verzeichnet und herangezogen bei Lauri Kallio: *J. V. Snellmans Philosophie der Persönlichkeit*, Phil.Diss. Helsinki 2017. Hingewiesen sei außerdem auf den glänzenden Überblick über die politische Geschichte Finnlands von Edgar Hösch: *Kleine Geschichte Finnlands*, München 2009.

[1] L. Krusius-Ahrenberg 1934: *Der Durchbruch des Nationalismus und Liberalismus im Politischen Leben Finnlands 1856–1863*, Helsinki.

[2] J. Salminen 1984: „Snellman och Finlands ideologiska profil", (in:) idem, *Gränsland*, [Stockholm], S. 79–91.

nennt. Im gegenwärtigen Zeitalter der Massenpsychosen und der bürokratischen Manipulation, meint Salminen, sei eine „Kollektivmystik von solch extremer Art“ das letzte, was man sich wünschen könne (87). Schärfer formuliert denselben Vorwurf ein anderer Essay Salminens aus dem Jahr 1967.[3] In Hegels Nachfolge, heißt es da, gehe Snellman aus vom nationalen Kollektiv nicht nur als politisches Ziel, sondern auch als bindende ethische Richtschnur: „Was gut ist und was böse, wird bestimmt vom Interesse der Nation“ (27).

> Auf lange Sicht hat eine ganze Nation dafür gebüßt, daß ihr tonangebender Philosoph sich seine Inspiration von Fichte und Hegel holte statt von [J. St.] Mill. In seinem Innersten war Snellman ein Feind jener ‚open society‘ im Sinne von K.R. Popper, d.h. einer Gesellschaft [...] ohne Furcht vor der Mannigfaltigkeit von Sprache, Meinungen und Individualitäten, offen auch nach außen hin, gegenüber der internationalen Gemeinschaft. (30)

Die „Unterordnung unter ein nationales ‚Höheres‘ kann, zur Maxime erhoben, eben jenen ‚Untertanen‘ schaffen, den Heinrich Mann als Deutschlands Fluch erkannte und der oft auch für den Finnlands gehalten wird. Daß Snellmans Vergottung des Staats und der Geschichte keine schlimmere Spur hinterlassen hat“ – das verdanke das Land einer anderen, der westeuropäisch-liberalen Tradition, die den Einzelnen und sein kritisches Bewusstsein in den Mittelpunkt stelle und auf Zivilcourage statt Opfergesinnung aus sei.

In dieser Interpretation ist der Mann, von dem im Folgenden die Rede sein soll, nicht wiederzuerkennen. Die Verkennung hat in Finnland allerdings eine Tradition, denn Salminen formuliert im Grunde nur ablehnend, was sich 1942, zur Zeit der ‚Waffenbrüderschaft‘, in einem fatalen Snellman-Aufsatz von Eino Kaila als positive Inanspruchnahme Snellmans für einen „modernen ganzheitlichen Biologismus“ darstellt. Bei Kaila liest man bereits, dass nach Hegel und Snellman das sittliche Bewusstsein „dasselbe“ sei wie das Nationalbewusstsein (247); dass „die höchste Norm eines jeden Volksgenossen stets die [sei], daß er den Sitten und Gesetzen seines Volkes gehorcht. Diese vertreten für den Volksgenossen das absolute Recht und die absolute Sittlichkeit“. Der Mensch sei also nur dadurch vernünftig und sittlich, „daß er eine Einsicht in die vernünftige Notwendigkeit der <u>herrschenden</u> Gesellschaftsordnung besitzt und das <u>geltende</u> Normensystem [...] anerkennt“ (250).[4]

Solche Inanspruchnahme hegelschen Denkens hat ihre Parallelen in der deutschen Rechts- und Staatsphilosophie der Zeit. Ich verweise auf das

[3] J. Salminen 1967: „Är Snellman passé?“, (in :) idem, *Pelare av eld*, Helsingfors, S. 22–31.

[4] E. Kaila 1942: „Johan Wilhelm Snellman. Die Bedeutung des deutschen Geisteslebens für das finnische Nationalbewußtsein“, *Mitteilungen der Deutschen Akademie: Deutsche Kultur im Leben der Völker* 17: 230–255. Unterstreichungen sind hier und im folgenden meine Hervorhebungen, H.P.N.

Buch von Hubert Kiesewetter *Von Hegel zu Hitler*, das sehr ausführlich belegt, wie Hegels organische Staatsidee zum „Träger und Vermittler der völkischen Staatsideologie" des Dritten Reichs wurde.[5]

Eino Kailas großer Einfluss bewirkte, dass Snellman auch später noch als „ethischer Relativist" diskutiert werden konnte[6] – ein Terminus, den Snellman selbst sicherlich weit von sich gewiesen hätte.

Der Versuch finnischer Intellektueller, sich von ihrer ‚deutschen' Vergangenheit zu befreien, ist als solcher ehrenwert, und wir stehen wieder vor der Frage, die uns erstickt, ob denn alles Deutsche so geradewegs zu Hitler führe. Was Snellman angeht, so sieht natürlich auch Salminen, dass vom Fluch der Untertanengesinnung bei ihm persönlich nicht die Rede sein kann. In der Tat wäre sein Lebenswerk anders schlechterdings unverständlich. Niemand war unzufriedener mit den bestehenden Verhältnissen, und niemand hat zu ihrer Veränderung sein Leben lang mehr Zivilcourage aufgebracht als er. Die Zeitgenossen nannten ihn „Rabulist", „Demagog", die Obrigkeit sogar „Kommunist". Als er Ende 1839 Finnland verließ, hatte er eine Verurteilung durch das höchste finnische Gericht hinter sich, das ein zeitweiliges Lehrverbot an der Universität Helsinki einschloss, und als er Ende 1842 heimkehrte, hielt man den „Unruhestifter" für ungeeignet, ein Professorenamt zu bekleiden.[7]

Salminen konstruiert daraus einen Widerspruch zwischen Snellmans Denken und Handeln,[8] was, glaube ich, in sich zusammenfällt, wenn man dieses Denken zuerst befreit von all den ungeheuerlichen Unterstellungen und Entstellungen, von dem trüben Spiegelbild aus Halbwahrheiten, das entsteht, wenn man Worte und Sätze benutzt, ohne sich Rechenschaft abzulegen über ihre Prämissen und Intentionen und ihre Historizität. Ich greife nur zwei dieser Prämissen heraus. Die erste ist natürlich – für Hegel wie für Snellman – die Freiheit des Individuums. Das Individuum ist frei – insofern es vernünftig ist. Zwar genügt die Vernunft nicht als Richtschnur des sittlichen Handelns, denn ihre Gebote sind nur negativ oder abstrakt. Sie müssen ausgefüllt werden durch das positiv geltende Recht, durch die Gesetze der jeweiligen Staaten zur jeweiligen Zeit. Daraus folgt aber für Snellman zwingend, dass diese Gesetze und ‚geltenden Normen', denen das Individuum sich

[5] H. Kiesewetter 1974: *Von Hegel zu Hitler. Eine Analyse der Hegelschen Machtstaatsideologie und der politischen Wirkungsgeschichte des Rechtshegelianismus*, Hamburg, hier S. 294 ff.

[6] J. Tenkku 1973: „J.V. Snellman as an ethical relativist", *Ajatus* 35: 95–107.

[7] Alle Belege bei G. Heinricius 1906: „Några uttalanden om J.V. Snellman af A.I. Arwidsson, Israel Hwasser och Alex. Blomqvist", *Finsk Tidskrift* 1: 405–421.

[8] So Salminen in „Är Snellman passé?" (op. cit., 1967), S. 31; ebenda S. 29 auch die übliche Entgegensetzung von altem und jungem Snellman.

unterwerfen muss, der Vernunft nicht widersprechen dürfen. Das positive Gesetz, heißt es in Kapitel 17 seiner *Staatslehre*, müsse „das Rechtsgebot verwirklichen, das vom Naturrecht (!) und der Sittenlehre vorgeschrieben wird".[9] Von hier aus führt kein Weg und kein Steg zu einem ‚ethischen Relativismus'.

Und was ist nun, zweitens, ihrem eigentlichen Begriff nach jene gegenwärtige ‚Wirklichkeit', die nach Hegel vernünftig ist? Snellman beruft sich ja mehrfach und ausdrücklich auf diesen Satz Hegels aus der Vorrede zur Rechtsphilosophie:

> Was vernünftig ist, das ist wirklich;
> und was wirklich ist, das ist vernünftig.

Die Philosophie, so lesen wir dort weiter, gewähre uns die Einsicht,

> daß nichts wirklich ist als die Idee. Darauf kommt es dann an, in dem Scheine des Zeitlichen und Vorübergehenden die Substanz, die immanent, und das Ewige, das gegenwärtig ist, zu erkennen. Denn das Vernünftige, was synonym ist mit der Idee, indem es [...] in die äußere Existenz tritt, tritt in einem unendlichen Reichtum von Formen [...] hervor [...].[10]

Nicht diese Formen der Erscheinung sind also die eigentliche Wirklichkeit, sondern die ‚Idee' oder ‚Substanz', die sie vertreten.

Was ergibt sich nun aus solcher Unterscheidung von Substanz und Erscheinung für die Haltung gegenüber dem sogenannten Bestehenden? Der Junghegelianer Bruno Bauer meint, der Revolutionär Hegel sei eigentlich auf die „Zerstörung des Weltzustandes" aus und untermauert seine These mit erstaunlichen Zitaten aus Hegels *Geschichte der Philosophie*: Wenn der Begriff und seine äußere Wirklichkeit divergierten, so zerschlage das Volk „das Gesetz, das nicht mehr wahre Sitte ist, worüber der Geist hinaus ist." Nehme aber eine Regierung

> das unwesentlich Geltende in Schutz gegen das Wesentliche, so wird sie selbst [...] gestürzt. Daß ein zeitliches Dasein, welches keine Wahrheit mehr hat und so *schamlos* ist, sich dennoch erhalten zu wollen, abgeschafft werden muß, liegt in der Idee der Konstitution.[11]

Und Snellman? Es gibt eine Stelle gegen Ende seines Reisebuchs, die seine Haltung in nuce enthält und zu den schönsten des Buches gehört. Snellman

---

[9] J.V. Snellman 1842: „Läran om Staten", (in:) idem, *Samlade Arbeten* III (1993), S. 338; oder *Samlade Arbeten* I (1894), S. 739.

[10] G.W.F. Hegel 1970 (1820): *Grundlinien der Philosophie des Rechts* [...], (in:) idem, *Werke* 7, Frankfurt am Main, S. 25.

[11] B. Bauer 1985 (1841): „Die Posaune des Jüngsten Gerichts über Hegel, den Atheisten und Antichristen (1841)", (in:) H. & I. Pepperle (Hg.): *Die Hegelsche Linke. Dokumente zu Philosophie und Politik im deutschen Vormärz* , Leipzig, S. 300–302.

schließt hier seine Darstellung der Universitäten und Wissenschaften in Deutschland ab mit dem folgenden Blick in die Zukunft:

> Ich stelle mir die künftige Entwicklung der Bildung Deutschlands so vor: Der Satz [...], daß [...] ‚das Wirkliche das Vernünftige' sei, deutet diese Entwicklung an. Auf dem abstraktesten Weg, durch die tiefsinnigsten Kombinationen des Gedankens, hat die Wissenschaft zur Wirklichkeit als dem Grund aller Wahrheit gefunden. Kein Wunder, daß gewisse Leute eine solche Lehre zur rechten Zeit gekommen fanden, um das Bestehende, Wirkliche zu schützen als das Bestmögliche, das schon die Wirklichkeit des Vernünftigen ausmache. Dabei war jedoch ein *Aber*, das man nicht gehörig bedacht hatte, daß nämlich nichts unter der Sonne beständig ist und daß ausschließlich die Vergänglichkeit einer jeden Form, die Entwicklung des Bestehenden, der Prozeß jenes Wirkliche ist, das vernünftig ist. (422).[12]

Dies also ist Snellmans Haltung: Die Erscheinungswelt als Prozess, als Wandel und Bewegung aufzufassen, dabei stets zu unterscheiden zwischen Substanz und Form, und zu **prüfen**, inwiefern die Form ihrem Wesen und Zweck genügt. Und diese Prüfung, wie er sie in seinem Deutschlandbuch festhielt, fällt außerordentlich streng aus und erinnert wieder einmal an einen Satz des Vormärzliteraten Karl Marx, nämlich man müsse das deutsche Volk vor sich selber erschrecken lehren, um ihm Courage zu machen.[13] Nur noch über Finnland, sein eigenes Vaterland, hat Snellman strenger geurteilt.

II.

Snellman betrat Deutschland im Herbst 1840 gerade zu Beginn jener Zeit, die man die letzte Phase des „Vormärz" nennt oder den eigentlichen Vormärz.[14] Das heißt: die unmittelbare Vorbereitungszeit jener „Märzbewegung" von 1848, die Deutschland seine erste Nationalversammlung und seine erste gesamtdeutsche Verfassung schenkte. Die *erste* Erschütterung der Nachkriegsordnung von 1815, die Pariser Julirevolution von 1830, gefolgt von

---

[12] Die Zahlen in Klammern verweisen hier und im folgenden auf: J.V. Snellman 1984 (1842): *Deutschland. Eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840–1841*, Übers. von R. Hinderling u. A.M. Hinderling-Eliasson, mit einem Nachwort u. Kommentar hg. von H.P. Neureuter, Helsinki/Stuttgart 1984.

[13] K. Marx 1975 (1844): Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie, (in:) M. Riedel (Hg): *Materialien zu Hegels Rechtsphilosophie*, Frankfurt am Main, Band I, S. 353.

[14] Zur Phasen-Einteilung (1815–1820, 1820–1830, 1830–1835, 1835–1840, 1840–1848) und Terminologie siehe J. Hermand (Hg): *Der deutsche Vormärz. Texte und Dokumente*, Stuttgart 1981 (1967), hier das Nachwort S. 359; die Anthologie enthält nur Texte zwischen 1840 und 1848; dem ‚Jungen Deutschland' (1830–1835) hat Hermand eine weitere Anthologie gewidmet: *Das junge Deutschland. Texte und Dokumente*, Stuttgart 1966.

den Aufständen in Brüssel und Polen, hatte die deutsche Intelligenz zwar elektrisiert und politisiert, vereinzelte Unruhen drangen jedoch nicht über die deutschen Partikularstaaten hinaus. Erst im folgenden Jahrzehnt entstand allmählich eine gesamtdeutsche Öffentlichkeit. Die Entlassung der konstitutionstreuen Göttinger Professoren 1837 wurde in ganz Deutschland wahrgenommen und löste Solidaritätskundgebungen und Geldsammlungen aus. Vor allem entstand eine Art Ersatzöffentlichkeit durch das, was der Historiker Otto Dann „kulturnationales Fest" genannt hat.[15] So – nach dem Vorspiel des Hambacher Fests 1832 – das Gutenbergfest 1837 in Mainz mit 30 000 Teilnehmern (Snellman besichtigte dort das Gutenbergdenkmal), so die Einweihung des Schiller-Denkmals in Stuttgart 1839, des Hermann-Denkmals im Teutoburger Wald, so das deutsche Sängerfest 1845 und nicht zuletzt auch der erste deutsche Germanistentag 1846. Im Dombauverein vereinigten sich 1841 der protestantische König von Preußen und der katholische König von Bayern und machten die Vollendung des Kölner Doms zu einer nationalen Aufgabe.

Und „mit dem Ausbruch des öffentlichen Geistes", schreibt Arnold Ruge 1842, „bricht dann auch die Lyrik unwiderstehlich hervor, es ist ein und derselbe Akt"[16]. Tatsächlich verzeichnet die deutsche Literaturgeschichte um und nach 1840 einen geradezu vulkanartigen Ausbruch politischer Lyrik, die sowohl auf die Rheinkrise 1840 als auch auf die Schleswig-Holstein-Krise 1844 ‚national' reagierte.

Und so erregten auch die Junghegelianer und ihre Religionskritik Aufsehen über die Landes- und Fachgrenzen hinaus – als Beginn einer immer weiter ins Politische ausgreifenden Emanzipationsbewegung aus dem Geist der Hegelschen Philosophie. David Friedrich Strauß' Evangelienkritik *Das Leben Jesu* erschien 1835 und rief innerhalb von zwei Jahren 40 Streitschriften als Antwort hervor.[17] Snellman hat ihn in Stuttgart besucht und begab sich dann nach Tübingen, um seinen Hauptvorsatz zu verwirklichen, eine deutsche Darstellung des Hegelschen Systems zu geben und mit einem eigenen Buch in die Diskussion einzugreifen. Über sieben Monate seines Deutschlandaufenthaltes widmete Snellman diesem Buch mit dem Titel *Versuch einer speculativen Entwicklung der Idee der Persönlichkeit*. Kurz gesagt, stellt es sich in allen entscheidenden Punkten auf die Seite von Strauß und der Junghegelianer, indem es das emanzipative Erbe der idealistischen Philo-

---

[15] O. Dann 1993: *Nation und Nationalismus in Deutschland. 1770–1990*, München, S. 108.

[16] A. Ruge 1981 (1842): „Lieder der Gegenwart", (in:) J. Hermand (Hg), *Der deutsche Vormärz. Texte und Dokumente*, Stuttgart, S. 50.

[17] Vgl H. & I. Pepperle (Hg) 1985: *Die Hegelsche Linke. Dokumente zu Philosophie und Politik im deutschen Vormärz*, Leipzig, S. 886.

sophie verteidigt, nämlich einen Gottesbegriff, der keine andere Person im Jenseits meint, sondern ein Absolutes, das zuletzt ein Moment des menschlichen Selbstbewusstseins bleibt, zu dem der Mensch sich also hinaufdenken und hinaufläutern kann. Offenbarung geschieht nur im Menschen (249), Offenbarung eines Absoluten, das „aufgehört hat ein Fremdes zu sein" – dieses Hegelzitat beschließt Snellmans Buch (252).[18]

Mit dieser ebenso gründlichen wie aktuellen Arbeit bezeugte sich Snellman nicht nur als profunder Hegel-Kenner, sondern auch als deutscher Autor, ein Ausländer, der mitreden konnte. Das Buch bildet auch den Hintergrund für die recht herben Urteile in Religionsdingen, die er als Reisender fällt. Es beginnt bereits in Köln, wo er vom Dom zunächst durchaus beeindruckt, ja erschüttert ist. Es fallen erstaunliche Worte über den mystischen Reiz und die Größe und Anziehungskraft dieses „Steinparadieses", „wo man sich ob seiner eigenen Unbedeutendheit angesichts solcher Kunstwerke fürchtet" (80).[19] Aber eben deshalb besinnt er sich, die Reflexion holt das Gefühl ein und führt zur Einsicht, dass diese Form der Religiosität vorüber sei und die beschlossene Vollendung des Doms ein unfruchtbarer Kult der Vergangenheit und mit dem Geist der Gegenwart unvereinbar. Ein Geist, welcher das Ewige eben nicht im Jenseits, sondern im Diesseits suche und an die Stelle von Weltabkehr die ‚nüchterne Tätigkeit' **in** der Welt setze (85). Ganz aus derselben Gesinnung verwirft Heine zwei Jahre später das Kölner Bauvorhaben mit den berühmten Versen aus *Deutschland. Ein Wintermärchen*:

> Er ward nicht vollendet – und das ist gut.
> Denn eben die Nichtvollendung
> Macht ihn zum Denkmal von Deutschlands Kraft
> Und protestantischer Sendung. (Caput IV)

Diese Formel „protestantische Sendung" in ihrer Mehrdeutigkeit wäre durchaus auch die Formel für Snellmans Perspektive. Mit der Reformation begann für ihn die Emanzipation des modernen Subjekts. Vom katholischen Deutschland erwartete er nichts. „Ich betrachte hier", schreibt er in einer Anmerkung (423), „die deutsche Wissenschaft und Bildung ausschließlich als protestantisch. Denn nur so hat Deutschland für Europas Bildung Bedeutung [...]. Der Katholizismus kann sich seiner Natur nach nicht aus sich selber reformieren" – hierarchisch und autoritätsgläubig, wie er sei.

Die Urteile des Reisenden über den katholischen Süden fallen entsprechend aus: ironisch und spöttisch über die Volksfrömmigkeit – etwa in dem langen Bericht über die Münchner Fronleichnamsprozession 1841

---

[18] Zitiert nach (den Seitenzahlen) der Erstausgabe: J.V. Snellman 1841: *Versuch einer speculativen Entwicklung der Idee der Persönlichkeit*, Tübingen.

[19] J.V. Snellman 1984 (1842): op. cit. Wie Anmerkung 12.

(213–217); eher zornig und verächtlich über die Intelligenz – so über Joseph Görres‘ Kathedermystik um die Verwandlung von Brot und Wein (220): solch „plumper Hokuspokus“ finde in München auch noch den Beifall der Gebildeten. Achtungsvoller, wenn auch der Sache nach ebenso entschieden, ist Snellmans Kritik an Schelling und dessen *Philosophie der Offenbarung* (223–227). Auch Schelling konnte die „vorgefaßte Ablehnung“ nur vertiefen, mit der der Reisende sich München näherte als dem „widerlichen Herd des Obskurantismus und blinden Papismus in Deutschland“ (182).

Diese kräftige Sprache scheint weder im lutherischen Schweden, wo Snellmans Deutschlandbuch 1842 erschien, noch im lutherischen Finnland anstößig gewesen zu sein. Deutlich zurückhaltender formuliert Snellman seine politischen Urteile – er wollte ja zurück in sein vom russischen Zaren beherrschtes Vaterland. Völlig offen und frei konnten auch in Deutschland vorerst nur die Emigranten und allenfalls die bereits abgesetzten Professoren schreiben – von der Schweiz und von Frankreich aus. So verschweigt Snellman in seinem Reisebuch wohlweislich seinen Besuch bei Arnold Ruge in Dresden, dessen *Hallische Jahrbücher* er bewundert – sie gereichten der (sächsischen) Zensur zu keinem geringen Lob, schreibt er in sein Tagebuch –: ein kritisch zupackender Journalismus, den er sich für seinen eigenen später zum Vorbild nahm. Aber auch die zurückhaltender formulierte Schilderung der politischen Verhältnisse lässt doch an seiner Haltung keinen Zweifel; so, wenn er skandalöse Fälle von Kabinettsjustiz berichtet (d.h. Eingriffe des Monarchen in die Jurisdiktion, die dritte Gewalt), Eingriffe, die allerdings im konstitutionslosen Preußen noch völlig legitim waren, ebenso wie die skandalöse Ungleichheit der Staatsbürger vor dem Gesetz (71 f). Snellmans Kritik an diesem Erbe des ancien régime, des fürstlichen Absolutismus, wird hier ebenso deutlich wie in seiner Schilderung des niederösterreichischen Landtags, die er teils wörtlich aus der anonymen Broschüre eines österreichischen Emigranten ausschreibt und die zur blanken Satire gerät (325 f). Es ist klar, dass diese Art ständischer Volksvertretung, die sich im Zeremoniell erschöpft, keineswegs sein Ideal ist.

Das Hauptübel und den Grund aller Stagnation sieht Snellman – wie natürlich auch alle deutschen Patrioten – in der Zersplitterung Deutschlands in die 36 Partikularstaaten, die eifersüchtig ihre Souveränität wahrten. Auch die beiden führenden Mächte, Österreich und Preußen, machten trotz nationaler Gesten (wie der Kölner Dombau eine war) keine nationale Politik, sondern folgten egoistisch ihrer eigenen Staatsräson (59–61). Komplementär zu dieser Diagnose steht die, dass es den Deutschen überall an „Nationalgeist“ fehle.

Die Beharrlichkeit, mit der Snellman diese Feststellung wiederholt, wird verständlich aus dem hohen Stellenwert, den er dem ‚Nationalgeist‘ in seiner *Staatslehre* zuweist. Nationalgeist gehe notwendig jedem Gesellschaftsver-

trag voraus und jeder Staatsbildung. Er sei die unerlässliche Voraussetzung des ‚allgemeinen Willens' und Nährboden aller Sitten.

Bewaffnet mit diesem Maßstab, reist Snellman durch das Land, und es erweist sich, dass das Anlegen des Maßstabs keine Affirmation bedeutet. Er spricht mit einfachen Leuten im Wirtshaus und auf der Postkutsche und findet nur Biedermänner, die übers Essen und Trinken reden und wie man so lebt. Nirgends trifft er auf Nationalgeist im Land des Biedermeier. Die einzige Ausnahme, die er halbwegs zugesteht, ist historisch, die Befreiungskriege gegen Napoleon. Er räumt ein, „daß das deutsche Volk damals von einem gemeinsamen Geist belebt wurde und durch den Erfolg seiner Anstrengungen sich seiner Macht und politischen Bedeutung stärker als zuvor bewußt wurde" (56); aber doch nur, um Erfolg und Motive dieser ersten deutschen Nationalbewegung anschließend zu zerpflücken. Denn erstens sei das neue Bewusstsein folgenlos geblieben, weil die Fürsten ein Volk wie das deutsche, „in dem nur der Gelehrte denkt" (56), leicht um die Früchte des Sieges betrügen konnten. Zweitens bezweifelt er, ob das einfache Volk wirklich aus wahrer Vaterlandsliebe gekämpft habe und nicht nur aus Unmut gegen diesen Napoleon, der es in seinen friedlichen Gewohnheiten, also in seiner Ruhe, gestört habe. Und die Gebildeten? „Der gebildete Deutsche <u>liebt</u> außerdem die Begeisterung, selbst wenn sie gekünstelt ist, und diese fand im genannten Krieg reichlich Nahrung, denn nie zuvor hat ein Volk unter einem solchen Pomp von Reden und Liedern gekämpft wie das deutsche damals."(57) Dass diese Lieder inzwischen vergessen seien, gilt ihm als „Beweis dafür, wie oberflächlich und vergänglich dieser Patriotismus war".

Eines dieser Lieder zitiert er immerhin selber in einem Zeitschriftenartikel Ende 1841, und zwar Ernst Moritz Arndts „Was ist des Deutschen Vaterland?"[20]. Er hatte Arndt auch in Bonn besucht und malt in seinem Reisebuch ein recht günstiges, fast liebevolles Porträt des über 70jährigen (92 f). Das Vaterlandslied war wohl Arndts bekanntester Text, die Titelfrage („Was ist des Deutschen Vaterland?") wurde zum Schlagwort, die Antwort („Das **ganze** Deutschland soll es sein") zur patriotischen Parole. Zur nachhaltigen Wirkung des Lieds gehören auch einige Vormärz-Kontrafakturen, die zeigen, dass die deutsche Nationalbewegung inzwischen noch andere und weitergehende Fragen stellte als Arndt im Jahre 1813. So Hoffmann von Fallersleben in einem Liedtext von 1844:

> Was ist des Deutschen Ehr und Ruhm?
> Was nennet er sein Eigentum?

---

[20] Nicht ganz korrekt „*Wo* ist des Deutschen Vaterland?", (in:) J.V. Snellman 1841: „En blick uppå Tysklands närvarande politiska och religiösa sträfvanden", *Freja* 92, oder in: *Samlade Arbeten* III (1992), S. 396.

Verfassung zeitgemäß und fest,
Die sich nicht untergraben läßt?
[...]
Wohl freies Wort und freien Sang?
Und nirgend Lehr- und Glaubenszwang?

Und so geht es über fünf Strophen das ganze Programm des Liberalismus durch, und die Antwort lautet jedesmal:

O nein, o nein, o nein, o nein!
Sein ist die Hoffnung nur allein.[21]

Angemahnt wird inzwischen also nicht nur die Einheit, sondern auch „Recht und Freiheit" wie es in Hoffmanns *Das Lied der Deutschen* (der späteren Nationalhymne) heißt, durchzusetzen nunmehr nicht gegen fremde Eroberer, sondern gegen die eigenen Fürsten.

Solche Entfernung vom naiven Patriotismus der Vätergeneration wird noch an einem anderen Beispiel deutlich. Als 1840 in Frankreich die Forderung nach der Rheingrenze erhoben wurde (d.h. nach den linksrheinischen deutschen Gebieten), schäumten in Deutschland die nationalen und antiwelschen Gefühle hoch. Auf dem Höhepunkt dieser ‚Rheinkrise' veröffentlichte ein deutscher Freizeitdichter, ein gewisser Nikolaus Becker, ein *Rheinlied*, das sofort zum Schlager wurde – man hat die Zahl der Vertonungen auf wenigstens 70 bis 200 geschätzt. Was da so zündete, war die simple Rhetorik der beiden Anfangszeilen:

Sie sollen ihn nicht haben,
Den freien deutschen Rhein [...].

Das war wenige Tage, bevor Snellman an den Rhein kam, der sich sehr zu Recht nur lustig macht über den Text und den ganzen anschließenden „Sängerkrieg"(112 f). Denn Ernst Moritz Arndt antwortete sofort mit einem begeisterten Begrüßungsgedicht („Es klang ein Lied vom Rhein"), das eine Kontinuität zwischen dem vaterländischen Pathos von 1813 und dem von 1840 herzustellen versuchte. Ganz anders klangen dagegen die Antworten der deutschen Exilschriftsteller, besonders derjenigen aus der Pariser Emigration. Robert Prutz an die Deutschen:

So seid zuerst ihr selber deutsch und frei!

[21] A. H. Hoffmann von Fallersleben 1969 (1844): „Uralte Nationalhymne", (in:) H. Lamprecht (Hg): *Deutschland, Deutschland. Politische Gedichte vom Vormärz bis zur Gegenwart*, Bremen, S. 74 f; vgl. dazu die weitere, noch aggressivere Arndt-Kontrafaktur Hoffmanns (1849) „Vetter Michels Vaterland", (in:) J. Hermand (Hg), *Der deutsche Vormärz. Texte und Dokumente*, Stuttgart 1981, S. 106.

Dann, im Namen der Freiheit, lohne es sich erst, um die Rheinlande zu kämpfen, „Dann ohne Lieder, doch die Hand am Schwert". Friedrich Engels will sogar das Elsass und Lothringen zurückhaben – **aber**: „wir sind der Elsässer nicht wert, solange wir ihnen das nicht geben können, was sie jetzt besitzen, ein freies, öffentliches Leben in einem großen Staate." Derselbe Gedanke gipfelt in einer fast hymnischen Sequenz Heines: nicht nur das Elsass, sondern ganz Frankreich, Europa, die Welt werde deutsch werden, **wenn**: „wenn wir das vollenden, was die Franzosen begonnen haben, wenn wir diese überflügeln in der Tat, wie wir schon getan im Gedanken [...]"[22] – und damit sind wir wieder zurück bei der deutschen Philosophie. Es ist schade, dass Snellman diesen philosophischen, gleichsam negativen Verfassungs- und Freiheitspatriotismus nicht mehr wahrgenommen hat.

Den Deutschen fehlt also der Nationalgeist. Bisweilen hat es den Anschein, als führe Snellman das nicht allein auf die äußeren Umstände, auf Zersplitterung, absolutistische Unterdrückung und Zensur, sondern auch auf den deutschen Nationalcharakter zurück – etwa im Sinn eines Satzes von Arnold Ruge, die eigentliche Zensur sei der beschränkte Volksgeist.[23] Snellman gibt sich zwar etwas unschlüssig und verlegen, worin dieser Nationalcharakter der Deutschen denn bestehe, nennt aber dann doch die Neigung zu dienen und zu gehorchen, oder freundlicher: die „Genügsamkeit" (50, schwed. *förnöjsamhet*), die Zufriedenheit mit dem Vorhandenen. Das Wort schillert ambivalent, wenn er diese Genügsamkeit zuerst in die deutsche Küche verfolgt (51), dann aber spekuliert, der „Gleichmut gegenüber den Bedürfnissen und Entbehrungen des Körpers" erlaube es den deutschen Gelehrten, sich ganz auf ihre Wissenschaft zu konzentrieren (52). Dann wieder entschlüpft ihm eine Wendung, die eine politische Dimension hat. Als er nämlich vom Rhein aus durch den Verfassungsstaat Baden gefahren ist und in Württemberg ankommt, charakterisiert er dieses Land folgendermaßen: „Württemberg, wo das deutsche Gemüt schon mehr vorherrscht und die Einstellung: ‚Was gehen mich die Staatsgeschäfte an?' verbreiteter ist [...]" (144).

Snellman entgeht, dass er mit einem solchen Satz bereits in einem deutschen Chor singt. Er erinnert nicht allein an Heines Schwabenschelte; sondern eine große Zahl von Spottliedern über den deutschen Michel, von Nachtwächter-Liedern, Aufrufen zur Parteinahme blasen zur selben Zeit

---

[22] Alle zitierten Texte zur Rheinkrise sind abgedruckt bei J. Hermand (Hg): *Der deutsche Vormärz. Texte und Dokumente*, Stuttgart 1981 (1967); weitere Texte bei H. Lamprecht (Hg) 1969: *Deutschland, Deutschland. Politische Gedichte vom Vormärz bis zur Gegenwart*, Bremen, S. 36–42.

[23] A. Ruge 1846: *Zwei Jahre in Paris. Studien und Erinnerungen*, Leipzig. Reprint Hildesheim 1977, Bd. I, S. 3.

schon Reveille und trommeln gegen denselben ‚Indifferentismus', den Snellman überall beklagt und befehdet. Die Begriffe ‚Tendenz' und ‚Partei' erfahren eine Umwertung, und die Polemik gegen Goethe, dem auch Snellman nicht hold war, und gegen die gesamte ‚Kunstperiode' gehören zum Selbstverständnis fast aller Vormärzdichter; Goethes *Nachtgesang* von 1804 mit dem Refrain „Schlafe! Was willst du mehr?" dürfte der meistparodierte Text dieser Zeit sein. Man braucht also Snellmans Satz nur in Reime zu bringen, und man hat eines der kurrenten Michellieder, etwa wie das von Gottfried Kinkel, das siebenmal den folgenden Refrain bietet:

Dieses geht mich gar nichts an,
Denn ich bin ein Untertan.[24]

Und nicht einmal von den deutschen Studenten hat Snellman ein günstigeres Bild. Von einem „erbärmlichen Prüfungssystem" durch ein Brotstudium gehetzt, von Eltern und Lehrern in Unmündigkeit gehalten, **spielten** sie bloß den Mann – auf dem Fechtboden und in der Kneipe, wo sie Bier tränken und abscheulich grölten. Vorbei ist es mit dem romantischen Gegensatz von Student und Philister, der Student ist selber zum Philister geworden (391 ff).

Aber genug von den Prüfungsergebnissen des reisenden Prüfers. Ich hoffe, es ist deutlich geworden, wie wenig zufrieden er mit dem ‚Bestehenden' war und aus welchen Gründen. Seine schwerste Prüfung stand ihm allerdings noch bevor. Denn es fällt schwer zu glauben, dass er bei seinen *Schilderungen und Urteilen – Skildringar och Omdömen*, so der Untertitel der schwedischen Originalausgabe – in Deutschland nicht ab und zu an sein eigenes schlafendes Volk gedacht haben sollte; dass seine Diagnose von der Isolation der deutschen Wissenschaft, die nicht ins Volk gedrungen sei, ganz frei war vom Gedanken an die Verhältnisse in Finnland. Denn hier war die gebildete Oberschicht noch zusätzlich durch eine Sprachbarriere vom Volk getrennt, die abzubauen später zu seiner Lebensaufgabe wurde.

Eines fällt noch auf an seinem Reisebericht. Der protestantische Norden Deutschlands und seine Wissenschaft bedeutete ihm, wie gesagt, das eigentliche, zur Führung berufene Deutschland. Eigenartig ist, dass er sich als Reisender und Mensch dort am wenigsten wohlgefühlt hat – am wenigsten wohl in Berlin. Dagegen spricht aus seinem Bericht über den Süden unverkennbar eine Art vorbegriffliches Wohlbehagen. Im Falle Münchens gibt er sich einmal eine Art Rechenschaft, warum er dieser Stadt Görres, Schelling und das „verdammte Bier" (d.h. die mangelnde Urbanität) zu verzeihen geneigt ist: um der Kunst willen (182). In Wien, wo er sich augenscheinlich am wohlsten fühlt, sticht ein anderes Motiv hervor: im Wiener Gesell-

[24] G. Kinkel (1844): „Des Untertanen Glaubensbekenntnis", (in:) J. Hermand (Hg) 1981 (1967): *Der deutsche Vormärz. Texte und Dokumente*, Stuttgart, S. 103.

schaftsleben, in allen öffentlichen Vergnügungen, Theater, Musik, Tanz und Volksfesten, scheine die Trennung der Stände aufgehoben. Nur in Wien etwa gebe es ein wirkliches Volkstheater, in das auch die gebildeten Schichten gingen. Die Volkstheater in München und Berlin seien viel zu ungeschliffen, um für die Volksbildung eine Rolle zu spielen (337–341). „Die Leitung eines Volkstheaters," notiert er am Schluss eines ausführlichen Berichts, „erfordert in der Tat, wenn es nützen soll, ebensoviel Einsicht wie das Redigieren eines Volkskalenders" (341). Eine anerkennende Würdigung der badischen Volkskalender war vorangegangen (14), besonders von Johann Peter Hebels *Rheinländischem Hausfreund*, und man spürt, dass Snellman hier de sua re, von einem ureigenen Anliegen spricht. In der Tat wurde Hebels Hausfreund eines der Vorbilder für das von Snellman gegründete finnischsprachige Blatt *Maamiehen Ystävä – Der Freund des Landmanns*.

III.

Was meinem Überblick über Snellman im deutschen Vormärz noch fehlt, ist ein Blick auf seine Ästhetik. Der Erwerb einer ästhetischen Bildung war ein ausdrücklicher Vorsatz auf seiner Reise – und er durchkämmt ja auch die berühmtesten Gemäldegalerien Deutschlands in München, Berlin und Dresden. Aber das Thema ist zu reizvoll, um flüchtig behandelt zu werden und fordert eigentlich einen eigenen Vortrag. Ich wende mich stattdessen der Schlussfrage zu, ob Snellman ein ‚Radikaler' war. Es war bereits um 1840 ein Reizwort. Ein Beiträger zu Ruges *Hallischen Jahrbüchern*, Karl Nauwerk, erklärt es 1842 etymologisch: Radikal sein heißt, das Übel bei der Wurzel packen (lat. *radix*). Und in der Sprache der Mathematik: ohne Wurzel keine Potenz. „Radikaler sein heißt demnach soviel als Grundsätze haben, gründlich sein in Wissen und Lehren."[25]

In diesem Sinn müssen wir Snellman selbstredend einen Radikalen nennen. Was aber den Extrakt angeht, den er aus seiner Wurzel zog, so war es schwer, mit den deutschen Feuerköpfen aus der Hegelschule in dieser Zeit Schritt zu halten. Im selben Jahr 1841, als Snellmans *Idee der Persönlichkeit* erschien, erschien auch Feuerbachs *Wesen des Christentums*, dessen konsequenter materialistischer Atheismus nicht nur Straußens und Snellmans ‚gründliche' Religionskritik hinter sich ließ, sondern auch die ganze Methode der Hegelschen Dialektik umwarf. Und auch in der Rechts- und Staatsphilosophie ging der linke Flügel immer deutlicher von der Hegel-Interpretation zur Hegel-Kritik über. Bereits 1840 verwarf Ruge den Schluss von Hegels Rechtsphilosophie und die bekannte harsche Ablehnung der

[25] Ebenda, S. 62.

Volkssouveränität und des allgemeinen Wahlrechts. Der Philosoph habe viel zu wenig Vertrauen in die Majorität, die Masse, die Wahl der Vielen.[26] 1844 setze Karl Marx in **seiner** Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie dafür das Wort Proletariat ein und fordert dessen Emanzipation als **Revolution**. Und anders als die bourgeoise, partikulare französische Revolution werde die deutsche ‚gründlich' sein:

> Das gründliche Deutschland kann nicht revolutionieren, ohne von Grund aus zu revolutionieren. Die Emanzipation des Deutschen ist die Emanzipation des Menschen. Der Kopf dieser Emanzipation ist die Philosophie, ihr Herz das Proletariat.[27]

Das geht nun eindeutig über Snellman hinaus. Seine Vorstellung vom historischen Wandel blieb die Evolution. Der inneren Freiheit folge über kurz oder lang auch die äußere – in friedlicher Auseinandersetzung. Ähnlich wie Hegel zuckte Snellman noch vor dem allgemeinen Wahlrecht zurück. Die Gesetzgebung hielt er für die Aufgabe der Edelsten und Besten eines Volkes, einer Elite, die zwar im Einklang mit den Sitten ihres Volkes handeln müsste, deren Gesetze aber andererseits auch erzieherische Wirkung haben und **Un**sitten korrigieren sollten. Und er setzte vor allem auf Volksbildung, denn das Fernziel war und blieb doch die Teilhabe **aller** Bürger an ihrem Staat.

Was er damit – mit seinen Idealen und mit seiner Pragmatik – in der politischen Praxis der Folgezeit in Finnland erreicht hat, war kein geringer Fortschritt auf dem Weg zur Freiheit. Es führte zuletzt zum souveränen Staat Finnland.

Literatur

ARNDT Ernst Moritz 1813: Was ist des Deutschen Vaterland?. – *Kriegs-Gesänge für freie Deutsche: Als Taschenbuch zum Feldzug*, [Altenburg]: s.n., 39–41, online verfügbar: www.digitale-bibliothek-mv.de/viewer/resolver?urn=urn:nbn:de:gbv:9-g-762969 (Zugang im November 2017).

BAUER Bruno 1985 (1841): Die Posaune des Jüngsten Gerichts über Hegel, den Atheisten und Antichristen. – *Die Hegelsche Linke. Dokumente zu Philosophie und Politik im deutschen Vormärz*, Heinz & Ingrid Pepperle (Hg), Leipzig: Reclam.

DANN Otto 1993: *Nation und Nationalismus in Deutschland. 1770–1990*, München: Beck.

[26] A. Ruge (1840): „Zur Kritik des gegenwärtigen Staats- und Völkerrechts", (in:) H. & I. Pepperle (Hg): *Die Hegelsche Linke. Dokumente zu Philosophie und Politik im deutschen Vormärz*, Leipzig 1985, hier S. 168 f.

[27] K. Marx 1975 (1844): „Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie", (in:) M. Riedel (Hg), *Materialien zu Hegels Rechtsphilosophie*, Frankfurt am Main, Band I, S. 364; auch in: J. Hermand (Hg), *Der deutsche Vormärz. Texte und Dokumente*, Stuttgart 1981, S. 80.

HEGEL Georg Wilhelm Friedrich 1970 (1820): *Grundlinien der Philosophie des Rechts oder Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse. Mit Hegels eigenhändige Notizen und den mündlichen Zusätzen.* – idem, *Werke in 20 Bänden*, Band 7, Eva Moldenhauer & Karl Markus Michel (Hg), Frankfurt am Main: Suhrkamp, Serie Theorie-Werkausgabe.

HEINRICIUS Gustaf 1906: Några uttalanden om J.V. Snellman af A.I. Arwidsson, Israel Hwasser och Alex. Blomqvist. – *Finsk Tidskrift* 1: 405–421, online verfügbar: https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/titles/0015-248X?display=THUMB&year=1906 (Zugang im November 2017).

HERMAND Jost (Hg) 1966: *Das junge Deutschland. Texte und Dokumente*, Stuttgart: Reclam, Serie Reclams Universal-Bibliothek 8703-07.

HERMAND Jost (Hg) 1981 (1967): *Der deutsche Vormärz. Texte und Dokumente*, Stuttgart: Reclam, Serie Reclams Universal-Bibliothek 8794.

HOFFMANN VON FALLERSLEBEN August Heinrich 1969 (1840): Uralte Nationalhymne. – Helmut Lamprecht (Hg): *Deutschland, Deutschland. Politische Gedichte vom Vormärz bis zur Gegenwart*, Bremen: Schünemann.

HOFFMANN VON FALLERSLEBEN August Heinrich 1981 (1849): Vetter Michels Vaterland. – J. Hermand (Hg) 1981 (1967): *Der deutsche Vormärz. Texte und Dokumente*, Stuttgart: Reclam, S. 106.

HÖSCH Edgar 2009: *Kleine Geschichte Finnlands*, München: C.H. Beck.

KAILA Eino 1942: Johan Wilhelm Snellman, Die Bedeutung des deutschen Geisteslebens für das finnische Nationalbewußtsein. – *Mitteilungen der Deutschen Akademie: Deutsche Kultur im Leben der Völker* 17/2: 230–255.

KALLIO Lauri 2017: *J.V. Snellmans Philosophie der Persönlichkeit*, Phil.Diss. Helsinki: Universität Helsinki.

KIESEWETTER Hubert 1974: *Von Hegel zu Hitler. Eine Analyse der Hegelschen Machtstaatsideologie und der politischen Wirkungsgeschichte des Rechtshegelianismus*, Hamburg: Hoffmann und Campe.

KINKEL Gottfried 1981 (1844): Des Untertanen Glaubensbekenntnis. – *Der deutsche Vormärz. Texte und Dokumente*, J. Hermand (Hg), Stuttgart: Reclam.

KRUSIUS-AHRENBERG Lolo 1934: *Der Durchbruch des Nationalismus und Liberalismus im Politischen Leben Finnlands 1856–1863*, Helsinki: Annales Academiae scientiarum Fennicae B 33.

LAMPRECHT Helmut (Hg) 1969: *Deutschland, Deutschland. Politische Gedichte vom Vormärz bis zur Gegenwart*, Bremen: Schünemann.

MARX Karl 1975 (1844): Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. – *Materialien zu Hegels Rechtsphilosophie*, Manfred Riedel (Hg), Frankfurt a.M.: Suhrkamp, Band I.

PEPPERLE Heinz & Ingrid (Hg) 1985: *Die Hegelsche Linke. Dokumente zu Philosophie und Politik im deutschen Vormärz*, Leipzig: Reclam

RUGE Arnold 1846: *Zwei Jahre in Paris. Studien und Erinnerungen*, 2 Bde, Leipzig: Verlag von Wilhelm Jurany, Reprint in 1977: Hildesheim: Gerstenberg.

RUGE Arnold 1981 (1842): Lieder der Gegenwart. – *Der deutsche Vormärz. Texte und Dokumente*, J. Hermand (Hg), Stuttgart: Reclam.

RUGE Arnold 1985 (1840): Zur Kritik des gegenwärtigen Staats- und Völkerrechts. – *Die Hegelsche Linke. Dokumente zu Philosophie und Politik im deutschen Vormärz*, Heinz & Ingrid Pepperle (Hg): Leipzig: Reclam.

SALMINEN Johannes 1967: Är Snellman passé?. – idem. *Pelare av eld*, Helsingfors: Söderström, 22–31.

SALMINEN Johannes ²1984: Snellman och Finlands ideologiska profil. – idem. *Gränsland*, [Stockholm]: Alba, 79–91.

SNELLMAN Johan Vilhelm 1841: En blick uppå Tysklands närvarande politiska och religiösa sträfvanden. – *Freja* 92, 25 Nov. 1841, online verfügbar: http://snellman.kootut teokset.fi/fi/dokumentit/freja-nro-92-93-ja-96-2511-2611-ja-7121841-katsaus-saksan -nykyisiin-poliittisiin-ja (Zugang im November 2017), und in: idem, *Samlade Arbeten*, Bd. II: *1840–1842*, Helsingfors: Statsrådets kansli, 1992, S. 396.

SNELLMAN Johan Vilhelm 1841: *Versuch einer speculativen Entwicklung der Idee der Persönlichkeit*, Tübingen: Ludwig Friedrich Fues.

SNELLMAN Johan Vilhelm 1984 (1842): *Deutschland. Eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840–1841*, Übers. von Robert Hinderling & Anne Marie Hinderling-Eliasson, Mit einem Nachwort und Kommentar herausg. v. Hans Peter Neureuter, Helsinki: Otava & /Stuttgart: Klett-Cotta.

SNELLMAN Johan Vilhelm 1993 (1842): Läran om Staten. – idem, *Samlade arbeten*, Bd. III: *1842–1843*, Helsingfors: Statsrådets kansli; oder in *Johan Vilhelm Snellmans samlade arbeten*, Bd. I, Helsingfors: Otava, 1894.

TENKKU Jussi 1973: J. V. Snellman as an ethical relativist. – *Ajatus* 35: 95–107.

Abstract

Johan Vilhelm Snellman and the German *Vormärz*

The term *Vormärz*, here confined to the time immediately preceding the *Märzrevolution* of 1848 (i.e. 1840–1848), signifies a period when for the first time a nationwide publicity in Germany was established – across the borders of 36 states. Snellman travelled through the German speaking countries in 1840–1841 and participated in the discussion of religious, social and political topics in Swedish periodicals and in two books: his philosophical dissertation *Die Idee der Persönlichkeit*, written in Tübingen during the winter months in German language, and in his Swedish travel-book *Tyskland. Skildringar och omdömen från en resa 1840–1841* (Stockholm 1842). Snellman's ideas, his critical judgements about the relics of the *ancien régime*, about traditional (catholic) religion, his deploring political indifferentism and lack of *Nationalgeist* among the German people – they match very often with those of German leftist intellectuals and patriots, esp. the *Junghegelianer* like David Friedrich Strauß and Arnold Ruge.

It seems therefore necessary to contrast Snellman against a current image of his in Finland, misinterpreting his (and Hegel's) language and labelling his 'nationalism' as almost fascistic (part I). On the other hand, part III tries to dissociate him from the kind of radicalism, other Young Hegelians like Karl Marx stand for.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Antal Pergel

Érdi Szakképzési Centrum

Finnország a második világháborúban

A Botteni- és a Finn-öböl között elterülő, finnek lakta területek a XIII. században Svédország fennhatósága alá kerültek. Ezekből alakult meg a XVI. század elején a Finn Hercegség, amely Svédország és Oroszország közötti ütközőterületté vált.

A finnek életében jelentős változást hozott az 1808-1809-es orosz-svéd háború, amelynek nyomán a Finn Hercegség autonóm nagyhercegségként Oroszországhoz került.

A több mint egy évszázad, amelyet a finnek Oroszország fennhatósága alatt töltöttek, a nemzeti ébredés időszaka volt, amelyet főként II. Miklós cár (1896–1917) központosító törekvései veszélyeztettek.

Az első világháború idején Oroszország jelentősen meggyöngült, ami lehetővé tette, hogy nyugati peremterületeinek népei kivívják függetlenségüket. Így vált önállóvá Finnország, Észtország, Lettország, Litvánia és Lengyelország.

A finn szenátus 1917. december 6-án kiáltotta ki a Nagyhercegség függetlenségét, amelyet december 31-én Vlagyimir I. Lenin és a népbiztosok tanácsa is elismert.

Az ország önállóságáig azonban még hosszú út vezetett. A jobb- és a baloldali érzelmű finnek, valamint az utóbbiakat támogató szovjet-orosz katonák között polgárháború robbant ki. A „fehérek" hadsereget szerveztek, amelynek élére 1918. január 27-én egy volt cári tábornok, Carl Gustaf Emil von Mannerheim állt. 1918. május 6-án Mannerheim csapatai bevonultak Helsinkibe, így a polgárháború a „fehérek" győzelmével ért véget.

1919-ben a finn parlament köztársasági alkotmányt fogadott el, az első köztársasági elnök Pehr Evind Svinhufvud lett. Finnország és a balti államok

helyzetét 1920-ban a tartui békeszerződés rendezte, amelynek eredményeként a szovjet-orosz kormány ismét elismerte a finn függetlenséget.

A polgárháborút és a függetlenségi harcokat követően Finnországban gyors gazdasági fejlődés bontakozott ki, amelyhez demokratikus társadalom és politikai rendszer társult. Az ország őszinte, átlátható és megbízható külpolitikája sok országban elismerést váltott ki. Finnországot veszély csak a Szovjetunió részéről fenyegette, amely igyekezett visszaszerezni az első világháború előtt az Orosz Birodalomhoz tartozó területeket.

A Nemzetek Szövetségének közreműködésével sikerült megoldani az Åland-szigetek (finnül *Ahvenanmaa*) problémáját is. A jórészt svédek lakta terület Finnországhoz került, lakossága nagymértékű autonómiát kapott, s a területet demilitarizálták.

A finn külpolitika elismeréseként az ország helyet kapott a Népszövetség Tanácsában is.

A Szovjetunió egyre aktívabb baltikumi politikája következményeként romlottak a finn-szovjet kapcsolatok. A keletről fenyegető veszély közelebb hozta egymáshoz Finnországot és a balti államokat, utóbbiak azonban nem jelentettek kellő ellensúlyt a Szovjetunióval szemben. Ezt fölismerve Finnország Lengyelországgal és Csehszlovákiával igyekezett szorosabbra fűzni kapcsolatait. A gazdasági világválság nem hagyta érintetlenül a finn gazdaságot sem, amelynek azonban sikerült megbirkóznia a fölmerülő nehézségekkel.

A 30-as évek elején Franciaország és Nagy-Britannia szovjetellenes politikájuknak megfelelően próbálták fölmérni a Szovjetunióval határos országok, köztük Finnország katonai képességeit is.

A szovjet-finn kapcsolatokban újabb ellentétekhez vezetett a mezőgazdaság kollektivizálása a Szovjetunióban, amely számos problémát okozott az ott élő finneknek, valamint a velük rokon inkeriknek. Az ellentétek tompítását célozta az 1932. január 21-én aláírt szovjet-finn megnemtámadási egyezmény, amely azonban nem érte el a finnek által várt eredményt.

A finnek gyanakodva figyelték a szovjetek minden lépését, főként azt követően, hogy 1933-ban megkezdődött Murmanszk és Leningrád között a Sztálin-csatorna kiépítése. Több finn politikus számára egyértelmű volt, hogy Moszkva előbb-utóbb területi követelésekkel fog föllépni Finnországgal szemben.

1933-ban Németországban Adolf Hitler vezetésével a Nemzetiszocialista Párt jutott hatalomra. A finn polgári demokráciára a német és a szovjet totális diktatúra is súlyos veszélyt jelentett, ezért a finnek igyekeztek velük szemben kellő távolságot tartani. Németországgal szemben a Szovjetunió és Franciaország egy keleti paktumnak nevezett blokkot szervezett, amelyhez külső nyomásra 1933. június 22-én Finnország is csatlakozott. Ennek ellenére tovább nőtt a szovjet nyomás Finnországra. Továbbra is gyakoriak voltak a ha-

társértések, s 1933-ban fölgöngyölítettek egy a finn hadsereggel is kapcsolatban álló szovjet kémszervezetet is.

1934-ben már a svédek is szükségesnek látták az Ahvenanmaa-egyezmény felülvizsgálatát, és korábbi álláspontjukkal szemben úgy gondolták, hogy szükség van a szigetek katonai megerősítésére.

A Nemzetek Szövetsége keretében folytatott leszerelési tárgyalások ellenére egyre nagyobb méreteket öltött a nagyhatalmak fegyverkezése. Ezt látva Mannerheim tábornagy és a hadsereg vezetői jelentősebb katonai kiadásokat sürgettek, a finn külpolitikában pedig megerősödött az a nézet, hogy a skandináv országokkal kell együttműködni a semlegesség megőrzése érdekében.

A Szovjetunió válasza nem késett, a szovjetek növelték a nyomást Finnországra, és intenzív felderítést végeztek a skandináv országokban is.

1936. november 29-én az SZK(b)P XVII. kongresszusán Andrej A. Zsdanov, a leningrádi pártközpont vezetője már nyíltan megfenyegette Finnországot.

1937-re Finnország és a balti államok három erővonal: angol – német – szovjet – metszéspontjában találták magukat, amelyből a finnek a skandináv semleges orientáció erősítésével igyekeztek kilépni.

Ezzel párhuzamosan a finn parlament 7 évre szóló, 3 milliárd márkás fegyverkezési programot fogadott el.

1938-ra a szovjet fenyegetés kézzel foghatóvá vált. 1938. április 14-én Joszif V. Sztálin személyes megbízottja kölcsönös segélynyújtási egyezmény megkötését javasolta, valamint területcserét ajánlott a finn kormánynak.

Ugyanez év szeptemberében a szovjet flotta hajóit hadiszínekre festették, s nevek helyett számokat kaptak.

Válaszul a finnek nagy hadgyakorlatot tartottak, majd a következő évben a svédekkel együtt igyekeztek elérni Ahvenanmaa remilitarizálását. Mivel a Szovjetunió ezt erősen ellenezte, a svédek elálltak a javaslattól, így az ügy lekerült a napirendről.

1939. március elején Kliment J. Vorosilov marsall parancsot adott a leningrádi katonai körzet parancsnokának, hogy készítse föl csapatait egy Finnországgal való esetleges konfliktusra. A finnek tudtak erről, ahogy az sem maradt titokban, hogy a szovjetek utakat és repülőtereket építenek a finn határ mentén.

1939-re Finnország külpolitikailag egyre inkább elszigetelődött, miközben augusztus 23-án Moszkvában sor került a szovjet-német megnemtámadási egyezmény aláírására. A Molotov-Ribbentrop paktum titkos mellékletében Finnország, Észtország, Lettország, valamint Kelet-Lengyelország szovjet, Litvánia és Lengyelország nyugati része pedig német érdekszférába került.

1939. szeptember 1-jén Németország megtámadta Lengyelországot, Finnország ugyanakkor semlegességi nyilatkozatot tett. Szeptember 17-én a Vörös Hadsereg benyomult Kelet-Lengyelországba, majd megszállta a paktum titkos mellékletében Szovjetuniónak juttatott területeket.

Szeptember 24-én a szovjet kormány Moszkvába hívta Észtország külügyminiszterét, ezt követően pedig sor került Lettországra, majd a szeptember 28-án szovjet érdekszférába került Litvániára is.

A szovjetek mindhárom országra kölcsönös segélynyújtási egyezményt erőltettek, területükön pedig katonai bázisokat létesítettek. Erre az időre a szovjet legfőbb haditanács elfogadta Kirill A. Mereckov tábornok tervét egy finn támadással szembeni „ellencsapásra".

A balti államok után Finnország került célpontba. 1939. október 5-én Elias Erkko finn külügyminiszter Moszkvába szóló meghívást kapott „konkrét politikai kérdésekkel" kapcsolatos tárgyalásokra.

A finn kormány kezdetben a meghívás visszautasítását fontolgatta, végül azonban Juho Kusti Paasikivi stockholmi finn követ vezetésével mégis tárgyaló küldöttség indult Moszkvába, amelynek katonai szakértője Aladár Paasonen ezredes lett.

Október 12-én Moszkvában Sztálin és Vjacseszlav M. Molotov ismertették a szovjet kormány követeléseit.

A szovjetek követelték a Hanko-félsziget bérbeadását harminc évre, hogy ott szovjet helyőrség állomásozzon, Lappohja finn kikötő használatának biztosítását a szovjet flotta számára, és a Finn-öböl öt szigetének, Suursaarinak, Seiskarinak, Lavansaarinak, Tytärsaarinak és Koivistonak az átadását.

A követelések között szerepelt, hogy Finnország Leningrád védelmének biztosítása érdekében a Karjalai-félszigeten vonja nyugatabbra határait, a Jeges-tengernél fekvő Petsamo kikötőjénél adja át a Kalastaja-félsziget nyugati részét, s a finn-szovjet határon mindkét fél rombolja le határerődítményeit, a szovjet-finn megnemtámadási egyezményt pedig egészítsék ki azzal, hogy a szerződő felek egyike sem csatlakozik az egyik vagy másik szerződő fél ellen irányuló blokkhoz vagy szövetséghez.

Az előző feltételek elfogadása esetén a Szovjetunió nem emel kifogást Ahvenanmaa megerősítésével szemben.

Amennyiben Finnország átadja a 2761 négyzetkilométer területet, a szovjetek Karjalában 5529 négyzetkilométer kompenzációt adnak.

A szovjetek követelései nehéz helyzetbe hozták a finn küldöttséget. Abban az esetben, ha a finnek elfogadják a szovjet ajánlatot – különösen Hanko esetében – katonai szempontból kiszolgáltatottá válnak a Szovjetunióval szemben, miközben a szovjetek által fölajánlott területek gyakorlatilag értéktelenek voltak. Mivel területi kérdésekben a finn parlament négyötödös többségére

volt szükség, a finn küldöttség hazautazott, hogy új instrukciókat kérjen kormányától.

A tárgyalások október 22-én folytatódtak a szovjet fővárosban. Finnország kész volt átadni a Finn-öböl négy szigetét, és hajlandó volt megállapodást kötni Suursaari szigetről. Elfogadhatónak tartotta, hogy a Karjalai-félszigeten 13 kilométerre nyugatabbra húzódjanak az új határok, cserébe kérte a szovjetek által fölajánlott kompenzációt.

A finnek nem voltak hajlandóak átadni Hankót, ellenben készek voltak a megnemtámadási egyezmény módosítására, egyben tudomásul vették, hogy megerősíthetik Ahvenanmaat.

A szovjetek a tárgyalások során karjalai követelésüket némileg csökkentették, Hanko átadásához azonban ragaszkodtak.

Mivel a megállapodás ekkor sem jött létre, a finn delegáció október 24-én elutazott a szovjet fővárosból.

Egy héttel később a finn küldöttség végleges instrukciókkal ismét Moszkvába indult. Ugyanezen a napon Molotov külügyi expozéjában részletesen beszélt a szovjet követelésekről, ami a finnek számára világossá tette, hogy Moszkva a továbbiakban nem fog engedni a tárgyalásokon.

A november 3-i tárgyalásokon a finnek fölajánlották a Karjalai-félszigeten némileg nagyobb terület átadását, Hanko kérdésében azonban nem engedtek.

November 9-én folytatódtak a megbeszélések. A finnek minden kérdésben készek voltak a kompromisszumra, mivel azonban Hankót illetően továbbra sem született megállapodás, a tárgyalások megszakadtak.

A Vörös Hadsereg vezérkara már korábban elkészítette a Finnország elleni hadjárat tervét, amelynek célja az ország elfoglalása volt. Tekintettel a két ország hadereje közötti jelentős különbségre – Finnország lakosságának száma 3,8 millió, a Szovjetunióé 170 millió, a finn hadsereg békelétszáma 25 ezer, a szovjeté 4 millió volt, a finnek 90 repülőgéppel, míg a szovjetek több ezer repülőgéppel és harckocsival rendelkeztek – a szovjetek legfeljebb két hétre tervezték a hadműveleteket. A tervezés során igyekeztek figyelembe venni a különleges éghajlati és terepviszonyokat, de alábecsülték a finnek ellenálló készségét.

1939. november 26-án Mainila határfalunál az NKVD által szervezett határincidens történt, amelynek során szovjet katonák saját bajtársaikat lőtték. Finn támadásra hivatkozva december 29-én a szovjet kormány fölmondta a szovjet-finn megnemtámadási egyezményt, másnap pedig megindult a Vörös Hadsereg támadása Finnország ellen.

A szovjetek meglepetésére a finnek fölvették a harcot a betolakodókkal szemben, s kibontakozott a 105 napig tartó szovjet-finn téli háború.

A terepet jól ismerő finnek kezdettől fogva súlyos veszteségeket okoztak a Vörös Hadseregnek. A támadók helyzetét súlyosbította, hogy az évszázad egyik leghidegebb tele köszöntött a térségre, amelyhez a finnek lényegesen jobban alkalmazkodtak. A mély hóban a gyorsan mozgó sítalpas finn járőrök a legváratlanabb pillanatokban támadtak a szovjetekre, akik nem tudták kihasználni sem számbeli, sem haditechnikai fölényüket.

A Szovjetunió súlyos presztízsveszteségeket is szenvedett. A Nemzetek Szövetsége agresszorrá nyilvánította és december 14-én kizárta tagjai sorából.

A háború elején Terijokiban megalakult, Otto Ville Kuusinen vezette „finn népkormányt" sem a finnek, sem külföld nem ismerte el, és a megtámadott ország lakói az összefogás, a hazaszeretet, s a küzdeni tudás legszebb példáit mutatták a világnak.

1939. december végén a finnek a fronton fölénybe kerültek a szovjetekkel szemben. A Karjalai földszoroson a szovjetek a Mannerheim-vonalat még el sem érték, december 26-án és 29-én azonban súlyos vereséget szenvedtek. Ettől északra december 14-én és 27-én Tolvajärvinél, 27-én és 28-án pedig Suomussalminál arattak nagy győzelmet a finnek, 1940. januárjában pedig újabb katonai sikereket értek el.

A harctéri kudarcokon okulva Szemjon K. Tyimosenko vezetésével átszervezték és megerősítették a szovjet hadsereget. A harcoló csapatokat fölváltották, amire a finn hadseregnek nem volt lehetősége.

A Népszövetség Szovjetuniót kizáró határozata elvben lehetőséget biztosított külföldi csapatok számára, hogy a finnek oldalán beavatkozzanak, a gyakorlatban azonban hivatalosan egyik kormány sem kívánta a konfrontációt a Szovjetunióval. A Nagy-Britannia és Franciaország által kilátásba helyezett 40 000 főnyi expedíciós egység meg sem szerveződött, s a norvég és a svéd kormány amúgy sem volt hajlandó területén átengedni a csapatokat.

Több országból önkéntesek indultak a finnek megsegítésére, ez azonban számottevő változást nem jelentett az erőviszonyokban. A legtöbb önkéntes Svédországból, Norvégiából, Dániából, Magyarországról és az USA-ból érkezett Finnországba.

Mannerheim tábornagy abban bízott, hogy a tavaszi olvadások majd gátolják a szovjet támadó hadműveleteket, a tavasz azonban 1940-ben később érkezett. A február 6-án közel egy millió fővel indított szovjet támadás a végsőkig elfáradt finn katonák ellenállása dacára lassan tért nyert, s a szovjet csapatok hatalmas véráldozatok árán áttörték a Mannerheim-vonalat. A tábornagy fegyverszüneti tárgyalásokat javasolt a finn kormánynak, amelyet Moszkva is elfogadott. Március 8-án Väinö Tanner, J.K. Paasikivi, Rudolf Walden tábornok, Väinö Voionmaa professzor és több svéd diplomata Moszkvába érkezett, s előbb fegyverszünettel, március 13-án pedig a szovjet fővá-

rosban aláírt békeszerződéssel – szovjet békediktátummal – véget ért a szovjet-finn téli háború.

A békefeltételek jó részét még a háború idején Stockholmban titkos tárgyalásokon dolgozták ki. A szovjet kormány nem ragaszkodott a Kuusinen--kormányhoz, s lemondott Finnország megszállásáról, ami a finnek számára elfogadható volt. A többi békefeltétel viszont szigorúbb volt, mint a háború előtti tárgyalásokon.

Finnország kénytelen volt átadni 35 000 négyzetkilométer területet a Szovjetuniónak, amelyért nem kapott kompenzációt. A Hankóban kialakított szovjet támaszpontra finn területeken át szállítottak csapatokat és hadianyagot, Finnországnak kereskedelmi egyezményt kellet kötnie a Szovjetunióval, és meg kellett építenie a sallai vasútvonalat Svédország irányába. Ezen kívül a finnek kénytelenek voltak tűrni, hogy a szovjet kormány Ahvenanmaan és Petsamóban nagy létszámú konzulátust működtet.

Nyitott kérdés volt a petsamói nikkelbányák helyzete, amelyeket a Szovjetunió magának kívánt megszerezni.

A háború során mindkét fél súlyos veszteségeket szenvedett. Finnország részéről 25 000 katona, és mintegy 1000 polgári áldozata volt a háborúnak. A Vörös Hadsereg 125 875 elesettet és 264 908 sebesültet veszített a háború 105 napja alatt.

A háborút követően nyilvánvaló volt, hogy sem a Szovjetunió, sem Finnország nem tekinti végleges megoldásnak a moszkvai békét. A szovjet kormány arra várt, hogy mikor indíthat újabb támadást Finnország megszerzése érdekében, a finnek pedig várták az alkalmat, hogy mikor vehetik vissza elveszített területeiket.

A téli háborút követően alig csökkent a feszültség Finnország és a Szovjetunió között. A finneknek jelentős gondokat okozott a moszkvai béke feltételeinek teljesítése, miközben a szovjetek igyekeztek beleszólni Finnország belügyeibe. Ennek egyik példája volt, hogy amikor Kyösti Kallio köztársasági elnök betegsége miatt lemondott, a szovjet kormány figyelmeztette a finneket, hogy ha jó viszonyt kívánnak ápolni a Szovjetunióval, ne válasszák meg köztársasági elnöknek Mannerheim tábornagyot, Svinhufvud volt elnököt, Tanner volt pénzügyminisztert és Toivo Kivimäki berlini finn követet. A köztársasági elnök végül Risto Ryti lett.

Ebben a helyzetben a finnek onnan kaptak segítséget, ahonnan kevésbé várták. Németországban sok politikus és katona, de a közvélemény számára sem volt népszerű a szovjet szövetség. 1940 áprilisában Németország megszállta Norvégiát és Dániát, ami lehetetlenné tette a Szovjetunió esetleges hódításait a skandináv térségben. A német hadvezetés csapatszállítási egyezményt javasolt a finneknek, akik azt szeptember 22-én el is fogadták. Az egyezmény értelmében a Norvégiába irányuló német csapat- és hadianyag

szállítások Finnországon át történtek, ezen kívül a finnek fegyvert és hadianyagot is vásárolhattak Németországtól.

1940 novemberében Molotov Berlinbe utazott, ahol többek között fölvetette Finnország kérdését is, vendéglátói azonban – szemben az 1939. augusztus 23-i megállapodással – már nem támogatták a finnek elleni szovjet föllépést. A megromlott német-szovjet kapcsolatok következményeként mindkét fél készült a másik elleni háborúra.

A német vezérkar a Barbarossa-terv kidolgozása során kezdettől fogva számolt Finnország részvételével a Vörös Hadsereg elleni hadműveletekben. Erről a finn vezérkar is tudott, s 1940 decemberétől készült is a Szovjetunió elleni háborúra.

Az eredetileg 1940 májusában indítandó német hadműveleteket júniusra kellett halasztani, akkor viszont már egyértelmű volt, hogy a háború már csak Hitler döntésétől függ.

1941. június 10-én Jukka Rangell kormánya (1941. január 4. – 1943. március 5.) általános mozgósítást rendelt el Finnországban, június 24-ig azonban az ország semlegességét hangsúlyozta. Ebben jelentős szerepet játszott, hogy a svédek igyekeztek távol tartani a finneket a háborútól. Június 25-én azonban nagy szovjet légitámadás érte Helsinkit, mire Rangell miniszterelnök bejelentette a parlamentben, hogy beállt a hadállapot Finnország és a Szovjetunió között.

A finn hadsereg támadása július 2-án bontakozott ki, s a vezérkar alapvető célként a téli háború során elvesztett területek visszaszerzését jelölte meg. Mivel a finnek – hasonlóan a németekhez és szövetségeseikhez – a háború gyors befejezésében bíztak, két hónapra elegendő hadianyaggal kezdték meg a hadműveleteket. Az országban 400 000 embert, a lakosság 16 %-át mozgósították, ami a Szovjetunió ellen hadba lépett országokat illetően a legnagyobb arányú volt.

A szovjet csapatok kemény ellenállást fejtettek ki, ezért három hét küzdelem után a finneknek még nem sikerült elérniük az 1939-es határt.

A nehéz helyzetbe került szovjet kormány svéd közvetítéssel béketárgyalásokat javasolt Helsinkinek, amelyet a finnek nem fogadtak el, mire a szovjetek újabb javaslatot tettek. Augusztus 18-án az USA közvetítésével jelezték, hogy a konfliktust békés úton is el lehetne intézni. Finnország a Hankofélsziget és a Finn-öböl szigeteinek kivételével visszakaphatná a Moszkvai békeszerzősséel elvesztett területeit, s határait az USA, Nagy-Britannia és a Szovjetunió garantálná.

A finnek erre a közvetítési kísérletre sem válaszoltak, augusztus 30-án viszont visszafoglalták Viipurit, Finnország harmadik legnagyobb városát, amely a téli háború után a Szovjetunióhoz került.

Mivel a finn hadsereg a korábbi határokat elérve tovább nyomult az Onyega-tó és a Fehér-tenger felé, szeptember 28-án Nagy-Britannia megszakította diplomáciai kapcsolatait Finnországgal. Tekintettel arra, hogy a finn csapatok megközelítették a Murmanszk-vasutat, amelyen keresztül amerikai és angol hadianyagot szállítottak a Szovjetuniónak, október 30-án az amerikai kormány emlékeztető iratban figyelmeztette Helsinkit, hogy a finn hadsereg hadműveletei amerikai érdekeket sértenek.

Az emlékeztető iratra november 11-én Rolf Witting külügyminiszter válaszolt, s jelezte, hogy a Hanko-félsziget és a Finn-öböl szigetei még mindig szovjet megszállás alatt állnak, ezért a finn hadsereg nem állítja le a támadást.

November 29-én a brit kormány jelezte Helsinkinek, hogy amennyiben egy héten belül nem vonja vissza csapatait a frontról, számíthat Nagy-Britannia hadüzenetére. A finn kormány az adott helyzetben nem tudta teljesíteni London követelését, ezért december 6-án beállt a hadiállapot Nagy-Britannia és Finnország között. Ezt megelőzően azonban a finn vezérkar leállította a hadsereg előrenyomulását, így a finn-szovjet fronton állóháború alakult ki.

A finn hadsereg támadásának leállításában jelentős szerepet játszott, hogy a németek a moszkvai csatában vereséget szenvedtek a szovjetektől. A jelentős katonai tapasztalatokkal rendelkező Mannerheim tisztában volt a németek és a szovjetek lehetőségeivel is. Egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy egy elhúzódó háborúban Németország és szövetségesi alulmaradnak a szovjet–brit–amerikai koalícióval szemben.

Ryti köztársasági elnök 1942. február 3-i beszédében kijelentette, hogy Finnország külpolitikájának célja, hogy biztosítsa az ország számára a békét és a biztonságot. Ez utóbbit újra veszély fenyegette, mivel nyilvánosságra került, hogy Anthony Eden brit külügyminiszter moszkvai látogatásakor Sztálin az 1940-es szovjet-finn határokat követelte, némi kiigazítással a Szovjetunió javára. Az angolok ezt követően a svédekkel való kapcsolatok erősítését ajánlották a finneknek, akik viszont nem voltak hajlandóak föladni addig elfoglalt állásaikat.

1942 nyarára a német vezérkar újabb támadó hadműveleteket kívánt indítani a front déli részén, amelyekhez szövetségesei részéről maximális hozzájárulást kívánt. Hitler 1942. június 4-én látogatást tett a marsallá kinevezett Mannerheimnél, hogy rábeszélje, a finnek újítsák föl hadműveleteiket a front északi részén, a finn marsall azonban visszautasította a kérést. A nagyszámú behívások és a rossz gabonatermés miatt Finnországot élelmezési gondok fenyegették, a legfőbb ok azonban az volt, hogy Finnország nem kívánta kockáztatni a finn-amerikai kapcsolatokat.

Június 27-én Mannerheim látogatta meg Hitlert, a hadműveletek fölújításáról azonban ekkor sem sikerült megállapodniuk. A németek tudomásul vet-

ték, hogy a finnek nem indítanak újabb támadást, a hosszú finn arcvonal így is jelentős szovjet erőket kötött le.

Októberben hírek keringtek arról, hogy Finnország a béke lehetősége iránt érdeklődött az amerikaiaknál. Sumner Welles amerikai külügyi államtitkár közölte Hjalmar Procopé washingtoni finn követtel, hogy az USA magatartása attól függ, hogy a finn csapatok támadják-e a Murmanszk-vasutat.

A finnek igyekeztek kellő távolságot tartani Németországtól, miközben bíztak a szovjetek legyőzésében és az angolszász nagyhatalmak jóindulatában.

A sztálingrádi csata azonban jelentősen átértékelte a finnek várakozásait. A németek veresége, a szovjetek és az angolszászok egyre szorosabb együttműködése nyomán egyre biztosabbá vált a háború végső kimenetele.

1943. február 2-án Paasonen ezredes Mannerheim Mikkeliben lévő főhadiszállásáról Helsinkibe utazott, hogy a politikusokat tájékoztassa az általános hadi helyzetről. Nagyjából ugyanebben az időben a helsinki amerikai nagykövetségről hírek érkeztek, hogy a háború végén a Szovjetunió nem csak a téli háború során elvett finn területeket kapja meg, hanem kijárathoz jut az Atlanti-óceánra is.

Finnország számára legfontosabb cél a háború mielőbbi befejezése lett, ezzel kapcsolatban azonban több körülményre is tekintettel kellett lenni. A finn élelmiszer és hadianyag ellátás túlnyomórészt a németektől függött, Mannerheim pedig nem kívánt úgy békét kötni, hogy ennek során Finnország hátba támadja a németeket.

Mivel a finn hadsereg csak a szovjetek ellen harcolt, egyértelmű volt, hogy Finnországnak a Szovjetunióval kell megegyeznie, amihez a finnek Svédország segítségére számítottak. Március 5-én új kormány alakult Edwin Linkomies vezetésével (1943. március 5.–1944. augusztus 8.), amelynek három svéd tagja is volt.

Az amerikaiak egyre nagyobb nyomást gyakoroltak Finnországra a háború befejezése érdekében.

A finnek ezt elutasították, de jelezték, hogy megfelelő feltételek és biztosítékok esetén készek lennének különbékére. Úgy gondolták, hogy helyzeti előnyben vannak, mivel finn csapatok álltak szovjet területen.

A finn kormány más módon is jelezte szándékát egy kompromisszumos békére. 1943 nyarán haza hívta, majd föloszlatta a német kötelékben harcoló finn SS zászlóaljat.

Finnország nehéz helyzetbe került. Kilépett volna a háborúból, ehhez azonban nem kapott garanciákat, miközben a szovjetek egyre több követeléssel álltak elő. Nőtt az angolszász nyomás, és gyarapodtak az ellentétek a németekkel is. A finnek úgy gondolták, hogy nem maradt más megoldás, ki kell tartaniuk a fronton.

1943 nyarán Olaszország kilépett a háborúból, ami a finn diplomáciát is mozgásba lendítette. Szeptemberben a finnek jelezték, hogy csak olyan békéről hajlandóak tárgyalni, amely kedvezőbb számukra, mint az 1940-es. Készek a Szovjetunió számára területi engedményekre is, Hankóról és Viipuriról azonban nem hajlandóak lemondani, s követelik továbbá, hogy a Szovjetunió garantálja Finnország függetlenségét.

Finnország az angolszász szövetségesektől is garanciát, ezen felül élelmiszert, szenet és kőolajat várt.

A feltételek között szerepelt, hogy a finn hadsereg nem működik közre a szovjetek észak-finnországi, németellenes hadműveleteiben, és kéri, hogy az USA és Nagy-Britannia Finnország sorsát az Atlanti Chartában megfogalmazott elvek alapján rendezze.

A feltételek nyilvánosságra hozását követően az amerikaiak érdeklődése erősen nőtt Finnország iránt, volt azonban néhány nehezen megoldható probléma. Winston Churchill brit miniszterelnök és Franklin D. Roosevelt amerikai elnök Casablancában megállapodtak, hogy a tengelyhatalmaktól és szövetségeseiktől csak a feltétel nélküli kapitulációt fogadják el. A finnek ugyan hangsúlyozták, hogy a tengelyhatalmaktól függetlenül, saját háborújukat vívják, ezt azonban a Szovjetunió nem fogadta el. Ez korántsem volt elhanyagolható szempont, mivel minden jel arra mutatott, hogy Finnország esetében a szovjetek szava lesz a döntő.

Szeptember 22-én Svédországon át megérkeztek a szovjet kormány békefeltételei Finnország számára. A szovjetek követelték, hogy a finn hadsereg űzze ki a németeket Finnországból, alakítsanak demokratikus kormányt, amely nem agresszív, a finn-szovjet területi rendezést pedig a Szovjetunió stratégiai biztonsági igényeinek megfelelően hajtsák végre.

A finnek a németek kiűzését ha akarták, sem tudták volna végrehajtani. A német hadsereg 1943 őszén még jelentős erőt képviselt, s képes lett volna megszállni Finnországot, amennyiben érdekei úgy kívánják. Finnország továbbra is döntő mértékben a német gazdaságtól függött, s Mannerheim sem kívánta hátba támadni a németeket.

A finn kormányt illetően kevés olyan demokratikus rendszer működött ekkor Európában, mint a finnországi. A szovjetek nyilván a Kuusinen-kormányhoz hasonló, szovjet bábkormányt fogadtak volna el, a finnek azonban ezzel nem értettek egyet.

A nem pontosított, szovjet stratégiai területi igények bármit jelenthettek, s mivel ez a finnek számára elfogadhatatlan volt, visszautasították a szovjet feltételeket, ugyanakkor jelezték, hogy becsületes békekötésre hajlandóak.

1943. október 19. és 30. között Moszkvában tárgyalt Cordell Hull amerikai, Anthony Eden brit külügyminiszter és Molotov külügyi népbiztos. A tárgyalásokról kiszűrődő információk csalódást okoztak Finnországban. A külügy-

miniszteri értekezleten elhangzott, hogy a feltétel nélküli megadás Finnországra is vonatkozik, ezért el kell fogadnia a békefeltételeket, hadseregét pedig le kell szerelnie. A finnek egyetlen kedvező információként értékelték, hogy a békefeltételekért az USA, Nagy-Britannia és Kína is felelősséget vállal.

A moszkvai külügyminiszteri értekezletet általánosságban úgy értékelték, hogy bár a finn kérdésben nem jött létre megállapodás, de az ellentétek sem éleződtek ki.

Az értekezletet követően, november 28. és december 1. között került sor Teheránban Sztálin, Churchill és Roosevelt találkozójára. A finnek úgy értékelték, hogy helyzetüket illetően Teheránban nem történt jelentős változás, ezért kilátásba helyezték, hogy a végsőkig harcolnak.

1943 decemberében és 1944 januárjában propagandaháború bontakozott ki a Szovjetunió és Finnország között, amelynek szovjet oldalról finn értékelés szerint az volt a célja, hogy a finnek veszítsék el az angolszászok még meglévő bizalmát.

A szovjet híradások többek között a Finnországban lévő szovjet hadifoglyok helyzetével foglalkoztak, s követelték a „fasiszta" finn kormány eltávolítását, a finnek azonban nem vettek erről tudomást.

Amerikai kormánykörökben azonban nyilvánvalóan hatott a szovjet propaganda, mivel január végén Hull külügyminiszter üzenetet juttatott el Henrik Ramsay finn külügyminiszternek, hogy amennyiben Finnország nem lép ki a háborúból, annak következményei a finneket terhelik.

Az amerikai figyelmeztetés következményeként február 5-én finn politikusok utaztak Stockholmba, akikhez csatlakozott Paasikivi is, és megbeszélések kezdődtek Alexandra Kollontáj stockholmi szovjet nagykövettel.

Február 6-ról 7-re virradó éjszaka a szovjetek 200 repülőgéppel támadták Helsinkit, s a szovjet légitámadások ettől kezdve rendszeressé váltak a finn főváros ellen.

A Stockholmon át kapott szovjet fegyverszüneti feltételeket február 16-án a finn parlament külügyi bizottsága tárgyalta.

A szovjet kormány ragaszkodott az 1940-es határokhoz, követelte a nagyobb finn városok és a vasútvonalak szövetségesek által történő megszállását és a szovjetellenes személyek eltávolítását a finn kormányból. A szovjetek ragaszkodtak ahhoz, hogy szabad kezet kapjanak a Finnországban lévő 7 német hadosztállyal szemben, és támaszpontok átadását követelték a finn partvidéken.

A Vörös Hadsereg megjelenése Finnországban gyakorlatilag a finn függetlenség végét jelentette volna, így a finnek nem fogadták el a javaslatokat, de jelezték, hogy elfogadható feltételekről továbbra is készek tárgyalni, egyben a parlament bizalmat szavazott a kormánynak.

Március 8-án a finn kormány a fegyverszüneti feltételek pontosítását kérte Moszkvától, amelyet a hónap végén a szovjetek átadtak.

A finneknek április végéig ki kellett űzni vagy internálniuk kellett a németeket, vissza kellett vonulniuk az 1940-es határokra, és szabadon kellett engedniük a szovjet hadifoglyokat és civil internáltakat.

Május végéig a finn hadsereg 50, június végéig pedig 100 %-át le kellett szerelni, és öt év alatt 600 millió dollár jóvátételt kellett fizetni a Szovjetuniónak. A szovjetek követelték még Petsamo és vidékének átadását, cserébe viszont lemondtak volna Hankóról.

A szovjet kormány jelezte, hogy az első három feltételt véglegesnek tekinti, a többiről azonban hajlandó még tárgyalni.

Finnország nehéz helyzetbe került, mivel az angolszászok és a svédek azt javasolták, hogy Helsinki fogadja el a feltételeket, a németek ellenben mindent megtettek, hogy a finnek ne lépjenek ki a háborúból. A finn kormány végül ezeket a feltételeket sem fogadta el – a 600 millió dolláros jóvátétel azt jelentette, hogy Finnország öt éven át csak a Szovjetuniónak termelt volna – de hangsúlyozta, hogy kész a további tárgyalásokra.

1944. március végén a szovjet kormány svéd közvetítéssel közölte, hogy hajlandó változtatni a feltételeken, a finn kormány azonban küldjön meghatalmazott személyeket Moszkvába. Ezt követően Paasikivi és egy másik finn megbízott elutazott a szovjet fővárosba.

A finn parlament április 12-i ülésén tárgyalta a módosított fegyverszüneti feltételeket, mivel azonban továbbra is túl súlyosnak találta, visszautasította azokat, s a finn kormány úgy döntött, a háborút folytatni kell.

A finn elutasító válasz svéd közvetítéssel április 19-én jutott el Moszkvába. Három nappal később a szovjet rádió bejelentette, hogy tudomásul veszik a tárgyalások befejezését.

Másfél hónappal később a finn fronton az állóháború véget ért. A Vörös Hadsereg nagy baltikumi támadása elérte a finn arcvonalat is. Június 9-én nagy erejű szovjet támadás zúdult a Karjalai-félsziget déli részén húzódó finn arcvonalra. A hatalmas páncélos erőkkel végrehajtott szovjet támadás áttörte a finnek első védvonalát, ezt követően azonban Mannerheim marsall vezetésével a finnek átcsoportosították erőiket, így a finn arcvonal június 14-ére megszilárdult.

Június 22-én Helsinkibe utazott Ribbentrop német külügyminiszter, s arra kérte a finn politikusokat, hogy Németország jóváhagyása nélkül ne kössenek békét.

Ryti köztársasági elnök ezt levélben meg is ígérte Hitlernek, a finnek lépéseit azonban saját érdekeik határozták meg.

A finnek és a szovjetek között a téli háborút idéző kemény küzdelem bontakozott ki. A finnek csak lépésről-lépésre hátráltak, június 24-én azonban

a szovjet csapatok elfoglalták Viipurit. Finnország ekkor békét kért Moszkvától, a szovjetek azonban közölték, hogy csak a feltétel nélküli megadást fogadják el, ezért Linkomies miniszterelnök bejelentette, hogy Finnország nem teszi le a fegyvert.

A finnek helyzetét nehezítette, hogy az amerikai kormány igyekezett nyomást gyakorolni Finnországra, ezért kiutasította az USA-ból Procopé finn követet, és megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Finnországgal.

A német hadvezetés másfél hadosztályt küldött a finn arcvonal megerősítésére, légi támogatást és páncéltörő fegyvereket biztosított a finn hadseregnek. Ezeknek köszönhetően a finnek nem csak ellenálltak, de több – például a tali-ihantalai – ütközetben súlyos vereséget is mértek a szovjet csapatokra. Július végére a Vörös Hadsereg 65 000 embert, 500 harckocsit és 1100 repülőgépet veszített a finn fronton.

Finnország a katonai sikerek ellenére ekkor már csak Svédországra számíthatott. Augusztus 1-jén a finnek bel- és külpolitikai szempontból a végső megoldáshoz folyamodtak. Lemondott Ryti, s a köztársasági elnök Mannerheim lett, akit nem kötöttek a Hitlernek tett ígéretek.

Egy héttel később lemondott a Linkomies-kormány, s megalakult Antti Hackzell kabinetje (1944. augusztus 8. – 1944. szeptember 21.), amelyből kimaradtak azok a politikusok, akik akadályát jelenthették volna a szovjetekkel való megegyezésnek.

A svéd diplomácia aktivizálódott, és hírek terjedtek, hogy a Szovjetunió az USA-ra való tekintettel nem fog szovjet típusú társadalmi rendszert és kormányt Finnországra erőltetni, s elkerülhető lesz Helsinki szovjet megszállása is.

A hírek minden bizonnyal Németországba is eljutottak, mivel augusztus 16-án Willhelm Keitel tábornagy meglátogatta Mannerheimet, s arra kérte, hogy Finnország még legalább egy hónapig tartson ki, addig a németek bevetik a csodafegyvereket.

Mannerheim ezzel szemben azt kérte Keiteltől, hogy Németország vonja ki Finnországból a Lappföldön állomásozó csapatait.

Szeptember 1-jén újabb hírek érkeztek a szovjet-finn béketapogatózásokról, annak ellenére, hogy az érdekeltek ezt igyekeztek titokban tartani. A szovjetek közben jelezték, hogy nem kívánnak további fegyverszüneti tárgyalásokat, a finnek küldjenek Moszkvába delegációt, amely felhatalmazással rendelkezik a fegyverszünet aláírására.

A finnek a fegyverszüneti feltételeket keményebbnek találták, mint a korábbiakat, s könnyítést csak abban láttak, hogy nem szükséges a finn hadsereg előzetes fegyverletétele, s az angolok és az amerikaiak is garanciát vállalnak.

A megállapodás értemében a németeknek szeptember 15-ig kellett volna elhagyni Finnországot, amit nehéz lett volna végrehajtani. Szeptember 3-án Mannerheim levelet írt Hitlernek, amelyben jelezte, Finnországnak az a szándéka, hogy békét köt a Szovjetunióval.

Szeptember 4-én a szovjet-finn fronton életbe lépett a fegyverszünet, másnap pedig elhallgattak a fegyverek.

Hackzell miniszterelnök, Rudolf Walden tábornok, Carl Enckell külügyminiszter, Paasonen ezredes és három finn jogász Moszkvába utazott, hogy végső formába öntsék a fegyverszüneti feltételeket.

Szeptember 17-én a finn delegáció a moszkvai brit követtel és Molotovval is megtárgyalta, és elfogadhatónak találta a feltételeket. Ezek szerint Finnország elismeri az 1940-es határokat, ezen felül Petsamót és vidékét átadja a Szovjetuniónak. Finnország 50 évre bérbe adja a Szovjetuniónak Porkkala-Udd támaszpontot, egyben Dél- és Délkelet-Finnország repülőtereit, útvonalait s a finn kereskedelmi flottát átadja a szövetségeseknek. Utóbbiakat anyagszállításokkal támogatja, a német csapatokat lefegyverzi és kiszolgáltatja, a finn hadsereget leszereli békelétszámra, s hat év alatt 300 millió dollár jóvátételt fizet.

Mivel a finnek számára a sok véráldozat nyomán elért fegyverszüneti feltételek elfogadhatók voltak, szeptember 19-én Mannerheim is aláírta azokat.

Ezzel azonban még nem értek véget a finnek számára a harcok. A Lappföldön tevékenykedő német csapatok Norvégia felé vonultak vissza, s a visszavonulás során a felperzselt föld taktikáját alkalmazták. Október 1-jén a finn és a német csapatok között háború robbant ki, amely 1945. április 25-én ért véget, amikor az utolsó német katona is átlépte a finn-norvég határt. 1945. május 9-én Európában véget ért a háború.

Finnország a második világháború harcai során mintegy 88 000 katonát és polgári személyt, ezen kívül jelentős területeket veszített. Küzdelme azonban nem volt hiábavaló, mivel sikerült megőriznie függetlenségét. Ennek köszönhetően száz évvel önállóságának kikiáltása után Finnország sok szempontból a világ egyik minta államának tekinthető.

Felhasznált irodalom

GASKÓ Dezső 1943: *Társadalmi kapcsolataink Finnországgal*, Budapest: A Magyar-Finn Társaság Kiadása.

GOSZTONYI Péter 1993: *A Vörös Hadsereg*, Budapest: Európa Könyvkiadó.

JAKOBSON Max 1970: *Diplomatie im Finnischen Winterkrieg: 1939/40*, Wien & Düsseldorf: Econ Verlag.

JUNGERTH-ARNÓTHY Mihály 1989: *Moszkvai napló*, sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Sipos Péter és Szűcs László, Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.

JUTIKKALA Eino, PIRINEN Kauko 2004: *Finnország történelme*, ford. Kádár György, [Budapest]: Kairosz Kiadó.
LINKOMIES Edvin 1943: *Finnország háborúban: Edvin Linkomies beszéde, amelyet budapesti tartózkodása alatt, mint a finn parlament alelnöke 1943 jan. 16-án a Magyar-Finn Társaság ülésén mondott*, Budapest: Stádium.
MANNERHEIM C. Gustaf 1997: *A téli háború: 1939–1940*, [ford. Oláh József], Budapest: Püski.
PERGEL Antal 2010: *Harag és elfogultság nélkül. Magyar-finn katonai és politikai kapcsolatok 1939–1944*, Budapest: Püski.
SIILASVUO Hjalmar Fridolf 1941: *Suomussalmi. Finn testvéreink hősi küzdelme a szovjethadsereg ellen*, ford. Mezey Dénes, Budapest: A Vitézi Rend Zrínyi csoportjának kiadása.

Abstract

Finland in the Second World War

The essay outlines the events before the Finnish Independence and the decades till World War II.

It puts emphasis on the wars of Finland, from the Winter War till the War in Lappland. It aims to show how Finland could save her own independence during World War II, making heavy sacrifices and even in spite of the interests of great powers.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Dörte Putensen
Universität Rostock

Die deutsche Zweistaatlichkeit als ein Problem in der Geschichte des selbständigen Finnland

Finnlands Geschicke waren von jeher vor allem durch seine geografische Lage bestimmt. Über viele Jahrhunderte waren die Finnen Leidtragende der Rivalität zwischen den Russen im Osten und den Schweden im Westen. Sechshundert Jahre lang war Finnland eine schwedische Provinz, fast ohne eigene politische und kulturelle Identität. Unter der russischen Herrschaft nach 1809 boten sich dem autonomen Großfürstentum Finnland dann ganz neue Möglichkeiten, ein politisches Eigenleben, eine eigene Identität und letztlich ein Staatswesen zu entwickeln, so dass nach der Selbständigkeitserklärung vom Dezember 1917 Finnlands Rechts-, Verwaltungs- und Wirtschaftssystem nicht erst geschaffen, sondern lediglich partiell modifiziert und erweitert werden musste. Nachdem die Regierung Lenins die finnische Selbständigkeit am 31.Dezember 1917 anerkannt hatte, was der von ihm proklamierten Nationalitätenpolitik entsprach[1], aber auch mit der Hoffnung verbun-

[1] Lenins Meinung dazu: *Schließlich wurde doch Finnland von den russischen Zaren annektiert auf Grund von Abmachungen mit Napoleon, dem Würger der französischen Revolution usw. Wenn wir wirklich gegen Annexionen sind, müssen wir sagen: Recht auf Lostrennung für Finnland! Wenn wir das gesagt und verwirklicht haben, dann – und nur dann! – wird ein „Übereinkommen" mit Finnland ein wirklich freiwilliges, freies Übereinkommen, d. h. wirklich ein Übereinkommen und kein Betrug sein. Übereinkommen treffen können nur Gleiche. Damit ein Übereinkommen ein wirkliches Übereinkommen sei und nicht eine durch Worte getarnte Unterwerfung, ist die wirkliche Gleichberechtigung beider Seiten not-*

den war, dass dem Recht der „freien Lostrennung" eine spätere „freiwillige Vereinigung" mit der russischen sozialistischen Föderation folgen würde, war Finnland formell zu Beginn des Jahres 1918 also ein selbständiger Staat. Der Selbständigkeit drohten aber sowohl angesichts der schwierigen Weltlage als auch angesichts der unübersichtlichen zugespitzten innenpolitischen Situation und enormer sozialer Probleme viele Gefahren. Finnland hatte keine eigene Armee, außerdem befanden sich noch ca. 42.000 russische Soldaten im Land. Es wurden Rote und Weiße Garden gebildet. Der nach der Oktoberrevolution aus Russland zurückgekehrte Generalleutnant Carl Gustav Mannerheim erhielt den Auftrag, aus den Weißen Garden eine Regierungsstreitmacht aufzubauen, um die russischen Truppen zu entwaffnen und zu vertreiben.

Die Kämpfe wurden schon am 27. Januar zu innerfinnischen Auseinandersetzungen zwischen den Roten und Weißen Garden und führten zu einer revolutionären Erhebung der Roten in Helsinki. Die Bolschewiki hofften weiterhin, dass Finnland im Ergebnis der Revolution in den Staatsverband Russlands zurückkehren würde. Sie versuchten, so gut sie angesichts ihrer eigenen schwierigen Situation konnten, die Roten zu unterstützen. Die Weißen hingegen hofften auf die Unterstützung von deutscher Seite, die ihnen bereits mehrfach in Aussicht gestellt worden war. Mitte Februar wurde die bürgerliche Seite durch etwa tausend Jäger verstärkt, die seit 1914 als 27. Jägerbataillon in Hohenlockstedt in preussischem Sinne militärisch ausgebildet und jetzt aus Deutschland zurückbeordert worden waren. Außerdem landete Anfang April auf der Grundlage eines finnischen Hilfeersuchens vom 14. Februar 1918 die deutsche Ostseedivision unter Generalmajor von der Goltz mit ca. 10.000 Mann in Hanko und griff an der Seite von Mannerheim in die Kampfhandlungen ein.[2] Die Roten konnten dieser Übermacht nicht standhalten Am 13. April wurde Helsinki von den Weißen erobert, die Revolutionsregierung musste Helsinki verlassen und veröffentlichte zwei Tage später einen Appell zur Beendigung der Kämpfe.[3]

---

wendig, d. h., sowohl Rußland als auch Finnland müssen das Recht haben, nicht einverstanden zu sein. Das ist sonnenklar.

Nur das „Recht auf Lostrennung" bringt dies zum Ausdruck: nur ein Finnland, das die Freiheit hat, sich loszutrennen, ist wirklich imstande, mit Rußland darüber „übereinzukommen", ob es sich lostrennen soll. Wer ohne diese Voraussetzung, ohne Anerkennung des Rechtes auf Lostrennung, über ein „Übereinkommen" Phrasen drischt, der betrügt sich und das Volk. Prawda, Nr. 46, 15. (2,) Mai 1917, in: Lenin, *Werke*, Bd. 24, S. 329–332.

[2] Siehe dazu u.a. M. Menger 1974: *Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917–1918*, Berlin, S. 189 ff.

[3] Lenins Einschätzung der Situation: *Nur werden uns die Kulturländer Beispiele eines weit härteren Bürgerkriegs bieten, als Rußland-sie geboten hat. Das bestätigt Finnland, das demokratischste aller Länder Europas, ein Land, das als erstes das Wahlrecht für die Frauen*

Am 16. Mai ließ sich Mannerheim als Sieger der Weißen in einer Parade feiern. Die Sieger des Bürgerkrieges deklarierten den Krieg als „Freiheitskrieg", die Verlierer als „Landesverräter" und die deutschen Interventen als „Befreier".

Der Bürgerkrieg war zwar kurz – er dauerte nur etwas mehr als drei Monate – , aber überaus blutig. Die Gewaltakte des Frühjahrs 1918 hinterließen in der Erinnerung der Menschen tiefe Wunden, die erst im Verlauf von Jahrzehnten verheilten.

Auch nach dem Ende des Bürgerkrieges hielten der Reichsverweser Pehr Evind Svinhufuvud und die Regierung unter Juho Kusti Paasikivi den Schutz Deutschlands aus verschiedenen Gründen für nötig: Einen erneut ausbrechenden Aufstand bzw. eine Unterstützung der Roten in Finnland in Folge eines Erstarkens der Bolschewiki wollten sie nicht ausschließen. Außerdem fürchteten sie sich vor der Entente, die möglicherweise die Bolschewiki aus Petersburg und die Deutschen aus Finnland hätten vertreiben können. Wenn in Russland jedoch die Zarenherrschaft auf diese Weise wiederhergestellt werden würde, könnte Finnlands Unabhängigkeit bedroht und eine erneute Angliederung an Russland die Folge sein.

Darüber hinaus liebäugelte Svinhufvud mit der Eroberung von Ostkarelien, die ohne deutsche militärische Unterstützung nicht zu erreichen war. Aus Furcht vor Russland war die politische Führung bereit, Finnland der Vormundschaft Deutschlands auszuliefern.[4]

Auch glaubten sie, sich mit der Wahl eines deutschen Prinzen zum König von Finnland die Unterstützung Deutschlands auf Dauer sichern zu können. Erst die Niederlage des deutschen Kaiserreichs im Ersten Weltkrieg beendete dieses „Königsabenteuer"[5] und machte den Weg frei für eine Republik. Sowjetrussland galt den finnischen Nationalisten als Hauptgegner finnischnationaler Entfaltung und die sich entgegen ursprünglicher Erwartung als Großmacht behauptende Sowjetunion als ständige Gefahr für die Existenz eines selbständigen Finnland.

Für den Bürgerkrieg, einen hauptsächlich innerfinnischen Konflikt, wurde im bürgerlichen Finnland nach 1918 für Jahrzehnte allein die Sicht einer nationalen Rettung vor dem bolschewistischen Russland maßgebend. Die Anerkennung der finnischen Unabhängigkeit durch die Regierung Lenins im De-

---

eingeführt hat – dieses Land hat mit den Rotarmisten in grausamster und erbarmungslosester Weise abgerechnet, und diese haben sich nicht leicht ergeben. Dieses Bild zeigt, was für ein hartes Los dieser Kulturländer harrt. Lenin, *Werke*, Bd. 28, S. 69.

[4] M. Hentilä & S. Hentilä 2016: *Saksalainen Suomi 1918*, Helsinki, S. 53 ff; Siehe auch: H. Meinander 2017: *Finnlands Geschichte. Linien, Strukturen, Wendepunkte*, Bad Vilbel, S. 190.

[5] A. Huldén 1997: *Finnlands deutsches Königsabenteuer 1918*, Reinbek, S. 240 ff.

zember 1917 wurde als Resultat zeitweiliger russischer Schwäche und die Revolution des Frühjahrs 1918 als ein erster, im Zusammenwirken mit dem „Erbfeind" angezettelter Versuch des Wiederanschlusses Finnlands an Russland interpretiert. Das dominierende Russlandbild nach 1918 in Finnland war ein Feindbild.

Deutschland wurde weiterhin als Gegengewicht zu Russland betrachtet. Die Lage Finnlands im Schatten der östlichen Großmacht Sowjetunion und zwischen gegensätzlichen Mächtegruppierungen bestimmte auch in den 1920er und 1930er Jahren die Geschicke des Landes und kulminierte schließlich im Angriff der Sowjetunion auf Finnland im November 1939 und dem sich anschließenden Winterkrieg, Auch wenn die Opfer dieses Krieges groß und die Friedensbedingungen hart waren, empfanden die Finnen das Ergebnis dennoch als Sieg in der Niederlage, da das Land seine nationale Selbständigkeit bewahren konnte. Dennoch verstärkte der Winterkrieg und die ihm folgende Politik der Sowjetunion auf finnischer Seite ein permanentes Gefühl von Unsicherheit, so dass Finnland Schutz und Hilfe bei Deutschland suchte.[6] Aus der Konfrontation mit der Sowjetunion erwuchs im weiteren Verlauf des Zweiten Weltkrieges die Zusammenarbeit und „Waffenbrüderschaft" zwischen Finnland und Hitlerdeutschland.[7]

Nachdem Finnland zwischen Juni 1941 und September 1944 an der Seite Deutschlands gegen die Sowjetunion gekämpft hatte, war es für Finnlands Zukunft entscheidend, dass es ihm gelungen war, im September 1944 einen Separatfrieden mit der Sowjetunion zu schließen.[8]

Dennoch befand sich Finnland am Ende des Krieges in einer äußerst schwierigen Situation: Finnland war in starkem Maße von der Sowjetunion abhängig, das besiegte und besetzte Deutschland konnte nicht mehr als ein Gegengewicht zu Russland bzw. zur Sowjetunion dienen. Als Verlierer und „Waffenbruder" Deutschlands musste Finnland viele formale Begrenzungen in seinen Beziehungen zu Deutschland hinnehmen.[9]

Finnland sah sich 1944 veranlasst, seine gesamten auswärtigen Beziehungen – besonders die zu seinem Nachbarn im Osten, aber auch die zu dem im Süden – grundlegend neu zu gestalten. Zusätzlich erschwert wurde die

---

[6] B. Wegner 2002: „Deutschland und Finnland im Zweiten Weltkrieg" (in:) B.E. Poser (Red.), *50 Jahre Deutsch-Finnische Gesellschaft e. V., Festschrift zur Jubiläumsfeier in München 2002*, Fellbach, S. 162 f.

[7] M. Jokipii 1987: *Jatkosodan synty, Tutkimuksia Saksan ja Suomen sotilaallisesta yhteistyöstä 1940–1941*, Helsinki.

[8] M. Menger 1988: *Deutschland und Finnland im Zweiten Weltkrieg. Genesis und Scheitern einer Militärallianz*, Berlin, S. 250 ff.

[9] Im Pariser Friedensvertrag aus dem Jahre 1947 wurde z.B. die Einfuhr von deutschen Waffen und sogar von Teilen für Zivilflugzeuge verboten.

Situation Finnlands durch die prinzipiell neue Lage im Ostseeraum, den Ost-West-Konflikt, der Finnland wie kein anderes Land in ein permanentes Spannungsfeld zwischen Ost und West brachte.

Durch eine geschickte Realpolitik und einen stark ausgeprägten Selbstbehauptungswillen gelang es Finnland, seine gesellschaftlichen Strukturen aufrechtzuerhalten – trotz vielfältiger Abhängigkeiten und damit verbundener Rücksichtnahmen im Hinblick auf die benachbarte östliche Großmacht. Es war unumstritten, dass Finnland zur Einflusssphäre der Sowjetunion gehörte, was sich nicht zuletzt im Vertrag über Freundschaft, Zusammenarbeit und gegenseitigen Beistand (FZB-Vertrag) vom 6. April 1948 zwischen Finnland und der Sowjetunion niederschlug[10], der neben dem Pariser Friedensvertrag von 1947 für die künftige finnische Außenpolitik das wichtigste Abkommen war. Finnland musste sich im Artikel 1 des FZB-Vertrages verpflichten, bei einem Angriff von Deutschland oder einem seiner Verbündeten auf die Sowjetunion über finnisches Territorium dem östlichen Nachbarn Beistand zu leisten. Das war gewissermaßen die Rechnung dafür, dass Finnland an der Seite Deutschlands im Zweiten Weltkrieg gegen die Sowjetunion gekämpft hatte.[11] Darüber hinaus war für die künftige Gestaltung der Außenpolitik die Präambel des FZB-Vertrages wichtig, in der Finnlands „Bestreben außerhalb der Interessenkonflikte der Großmächte zu bleiben“ festgehalten wurde.

Diese Bestimmungen bildeten die Grundlage der finnisch-sowjetischen Beziehungen während des Kalten Krieges und haben trotz mancher Schwierigkeiten in den Beziehungen zwischen Finnland und der Sowjetunion über Jahrzehnte gehalten. Bei allen Einschränkungen im Detail ist es Finnland auf jeden Fall gelungen, als einziges Land in der Einflusssphäre der Sowjetunion eine staatliche Struktur im Verständnis einer westlichen Demokratie zu bewahren.

Als schwierig und kompliziert erwies sich unter diesen Bedingungen für Finnland die Gestaltung der deutsch-finnischen Beziehungen.[12] Da in der Bundesrepublik vonseiten der Sowjetunion – besonders von Mitte der 1950er bis Anfang der 1970er Jahre – eine Bedrohung gesehen wurde, konnte jede Verbindung mit Deutschland als im Widerspruch zum Streben nach guten

---

[10] Wortlaut des Vertrages, in: H.P. Krosby 1981: *Friede für Europas Norden: Die sowjetisch-finnischen Beziehungen von 1944 bis zur Gegenwart*, Wien & Düsseldorf, S. 443–445.

[11] Siehe: S. Hentilä 2014: „Finnlands Operation Pax“, (in:) R. Krämer & D. Nakath (Hrsg.), *Kalter Krieg und deutsche Einheit, Perspektiven der Nachbarn*, Potsdam, S.S. 229 f.

[12] Siehe u.a. S. Hentilä 2006: *Neutral zwischen den beiden deutschen Staaten: Finnland und Deutschland im Kalten Krieg*, Berlin; sowie D. Putensen 2000: *Im Konfliktfeld zwischen Ost und West. Finnland, der Kalte Krieg und die deutsche Frage (1947–1973)*, Berlin.

Beziehungen zur Sowjetunion gewertet werden. Von daher musste Finnland seine Beziehungen zu Deutschland genau bedenken.

Allerdings hatte Finnland bereits seit der zweiten Hälfte der 1940er Jahre vor allem aus wirtschaftlichen Erwägungen ein starkes Interesse an der Wiederaufnahme der Beziehungen zu Deutschland gehabt. Um die umfangreichen Reparationen an die Sowjetunion leisten zu können, waren Handelsbeziehungen zu Deutschland unerlässlich. Sie wurden bereits 1947 sowohl zu den westlichen als auch zu der östlichen Besatzungszone aufgenommen. Die Entstehung von zwei deutschen Staaten brachte Finnland jedoch in eine noch diffizilere Lage und begründete ein grundlegendes Dilemma finnischer Außenpolitik: Die deutsche Spaltung war einer der ersten Fälle, in denen Finnland vor einer Wahl zwischen Ost und West stand. Die Deutschlandpolitik wurde in den folgenden Jahren dann in gewisser Weise zum Prüfstein der finnischen Neutralitätspolitik. Finnland wollte weder als einziges westlich-demokratisches Land die DDR, noch – wegen der Rücksichtnahme auf die Sowjetunion – allein die Bundesrepublik anerkennen. Daher regelte es die Beziehungen zu beiden deutschen Staaten auf einer niedrigeren Ebene.

Es war das einzige Land, das bis 1973 weder die Bundesrepublik noch die DDR diplomatisch anerkannt hatte.[13]

Seit 1953 hatten sowohl die Bundesrepublik als auch die DDR Handelsvertretungen in Finnland und analog dazu hatte Finnland in (Ost)Berlin und in Köln seinerseits Handelsvertretungen. Zur Begründung dieser Haltung, für die es international keinen Präzedenzfall gab, berief sich Finnland auf das bereits erwähnte in der Präambel des sowjetisch-finnischen Vertrages von 1948 hervorgehobene Bestreben, außerhalb der Interessengegensätze und Konflikte der Großmächte zu bleiben.

Diese Politik wurde von allen drei beteiligten Staaten lediglich als Provisorium empfunden, mit dem sie aber immerhin fast zwanzig Jahre recht gut leben konnten.

Für die DDR-Außenpolitik gehörte Finnland durch diese Konstellation zu den Schwerpunktländern, denn wenn in irgendeinem westlichen Land eine diplomatische Anerkennung möglich werden würde, so glaubte man in der DDR, dann wäre es Finnland gewesen. Von einem solchen Schritt erhoffte sich die DDR-Staatsführung dann einen Domino-Effekt. Also arbeitete die DDR-Führung sehr zielgerichtet darauf hin, Finnland zur Anerkennung der DDR zu bewegen. Alle außen- und kulturpolitischen Aktivitäten der DDR waren darauf gerichtet, im Wesentlichen jedoch ohne Erfolg.[14]

---

[13] Siehe dazu: u.a. S. Hentilä 2003: *Kaksi Saksaa ja Suomi. Saksan-kysymys Suomen puolueettomuus-politiikan haasteena*, Helsinki, S. 24 ff.

[14] O. Griese 2006: *Auswärtige Kulturpolitik und Kalter Krieg. Die Konkurrenz von Bundesrepublik und DDR in Finnland 1949–1973*, Wiesbaden, S. 37 ff.

Die international breit anerkannte Bundesrepublik nahm die Nichtanerkennung durch Finnland mit Gelassenheit in Kauf, da sie hierin ein effektives Mittel zur Blockade einer Anerkennung des anderen deutschen Staates erblickte.

Durch die finnische Politik der Nichtanerkennung und der Gleichbehandlung gegenüber beiden deutschen Staaten fühlten sich die beiden deutschen Vertretungen in Finnland in einer permanenten Konkurrenzsituation, was dazu führte, dass beide sich in einer Art „Lauerposition“ sahen. Bestimmte Aktivitäten waren somit oft ein bloßes Reagieren auf eine vorausgegangene oder geplante Aktion der Gegenseite. Die Politik der beiden deutschen Vertretungen war oft nur mit einem Auge auf Finnland gerichtet, aber mit dem anderen Auge galt sie zugleich der jeweils anderen deutschen Vertretung. Dadurch wurde das neutrale Finnland zum Schauplatz einer deutsch-deutschen Konkurrenz, die zum Teil groteske und beschämende Formen annahm. Beide deutsche Staaten versuchten sich auf Kosten des anderen Deutschland in Finnland zu profilieren, Finnland als Terrain für die deutsch-deutsche politische Auseinandersetzung zu nutzen und es für sich und ihre politischen Zwecke zu vereinnahmen.[15]

Die fehlende völkerrechtliche Anerkennung beider deutscher Staaten durch Finnland erwies sich jedoch nicht als gravierendes Hindernis bei der Gestaltung der zwischenstaatlichen Beziehungen. Nachdem im Verlauf der 1950er und der ersten Hälfte der 1960er Jahre ein engmaschiges Netz von Beziehungen auf den verschiedensten Gebieten sowohl zwischen der Bundesrepublik und Finnland als auch zwischen der DDR und Finnland geknüpft worden war und sich seit Mitte der 1960er Jahre allmählich Veränderungen im internationalen Klima abzuzeichnen begannen, wurde es für die finnische Regierung zunehmend komplizierter, ihre Politik der Nichtanerkennung beider deutscher Staaten weiterhin glaubhaft zu vertreten. Daher nahm die politische Führung Finnlands den Abschluss des vierseitigen Abkommens über Westberlin im September 1971 zum Anlass, in einem sogenannten Deutschland-Paket, „Verhandlungen über eine Gesamtregelung der Beziehungen „zwischen Finnland und den beiden deutschen Staaten vorzuschlagen“.[16]

Präsident Kekkonen hielt dieses Paket für die „logische Fortsetzung einer stabilen Deutschlandpolitik“. Er war der Meinung, „wenn sich die Welt

---

[15] D. Putensen 1999: „Finnland als Gegenstand deutsch-deutscher außenpolitischer Konkurrenz in den fünfziger und sechziger Jahren“, (in:) E. Hösch, J. Kalela & H. Beyer-Thoma (Hrsg.), *Deutschland und Finnland im 20. Jahrhundert*, Wiesbaden.

[16] Kommuniqué der Regierung Finnlands zur Regelung der Beziehungen mit beiden deutschen Staaten vom 11.9.1971, (in:) ULA 1971, S. 80.

ändert, ändert sich auch die Anwendung der Neutralitätspolitik, obgleich die Grundlagen der Politik dieselben geblieben sind".[17]

In diesem Deutschlandpaket schlug die finnische Staatsführung beiden deutschen Regierungen Verhandlungen zu folgenden Problemen vor[18]:

1. Aufnahme diplomatischer Beziehungen Finnlands zu beiden deutschen Staaten,

2. Austausch von Gewaltverzichtseklärungen,

3. Regelung noch offener juristischer und wirtschaftlicher Fragen, die sich aus den durch deutsche Truppen verursachten Zerstörungen in Finnland in den Jahren 1944–1945 und dem Kriegszustand zwischen beiden Staaten ergeben,

4. Ausdrückliche Anerkennung der finnischen Neutralität durch die Bundesrepublik und die DDR.

Im Nachhinein erwies sich dieses Deutschlandpaket als ein äußerst riskantes Unterfangen. In dem Bestreben, den Preis für die Anerkennung beider deutscher Staaten so hoch wie möglich zu treiben und selbst größtmöglichen Nutzen daraus zu ziehen, hatte Finnland hoch gepokert und der Weg zur Anerkennung erwies sich letztlich als sehr langwierig und steinig.

Das Echo auf die finnische Initiative war sehr zwiespältig. Die DDR und der gesamte Ostblock reagierten erwartungsgemäß sehr schnell und überaus positiv. Trotz dieser positiven Antwort sah sich die DDR-Führung in einer überaus komplizierten Situation: Sie war zwar froh und erleichtert über die lange erwartete Option zur völkerrechtlichen Anerkennung, alle anderen Forderungen des Deutschlandpakets hielt sie aber für problematisch. Das betraf im Besonderen die Punkte 3 und 4. Alle Wiedergutmachungsforderungen sollten in den Verhandlungen zurückgewiesen bzw. auf einen späteren Zeitpunkt – nach Aufnahme von diplomatischen Beziehungen – vertagt werden.

Ein Eingehen auf derartige Forderungen hätte eine Beispielwirkung auf kommende Verhandlungen mit anderen westlichen Staaten haben und sich zu einer nicht überschaubaren wirtschaftlichen Belastung und Überforderung der DDR ausweiten können.

Die Forderung der Finnen nach Anerkennung ihrer Neutralität barg für die DDR enormen politischen Zündstoff in sich. Da die Sowjetunion seit Ende der 1960er Jahre nicht mehr bereit war, Finnland eine Neutralitätspolitik zu bescheinigen, hätte ein Eingehen der DDR auf den finnischen Vorschlag Kontroversen mit der Sowjetunion nach sich ziehen können. Für die Finnen war interessant zu erfahren, ob die DDR bereit war, einen derartig hohen Preis für ihre Anerkennung zu zahlen. Mit einer Anerkennung

---

[17] Rundfunkansprache des Staatspräsidenten Urho Kekkonen über Finnlands Stellung zur deutschen Frage am 11.9.1972, (in:) ULA 1971, S. 81–85.

[18] Wortlaut in: *Europa-Archiv* 23/1971, Sl. D 554-558.

ihrer Neutralität durch die DDR beabsichtigten sie einen Präzedenzfall zu schaffen, um auf diese Weise die Anerkennung ihrer Neutralität endlich auch wieder vom östlichen Nachbarn einfordern zu können.

Die Bonner Regierung indessen hielt den finnischen Vorschlag für „verfrüht“ und „übereilt“ und reagierte dementsprechend distanziert auf die finnische Initiative.

Da Finnland seine Deutschlandnote beiden deutschen Staaten **gleichzeitig** überreicht und mit der Forderung verbunden hatte, auch die Verhandlungen mit beiden Staaten **gleichzeitig** zu führen und abzuschließen, konnte die Bundesrepublik den Fortgang der Dinge bestimmen und auch blockieren, was seitens der DDR auch mehrfach mit deutlichem Unmut vermerkt wurde. In der Tat nutzte Bonn diese Schlüsselposition und zögerte eine offizielle Beantwortung des finnischen Deutschlandpakets immer weiter hinaus.

Schließlich nahm Finnland die neue Situation nach der Ratifizierung der Ostverträge im Bundestag im Mai 1972 zum Anlass, um die Bundesregierung zur unverzüglichen Verhandlungsaufnahme zu drängen. Bonn bestand jedoch weiterhin darauf abzuwarten, bis der Grundlagenvertrag zwischen beiden deutschen Staaten ausgehandelt und unterzeichnet wäre. In ähnlicher Weise schalteten sich die Westmächte ein. So warnte beispielsweise der französische Außenminister Maurice Schumann – auf Finnlands Gastgeberrolle bei der Konferenz für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa (KSZE) verweisend – davor, den Anerkennungsgedanken vor dem Grundlagenvertrag zu beschleunigen. Der bundesdeutsche Außenminister Walter Scheel hatte in gleichem Sinne auf der NATO-Ministertagung verkündet, dass die Bundesrepublik die KSZE-Vorbereitungen in Helsinki blockieren würde, falls Finnland die DDR anerkennen sollte. Solche Drohungen verfehlten ihre Wirkung nicht. Dennoch entschied Kekkonen, den Vertretern beider deutscher Staaten am 10. Juli 1972 mitzuteilen, dass Finnland die Absicht habe, sie anzuerkennen und diplomatische Beziehungen aufzunehmen. Bonn blockierte weiter, während die DDR zu Verhandlungen bereit war. Diese konnten letztlich am 6. September mit der Paraphierung von zwei Verträgen abgeschlossen werden.[19] Der erste Vertrag betraf die Aufnahme diplomatischer Beziehungen zwischen beiden Staaten, der zweite legte die Grundsätze einer entsprechenden Gestaltung der Beziehungen fest, darunter auch die Positionen zu den Punkten 2 bis 4 des Deutschlandpaketes.

Die DDR-Delegation hatte sich im Verlauf der Verhandlungen kurzzeitig bereit gezeigt, um einer schnellen Anerkennung willen in der Neutralitätsfrage Kontroversen mit der Sowjetunion zu riskieren, letztlich war sie aber

[19] Eröffnungsworte des finnischen Außenministers Ahti Karjalaien auf einer Pressekonferenz am 6.9.1972, (in:) ULA 1972 S. 104 f, sowie Erklärung der finnischen Regierung vom 6.9.1972, (in:) ULA 1972, S. 107 f.

unter dem Druck Moskaus doch zurückgewichen, über sowjetische Positionen nicht hinausgegangen und hatte lediglich „Finnlands Streben nach Neutralität" anerkannt. Allein bei den ökonomischen Forderungen, die aus den Beziehungen zwischen Finnland und dem ehemaligen Deutschen Reich resultierten, konnte keine Annäherung der Standpunkte bzw. kein Kompromiss erzielt werden. Beide Seiten einigten sich lediglich darauf, die Verhandlungen über die noch offenen rechtlichen und finanziellen Fragen, die seit dem Zweiten Weltkrieg ungelöst geblieben waren, zu vertagen und nach der Anerkennung gesondert weiter zu beraten.

Während sich die DDR nun schon fast am Ziel ihrer Wünsche sah, bedauerte die Bundesregierung in einer offiziellen Verlautbarung die Paraphierung der Verhandlungsergebnisse und spielte weiter auf Zeit.

Doch selbst, nachdem am 8. November 1972, dem Tag der Paraphierung des deutsch-deutschen Grundlagenvertrages, die Verhandlungen zwischen Finnland und der Bundesrepublik endlich in Gang kamen, blieb die Bundesrepublik bei ihrer Verzögerungstaktik und bestand zugleich darauf, über die in dem finnischen Deutschlandpaket enthaltenen Vorschläge über Gewaltverzicht, über die Anerkennung der finnischen Neutralität sowie über Reparationsfragen zu einem späteren Zeitpunkt gesondert zu verhandeln. Unter diesen Umständen teilte die finnische Regierung noch während der laufenden Verhandlungen mit, den Grundsatzbeschluss gefasst zu haben, die DDR und die BRD als zwei selbständige Staaten anzuerkennen. Die Bonner Regierung hielt diese einseitige Maßnahme für schwer verständlich, unnötig und überraschend, entschloss sich aber unter dem Druck der Verhältnisse, nachdem feststand, dass die DDR und Finnland ab 7. Januar 1973 wechselseitig Botschaften unterhalten würden, an eben diesem 7. Januar auch ihrerseits einer knappen gemeinsamen Verlautbarung über die Aufnahme diplomatischer Beziehungen zwischen Finnland und der Bundesrepublik zuzustimmen. Die anderen Fragen des Deutschlandpaketes sollten späteren Verhandlungen vorbehalten bleiben.

Die doch noch zeitgleiche Aufnahme diplomatischer Beziehungen zwischen Finnland und den beiden deutschen Staaten war also das Ergebnis eines langwierigen Verhandlungspokers und letztlich eine Kompromisslösung, mit der alle drei beteiligten Staaten leben konnten und bei der keiner sein Gesicht verloren hatte: Die DDR hatte ihr wichtigstes Ziel, vollwertiges Mitglied der internationalen Gemeinschaft zu werden, erreicht, die Bundesregierung hatte diesen Schritt so lange wie nur irgend möglich hinausgezögert und ihre eigenwillige Linie weitgehend durchsetzen können. Der finnischen Regierung war es gelungen, das leidige Deutschlandproblem auf befriedigende Weise zu lösen, ohne das Parallelitätsprinzip aufgeben zu müssen. Sie hatte die Forderungen ihres Deutschlandpaketes nur teilweise realisieren können, hatte aber

weiterführende Verhandlungen mit beiden deutschen Staaten nach der diplomatischen Anerkennung erwirkt.

Die vertagten Verhandlungen zwischen Finnland und der Bundesrepublik wurden schließlich im Oktober 1973 aufgenommen und im März 1974 abgeschlossen. Das ausgehandelte Vertragsdokument, das am 25. März paraphiert und am 19. September 1974 unterzeichnet wurde, enthielt Aussagen zu allen Punkten des Deutschlandpaketes: Alle Meinungsunterschiede sollten mit friedlichen Mitteln ohne Androhung und Anwendung von Gewalt gelöst werden. Die wirtschaftlichen Fragen wurden bis zum Abschluss eines endgültigen Friedensvertrages vertagt. Hinsichtlich der Neutralität respektierte die Bundesrepublik Finnlands Absicht, eine Neutralitätspolitik zu verfolgen und lehnte sich damit an die auf Druck der Sowjetunion zustande gekommene Formulierung im Vertrag Finnland – DDR an.[20]

Die Verhandlungen zwischen Finnland und der DDR über die noch offenen wirtschaftlichen Probleme begannen im Dezember 1973, zogen sich bis 1984 hin und bargen einen gewissen Zündstoff für die beiderseitigen Beziehungen in sich. Der letztlich ausgehandelte Kompromiss sah vor, dass die DDR an Finnland 6,1 Mio. Finnmark (2,8 Mio. DM) Entschädigungen zahlen musste.[21]

Die aktuelle deutsche Frage in der finnischen Außenpolitik war mit der diplomatischen Anerkennung zwar gelöst, dennoch behielt Finnland gegenüber den beiden Deutschlands eine vorsichtige Neutralitätspolitik bei und bemühte sich um ausbalancierte Verhältnisse.

Die deutsch-finnischen Beziehungen blieben auf Grund der Blockkonfrontation bis zum Ende des Kalten Krieges in vieler Hinsicht angespannt.

Der Fall der Mauer und die Herbstereignisse 1989 in der DDR trafen die Finnen ebenso überraschend wie andere Völker und Staaten.[22] Der Gedanke des Bestehens von zwei deutschen Staaten war im Denken vieler Finnen fest verwurzelt. Die Entwicklung in Richtung Wiedervereinigung wurde daher von ihnen anfangs reserviert beobachtet und zurückhaltend kommentiert. Einige finnische Politiker plädierten im Zuge der deutschen Wiedervereinigung kurzzeitig für eine internationale Regelung der deutschen Frage und unterstützten die Idee eines neutralen Deutschland, hatten sie doch selbst mit der Neutralität gute Erfahrungen gemacht. Erstmals wurde die Wieder-

[20] Y. Väänänen 1996: *Finlandia–Bonn*, Helsinki & München, S. 247 f.

[21] Siehe dazu: D. Putensen 2009: „Vermögensrechtliches und finanzielles Tauziehen. Zur Regelung vermögensrechtlicher und finanzieller Fragen zwischen der DDR und der Republik Finnland", (in:) B. Wegner, O. von Wochen, D Schümmer (Hrsg.), *Finnland und Deutschland. Studien zur Geschichte im 19. und 20. Jahrhundert*, Hamburg, S. 240–252.

[22] T. Forsberg 1995: „Finnland und Deutschland", (in:) B. Auffermann & P. Visuri (Hrsg.), *Nordeuropa und die deutsche Herausforderung*, Baden-Baden.

vereinigung vom damaligen Präsidenten Mauno Koivisto im Oktober 1990 offiziell begrüßt.

Die Entwicklungen in Mittel- und Osteuropa in den Jahren 1989 und 1990 erweiterten Finnlands außenpolitischen Spielraum nicht nur gravierend, sondern führten zu einer Wende in der finnischen Außenpolitik.[23] Erste Anzeichen dafür hatte es bereits im September 1990 gegeben, als die politische Führung Finnlands einseitig die militärischen Artikel des Parier Friedensvertrages von 1947 für überholt erklärte und den FZB-Vertrag von 1948 neu interpretierte. Entsprechend dieser Neuinterpretation durch Präsident Koivisto wurde Deutschland nicht mehr als potenzieller Aggressor angesehen, wie es im Vertrag formuliert war. Im Herbst 1991 handelte Finnland dann mit der Sowjetunion einen neuen Vertrag aus, der die Beziehungen zwischen beiden Staaten regeln und den FZB-Vertrag ablösen sollte. Dieser Vertrag wurde schließlich im Januar 1992 nach dem Zusammenbruch der Sowjetunion mit Russland unterzeichnet. Er bewegte sich im Rahmen eines traditionellen Freundschaftsvertrages. Seit 1991 nahm dann die europäische Orientierung der finnischen Außenpolitik immer klarere Konturen an und 1992 entschied sich das Land sowohl aus wirtschaftlichen als auch vor allem aus sicherheitspolitischen Erwägungen, die Mitgliedschaft in der Europäischen Union zu beantragen. Seit 1995 gehört Finnland der EU als Mitglied an.[24]

Nach dem Zusammenbruch der Sowjetunion, der deutschen Wiedervereinigung und im Zusammenhang mit der europäischen Orientierung der finnischen Außenpolitik haben auch die deutsch-finnischen Beziehungen eine neue Dimension erreicht. Die Intensität der politischen Zusammenarbeit zwischen Finnland und Deutschland hat im regionalen wie auch im internationalen Rahmen zugenommen. In vielen außenpolitischen Fragen vertreten beide Staaten gleiche bzw. ähnliche Positionen, die Wirtschaftsbeziehungen werden nach wie vor auf einem hohen Niveau und in zunehmendem Umfang realisiert. Auch die Kulturbeziehungen nahmen an Bedeutung zu.

Deutschland wurde in Finnland nicht länger als ein Verlierer des Weltkriegs, sondern als ein modernes, europäisches Land begriffen[25], und Finnland wurde in Deutschland nicht mehr als peripheres, an der Schnittstelle zwischen Ost und West gelegenes Land, sondern als ein eigenständiger, zuverlässiger europäischer Partner angesehen.

---

[23] Siehe dazu u.a.: P. Bazing 2002: „Europäische Unmbruchsjahre 1989–1995, erlebt von einem Deutschen in Finnland", (in:) *50 Jahre Deutsch-Finnische Gesellschaft e. V.*, op. cit., S. 279 ff.

[24] M. Jakobson 1999: *Finnland im neuen Europa*, Berlin, S. 98 ff.

[25] T. Forsberg 1995, op. cit., S. 149.

Quellen

Europa-Archiv 23/1971, D 554-558.
LENIN Wladimir Iljitsch 1959: *Werke*, Band 24: *April – Juni 1917*, Berlin: Dietz.
LENIN Wladimir Iljitsch 1970: *Werke*, Band 28: *Juli 1918 – März 1919*, Berlin: Dietz.
ULA 1971 = *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1971*, Helsinki: Ulkoasianministeriö, 1972.
ULA 1972 = *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1972*, Helsinki: Ulkoasianministeriö, 1973.

Literatur

BAZING Peter 2002: Europäische Unmbruchsjahre 1989–1995, erlebt von einem Deutschen in Finnland. – *50 Jahre Deutsch-Finnische Gesellschaft e. V., Festschrift zur Jubiläumsfeier in München*, B.E. Poser (Red.), Fellbach: Deutsch-Finnische Gesellschaft, 274–285.
FORSBERG Tuomas 1995: Finnland und Deutschland. – *Nordeuropa und die deutsche Herausforderung*, Burkhard Auffermann & Pekka Visuri (Hrsg.), Baden-Baden: Nomos, 141–155.
GRIESE Olivia 2006: *Auswärtige Kulturpolitik und Kalter Krieg. Die Konkurrenz von Bundesrepublik und DDR in Finnland 1949–1973*, Wiesbaden: Harrassowitz.
HENTILÄ Marjaliisa, HENTILÄ Seppo 2016: *Saksalainen Suomi 1918*, Helsinki: Siltala.
HENTILÄ Seppo 2003: *Kaksi Saksaa ja Suomi. Saksan-kysymys Suomen puolueettomuuspolitiikan haasteena*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
HENTILÄ Seppo 2006: *Neutral zwischen den beiden deutschen Staaten: Finnland und Deutschland im Kalten Krieg*, Übers. G. Schrey-Vasara, Berlin: Wissenschafts-Verlag.
HENTILÄ Seppo 2014: Finnlands Operation Pax. – *Kalter Krieg und deutsche Einheit, Perspektiven der Nachbarn*, Raimund Krämer & Detlef Nakath (Hrsg.), Potsdam: WeltTrends, Potsdamer Textbücher, Band 23, 227–242.
HULDÉN Anders 1997: *Finnlands deutsches Königsabenteuer 1918*, Reinbek: Warnke.
JAKOBSON Max 1999: *Finnland im neuen Europa*, Berlin: Berlin-Verl. Spitz.
JOKIPII Mauno 1987: *Jatkosodan synty. Tutkimuksia Saksan ja Suomen sotilaallisesta yhteistyöstä 1940–1941*, Helsinki: Otava.
JUSSILA Osmo, HENTILÄ Seppo, NEVAKIVI Jukka 1999: *Politische Geschichte Finnlands seit 1809: vom Großfürstentum zur Europäischen Union*, Übers. Kaija Menger, Berlin: Berlin-Verl. Spitz.
KROSBY Hans Peter 1981: *Friede für Europas Norden: Die sowjetisch-finnischen Beziehungen von 1944 bis zur Gegenwart*, Übers. Klaus Machold, Wien & Düsseldorf: Econ.
MEINANDER Henrik 2017: *Finnlands Geschichte. Linien, Strukturen, Wendepunkte*, Übers. Roman Schatz, Bad Vilbel: scoventa.
MENGER Manfred 1974: *Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917–1918*, Berlin: Akademie-Verlag.
MENGER Manfred 1988: *Deutschland und Finnland im Zweiten Weltkrieg. Genesis und Scheitern einer Militärallianz*, Berlin: Militärverlag der DDR.
PUTENSEN Dörte 1999: Finnland als Gegenstand deutsch-deutscher außenpolitischer Konkurrenz in den fünfziger und sechziger Jahren. – *Deutschland und Finnland im 20. Jahrhundert*, Edgar Hösch, Jorma Kalela & Hermann Beyer-Thoma (Hrsg.), Wiesbaden: Harrassowitz, 91–132.
PUTENSEN Dörte 2000: *Im Konfliktfeld zwischen Ost und West. Finnland, der Kalte Krieg und die deutsche Frage (1947–1973)*, Berlin: Berlin-Verl. Spitz.

PUTENSEN Dörte 2009: Vermögensrechtliches und finanzielles Tauziehen. Zur Regelung vermögensrechtlicher und finanzieller Fragen zwischen der DDR und der Republik Finnland. – *Finnland und Deutschland. Studien zur Geschichte im 19. und 20. Jahrhundert*, Bernd Wegner, Oliver von Wochen, Daniel Schümmer (Hrsg.), Hamburg: Kovač, 240–252.

VÄÄNÄNEN Yrjö 1996: *Finlandia-Bonn*, Helsinki & München: Stiftung zur Förderung Deutscher Kultur Helsinki für Skandinavien und Osteuropa.

WEGNER Bernd 2002: Deutschland und Finnland im Zweiten Weltkrieg. – *50 Jahre Deutsch-Finnische Gesellschaft e. V., Festschrift zur Jubiläumsfeier in München*, Burkhart E. Poser (Red.), Fellbach: Deutsch-Finnische Gesellschaft, 156–176.

Abstract

The existence of two German states as a problem in the history of independent Finland

Finland's fortunes have always been determined by its geographic location. For many centuries, the Finns were suffered from the rivalry between the Russians in the east and the Swedes in the west.

For six hundred years Finland was a Swedish province, almost without its own political and cultural identity. From 1809 onwards, it was able to develop into an independent state as an autonomous Grand Duchy of Russia, until it gained its independence as a result of the Russian revolutions in 1917. In addition to relations with Russia and the Soviet Union, relations with Germany played an important role in Finland during the 20th century. Germany has been considered in Finland as a counterpoise to the eastern neighbour until the end of the Second World War.

After the withdrawal of Finland in 1944 from World War II, the leading Finnish politicians were forced to reorientate their foreign relations. The foundations of foreign policy were the Paris Peace Treaty of 1947 and the Treaty on Friendship, Cooperation and Mutual Assistance (FCA-Treaty) with the Soviet Union 1948. In addition to the reorganization of the Soviet-Finnish relations, the regulation of German-Finnish relations proved particularly problematic in view of the two Germany.

In the FCA-Treaty, Finland had committed itself to stay outside the conflicts of the Great Powers between east and west. Accordingly, it held back with an opinion on the German question as long as this problem was one of the central conflicts of the Great Powers. Until 1973 Finland officially regulated its relations with the Federal Republic and the German Democratic Republic (GDR) equally below the threshold of international recognition at the level of trade representations. The two German states responded with diametric political strategies towards Finland. In Finland itself, a broad national consensus about the policy towards the two Germany existed up until the end of the 1960s.

This position deteriorated in the context of first tendencies of vague detente in Europe and subsequent efforts by Finland to become more actively involved in European security issues. The process of diplomatic recognition of both German states by Finland proved to be both lengthy and complicated. Finally Finland established diplomatic relations with both German states on 7. January 1973.

Finland Suomi 100

Finland Suomi 100: language, culture, history,
U. Tuomarla, I. Piechnik, B. Bíró (eds.)
Jagiellonian Library & University of Helsinki
Kraków & Helsinki, 2017

Gábor Richly

Budapestin Eötvös Loránd yliopisto
Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskus Helsingissä

Unkarilaiset lentäjät talvisodassa – luutnantti Mátyás Pirityn muistelmia

Suomen ja Neuvostoliiton välisen talvisodan aikana, vuosina 1939–1940, koko maailman sympatiat olivat Suomen puolella, mutta vain harvalta valtiolta saapui yhtä paljon tukea kuin Unkarilta: humanitaarista apua Suomen Punaiselle Ristille, sotakalustoa sekä vapaaehtoispataljoona. Suomeen saapui myös lentäjiä, muiden muassa Mátyás Pirity, joka kertoo 80-luvulla kirjoittamissaan muistelmissa yksityiskohtaisesti ja elävästi talvisodan ajan kokemuksistaan. Ennen kuin tutustumme Pirityn muistelmiin, on syytä tehdä lyhyt yhteenveto Unkarin Suomelle antamasta avusta ja ulkomaalaisten lentäjien roolista talvisodassa.

Unkarissa osoitettiin sympatiaa hyökkäyksen kohteeksi joutunutta sukulaiskansaa kohtaan järjestämällä mielenosoituksia, suomalaisen kulttuurin iltoja sekä keräyksiä Suomen hyväksi, Albert Szent-Györgyi mm. lahjoitti Nobel-palkintonsa Suomelle. Maanlaajuisen keräyksen yhteisarvo oli liki 500 000 pengőtä. Huonosti varustetulla Suomen armeijalla oli suuri tarve aseille ja muulle sotavarustukselle. Vaikka myös Unkarin armeijan asehankinnat olivat myöhässä, tuotiin Suomeen miljoonan pengőn arvosta sotakalustoa. Sotakaluston hankinnoista huolehti Unkarin markkinat hyvin tunteva Wilhelm Hilbert, joka matkusti Unkariin epäonnistuneen Saksan-matkansa jälkeen. Suurin osa sotakalustosta saapui Suomeen kuitenkin vasta talvisodan päätyttyä.

Suomen Budapestin-lähetystön tietojen mukaan n. 25 000 miestä ilmoittautui vapaaehtoiseksi, mikä kertoo paljon unkarilaisten suomalaisia kohtaan tuntemasta myötämielisyydestä. Vapaaehtoisten värväystä tuki taustalla myös pääministeri Pál Teleki. Hän ei pitänyt asiaa tärkeänä ainoastaan suomalais-

sympatioidensa vuoksi, vaan hyödyllisenä myös Unkarin hallituksen ulko- ja sisäpoliittisten pyrkimysten kannalta. Unkarilaisen vapaaehtoispataljoonan ensimmäiset 341 miestä saapuivat Suomeen Länsi-Euroopan ja Skandinavian kautta, Saksan hylkäämän läpikulkuluvan vuoksi. Lapuan kansainvälisellä koulutusleirillä heidät kuitenkin yllätti tieto aselevosta. Tarkoin valikoitu ja hyvin koulutettu unkarilaisjoukko sai suomalaisilta osakseen suurta tunnustusta, ja vierailipa itse marsalkka Mannerheimkin koulutusleirillä heitä tapaamassa. Artikkelin aiheen kannalta on syytä mainita, että Unkarin vapaaehtoispataljoonassa oli myös kaksi lentoupseeria: Gyula Bartha ja László Ráday. Lähteistä ei ole käynyt ilmi, miksei heitä komennettu Suomen ilmavoimiin. Tähän on saattanut vaikuttaa muun muuassa se, että pataljoonan Suomeen saapumisesta kului vain muutama päivä rauhansopimuksen solmimiseen.[1]

Suomen talvisodan aikaiset ilmavoimat olivat niin lentokoneiden kuin lentäjienkin suhteen täysin riittämättömät verrattuna Neuvostoliiton ylivoimaan. Talvisodan aikana Neuvostoliitto hyökkäsi yli 3000 lentokoneen voimin, suorittaen yli 100 000 sotalentoa. Suomen ilmavoimilla ei ollut sodan alussa edes 100 ajanmukaista konetta, eikä myöskään tavoitteeseen kahdesta ohjaajasta konetta kohti ollut päästy. Tässä tilanteessa ulkomailta saapuvien hävittäjien, pommikoneiden ja vapaaehtoispilottien rooli oli merkittävä – ja olisi ollut vielä merkittävämpi, mikäli luvatut ja luovutetut koneet olisivat ehtineet Suomeen ajoissa. Ruotsalaiset pilotit saapuivat Suomen avuksi kahdentoista Gloster Gladiator -hävittäjäkoneen ja neljän Hawker Hart -tiedustelupommikoneen voimin ja muodostivat oman lentolaivueensa F 19 (Flygflottilj 19). He suorittivat palveluksensa tammikuun puolivälistä eteenpäin pohjoisrintamalla menettäen sodan kuluessa kolme pilottia. F 19 saavutti tekemillään lähes 500 sotalennolla yhdeksän ilmavoittoa ja pommitti useampia viholliskohteita. Muut ulkomaalaiset lentäjät jaettiin suomalaisiin rykmentteihin, taistelulaivueissa heitä oli talvisodan loppuvaiheissa puolisen sataa miestä, jotka edustivat 14:ää eri kansallisuutta. Merkittävä rooli taisteluissa oli heistä ainoastaan seitsemällä tanskalaisella, jotka saavuttivat yhteensä seitsemän ilmavoittoa. Heidän joukostaan neljä koki sankarikuoleman. Pirityn mainitsema ainoa italialaislentäjä kohtasi saman kohtalon. Lukuisista ulkomaalaisista lentäjistä kävi toisaalta taas ilmi, että he olivat I maailmansodan veteraaneja, onnenonkijoita, huijareita tai muista syistä sopimattomia taisteluun. Hyvin koulutettujen pilottien lisäksi Suomelle oli suurta hyötyä myös vähälukuisten suomalaismekaanikkojen avuksi tulleista, koneiden huoltamiseen erikoistuneista ulkomaalaisista.[2]

---

[1] Aiheesta yksityiskohtaisemmin: G. Richly 1997: ”Unkari ja Suomen talvisota”, *Sotahistoriallinen aikakauskirja* 15: 134–196; ja G. Richly 2015: *Veli veljen puolesta – Talvisota ja Unkari*, Jyväskylä.

[2] Ks. mm. R. Pajari 1971: *Talvisota ilmassa*, Porvoo, s. 148–150 ja 228–238; E. Ritaranta 1996: ”Vapaaehtoisia vaivaksi asti”, *Suomen ilmailuhistoriallinen lehti* 1: 13–19; K. Keskinen

Sekä talvisotaa käsittelevässä kirjallisuudessa että arkistolähteissä ulkomaalaisten pilottien joukosta mainitaan kaksi unkarilaista: vänrikki Vilmos Békássy (1909–1940) ja luutnantti Mátyás Pirity (1911–2003).[3] He matkustivat siviililentäjinä saksalaisella viisumilla, eikä heitä näin ollen pakotettu aikaa vievään kiertoreittiin, kuten tapahtui unkarilaiselle vapaaehtoispataljoonalle. Békássy ja Pirity matkustivat Suomeen Saksan ja Tukholman kautta, ja olivat jo 16. joulukuuta valmiita liittymään Lentorykmentti 2:n palvelukseen. Täydentävän koulutuksen he saivat Parolassa, ilmeisesti Täydennyslentolaivue 29:n puitteissa. Fiat CR.32 -hävittäjäkoneet jo ennestään hyvin tuntevien unkarilaispilottien ensimmäinen varsinainen tehtävä oli Ruotsissa koottujen Fiat G.50 -koneiden lentäminen Västeråsista Suomeen. Suomi tilasi 1939 loka–marraskuussa Italiasta 35 modernia hävittäjäkonetta, jotka saapuivat Ruotsiin Saksan kauttakulkukiellon takia aikaa vievää kiertoreittiä pitkin. Ruotsalaiset kokosivat meriteitse saapuneet lentokoneet, ja suomalaisten tehtäväksi jäi huolehtia koneiden siirtämisestä Ruotsista Suomeen. Espanjan sisällissodassakin taistelleen Békássyn matka sai traagisen lopun, kun hän katosi lentäessään FA-7 -hävittäjää Västeråsista Suomeen 8.2.1940. Békássy oli todennäköisesti eksynyt lumipyryssä ja joutunut laskeutumaan mereen polttoaineen loputtua. Békássyn katoamista on käsitelty suhteellisen laajasti sekä suomalaisissa arkistolähteissä että useissa talvisotaa käsittelevissä kirjoissa ja artikkeleissa. Yksityiskohtaisimman kuvan tapahtumista ja niihin liittyvistä olosuhteista tarjoavat kuitenkin Pirityn muistelmat.[4]

Békássyn elämänvaiheista ei valitettavasti ole paljonkaan tietoja, sen sijaan Mátyás Pirityn tarinaan voi tutustua hänen muistelmiensa kautta. Pirity syntyi 1911 Kaakkois-Unkarin pikkukaupungissa Szentesissä. Hänen suvussaan oli jo kaksi pilottia ennestään ja näin myös Pirity ihastui lentämiseen. 12-vuotiaasta lähtien hän vietti jo kaiken vapaa-aikansa Budapestin Mátyásföldin

---

& K. Stenman 2001: *Suomen ilmavoimien historia 17 – LeR 2*, Helsinki, s. 16–19; C.-F. Geust 2009: ”Kansainvälinen apu Suomen ilmavoimille talvisodassa”, *Sotahistoriallinen aikakauskirja* 28: 72–122; sekä H. Nikunen, J.K. Talvitie, K. Keskinen 2011: *Suomen ilmasodan pikkujättiläinen*, Helsinki, s. 94–96.

[3] Suomessa he käyttivät nimistään saksalaistyylisiä versioita: Wilhelm Békássy ja Mathias Pirithy.

[4] Békássyn kuolemasta tehty virallinen asiakirja (SArk T 6571/3. Esiupseeri erikoistehtävissä, Päämaja. Kaatuneita ulkomaalaisia vapaaehtoisia koskeva kortisto 1940–1944); pöytäkirja Pirityn kuulustelusta 12.2.1940 (SArk T 6572. Päämajan Vapaaehtoistoimisto); R. Pajari 1971: op. cit., s. 228–229, 252 ja 262–263; J. Karhunen 1974: *Tulimyrsky taivaalla. Fiat-lentäjien vaiheita kahdessa sodassa*, Helsinki, s. 21; J. Hyvönen 1982: *Kohtalokkaat lennot 1939–1944*, Helsinki, s. 24; J. Karhunen 1989: *Talvisodan taistelulentäjät*, Helsinki, s. 234; E. Ritaranta 1996: op. cit., s. 16; K. Keskinen & K. Stenman 1989: *Ilmavoimat talvisodassa*, Espoo, s. 153; sekä C.-E. Bruun 1991: *Hävittäjälentolaivue 26*, Turku, s. 61. Yksityiskohtaisin kuvaus Békássyn kuolemasta E. Ritaranta 1997: ”FA-7. Miten vänrikki Bekassy katosi?”, *Suomen ilmailuhistoriallinen lehti* 3: 18–19.

lentokentällä. 1929 hän sai opiskelupaikan Teknillisessä yliopistossa Budapestissa, mistä lähtien hän oli myös Teknillisen yliopiston Urheilulentäjien Yhdistyksen (MSrE) jäsen. Unkari kuului ensimmäisen maailmansodan häviäjävaltioihin, ja ilmavoimia oli pitänyt rauhanehtojen mukaisesti hajottaa, eikä niiden kehittäminen ollut sallittua. Tämän vuoksi Unkarin armeijan pilottikoulutus tapahtui vuoden 1924 jälkeen salaisesti, siviililentämistä valvoneen Ilmailuviraston (LüH) koordinoimana. Pirity otti vuoden 1930 jälkeen osaa useampaan koulutukseen Budapestin lisäksi myös maaseudulla Érdissä, Szegedissä, Miskolcissa ja Szombathely'issä. 1935 hän suoritti lentolupakirjan reservivänrikkinä Fokker C.V -tyyppisellä koneella. Kyseisen koulutuksen aikana solmittiin ystävyys Vilmos Békássyn ja niin ikään muistelmissa mainitun László Vadasin kanssa.

Mussolini tuki 1920-luvun lopulta lähtien Unkarin hallituksia, jotka pyrkivät ensimmäisen maailmansodan jälkeen määrättyjen rajojen muuttamiseen. Hän itsekin toivoi muutosta Balkanin status quoon ja laski Unkarin tässä mielessä luonnolliseksi liittolaisekseen. Italialais-unkarilaista yhteistyötä on kiittäminen siitä, että Unkari sai 1936 hankittua itselleen kuusi salaista hävittäjälaivuetta ostamalla 76 kappaletta suhteellisen ajanmukaista Fiat CR.32 -konetta. Tästä eteenpäin myös Pirity lensi näillä koneilla. Kesällä 1938 Unkarin jälleenvarustelu sallittiin jälleen kansainvälisesti, ja ilmavoimat saatettiin perustaa myös virallisesti 1. tammikuuta 1939. Pirity komennettiin ensimmäiseen nk. Jousimies-hävittäjälaivueeseen. 1939 vastaperustettu Unkarin lento-osakeyhtiö (MaLéRt) takasi Piritylle ja monelle muulle hävittäjälentäjälle siviilistatuksen. Kun ensimmäisessä maailmansodassa menetettyä Karpaatto-Ruteniaa lähdettiin valtaamaan takaisin, nämä lentäjät kutsuttiin palvelukseen. Pirity osallistui unkarilaisten ensimmäiseen voittoon ilmassa: Jousimies-hävittäjälaivue ampui alas seitsemän slovakialaista Avia-hävittäjää 24. maaliskuuta 1939 kärsimättä itse minkäänlaista vahinkoa. Tästä hyvästä he saivat valtionhoitaja Miklós Horthylta Unkarin ansioritarikunnan ritariristin kunniamerkit.[5]

Tulikasteensa jälkeen Mátyás Pirity osallistui taisteluihin vain harvoin, mutta lensi sitäkin enemmän tunteja auttaessaan hyökkäyksen kohteeksi joutunutta Suomea.[6] Békássyn kuoleman jälkeen 15. helmikuuta hän lensi FA-3 -hävittäjäkoneen Ruotsista Suomeen, Lentolaivue 26:n tukikohtaan,

---

[5] Kaksikielinen kirja Unkarin ilmavoimien historiasta D. Bernád, K. Magó, G. Punka 2013: *A nemzet szárnyai. A magyar katonai repülés évszázados története – The Wings of the Nation. The century-old History of Hungarian Military Aviation*, Budapest.

[6] Pirityn seikkailusta Suomessa on tietojeni mukaan syntynyt kaksi artikkelia. Ensimmäisen kirjoitti pääasiassa Pirityn muistelmien pohjalta Á. Vágvölgyi 1996: "Magyar vadászrepülők a finn–szovjet «téli háborúban» [Unkarilaiset hävittäjälentäjät Suomen ja Neuvostoliiton välisessä «talvisodassa»]", *Magyar Szárnyak* 24: 49–53. Toinen, englanninkielinen kirjoitus löytyy verkosta, ks. J.O. Kauppinen: *In memoriam Mátyás 'Matyi' Pirity* (http://www.virtualpilots.fi/hist/WW2History-Inmemorian-pirity-English.html).

Utin lähellä sijaitsevalle Haukkajärvelle, jossa Fiat-hävittäjäkoneista oli juuri muodostumassa iskukykyinen osasto. Pirityn polttoaineen loppumisesta johtunut pakkolasku Turun edustalle sekä hänen epäonnistunut laskunsa Haukkajärvelle on mainittu talvisodan ilmataisteluja käsittelevässä kirjallisuudessa. Muistelmien luonteesta johtunee, että silminnäkijät ovat kertoneet laskeutumisten yksityiskohdista kukin hiukan eri tavalla.[7] Näiden merkintöjen jälkeen tiedot Pirityn asemapaikoista ja lennoista ovat arkistolähteiden puutteellisuudesta johtuen vähäisiä. Hänet komennettiin 1. maaliskuuta väliaikaisesti Hollolan Pyhäniemelle, kun viholliskoneiden Haukkajärven tukikohtaa vastaan suorittamien hyökkäysten jälkeen osa LLv 26:n Fiat-koneista haluttiin siirtää muutamaksi päiväksi turvallisempaan paikkaan. Pirity suoritti muutaman torjuntalennon Pyhäniemeltä käsin, kunnes 5. maaliskuuta epäonnistui nousussa. Talvisodan viimeisinä päivinä LLv 26 osallistui rynnäkköihin Viipurinlahdella uhkaavasti eteneviä neuvostojoukkoja vastaan.[8] Näihin kiivaisiin taisteluihin liittyvässä aineistossa olen törmännyt ainoastaan yhteen mainintaan unkarilaisesta pilotista. Se koskee maataistelulennon keskeyttämistä laskutelinehäiriön vuoksi 9. maaliskuuta.[9]

Rauhansopimuksen solmimiseen mennessä Pirity oli muistelmiensa mukaan tehnyt 22 nousua ja osunut yhteen venäläiseen SB-2 -pommikoneeseen. Yhdellä osumallaan hän ei ollut lentolaivueen menestyksellisimpiä lentäjiä, mutta ei häntä voida poikkeuksellisen tehottomaksikaan väittää, kun otetaan huomioon, että noin kolmellakymmenellä Fiat-hävittäjällään LLv 26 saavutti yhteensä kahdeksan ilmavoittoa talvisodan lopputaisteluissa 26.2. alkaen. Näiden kahden viikon aikana vain lentolaivueen parhaat ja onnekkaimmat viisi pilottia onnistuivat saavuttamaan ilmavoittoja.[10] Pirityn mukaan Fiatin kovassa pakkasessa vaikeasti käynnistynyt moottori ja auttamattomasti jumiutuneet konekiväärit estivät tulosten saavuttamisen.[11] Olivatko Pirityn lentämät koneet todella näin ongelmallisia vai johtuiko ilmavoittojen puute myös inhimillisistä tekijöistä? Pirityn esimies viittasi molempiin

[7] Ks. Pajari 1971: op.cit., s. 264–265; Karhunen 1974: op. cit., s. 87–88 ja 207; Karhunen 1989: op. cit., s. 91 ja 241–242; Keskinen & Stenman 1989: op. cit., s. 154; Bruun 1991: op. cit., s. 67; sekä Ritaranta 1996: op. cit., s. 16.

[8] LLv 26:n talvisodanaikaiset sotapäiväkirjat ja lentopäiväkirjat eivät valitettavasti ole säilyneet ja myös Fiat-koneiden lentopäiväkirjat ovat puutteellisia. Jälkimmäisiin perustuvia lentotietoja olen saanut Kari Stenmanilta ja Pentti Manniselta. Lentorykmentti 2:n sotapäiväkirjoissa Pirityä ei ole mainittu. Ks. SArk T 13430, SPK 2339 ja 2340 (Lentorykmentti 2, Esikunta 1939–1940. Sotapäiväkirjat 12.10.1939–19.2.1940 ja 20.2.1940–30.6.1940).

[9] Brunn 1991: op. cit. s. 74, sekä Stenmanilta ja Manniselta saamani FA-22 lentopäiväkirja.

[10] Keskinen & Stenman 1989: op. cit., s. 151; Keskinen & Stenman 2001: op. cit., s. 125.

[11] Fiat G.50 teknisistä ongelmista pakkasessa mm. Pajari 1971: op. cit., s. 235; Karhunen 1989: op. cit., s. 90–91 ja 239–248; sekä Geust 2009: op. cit., s. 77. Nimenomaan konekiväärien paineilmajärjestelmän häiriöistä Nikunen, Talivitie & Keskinen 2011: op. cit., s. 62.

tekijöihin unkarilaisesta luutnantista antamassaan luonnehdinnassa: ”Haluton kaikkeen työhön, kone tai mies aina epäkunnossa kun oli kyseessä sotalento. Ei ollut yhdessäkään ilmataistelussa”.[12] Fiat-koneiden vähälukuisista ilmavoitoista stressaantunut esimies saattoi kuitenkin liioitella tiivistäessään tyytymättömyytensä näihin pariin lauseeseen. Toisessa arkistoluettelossa kuvaus Pititystä on vielä lyhyempi: ”Hyvä ohjaaja, arvosteleva, hermostunut”.[13] Tämä jälkimmäinen luonnehdinta täsmää yleisvaikutelman kanssa, jonka sain tavattuani Piritin ja luettuani hänen muistelmansa kokonaisuudessaan. Kuten muillekin talvisotaan osallistuneille ulkomaalaisille piloteille, myönnettiin myös Piritylle Suomen lentomerkki (Honoris Causa).

Palattuaan Unkariin Pirity toimi MaLéRt:in lentäjänä pääasiassa Berliinin, Bukarestin, Milanon ja Zagrebin lennoilla. Hän sai lisää sotakokemusta vielä itärintamalta, jossa hän palveli ensin 1942 hävittäjälentäjänä ja myöhemmin 1943 heinäkuuhun saakka kuljetuspataljoonassa. Suorapuheisen luonteensa vuoksi hänet asetettiin sodan aikana syytteeseen ja laitettiin tutkintavankeuteen kolme kertaa. Myöhemmin toisen maailmansodan päätyttyä hän sai luultavasti kiittää juuri tätä seikkaa vapauduttuaan Neuvostoliiton sotavankeudesta suhteellisen nopeasti. Hieman sen jälkeen, kun MaLéRt muutettiin Unkarilais-neuvostoliittolaiseksi siviili-ilmailuosakeyhtiöksi (MaSzovLet) syksyllä 1946 Pirity sanottiin irti, eikä hän näin ollen voinut enää lentää. Hän joutui muistelmiensa mukaan yhä uudelleen selittelemään, miksi oli ollut vapaaehtoisena Suomessa taistelemassa puna-armeijaa vastaan ja talvella 1947 hänet jälleen pidätettiin. Vapauduttuaan Pirity päätti jättää kommunistisen diktatuurin. Syksyllä 1948 hän pakeni Itävallan rajan yli vaimonsa ja pienen tyttärensä kanssa. He asettuivat asumaan Australiaan ja Pirity palasi Unkariin vasta sosialistisen järjestelmän kaatumisen jälkeen vuonna 1993. Pirity haudattiin ikuiseen lepoon 29. toukokuuta 2003 Budapestin Kerepesi útin hautausmaalle, muiden ansioituneiden lentäjien joukkoon. 2015 paljastettiin hänen muistotaulunsa Szentesissä.

Piritin lisäksi myös muut Suomessa vapaaehtoisena olleet unkarilaiset ovat kertoneet tapahtumista lyhyemmissä artikkeleissa, sekä Osmo A. Wilkunan 90-luvulla tekemässä haastattelusarjassa. Näiden tarinoiden joukosta Piritin muistelmat erottuvat yksityiskohtaisuudellaan ja miellyttävällä tyylillään. Hänen huomionsa talvisodan ilmataistelujen luonteesta, Suomen ja Neuvostoliiton ilmavoimien taktiikoista sekä talvisodassa käytetyistä konetyypeistä sopivat pääpiirteissään yhteen teemaa käsittelevien suomalaislähteiden kanssa.

[12] SArk T 13430/5. Lentorykmentti 2. Esikunnan toimisto II, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto ja luettelot 1939–1941. Mappi 1.b. Henkilöasiat. Pentti Manniselta saamani tieto.

[13] Julk. Ritaranta 1996: op. cit., s. 19.

Tapasin Mátyás Pirityn eli Matyi-sedän vuonna 1995 tutkiessani Unkarin Suomelle antamaa sotilaallista apua. Siinä keskustellessamme jostain ilmestyi paksu ja rytistynyt kansio, joka piti sisällään Australian Saint Maryssä kirjoitetun, 1984 valmiiksi saadun käsikirjoituksen, johon hän on koonnut lentämiseen liittyvät muistonsa. Kopioin tapaamisemme yhteydessä tästä julkaistavaksi tarkoitetusta omaelämäkerrasta ainoastaan talvisotaan liittyvät osiot luottaen siihen, että voisin pian lukea loput valmiista kirjasta. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. En tavannut Pirityä enää uudelleen, sillä muutin Suomeen. Hänen kirjastaan ei koskaan julkaistu myyntikappaleita. Vasta hiljattain sain käsiini niteen kymmenen kappaleen omakustanteena julkaistusta teoksesta Unkarin sotahistorian instituutin kirjastosta. Julkaisemme hänen muistelmiensa talvisotaa käsittelevän osion suomennoksen siinä uskossa, että ulkomaalaisen hävittäjälentäjän talvisodanaikaiset kokemukset kiinnostavat suomalaisia lukijoita.[14]

***

6. päivä joulukuuta järjestettiin lentokentän ruokalassa juhlalounas valtionhoitajan [Miklós Horthyn – G.R.] nimipäivän kunniaksi. [...]

Ilmoittauduin vapaaehtoiseksi talvisotaan

Lounaan jälkeen Vadas ja Békássy kutsuivat minut sivummalle hyvin salamyhkäisesti ja kysyivät kuiskaten, olisinko halukas lähtemään Suomeen auttamaan sukulaiskansaamme, joka oli siinä vaiheessa ollut sodassa Neuvostoliiton kanssa jo yli kuukauden [oik. viikon – G.R.]. En ottanut heidän juttujaan todesta, vaan totesin hetkeäkään ajattelematta: ”Jos te lähdette, niin lähden minäkin.”

Sovimme, että kävisimme seuraavana päivänä Suomen suurlähetystössä, joka sijaitsi siihen aikaan Gellért-kukkulalla. Seuraavana päivänä kymmenen aikoihin menimme kaikki kolme lähetystöön ja ilmoitimme, että olisimme valmiita osallistumaan sukulaiskansamme taisteluun hävittäjälentäjinä. Oletin, että kuunneltuaan asiamme ensin kohteliaasti loppuun he kiittäisivät kauniisti kiinnostuksesta ja ilmoittaisivat, että tämä sota on suomalaisten oma asia. Yllätyin suuresti, kun he odottamani kohteliaan torjunnan sijaan ottivatkin meidät vakavissaan. Lähetystön sihteeri kirjoitti ylös nimemme sekä sen, millaisia koneita osasimme lentää ja ilmoitti meille, että Suomen hallitus on tosiaankin värväämässä vapaaehtoisia. Hän pyysi meitä antamaan puhelinnumeron, josta meidät tavoittaisi, jotta meille voitaisiin tiedottaa jatkosta. Koska ainoastaan minulla oli puhelin, annoimme heille minun numeroni.

Täytyy myöntää, etten lähetystörakennuksesta poistuessamme tiennyt lainkaan mitä pitäisi ajatella.

”No, mitä nyt sitten tapahtuu?” kysyin muilta.

---

[14] M. Pirity 1997: *Mátyásföldtől Bankstownig* [Mátyásföldistä Bankstowniin], Budapest, 117–132.

Lambi [László Vadasin lempinimi – G.R.] alkoi jo tässä vaiheessa empiä vedoten siihen, että hänellä oli vielä joitain keskeneräisiä asioita hoidettavanaan. Mikäli tapahtumat etenisivät niin nopeassa tahdissa, ettei hän ehtisi näitä asioita hoitamaan, voisi hän tulla sitten pahimmassa tapauksessa myöhemmin perässämme. Minäkin olin valmis perääntymään tämän tekosyyn nojalla ja ilmoitin, että joko me lähdemme kaikki yhdessä tai sitten ei ollenkaan.

”Vili [Vilmos Békássyn lempinimi – G.R.], mitä mieltä sinä olet?” kysyin.

”Minä olen valmis lähtemään jo vaikka huomenna”, hän vastasi.

”Mitä käy sinun vastikään ostetulle Fiatillesi?”

”Jätän sen tänne”, sanoi Vili samalla välinpitämättömättömyydellä, kuin olisi huitaissut kärpäsen takkinsa olkapäältä.

”Entäs Lambi?” kysyin.

”Tulkoon perästä”, Vili kohautti olkiaan.

”Vili hyvä, ei se ole aivan noin yksinkertaista, mikäli asia vuotaa julkisuuteen, ei ole lainkaan varmaa pääseekö Lambi tulemaan perästä.”

Miltä kantilta asiaa katsoikin, olimme tekemässä sääntörikkeen, sillä ilmavoimat ei tälle seikkailulle varmastikaan lupaansa antaisi. Jos päättäisimme lähteä, olisi se toteutettavissa ainoastaan karkaamalla. Väittelimme näistä, kunnes päätimme lopulta jäädä odottamaan puhelua lähetystöltä. Ehkä sitä ei koskaan tulisi. Vielä samana iltapäivänä kerroin tapahtumista kahdelle hyvälle ystävälleni Miska Erdődille ja Pali Hajnalille kantakahvilassamme Dubarryssa. Hekin yrittivät taivutella minua luopumaan suunnitelmasta.

Seuraavana päivänä puhelu sitten tuli. Puhelimessa oli unkarilainen autonkuljettaja, joka pyysi meitä ottamaan suurlähetystöön välittömästi yhteyttä. Kun kerroin Vilille ja Lambille puhelusta, halusi Vili lähteä lähetystöön saman tien. Kysyin häneltä, mitä me tekisimme Lambin suhteen, sillä minä lähtisin matkaan ainoastaan, jos kaikki kolme olisivat mukana. Vili vakuutti, että mikäli Lambi ei nyt pääsisi tulemaan, hän tulisi kyllä perässämme myöhemmin.

”Älä ole naiivi”, vastasin, ”jos me lähdemme nyt, voimme yhtä hyvin unohtaa hänet.”

Näin väitellessämme saavuimme lähetystöön, ilman Lambia. Lähetystön sihteeri Martola kertoi meille, että ilmoittautumisemme oli otettu vastaan ja että voisimme lähteä matkaan. Lähetystö ostaisi meille junaliput Tukholmaan saakka, josta jatkaisimme matkaa suomalaisella matkustajakoneella. Vili vastasi heti olevansa valmis lähtemään jo vaikka seuraavana päivänä. Voittaakseni aikaa sanoin, että minä oikeastaan tarvitsisin asioiden hoitamiseen vielä pari päivää. Lupasin, että ilmoittautuisimme uudelleen kahden päivän kuluttua. Asia oli sovittu ja lähdimme lähetystöltä etsimään Lambia.

Vilmos oli niin lähdön huumassaan, että ilmoitti lähtevänsä matkaan vaikka yksin, mikäli me kääntäisimme vielä kelkkamme. Kysyin Vilmosilta nyt ensimmäistä kertaa, mitä mieltä hän oli nelimiljoonaisen Suomen kansan mahdollisuuksista kaksisataamiljoonaista Venäjän kansaa vastaan ja miten kauan hän uskoi suomalaisten pystyvän puolustautumaan venäläisiä vastaan.

”Haluaisin muistuttaa sinua siitä, miten vimmatun taistelun saksalainen Condor-legioona ja italialaisen Armata Azzuran Fiat-hävittäjät joutuivat käymään voittaak-

seen venäläiset Rata-koneet vain hädin tuskin, kun te taistelitte Espanjassa Lambin kanssa. Lisäksi Saksan lehdistöä lukiessaan voi huomata, kuinka väheksyen koko Suomen sodasta kirjoitetaan. Toinen maailmansota on jo alkanut ja näin epävarmoissa olosuhteissa meidän paikkamme olisi kotimaassa", sanoin.
En tuntenut Vilmosia siinä vaiheessa vielä kovin hyvin, mutta olin palvellut kolme vuotta armeijassa hänen nuoremman veljensä Tónin [Antal Békássyn lämpinimi – G.R.] kanssa, jonka uppiniskaisuuteen olin jo saanut tottua.

Joka tapauksessa hoidin kaikki ne keskeneräiset asiat, mitkä oli tarkoituskin. Laadin testamenttini ja nostin tuhat pengőtä pankkitililtäni. Kirjoitin kirjeen yhdelle serkuistani kertoen, miten vuokra-asuntoni kanssa tuli menetellä. Annoin kirjeen ja testamenttini ystävälleni Palille, jotta tämä lähettäisi ne lähtömme jälkeen eteenpäin serkulleni. Pyysin häntä myös menemään Tata Háryn [eversti László Háry, Unkarin ilmavoimien komentaja, Pirityn sukulaisia – G.R.] luo ja ilmoittamaan tälle tapahtumista. Vilmosin päätä ei saanut käännettyä, hän lähtisi matkaan vaikka yksin. Tätä en voinut sallia, joten päätin lähteä hänen mukaansa. Lambi jäi tässä vaiheessa pois laskuista.

Kolmen päivän kuluttua Suomen lähettilään vaimo, sihteeri Martola, Miska Erdődi, Pali Hajnal, Teddi Almássy sekä Lambi saapuivat itäiselle rautatieasemalle hyvästelemään meidät. Matkustimme Berliinin, Sassnitz Hafenin ja Malmön kautta Tukholmaan. Yritin matkan varrella uudelleen selvittää asioita Vilin kanssa. Pitkän väittelyn jälkeen päädyimme siihen lopputulokseen, että mikäli Suomen ilmavoimilla on vähintään 36 modernia hävittäjää, jatkaisimme matkaa Suomeen ja mikäli ei ole, kääntyisimme takaisin. Minulla ei ollut tuuria. Kuten saimme Tukholmassa kuulla, Suomen ilmavoimien varustukseen kuului juuri 36 Fokker D.XXI -tyyppistä hävittäjälentokonetta. Arpa oli heitetty. Tukholmassa ilmoittauduimme Suomen lähetystössä ja jatkoimme matkaamme Helsinkiin seuraavalla Ju-52- tyyppisellä matkustajakoneella. Täytyy vielä mainita, että saimme Suomen Budapestin lähetystöltä 100 USA:n dollaria. Vaihdoimme nuo rahat yhdessä minun 1000 pengőni kanssa Tukholmassa Ruotsin kruunuiksi. Kruunut pidin hätävarana lompakossani pahimman varalla. Viliä eivät tällaiset pikkuseikat enää jaksaneet kiinnostaa.

Kahden päivän Tukholmassa oleskelumme aikana saimme kuulla, että Suomeen akkreditoitu Unkarin suurlähettiläs makasi Saltsjöbadenin hoitolassa. Helsingin lähettiläämme paroni Villani oli ensimmäisten venäläisten pommitusten jälkeen sairastunut niin pahasti, etteivät edes suomalaiset hoitolat olleet riittävän hyviä hänelle, hänet oli pitänyt viedä aina Ruotsin Saltsjöbadeniin saakka toipumaan.

Kävimme tapaamassa lähettilästä ja juttelimme hetken mukavia. Tämän jälkeen poistuimme toivottaen hänelle pikaista toipumista. Arvostukseni Unkarin diplomaatteja kohtaan kärsi pienen kolauksen.

Helsingissä ollessamme löysimme myös Unkarin lähetystön. Niin uskomattomalta kuin se kuulostaakin, lähetystö koostui yhdestä aliupseerista sekä yhdestä virolaissyntyisestä siviilivirkailijasta. Jälkimmäinen oli hyvin mukava ja aikaansaava ihminen. Hän puhui sujuvasti saksaa, englantia, suomea, viroa ja ruotsia. Hän käänsi lähetystöä kiinnostavat artikkelit saksaksi. Virkailija oli meille suureksi avuksi ja vannotti meitä vielä kirjoittamaan hänelle, mikäli minkäänlaisia ongelmia ilmenee.

Suomi oli sodassa venäläisiä vastaan, eikä lähetystöllämme ollut paikalla lähettilästä, ei ensimmäistä sihteeriä, eikä sotilasasiamiestä, ainoastaan ikääntyvä aliupseeri sekä virkailijana vieraan valtion kansalainen.

Kun olimme olleet Helsingissä kaksi päivää, meidät lähetettiin edelleen Hämeenlinnaan, jossa kiireessä perustettu hävittäjälentäjäkoulu sijaitsi. Joulupyhät vietimme Hämeenlinnassa. Majoituimme vauraassa maalaistalossa, jonka isäntää kutsuttiin Hakkolaksi.

Tulimme Vilin kanssa siihen johtopäätökseen, että suomalaisen talonpojan elintaso on paljon korkeampi kuin meidän varakkaimmillakaan talonpojillamme. Talon varustuksiin kuului sähkövalaistus, puhelin, juokseva vesi, kylpyhuone sekä sisä-WC, suomalaisesta saunasta nyt puhumattakaan. Tämä hyvinvointi ei koskenut ainoastaan meidän isäntäämme, vaan myös muut talolliset elivät samanlaisissa olosuhteissa. Täällä ei tunnettu sellaisia olkikattoisissa savitaloissa asuvia köyhiä torppareita, mihin Unkarissa oli totuttu. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja tsaarin Venäjän hajottua Suomessa suoritettiin tervehenkinen maauudistus, jossa kaikki saivat sen verran maata, että he pystyivät elättämään sillä itsensä.

1940
Suomessa

Otimme vuoden 1940 vastaan Hämeenlinnassa. Sinne perustetun hävittäjälentäjäkoulun komentaja kapteeni Willebrandt oli Suomen ilmailuliiton pääpilotti.

Koulutus tapahtui englantilaisvalmisteisilla Gloster Gamecock ja Bristol Bulldog sekä ruotsalaisvalmisteisella ASJA J-6B Jaktfalken -merkkisillä hävittäjäkoneilla. Lensimme Bulldogilla ja Jaktfalkenilla, mutta välttelimme Gamecockia mahdollisuuksiemme mukaan. Tämä kone oli valmistettu 20-luvun alussa. Se oli täysin puurakenteinen ja loppuun kulunut, joten katsoimme Vilmosin kanssa parhaaksemme pysyä siitä kaukana. Bulldog oli samaten 20-luvun tuote, mutta se oli metallirunkoinen. Sitä olisi voinut verrata varhaiseen Fiat CR.20-koneeseen, Jaktfalkenia puolestaan Bánhidin [unkarilainen insinööri Antal Bánhidi – G.R.] Csikó-koneeseen. Lensimme Bulldogilla ja Jaktfalkenilla paljon, jo senkin takia, etteivät taitomme pääsisi ruostumaan. Kerran lensimme Vilmosin kanssa muodostelmassa aivan vieri vieressä. Kylmä, tiheä Suomen ilmanala soveltuu tähän erinomaisesti. Tämä pieni lentonäytös miellytti suomalaisia aseveljiämme suuresti.

Meille oli järjestetty kaikki mukavuudet ja eräs nuori kersantti, jota kutsuttiin Suomiseksi, piti meistä huolen. Hän puhui hyvin saksaa. Hän oli yliopisto-opiskelija ja siviilielämässään suuren nahkatehtaan omistajan poika. Tammikuun aikana meille ei tapahtunut mitään erityistä. Paikalle saapui viisi tanskalaista, yksi norjalainen ja yksi italialainen vapaaehtoispilotti. Meitä ulkomaalaisia vapaaehtoisia oli yhteensä kymmenen. Koska meillä ei ollut muutakaan tekemistä, pelasimme Vilmosin kanssa loputtomia pasianssiotteluita.

Yksi epämiellyttävä asia meitä kuitenkin vaivasi, emme nimittäin saaneet kunnolla nukutuksi. Ystävämme Suominen selitti, että ilmiön syy piili suomalaisessa ilmastossa. Revontulten läheisyys ja valoisat yöt aiheuttavat unettomuutta ja ärtynyttä mielialaa. Tähän omintakeiseen ilmastoon tottuminen vie kuukausia. Meitä lohdutettiin sillä, että naiset sietävät tätä ilmastoa huomattavasti huonommin ja

yleinen alakuloisuus vie heiltä voimat, joka johtaa usein hermoromahdukseen. Tämä ei kuulostanut kovinkaan lupaavalta. Emme olleet osanneet odottaa mitään tällaista. Puhumattakaan siitä, että tämä talvi oli jopa suomalaisittain poikkeuksellisen ankara. Suomessa todellinen talvi alkaa vasta -40 celsiusasteesta. Tänä talvena lämpötila oli pitkään -46 ja -48 asteen välillä [kylmimpinä Pirityn asemapaikoilla oik. -30 celsiusasteen tienoilla – G.R.]. Meitä neuvottiin peittämään suumme ja nenämme kun menemme ulos raittiiseen ilmaan. Hengittämisen tuli tapahtua nenän kautta ja huivin läpi, jottei kylmä ilma vahingoittaisi keuhkojamme.

Olimme saavuttuamme allekirjoittaneet sopimuksen, jossa sitouduimme kuuden kuukauden mittaiseen palvelukseen tai mikäli sota päättyisi ennen tätä, sodan päättymiseen saakka. Vilmosille myönnettiin vänrikin ja minulle luutnantin arvo.

Tammikuun lopulla saapui tieto, että meidän tuli lähteä Tukholmaan hakemaan Fiat G.50 Freccia -hävittäjäkoneita. Ennen tätä meille oli ilmoitettu, että lähtisimme hakemaan Hawker Hurricane -koneita Englannista, mutta suunnitelma oli muuttunut. Todennäköisesti englantilaiset eivät hyväksyneet ulkomaalaisten osallistumista suunnitelman toteuttamiseen. Näin ratkaisuksi jäi siis Fiat. Lensimme suomalaisella Ju-52 -matkustajakoneella Tukholmaan, josta jatkoimme jonkin ajan päästä Västeråsiin. Sieltä meidän oli määrä hakea Fiat G.50-koneet. Västeråsin sotilaslentokentän komentaja kapteeni von Schinkel otti meidät hyvin ystävällisesti vastaan. Sinä aikana kun olimme Västeråsissa, hän ehti kutsua meidät kotiinsa useampaan otteeseen.

Asuimme hotellissa keskustassa ja ruokailimme lentokentällä. Lentokentällä oli Junkers Ju-86 -pommikoneiden laivue. Suurin osa piloteista oli Ruotsin ilmailuliiton lentäjiä, jotka oli kutsuttu sotilaspalvelukseen kiristyneen kansainvälisen tilanteen vuoksi. Eräs piloteista oli kapteeni Juneberg, jota tapasin Suomesta palattuani useaan otteeseen Berliinin Tempelhofin lentokentällä, samaten kuin monia muitakin näistä piloteista. Koska Saksan hallitus ei sallinut Fiat G.50 -koneiden kuljetusta Saksan läpi rautateitä pitkin, ne olivat saapuneet Göteborgiin Sveitsin ja Hollannin kautta. Siellä koneet kasattiin ja lennätettiin Västeråsiin ruotsalaisten pilottien toimesta.

Kolme ensimmäistä G.50 -konetta saapui helmikuun kolmannen päivän tienoilla ruotsalaisten pilottien lentäminä. Piloteista yksi puhui hyvää saksaa ja hän selosti meille koneen toimintaperiaatteet. Meille ei koneen toimintaa olisi tarvinnut juurikaan selittää, sillä ohjaamo, ohjaussauvat ja mittaritaulu olivat italialaisen mallin mukaisesti valmistettuja standardeja. Lisäksi ohjaamo muistutti pääpiirteissään CR.32 -koneen ohjaamoa. Kone piti jo itsessään sisällään kaikki mittarilentoon tarvittavat laitteet. Kiinteää radiota ei valitettavasti ollut. Säädettävä potkuri, sisään vedettävä laskuteline sekä raskaskaliiberiset Breda-konekiväärit olivat koneen uutuuksia. Koneen varusteisiin kuuluivat myös laipat. Yhteen asiaan oli tosin melko vaikea tottua: kaasua ei tullut täydessä kaasutuksessa työntää eteenpäin, vaan vetää taaksepäin. Italialaisten koneet olivat kaikki varustettu tällaisilla kaasukahvoilla.

Ruotsalainen pilotti osasi kertoa vain kaikkein tarpeellisimmat tiedot, sillä hänkään ei oikeastaan tuntenut tätä konetyyppiä hyvin. Emme saaneet tietää polttoainesäiliön kokoa, polttoaineen kulutuksen määrää tai koneen toiminta-aikaa. Tutustuaksemme koneen ominaisuuksiin teimme Vilmosin kanssa muutaman nousun. Sen jälkeen kaartelimme hieman ilmassa ja teimme joitakin taitolentotemppuja.

Yleensä ottaen olimme tyytyväisiä koneeseen. Kuten kaikkia italialaisia koneita, myös tätä piti aktiivisesti lentää ja pitää ohjaksissa, se ei lentänyt itse itseään.

Helmikuun seitsemäntenä [oik. 3.2.1940 – G.R.] kesken harjoituksen kersantti Waleriukselle [oik. Asser Wallenius – G.R.] tuli loppuliu'ussa yllättäviä ongelmia koneen hallinnan kanssa ja hän loukkaantui niin pahasti, että hänet piti viedä sairaalaan. Koska Walerius tunsi reitin Suomeen, hänen oli ollut määrä toimia ryhmänjohtajanamme. Suomesta käsin koetettiin kiirehtiä lähtöämme, lentämiseen soveltumattomasta ilmasta huolimatta.

Vilmos Békássyn sankarikuolema

Helmikuun kahdeksantena lumisade oli Västeråsissa sakeaa, eikä ilma missään tapauksessa soveltunut lentämiseen. Silloin saimme käskyn, että meidän tuli Vilmosin kanssa lähteä saman tien matkaan, koska lumisadealue ulottui ainoastaan Ruotsin yläpuolelle. Pohjanlahdella ja päämäärässämme Turussa ilman väitettiin olevan kauniin auringonpaisteinen.

Minua ei koko homma miellyttänyt ollenkaan. En olisi halunnut totella lähtökäskyä, mutta Vilmosin valtasi jo totuttu uppiniskaisuus. Hän oli saanut päähänsä, että Suomessa meitä odotti jo varmasti useampi kirje. Sen jälkeen kun olimme lähteneet Suomesta, emme olleet saanut ainuttakaan kirjettä kotoa. Vilmos oli nurissut jo monta päivää sen vuoksi, ettemme myöhästymisen takia päässeet lukemaan kirjeitämme. Hän vaatimalla vaati, että lähtisimme matkaan. "Näemmehän me sitten matkalla, miten käy. Pahimmassa tapauksessa voimme kääntyä takaisin." Olin taas heikompi ja annoin hänen puhua itseni ympäri asiaan, jota pidin alun perinkin hyvin epäilyttävänä. Koska minä olin sotilasarvoltani korkeammassa asemassa, tuli minusta lentoparin johtaja. Samasta syystä oli myös ainoa kartta minulla.

Lentokentän peitti lumikerros, ainoastaan yksi kapea kiitorata oli auki. Kaksi konetta ei mahtunut samanaikaisesti nousemaan tältä kapealta radalta. Minä nousin ensimmäisenä. Lensin tiheässä lumisateessa pitäen kierrokset matalalla. Pidin koneen noin viidenkymmenen metrin korkeudessa ja lensin hidaslentoa, jotta Vilmos saisi minut kiinni. Sitten hänen ei tarvitsisi enää lentää sokkolentoa mittareiden varassa, mihin hän ei ollut saanut vielä soveltuvaa koulutusta. Huonon ilman vuoksi näkyvyyttä eteenpäin ei juurikaan ollut. Tämä lento olisi pitänyt suorittaa olosuhteissa, joissa näkyvyyttä on. Nousun jälkeen, katsoessani taaksepäin näin Vilmosin koneen hämärästi itsestäni vasemmalla. Alensin nopeuttani, jotta hän saavuttaisi minut. Kone pilkahteli esiin silloin tällöin lumisateen keskeltä, muttei ollut riittävän lähellä seuratakseen minua. Hänellä ei ikävä kyllä ollut tarpeeksi kokemusta muodostelmalentämisestä.

Minun tehtäväni oli ensisijaisesti pitää suuntaa yllä. Näin ollen kymmenen tai viisitoista minuuttia lennettyäni kadotin Vilmosin näkyvistäni Uppsalan yläpuolella. Lensin voimakkaassa lumisateessa, viidenkymmenen metrin korkeudessa kaksi kierrosta Uppsalan ympäri toivoen, että kohtaisimme sattumalta. Näin ei kuitenkaan käynyt. Käännyin takaisin, laskeuduin Västeråsiin ja raportoin tapahtuneesta. Jäin jännittyneenä odottamaan. Kentältä soitettiin Turkuun, josko Vilmos olisi päässyt perille. Fiat G.50 -koneen olinpaikkaa tiedusteltiin kaikilta linjoilla olevilta ruotsalaisilta lentokentiltä. Koneesta ei ollut havaintoja. Iltaan mennessä oli var-

mistunut se surullinen tosiasia, että Vilmos oli todennäköisesti pudonnut mereen. Seuraavana päivänä Västeråsin Ju-86 -pommikoneet nousivat ilmaan etsiäkseen Vilmosia Pohjanlahden ja Itämeren alueelta, tuloksetta.

Minut määrättiin Suomen lähetystöön Tukholmaan, jossa minua kuulusteltiin. He halusivat tietää, oliko Vilmos sittenkin lentänyt suoraan venäläisten luo. Jouduin hirvittävään tilanteeseen, sillä minuunkin alettiin suhtautua jo epäilevästi. Vakuutin heille, ettei tämänkaltaisiin syytöksiin kannattanut hukata aikaansa. Parasta olisi lähettää minut saman tien Suomeen, jossa voisin omalla toiminnallani todistaa väitteet vääriksi. Ei liene vaikea arvata, minkälaisissa tunnelmissa olin tämän kaiken jälkeen. Olin menettänyt ystäväni ja olin itsekin epäilyksen alaisena, lisäksi jäljellä oli vielä kaikkein vaikein tehtävä: ilmoittaa tragediasta kotiin. Ruotsalaiset pilotit olivat havainneet matalan mielialani ja epämiellyttävän tilanteen, johon olin joutunut. He yrittivätkin tehdä kaikkensa, jotta saisivat huomioni käännettyä pois kurjasta tilanteesta. Se paransi olotilaani jo paljon.

Ruotsalaiset Ju-86 -pommikoneet etsivät Vilmosia viiden päivän ajan. Ne lensivät matalalla lukuisten pienten kalliosaarten yläpuolella siinä toivossa, että mies olisi joutunut tekemään pakkolaskun jollekin niistä. Kaikki heidän yrityksensä jäivät turhiksi ja viiden päivän kuluttua etsintä lopetettiin.

Onnettomuuteni Fiat G.50 -koneella

Tapahtumien jälkeen käytössämme oli enää yksi Fiat G.50 -kone ja meidän piti odottaa kahden muun koneen saapumista, jotta saatoimme lentää Turkuun. Helmikuun viidentenätoista olimme valmiita lähtöön kolmen koneen voimin. En muista enää muiden lentäjien nimiä, ainoastaan sen, että muodostelman kärjessä lensi luutnantti ja oikeassa laidassa kersantti.

Meidän oli tarkoitus lähteä yhdeksältä aamulla. Käynnistin Fiatin. Kaksi muuta konetta eivät tahtoneet lähteä käyntiin. Kesti viisitoista minuuttia ennen kuin ne saatiin viimein liikkeelle. Minä odotin tuon ajan kone tyhjäkäynnillä. Viimein pääsimme lähtemään. Ilma oli kristallinkirkas ja näkyvyyttä viisikymmentä kilometriä. Lensimme kiilamuodostelmassa 300–400 metrin korkeudessa. Tunnin lentämisen jälkeen, noin 30 kilometrin päässä Suomen rannikolta moottorini tehot hävisivät. Lensimme parhaillaan Pohjanlahden yläpuolella. Kun painoin koneen nokkaa hieman alaspäin, moottori sai uudelleen voimaa alleen. Tiesin, että polttoaine oli lopussa. Lensimme matalalla ja sen vuoksi bensiiniä kului rikkaana seoksena.

Onneksi Pohjanlahti oli jäässä. Ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin laskeutua jäälle. Epävarmaa oli ainoastaan se, kestääkö jää kaksi tonnia painavaa konetta vai murtuuko se allani. Ajattelin jo sitäkin, että laskisin koneen jollekin pienistä kalliosaarista. Tämä olisi luonnollisestikin tarkoittanut koneen tuhoutumista, minusta puhumattakaan. Näin ponnistelin milloin painaen koneen nokkaa alaspäin, milloin nostaen sitä. Viittilöin komentajalle, että olin pulassa. Päätin laskeutua jäälle. Nostin ohjaamon kattoluukun sivuun, laskin laskutelineen ulos, riisuin laskuvarjon selästäni ja avasin turvavyöni. Ajattelin, että mikäli jää pettää koneen alta, minulla saattaa olla näin paremmat mahdollisuudet päästä ulos koneesta ja saarelle. Moottori sammui tyystin ja laitoin sytytyksen nyt kokonaan pois päältä. Pitäen kiinni vasemmalla kädelläni laskin koneen varoen jäälle noin kahdenkymmenen metrin

päähän saaresta. Jää ei pettänyt allamme. Kaksi toveriani näki mitä oli tapahtunut, he vaaputtivat konetta merkiksi ja jatkoivat matkaansa kohti Turkua.

Nousin koneesta, istuin Salvator-laskuvarjon päälle ja sytytin tupakan. Nyt oli jäljellä enää yksi kysymys: koska apu saapuisi? Kävelin läheiselle pienelle saarelle ja koputin ensimmäisenä vastaan tulleen pienen mökin oveen. Kuten olin arvellutkin, saari oli ainoastaan kesänviettopaikka, joka seisoi talven tyhjillään. Menin siis takaisin koneen luokse ja aloin valmistautua pidempään odotteluun. Lämpömittari näytti miinus neljääkymmentä astetta. Suomalaismökissä, jossa kävin tasaisin väliajoin, oli suhteellisen lämmin ja pystyin näin välttämään paleltumisvaaran. Minulle jäi paljon aikaa ajatella.

Nyt oli siis tiedossa se, että rikkaalla seoksella, matalalla lentäen koneella saattoi pysyä ilmassa keskimäärin tunnin ja kymmenen minuuttia. Sodankäynnissä lentokorkeus on noin 3000–3500 metriä, jolloin polttoaine riittäisi näin ollen parhaimmassakin tapauksessa vain puoleksitoista tunniksi. Vilmosin katoaminen oli näissä olosuhteissa täysin ymmärrettävää. Ei voitu myöskään tietää, miten luotettava hänen kompassinsa oli ollut. Oletettavasti hän on suunnannut itään ajatellen pystyvänsä suunnistamaan silmämääräisesti, mikäli ensin onnistuu pääsemään lumisaderintamasta ulos. Karttaa hänellä ei ollut, sillä koska minä toimin lennon komentajana, oli se minun polvellani. Olimme ennen lähtöä käyneet läpi tarvittavat lentoreitit, eikä kyseessä ollut oikeastaan edes kovin vaativa navigointitehtävä. Ei tullut lentää Pohjanlahden, vaan Itämeren yläpuolella. Ei voinut tietää, pitikö säätiedotus paikkaansa. Surullista kyllä, Vilmos oli luultavasti pudonnut avomereen, joka on niellyt hänet iäisiksi ajoiksi. Myös pakkolaskuni todisti, ettei Venäjän rannikko ollut saavutettavissa sillä reitillä, mitä olimme lentäneet. Västeråsista sinne asti ei olisi voinut ehtiä, sillä G.50 -koneessa ei ollut tähän riittävästi polttoainetta.

Kello yhden aikoihin näin, että rannan suunnalta lähestyi jäätä pitkin jokin ajoneuvo. Suomalaiset mekaanikot saapuivat kuorma-autolla tuoden kanisterillisen bensiiniä mukanaan. He täyttivät tankkiin käsipumpun avulla sen verran bensiiniä, että se riittäisi Turkuun saakka. Tämän jälkeen nousin jäältä ilmaan ja laskeuduin muutaman minuutin päästä Turun lentokentälle. Kaksi muuta Fiatia olivat käyttäneet bensiininsä aina viimeiseen tippaan asti päästäkseen perille.

Huonosti onnistunut lasku

Kyseisenä päivänä ilma oli kristallinkirkas ja venäläisten ilmatoiminta oli ollut varsin vilkasta. Koska Breda-aseitamme ei ollut ladattu, olimme saaneet käskyn olla jatkamatta matkaa Kouvolaan ennen kuin ilmatoiminta lakkaisi ja taivas olisi tyhjä koneista.

Aurinko oli jo hyvin alhaalla horisontissa, kun saimme lähtöluvan. Matka perille saakka tarkoitti noin viidenkymmenen minuutin lentoa. Kun aurinko katosi taivaanrannan taa, tuli hetkessä säkkipimeää. En nähnyt edessäni lentävää konetta kunnolla. Seurasin sen perässä vain pakoputkesta lähtevää kipinöintiä tarkkaillen. Lensimme junaradan yläpuolella noin 350 km tuntivauhtia. Minulle tuli yhtäkkiä mieleen, että mitä jos raiteet kulkevatkin tunnelin kautta. Seurasin toisella silmällä pakoputken kajoa ja toisella mahdollisesti eteen tulevia esteitä. Sytytin mittaritaulua valaisevat kaksi pientä lamppua, jotta näkisin lukemat paremmin. Tunsin jo

luissani, ettei tämä lento tulisi päättymään hyvin. Pakkolasku pimeässä polttoaineen loppumisen vuoksi ei tuntunut mitenkään kovin mukavalta ajatukselta.

Lopulta vasemmalle puolelle lumiseen maisemaan ilmestyi nuotioin valaistu kaistale. Huokaisin helpotuksesta, nyt ei ollut enää mitään hätää, tuo kaistale oli meidän laskeutumispaikkamme. Iloni ei kuitenkaan kestänyt pitkään, sillä seuraavassa hetkessä komentaja nosti koneensa ylöspäin ja katosi näköpiiristäni. Jouduin tekemään 360 asteen käännöksen välttääkseni yhteentörmäyksen. Ajattelin, että saisin käännöksen tehtyäni matkakumppanini jälleen näkyviin. Näin ei kuitenkaan käynyt. He olivat kadonneet kuin savuna ilmaan. Saavuin tuntemattoman kiitoradan yläpuolelle samaan aikaan kahden muun nopean koneen kanssa, joiden sijainnista minulla ei ollut mitään tietoa.

Lensin leveässä kaaressa tarkkaillen samanaikaisesti maata ja taivasta sen yläpuolella. Tähtäsin kaukaa kohti kiitorataa, kunnes äkkiä huomasin, että edessäni oli mäki. Minulle ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin lentää kiitoradan ylitse, jotta saisin paremman kuvan sen ympäristöstä, niin paljon kuin pimeässä nyt saattoi nähdä. Lensin alhaisella nopeudella arvioni mukaan noin kolmekymmentä metriä leveän kiitoradan yläpuolelta viiden metrin korkeudessa. Kun olin saanut alueen suurin piirtein kartoitettua, päästin laskutelineet alas, säädin laskusiivekkeet ja lähestyin laskupaikkaa leveässä kaaressa. Samaan aikaan minun tuli pitää huolta siitä, etten törmäisi kahteen muuhun koneeseen. Käännyin mäen kohdalla, säädin laipat laskuasentoon, vähensin tehoa ja liu'uin radalle. Parin sekunnin päästä olin turvallisesti maan kamaralla. Olin juuri onnittelemassa itseäni moitteettomasti suoritetusta laskusta, kun koneen oikea pyörä upposi radan reunaan lapioituun kinokseen. Kinos jarrutti koneen vauhtia melkoisesti ja pian kone tyssäsi lumeen kokonaan. Näin saavuin Kouvolaan.

Kaksi kohtalotoveriani eivät laskeutuneet perässäni kiitoradalle, koska he olivat huomanneet, että jotain oli pielessä. Luutnantti teki onnistuneen laskun lumiselle aukealle, kersantilla kävi sen sijaan yhtä huono tuuri kuin minullakin. Hänen koneensa laskeutui nokka edellä syvään lumikinokseen. Tämä oli todellakin hyvin huono-onninen saapuminen.

Palvelus Kouvolassa

Tällä asemapaikallamme oli ollut pysyvä lentokenttä, mutta se oli tyhjennetty venäläisten hävittäjäkoneiden hyökkäyksen jälkeen. Tässä tuhansien järvien maassa talvella jokaista jäätynyttä järveä saattoi käyttää lentokenttänä. Me pidimme leiriä yhden tällaisen järven rannalla. Järvet jäätyvät ankarassa Suomen talvessa pohjaan saakka, eikä tarvitse siis olla huolissaan siitä, että jää rikkoutuisi koneiden alla. Vedimme koneet piiloon järven rannalla olevaan pieneen metsikköön. Tämä toimi asemapaikkana myös ranskalaisista Morane-Saulnier-koneista koostuvalle hävittäjälentolaivueelle.

Valmiustilan aikana oleilimme järven rannalla olevissa kesähuviloissa. Makailimme jatkuvasti lavereilla yhdessä erään Moranella lentävän tanskalaisen pilotin sekä Manzocci-nimisen italialaisen kersantin [oik. ylikers. Diego Manzocchi – G.R.] kanssa, joka lensi kanssani Fiatilla. Hekään eivät saaneet kunnolla nukutuksi. Voi sanoa, että olimme koko ajan puoliksi hereillä ja puoliksi unessa. Meidät hälytettiin

asemiin useaan otteeseen, mutta pääsimme ilmaan aina liian myöhään. Kun pääsimme kulloinkin määrätylle alueelle, oli vihollinen jo kadonnut.

Fiatin huollon kanssa alkoi ilmetä ongelmia. Siinä oli kaksi hyvin tavanomaista vikaa: laskutelinettä ei saanut vedettyä kunnolla sisään ja lisäksi Breda-konekiväärit olivat jumissa. Piipussa olevat kaksi ammusta tulivat ulos, mutta sen jälkeen ase meni jumiin. Suomalaiset mekaanikot tekivät yli-inhimillisen työn huoltaessaan näitä heille vielä tuntemattomia koneita tuossa hirvittävässä kylmyydessä. Oli heidän ansiotaan, että piloteilla oli lennettävänään ainuttakaan toimivaa konetta. He ratkaisivat käynnistysvaikeudet erittäin omaperäisellä tavalla. Iltaisin he valuttivat moottoreista öljyn pois ja pitivät sitä lämpimänä yön ajan kahtia leikatussa kanisterissa. Aamulla koneet täytettiin lämpimällä öljyllä. Moottorin päälle vedettiin pressusta valmistettu suojus ja sen alle asetettiin kamiina, jossa bensiiniin kastetut rätit kytivät pienellä hehkulla kuitenkaan palamatta. Näillä keinoilla käynnistysongelmat oli pääosin ratkaistu. Laskutelineen ja konekiväärien kanssa tilanne oli kuitenkin toinen. Turhaan yritettiin laskutelineen venttiileitä puhdistaa, sillä ongelmat johtuivat jatkuvasta kosteudesta. Tilanne oli sama myös konekiväärien kanssa, jotka nekin toimivat vain satunnaisesti.

Erään hälytyksen aikana törmäsin kahdestakymmenestä pommikoneesta koostuneeseen lentolaivueeseen, joka lensi ohuen pilvikerroksen yläpuolella, kahdentuhannen metrin korkeudessa ilman hävittäjäsaattuetta. Itse lensin hyökkäyksen kannalta ideaalissa korkeudessa, noin kolmesataa metriä heidän yläpuolellaan. Tähtäsin reunimmaiseen koneeseen ja painoin liipaisinta. Piipusta lensi kaksi ammusta, jonka jälkeen tuli hiljaista. Kun lensin koneen vierestä pilven alle, ehdin nähdä ampujan yllättyneen liikehdinnän, kun hän hapuili asettaan. Jatkoin liipaisimen painelua, mikä osoittautui täysin hyödyttömäksi. En voinut muuta, kuin nostaa koneen uudelleen pilvien yläpuolelle ja seurata laivuetta soveliaan etäisyyden päästä. Koska en voinut hyökätä, käännyin takaisin ja laskeuduin. Laadin epäonnistuneesta yrityksestäni raportin. Sama tilanne oli toistunut erään hieman myöhemmin laskeutuneen suomalaisen pilotin kanssa. Hänkin oli saanut ammuttua vain kaksi laukausta.

Käynnistysvaikeuksien vuoksi koneet eivät jääneet kentälle odottelemaan toisiaan kun ne oli saatu käyntiin, vaan ne ohjattiin suoraan kiitoradalle ja ilmaan. Tämän seurauksena jokainen ilmaan noussut pilotti jäi oman onnensa nojaan. Oli erikoista pitää kiinni periaatteesta, että mikäli kone lähtee käyntiin, on sen myös noustava ilmaan. Aluksi venäläisillä pommikoneilla ei ollut mukanaan hävittäjäsaattueita. Sen jälkeen, kun he saivat tietää Moraneiden ja Fiatien saapumisesta, heillä oli kuitenkin aina hävittäjät mukanaan. Suomalaisten ilmapuolustus oli melko hidasliikkeistä. Postimestarit, asemapäälliköt ja ne siviilihenkilöt, joilla oli käytössään puhelin, ilmoittivat havainnoistaan keskukseen. Kun tuo tieto saatiin osastoille, oli kuitenkin pääsääntöisesti jo liian myöhäistä. Kun pääsimme ilmaan, oli vihollinen jo kaukana toimintasäteemme ulkopuolella.

Eräänä päivänä saimme hälytyksen. Istuin koneessa ja olin saanut moottorinkin jo melkein käyntiin, kun viidestä koneesta muodostunut venäläinen lentolaivue hyökkäsi matalalla lentäen kohti leiriämme. Eräs suksilla varustettu Fokker D.XXI -kone oli päässyt jo ilmaan, mutta yksi vastaan viisi tilanne ei antanut sille paljon toivoa. Me, jotka istuimme koneissa, hyppäsimme nopeasti ulos ja heittäydyimme

poteroihin suojaan. Koneet jäivät metsän laitaan, kuin maalitaulut. Maasta käsin tehtävää ilmatorjuntaa ei ollut. Jos ei lasketa koneiden siipiin osuneita paria luotia, meille ei ihme kyllä käynyt kuinkaan.

Seuraavana päivänä jätimme lentokentän ja vaihdoimme asemapaikkaamme Lahteen. Uudessa paikassa saimme yhteensä kaksi hälytystä. Ensimmäisessä tapauksessa myöhästyimme, eikä vihollisen saavuttaminen ollut enää mahdollista. Saatoimme ainoastaan seurata jonkin aikaa laivueen etenemistä kaukaisuudessa. Toisen hälytyksen jälkeen, takaisin päin tullessamme, kohtasimme tiheässä hävittäjäsaattueessa lentäneen suuremman pommikonelaivueen. Lensimme hävittäjien kanssa suurin piirtein samalla korkeudella. Ne eivät lentäneet muodostelmassa, vaan vaihtoivat salamannopeasti paikkaansa sinne tänne. Valitsin kohteekseni reunimmaisena lentäneen pommikoneen ja minun onnistui ampua sitä kohden lyhyt sarja painamalla koneeni nokkaa alaspäin. Vastustajani havaitsi hyökkäykseni ja ampui takaisin. Nostin oman koneeni hänen yläpuolelleen ja ilmaan jääneiden savujuovien perusteella saattoi päätellä, että olin osunut. Laskeuduttuani raportoin tapahtumista komentajalleni.

Seuraavana päivänä lensimme takaisin Kouvolaan. Taktiikkamme oli jo kehittyneempää. Koska venäläisillä ilmavoimilla oli niin murskaava ylivoima, saatettiin käyttää ainoastaan niin kutsuttua ”hit or miss” -ampumistaktiikkaa. Lähitaisteluun I-16 -tyyppisen koneen, eli niin sanotun Ratan kanssa ei kannattanut ryhtyä, sillä se kääntyi huomattavasti Fiatia paremmin. Fiat tosin kulki 30 kilometriä nopeampaa tuntivauhtia ja nousi paremmin.

Aselepo

13. maaliskuuta Suomen hallitus pyysi aselepoa Neuvostoliitolta ja sodan pauhu lakkasi. Helmikuun 15. ja maaliskuun 13. päivän välillä olin tehnyt yhteensä 22 nousua. En ole laskenut harjoituslentoja tai asemapaikan vaihtoja tähän mukaan.

Aselevon voimaanastumispäivä 13.3. oli Suomessa surupäivä. Rauhansopimuksen ehtojen mukaisesti Suomi menetti Petsamon, ainoan pohjoisessa sijaitsevan sataman [Petsamon menettäminen oik. vuonna 1944 – G.R.]. Samaten osa Karjalasta yhdessä Viipurin kanssa luovutettiin Neuvostoliitolle. Nöyryyttävintä oli venäläisen sotilastukikohdan perustaminen Suomen alueelle, ei kovinkaan kauas Helsingistä.

Samaan aikaan kun puolueeton länsimedia oli tiedottanut suurella sympatialla ja osanotolla sodan tapahtumista, oli Saksan media käsitellyt talvisotaa vähätellen ja miltei vihamielisesti. Tätä suomalaiset eivät luonnollisestikaan olleet ottaneet hyvällä, ja vahva saksalaisvastaisuus alkoi vallata maata. Saksaa puhuviin ihmisiin suhtauduttiin epäluulolla.

Meille vapaaehtoisille ei ollut enää käyttöä. Suomen viranomaiset ja armeija olivat täysin työllistettyjä luovutettujen alueiden tyhjentämisen ja alueilta evakuoidun väestön uudelleen sijoittamisen kanssa ja oli näin ollen ymmärrettävää, ettei heillä ollut aikaa huolehtia meistä. Ilmoitin komentajalleni majuri Harju Chantilelle [oik. Raoul Harju-Jeanty – G.R.], että olisin halukas matkustamaan Helsinkiin hoitamaan joitakin asioita. Hän suostui pyyntööni ilomielin.

Helsingissä tapasin tohtori Italo Zingarellin, Stampan kirjeenvaihtajan, johon olin tutustunut saavuttuani kaupunkiin ensimmäisen kerran. Kerroin hänelle, etten

tiennyt mitä minun tulisi tehdä. Suomessa kaikki oli sillä hetkellä sekaisin, lisäksi kaikkia, jotka puhuivat saksaa, pidettiin epäilyttävinä. Sopimukseni mukaan olin vapaa mies, sillä sota oli loppunut. En kuitenkaan tiennyt, mitä minun kannattaisi tehdä. Kysyin Zingarellilta neuvoa. Hän tiedusteli, oliko minulla rahaa kotimatkaan. ”Luonnollisesti”, vastasin, sillä pidin tuhatta Ruotsin kruunua aina mukanani siltä varalta, että tulisi jotakin ongelmia. Itse asiassa minulla oli lisäksi vielä paljon Suomen markkojakin, koska en ollut onnistunut käyttämään luutnantin palkaksi saamiani 350 markkaa mihinkään. ”No siinä tapauksessa, älä epäröi. Hyppää lentokoneeseen ja mene kotiin”, sanoi Italo. Hän kehotti minua kirjoittamaan kohteliaan kirjeen komentajalleni ja asia olisi näin loppuun käsitelty. Tekisin vielä kaiken lisäksi suomalaisille palveluksen ottaessani asian heidän harteiltaan. Norjassa ja lähialueilla oli lähitulevaisuudessa odotettavissa liikehdintää, jota ei kannattanut jäädä tänne odottamaan.

Otin hänen neuvonsa vastaan ja kirjoitin komentajalleni kohteliaan saksankielisen kirjeen, jossa esitin vilpittömät pahoitteluni sodan epäsuotuisan lopun johdosta. Esitin toiveeni, että sen minkä Suomen kansa on nyt menettänyt, se saa vielä jonain päivänä takaisin. Tämän jälkeen ostin lentolipun Tukholmaan ja maaliskuun 18. päivänä lensin Ruotsiin. Zingarellin tiedot pitivät hyvin paikkaansa, sillä se mitä hän oli ennustanut, tapahtui hyvin pian lähtöni jälkeen. Tukholmasta ostin menolipun Budapestiin saakka. Olin varannut matkaa varten tietyn rahasumman, jonka käytin yhdessä samaten kotimatkalla olleen unkarilaisen toimittajan Ferenc Lovasin seurassa. Palasin Unkariin samaa reittiä kuin olimme Vilmosin kanssa kolme kuukautta aiemmin lähteneet, mutta tällä kertaa yksin.

Maaliskuun 25. päivänä saavuin Budapestiin ja epäonnistunut seikkailuni saatiin näin päätökseen. Suomen matkaani liittyen vuosi 1946 toi minulle kuitenkin tullessaan vielä paljon ikävyyksiä.

Suomentanut Minnamari Pitkänen

Lähteet

Suomen Kansallisarkisto (entistä Sota-arkiston materiaalia):

SArk T 6571. Esiupseeri erikoistehtävissä, Päämaja. Kaatuneita ulkomaalaisia vapaaehtoisia koskeva kortisto 1940–1944.

SArk T 6572. Päämajan Vapaaehtoistoimisto.

SArk T 13430/5. Lentorykmentti 2. Esikunnan toimisto II, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto ja luettelot 1939–1941. Mappi 1.b. Henkilöasiat.

SArk T 13430. Lentorykmentti 2, Esikunta 1939–1940. SPK 2339 ja 2340. Sotapäiväkirjat 12.10.1939–19.2.1940 ja 20.2.1940–30.6.1940.

BERNÁD Dénes, MAGÓ Károly, PUNKA György 2013: *A nemzet szárnyai. A magyar katonai repülés évszázados története = The Wings of the Nation. The century-old History of Hungarian Military Aviation*, Budapest: Zrínyi.

BRUUN Carl-Erik 1991: *Hävittäjälentolaivue 26*, Turku: omakustannus.

GEUST Carl-Fredrik 2009: Kansainvälinen apu Suomen ilmavoimille talvisodassa. – *Sotahistoriallinen aikakauskirja* 28: 72–122.

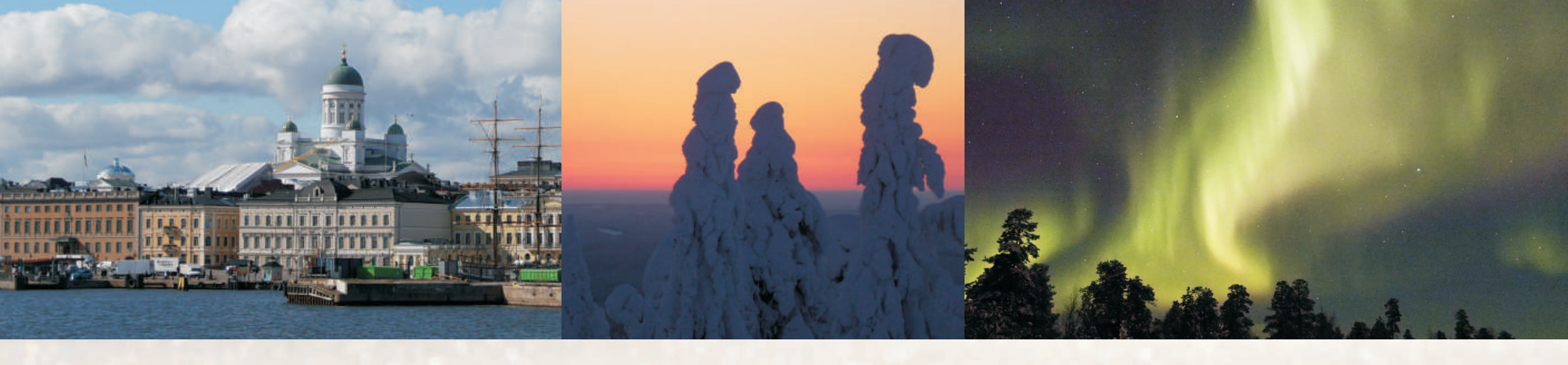
HYVÖNEN Jaakko 1982: *Kohtalokkaat lennot 1939–1944*, Helsinki: Kirjateos.
KARHUNEN Joppe 1974: *Tulimyrsky taivaalla – Fiat-lentäjien vaiheita kahdessa sodassa*, Helsinki: Otava.
KARHUNEN Joppe 1989: *Talvisodan taistelulentäjät*, Helsinki: Tammi.
KAUPPINEN Jukka O.: *In memoriam Mátyás 'Matyi' Pirity*: http://www.virtualpilots.fi/hist/WW2History-Inmemorian-pirity-English.html (marraskuu 2017).
KESKINEN Kalevi, STENMAN Kari 1989: *Ilmavoimat talvisodassa*, Espoo: Tietoteos.
KESKINEN Kalevi, STENMAN Kari 2001: *Suomen ilmavoimien historia 17 – LeR 2*, Helsinki: Edita.
NIKUNEN Heikki, TALVITIE Jyrki K., KESKINEN Kalevi 2011: *Suomen ilmasodan pikkujättiläinen*, Helsinki: WSOY.
PAJARI Risto 1971: *Talvisota ilmassa*, Porvoo: WSOY.
PIRITY Mátyás 1997: *Mátyásföldtől Bankstownig* [Mátyásföldistä Bankstowniin], Budapest: Omakustannus.
RICHLY Gábor 1996a: Magyar katonai segítségnyújtás az 1939–40-es finn–szovjet háborúban [Unkarin sotilaallinen avunanto vuosien 1939-40 talvisodassa]. – *Századok* 2: 403–444.
RICHLY Gábor 1996b: Ungarische Freiwillige im Winterkrieg. – *Hungarologische Beiträge* (Jyväskylä) 7: 101–132.
RICHLY Gábor 1997: Unkari ja Suomen talvisota. – *Sotahistoriallinen aikakauskirja* 15: 134–196.
RICHLY Gábor 2015: *Veli veljen puolesta – Talvisota ja Unkari*, Jyväskylä: Docendo.
RITARANTA Eino 1996: Vapaaehtoisia vaivaksi asti. – *Suomen ilmailuhistoriallinen lehti* 1: 13–19.
RITARANTA Eino 1997: FA-7. Miten vänrikki Bekassy katosi?. – *Suomen ilmailuhistoriallinen lehti* 3: 18–19.
VÁGVÖLGYI Ádám Dr. 1996: Magyar vadászrepülők a finn–szovjet „téli háborúban” [Unkarilaiset hävittäjälentäjät Suomen ja Neuvostoliiton välisessä „talvisodassa”]. – *Magyar Szárnyak* 24: 49–53.

Abstract

Hungarian pilots in the Winter War – memories of lieutenant Mátyás Pirity

During the Finnish-Soviet Winter War in 1939–1940, there were two Hungarian pilots in the Finnish Air Force. One of them, ensign Vilmos Békássy (1909–1940) died during the war, but lieutenant Mátyás Pirity (1911–2003) survived and wrote an amazing memoire in the 80's, in Australia where he lived as a political refugee. The manuscript was published in Hungarian privately in only 10 copies. This article consists of the Finnish translation of the chapters of Pirity's book that covers the Winter War and an introduction with the background information to the memoire and the two pilots as well. The details in the memoire were checked using archival documents and Finnish articles on the topic.

Finland Suomi 100

This Festschrift was compiled to celebrate the 100th anniversary of Finland's independence. The articles included in this book were written by scholars and teachers based at universities around the world. All of them presented varied themes on Finland: Finnish and other languages spoken in Finland, as well as Finnish culture and history.

Tämä julkaisu tehtiin itsenäisen Suomen 100-vuotisjuhlan kunniaksi. Kirjaan koottujen artikkelien kirjoittajat ovat pääasiassa eri maissa toimivien yliopistojen opettajia ja tutkijoita. Kirjan aiheet liittyvät luonnollisestikin kaikki jollain tapaa Suomeen. Niissä käsitellään monipuolisesti Suomessa puhuttuja kieliä, suomalaista kulttuuria ja Suomen historiaa.

ISBN 978-83-949716-2-5
e-ISBN 978-83-949716-3-2